86

MACROBIVS

FRANCISCVS EYSSENHARDT

RECOGNOVIT

LIPSIAE

IN AEDIBVS B. G. TEVBNERI

MDCCCLXVIII

LIPSIAE TYPIS B. G. TEVBNERI

PRAEFATIO

Macrobii ea patet exemplaria manu scripta plurimi facienda esse quae Macrobium et totum exhibent et, quae hodie multo magis curamus quam scriptorem ipsum, Graeca non omittunt. ex hoc genere unus hodie superest — nam in Neapolitano Borbonico utrum Graeca legantur nec ne, Ianius non significauit — Parisinus, olim alter accedebat Bambergensis Parisino praestantior, sed qui multis foliis recisis hodie tantum Saturnaliorum duos priores libros et tertii maiorem partem continet. quae cum ita sint, Parisino et Bambergensi accuratissime excussis malorum codicum lectiones prorsus neglexi, ubi illi non satis faciebant ex copiosissimo Ianii apparatu quae opus erant laudaui, Cantabrigiensis auctoritatem utpote ceteris breuiatis paullo maiorem ubicunque ex Ianii silentio apposui melius omisissem. haec in emendandis Saturnaliorum uerbis secutus sum; commentarios in somnium Scipionis si omittere licuisset, non addidissem; addidi auctoritate codicum Parisini et alterius Bambergensis apposita, qui ubi deficiebant satis uidebatur ad Ianii copias lectores relegare.

Itaque in ligatura codicis Parisini legitur *P 6371*, in margine dextro folii primi recti *Cod. Colbertin 1926 Regius 5058. 2*, in eiusdem folii recti margine inferiore *P. Pithou* (sed linea transuersa deletum), *Iac. Aug. Thuanj*, in ultimo folio uerso *P. Pithou.* scriptus est in forma quadrata maiore saeculo undecimo litteris primum quidem satis magnis, in fine multo minoribus sed eodem certe tempore: nam eundem hominem totum librum exarasse uix affirmauerim. scholia quaedam commentariis in somnium Scipionis — continet enim hos et deinde Saturnalia integra — addita pariter omisi atque capitulorum indices (uelut *de conuuuis*) et alias notulas paucas (uelut *hypbaton*) margini additas. scripturam primariam eadem manus atramento paullo uegetiore correxit, quae praeterea rarissime manus recentioris occurrunt emendationes, littera P[2] significaui. folia sunt octoginta quattuor siue quaterniones septem, ternio unus, quinio unus, senio unus cuius tamen unum folium deest. praeterea post tertii quaternionis primum folium chartula minutior inglutinata est picturas continens. qui Ianio codicem Parisiis contulit nec plenam lectionis uarietatem exscripsit et innumeris locis plane falsam; ego ubi aliter atque Ianius rettuli, me et codice et Ianio inspectis siue referre siue tacere sciendum est: nihil enim cuiusquam interesse putaui ut data opera tot locis apud illum non recta legi testarer. notaui omnia et ex Parisino et Bambergensibus praeter *uirgilius sentencia impaciens uicio rethor rethorica sillaba simmachus choruscus ae* et *e* elementa mutata, plerumque omisi t et c permutata sequente i. in codice modo *quattuor* modo *quatuor*

scribitur; ubi *quatuor* est, non notaui. aliquotiens *sequutus* scribitur, ego tacite ex *B* scripsi *secutus.* in particulis Graecis non notaui accentus spiritus iota subscriptum omissa, inde a p. 259, 1 iota subscriptum aliquotiens additum (ΤΩΙ) et inde a p. 260, 24 *ν* lineola (ita ЄΡΓŌ) significatam notare desii. unum addam Ξ significare ξ, non ζ (Ζ in hoc codice scriptam) ut is cuius Ianius opera usus est interpretabatur. — uersiculi sunt quadrageni quaterni, columnae binae praeter folia uiginti quinque priora sine interductu scripta.

Codex Bambergensis signatus est M. L. V. 5. 9. praeterea in ligaturae operculo exteriore numerus inscriptus est 6178$\frac{\S}{6}\frac{\S}{8}$, Iaeckii est 873. scriptus est saeculo nono exeunte in membranis formae quadratae minoris. constat foliis sexaginta quattuor siue quaternionibus octo. primaria scriptura aliquotiens ab eadem manu emendata est. uersiculi sunt uiceni terni. continet Saturnaliorum libros I—III 19, 5 (p. 219, 20). — Alter Bambergensis signatus M. IV. 15. F nro 4, Iaeckii 875, scriptus est saeculo undecimo exeunte in membranis formae oblongae maioris. constat hodie quaternionibus quattuor et foliis quattuor, nam unus quaternio periit et ceteri hodie ita compacti sunt: 1 2 5 4. quaternio secundus desinit *Phytīc* (p. 522, 14), sequitur quaternio quintus *frigoris uel caloris* (p. 590, 13) in haec uerba desinens *cum mel dulce appellari* (p. 627, 6), sequitur quaternio quartus *stellarum alias* (p. 551, 29) desinens in uerba *locis inter se uicissim pressis nimietate uel* (p. 590, 13), deinde fol. 33 rectum ita incipit *non aliud quod hanc* (p. 627, 6). uersi-

culi sunt in columnis bifariam diuisis quadrageni singuli. — quae aliter a me enotata sunt — sunt autem satis multa — atque ab Ianio, in eis me illius commentarios ante oculos habuisse scito quisquis hac nostra opera usurus est.

Codices hos quos enumeraui ut Parisiis et Bamberga transmissos domi excutere potuerim, summa eorum quorum haec apud nos cura est liberalitate effectum esse grato animo nec primus nec primum testor, locos euanidos codicis Parisini legere Philippus Iaffé amicissime me docuit, Ludouicus Ianius cuius ingenti tot annorum diligentiae uix dici potest quantum debeant qui in Macrobio aut emendando aut enarrando uersantur ut indicem auctorum ex suo excerperem officiosa cum humanitate permisit.

MACROBIVS

P = codex Parisinus

B = codex Bambergensis M. L. V. 5 n. 9 Saturnaliorum I—III, 19, 5 continens; codex Bambergensis M. IV. 15. F. n. 4 commentarios in somnium Scipionis continens

$P'B'$ = lectio codicum emendatione anterior

pb = lectio codicum emendata

P^2 = lectio codicis P recentiore tempore emendata

$(P)(B)$ = lectio codicum, de qua ex meo silentio tantum mihi constat

AMBROSII THEODOSII MACROBII

VIRI CLARISSIMI ET ILLVSTRIS

CONVIVIORVM PRIMI DIEI

SATVRNALIORVM

LIBER PRIMVS

Multas uariasque res in hac uita nobis, Eustachi 1
fili, natura conciliauit, sed nulla nos magis quam eorum qui e nobis essent procreati caritate deuinxit eamque nostram in his educandis atque erudiendis curam esse uoluit, ut parentes neque, si id quod cuperent ex sententia cederet, tantum ulla alia ex re uoluptatis, neque si contra eueniret, tantum maeroris
capere possint. hinc est quod mihi quoque institu- 2
tione tua nihil antiquius aestimatur, ad cuius perfectionem compendia longis anfractibus anteponenda ducens moraeque omnis impatiens non opperior ut per haec sola promoueas quibus ediscendis nauiter ipse inuigilas, sed ago ut ego quoque tibi legerim, et quidquid mihi, uel te iam in lucem edito uel antequam nascereris, in diuersis seu Graecae seu Romanae linguae uoluminibus elaboratum est, id totum sit tibi scientiae supellex, et quasi de quodam litterarum

---

1 ƆACROBII THEODOSII · UC · & ILLUSTRIS *B* 3 conuıuıorum *om. P* 5 lıber I *om. B* ıncıpıt felıcıter *add. B*, ıncıpıt *add. P* 6 euſtathı *P* 9 edocandıſ *B'* erıdıendıſ *ut uid. B'* 12 meroriſ *BP* 15 amfractıbuſ *P* 16 omnıſ *om. P* 19 quıcquıd *P*, *quod ex BP amplius non notabo* 21 ſıtıbı *B* 22 ſuppellex *B*

peno, siquando usus uenerit aut historiae quae in
librorum strue latens clam uulgo est aut dicti factiue
memorabilis reminiscendi, facile id tibi inventu atque
3 depromptu sit. nec indigeste tamquam in aceruum
congessimus digna memoratu: sed uariarum rerum
disparilitas auctoribus diuersa, confusa temporibus,
ita in quoddam digesta corpus est, ut quae indistincte
atque promiscue ad subsidium memoriae adnotaueramus in ordinem instar membrorum cohaerentia con-
4 uenirent. nec mihi uitio uertas, si res quas ex lectione
uaria mutuabor ipsis saepe uerbis quibus ab ipsis auctoribus enarratae sunt explicabo, quia praesens opus
non eloquentiae ostentationem sed noscendorum congeriem pollicetur: et boni consulas oportet, si notitiam uetustatis modo nostris non obscure, modo ipsis
antiquorum fideliter uerbis recognoscas, prout quaeque se uel enarranda uel transferenda suggesserint.
5 apes enim quodam modo debemus imitari, quae uagantur et flores carpunt, deinde quidquid attulere
disponunt ac per fauos diuidunt et sucum uarium in
unum saporem mixtura quadam et proprietate spiri-
6 tus sui mutant. nos quoque quidquid diuersa lectione
quaesiuimus committemus stilo, ut in ordinem eodem
digerente coalescat. nam et in animo melius distincta
seruantur, et ipsa distinctio non sine quodam fermento
quo conditur uniuersitas in unius saporis usum uaria
libamenta confundit, ut, etiam siquid apparuerit unde
sumptum sit, aliud tamen esse quam unde sumptum
noscetur appareat: quod in corpore nostro uidemus
7 sine ulla opera nostra facere naturam: alimenta quae
accipimus, quam diu in sua qualitate perseuerant et
solida innatant, male stomacho oneri sunt: at cum

7 **ıta *P* ındıgeſte *P* 8 promıſce *P*, ꝑmıſcue *in B ita, euanuit ut solum* ꝑmıſc *legi possit: uidentur tamen aliquot litterae praeterea ante* ad *euanuisse* 12 *pręſenſ opuſ* *P* 13 oſtentıonem *P'* 17 ſubgeſſerınt *fortasse B'* 19 attuler^{e}* *P* 22 mutat *P'* 24 coaleſcant *P* 25 *inter* & *et* ıpſa *uidentur duae uel tres litterae euanuisse in B*

ex eo quod erant mutata sunt, tum demum in uires
et sanguinem transeunt. idem in his quibus aluntur
ingenia praestemus, ut quaecumque hausimus non
patiamur integra esse, ne aliena sint, sed in quan-
dam digeriem concoquantur: alioquin in memoriam
ire possunt, non in ingenium. ex omnibus colliga- 8
mus unde unum fiat, sicut unus numerus fit ex sin-
gulis. hoc faciat noster animus: omnia quibus est
adiutus abscondat, ipsum tamen ostendat quod effe-
cit: ut qui odora pigmenta conficiunt ante omnia
curant ut nullius sint odoris propria quae condientur,
confusura uidelicet omnium sucus odoraminum in spi-
ramentum unum. uides quam multorum uocibus cho- 9
rus constet: una tamen ex omnibus redditur. aliqua
est illic acuta aliqua grauis aliqua media, accedunt
uiris feminae, interponitur fistula: ita singulorum
illic latent uoces, omnium apparent et fit concentus
ex dissonis. tale hoc praesens opus uolo: multae in 10
illo artes, multa praecepta sint, multarum aetatium
exempla, sed in unum conspirata: in quibus si ne-
que ea quae iam tibi sunt cognita asperneris, nec
quae ignota sunt uites, inuenies plurima quae sit aut
uoluptati legere aut cultui legisse aut usui meminisse.
nihil enim huic operi insertum puto aut cognitu in- 11
utile aut difficile perceptu, sed omnia quibus sit in-
genium tuum uegetius, memoria adminiculatior, oratio
sollertior, sermo incorruptior, nisi sicubi nos sub alio
ortos caelo Latinae linguae uena non adiuuet. quod 12
ab his, si tamen quibusdam forte non numquam tem-
pus uoluntasque erit ista cognoscere, petitum impe-
tratumque uolumus ut aequi bonique consulant, si in
nostro sermone natiua Romani oris elegantia deside-

---

2 idem *in ras. P* 5 digeriam *B'*, degeriem *p* 7 fuit *B*, ł fiat *add. b* *post* fiat *add.* ex omnibuſ(*P*) 9 adiutuſ oſtendat *P*, ipſū tamen oſtendat *sup. lin. add. p* 15 accendunt *B* 16 uireſ *B'* 17 illic *om. P* 19 aetatum (*P*) 22 sint *b* 24 mutile *B'* 25 p̄ceptu *B* 27 niſi cubi *B* noſ *om. P* 32 eligantia *B'*

13 retur. sed ne ego incautus sum, qui uenustatem reprehensionis incurri a M. quondam Catone profectae
14 in A. ALBINVM qui cum L. Lucullo consul fuit. is Albinus RES ROMANAS ORATIONE GRAECA scriptitauit. in eius HISTORIAE PRIMO scriptum est ad hanc sententiam neminem succensere sibi conuenire, siquid in illis libris parum composite aut minus eleganter scriptum foret. nam sum inquit homo Romanus natus in Latio et eloquium Graecum a nobis alienissimum est. ideoque ueniam gratiamque malae existima-
15 tionis, siquid esset erratum, postulauit. ea cum legisset M. CATO: ne tu inquit Aule, nimium nugator es, cum maluisti culpam deprecari quam culpa uacare: nam petere ueniam solemus aut cum imprudentes errauimus aut cum noxam imperio compellentis admisimus. te inquit oro quis perpulit ut id committeres, quod priusquam faceres, pete-
16 res ut ignosceretur? nunc argumentum quod huic operi dedimus uelut sub quodam prologi habitu dicemus.

I Saturnalibus apud Vettium Praetextatum Romanae nobilitatis proceres doctique alii congregantur et tempus sollemniter feriatum deputant colloquio liberali, conuiuia quoque sibi mutua comitate praebentes, nec discedentes a se nisi ad nocturnam quie-
2 tem. nam per omne spatium feriarum meliorem diei partem seriis disputationibus occupantes cenae tempore sermones conuiuiales agitant, ita ut nullum diei tempus docte aliquid uel lepide proferendi uacuum

2 marco *BP* profecto *B* 3 aulum *BP* lucium *BP* 6 ſuſcenſere *B* 7 ſiquis *B′* 8 elegantur *B′* 13 marcuſ *B* 17 compellenteſ *B′* 18 c id *om. P* 20 mentum *in* argumentum *in ras. in P* 23 u&ium *B* 25 ſollempniter *BP* feriatum *in ras. P* 26 conuiuiaque ſibi *P* 29 caene *B*, cęnę (*et sic semper*) *P* 30 conuiualeſ *P′*

relinquatur: sed erit in mensa sermo iucundior, ut
habeat uoluptatis amplius, seueritatis minus. nam 3
cum apud alios quibus sunt descripta conuiuia tum
in illo Platonis symposio non austeriore aliqua de re
conuiuarum sermo, sed Cupidinis uaria et lepida de-
scriptio est, in quo quidem Socrates non artioribus,
ut solet, nodis urget atque implicat aduersarium, sed
eludendi magis quam decertandi modo adprehensis
dat elabendi prope atque effugiendi locum. oportet 4
enim uersari in conuiuio sermones ut castitate inte-
gros ita adpetibiles uenustate: matutina uero erit
robustior disputatio, quae uiros et doctos et prae-
clarissimos deceat. neque enim Cottae Laelii Scipio-
nes amplissimis de rebus, quoad Romanae litterae
erunt, in ueterum libris disputabunt: Praetextatos
uero Flauianos Albinos Symmachos et Eustathios,
quorum splendor similis et non inferior uirtus est,
eodem modo loqui aliquid licitum non erit. nec mihi 5
fraudi sit, si uni aut alteri ex his quos coetus coegit
matura aetas posterior saeculo Praetextati fuit: quod
licito fieri Platonis dialogi testimonio sunt, quippe
Socrate ita Parmenides antiquior, ut huius pueritia
uix illius adprehenderit senectutem, et tamen inter
illos de rebus arduis disputatur: inclitum dialogum
Socrates habita cum Timaeo disputatione consumit,
quos constat eodem saeculo non fuisse: Paralus uero 6
et Xanthippus, quibus Pericles pater fuit, cum Pro-
tagora apud Platonem disserunt secundo aduentu
Athenis morante, quos multo ante infamis illa pe-

---

1 relinguatur *B'* ımmenſa *B* ıocundıor *et sic interdum quod amplius non adnotabo P* 4 ſımpoſıo *P*, ſympoſıo *B* 6 tıorıbuſ *in* artıorıbuſ *in ras. in P* 8 apprehenſıſ *P* 9 elabentı *B'* 13 lelıı *B* ſcıpıonıſ *B'* 15 dıſputabant *ut uid. P'* Pra&extatuſ uero flauıanuſ | albınuſ ſymmachuſ & euſtathıuſ *B'* 16 ſımmachoſ & * euſtathıoſ (*uidetur fuisse* z) *P* 19 c&uſ *P* 20 poſterı|orı *B* 22 pmenıdeſ 23 apprehenderıt *P* ın *P'* 24 ınclytum *B* 25 tımeo *B*, thımeo *P* 29 morantem *P* ante *om. B'* ılla *in ras. in P*

stilentia Atheniensis absumpserat. annos ergo coeuntium mitti in digitos exemplo Platonis nobis suf-
7 fragante non conuenit. quo autem facilius quae ab omnibus dicta sunt apparere ac secerni possent, Decium de Postumiano, quinam ille sermo aut inter quos fuisset, sciscitantem fecimus. et ne diutius lectoris desideria moremur, iam Decii et Postumiani sermo palam faciet quae huius colloquii vel origo fuerit uel ordo processerit.

II Decius 'temptanti mihi, Postumiane, aditus tuos et mollissima consultandi tempora commodo adsunt feriae quas indulget magna pars mensis Iano dicati. ceteris enim ferme diebus qui perorandis causis oportuni sunt, hora omnino repperiri nulla potest, quin tuorum clientum negotia uel defendas in foro uel domi discutias. nunc autem, scio te enim non ludo sed serio feriari, si est commodum respondere id quod rogatum uenio, tibi ipsi, quantum arbitror, non
2 iniucundum, mihi uero gratissimum feceris. requiro autem abs te id primum, interfuerisne conuiuio per conplusculos dies continua comitate renouato, eique sermoni quem praedicare in primis quemque apud omnes maximis ornare laudibus diceris? quem quidem ego ex patre audissem, nisi post illa conuiuia Romana profectus Neapoli moraretur: aliis vero nuper interfui admirantibus memoriae tuae uires, uniuersa quae tunc dicta sunt per ordinem saepe referentis.'

3 Postumianus 'hoc unum, Deci, nobis — ut et ipse, quantum tua sinit adulescentia, uidere et ex patre Albino audire potuisti — in omni uitae cursu

---

1 absũpserat *p*: adſũpſerat *ut uid.* *P*, aſſumſerat *B* 5 de *om.* *P* 6 lectorı *P′* 8 hıuſ *B′* 10 D *P*, Decıuſ P^m *et sic semper* *P*, D· *sup. lineam add.* *B* 11 cũmodo *P*, quomodo *B* 12 ıano *p*, ıaſo (*nisi fallor*) *P* 14 ora *P′* quıntorum *B′* 16 dıſcaſ *B* 19 iniocundum *b*, ıocundnm *B* 22 ımprımıſ *B* 26 ammırantıbuſ *P* memorıa&ę (u *sup.*) *B* 28 P *P*, Poſtumıanuſ P^m *et sic semper* *P*, *om.* *B* dici *b* 29 adoleſcentıa *B*

optimum uisum est, ut, quantum cessare a causarum
defensione licuisset, tantum ad eruditorum hominum
tuique similium congressum aliquem sermonemque
conferrem. neque enim recte institutus animus re- 4
quiescere aut utilius aut honestius usquam potest,
quam in aliqua oportunitate docte ac liberaliter col-
loquendi, interrogandique et respondendi comitate.
sed quodnam istud conuiuium? an uero dubitandum 5
non est, quin id dicas quod doctissimis procerum ce-
terisque nuper apud Vettium Praetextatum fuit et
discurrens post inter reliquos grata uicissitudo ua-
riauit?'

Decius 'de hoc ipso quaesitum venio et expli-
ces uelim quale illud conuiuium fuerit, a quo te
afuisse propter singularem omnium in te amicitiam
non opinor.'

Postumianus 'uoluissem equidem neque id illis, 6
ut aestimo, ingratum fuisset, sed cum essent ami-
corum complures mihi causae illis diebus pernoscen-
dae, ad cenam tum rogatus, meditandi non edendi
illud mihi tempus esse respondi, hortatusque sum
ut alium potius nullo inuolutum negotio atque a cura
liberum quaererent. itaque factum est. nam facun- 7
dum et eruditum uirum, Eusebium rhetorem inter
Graecos praestantem omnibus idem nostra aetate pro-
fessis, doctrinae Latiaris haud inscium, Praetextatus
meum in locum inuitari imperauit.'

Decius 'unde igitur illa tibi nota sunt, quae tam 8
iucunde et comiter ad instituendam uitam exemplis,
ut audio, rerum copiosissimis et uariae doctrinae
ubertate prolata digestaque sunt?'

Postumianus 'cum solstitiali die, qui Saturnalio- 9

---

1 uiſum *om.* *P* ſare *in* ceſſare *in ras. in* *P* 3 ſermonem * (*fuit* ſermonemque) *P* 7 commitate *B*. 13 Deciuſ *om.* *B* 15 abfuiſſe (*P*) 17 P *sup. lin. add.* *B* 21 eē * *P* 24 rethorem *B* rethorem euſebium *P* 28 D *om.* *B'* tum iucunde *BP* 29 iſtituendam *B'* 32 P *om.* *B'* ſolſtitialiſ dieſ *B*

rum festa quibus illa conuiuia celebrata sunt conse-
cutus est, forensi cura uacuus laetiore animo essem
domi, eo Eusebius cum paucis e sectatoribus suis ue-
10 nit, statimque uultu renidens 'permagna me' inquit
'abs te, Postumiane, cum ex aliis tum hoc maxime
gratia fateor obstrictum, quod a Praetextato ueniam
postulando mihi in cena uacuefecisti locum: itaque
intellego non studium tantum tuum sed ipsam quo-
que, ut aliquid abs te mihi fiat commodi, consen-
11 tire atque adspirare fortunam.' 'uisne' inquam 're-
stituere id nobis quod debitum tam benigne ac tam
libenter fateris, nostrumque hoc otium, quo perfrui
raro admodum licet, eo ducere ut his quibus tunc
12 tu interfueris nunc nos interesse uideamur?' 'faciam'
inquit 'ut uis. narrabo autem tibi non cibum aut
potum, tam etsi ea quoque ubertim casteque adfuerint:
sed et quae uel in conuiuiis uel maxime extra men-
sam ab isdem per tot dies dicta sunt, in quantum
13 potero, animo repetam.' quae quidem ego cum au-
direm, ad eorum mihi uitam qui beati a sapientibus
dicerentur accedere uidebar: nam et quae pridie quam
adessem inter eos dicta sunt Auieno mihi insinuante
comperta sunt, et omnia scripto mandaui, nequid
subtraheret obliuio: quae si ex me audire gestis, caue
aestimes diem unum referendis quae per tot dies sunt
dicta sufficere.'
14 Decius 'quemnam igitur et inter quos aut unde
ortum sermonem, Postumiane, fuisse dicebat? ita
15 praesto sum indefessus auditor.' tum ille 'declinante'
'in uesperum die quem Saturnale festum erat insecu-
turum, cum Vettius Praetextatus domi conuenire se

1 ılle *B* conſequutuſ *P* 6 aſtrıctum *P* 10 ſperare *P* *post* fortunā *add.* D *P*, Decıuſ *P*[m] 13 deo *P'* 14 *ante* facıā *add.* P *P*, Poſtumıanuſ *P*[m] 16 affuerınt *P*, adfuerunt *B*, affuerunt *b* 17 uel *om.* *P* 18 ʰıſdem (ıſdem *in ras.*) *P* 21 guae *B'* 27 D *om.* *B'* 29 *ante* tum *add.* P *PB*[m], Poſtumıanuſ *P*[m] 30 ın *om.* *P* ınſequuturum *P* 31 u&-cıuſ *P* conuenıre **geſtıentıbꝫ *P*

gestientibus copiam faceret, eo uenerunt Aurelius
Symmachus et Caecina Albinus, cum aetate tum et-
iam moribus ac studiis inter se coniunctissimi. hos
Seruius inter grammaticos doctorem recens professus,
iuxta doctrina mirabilis et amabilis uerecundia, ter-
ram intuens et uelut latenti similis sequebatur. quos 16
cum aspexisset obuiamque processisset ac perblande
salutauisset, conuersus ad Furium Albinum, qui tum
forte cum Auieno aderat: 'uisne' ait 'mi Albine cum
his quos aduenisse peroportune uides quosque iure
ciuitatis nostrae lumina dixerimus eam rem de qua
inter nos nasci coeperat sermo communicemus?'
'quidni maxime uelim?' Albinus inquit 'nec enim ulla 17
alia de re quam de doctis quaestionibus colloqui aut
nobis aut his potest esse iucundius.' cumque conse- 18
dissent, tum Caecina 'quidnam id sit, mi Praetex-
tate, tam etsi adhuc nescio, dubitare tamen non de-
beo esse scitu optimum, cum et uobis ad colloquen-
dum causam adtulerit et nos eius esse expertes non
sinatis.' atqui scias oportet eum inter nos sermonem 19
fuisse, ut quoniam dies crastinus festis Saturno dica-
tis initium dabit, quando Saturnalia incipere dicamus,
id est quando crastinum diem initium sumere existi-
memus. et inter nos quidem parua quaedam de hac 20
disputatione libauimus: uerum quia te quidquid in
libris latet inuestigare notius est quam ut per uere-
cundiam negare possis, pergas uolo in medium pro-
ferre quicquid de hoc quod quaerimus edoctum tibi
comprehensumque est.'

Tum Caecina 'cum uobis qui me in hunc ser- III
monem adducitis nihil ex omnibus quae a ueteribus

---

2 ſımachuſ *P* cū̧&atū&ıā *P* 5 doctrına *Cantabrigiensis*: doctrınam *BP* 8 rufıum *BP* (*uerum nomen alibi in libris est: cf. index*) 11 dıxerım̃ *P* 12 noſ *in ras. in P* cęperat *P* 14 colloquıı̣ *B* aut hıſ aut nobıſ *P* 19 attulerıt (*P*) 21 *supra* fuıſſe *add.* Pǵt p̄textat' *P*² *sup.* qm̃ *add.* ɫqđ *b* 23 caſtınum *P*′ 29 compraehenſumque *B* 31 ınducıtıſ *P* a *om.* *B*′*P*; quę ueterıbuſ *P*, *supra* quę *add.* nıcħ coř *P*²

elaborata sunt aut ignoratio neget aut obliuio subtrahat, superfluum uideo inter scientes nota proferre. Sed nequis me aestimet dignatione consultationis grauari, quidquid de hoc mihi tenuis memoria suggesserit paucis reuoluam.' post haec, cum omnes paratos ad audiendum erectosque uidisset, ita exorsus
2 est. M. VARRO in libro RERVM HVMANARVM quem DE DIEBVS scripsit. Homines inquit qui ex media nocte ad proximam mediam noctem his horis uiginti quattuor nati sunt uno die nati di-
3 cuntur. quibus uerbis ita uidetur dierum obseruationem diuisisse, ut qui post solis occasum ante mediam noctem natus sit, illo quem nox secuta est — contra uero qui in sex noctis horis posterioribus nascitur, eo die uideatur natus qui post eam noctem diluxerit.
4 Athenienses autem aliter obseruare idem Varro in eodem libro scripsit, eosque a solis occasu ad solem iterum occidentem omne id medium tempus unum diem esse dicere: Babylonios porro aliter: a sole enim exorto ad exortum eiusdem incipientem id spatium unius diei nomine uocare: Vmbros uero unum et eundem diem esse dicere a meridie
5 ad insequentem meridiem. quod quidem inquit Varro nimis absurdum est. nam qui Kalendis hora sexta apud Vmbros natus est, dies eius natalis uideri debebit et Kalendarum dimidiatus et qui post Kalendas erit
6 usque ad horam eius dici sextam. populum autem Romanum ita uti Varro dixit dies singulos adnumerare a media nocte ad mediam proximam multis argumentis ostenditur. sacra sunt enim Romana partim diurna, alia nocturna, et ea quae diurna

---

3 dıgnatıone * (*fuit* m) *B* 7 marcuſ *BP* 9 ᴴorıſ *P* 10 quatuor *P* 12 dıuıdıſſe *B'* 13 quẽmox | nox *B* ſequuta *P* 19 babıloniıoſ *BP* 20 exortom *B'* 29 oram *B'* eıuſdem *P* 31 annumerare *P*

sunt * * * * * * * * * * * * ab hora sexta noctis sequen-
tis nocturnis sacris tempus impenditur. ad hoc ritus 7
quoque et mos auspicandi eandem esse obseruationem docet. nam magistratus, quando uno die eis et auspicandum est et id agendum super quo processit auspicium, post mediam noctem auspicantur et post exortum solem agunt auspicatique et egisse eodem
die dicuntur. praeterea tribuni plebis, quos nullum 8
diem integrum abesse Roma licet, cum post mediam noctem proficiscuntur et post primam facem ante mediam noctem sequentem reuertuntur, non uidentur afuisse diem, quoniam ante horam noctis sextam regressi partem aliquam illius in urbe consumunt.

QVINTVM quoque MVCIVM iureconsultum dicere 9
solitum *legi* l e g e n o n e s s e u s u r p a t a m m u l i e r e m q u a e, c u m K a l e n d i s I a n u a r i i s a p u d u i r u m m a t r i m o n i i c a u s a e s s e c o e p i s s e t, a. d. IIII K a l e n d a s I a n u a r i a s s e q u e n t e s u s u r p a t u m i s s e t: n o n e n i m p o s s e i m p l e r i t r i n o c t i u m q u o a b e s s e a u i r o u s u r p a n d i c a u s a e x d u o d e c i m t a b u l i s d e b e r e t, q u o n i a m t e r t i a e n o c t i s p o s t e r i o r e s s e x h o r a e a l t e r i u s a n n i e s s e n t q u i i n c i p e r e t e x K a l e n d i s.

VERGILIVS quoque id ipsum ostendit, ut homi- 10
nem decuit poeticas res agentem, recondita atque operta ueteris ritus significatione

'torquet' inquit 'medios nox humida cursus
et me saeuus equis oriens adflauit anhelis.'

27 Vergilius Aen. V 738

1 *post* ſunt *est* ⁜ *pictum in P, lacunam expleuit Carrio* 3 auſpıcondı *ut uid. B'* 5 preceſſıt *B* 7 auſpıcatıq. * * & * * | eodem egıſſe dıe *P* 11 medıam noctem proficıſcuntur et poſt *om. P* 12 dıē* (*fuit* dıē) *P* ſextā * | *P* 15 legi *add. Pontanus* non ıſſe *P²*, nouıſſe *P* uſur|patū * *P* 17 cępıſſet *P* addıem quartum *BP* 19 eſſet *B* poſſet *b* 22 poſterıorıſ *B'* 24 uırgılıuſ *BP* 27 corſuſ P' 28 afflauıt *bP*

his enim uerbis diem quem Romani ciuilem appella- 11 uerunt a sexta noctis hora oriri admonet. idem poeta quando nox quoque incipiat expressit in sexto. cum enim dixisset

hac uice sermonum roseis Aurora quadrigis
iam medium aetherio cursu traiecerat axem.

mox suggessit uates

nox ruit, Aenea: nos flendo ducimus horas.

Ita obseruantissimus ciuilium definitionum diei et noctis initia descripsit. qui dies ita diuiditur. 12 primum tempus diei dicitur media noctis inclinatio, deinde gallicinium, inde conticuum cum et galli conticescunt et homines etiam tum quiescunt, deinde diluculum id est cum incipit 13 dinosci dies, inde mane cum dies clarus est. mane autem dictum aut quod ab inferioribus id est a Manibus, exordium lucis emergat, aut, quod uerius mihi uidetur, ab omine boni nominis. nam et Lanuuini mane pro bono dicunt: sicut apud nos quoque contrarium est immane, ut immanis belua uel immane facinus et hoc genus cetera pro non bono. 14 deinde a mane ad meridiem, hoc est ad medium diei: inde iam supra uocatur tempus occiduum et mox suprema tempestas, hoc est diei nouissimum tempus, sicut expressum est iu DVODECIM TABVLIS: solis occasus suprema tempestas esto: 15 deinde uespera, quod a Graecis tractum est. illi

---

5 Verg. Aen. VI 535 8 id. ib. VI 539 26 Leg. XII tab. fragm. I 9 ed. Schoell.

---

1 quam *B* 2 admonet *BP* 5 ʰac *B* 6 ęthereo *P* traiererat *P'* 9 obſeruantiſſimiſ *B'* 13 tunc *B* 15 dieſ dinoſci *P* 16 inferibuſ lociſ id *B* 17 * exordium (*in ras. uid. fuisse* ſ) *P* 18 homine *B* lanubini *B'*, lanubii *P* 19 mane *om.* *P* 21 non pro bono *BP'* 26 ſupremi *P'* eſt *P*

enim ἑσπέραν a stella Hespero dicunt: unde et Hesperia Italia, quod occasui subiecta sit, nominatur. ab hoc tempore prima fax dicitur, deinde concubia, deinde intempesta, quae non habet idoneum tempus rebus gerendis. haec est diei ciuilis a Romanis obseruata diuisio. ergo noctu futura, cum 16
media esse coeperit, auspicium Saturnaliorum erit, quibus die crastini mos inchoandi est.'

Hic cum omnes quasi uetustatis promptua- IIII
rium Albini memoriam laudauissent, Praetextatus Auienum uidens Furio insusurrantem 'quidnam hoc est, mi Auiene' inquit 'quod uni Albino indicatum clam ceteris esse uelis?' tum ille 'moueor quidem 2
auctoritate Caecinae nec ignoro errorem in tantam non cadere doctrinam: aures tamen meas ista uerborum nouitas perculit, cum noctu futura et die crastini magis quam futura nocte et die crastino dicere, ut regulis placet, maluit. nam noctu non appellatio 3
sed aduerbium est. porro futura, quod nomen est, non potest cum aduerbio conuenire. nec dubium est hoc inter se esse noctu et nocte quod diu et die. et rursus die et crastini non de eodem casu sunt, et nisi casus idem nomina in eius modi elocutione non iungit. Saturnaliorum deinde cur malimus quam Saturnalium dicere opto dinoscere.' ad haec 4
cum Caecina renidens taceret et Seruius a Symmacho rogatus esset quidnam de his existimaret 'licet' inquit 'in hoc coetu non minus doctrina quam nobilitate reuerendo magis mihi discendum sit quam docendum, famulabor tamen arbitrio iubentis, et insinuabo primum de Saturnalibus, post de ceteris, unde sit sic eloquendi non nouitas sed uetustas.

1 ΕCΠΗΡΑΝ * * (*prima litt. uid. fuisse* Δ) *P* 4 et inde (*P*) 9 uetuſtatieſt *B'* promt.arium *B* 11 rufio *BP uid. ad p. 9, 8* 12 auiane *B* indicato *B* 14 tatam *P'* 17 quā * nocte futura *P* 23 huiuſmodi eloquutione *P* 26 ſimmacho *P* 27 exhiſtimaret *aut* exſiſtimaret *P'* 28 c&u *P* nobilitate quam doctrina *P* 29 dicendum *B'*

5 Qui Saturnalium dicit regula innititur: nomina enim quae datiuum pluralem in BVS mittunt, numquam genetiuum eiusdem numeri syllaba creuisse patiuntur, sed aut totidem habet ut monilibus monilium, sedilibus sedilium, aut una syllaba minus est ut carminibus carminum, liminibus liminum: sic ergo Saturnalibus rectius
6 Saturnalium quam Saturnaliorum. sed qui Saturnaliorum dicunt auctoritate magnorum muniuntur uirorum. nam et SALLVSTIVS in TERTIA Bacchanaliorum ait, et MASVRIVS FASTORVM SECVNDO Vinaliorum dies inquit Ioui sacer
7 est, non, ut quidam putant, Veneri. et ut ipsos quoque grammaticos in testimonium citem, VERRIVS FLACCVS in eo libello qui SATVRNVS inscribitur Saturnaliorum inquit dies apud Graecos quoque festi habentur et in eodem libro dilucide me, inquit de constitutione Saturnaliorum scripsisse arbitror. item IVLIVS MODESTVS DE FERIIS Saturnaliorum inquit feriae et in eodem libro Antias inquit Agonaliorum
8 repertorem Numam Pompilium refert. haec tamen, inquies, auctoritas quaero an possit aliqua ratione defendi. plane, quatinus alienum non est committi grammaticum cum sua analogia, temptabo suspicionibus eruere quid sit quod eos a solita enuntiatione detorserit ut mallent Saturnaliorum quam
9 Saturnalium dicere. ac primum aestimo quod haec nomina, quae sunt festorum dierum neutralia carentque numero singulari, diuersae condicionis

---

10 fragm. III 97 p. 300 ed. Kritz.

---

3 genıtıuum *P* 3 *et* 5 ſıllaba *P* *ante* creuıſſe *add.* rū *b* 6 lımınıbuſ lumı|num *P* 10 ſaluſtıuſ *P* t̄cıa *P* 14 cıtem̄ (*uid. fuisse* cıtem̄) *P*, citem̄ *b* 21 anciaſ *P* 24 quatenuſ *P* 25 anagıa *P* 26 ſolıte *B'* enuncıatıone *BP* 29 feſta *P*

esse uoluerunt ab his nominibus quae utroque numero figurantur. Compitalia enim et Bacchanalia et Agonalia Vinaliaque et reliqua his similia festorum dierum nomina sunt nec singulariter nominantur, aut si singulari numero dixeris, non idem significabis, nisi adieceris festum, ut Bacchanale festum, Agonale festum et reliqua, ut iam non positiuum sit, sed adiectiuum, quod
Graeci ἐπίθετον uocant. animati sunt ergo ad fa- 10
ciendam discretionem in genetiuo casu, ut ex hac declinatione exprimerent nomen sollemnis diei, scientes in non nullis saepe nominibus datiuo in BVS exeunte nihilo minus genetiuum in RVM finiri ut domibus domorum, duobus duorum, ambo-
bus amborum. ita et uiridia cum ἀντὶ ἐπιθέ- 11
του accipiuntur, genetiuum in VM faciunt, ut uiridia prata, uiridium pratorum: cum uero ipsam loci uiriditatem significare uolumus, uiridiorum dicimus, ut cum dicitur: formosa facies uiridiorum: tunc enim uiridia quasi positiuum poni-
tur, non accidens. tanta autem apud ueteres fuit 12
licentia huius genetiui, ut ASINIVS POLLIO uectigaliorum frequenter usurpet, quod uectigal non minus dicatur quam uectigalia. sed et cum legamus

laeuaque ancile gerebat,

tamen et anciliorum relatum est. uidendum ergo 13
ne magis uarietas ueteres delectauerit quam ut ad amussim uerum sit festorum dierum nomina sic uocata. ecce enim et praeter sollemnium dierum uocabula alia quoque sic declinata repperimus, ut

---

10 genitiuo *P* haec *B*, † ex hac *add. b* 11 ſollẽpniſ *P* 13 genitiuum *P* 15 ANTIЄΠΙΘΘΤΟΥ *B*, AN|TIЄΠΙ ΘЄΤΟΝ *P* 16 genitiuum *P* 17 uoro *P'* 21 tanta enim *P* 22 genitiui *P* uectigalliorum *B* 23 quod] q *P* 30 ſollẽpnium *praeter* um *in ras. in P* 31 declinata *B*: uocata *P*

praecedens sermo patefecit, uiridiorum et uecti-
14 galiorum et anciliorum: sed et ipsa festorum
nomina secundum regulam declinata apud ueteres
repperio, siquidem VARRO Feralium diem ait a
ferendis in sepulchra epulis dici. non dixit
Feraliorum: et alibi Floralium, non Flora-
liorum ait, cum idem non ludos Florales illic,
15 sed ipsum festum Floralia significaret. MASVRIVS
etiam SECVNDO FASTORVM: Liberalium dies in-
quit a pontificibus agonium Martiale appel-
latur et in eodem libro eam noctem deinceps-
que insequentem diem, qui est Lucarium,
non dixit Lucariorum. itemque Liberalium
16 multi dixerunt, non Liberaliorum. unde pro-
nuntiandum est ueteres indulsisse copiae per uarie-
tatem ut dicebant exanimos et exanimes, iner-
mos et inermes, tum hilaros atque hilares:
et ideo certum est licito et Saturnalium et Sa-
turnaliorum dici, cum alterum regula cum aucto-
ritate, alterum etsi sola sed multorum defendat
auctoritas.

17 Reliqua autem uerba quae Auieno nostro noua
uisa sunt ueterum nobis sunt testimoniis adserenda.
ENNIVS enim — nisi cui uidetur inter nostrae aeta-
tis politiores munditias respuendus — noctu con-
cubia dixit his uersibus

qua Galli furtim noctu summa arcis adorti
moenia concubia uigilesque repente cruentant.

18 quo in loco animaduertendum est non solum quod
noctu concubia, sed quod etiam qua noctu

26 ann. 169 Vahl.

1 uıdıorum *P′* 4 reperıo *B* ferıalıum *BP* 5 dıcı *P* dıeı *B* 6 ferıalıorum *BP* 7 lodoſ *B′* 13 multı lıberalıum *P* 17 ınermoſ tum *B′*· hılaroſ *P* 19 actorıtate *P* 20 defendıt *B* 23 asserenda *b*

dixerit. et hoc posuit in ANNALIVM SEPTIMO, in
quorum TERTIO clarius idem dixit

hac noctu filo pendebit Etruria tota.

CLAVDIVS etiam QVADRIGARIVS ANNALI TERTIO se-
natus autem de nocte conuenire, noctu
multa domum dimitti. non esse ab re puto hoc 19
in loco id quoque admonere, quod DECEM VIRI in
DVODECIM TABVLIS inusitatissime nox pro noctu
dixerunt. uerba haec sunt si nox furtum factum
sit, si im occisit iure caesus esto, in quibus
uerbis id etiam notandum quod ab eo quod est is
non eum casu accusatiuo sed im dixerunt.

Sed nec diecrastini a doctissimo uiro sine 20
ueterum auctoritate prolatum est, quibus mos erat
modo diequinti modo diequinte pro aduerbio
copulate dicere: cuius indicium est quod syllaba
secunda corripitur, quae natura producitur cum
solum dicitur die. quod autem diximus extremam 21
istius uocis syllabam tum per E tum per I scribi,
consuetum id ueteribus fuit ut his litteris plerum-
que in fine indifferenter uterentur, sicuti prae-
fiscine et praefiscini, procliue et procliui.
ecce uenit illius uersus POMPONIANI in mentem, 22
qui est ex ATELLANIA quae MAEBIA inscribitur

dies hic tertius, cum nihil edi: diequarte emoriar fame.

diepristine eodem modo dicebatur, quod signi- 23

---

3 ann. 153 Vahl. 9 Leg. XII tab. fragm. VIII 11 ed. Schoell. 25 Pomp. fragm. 78 p. 200 ed. Ribbeck.

---

3 erurıa *B'* 4 etıam *B*, quoque *P* 6 *ante* demıttı (*ita P*) *add.* do *P'* 7 ammonere *P* 8 ınuſıtate *P* 11 eſt *post* notandum *add. P* 12 caſu *om. P'* 16 copulatıue *P* 22 & profıſcını *B'* 23 uenıt (uenıt *in ras.*) ecce *P* pōpeıanı *P* ın memorıam *P* 24 maeuia *b* 25 hıſ *P* tertiuſ *Scriuerius*: ſextuſ *BP* edi *Pontanus*: egı *BP* emoriar *Scioppius*: moriar *BP*

ficabat die pristino id est priore: quod nunc pridie dicitur conuerso compositionis ordine quasi
24 pristino die. nec infitias eo lectum apud ueteres die quarto: sed inuenitur hoc de transacto, non de futuro positum. nam CN. MATIVS homo inpense doctus in MIMIAMBIS pro eo dicit quod nudius quartus nos dicimus in his uersibus

nuper die quarto, ut recordor, et certe
aquarium urceum unicum domi fregit.

hoc igitur intererit ut die quarto quidem de prae-
25 terito dicamus, diequarte autem de futuro. uerum ne de diecrastini nihil rettulisse uideamur, suppetit CAELIANVM illud ex libro HISTORIARVM SECVNDO siquis mihi equitatum daret et ipse cum cetero exercitu me sequi uoles, diequinti Romae in Capitolio curabo tibi ce-
26 nam coctam.' hic Symmachus 'Caelius tuus' inquit 'et historiam et uerbum ex ORIGINIBVS M. CATONIS accepit, apud quem ita scriptum est igitur dictatorem Carthaginiensium magister equitum monuit: mitte mecum Romam equitatum: diequinti in Capitolio tibi cena cocta erit.'
27 et Praetextatus 'aestimo non nihil ad demonstrandam consuetudinem ueterum etiam PRAETORIS uerba conferre quibus more maiorum ferias concipere solet quae appellantur COMPITALIA. ea uerba haec sunt dienoni populo Romano Quiritibus Compitalia erunt.

---

18 p. 21 Iordan

---

3 ınficıaſ *Pb*, ınfacıaſ *B* 5 gneuſ *BP* mattıuſ *P* ımpenſe *P* 6 ımmımıambıſ *B* 9 aquarum *B'* orcıū *P*, ortıum *B*, urteum *b* unıcum *om. P* 12 de dıe *BP*[2]: dıe *P* r&ulıſſe *B* 13 coelıanum *B* 14 dare *B* 15 uoleſ *add. P*[2] dıequınte *B* 16 cęnā *P*, caenā *B* 17 coelıuſ *BP* 18 uerbū* (*lineolam add. b, in ras. uid. fuisse* s) *B* marcı *BP* 20 cartagınıenſıum *BP* 22 tıbı *om. P* caena *B*, coena *P* 27 pr (*pro: populo Romano*) *P*: poſt ḱ *B*

Tum Auienus aspiciens Seruium 'Curius' inquit V
'et Fabricius et Coruncanius, antiquissimi uiri, uel
etiam his antiquiores Horatii illi trigemini plane ac
dilucide cum suis fabulati sunt: neque Auruncorum
aut Sicanorum aut Pelasgorum, qui primi incoluisse
Italiam dicuntur, sed aetatis suae uerbis loqueban-
tur: tu autem proinde quasi cum matre Euandri
nunc loquare, uis nobis uerba multis iam saeculis
oblitterata reuocare, ad quorum congeriem praestan-
tes quoque uiros, quorum memoriam continuus le-
gendi usus instruit, incitasti. sed antiquitatem uobis 2
placere iactatis quod honesta et sobria et modesta
sit: uiuamus ergo moribus praeteritis, praesentibus
uerbis loquamur. ego enim id quod a C. CAESARE,
excellentis ingenii ac prudentiae uiro, in PRIMO
ANALOGIAE LIBRO scriptum est habeo semper in
memoria atque in pectore, ut tamquam scopu-
lum, sic fugiam infrequens atque insolens
uerbum. mille denique uerborum talium est quae 3
cum in ore priscae auctoritatis crebro fuerint, ex-
auctorata tamen a sequenti aetate repudiataque sunt.
horum copiam proferre nunc possem ni tempus
noctis iam propinquantis necessariae discessionis nos
admoneret.'

'Bona uerba quaeso' Praetextatus morali ut 4
adsolet grauitate subiecit 'nec insolenter parentis
artium antiquitatis reuerentiam uerberemus, cuius
amorem tu quoque dum dissimulas magis prodis.

---

17 p. 753, 14 Nipperdey

---

2 fabıcıuſ *P′* corruncanıuſ P^2, coruncanıuſ *P* 4 rum ſuıſ *P′* 5 incoluiſſe *scripsi*: coluıſſe ın *BP* 6 Italiam *Dauisius*: ıtalıa *BP* utebantur *P* 8 nunc *om. P* loquere *B* ıam multıſ *B′* 9 oblıtterata $B^m P$: oblıterata *B* uocare *B* 12 placare *B′* 14 gaıo *BP* 16 de|analogıae *B* 23 dıſce noſ *B′* 24 ammoneret *P* 25 * moralı *P*, morarı *B′* 26 aſſolet *P* parenteſ *B′*

cum enim dicis mille uerborum est quid aliud
5 sermo tuus nisi ipsam redolet uetustatem? nam licet M. CICERO in oratione quam PRO MILONE concepit ita scriptum reliquerit ante fundum Clodii, quo in fundo propter insanas illas substructiones facile mille hominum uersabatur ualentium, non uersabantur, quod in libris minus accurate scriptis repperiri solet, et in SEXTA IN ANTONIVM qui umquam in illo Iano inuentus est qui L. Antonio mille nummum ferret expensum? licet VARRO quoque, eiusdem saeculi homo, in SEPTIMO DECIMO HVMANARVM dixerit plus mille et centum annorum est, tamen fiduciam sic componendi non nisi ex antecedentium
6 auctoritate sumpserunt. nam QVADRIGARIVS in TERTIO ANNALIVM ita scripsit ibi occiditur mille hominum et LVCILIVS in TERTIO SATIRARVM

ad portum mille a porta est, sex inde Salernum.

7 alibi uero etiam declinationem huius nominis exsecutus est. nam in LIBRO QVINTO DECIMO ita dicit

hunc milli passum qui uicerit atque duobus
Campanus sonipes subcursor nullus sequetur
maiore spatio ac diuersus uidebitur ire.

item in LIBRO NONO

tu milli nummum potes uno quaerere centum.

8 milli passum dixit pro mille passibus et milli nummum pro mille nummis aperteque ostendit

---

4 Cic. Mil. § 53 9 § 15 18 III 2 p. 9 Gerlach. 21 XV 2 p. 39 Gerlach.

---

3 marcuſ *BP* 5 ſubſtructioneſ *B*: ſubtractioneſ *b*, ſubſtitutioneſ *P* 8 reperiri *B* 9 ianu *P* 10 lucio *Pb*: locio *B* 17 ſatyrarum *B* 18 portum *Carrio*: portam *BP* 19 exſequutuſ *P* 21 mille *B* 22 nulloſ *B* 26 paſſibuſ — 27 mille *om.* *B*

mille et uocabulum esse et singulari numero dici
et casum etiam capere ablatiuum, eiusque plurati-
uum esse milia. mille enim non ex eo ponitur 9
quod Graece χίλια dicuntur, sed quod χιλιάς et
sicut una χιλιάς et duae χιλιάδες, ita unum mille
et duo milia ueteres certa atque directa ratione
dicebant. et heus tu hisne tam doctis uiris, quo- 10
rum M. Cicero et Varro imitatores se gloriantur,
adimere uis in uerborum comitiis ius suffragandi,
et tamquam sexagenarios maiores de ponte de-
icies? plura de hoc dissereremus ni uos inuitos ab 11
inuito discedere hora cogeret. sed uultisne diem se-
quentem, quem plerique omnes abaco et latrunculis
conterunt, nos istis sobriis fabulis a primo lucis in
cenae tempus, ipsam quoque cenam non obrutam
poculis non lasciuientem ferculis sed quaestionibus
doctis pudicam et mutuis ex lecto relationibus exi-
gamus? sic enim ferias prae omni negotio fetas 12
commodi senserimus, non animum, ut dicitur, remit-
tentes — nam remittere inquit Mvsonivs ani-
mum quasi amittere est — sed demulcentes
eum paululum, atque laxantes iucundis honestisque
sermonum inlectationibus. quod si ita decernitis,
dis Penatibus meis huc conueniendo gratissimum
feceritis.'

Tum Symmachus 'nullus qui quidem se dignum 13
hoc conuentu meminerit, sodalitatem hanc uel ipsum
conuentus regem repudiabit, sed nequid ad per-
fectionem coetus desideretur, inuitandos ad eundem
congressum conuictumque censeo Flauianum qui,

---

10 Erasmi adag. chil. I cent. V 37 p. 136 B (ed. Bas. 1574)

---

2 pluralem *B* 4 chılıa *BP* chılıaſ *BP* 5 chılıaſ *BP* chılıadeſ *BP* 8 *ante* se *add.* eē *b* 10 ſexagenarıo *B'* 11 dıſſeremuſ *B'P'* 15 cęnę *P*, caenę *B* cęnā *P* 18 fętaſ *P* 22 paullum *B* 23 ıllectatıonıbuſ *bP* 29 cętuſ *P* 30 censeo *om.* *P'*

quantum sit mirando uiro Venusto patre praestan-
tior, non minus ornatu morum grauitateque uitae
quam copia profundae eruditionis adseruit: simulque
Postumianum, qui forum defensionum dignatione
nobilitat: et Eustathium, qui tantus in omni genere
philosophiae est ut solus nobis repraesentet ingenia
trium philosophorum de quibus nostra antiquitas glo-
14 riata est, illos dico quos Athenienses quondam ad
senatum legauerant impetratum uti multam remit-
teret quam ciuitati eorum fecerat propter Oropi
uastationem. ea multa fuerat talentum fere quingen-
15 tum. erant isti philosophi Carneades ex Academia,
Diogenes Stoicus, Critolaus Peripateticus: quos fe-
runt seorsum quemque ostentandi gratia per celeber-
rima urbis loca magno conuentu hominum disser-
16 tauisse. fuit, ut relatum est, facundia Carneades
uiolenta et rapida, scita et tereti Critolaus, modesta
Diogenes et sobria; sed in senatum introducti inter-
prete usi sunt Caelio senatore. at hic noster cum
sectas omnes adsecutus sed probabiliorem secutus sit,
omniaque haec inter Graecos genera dicendi solus
impleat, inter nos tamen ita sui locuples interpres
est, ut nescias qua lingua facilius uel ornatius ex-
17 pleat operam disserendi.' probauere omnes Q. Au-
relii iudicium, quo edecumatos elegit sodales, atque
his ita constitutis primum a Praetextato simul, deinde
a se discedentes domum quisque suam regressi sunt.

VI Postero die ad aedes Vettii matutini omnes in-
ter quos pridie conuenerat adfuerunt, quibus Prae-
textatus in bibliothecam receptis, in qua eos oppe-
2 riebatur 'praeclarum' inquit 'diem mihi fore uideo

---

1 mirandu *P′* 3 aſſeruit *P* 7 philoſorum *B′* e quibuſ *B* 8 dico *Pb*, quoq. *B* 9 multā* *P* 12 achademia *P* 14 oſtendandi *P′* 17 tereti *corr. in Cantabrigiensi*: teriti *B*, ter|riti *P* 20 adſectaſ *B′*, aſſequutuſ *P* pbaliorē | *P* ſequutuſ *P* 24 dediſſerendi *B* quinti *BP* 29 aſſuerunt *bP* 30 operiebatur *P*

cum et uos adestis et adfuturos se illi quos ad con-
uentus nostri societatem rogari placuit spoponde-
runt. soli Postumiano antiquior uisa est instruen-
darum cura defensionum, in cuius abnuentis locum
Eusebium Graia et doctrina et facundia clarum rhe-
torem subrogaui, insinuatumque omnibus ut ab
exorto die se nobis indulgerent, quando quidem
nullis hodie officiis publicis occupari fas esset: to-
gatus certe uel trabeatus paludatusue seu praetexta-
tus hac die uidetur nullus.' tum Auienus — ut ei 3
interpellandi mos erat — 'cum sacrum mihi' ait 'ac
rei publicae nomen, Praetextate, tuum inter uoca-
bula diuersi habitus refers, admoneor non ludicrae,
ut aestimo, quaestionis. cum enim uestitus togae
uel trabeae seu paludamenti nullum de se proprii
nominis usum fecerit, quaero abs te cur hoc de
solo praetextae habitu usurpauerit uetustas, aut huic
nomini quae origo contigerit?' inter haec Auieni 4
dicta Flauianus et Eustathius, par insigne amicitiae,
ac minimo post Eusebius ingressi alacriorem fecere
coetum, acceptaque ac reddita salutatione consederunt
percontantes quidnam offenderint sermocinationis.
tum Vettius 'peroportune adfuistis' inquit 'adsertorem 5
quaerenti. mouet enim mihi Auienus noster nominis
quaestionem et ita originem eius efflagitat tamquam
fides ab eo generis exigenda sit. nam cum nullus sit
qui appelletur suo nomine uel togatus uel trabeatus
uel paludatus, cur praetextatus nomen habeatur postu-
lat in medium proferri. sed et cum posti inscriptum 6
sit Delphici templi, et unius e numero septem sapien-
tium eadem sit ista sententia *γνῶθι σεαυτόν*, quid

1 effuturoſ *P*, affuturos *p* 5 graię *P* clarum *om.* *P* r&horem *B* 8 nullıſ * *B* 9 paludatuſque *P* 10 ⊢ac *P* 19 euſthathıuſ *B* ınſignae *B* 23 adfuıſtı ınquıt *B*, ınquıt affuıſtıſ *P* adſortorem *ut uid.* *B'* 25 tamquam — 26 nam *in ras.* *P* 26 exıgatur *P* 27 appellatur *P'* 28 *ad* cur *add.* ł cū *b* 29 et *om.* *B* 30 delfıcı *BP* ſapıentum *P* 31 gnotı ſe | auton *B*, gnothe auton *P*

in me nescire aestimandus sum, si nomen ignoro?
cuius mihi nunc et origo et causa dicenda est.
7 Tullus Hostilius, rex Romanorum tertius, de-
bellatis Etruscis sellam curulem lictoresque et togam
pictam atque praetextam, quae insignia magistra-
tuum Etruscorum erant, primus ut Romae haberen-
tur instituit. sed praetextam illo saeculo puerilis
non usurpabat aetas: erat enim ut cetera, quae enu-
8 meraui, honoris habitus. sed postea Tarquinius, De-
marati exulis Corinthii filius, Priscus quem quidam
Lucumonem uocitatum ferunt, rex tertius ab Hosti-
lio, quintus a Romulo, de Sabinis egit triumphum.
quo bello filium suum annos quattuordecim natum
quod hostem manu percusserat, et pro contione lau-
dauit et bulla aurea praetextaque donauit, insigniens
puerum ultra annos fortem praemiis uirilitatis et ho-
9 noris. nam sicut praetexta magistratuum, ita bulla
gestamen erat triumphantium, quam in triumpho
prae se gerebant inclusis intra eam remediis quae
10 crederent aduersus inuidiam ualentissima. hinc de-
ductus mos ut praetexta et bulla in usum puerorum
nobilium usurparentur ad omen ac uota concilian-
dae uirtutis ei similis cui primis in annis munera
ista cesserunt.
11 Alii putant eundem Priscum cum statum ciuium
sollertia prouidi principis ordinaret, cultum quoque
ingenuorum puerorum inter praecipua duxisse in-
stituisseque ut patricii bulla aurea cum toga cui pur-
pura praetexitur uterentur, dumtaxat illi quorum

---

1 neſcire *scripsi*: ſcıre *Bp*, *om. P* ſum *b*: ſım *P*, ſıt *B* 3 *post* hoſtılıuſ *add.* hoſtı fılıuſ *P* 4 curulem *P*, curıalem *B*, ł curulẽ *b* lıtoreſq. *B'* 8 cetera quae *om. P* 9 habıtuſ *om. P* 10 chorınthıı *B* 13 quatuordecım *B* 15 ınſıgnenſ *P'* 20 *post* ualentıſſıma *deleta* nā ſıcut pretexta magıſtratuum | ıta bulla geſtamen erat *in P* 25 * * tatum (s *add. P²*) *P*, ıſtatum *B* 26 ſolertıa *B* prouıde prıncepſ *B* 27 precıpua *praeter* ua *in ras. in P* dıxıſſe *B'*

patres curulem gesserant magistratum: ceteris au- 12
tem ut praetexta tantum uterentur indultum, sed
usque ad eos quorum parentes equo stipendia iusta
meruissent. libertinis uero nullo iure uti praetextis
licebat ac multo minus peregrinis, quibus nulla
esset cum Romanis necessitudo. sed postea liberti- 13
norum quoque filiis praetexta concessa est ex causa
tali, quam M. Laelivs augur refert, qui bello
Punico secundo duumuiros dicit ex senatus
consulto propter multa prodigia libros Si-
byllinos adisse et inspectis his nuntiasse
in Capitolio supplicandum lectisternium-
que ex collata stipe faciendum, ita ut li-
bertinae quoque quae longa ueste uteren-
tur in eam rem pecuniam subministrarent.
acta igitur obsecratio est pueris ingenuis 14
itemque libertinis sed et uirginibus patri-
mis matrimisque pronuntiantibus carmen:
ex quo concessum ut libertinorum quoque
filii, qui ex iusta dumtaxat matrefamilias
nati fuissent, togam praetextam et lorum
in collo pro bullae decore gestarent.

Verrivs Flaccvs ait cum populus Roma- 15
nus pestilentia laboraret essetque respon-
sum id accidere, quod di despicerentur, an-
xiam urbem fuisse, quia non intellegeretur
oraculum, euenisseque ut Circensium die
puer de cenaculo pompam superne despi-
ceret et patri referret quo ordine secreta
sacrorum in arca pilenti composita uidis-

1 magiſtratnum *B* 5 lucebat *P'* 8 marcuſ *BP* 10 ſıbıllınoſ *P*, ſybıllınoſ *B* 11 nuncıaſſe *et sic semper P* 18 matrımıſque *om. B* pronu[cian]ntbuſ *B* 20 ıuxta *P'* 24 peſtılentıar&[labora] *B*, peſtılentıa laboraſſet *P* 25 accedere *B* dıȷ *P* dıſpıcerentur axıam *B'* 28 cęnaculo *B* 30 arca (*in ras. fuit* ⊦) *P*

set: qui cum rem gestam senatui nuntiasset, placuisse uelari loca ea qua pompa ueheretur, atque ita peste sedata puerum qui ambiguitatem sortis absoluerat togae praetextae usum munus impetrauisse.

16 Vetustatis peritissimi referunt in raptu Sabinarum unam mulierem nomine Hersiliam, dum adhaeret filiae, simul raptam: quam cum Romulus Hosto cuidam ex agro Latino qui in asylum eius confugerat uirtute conspicuo uxorem dedisset, natum ex ea puerum, antequam alia ulla Sabinarum partum ederet: eum, quod primus esset in hostico procreatus, Hostum Hostilium a matre uocitatum et eundem a Romulo bulla aurea ac praetextae insignibus honoratum. is enim cum raptas ad consolandum uocasset, spopondisse fertur se eius infanti quae prima sibi ciuem Romanum esset enixa, inlustre munus daturum.

17 Non nulli credunt ingenuis pueris adtributum ut cordis figuram in bulla ante pectus adnecterent, quam inspicientes ita demum se homines cogitarent, si corde praestarent, togamque praetextam his additam ut ex purpurae rubore ingenuitatis pudore regerentur.

18 Diximus unde praetexta, adiecimus et causas
quibus aestimatur concessa pueritiae: nunc idem habitus quo argumento transierit in usum nominis paucis
19 explicandum est. mos antea senatoribus fuit in curiam cum praetextatis filiis introire. cum in senatu res maior quaepiam consultabatur eaque in diem posterum prolata est, placuit ut hanc rem super qua tractauissent nequis enuntiaret priusquam decreta

---

10 aſilum *P* 22 adnecteret *B'* 26 ıngenuıtateſ *P'*
31 ante *P* 33 poſterum dıem (*P*) 34 eſſet *P*

esset. mater Papirii pueri, qui cum parente suo in 20
curia fuerat, percontatur filium quidnam in senatu
egissent patres. puer respondit tacendum esse neque
id dici licere. mulier fit audiendi cupidior: secretum rei et silentium pueri animum eius ad inquirendum euerberat: quaerit igitur compressius uiolentiusque. tum puer urgente matre lepidi atque festiui 21
mendacii consilium capit. actum in senatu dixit
utrum uideretur utilius magisque e re publica esse,
unusne ut duas uxores haberet an ut una apud duos
nupta esset. hoc illa ubi audiuit, animo compa- 22
uescit, domo trepidans egreditur ad ceteras matronas adfert postridieque ad senatum copiosae matrumfamilias caternae confluunt. lacrimantes atque obsecrantes orant una potius ut duobus nupta fieret
quam ut uni duae. senatores ingredientes curiam 23
quae illa mulierum intemperies et quid sibi postulatio isthaec uellet mirabantur et ut non paruae rei prodigium illam uerecundi sexus inpudicam insaniam pauescebant. puer Papirius publicum metum 24
demit. nam in medium curiae progressus, quid ipsi mater audire institisset, quid matri ipse simulasset,
sicuti fuerat enarrat. senatus fidem atque ingenium 25
pueri exosculatur consultumque facit uti posthac pueri cum patribus in curiam ne introeant praeter illum unum Papirium. eique puero postea cognomentum honoris gratia decreto inditum Praetextatus ob tacendi loquendique in praetexta aetate prudentiam. hoc cognomentum postea familiae nostrae 26
in nomen haesit. non aliter dicti Scipiones nisi quod Cornelius qui cognominem patrem luminibus carentem pro baculo regebat Scipio cognominatus nomen ex cognomine posteris dedit. sic Messala

6 quaerit̃ *B* 10 aut duaſ *B'* 13 affert *b* poſttridieque *B* copioſa *P* 14 caterua *P* 15 conſecranteſ *B'* 18 iſta haec *B* 19 impudicam *P* 21 ipſa *b* 27 honoreſ *P'*, ł oris *add.* *b* 31 cognomine *p*

tuus, Auiene, dictus a cognomento Valerii Ma-
ximi qui, postquam Messanam urbem Siciliae no-
27 bilissimam cepit, Messala cognominatus est. nec
mirum si ex cognominibus nata sunt nomina cum
contra et cognomina ex propriis sint tracta nomini-
bus ut ab Aemilio Aemilianus, a Seruilio
Seruilianus'.

28 Hic subiecit Eusebius 'Messala et Scipio, alter
de pietate, de uirtute alter, ut refers, cognomina
reppererunt. sed Scropha et Asina, quae uiris
non mediocribus cognomenta sunt, uolo dicas unde
contigerint cum contumeliae quam honori propiora
uideantur'.

29 Tum ille 'nec honor nec iniuria sed casus fecit
haec nomina. nam Asinae cognomentum Corne-
liis datum est, quoniam princeps gentis Corneliae
empto fundo seu filia data marito, cum sponsores
ab eo sollemniter poscerentur, asinam cum pecuniae
onere produxit in forum, quasi pro sponsoribus prae-
30 sens pignus. Tremellius uero Scropha cogno-
minatus est euentu tali. is Tremellius cum familia
atque liberis in uilla erat. serui eius cum de ui-
cino scropha erraret, subreptam conficiunt: uicinus
aduocatis custodibus omnia circumuenit nequa ec-
ferri possit: isque ad dominum appellat restitui sibi
pecudem. Tremellius qui ex uilico rem comperis-
set, scrophae cadauer sub centonibus collocat super
quos uxor cubabat quaestionem uicino permittit.
cum uentum est ad cubiculum, uerba iurationis con-
cipit: nullam esse in uilla sua scropham 'nisi istam'
inquit 'quae in centonibus iacet', lectulum monstrat.

---

3 coep· RP 4 ex *om.* P cõm B 6 feruio BP, *emendauit editor anonymus ed. 1607* 9 de *ante* pietate *om.* B′ 12 ꝑpi**ora P 16 corneliae gentiſ (P) 18 ſollẽp|niτ̃ P 19 ḥonere B 24 neque B′ ⊢ec ferri (*sed* ⊢ *add.* P²) P: ferri B, hęc *add.* Bᵐ 29 cọṇ (ū) B

ea facetissima iuratio Tremellio Scrophae cognomen-
tum dedit.'
Dum ista narrantur, unus e famulitio, cui pro- VII
uincia erat admittere uolentes dominum conuenire,
Euangelum adesse nuntiat cum Disario, qui tunc
Romae praestare uidebatur ceteris medendi artem
professis. conrugato indicauere uultu plerique de 2
considentibus Euangeli interuentum otio suo inamoe-
num minusque placido conuentui congruentem. erat
enim amarulenta dicacitate et lingua proterue mor-
daci procax ac securus offensarum quas sine delectu
cari uel non amici in se passim uerbis odia serenti-
bus prouocabat. sed Praetextatus ut erat in omnes
aeque placidus ac mitis, ut admitterentur missis ob-
uiis imperauit. quos Horus ingredientes commodum 3
consecutus comitabatur, uir corpore atque animo
iuxta ualidus, qui post innumeras inter pugiles pal-
mas ad philosophiae studia migrauit, sectamque An-
tisthenis et Cratetis atque ipsius Diogenis secutus
inter Cynicos non incelebris habebatur. sed Euan- 4
gelus, postquam tantum coetum adsurgentem sibi
ingressus offendit 'casusne' inquit 'hos omnes ad
te, Praetextate, contraxit, an altius quiddam cui
remotis arbitris opus sit cogitaturi ex disposito con-
uenistis? quod si ita est, ut aestimo, abibo potius
quam me uestris miscebo secretis, a quibus me amo-
uebit uoluntas, licet fortuna fecisset inruere'. tunc 5
Vettius quamuis ad omnem patientiam constanter
animi tranquillitate firmus, non nihil tamen consul-

3 unuſ a famulitio *B* 5 dyſario *P* 6 ceteriſ *om. P* 7 *in* plerique *est* r *in ras.* (*uid. fuisse* s) *in P* 8 conſedentib; *P* inamęnū *P* 10 linguae proteruae mendacii *P* 11 qua *P'* dilectu *B'* 12 ti *in* ſerentibuſ *in ras. in P* 14 aequae *b*, aquae *B* 15 horaſ *B'* 16 conſequutuſ *P* 17 iuxta *om. P* innumeraſ *om. B* 18 antiſte|niſ *P* 19 diogeniſ — habebatur *iterat B'* ſequutuſ *P* 23 te *in ras. scripsit P²*, ſe *B* 26 ſecretiſ * a (*uid. fuisse* &) *P* amouebiſ *ut uid. B'* 27 irruere *P* tum *P*

6 tatione tam proterua motus 'si aut me' inquit 'Euan-
gele aut haec innocentiae lumina cogitasses, nullum
inter nos tale secretum opinarere, quod non uel tibi
nel etiam uulgo fieri dilucidum posset, quia neque
ego sum inmemor nec horum quemquam inscium
credo sancti illius praecepti philosophiae sic lo-
quendum esse cum hominibus tamquam di
audiant, sic loquendum cum dis tamquam
homines audiant: cuius secunda pars sancit ne-
quid a dis petamus quod uelle nos indecorum sit
7 hominibus confiteri. nos uero ut et honorem sacris
feriis haberemus et uitaremus tamen torporem fe-
riandi atque otium in negotium utile uerteremus,
conuenimus diem totum doctis fabulis uelut ex sym-
8 bola conferendis daturi. nam si per sacra sollemnia
riuos deducere religio nulla prohibebit, si
salubri fluuio mersare oues fas et iura permit-
tunt, cur non religionis honor putetur dicare sacris
9 diebus sacrum studium litterarum? sed quia uos quo-
que deorum aliquis nobis additos uoluit, facite si
uolentibus uobis erit, diem communibus et fabulis
et epulis exigamus, quibus ut omnes hodie qui prae-
10 sentes sunt adquiescant impetratum teneo'. tunc
ille 'superuenire fabulis non euocatos haud equidem
turpe existimatur: uerum sponte inruere in conui-
uium aliis praeparatum nec Homero sine nota uel
in fratre memoratum est et uide ne nimium arro-
ganter tres tibi uelis Menelaos contigisse, cum illi
11 tanto regi unus euenerit.' tum omnes Praetextatum
iuuantes orare blandeque ad commune inuitare con-
sortium, Euangelum quidem saepius et maxime sed
non nunquam et cum eo pariter ingressos.

---

3 opinare *B* 8 duſ *BP* 9 ſanc|cit *P* 10 duſ *PB* 11 & *om. B'* 13 utile *om. P* 14 ſimbola *P* 16 diducere *P* 24 fabulıſ *om. P* 25 turpe *om. B'* irruere *P* 26 homero *B*: menelao *in ras. P*[2] 28 treſ *P*: pluref *in marg. P*[2], reſ *B'*

Inter haec Euangelus petitu omnium tempera- 12
tus 'M. VARRONIS' inquit 'librum uobis arbitror non
ignotum ex saturis Menippeis, qui inscribitur NE-
SCIS QVID VESPER VEHAT in quo conuiuarum nu-
merum hac lege definit ut neque minor quam
Gratiarum sit neque quam Musarum nume-
rosior. hic uideo excepto rege conuiuii tot uos
esse quot Musae sunt: quid ergo perfecto numero
quaeritis adiciendos?' et Vettius 'hoc' inquit 'no- 13
bis praesentia uestra praestabit ut et Musas im-
pleamus et Gratias, quas ad festum deorum omnium
principis aequum est conuenire.'

Cum igitur consedissent, Horus Auienum in-
tuens, quem familiarius frequentare solitus erat 'in 14
hoc' inquit 'Saturni cultu, quem deorum principem
dicitis, ritus uester ab Aegyptiorum religiosissima
gente dissentit. nam illi neque Saturnum nec ipsum
Serapim receperant in arcana templorum usque ad
Alexandri Macedonis occasum: post quem tyrannide
Ptolomaeorum pressi hos quoque deos in cultum re-
cipere Alexandrinorum more, apud quos praecipue
colebantur, coacti sunt. ita tamen imperio parue- 15
runt ut non omnino religionis suae obseruata con-
funderent. nam quia numquam fas fuit Aegyptiis
pecudibus aut sanguine sed precibus et ture solo
placare deos, his autem duobus aduenis hostiae erant
ex more mactandae, fana eorum extra pomerium
locauerunt, ut et illi sacrificii sollemnis sibi cruore
colerentur nec tamen urbana templa morte pecu-

3 fragm. sat. p. 175 ed. Riese.

2 marcı *BP* 4 numero *P'* 5 neque quam * *B*: nequaquā *P* 6 nemeroſıor *B'* 8 perfectıo *B* 12 prıncıpem *ut uid. B'* aequ*um *B* 14 ın huıuſ *P* 16 aegıptıorum *P* 17 dıſſentıt — 18 receperant *om. B* 18 ın archana (*ita etiam B*) *add. P*[m] 19 tırannıde *P* 20 ptolomeorū *BP* recepere *P'* 24 ęgıptıuſ *P* 28 ıllıſ ſacrıfıcıuſ *ut uid. B'* ſolemnıſ *B'*

dum polluerentur: nullum itaque Aegypti oppidum
intra muros suos aut Saturni aut Serapis fanum re-
16 cepit. horum alterum uix aegreque a uobis admis-
sum audio, Saturnum uero uel maximo inter ceteros
honore celebratis. si ergo nihil est quod me hoc
17 scire prohibeat, uolo in medium proferatur.' hic
Auienus in Praetextatum expectationem consulentis
remittens 'licet omnes' ait 'qui adsunt pari doctrina
polleant, sacrorum tamen omnium Vettius unice con-
scius potest tibi et originem cultus qui huic deo
penditur et causam festi sollemnis aperire.' quod cum
Praetextatus in alios refundere temptasset, omnes
18 ab eo impetrauerunt ut ipse dissereret. tunc silen-
tio facto ita exorsus est

'Saturnaliorum originem illam mihi in medium
proferre fas est, non quae ad arcanam diuinitatis
naturam refertur sed quae aut fabulosis admixta
disseritur aut a physicis in uulgus aperitur. nam
occultas et manantes ex meri ueri fonte rationes ne
in ipsis quidem sacris enarrari permittitur sed si-
quis illas adsequitur, continere intra conscientiam
tectas iubetur. unde quae sciri fas est Horus no-
19 ster licebit mecum recognoscat. regionem istam,
quae nunc uocatur Italia, regno Ianus opti-
nuit, qui ut HYGINVS PROTARCHVM TRALLIANVM
secutus tradit cum Camese aeque indigena
terram hanc ita participata potentia pos-
sidebant, ut regio Camesene, oppidum Ia-
20 niculum uocitaretur. post ad Ianum solum
regnum redactum est, qui creditur gemi-
nam faciem praetulisse, ut quae ante quae-
que post tergum essent intueretur: quod

1 ęgipti *P* 2 ſyrapiſ *B′* recepit *BP*: recipit *P*² 9 omnium (*om. P*) 10 tibi *om. B* 11 ſollēpniſ *P* 13 diſſeret *B′* 16 arcanā *P*, archanā *B* 17 fabuli * * ſ (*fuit* fabuloſiſ) *B* 18 phiſiciſ *BP* 20 enarrare *P′* 21 aſſequitur *bP* 25 higinuſ *P* 26 ſequutuſ *P* cameſę *P* 28 camaſene *P*

procul dubio ad prudentiam regis soller-
tiamque referendum est, qui et praeterita
nosset et futura prospiceret, sicut Ante-
uorta et Postuorta, diuinitatis scilicet ap-
tissimae comites, apud Romanos coluntur.
hic igitur Ianus, cum Saturnum classe per- 21
uectum excepisset hospitio et ab eo edoc-
tus peritiam ruris ferum illum et rudem
ante fruges cognitas uictum in melius red-
egisset, regni eum societate munerauit.
cum primus quoque aera signaret, serua- 22
uit et in hoc Saturni reuerentiam ut, quo-
niam ille naui fuerat aduectus, ex una qui-
dem parte sui capitis effigies, ex altera
uero nauis exprimeretur, quo Saturni me-
moriam in posteros propagaret. aes ita fuisse
signatum hodieque intellegitur in aleae lusum, cum
pueri denarios in sublime iactantes capita aut na-
uia lusu teste uetustatis exclamant. hos una con- 23
cordesque regnasse uicinaque oppida communi opera
condidisse praeter Maronem, qui refert

Ianiculum huic, illi fuerat Saturnia nomen

etiam illud in promptu est quod posteri quoque duos
eis continuos menses dicarunt, ut December sacrum
Saturni, Ianuarius alterius uocabulum possideret. cum 24
inter haec subito Saturnus non comparuis-
set, excogitauit Ianus honorum eius aug-
menta. ac primum terram omnem dicioni
suae parentem Saturniam nominauit: aram
deinde cum sacris tamquam deo condidit,
quae Saturnalia nominauit. tot saeculis Sa-
turnalia praecedunt Romanae urbis aetatem. obser-

22 Verg. Aen. VIII 358

8 pueritiam *B* aerum illum *B'* 9 redigiſſe *B'* 10 *ad* munerauit *add.* t nu *b* 16 aeſ *BP*: haec *b* 17 luſum *bP*: ſum *B* 27 augmenta *P*: augmentum *B*, t a *add.* *b*

uari igitur eum iussit maiestate religionis
quasi uitae melioris auctorem: simulacrum
eius indicio est, cui falcem, insigne mes-
25 sis, adiecit. huic deo insertiones surculo-
rum pomorumque educationes et omnium
cuiusque modi fertilium tribuunt discipli-
nas. Cyrenenses etiam, cum rem diuinam
ei faciunt, ficis recentibus coronantur pla-
centasque mutuo missitant, mellis et fruc-
tuum repertorem Saturnum aestimantes.
hunc Romani etiam Sterculium uocant, quod
primus stercore fecunditatem agris com-
26 parauerit. regni eius tempora felicissima
feruntur cum propter rerum copiam tum
quod nondum quisquam seruitio uel liber-
tate discriminabatur, quae res intellegi potest,
quod Saturnalibus tota seruis licentia permittitur.
27 Alia Saturnaliorum causa sic traditur. qui
erant ab Hercule in Italia relicti, ut qui-
dam ferunt, irato, quod incustoditum fuis-
set armentum, ut non nulli aestimant con-
sulto eos relinquente, ut aram suam atque
aedem ab incursionibus tuerentur: hi ergo
cum a latronibus infestarentur, occupato
edito colle Saturnios se nominauerunt, quo
ante nomine etiam idem collis uocabatur,
et quia se huius dei senserunt nomine ac
religione tutos, instituisse Saturnalia fe-
runtur, ut agrestes uicinorum animos ad
maiorem sacri reuerentiam ipsa indicti fe-
sti obseruatio uocaret.
28 Nec illam causam quae Saturnalibus adsignatur

---

1 mageſtate *P* 2 ſimulachrū *P* 4 adiacet *B'* 6 cuiuſque modi *scripsi*: cuiuſcemodi *P*, huiuſcemodi *B* tribuuntur *P'* 7 cireneſeſ *P'* 8 placenteſque *B'* 11 ſtercutum *B'P* 12 fęcunditatem *P* compauerit *B'* 14 tum & quod *B* 23 aeadem *B'* 27 diei *B* 28 religione * *P* 32 aſſignatur *P*

ignoro, quod Pelasgi, sicut VARRO memorat, cum
sedibus suis pulsi diuersas terras petis-
sent, confluxerunt plerique Dodonam et
incerti quibus haererent locis, eius modi
accepere responsum

στείχετε μαιόμενοι Σικελῶν Σατούρνιον αἶαν
ἠδ' Ἀβοριγενέων, Κοτύλην, οὗ νᾶσος ὀχεῖται,
οἷς ἀναμιχθέντες δεκάτην ἐκπέμπετε Φοίβῳ
καὶ κεφαλὰς Ἅιδῃ καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα

acceptaque sorte cum Latium post errores
plurimos appulissent, in lacu Cutiliensi
enatam insulam deprehenderunt. amplissi- 29
mus enim caespes, siue ille continens limus
seu paludis fuit coacta compage uirgultis
et arboribus in siluae licentiam comptus,
iactantibus per amnem fluctibus uagaba-
tur, ut fides ex hoc etiam Delo facta sit,
quae celsa montibus, uasta campis, tamen
per maria migrabat. hoc igitur miraculo 30
deprehenso has sibi sedes praedictas esse
didicerunt, uastatisque Siciliensibus inco-
lis occupauere regionem decima praedae
secundum responsum Apollini consecrata
erectisque Diti sacello et Saturno ara, cu-
ius festum Saturnalia nominarunt. cumque 31
diu humanis capitibus Ditem et uirorum
uictimis Saturnum placare se crederent
propter oraculum in quo erat

καὶ κεφαλὰς Ἅιδῃ καὶ τῷ πατρὶ πέμπετε φῶτα,

Herculem ferunt postea cum Geryonis pe-

---

5 accıpere *B'* *post* reſponſum *uacant 2 uers. et dimidius pergitque* acceptaq. *Graecis omissis P* 6 CTEXETE *B* C·KEΛON CATOYNIONA | * (*fuit* I) A *B* 7 OY *P*: OI *B* 8 ANAMEIXΘENTEC *B* 9 AΔAHI *B* 13 ceſpeſ *BP* 16 amnem *corr. ut uid. ex* omnem *P*: omnem *B*, t am *add. b* 19 marıa *in ras. in P* ambulabat *P* 23 reſpon|pum *B'* 29 AÏΔHI *P*, AΔH· *B* ΠHMΠETE * ΦΩTA (*uid. fuisse* C) *P* 30 gerıonıſ *b*, regıonıſ *B*

core per Italiam reuertentem suasisse illorum posteris, ut faustis sacrificiis infausta mutarent inferentes Diti non hominum capita sed oscilla ad humanam effigiem arte simulata, et aras Saturnias non mactando uiro sed accensis luminibus excolentes, quia non solum uirum sed et lumina
32 φῶτα significat. inde mos per Saturnalia missitandis cereis coepit.

Alii cereos non ob aliud mitti putant quam quod hoc principe ab incomi et tenebrosa uita quasi ad
33 lucem et bonarum artium scientiam editi sumus. illud quoque in litteris inuenio quod cum multi occasione Saturnaliorum per auaritiam a clientibus ambitiose munera exigerent idque onus tenuiores grauaret, Publicius tribunus plebi tulit, non nisi cerei ditioribus missitarentur.'

34 Hic Albinus Caecina subiecit 'qualem nunc permutationem sacrificii, Praetextate, memorasti, inuenio postea Compitalibus celebratam, cum ludi per urbem in compitis agitabantur, restituti scilicet a Tarquinio Superbo Laribus ac Maniae ex responso Apollinis, quo praeceptum est ut pro capitibus capitibus sup-
35 plicaretur. idque aliquam diu obseruatum, ut pro familiarium sospitate pueri mactarentur Maniae deae, matri Larum. quod sacrificii genus Iunius Brutus consul pulso Tarquinio aliter constituit celebrandum. nam capitibus alii et papaueris supplicari

---

3 hominuſ apita *ut uid.* *B′* 6 uiroſ *p* accenſoſ *B′* 8 fota *BP* 9 cępit *P* 12 ed&i *B′* 14 cleentibuſ *P′* 16 honuſ *B′* 17 ditioribuſ cerei *P′* 21 cum compitalibuſ *B* 22 agebantur *P* reſtitui *P′* 24 ac reſponſo *B*, t ex *add. b* 25 capitibuſ pro capitibuſ *B* ꝑ capitabuſ *ut uid.* *P′* 26 aliquando *B*, t diu *add. b* 27 familia|riū *P* 29 brutuſ compulſo *B* 31 allii *b*(*P*)

iussit ut responso Apollonis satis fieret de nomine capitum remoto scilicet scelere infaustae sacrificationis: factumque est ut effigies Maniae suspensae pro singulorum foribus periculum, si quod immineret familiis, expiarent ludosque ipsos ex uiis compitorum in quibus agitabantur Compitalia appellitauerunt. sed perge cetera.'

Et Praetextatus 'bene et oportune similis emendatio sacrificiorum relata est sed ex his causis, quae de origine huius festi relatae sunt, apparet Saturnalia uetustiora esse urbe Romana, adeo ut ante Romam in Graecia hoc sollemne coepisse L. ACCIVS in ANNALIBVS suis referat his uersibus 36

maxima pars Graium Saturno et maxime Athenae 37
conficiunt sacra, quae Cronia esse iterantur ab illis,
eumque diem celebrant: per agros urbesque fere omnes
exercent epulis laeti famulosque procurant
quisque suos nostrique itidem et mos traditus illinc
iste ut cum dominis famuli epulenter ibidem.

Nunc de ipso dei templo pauca referenda sunt. VIII
Tullum Hostilium cum bis de Albanis, de Sabinis tertio triumphasset, inuenio fanum Saturno ex uoto consecrauisse et Saturnalia tunc primum Romae instituta, quamuis VARRO LIBRO SEXTO, qui est DE SACRIS AEDIBVS, scribat aedem Saturni ad forum faciendam locasse L. Tarquinium regem, Titum uero Larcium dictatorem Saturnalibus eam dedicasse. nec me fugit GELLIVM scribere

---

6 cōpetorum *P'* 9 *ad* emendatio *add.* ł emun *b* 11 de origine *in ras. in P* 12 roma· *** | adeo *P* 13 sollemnem *B* sollēpne cępisse ·L· (L *B*, lutius *add. b*) | ac-mostra ~~cius~~ *P* 20 &n̄traditus *B* 23 de sabinis *in ras. in P* 24 inueni *P* 29 lucium *BP*

senatum decresse ut aedes Saturni fieret, eique rei L. Furium tribunum militum prae-
2 fuisse. habet aram et ante Senaculum. illic Graeco ritu capite aperto res diuina fit, quia primum a Pelasgis, post ab Hercule ita eam a principio factita-
3 tam putant. aedem uero Saturni aerarium Romani esse uoluerunt, quod tempore quo incoluit Italiam fertur nullum in eius finibus furtum esse commissum aut quia sub illo nihil erat cuiusquam priuatum

nec signare solum aut partiri limite campum
fas erat: in medium quaerebant

ideo apud eum locaretur populi pecunia communis, sub quo fuissent cunctis uni-
4 uersa communia. illud non omiserim Tritonas cum bucinis fastigio Saturni aedis superpositos, quoniam ab eius commemoratione ad nostram aetatem historia clara et quasi uocalis est, ante uero muta et obscura et incognita, quod testantur caudae Tri-
5 tonum humi mersae et absconditae. cur autem Saturnus ipse in compedibus uisatur VERRIVS FLACCVS causam se ignorare dicit, uerum mihi Appollodori lectio sic suggerit. Saturnum APOLLODORVS alligari ait per annum laneo uinculo et solui ad diem sibi festum id est mense hoc Decembri. atque inde prouerbium ductum deos laneos pedes habere, significari uero decimo mense semen in utero animatum in uitam grandescere, quod do-

---

11 Verg. Georg. I 126 27 Erasmi adag. chil. I cent. X 82 p. 271 B (ed. Bas. 1574)

---

1 decreuiſſe *P*, at decreſſe *sup. lin. add. p* 2 lucium *BP* 3 grego *B* (c *sup.*) 4 *ad* aperto *add.* ꝉ o *b* 6 roma *P*, ni *sup. lin. in ras. add. p* 7 uoluerunt eſſe *B* 9 cuiuſq. *P* 12 querebant· | *P* 16 butinif *P'* 18 mutu *ut uid.* *B'* 23 dilectio *B* 29 quo *B*

nec erumpat in lucem, mollibus naturae
uinculis detinetur. est porro idem *Κρόνος καὶ* 6
χρόνος. Saturnum enim in quantum mythici fictionibus distrahunt, in tantum PHYSICI ad quandam ueri similitudinem reuocant. hunc aiunt abscidisse Caeli patris pudenda, quibus in mare deiectis Venerem procreatam, quae a spuma
unde coaluit *Ἀφροδίτη* nomen accepit. ex 7
quo intellegi uolunt, cum chaos esset, tempora non fuisse, siquidem tempus est certa dimensio quae ex caeli conuersione colligitur. tempus coepit inde: ab ipso natus putatur *Κρόνος* qui, ut
diximus, *χρόνος* est. cumque semina rerum omnium 8
post caelum gignendarum de caelo fluerent et elementa uniuersa quae mundo plenitudinem facerent ex illis seminibus fundarentur, ubi mundus omnibus suis partibus membrisque perfectus est, certo iam tempore finis factus est procedendi de caelo semina ad elementorum conceptionem, quippe quae iam plena fuerant procreata. animalium uero aeternam propagationem ad Venerem generandi facultas ex humore translata est, ut per coitum maris feminaeque
cuncta deinceps gignerentur. propter abscisorum 9
pudendorum fabulam etiam nostri eum Saturnum uocitauerunt *παρὰ τὴν σάθην*, quae membrum uirile declarat, ueluti Sathunnum: inde etiam Saturos ueluti Sathunos, quod sint in libidinem proni, appellatos opinantur. falcem ei quidam aestimant adtributam, quod

3 XPONOO *P′* mithɪjcɪ (ci *above*, * *above*) *P*, mytɪ *B* 4 fɪſicɪ *P*, phɪſicɪ *B* 6 patrɪſ*| *P* 8 afrodɪte *BP* 12 cępɪt *P* ab *om. B′* natur putatur *B′* 14 cęlũ *praeter* ũ *in ras. P* fruerent *B′* 20 ꝑpagatɪonẽ *praeter* ꝑ *in ras. in P* 22 tranſlatuſ *P* co *in* coɪtũ *in ras. in P* 23 gɪg *in* gɪgnerentur *in ras. in P* abſcɪſionɪſ (*sed ultimae litt.* ɪſ *in ras. add. P²*) *P* 25 ÇAΘHN (Γ *above*) *B* 27 ſathonoſ *P* 28 lɪbudɪnẽ *P′* 29 eɪ quɪdã *in ras. in P* attrɪbutam *P*

tempus omnia metat et exsecet et incidat.
10 hunc aiunt filios suos solitum deuorare eos-
demque rursus euomere, per quod similiter
significatur eum tempus esse a quo uicibus
cuncta gignantur absumanturque et ex eo
11 denuo renascantur. eundem a filio pulsum quid
aliud est quam tempora senescentia ab his quae post
sunt nata depelli? uinctum autem, quod certa lege
naturae conexa sint tempora, uel quod omnes fru-
12 ges quibusdam uinculis nodisque alternentur. nam
et falcem uolunt fabulae in Siciliam decidisse,
quod sit terra ista uel maxime fertilis.
VIIII Et quia Ianum cum Saturno regnasse comme-
morauimus, de Saturno autem quid mythici, quid
physici aestiment, iam relatum est: de Iano quoque
quid ab utrisque iactetur in medium proferemus.
2 MYTHICI referunt regnante Iano omnium do-
mos religione ac sanctitate fuisse munitas
idcircoque ei diuinos honores esse decre-
tos et ob merita introitus et exitus aedium
3 eidem consecratos. XENON quoque PRIMO ITA-
LICON tradit Ianum in Italia primum dis tem-
pla fecisse et ritus instituisse sacrorum.
ideo eum in sacrificiis praefationem me-
4 ruisse perpetuam. quidam ideo eum dici bi-
frontem putant quod et praeterita sciue-
5 rit et futura prouiderit. sed PHYSICI eum ma-
gnis consecrant argumentis diuinitatis. nam sunt
qui Ianum eundem esse atque Apollinem et
Dianam dicant et in hoc uno utrumque
6 exprimi numen adfirment. et enim, sicut NI-

---

1 et *post* metat *om.* *B'* (*P*) 5 adſumanturq. *B* 6 eundemque *P* 7 poſ *P'* 13 memorauımuſ (*P*) 14 mıthıcı *P*, mıthycı *B* 15 phıſıcı *BP* aeſtımant *P* 16 ın mediū ꝑferem̄· *add.* *P*^m 17 mıthycı *B* 19 ıdcırco *B'* 21 conſecratoſ (v *supra* o) *B* 22 *posterior* a *in* ıtalıa *in ras. in P* dıſ *BP* 27 phıſıcı *BP*

GIDIVS quoque refert, apud Graecos Apollo colitur qui Θυραῖος uocatur, eiusque aras ante fores suas celebrant, ipsum exitus et introitus demonstrantes potentem: idem Apollo apud illos et Ἀγυιεὺς nuncupatur, quasi uiis praepositus urbanis: illi enim uias quae intra pomeria sunt ἀγυιὰς appellant: Dianae uero ut Triuiae uiarum omnium tribuunt
potestatem. sed apud nos Ianum omnibus prae- 7
esse ianuis nomen ostendit, quod est simile Θυραίῳ. nam et cum claui ac uirga figuratur quasi omnium
et portarum custos et rector uiarum. pronuntiauit 8
NIGIDIVS Apollinem Ianum esse Dianamque Ianam, adposita D littera, quae saepe I litterae causa decoris adponitur: reditur redhibetur
redintegratur et similia. Ianum quidam solem 9
demonstrari uolunt et ideo geminum quasi utriusque ianuae caelestis potentem, qui exoriens aperiat diem, occidens claudat: inuocarique primum, cum alicui deo res diuina celebratur, ut per eum pateat ad illum cui immolatur accessus, quasi preces supplicum per portas suas ad deos ipse
transmittat. inde et simulacrum eius plerumque 10
fingitur manu dextera trecentorum et sinistra sexaginta et quinque numerum tenens ad demonstrandam anni dimensionem, quae praecipua est solis po-
testas. alii mundum id est caelum esse uoluerunt 11
Ianumque ab eundo dictum, quod mundus semper eat, dum in orbem uoluitur et ex se initium faciens in se refertur: unde et CORNIFICIVS ETYMORVM LIBRO TERTIO Cicero in-

---

2 ΘΙΡΑΙΟC *P* 4 ideſt apollo *B′* 5 ΑΤΥΙΕΥC *B′* 6 uiſ *B′* 7 a *in* intra *in ras. in P* 10 eſt *om. P* ΘΙΡΑΙΩ *P* 14 appoſita *bP* 15 apponitur *P* 20 inuucarique *B′* 24 unde *B* 25 ſexaginta *P′*, *deinde* et *in ras. in P* 26 retinenſ *P* 27 p̄cipueſt *B′* 32 etimorum *BP* libro III *B*

quit non Ianum sed Eanum nominat, ab
12 eundo. hinc et Phoenices in sacris imaginem eius
exprimentes draconem finxerunt in orbem redactum
caudamque suam deuorantem, ut appareat mundum
13 et ex se ipso ali et in se reuolui. ideo et apud nos
in quattuor partes spectat, ut demonstrat simulacrum eius Faleris aduectum. GAVIVS BASSVS in eo
libro quem DE DIS composuit Ianum bifrontem
fingi ait quasi superum atque inferum ianitorem, eundem quadriformem quasi uni-
14 uersa climata maiestate conplexum. SALIORVM quoque antiquissimis CARMINIBVS deorum
deus canitur. MARCVS etiam MESSALA, Cn. Domitii in consulatu collega idemque per annos quinquaginta et quinque augur, de Iano ita incipit qui cuncta fingit eademque regit, aquae terraeque uim ac naturam grauem atque pronam in profundum dilabentem, ignis atque animae leuem in inmensum sublime fugientem, copulauit circumdato caelo: quae uis caeli
15 maxima duas uis dispares colligauit. in sacris
quoque inuocamus Ianum Geminum, Ianum Patrem, Ianum Iunonium, Ianum Consiuium, Ianum Quirinum, Ianum Patultium et Clu-
16 siuium. cur Geminum inuocemus supra iam diximus, Patrem quasi deorum deum, Iunonium quasi non solum mensis Ianuarii sed mensium omnium ingressus tenentem; in dicione autem Iunonis sunt omnes Kalendae, unde et VARRO LIBRO QVINTO RERVM DIVINARVM scribit Iano duodecim aras pro

---

2 phęnıceſ *P*, foenıceſ *B* 5 alı *om. B'* 6 expectat *B'* demonſtret *b* 8 duſ *B* 13 gneı *BP* 14 conſolatu *B'* 15 et *om. B* 18 anımae lumen *P*, *deinde* ın ımmenſū fugıentē *in ras. in P*, *deinde* copulauıt cırcundato * * * cęlo *P* 23 concıuıum (*posterior* c *emendata in* ſ) *B* 24 quırınıum *B* patulcıum *P* 27 omnıum menſium greſſuſ regentem *P* 28 ındıcıo^{ne} *P*, ın dıtıone *B* autem *om. B*

totidem mensibus dedicatas; Consiuium a
conserendo id est a propagine generis humani quae
Iano auctore conseritur, Quirinum quasi bellorum
potentem ab hasta quam Sabini curin uocant,
Patultium et Clusiuium quia bello caulae eius
patent, pace clauduntur. huius autem rei haec causa
narratur.

Cum bello Sabino quod uirginum rapta- 17
rum gratia commissum est Romani portam
quae sub radicibus collis Viminalis erat,
quae postea ex euentu Ianualis uocata est,
claudere festinarent, quia in ipsam hostes
ruebant, postquam est clausa mox sponte
patefacta est, cumque iterum ac tertio
idem contigisset, armati plurimi pro limi-
ne quia claudere nequibant custodes
steterunt, cumque ex alia parte acerrimo
proelio certaretur, subito fama pertulit
fusos a Tatio nostros. quam ob causam 18
Romani qui aditum tuebantur territi pro-
fugerunt. cumque Sabini per portam pa-
tentem inrupturi essent, fertur ex aede Iani
per hanc portam magnam uim torrentium
undis scatentibus erupisse multasque per-
duellium cateruas aut exustas feruenti aut
deuoratas rapida uoragine deperisse. ea re
placitum ut belli tempore uelut ad urbis auxilium
profecto deo fores reserarentur. haec de Iano.

Sed ut ad Saturnalia reuertamur, bellum Sa- X
turnalibus sumere nefas habitum, poenas a nocente
isdem diebus exigere piaculare est. apud maiores 2
nostros Saturnalia die uno finiebantur, qui erat a. d.

3 Quırınıum *BP* 5 patulcıum *P* caulę *B* 9 cum-
mıſſum *B'* 10 coluıſ *B'* 11 euntu *B'* 12 hoſtıbuſ *B'*
16 nequıbat *P'* 18 praelıo *P* 19 tacıo *P* 22 ırrupturı
bP eſſet *B'* exſede *BP* 25 exutaſ *B* 29 ſatur|nalıb;
******** ſumere *P* 30 nocentıbuſ *P* 31 hıſdem *B*
32 a. d.] ad *BP*

quartum decimum Kalendas Ianuarias, sed postquam C. Caesar huic mensi duos addixit dies, sexto decimo coepta celebrari. ea re factum est ut, cum uulgus ignoraret certum Saturnaliorum diem, non nullique a C. Caesare inserto die et alii uetere more celebrarent, plures dies Saturnalia numerarentur; licet et apud ueteres opinio fuerit septem diebus peragi Saturnalia, si opinio uocanda est quae ido-
3 neis firmatur auctoribus. NOVIVS enim ATELLANARVM probatissimus scriptor ait

olim expectata ueniunt septem Saturnalia.

MVMMIVS quoque, qui post Nouium et Pomponium diu iacentem artem Atellaniam suscitauit nostri inquit maiores, uelut bene multa instituere, hoc optime: a frigore fecere summo dies septem
4 Saturnalia. sed MALLIVS ait eos qui se, ut supra diximus, Saturni nomine et religione defenderant per triduum festos instituisse dies et Saturnalia uocauisse, unde et Augustus huius inquit rei opinionem secutus in legibus iudiciariis
5 triduo seruari ferias iussit. MASVRIVS et alii uno die id est quarto decimo Kalendas Ianuarias fuisse Saturnalia crediderunt, quorum sententiam FENESTELLA confirmat, dicens Aemiliam uirginem XV Kalendarum Ianuariarum esse damnatam. quo die si Saturnalia gererentur,
6 nec causam omnino dixisset. deinde adicit sequebantur eum diem Saturnalia. mox ait po-

11 fragm. 104 p. 228 ed. Ribbeck. 13 fragm. 2 p. 231 ed. Ribbeck.

2 *et* 5 G̃ *B* dieſ ·XV.J· | cępta *P*, dieſ ·XVI· caepta *B* (to mo s) 12 mĩmiuſ *P* et pomponium *om.* *B* 13 inquid *P'* 15 facere *B* 17 defenderent *B* 19 huiuſ rei opinionem ſequutuſ *P* 20 iudicariſ in triduo *B'* 22 XIIII *B* 25 XV *B*, ·XV· *P* ia | nuariarũ eſſe dãpnatã (nuariarũ e *in ras.*) *P* 27 adiecit *P*

stero autem die, qui fuit XIII Kalendarum
Ianuariarum, Liciniam uirginem ut causam
diceret iussam: ex quo ostendit XIIII Kalendarum
profestum esse. duodecimo uero feriae sunt diuae 7
Angeroniae, cui pontifices in sacello Volupiae sa-
crum faciunt. quam VERRIVS FLACCVS Angero-
niam dici ait quod angores ac sollicitudi-
nes animorum propitiata depellat. MASVRIVS 8
adicit simulacrum huius deae ore obligato
atque signato in ara Volupiae propterea
collocatum, quod qui suos dolores anxie-
tatesque dissimulant perueniant patientiae
beneficio ad maximam uoluptatem. IVLIVS 9
MODESTVS ideo sacrificari huic deae dicit
quod populus Romanus morbo qui angina
dicitur praemisso uoto sit liberatus. unde- 10
cimo autem Kalendas feriae sunt Laribus dedicatae,
quibus aedem bello Antiochi Aemilius Regillus prae-
tor in campo Martio curandam uouit. decimo Ka- 11
lendas feriae sunt Iouis quae appellantur Larentina-
lia, de quibus, quia fabulari libet, hae fere opiniones
sunt. ferunt enim regnante Anco aedituum 12
Herculis per ferias otiantem deum tesseris
prouocasse ipso utriusque manum tuente,
adiecta condicione ut uictus cena scorto-
que multaretur. uictore itaque Hercule 13
illum Accam Larentiam, nobilissimum id
temporis scortum, intra aedem inclusisse

2 lıcınıā *P* 4 profectum *BP em. Veneta* 5 angorię *P* uolupuae *B'* 7 dıcıt *ut uid. P'* 9 c *in* adıcıt *in ras. in P* allıgato *P* 11 collıgatū *P* 13 benefıcıaıt *ut uid. B'* 14 dea edıcıt *B'* 15 angınıa *BP* 17 confetratę *ut uid. P*, consecratae *p* 18 anthıochıae mıllıuſ *B* 19 marcıo *B* *ad* uouıt *add.* ꝉ fouet *b* 20 *ad* larent | ınalıa *add.* ꝉ lau *b* 22 anco *om. B'* 24 ıpſe *ut uid. B'* 25 condıtıone *BP* cęna *BP* ſcortoque nobılıſſımum ſcor| (ſcor *in ras.*) tum ıntra ędē ıncluſıſſe *P*, *ad* ſcortoque *add.* uıctorē ꝑcurarȷ· eñq; uıctū *Pm* 27 ıllam *P* *ad* larentıam *add.* ꝉ lau *b*

cum cena eamque postero die distulisse
rumorem quod post concubitum dei acce-
pisset munus, ne commodum primae occa-
sionis cum se domum reciperet, offerendae
14 aspernaretur. euenisse itaque ut egressa
templo mox a Carutio capto eius pulchri-
tudine compellaretur. cuius uoluntatem
secuta adsumptaque nuptiis post obitum
uiri omnium bonorum eius facta compos,
cum decederet, populum Romanum nuncu-
15 pauit heredem. et ideo ab Anco in Velabro
loco celeberrimo urbis sepulta est ac sol-
lemne sacrificium eidem constitutum, quo
dis Manibus eius per flaminem sacrificare-
tur, Iouique feriae consecratae, quod aesti-
mauerunt antiqui animas a Ioue dari et rursus post
16 mortem eidem reddi. CATO ait Larentiam me-
retricio quaestu locupletatam post exces-
sum suum populo Romano agros Turacem
Semurium Lintirium et Solinium reliquisse
et ideo sepulcri magnificientia et annuae
17 parentationis honore dignatam. MACER HI-
STORIARVM LIBRO PRIMO Faustuli coniugem
Accam Larentiam Romuli et Remi nutri-
cem fuisse confirmat. hanc regnante Romulo
Carutio cuidam Tusco diuiti denuptam
auctamque hereditate uiri. quam post Ro-
mulo, quem educasset, reliquit et ab eo
parentalia diemque festum causa pietatis
18 statutum. ex his ergo omnibus colligi potest et
uno die Saturnalia fuisse et non nisi quarto decimo
Kalendarum Ianuariarum celebrata. quo solo die

---

1 cęna *p*, &ęna *P* 2 dei *om. B′*, dĩ *P* 3 nec *P* 6 ei *B′* 8 ſequuta aſſumptaque *P* 12 ſollẽpne *P* 17 laurentiam *B*, *om. P* 18 locupletã *P* exſeſſum *B′* 20 lutiriũ *P* 21 ſepulchri *BP* 23 faſtuli *P* 24 laurentiam *B*, laraentia *P* (u *ante* r *add. P²*) 26 caricio *P* 28 quẽ *in ras. in P* 31 XIIII *P*

apud aedem Saturni conuiuio dissoluto Saturnalia
clamitabantur, qui dies nunc Opalibus inter Satur-
nalia deputatur, cum primum Saturno pariter et Opi
fuerit adscriptus. hanc autem deam Opem Sa- 19
turni coniugem crediderunt et ideo hoc mense
Saturnalia itemque Opalia celebrari, quod
Saturnus eiusque uxor tam frugum quam
fructuum repertores esse credantur. itaque
omni iam fetu agrorum coacto ab homini-
bus hos deos coli quasi uitae cultioris
auctores. quos etiam non nullis caelum ac 20
terram esse persuasum esse Saturnumque
a satu dictum cuius causa de caelo est, et
terram Opem cuius ope humanae uitae ali-
menta quaeruntur, uel ab opere per quod
fructus frugesque nascuntur. huic deae se- 21
dentes uota concipiunt terramque de industria tan-
gunt demonstrantes ipsam matrem terram esse mor-
talibus adpetendam.

Philochorus Saturno et Opi primum in 22
Attica statuisse aram Cecropem dicit eos-
que deos pro Ioue terraque coluisse insti-
tuisseque ut patres familiarum et frugibus
et fructibus iam coactis passim cum seruis
uescerentur cum quibus patientiam laboris
in colendo rure tolerauerant. delectari
enim deum honore seruorum contemplatu
laboris. hinc est quod ex instituto peregrino huic
deo sacrum aperto capite facimus.

Abunde iam probasse nos aestimo Saturnalia 23
uno tantum die id est quarto decimo Kalendas,
solita celebrari, sed post in triduum propagata,

---

2 upalıbuſ *B'* 4 aſcrıptuſ *P* 10 cultıorıbuſ *B'* 12 perſuaſum eſt (*P*) 15 opere ** *p* 18 a (*supra* a *erasum* v) mortalıbuſ appetendam *P* (appetendam *etiam b*) 20 phılocoruſ *BP* 21 cıcropem *BP* 23 patrem *B'* fru| gıb; & fructıb; *praeter prius* fru *in ras. in P* 31 XIIII· kł *P* (kalenda *B'*)

primum ex adiectis a Caesare huic mensi diebus,
deinde ex edicto Augusti quo trium dierum ferias
Saturnalibus addixit, a sexto decimo igitur coepta
in quartum decimum desinunt, quo solo fieri ante
24 consueuerant. sed Sigillariorum adiecta celebritas
in septem dies discursum publicum et laetitiam re-
ligionis extendit.'

XI Tunc Euangelus 'hoc quidem' inquit 'iam ferre
non possum quod Praetextatus noster in ingenii sui
pompam et ostentationem loquendi uel paulo ante
honori alicuius dei adsignari uoluit quod serui cum
dominis uescerentur quasi uero curent diuina de
seruis aut sapiens quisquam domi suae contumeliam
tam foedae societatis admittat, uel nunc Sigillaria,
quae lusum reptanti adhuc infantiae oscillis fictili-
bus praebent, temptat officio religionis adscribere,
et quia princeps religiosorum putatur, non nulla iam
et superstitionis admiscet quasi uero nobis fas non
sit Praetextato aliquando non credere'.

2 Hic cum omnes exhorruissent Praetextatus re-
nidens 'superstitiosum me, Euangele, nec dignum
cui credatur existimes uolo nisi utriusque tibi rei
fidem ratio adserta monstrauerit. et ut primum de
seruis loquamur, iocone an serio putas esse homi-
num genus quod di immortales nec cura sua nec
prouidentia dignentur? an forte seruos in hominum
numero esse non pateris? audi igitur quanta indig-
3 natio de serui supplicio caelum penetrauerit. anno
enim post Romam conditam quadringentesimo sep-
tuagesimo quarto Autronius quidam Maximus seruum
suum uerberatum patibuloque constrictum ante spec-

3 *prior* u *in* ſaturnalib; *in ras. in P* cępta *P* 6 religioniſ *om. P'* 8 quidem *om. P'* 11 aſſignari *b* 13 quiſq. *P* domui *B* 14 nunc *om. P* 15 ficti|buſ *P* 19 aliquando *om. P* 20 renttenſ *ut uid. P'* 22 credatur *in ras. in P* eſtimeſ *P* 23 monſtrauerat *B'* 24 amur *in* loquamur *in ras. in P* ioconi *B'* homi *in* hominum *in ras.* (*prima littera fuit* p) *in P* 28 penetauerit *P'*

taculi commissionem per circum egit: ob quam cau-
sam indignatus Iuppiter Annio cuidam per quietem
imperauit ut senatui nuntiaret non sibi placuisse
plenum crudelitatis admissum. quo dissimulante 4
filium ipsius mors repentina consumpsit ac post
secundam denuntiationem ob eandem neglegentiam
ipse quoque in subitam corporis debilitatem solutus
est. sic demum ex consilio amicorum lectica dela-
tus senatui retulit et uix consummato sermone sine
mora recuperata bona ualitudine curia pedibus egres-
sus est. ex senatus itaque consulto et Maenia lege 5
ad propitiandum Iouem additus est illis Circensibus
dies isque instauraticius dictus est non a patibulo,
ut quidam putant, Graeco nomine ἀπὸ τοῦ σταυροῦ,
sed a redintegratione, ut Varroni placet, qui in-
staurare ait esse instar nouare. uides quanta 6
de seruo ad deorum summum cura peruenerit. tibi
autem unde in seruos tantum et tam inane fastidium
quasi non ex eisdem tibi et constent et alantur ele-
mentis eundemque spiritum ab eodem principio car-
pant? uis tu cogitare eos quos ius tuum uocas is- 7
dem seminibus ortos eodem frui caelo, aeque uiuere,
aeque mori? serui sunt: immo homines. serui sunt:
immo conserui, si cogitaueris tantundem in utrosque
licere fortunae. tam tu illum uidere liberum potes
quam ille te seruum. nescis qua aetate Hecuba ser-
uire coeperit, qua Croesus, qua Darei mater, qua
Diogenes, qua Plato ipse? postremo quid ita nomen 8
seruitutis horremus? seruus est quidem, sed neces-
sitate, sed fortasse libero animo seruus est. hoc illi
nocebit si ostenderis quis non sit. alius libidini

1 cōmiſſionem *B′* ter cır cū egıt · *P* 3 nuncıaret *P* 4 quodſı ſımulante *B′* 6 denuncıatıonem *B* 11 menıa *P* 12 pcıandum (pı *suprascr.*) *P* 13 ıſquı *P* 14 ΑΠΟΥCΤΑΥΡΟΥ *P* 16 quınıta (a *suprascr.*) *B* 19 ıſdem (*P*) 20 eundem prıncıpıo *B′* prıncıpe *P* 26 haecuba *B* 27 cęperıt *P* 28 platon *P* 31 alıuſ *om.* *B′*

seruit, alius auaritiae, alius ambitioni, omnes spei,
omnes timori. et certe nulla seruitus turpior quam
9 uoluntaria. at nos iugo a fortuna imposito subia-
centem tamquam miserum uilemque calcamus, quod
uero nos nostris ceruicibus inserimus non patimur
10 reprehendi. inuenies inter seruos aliquem pecunia
fortiorem, inuenies dominum spe lucri oscula alie-
norum seruorum manibus infigentem: non ergo for-
tuna homines aestimabo sed moribus. sibi quisque
dat mores, condicionem casus adsignat. quem ad
modum stultus est qui empturus equum non ipsum
inspicit sed stratum eius ac frenos, sic stultissimus
est qui hominem aut ex ueste aut ex condicione,
quae nobis uestis modo circumdata est, aestiman-
11 dum putat. non est, mi Euangele, quod amicum
tantum in foro et in curia quaeras: si diligenter
adtenderis, inuenies et domi. tu modo uiue cum
seruo clementer: comiter quoque et in sermonem
illum et non numquam in necessarium admitte con-
silium. nam et maiores nostri omnem dominis in-
uidiam, omnem seruis contumeliam detrahentes do-
minum patrem familias, seruos familiares
12 appellauerunt. colant ergo te potius serui tui, mihi
crede, quam timeant. dicet aliquis nunc me domi-
nos de fastigio suo deicere, et quodam modo ad pil-
leum seruos uocare, quos debere dixi magis colere
quam timere. hoc qui senserit obliuiscetur id do-
minis parum non esse quod dis satis est. deinde
qui colitur etiam amatur: non potest amor cum
13 timore misceri. unde putas adrogantissimum illud
manasse prouerbium quo iactatur totidem hostes

---

31 Erasmi adag. chil. II cent. III 31 p. 339 B (ed. Bas. 1574)

---

1 i *in* ſpei *in ras. in P* 2 ſeruitur *B'* 3 *post* imposito *erasum ut uid.* & *in P* 10 *et* 13 conditione *BP* 14 circundata *P* 16 quaereſ *B* 17 attenderiſ *b* 28 diiſ *B* 30 arrogantiſſimum *bP* 31 manare *b*

nobis esse quot seruos? non habemus illos hostes sed facimus, cum in illos superbissimi contumeliosissimi crudelissimi sumus et ad rabiem nos cogunt peruenire deliciae, ut quicquid non ex uo-
luntate respondit iram furoremque euocet. domini 14
enim nobis animos induimus tyrannorum et non quantum decet sed quantum licet exercere uolumus in seruos. nam ut cetera crudelitatis genera praeteream, sunt qui, dum se mensae copiis et auiditate distendunt, circumstantibus seruis mouere labra nec in hoc quidem ut loquantur licere permittunt, uirga murmur omne compescitur et ne fortuita quidem uerberibus excepta sunt, tussis sternutamentum
singultus magno malo luitur. sic fit ut isti de do- 15
mino loquantur quibus coram domino loqui non licet. at illi quibus non tantum praesentibus dominis sed cum ipsis erat sermo, quorum os non consuebatur, parati erant pro domino porrigere ceruicem et periculum imminens in caput suum uertere: in con-
uiuiis loquebantur sed in tormentis tacebant. uis 16
exercitas in seruili pectore uirtutes recenseamus?

Primus tibi Vrbinus occurrat. qui cum iussus occidi in Reatino lateret, latebris proditis unus ex seruis anulo eius et ueste insignitus in cubiculo ad quod inruebant qui persequebantur pro domino iacuit militibusque ingredientibus ceruicem praebuit et ictum tamquam Vrbinus excepit. Vrbinus postea restitutus monumentum ei fecit titulo inscriptionis qui tantum meritum loqueretur adiecto.

Aesopus libertus Demosthenis conscius adul- 17
terii quod cum Iulia patronus admiserat tortus diutissime perseuerauit non prodere patronum donec

---

2 ıllıſ *P'* 4 cog̃t *P* non ex noluntante non *B* 5 ram *B'* domı (*P*) 6 tırannorum *P* 9 quıdem ſe *B'* 13 excerpta *P* ſınt *b* 15 domo *P'* loquı non lıcet *corr. ex* loquantur *in B* 17 ſermo | ***** quorum (*uid. fuisse* ſermo) *P* 25 ırruebant *P* 27 urbınıſ *B'* 28 ſcrıptıonıſ *B'*(*P*) 30 demoſtenıſ *P*

aliis coarguentibus consciis Demosthenes ipse fateretur.

18 Et ne aestimes ab uno facile celari posse secretum, Labienum ope libertorum latentem ut indicarent liberti nullo tormentorum genere compulsi sunt.

Ac nequis libertos dicat hanc fidem beneficio potius libertatis acceptae quam ingenio debuisse, accipe serui in dominum benignitatem cum ipse a
19 domino puniretur. Antium enim Restionem proscriptum solumque nocte fugientem diripientibus bona eius aliis seruus compeditus inscripta fronte, cum post damnationem domini aliena esset misericordia solutus, fugientem persecutus est hortatusque ne se timeret scientem contumeliam suam fortunae imputandam esse, non domino, abditumque ministerio
20 suo aluit. cum deinde persequentes adesse sensisset, senem quem casus obtulit iugulauit et in constructam pyram coniecit. qua accensa occurrit eis qui Restionem quaerebant dicens damnatum sibi poenas luisse multo acrius a se uexatum quam ipse uexarat et fide habita Restio liberatus est.

21 Caepionem quoque qui in Augusti necem fuerat animatus postquam detecto scelere damnatus est, seruus ad Tiberim in cista detulit peruectumque Hostiam inde in agrum Laurentem ad patris uillam nocturno itinere perduxit. Cumis deinde nauigationis naufragio una expulsum dominum Neapoli dissimulanter occuluit exceptusque a centurione nec pretio nec minis ut dominum proderet potuit adduci.

22 Asinio etiam Pollione acerbe cogente Patauinos ut pecuniam et arma conferrent dominisque

---

1 demoſteneſ *P* 9 dom*ıno (*uid. fuisse* n) *B* ancıum *P* 12 dãpnatıonẽ *P* 13 ſequutuſ *P* 17 optulıt *P* 18 pıram *BP* 19 quęrebat *B'* dãpnatũ *P* pęnaſ *P* 20 uexauerat *P* 22 ſı *in* fuerat *in ras. in P* 23 dampnatuſ *P* 25 ın *om. P* 26 cũıſdẽ de nauıgatıonıſ *P* 27 dıſſımulantur *B'*

ob hoc latentibus praemio seruis cum libertate proposito qui dominos suos proderent, constat seruorum nullum uictum praemio dominum prodidisse.

Audi in seruis non fidem tantum sed et fecun- 23
dum bonae inuentionis ingenium. cum premeret obsidio Grumentum, serui relicta domina ad hostes transfugerunt. capto deinde oppido impetum in domum habita conspiratione fecerunt et extraxerunt dominam uultu poenam minante ac uoce obuiis adserente, quod tandem sibi data esset copia crudelem dominam puniendi: raptamque quasi ad supplicium obsequiis plenis pietate tutati sunt.

Vide in hac fortuna etiam magnanimitatem exi- 24
tum mortis ludibrio praeferentem. C. Vettium Pelignum Italicensem comprehensum a cohortibus suis ut Pompeio traderetur, seruus eius occidit ac se, ne domino superstes fieret, interemit.

C. Gracchum ex Auentino fugientem Eupo- 25
rus seruus uel, ut quidam tradunt, Philocrates, dum aliqua spes salutis erat, indiuulsus comes, qua potuit ratione tutatus est, super occisum deinde animam scissis proprio uulnere uisceribus effudit.

Ipsum P. Scipionem Africani patrem post- 26
quam cum Hannibale conflixerat, saucium in equum seruus inposuit et ceteris deserentibus solus in castra perduxit.

Parum fuerit dominis praestitisse uiuentibus: 27
quid quod in his quoque exigendae uindictae repperitur animositas? nam Seleuci regis seruus cum seruiret amico eius a quo dominus fuerat interemptus, cenantem in ultionem domini confodit.

Quid quod duas uirtutes quae inter nobiles quo- 28
que unice clarae sunt in uno uideo fuisse mancipio,

---

4 fecundum *Arnold. Vesal.*: facundum *BP* 5 obſidıo *om. P'* 8 ec *in* fecerunt *in ras. in P* 9 pęnā *P* hac *P* aſſerente *P* 13 etıam *om. P* 18 C *corr. in* G *in B* eoporuſ *B* 22 ſcıſıſ *B'* 23 publıum *P*, puplıum *B* 25 ımpoſuıt *P* 32 quuq. *ut uid. B'* 33 fuıſſe *om. P*

imperium regendi peritiam et imperium contemnendi
29 magnanimitatem? Anaxilaus enim Messenius, qui Messanam in Sicilia condidit, fuit Rheginorum tyrannus. is cum paruos relinqueret liberos, Micytho seruo suo commendasse contentus est. is tutelam sancte gessit imperiumque tam clementer obtinuit ut Rhegini a seruo regi non dedignarentur. perductis deinde in aetatem pueris et bona et imperium tradidit, ipse paruo uiatico sumpto profectus est et Olympiae cum summa tranquillitate consenuit.

30 Quid etiam in commune seruilis fortuna profuerit non paucis docetur. bello Punico cum deessent qui scriberentur, serui pro dominis pugnaturos se polliciti in ciuitatem recepti sunt et Volones quia sponte hoc uoluerunt, appellati.

31 Ad Cannas quoque uictis Romanis octo milia seruorum empta militauerunt cumque minoris captiui redimi possent, maluit se res publica seruis in tanta tempestate committere. sed et post calamitatem apud Thrasimennum notae cladis acceptam libertini quoque in sacramentum uocati sunt.

32 Bello sociali cohortium duodecim ex libertinis conscriptarum opera memorabilis uirtutis apparuit. C. Caesarem, cum milites in amissorum locum substitueret, seruos quoque ab amicis accepisse et eorum forti opera usum esse comperimus.

Caesar Augustus in Germania et Illyrico cohortes libertinorum complures legit, quas uoluntarias appellauit.

33 Ac ne putes haec in nostra tantum contigisse

---

1 contempnendı *P* 3 ſıcılıã *P* · regınorum *P*, reg|norum *B* 4 mıcıtho *P* 7 optınuıt *P* regını *BP* 9 profectuſ *praeter* uſ *in ras.* (*prima litt. fuit* ſ) *in P* 10 olımpıę *P* 18 mınoreſ *B* 21 traſımẽnũ *P* 23 ſocıalıco hoſtıum *B'* ex lıbertınıſ *praeter* nıſ *in ras. in P* 25 C *om. B* 28 ıllırıco *P*

re publica, Borysthenitae obpugnante Zopyrione
seruis liberatis dataque ciuitate peregrinis et factis
tabulis nouis hostem sustinere potuerunt.

Cleomenes Lacedaemonius, cum mille et quin- 34
genti soli Lacedaemonii qui arma ferre possent su-
perfuissent, ex seruis manu missis bellatorum nouem
milia conscripsit.

Athenienses quoque consumptis publicis opi-
bus seruis libertatem dederunt.

Ac ne in solo uirili sexu aestimes inter seruos 35
extitisse uirtutes, accipe ancillarum factum non mi-
nus memorabile nec quo utilius rei publicae in ulla
nobilitate repperias. Nonis Iuliis diem festum esse 36
ancillarum tam uulgo notum est ut nec origo nec
causa celebritatis ignota sit. Iunoni enim Capro-
tinae die illo liberae pariter ancillaeque sacrificant
sub arbore caprifico in memoriam benignae uirtutis
quae in ancillarum animis pro conseruatione publi-
cae dignitatis apparuit. nam post urbem captam 37
cum sedatus esset Gallicus motus, res publica uero
esset ad tenue deducta, finitimi oportunitatem in-
uadendi Romani nominis aucupati praefecerunt sibi
Postumium Liuium Fidenatium dictatorem, qui man-
datis ad senatum missis postulauit ut, si uellent re-
liquias suae ciuitatis manere, matresfamilias sibi
et uirgines dederentur cumque patres essent in an- 38
cipiti deliberatione suspensi, ancilla nomine Tu-
tela seu Philotis pollicita est se cum ceteris
ancillis sub nomine dominarum ad hostes ituram
habituque matrumfamilias et uirginum sumpto ho-
stibus cum prosequentium lacrimis ad fidem doloris
ingestae sunt. quae cum a Liuio in castris distri- 39

---

1 boryſtheniae *B* oppugnante *P* zopiri|one *P* 4 lacedemon * * *P* 5 lacedemoni, *P* 13 reperiaſ *B* 14 tã uulgo *om. P'* 15 & cauſa *B* 16 die] deae *P'* lib *in* liberę *in ras. in P* *pariter *P* 18 conuerſatione *B* 25 matresfamiliae *BP* 27 tutula *b* 29 d** ominarum *B* 30 ſumto *B'*

butae fuissent, uiros plurimo uino prouocauerunt diem festum apud se esse simulantes. quibus soporatis ex arbore caprifico quae castris erat proxima
40 signum Romanis dederunt. qui cum repentina incursione superassent, memor beneficii senatus omnes ancillas manu iussit emitti dotemque eis ex publico fecit et ornatum quo tunc erant usae gestare concessit diemque ipsum Nonas Caprotinas nuncupauit ab illa caprifico ex qua signum uictoriae ceperunt, sacrificiumque statuit annua sollemnitate celebrandum, cui lac quod ex caprifico manat propter memoriam facti praecedentis adhibetur.

41 Sed nec ad philosophandum ineptum uel impar seruile ingenium fuit. Phaedon ex cohorte Socratica Socratique et Platoni perfamiliaris adeo ut Plato eius nomini librum illum diuinum de inmortalitate animae dicaret, seruus fuit forma atque ingenio liberali. hunc Cebes Socraticus hortante Socrate emisse dicitur habuisseque in philosophiae disciplinis, atque is postea philosophus inlustris emersit sermonesque eius de Socrate admodum elegantes leguntur.

42 Alii quoque non pauci serui fuerunt qui post philosophi clari extiterunt. ex quibus ille Menippus fuit, cuius libros M. Varro in saturis aemulatus est, quas alii Cynicas, ipse appellat Menippeas.

Sed et Theophrasti Peripatetici seruus Pompylus et Zenonis Stoici seruus qui Perseus uocatus est et Epicuri cui Mys nomen fuit philosophi non incelebres illa aetate uixerunt, Diogenes etiam Cynicus, licet ex libertate in seruitutem uenum ierat.

1 plurima *B'* 6 ııſ *P*, hıſ *B* 7 uſ*ae *B* 10 coeperunt *B* ſollēpnıtate *P* 14 fędon *P*, fędıon *p*, foedon *B* 15 ſocratıce *P'* 16 ımmortalıtate *P* 20 ıllustrıſ *P* 21 elıganteſ *ut uid. b* 23 ſerui fuer̃ *praeter* r̃ *in ras. in P* 25 marcuſ *BP* ſatyrıſ *BP* 26 cınıcaſ *P* 27 Theophrasti *Meursius*: phılostratı *BP* perıpath&ıcı *B* pōpoluſ *P*, pōpuluſ *B* 28 pſeuſ *in ras. in P* 29 *eſt *P* 30 dıogeneſ autem *B* cınıcuſ *P*

quem cum emere uellet Xeniades Corinthius, ecquid 43
artificii nouisset percontatus est, 'noui' inquit Dio-
genes 'hominibus liberis imperare.' tunc Xeniades
responsum eius demiratus *emit et* emisit manu filios-
que suos ei tradens 'accipe' inquit 'liberos meos
quibus imperes'.

De Epicteto autem philosopho nobili, quod is 44
quoque seruus fuit, recentior est memoria quam ut
possit inter oblitterata nesciri. cuius etiam de se 45
scripti duo uersus feruntur, ex quibus aliud latenter
intellegas non omni modo dis exosos esse qui in hac
uita cum aerumnarum uarietate luctantur [sed esse
arcanas causas ad quas paucorum potuit peruenire
curiositas]

δοῦλος Ἐπίκτητος γενόμην καὶ σῶμ' ἀνάπηρος,
καὶ πενίην Ἶρος καὶ φίλος ἀθανάτοις.

Habes ut opinor adsertum non esse fastidio 46
despiciendum seruile nomen, cum et Iouem tetigerit
cura de seruo et multos ex his fideles prouidos for-
tes, philosophos etiam, extitisse constiterit. nunc
de Sigillaribus, ne ridenda me potius aestimes
quam sancta dixisse, paucis recensendum est. EPI- 47
CADVS refert Herculem occiso Geryone cum
uictor per Italiam armenta duxisset, ponte
qui nunc sublicius dicitur ad tempus in-
structo hominum simulacra pro numero so-
ciorum quos casus peregrinationis amise-
rat in fluuium demisisse, ut aqua secunda

---

15 Anthol. Pal. VII 676

---

1 et quid (*P*) 2 eſſet *ante* noui *add.* *P*² 3 ** tunc *P* ſeniadeſ *B'* 4 eiuſdem miratuſ *B* emit et *ex Gellio add. Meursius* 7 pheloſopho *B'* 9 obliterata *B* 10 aliud *inductum in B* 11 exoſum *p*, exoſuſ *ut uid. P* 12—14 [ ] *deleui* 13 archanaſ *P*, *deinde* *** ſaſ *B* 15 Є *in* ЄΠΙΚΤΗΤΟϹ *in ras. in P*, ΘΠΙΚΤΗΤΟϹ *B* ϹΟΜ *B* 16 Π *in* ΠЄΝΙΗΝ *in ras. in P* 17 aſſertum *bP* 18 diſpicien-dum *B* 22 **recenſendum *P* 23 gerione *BP*

in mare aduecta pro corporibus defuncto-
rum ueluti patriis sedibus redderentur et
inde usum talia simulacra fingendi inter
48 sacra mansisse. sed mihi huius rei illa origo
uerior aestimatur quam paulo ante memini rettulisse:
Pelasgos postquam felicior interpretatio capita non
uiuentium sed fictilia et φωτὸς aestimationem non
solum hominem sed etiam lumen significare docuis-
set, coepisse Saturno cereos potius accendere et in
sacellum Ditis arae Saturni cohaerens oscilla quae-
49 dam pro suis capitibus ferre. ex illo traditum ut
cerei Saturnalibus missitarentur et sigilla arte fic-
tili fingerentur ac uenalia pararentur quae homines
pro se atque suis piaculum pro Dite Saturno face-
50 rent. ideo Saturnalibus talium commerciorum coepta
celebritas septem occupat dies, quos tantum feria-
tos facit esse, non festos omnes. nam medio id est
tertio decimo Kalendas festum probauimus et aliis
hoc adsertionibus ab his probatum est qui rationem
anni mensium dierumque et ordinationem a C. Cae-
sare digestam plenius retulerunt.'

XII Cumque hic facere uellet finem loquendi, subiecit Aurelius Symmachus 'pergin Praetextate eloquio tam dulci de anno quoque edissertare, antequam experiaris molestiam consulentis, siquis forte de praesentibus ignorat quo ordine uel apud priscos fuerit uel certioribus postea regulis innouatus sit? ad quod discendum ipse mihi uideris audientium animos incitasse de diebus mensi additis disserendo'. tum ille eodem ductu orandi reliqua contexuit

---

5 quem *B'* memini me *b* retuliſſe (*P*) 7 ęſtimatione *p* 8 ſignificare *om. P* 9 ſaturo *P'* 12 et — pararentur *om. P* 15 commerciorem *B'* 16 tantum *Veneta*: tamen *BP* 18 XIII kt *BP* faſtum *B* 19 aſſertionibuſ hoc *P* 20 n *in* menſium *in ras. in P* C *om. B* 23 ſimmachuſ *P* 24 annoq. | ediſſertare *B* ediſſitare *P* 28 dicendum *B* audientum *B* 30 contexit *P*

'Anni certus modus apud solos semper Aegyptios 2
fuit. aliarum gentium dispari numero pari errore
nutabat et ut contentus sim referendo paucarum
morem regionum, Arcades annum suum tribus men-
sibus explicabant, Acarnanes sex, Graeci reliqui tre-
centis quinquaginta quattuor diebus annum proprium
computabant. non igitur mirum in hac uarietate 3
Romanos quoque olim auctore Romulo annum suum
decem habuisse mensibus ordinatum, qui annus in-
cipiebat a Martio et conficiebatur diebus trecentis
quattuor, ut sex quidem menses id est Aprilis Iu-
nius Sextilis September Nouember December trice-
num essent dierum, quattuor uero Martius Maius
Quintilis October tricenis et singulis expedirentur,
qui hodieque septimanas habent Nonas, ceteri quin-
tanas. septimanas autem habentibus ab Idibus re- 4
uertebantur Kalendae ad diem septimum decimum,
uerum habentibus quintanas ad octauum decimum
remeabat initium Kalendarum.

Haec fuit Romuli ordinatio, qui primum anni 5
mensem genitori suo Marti dicauit. quem mensem
anni primum fuisse uel ex hoc maxime probatur
quod ab ipso Quintilis quintus est et deinceps pro
numero nominabantur. huius etiam prima die ignem 6
nouum Vestae aris accendebant, ut incipiente anno
cura denuo seruandi nouati ignis inciperet. eodem
quoque ingrediente mense tam in regia curiisque
atque flaminum domibus laureae ueteres nouis lau-
reis mutabantur. eodem quoque mense et publice
et priuatim ad Annam Perennam sacrificatum itur,
ut annare perennareque commode liceat. hoc mense 7
mercedes exsoluebant magistris quas completus an-
nus deberi fecit, comitia auspicabantur, uectigalia
locabant, et seruis cenas adponebant matronae,

1 ęgıptıoſ *P*   2 gentıum parı *P'*   3 contemptuſ *B'*
6 quınqua quattuor *B'*   10 marcıo *P*   31 pannareq. | *P*
commodo *B*   33 uectıgallıa *B*   34 cęnaſ apponebant *P*

ut domini Saturnalibus: illae ut principio anni ad
promptum obsequium honore seruos inuitarent, hi
quia gratiam perfecti operis exsoluerent.
8 Secundum mensem nominauit Aprilem, ut qui-
dam putant cum adspiratione quasi Aphrilem, a
spuma quam Graeci ἀφρὸν uocant, unde orta Ve-
nus creditur. et hanc Romuli asserunt fuisse ratio-
nem ut primum quidem mensem a patre suo Marte,
secundum ab Aeneae matre Venere nominaret, et
hi potissimum anni principia seruarent a quibus
esset Romani nominis origo, cum hodieque in sa-
cris Martem patrem, Venerem genetricem uocemus.
9 alii putant Romulum uel altiore prudentia uel certi
numinis prouidentia ita primos ordinasse menses ut,
cum praecedens Marti esset dicatus deo plerumque
hominum necatori, ut Homerus naturae conscius ait

Ἆρες Ἄρες βροτολοιγὲ μιαιφόνε τειχεσιβλῆτα

secundus Veneri dicaretur, quae uim eius quasi be-
10 nefica leniret. nam et in duodecim zodiaci signis,
quorum certa certorum numinum domicilia credun-
tur, cum primum signum Aries Marti adsignatus
11 sit, sequens mox Venerem, id est Taurus, accepit. et
rursus e regione Scorpius ita diuisus est ut deo esset
utrique communis. nec aestimatur ratione caelesti
carere ipsa diuisio, siquidem aculeo uelut potentis-
simo telo pars armata posterior domicilium Martis
est, priorem uero partem, cui *Ζυγὸς* apud Graecos
nomen est, nos Libram uocamus, Venus accepit
quae uelut iugo concordi iungit matrimonia amici-
12 tiasque componit. sed CINGIVS in eo libro quem de
FASTIS reliquit ait imperite quosdam opinari

---

4 nominaũ *B* 5 putat *P'* aſpiratione (*P*) 6 geci *P* afron *BP* 7 fuiſſe aſſerunt *P* 12 genitricem *P* 13 uel certi nominiſ | ꝓuidentia *add.* *B*[m] 17 ΤΕΙΧΕCΙΒ̂ΗΤΑ *P* 19 zodoaci *P'* 21 adſignatum *B*, aſſignatuſ *P* 26 telo *praeter* o *in ras. in P* 27 uero *in ras. in P* ΖΥΡΟC *P*, ΖΓΓΟC (*ante* cui *add.*) *b* 31 feſtiſ *P*

Aprilem mensem antiquos a Venere di-
xisse, cum nullus dies festus nullumque
sacrificium insigne Veneri per hunc men-
sem a maioribus institutum sit, sed ne in
carminibus quidem Saliorum Veneris ulla
ut ceterorum caelestium laus celebretur.
Cingio etiam VARRO consentit adfirmans nomen 13
Veneris ne sub regibus quidem apud Ro-
manos uel Latinum uel Graecum fuisse et
ideo non potuisse mensem a Venere nomi-
nari. sed cum fere ante aequinoctium uernum triste 14
sit caelum et nubibus obductum, sed et mare naui-
gantibus clausum, terrae etiam ipsae aut aqua aut
pruina aut niuibus contegantur eaque omnia uerno
id est hoc mense aperiantur, arbores quoque nec
minus cetera quae continet terra aperire se in ger-
men incipiant: ab his omnibus mensem Aprilem dici
merito credendum est, quasi Aperilem sicut apud
Athenienses *ἀνθεστηριὼν* idem mensis uocatur ab
eo quod hoc tempore cuncta florescant. non tamen 15
negat VERRIVS FLACCVS hoc die postea consti-
tutum ut matronae Veneri sacrum facerent,
cuius rei causam, quia huic loco non conuenit, prae-
tereundum est.

Maium Romulus tertium posuit. de cuius no- 16
mine inter auctores lata dissensio est. nam FVL-
VIVS NOBILIOR in FASTIS quos in aede Herculis
Musarum posuit Romulum dicit postquam po-
pulum in maiores iunioresque diuisit, ut
altera pars consilio altera armis rem pu-

---

6 celebraretur *b* 7 cangio *ut uid.* *P'* affirmanſ *P* 8 regulıſ *P* quidem romanorum uel *P* 9 gęcũ *P'* 10 mentem *ni fallor* *B'* 11 uer*|nũ *P* (*etiam* r *in ras.*) *in P* 13 *clauſũ *P* 14 nıuıbuſ *Veneta:* nubıbuſ *BP* c̃tegatur *P'* uerno* *P* 16 c&era *om.* *P'* 19 ANTECTEPIΩN** *in ras. in P* 21 hodie poſtea *P* 23 cauſa *P* praetereunda *p*, praetereundam *aut* praetereundum *P* 26 fluuıuſ *B'* 27 *posterior* e *in* ęde *in ras. in P* 30 altera*armıſ *P*

blicam tueretur, in honorem utriusque par-
tis hunc Maium, sequentem Iunium men-
17 sem uocasse. sunt qui hunc mensem ad nostros
fastos a Tusculanis transisse commemorent, apud
quos nunc quoque uocatur deus Maius, qui est
Iuppiter, a magnitudine scilicet ac maiestate dictus.
18 CINGIVS mensem nominatum putat a Maia
quam Vulcani dicit uxorem, argumentoque
utitur quod flamen Vulcanalis Kalendis
Maiis huic deae rem diuinam facit. sed PISO
uxorem Vulcani Maiestam non Maiam dicit
19 uocari. contendunt alii Maiam Mercurii matrem
mensi nomen dedisse, hinc maxime probantes quod
hoc mense mercatores omnes Maiae pariter Mercu-
20 rioque sacrificant. adfirmant quidam, quibus CORNE-
LIVS LABEO consentit, hanc Maiam cui mense
Maio res diuina celebratur terram esse hoc
adeptam nomen a magnitudine, sicut et
Mater Magna in sacris uocatur adsertionem-
que aestimationis suae etiam hinc colligunt quod
sus praegnans ei mactatur, quae hostia pro-
pria est terrae. et Mercurium ideo illi in
sacris adiungi dicunt quia uox nascenti
homini terrae contactu datur, scimus autem
21 Mercurium uocis et sermonis potentem. auctor est
CORNELIVS LABEO huic Maiae id est terrae ae-
dem Kalendis Maiis dedicatam sub nomine
Bonae Deae et eandem esse Bonam Deam
et terram ex ipso ritu occultiore sacrorum
doceri posse confirmat. hanc eandem Bonam
deam Faunamque et Opem et Fatuam pon-

---

1 utriuſ *B'* 2 menſem *om. P* 3 uocaſſe ſunt qui hunc menſem *om. B* 7 *post* menſem *add.* maium *b* 10 maiſ *P*, maiaſ *B* 14 mercuroq. *P'* 16 hanc Maiam *om. P* 19 in ſacriſ *om. P* aſſertionemque *P* 21 eo (*sed primitus fuisse uid.* ei) *P* 22 n *in* in *in ras. in B* 24 *datur *P* 26 id eſt terrae *om. P* 27 maiſ *P* 31 deam *om. B* faunãq. * e *P*, *deinde* t *add.* *P²* et *ante* opem *om. B* fa *in* fatuã *in ras. in P*, fatiam *B'*

tificum libris indigitari: Bonam quod om- 22
nium nobis ad uictum bonorum causa est,
Faunam quod omni usui animantium fauet,
Opem quod ipsius auxilio uita constat, Fa-
tuam a fando quod, ut supra diximus, infantes
partu editi non prius uocem edunt quam
attigerint terram. sunt qui dicant hanc deam 23
potentiam habere Iunonis ideoque regale sceptrum
in sinistra manu ei additum. eandem alii Proser-
pinam credunt, porcaque ei rem diuinam fieri, quia
segetem quam Ceres mortalibus tribuit porca de-
pasta est. alii *Χθονίαν Ἑκάτην*, Boeotii Semelam
credunt. nec non eandem Fauni filiam dicunt ob- 24
stitisseque uoluntati patris in amorem suum lapsi,
ut et uirga myrtea ab eo uerberaretur, cum desi-
derio patris nec uino ab eodem pressa cessisset.
transfigurasse se tamen in serpentem pater creditur
et coisse cum filia. horum omnium haec proferun- 25
tur indicia quod uirgam myrteam in templo haberi
nefas sit, quod super caput eius extendatur uitis
qua maxime eam pater decipere temptauit, quod
uinum in templum eius non suo nomine soleat in-
ferri sed uas in quo uinum inditum est mellarium
nominetur et uinum lac nuncupetur, serpentesque
in templo eius nec terrentes nec timentes indiffe-
renter appareant. quidam Medeam putant, quod 26
in aedem eius omne genus herbarum sit ex quibus
antistites dant plerumque medicinas et quod tem-
plum eius uirum introire non liceat propter iniuriam
quam ab ingrato uiro Iasone perpessa est. haec 27

1 ındıcarı *P* 5 & ſupra *B'* 6 edıtu *B'* *quã *P* 7 dıcunt (dıcı *in ras.*: *prima litt. fuit* p) *P* 8 regule *ut uid. B'* ſceptrum regale *P* 10 dınã *P'* 11 cererıſ *B'* 12 ЄKATHN**| *P*, HKATHN *B* BЄЄOTI *B*, boetjı́ (jı́ *in ras.*) *P cf. Litt. Centralbl. 1867 p. 1082* 15 mırtea *P* 17 v *in* credıtvr *in ras. in P* 19 mırteã *P* 21 eã *in ras. in P* 25 ındıfferenter *om. P* 27 ſıt *om. B'* 28 ple*rumque *P* 29 uı**rum *B* 30 ıntegrato *P'*

apud Graecos ἡ θεὸς γυναικεία dicitur, quam VARRO Fauni filiam tradit adeo pudicam ut extra γυναικωνῖτιν numquam sit egressa nec nomen eius in publico fuerit auditum nec uirum umquam uiderit uel a uiro uisa sit, propter quod nec uir templum eius ingre-
28 ditur. unde et mulieres in Italia sacro Herculis non licet interesse, quod Herculi cum boues Geryonis per agros Italiae duceret, sitienti respondit mulier aquam se non posse praestare, quod feminarum deae celebraretur dies nec ex eo apparatu uiris gustare fas esset. propter quod Hercules facturus sacrum detestatus est praesentiam feminarum et Potitio ac Pinario sacrorum custodibus iussit ne mulierem in-
29 teresse permitterent. ecce occasio nominis, quo Maiam eandem esse et terram et Bonam Deam diximus, coegit nos de Bona Dea quaecumque comperimus protulisse.

30 Iunius Maium sequitur aut ex parte populi, ut supra diximus, nominatus aut ut CINCIVS arbitratur quod Iunonius apud Latinos ante uocitatus diuque apud Aricinos Praenestinosque hac appellatione in fastos relatus sit adeo ut, sicut NISVS in COMMENTARIIS FASTORVM dicit apud maiores quoque nostros haec appellatio mensis diu manserit sed post detritis quibusdam litteris ex Iunonio Iunius dictus sit. nam et aedes Iunoni Mo-
31 netae Kalend. Iuniis dedicata est. non nulli

1 H *Gudianus: om. B*, O *P* ΤΥΝΑΙΚΕΙΑ *B* 2 *** tradit *P* 3 ΤΥΝΑΙΚΩΝΙΤΙΝ *B* 5 uiderit nec *P* 9 gerionis *B*, gerronis *P* 11 dię *B'* 15 potio *P* 18 q̊ maiā *P*, quoniam (1) *B* *esse *P* et *ante* bonam *om. B'* 19 dea *in ras.* (*prima litt. uid. fuisse* τ) *P* 20 lisse *in* ꝓtulisse *in ras. in P* 25 apellatione *B*

putauerunt Iunium mensem a Iunio Bruto qui pri-
mus Romae consul factus est nominatum, quod hoc
mense id est Kalendis Iuniis pulso Tarquinio sa-
crum Carnae deae in Caelio monte uoti reus fecerit.
hanc deam uitalibus humanis praeesse credunt. ab 32
ea denique petitur ut iecinora et corda quaeque sunt
intrinsecus uiscera salua conseruet: et quia cordis
beneficio, cuius dissimulatione brutus habebatur, ido-
neus emendationi publici status extitit, hanc deam
quae uitalibus praeest templo sacrauit. cui pulte 33
fabacia et larido sacrificatur, quod his maxime re-
bus uires corporis roborentur. nam et Kalendae
Iuniae fabariae uulgo uocantur, quia hoc mense
adultae fabae diuinis rebus adhibentur.

Sequitur Iulius qui, cum secundum Romuli 34
ordinationem Martio anni tenente principium Quin-
tilis a numero uocaretur, nihilo minus tamen etiam
post praepositos a Numa Ianuarium ac Februarium
retinuit nomen, cum non uideretur iam quintus esse
sed septimus. sed postea in honorem Iulii Caesaris
dictatoris legem ferente M. Antonio M. filio consule
Iulius appellatus est, quod hoc mense a. d. quartum
Idus Quintiles Iulius procreatus sit. Augustus deinde 35
est qui Sextilis antea uocabatur donec honori Au-
gusti daretur ex senatus consulto cuius uerba
subieci cum imperator Caesar Augustus
mense Sextili et primum consulatum inie-
rit et triumphos tres in urbem intulerit et
ex Ianiculo legiones deductae secutaeque
sint eius auspicia ac fidem sed et Aegyp-
tus hoc mense in potestatem populi Ro-
mani redacta sit finisque hoc mense bellis

4 celio *B* 9 emendatione *B* exstitit *P* 11 i *in* larido *inducta in B* 13 uocant *B* 21 dictatoreſ *P'* marco *BP* mar|ci *P*, marti *B* 22 a. d.] ad *BP* 23 quintiliſ *B* 24 ante *P* uocatuſ eſt *p*, uocatur *P* 25 conſultu *B* 27 ierit *P'* 29 am'culo (m *in ras.*) *B* ſequutaeque ſunt *P* 30 ęgiptuſ *P* 32 menſi *B*

ciuilibus inpositus sit atque ob has causas hic mensis huic imperio felicissimus sit ac fuerit, placere senatui ut hic mensis Augustus appelletur. item plebiscitum factum ob eandem rem Sexto Pacuuio tribuno plebem rogante.

36 Mensis September principalem sui retinet appellationem: quem Germanici appellatione, Octobrem uero suo nomine Domitianus inuaserat.
37 sed ubi infaustum uocabulum ex omni aere uel saxo placuit eradi, menses quoque usurpatione tyrannicae appellationis exuti sunt: cautio postea principum ceterorum diri ominis infausta uitantium mensibus a Septembri usque ad Decembrem prisca nomina reseruauit.

38 Haec fuit a Romulo annua ordinata dimensio qui, sicut iam supra diximus, annum decem mensium, dierum uero quattuor et trecentorum habendum esse constituit mensesque ita disposuit ut quattuor ex his tricenos singulos, sex uero tricenos haberent
39 dies. sed cum is numerus neque solis cursui neque lunae rationibus conueniret, non numquam usu ueniebat ut frigus anni aestiuis mensibus et contra calor hiemalibus proueniret, quod ubi contigisset, tantum dierum sine ullo mensis nomine patiebantur absumi quantum ad id anni tempus adduceret quo caeli habitus instanti mensi aptus inueniretur.

XIII Sed secutus Numa, quantum sub caelo rudi et saeculo adhuc impolito solo ingenio magistro comprehendere potuit, uel quia Graecorum obserua-

---

erit
1 ımpoſituſ *P* 3 fu * *B* 5 pacubıo *B*, pachubıo *P*: *em. Salisburg.* 6 retıneret *B′* 7 germanıcı appellatıonem *P′* 8 domıcıanuſ *BP* 9 ınfactum *B* 10 tırannıcę *P* 11 appellatıone *B′* 12 homınıſ *BP* 14 reſeruatum *B′* 16 ſupra ıam (*P*) 17 deerum *P′* *deinde* $\overset{o}{u}$ * *P* 18 ınſtutuıt *P* ıſ *in* dıſpoſuıt *in ras. in B* 19 $\overset{o}{u}$ *in ras. in P* trecenoſ *P* 20 hıſ *B′P* 27 ſequutuſ *P* 28 o *in* ſęculo *in ras. in P* 29 guıa *ut uid. B′*

tione forsan instructus est, quinquaginta dies addi-
dit, ut in trecentos quinquaginta quattuor dies, qui-
bus duodecim lunae cursus confici credidit, annus
extenderetur. atque his quinquaginta diebus a se 2
additis adiecit alios sex retractos illis sex mensibus
qui triginta habebant dies, id est de singulis singu-
los, factosque quinquaginta et sex dies in duos no-
uos menses pari ratione diuisit ac de duobus prio- 3
rem Ianuarium nuncupauit primumque anni esse
uoluit, tamquam bicipitis dei mensem respicientem
ac prospicientem transacti anni finem futurique prin-
cipia, secundum dicauit Februo deo, qui lustratio-
num potens creditur. lustrari autem eo mense ciui-
tatem necesse erat, quo statuit ut iusta dis Mani-
bus soluerentur. Numae ordinationem finitimi mox 4
secuti totidem diebus totidemque mensibus ut Pom-
pilio placuit annum suum computare coeperunt, sed
hoc solo discrepabant quod menses undetricenum
tricenumque numero alternauerunt. paulo post Nu- 5
ma in honorem imparis numeri, secretum hoc et
ante Pythagoram parturiente natura, unum adiecit
diem quem Ianuario dedit, ut tam in anno quam in
mensibus singulis praeter unum Februarium impar
numerus seruaretur. nam quia duodecim menses, si
singuli aut pari aut impari numero putarentur, con-
summationem parem facerent, unus pari numero in-
stitutus uniuersam putationem imparem fecit. Ianua- 6
rius igitur Aprilis Iunius Sextilis September Nouem-
ber December undetricenis censebantur diebus et
quintanas Nonas habebant, ac post Idus in omnibus
a. d. septimum decimum Kalendas computabatur.

---

1 dıeſ addıdıt | *praeter* dıt *in ras. in P* 2 ut ın CCC (os *supra*) L (a *supra*) *add. P*[m] IIII (or *supra*) *in ras. in P* *post* quınquagınta *add.* & *B* guattuor *ut uid. B'* 6 habeant *B'* 7 factoſ quıa *P'*, factuſque *B'* 8 or *in* prıorem *in ras. in P* 11 futurı *P* prıncıpıo *B'* 16 menſıbuſ *om. P'* 18 undetrıcenum *bP*: unde *B* 23 februarıum *B'P* 31 a. d.] ad *BP*

7 Martius uero Maius Quintilis et October dies trice-
nos singulos possidebant. Nonae in his septimanae
erant similiterque post Idus decem et septem dies
in singulis usque ad sequentes Kalendas putabantur,
sed solus Februarius uiginti et octo retinuit dies
quasi inferis et deminutio et par numerus conueni-
8 ret. cum ergo Romani ex hac distributione Pompi-
lii ad lunae cursum sicut Graeci annum proprium
computarent, necessario et intercalarem mensem in-
9 stituerunt more Graecorum. nam et Graeci cum
animaduerterent temere se trecentis quinquaginta
quattuor diebus ordinasse annum — quoniam appa-
reret de solis cursu, qui trecentis sexaginta quinque
diebus et quadrante zodiacum conficit, deesse anno
suo undecim dies et quadrantem — intercalares stata
ratione commenti sunt, ita ut octauo quoque anno
nonaginta dies, ex quibus tres menses tricenum
10 dierum composuerunt, intercalarent. id Graeci fe-
cerunt, quoniam erat operosum atque difficile omni-
bus annis undecim dies et quadrantem intercalare.
itaque maluerunt hunc numerum octies multiplicare,
et nonaginta dies, qui nascuntur si quadrans cum
diebus undecim octies componatur, inserere in tres
menses, ut diximus, distribuendos. hos dies ὑπερ-
βαίνοντας, menses uero ἐμβολίμους appellitabant.
11 hunc ergo ordinem Romanis quoque imitari placuit,
sed frustra, quippe fugit eos diem unum, sicut su-
pra admonuimus, additum a se ad Graecum nume-
rum in honorem imparis numeri. ea re per octen-
nium conuenire numerus atque ordo non poterat.

---

3 decem & ſep|tem *b*: decem ſeptemque *p*, decem ſeptem *BP* 5 febroarıuſ *BP* 6 dımınutıo *b* 9 conſtıtuerunt *B* 10 cū *in ras. in B* 11 trıcentoſ ſexaquınta *B′* 15 *un-decım *P* ınterkalareſ *B* 18 ınterkalarent *B* 19 operoſum erat *P* 20 ınterkalare *P*, ınt̨ercalere *B′* 24 ΠΕΡΒΑΙΝΟΝΤΑC *B* 25 ΕΜΒΟΛΙCΜΟC *P* 27 unum dıem *P* 28 ammonuımuſ *P* a ſe *B*: eſſe *P* 29 ın-parıſ *B*

sed nondum hoc errore comperto per octo annos 12
nonaginta quasi superfundendos Graecorum exemplo
computabant dies alternisque annos binis et uicenos,
alternis ternos uicenosque intercalantes expensabant
intercalationibus quattuor. sed octauo quoque anno
intercalares octo affluebant dies ex singulis quibus
uertentis anni numerum apud Romanos super Grae-
cum abundasse iam diximus. hoc quoque errore iam 13
cognito haec species emendationis inducta est. ter-
tio quoque octennio ita intercalandos dispensabant
dies, ut non nonaginta sed sexaginta sex interca-
larent compensatis uiginti et quattuor diebus pro
illis qui per totidem annos supra Graecorum nume-
rum creuerant. omni autem intercalationi mensis 14
Februarius deputatus est quoniam is ultimus anni
erat, quod etiam ipsum de Graecorum imitatione
faciebant. nam et illi ultimo anni sui mensi
superfluos interserebant dies, ut refert GLAV-
CIPPVS qui DE SACRIS ATHENIENSIVM scripsit. ue-
rum una re a Graecis differebant. nam illi confecto 15
ultimo mense, Romani non confecto Februario sed
post uicesimum et tertium eius diem intercalabant
terminalibus scilicet iam peractis. deinde reliquos
Februarii mensis dies, qui erant quinque, post in-
tercalationem subiungebant, credo uetere religionis
suae more, ut Februarium omni modo Martius con-
sequeretur. sed cum saepe eueniret ut nundinae 16
modo in anni principem diem, modo in Nonas ca-

---

2 exemplo *om.* *P'* 4 et uıcenoſ *P* ınterkalanteſ *P* 5 ınterkalatıonıbuſ *P* 6 ınterkalareſ *P* 7 uertentıſ * * *B* 7 ro *in* ro|manoſ *in ras. in P* 8 habuıſſe *P* 10 qoque *P'* octoennıo *P* ınterkalandoſ *BP* 11 LXVII *B* 12 compenſan|tıſ *ut uid.* *B'* 14 omnıa *ut uid.* *P'* 15 febroarıuſ *B'* 16 gęcorum *P'* 19 ſcrıbıt *P* 21 ultımo *om.* *P* 22 dıem eıuſ (*P*) ınterkalabant *BP* 23 termınalıbuſ — peractıſ *om.* *P* 24 febroarıı *B'* erat *B'* 26 febroarıum *B'P* 28 modo *post* nundınae *om.* *P'* modo ın nonaſ *om.* *P'* caederent *B*

derent — utrumque autem perniciosum rei publicae
putabatur — remedium quo hoc auerteretur excogi-
tatum est, quod aperiemus si prius ostenderimus cur
nundinae uel primis Kalendis uel Nonis omnibus
17 cauebantur. nam quotiens incipiente anno dies
coepit qui addictus est nundinis, omnis ille annus
infaustis casibus luctuosus fuit maximeque Lepidiano
18 tumultu opinio ista firmata est. Nonis autem con-
uentus uniuersae multitudinis uitandus existimabatur,
quoniam populus Romanus exactis etiam regibus
diem hunc Nonarum maxime celebrabat quem nata-
lem Seruii Tullii existimabat quia, cum incertum
esset quo mense Seruius Tullius natus fuisset, Nonis
tamen natum esse constaret, omnes Nonas celebri
notitia frequentabat: ueritos ergo qui diebus prae-
erant, nequid nundinis collecta uniuersitas ob de-
siderium regis nouaret, cauisse ut Nonae a nundinis
19 segregarentur. unde dies ille, quo abundare annum
diximus, eorum est permissus arbitrio qui fastis
praeerant, uti, cum uellent, intercalaretur, dum modo
eum in medio Terminaliorum uel mensis intercalaris
ita locarent, ut a suspecto die celebritatem auerteret
nundinarum. atque hoc est quod quidam ueterum
retulerunt non solum mensem apud Romanos uerum
20 etiam diem intercalarem fuisse. quando autem pri-
mum intercalatum sit uarie refertur. et MACER qui-
dem LICINIVS eius rei originem Romulo ad-
signat. ANTIAS LIBRO SECVNDO Numam Pom-
pilium sacrorum causa id inuenisse contendit.
IVNIVS Seruium Tullium regem primum in-

---

2 o *in* excogitatum *in ras. in P* 3 aperimuſ *B′* primuſ *B* 4 calendiſ *P* 5 quotieſ *B* 6 adictuſ *B′* 9 ęſtimabatur *P* 11 celebrabant *P* 12 exiſtimabant *P* 15 celebrabant *P* ueritóſ *B* 18 dieſ *om. P* habundare *P* 19 a *in* faſtiſ *in ras. in P* 20 interkalaretur *P* 21 interkalariſ *BP* 22 auerteretur *p* 23 quidam *om. B′* 25 interkalarem *P* primo interkalatum *P* 27 ordinem *P* 30 interkalaſſe *P*

tercalasse commemorat, a quo et nundinas
institutas VARRONI placet. TVDITANVS refert 21
LIBRO TERTIO MAGISTRATVVM decem uiros, qui
decem tabulis duas addiderunt, de intercalando
populum rogasse. CASSIVS eosdem scribit aucto-
res. FVLVIVS autem id egisse M'. Acilium con-
sulem dicit ab urbe condita anno quingen-
tesimo sexagesimo secundo, inito mox bello
Aetolico. sed hoc arguit VARRO scribendo anti-
quissimam legem fuisse incisam in columna
aerea a L. Pinario et Furio consulibus, cui
mensis intercalaris adscribitur. haec de in-
tercalandi principio satis relata sunt.

Verum fuit tempus cum propter superstitionem XIIII
intercalatio omnis omissa est, non numquam uero
per gratiam sacerdotum, qui publicanis proferri uel
imminui consulto anni dies uolebant, modo auctio
modo retractio dierum proueniebat et sub specie ob-
seruationis emergebat maior confusionis occasio. sed 2
postea C. Caesar omnem hanc inconstantiam tem-
porum uagam adhuc et incertam in ordinem statae
definitionis coegit adnitente sibi M. Flauio scriba,
qui scriptos dies singulos ita ad dictatorem retulit
ut et ordo eorum inueniri facillime posset et inuento
certus status perseueraret. ergo C. Caesar exordium 3
nouae ordinationis initurus dies omnes qui adhuc
confusionem poterant facere consumpsit eaque re
factum est ut annus confusionis ultimus in quadrin-
gentos quadraginta tres dies protenderetur. post hoc

---

2 tutıdıanuſ *P*, tutıd'anuſ *B* 5 eodem *B'* 6 M'. Acilium *Ianius:* marcum *P*, martıũ | *B* 9 aetonıco ſed hunc *P* 10 ın * *P* 11 lucıo *BP* ponarıo *B'* funıo *P* 12 mensis *Zeunius:* mentıo *BP* ınterkalarıſ *P* ınterkalandı *P* 13 ſınt *P* 15 ınterkalatıo *P* amıſſa *B'* 16 publıcanuſ *B'* 17 modo auctıo *om.* *B'* 20 gaıuſ *BP* 22 marco *BP* 24 f*acıllıme (*uid. fuisse* l) *B* 25 gaıuſ *BP* 28 annoſ confuſıoneſ *ut uid.* *B'* quadragıntoſ *P* 29 deeſ *P'* protenderetur (*ult.* e *in ras.*) *P*

imitatus Aegyptios solos diuinarum rerum omnium conscios ad numerum solis, qui diebus tricenis sexaginta quinque et quadrante cursum conficit, annum
4 dirigere contendit. nam sicut lunaris annus mensis est, quia luna paulo minus quam mensem in zodiaci circumitione consumit, ita solis annus hoc dierum numero colligendus est quem peragit dum ad id signum se denuo uertit ex quo digressus est, unde annus uertens uocatur et habetur magnus, cum lu-
5 nae annus breuis putetur. horum Vergilius utrumque complexus est

interea magnum sol circumuoluitur annum.

hinc et ATEIVS CAPITO annum a circuitu temporis putat dictum, quia ueteres AN pro CIRCVM ponere solebant, ut CATO in ORIGINIBVS: oratorum an terminum, id est circum terminum, et ambire dicitur pro circumire.
6 Iulius ergo Caesar decem dies obseruationi ueteri super adiecit, ut annum trecenti sexaginta quinque dies, quibus sol lustrat zodiacum, efficerent, et ne quadrans deesset, statuit ut quarto quoque anno sacerdotes, qui curabant mensibus ac diebus, unum intercalarent diem, eo scilicet mense ac loco quo etiam apud ueteres mensis intercalabatur id est ante quinque ultimos Februarii mensis dies, idque bis-
7 sextum censuit nominandum. dies autem decem,

---

12 Aen. III 284 16 p. 30, 8 Iordan.

---

1 mıtatuſ *B'* ęgıptıoſ *P* 2 ſıngulıſ *post* dıebuſ *add. P* trecenıſ *P*, trecentıſ *B* 5 quı * (*ſuit* a) *B*, a luna *add. b* 6 hoc *b*, hıſ *B* 7 ıd *in ras. in B* 9 habe * tur *P* 10 uergılıuſ *P*: uırgılıuſ *b*, uırgılıum *B* 12 annum *B*: orbem *P* 13 et ab eıuſ *P*, a&atteıuſ *B*, & ab eıuſ *b* capıto *B*: capıte *bP* 15 ponere conſuerunt (*P*) 16 orator *P* am *P'* 18 ergo *B*: ıgıtur *P* 19 trıcentı *B* 20 zodıacum lustrat *P* ut ne *B* 22 dıebuſ ******** unum *P* 23 * eo *P* 24 ınterkalabatur *P* 25 februarıj *P* menſeſ *B'*

quos ab eo additos diximus, hac ordinatione distribuit. in Ianuarium et Sextilem et Decembrem binos dies inseruit, in Aprilem autem Iunium Septembrem Nouembrem singulos, sed neque mensi Februario addidit diem, ne deum inferum religio immutaretur, et Martio Maio Quintili Octobri seruauit pristinum statum, quod satis pleno erant numero, id est dierum singulorum tricenorumque. ideo et septimanas 8
habent Nonas, sicut Numa constituit, quia nihil in his Iulius mutauit: sed Ianuarius Sextilis December, quibus Caesar binos dies addidit, licet tricenos singulos habere post Caesarem coeperint, quintanas tamen habent Nonas, et ab Idibus illis sequentes Kalendae in undeuicesimum reuertuntur, quia Caesar quos addidit dies neque ante Nonas neque ante Idus inserere uoluit, ne Nonarum aut Iduum religionem, quae stato erat die, nouella comperendinatione corrumperet. sed nec post Idus mox uoluit 9
inserere, ne feriarum quarumque uiolaretur indictio, sed peractis cuiusque mensis feriis locum diebus aduenis fecit. et Ianuario quidem dies quos dicimus quartum et tertium Kalendas Februarias dedit, Aprili sextum Kalendas Maias, Iunio tertium Kalendas Iulias, Augusto quartum et tertium Kalendas Septembres, Septembri tertium Kalendas Octobres, Nouembri tertium Kalendas Decembres, Decembri uero quartum et tertium Kalendas Ianuarias. ita factum 10
est ut, cum omnes hi menses quibus dies addidit, ante hanc ordinationem habuissent mensis sequentis Kalendas ad septimum decimum reuertentes, postea ex augmento additorum dierum hi qui duos accepe-

---

4 & nouembrem *b* febroarıo *B'* 5 deum ınfero *B*, deo ınfero *b* mutaretur *P'* 8 trıcennorumq. *B* 10 ıanuarıum *B'* ſext *in* ſextılıſ *in ras. deinde* & *in P* 12 coeperıt *P'* 13 nonaſ *om. P* 14 ın *om. BP* 16 ne norum *B'* ıdıum *B'* 17 erant *P* 21 dıeſ *om. P* 22 febroarıaſ *B'P* aprılıſ *B'* 24 tertıum et quartum *B'* 25—27 kł *P* 29 ſequenteſ *B* 31 auc|mento *B*

runt ad nonum decimum, qui uero unum, ad octa-
11 uum decimum haberent reditum Kalendarum. feria-
rum tamen cuiusque mensis ordo seruatus est. nam
sicui fere tertius ab Idibus dies festus aut feriatus
fuit et tunc a. d. sextum decimum dicebatur, etiam
post augmentum dierum eadem religio seruata est,
ut tertio ab Idibus die celebraretur, licet ab incre-
mento non iam a. d. sextum decimum Kalendas sed
a. d. septimum decimum, si unus; a. d. octauum
12 decimum, si duo sunt additi, diceretur. nam ideo
nouos dies circa finem cuiusque mensis inseruit, ubi
finem omnium quae in mense erant repperit feria-
rum, adiectosque omnes a se dies fastos notauit, ut
maiorem daret actionibus libertatem, et non solum
nullum nefastum sed nec comitialem quemquam de
adiectis diebus instituit, ne ambitionem magistratuum
13 augeret adiectio. sic annum ciuilem Caesar habitis
ad lunam dimensionibus constitutum edicto palam
posito publicauit et [error] huc usque stare potuisset,
ni sacerdotes sibi errorem nouum ex ipsa emenda-
tione fecissent. nam cum oporteret diem qui ex
quadrantibus confit quarto quoque anno confecto
antequam quintus inciperet intercalare, illi quarto
14 non peracto sed incipiente intercalabant. hic error
sex et triginta annis permansit, quibus annis inter-
calati sunt dies duodecim cum debuerint intercalari
nouem. sed hunc quoque errorem sero deprehensum
correxit Augustus, qui annos duodecim sine inter-
calari die transigi iussit, ut illi tres dies qui per
annos triginta et sex uitio sacerdotalis festinationis

2 kalendarem *B'* 4 ferre *B* tertıum *B'* 5 ad *BP* 6 relıgıo * *P* reſeruata *B* 7 īduſ *B* 8 ad *BP* 9 ad *P*, a *B* ſeptımum decımum *P*: ſeptımum *B* ad *P*, aut ad *B* 10 decımū * ſı (*etiam* ſ *in ras.*) *P* addıtı ſunt *P* dıcetur *b* 13 omneſ *om. P* 14 maıoreſ *B* 16 onem *in* ambıtıonem *in ras. in P* 18 lımam *BP* 19 error *deleui* hıc uſque *B'* 25 ınter|calandı *B'* 26 ınterkaları *B* 28 annuſ *B'*

excreuerant sequentibus annis duodecim nullo die intercalato deuorarentur. 15 post hoc unum diem secundum ordinationem Caesaris quinto quoque anno incipiente intercalari iussit et omnem hunc ordinem aereae tabulae ad aeternam custodiam incisione mandauit.'

XV Tunc Horus 'dies quidem hic' inquit 'intercalaris antequam quintus annus incipiat inserendus cum Aegypti matris artium ratione consentit, sed nihil in illorum mensibus explicandis uidetur operosum, quos tricenum dierum omnes habent, eoque explicitis duodecim mensibus id est trecentis sexaginta diebus exactis tunc inter Augustum atque Septembrem reliquos quinque dies anno suo reddunt, adnectentes quarto quoque anno exacto intercalarem, qui ex quadrantibus confit. 2 at hic non a primo in ultimum mensis diem ad incrementum continuum numerus accedit, sed post Kalendas dirigitur in Nonas. inde ad quasdam Idus deflecti audio, post rursus ni fallor, immo ut nunc quoque retulisti, in sequentes Kalendas. 3 quae omnia quid sibi uelint scire equidem uellem. nam illud nec consequi posse me spero ut uocabula comprehendam quae singulis apud uos diebus adduntur, dum alios fastos uariisque alios nominibus nuncupatis. nundinas quoque uestras nescire me fateor: de quibus obseruatio tam diligens quam cauta narratur. haec nec mihi erubescendum est ignorare peregrino, a te uero Praetextate discere nec ciuem puderet'.

4 Tunc Praetextatus 'non solum tibi' inquit 'Hore, cum sis Aegypto oriundus, sed ne nobis quidem qui-

---

2 deuoraretur *P'* 3 ıncıpıente anno (*P*) 5 aerae *B'* 7 c *in* TVNC *in ras. in B* hęc *P* 9 ęgıptı *P* 10 ope|rū *P* 12 duodecım̃ *P* *posterior* t *in* trecentıſ *in ras. in P*, trıcentıſ *B'* 19 unde *P* 20 retu*lıſtı *P* 25 ſ *in* nuncupatıſ | *in ras. in P* 27 quam *scripsi*: tam *BP* 30 tıbınquıt *B'*, ınquıt tıbı *P* 31 ęgıpto *P*

bus origo Romana est, erubescendum puto quaerere
quod quaesitu dignum omnes ueteres putauerunt.
nam de Kalendis Nonis et Idibus deque feria-
rum uariis obseruationibus innumeros auctores cura
quaestionis exercuit et ideo nos quae de his ab om-
5 nibus dicta sunt in unum breuiter colligimus. Ro-
mulus enim, cum ingenio acri quidem sed agresti
statum proprii ordinaret imperii, initium cuiusque
mensis ex illo sumebat die quo nouam lunam con-
6 tigisset uideri. quia non continuo euenit ut eodem
die semper appareat, sed modo tardius modo cele-
rius ex certis causis uideri solet, contigit ut, cum
tardius apparuit, praecedenti mensi plures dies, aut
cum celerius, pauciores darentur, et singulis qui-
busque mensibus perpetuam numeri legem primus
casus addixit. sic factum est ut alii triginta et
7 unum, alii undetriginta sortirentur dies. omnibus
tamen mensibus ex die Nonarum Idus nono die re-
praesentari placuit et inter Idus ac sequentes Kalen-
das constitutum est sedecim dies esse numerandos.
ideo mensis uberior duos illos quibus augebatur dies
inter Kalendas suas et Nonas habebat. hinc aliis
quintus a Kalendis dies, aliis septimus Nonas facit.
8 Caesar tamen, ut supra diximus stata sacra custo-
diens, nec in illis mensibus quibus binos adiecit dies
ordinem uoluit mutare Nonarum, quia peractis totius
mensis feriis dies suos rei diuinae cautus inseruit.
9 priscis ergo temporibus antequam fasti a Cn. Fla-
uio scriba inuitis Patribus in omnium notitiam pro-
derentur, pontifici minori haec prouincia delegaba-
tur ut nouae lunae primum obseruaret aspectum

---

4 ınnumuroſ *P'* 7 enım *om. B* 13 aut *B* 15 *legem *P* 17 omnıbuſ tam̄ ſıbı ex dıe nonarum ıd eſt nono *P* 18 dıe derepreſentarı *B* 20 ſedecū *B'* eſſe *om. P* 22 habebat *b*: facıebat *ut. uid. B*, habebant *P* 23 alıuſ ſeptımuſ *B'* 27 uıt *in* ınſeruıt *in ras. in B* 28 GN *BP* 29 de b; *in* patrıb; *in ras. in P* 30 puıdentıa *P*, prouıntıa *B*

uisamque regi sacrificulo nuntiaret. itaque sacrificio 10
a rege et minore pontifice celebrato idem pontifex
calata, id est uocata, in Capitolium plebe iuxta
curiam Calabram, quae casae Romuli proxima est,
quot numero dies a Kalendis ad Nonas superessent
pronuntiabat, et quintanas quidem dicto quinquies
uerbo καλῶ, septimanas repetito septies praedicabat.
uerbum autem καλῶ Graecum est, id est uoco, et 11
hunc diem, qui ex his diebus qui calarentur primus
esset, placuit Kalendas uocari. hinc et ipsi cu-
riae ad quam uocabantur Calabrae nomen datum
est, et classi, quod omnis in eam populus uocare-
tur. ideo autem minor pontifex numerum dierum 12
qui ad Nonas superessent calando prodebat, quod
post nouam lunam oportebat Nonarum die popula-
res qui in agris essent confluere in urbem acceptu-
ros causas feriarum a rege sacrorum sciturosque quid
esset eo mense faciendum. unde quidam hinc No- 13
nas aestimant dictas quasi nouae initium obserua-
tionis, uel quod ab eo die semper ad Idus nouem
dies putentur, sicut apud Tuscos Nonae plures ha-
bebantur, quod hi nono quoque die regem suum sa-
lutabant et de propriis negotiis consulebant.

Iduum porro nomen a Tuscis, apud quos is 14
dies Itis uocatur, sumptum est. Item autem illi
interpretantur Iouis fiduciam. nam cum Iouem
accipiamus lucis auctorem, unde et Lucetium Sa-
lii in carminibus canunt et Cretenses Δία τὴν
ἡμέραν uocant, ipsi quoque Romani Diespitrem
appellant ut diei patrem. iure hic dies Iouis fidu- 15
cia uocatur, cuius lux non finitur cum solis occasu,
sed splendorem diei et noctem continuat inlustrante

---

2 ıd eſt *ni fallor* B′ p∗ntıfex P 3 colata *ut uid.* b 11 cala (cale P′) *in* calabrę *in ras. in* P, kalebrę B 12 et claſſı — uocaretur *om.* P 15 v *in* novā *in ras. in* P dıem b populoſ P 25 dıeſ tıſ P 26 o *in* ıouıſ *in ras. in* P 27 ſalıo B′ 28 carmıne P 29 MЄPAN P 30 hıſ B′ 32 nocte contıneat P ıllustrante B

luna, quod semper in plenilunio id est medio mense
fieri solet. diem igitur, qui uel nocturnis caret te-
nebris, Iouis fiduciam Tusco nomine uocauerunt,
unde et omnes Idus Iouis ferias obseruandas sanxit
16 antiquitas. alii putant Idus, quod ea die plena luna
uideatur, a uidendo uidus appellatas, mox litteram
v detractam, sicut contra, quod Graeci *ἰδεῖν* dicunt,
nos v littera addita uidere dicimus. non nullis
placet Idus dictas uocabulo Graeco, *οἷον ἀπὸ τοῦ
εἴδους*, quod eo die plenam speciem luna demon-
stret. sunt qui aestiment Idus ab oue Iduli dic-
tas, quam hoc nomine uocant Tusci et omnibus
17 Idibus Ioui immolatur a flamine. nobis illa ratio
nominis uero propior aestimatur ut Idus uocemus
diem qui diuidit mensem. iduare enim Etrusca
lingua diuidere est, unde uidua quasi ualde
idua id est ualde diuisa, aut uidua id est a
18 uiro diuisa. ut autem Idus omnes Ioui ita
omnes Kalendas Iunoni tributas et VARRONIS
et pontificalis adfirmat auctoritas. quod etiam
Laurentes patriis religionibus seruant, qui et cog-
nomen deae ex caerimoniis addiderunt, Kalenda-
rem Iunonem uocantes, sed et omnibus Kalendis
a mense Martio ad Decembrem huic deae Kalenda-
19 rum die supplicant. Romae quoque Kalendis omni-
bus, praeter quod pontifex minor in curia Calabra
rem diuinam Iunoni facit, etiam regina sacrorum,
id est regis uxor, porcam uel agnam in regia Iu-
noni immolat. a qua etiam Ianum Iunonium
cognominatum diximus, quod illi deo omnis ingres-

---

1 ım *B*   plenı * *P*, lunıo *add. p*   6 ıduſ *P*   10 *post* plenam *inductum* ſplenam *in B*   demonſtrat *B′*   11 aeſtımant *P*   ab ıoue *b*   12 uocant *om. P*   13 ıouıſ ımmolatur *B*   14 propnor *P*   16 al *in* ualde *in ras. in P*   22 addederunt *P′*   kalendarem — 24 huıc deae *add. B*[m]

24 kalendarem dıeſ ſuplıcant *B*   25 ſupplıcabant *P*   27 ıononı *B′*   28 regıſ *om. P*   29 ıononıū *B′*   30 uocatum *P*

sus, huic deae cuncti Kalendarum dies uidentur adscripti. cum enim initia mensium maiores nostri 20
ab exortu lunae seruauerint, iure Iunoni addixerunt Kalendas, lunam ac Iunonem eandem putantes: uel quia luna per aerem meat, unde et Graeci lunam Ἄρτεμιν nuncuparunt id est ἀερότομιν, quod aera secat, Iuno autem aeris arbitra est, merito initia mensium, id est Kalendas, huic deae consecrauerunt.

Nec hoc praetermiserim, quod nuptiis copulan- 21
dis Kalendas Nonas et Idus religiosas id est deuitandas censuerunt. hi enim dies praeter Nonas feriati sunt, feriis autem uim cuiquam fieri piaculare est, ideo tunc uitantur nuptiae in quibus uis fieri uirgini uidetur. sed Verrium Flaccum iuris pontificii peritissimum dicere solitum refert VARRO, quia feriis tergere ueteres fossas liceret, nouas facere ius non esset, ideo magis uiduis quam uirginibus idoneas esse ferias ad nubendum. subiciet aliquis: cur ergo Nonis, si fe- 22
riatus dies non est, prohibetur celebritas nuptiarum? huius quoque rei in aperto causa est. nam quia primus nuptiarum dies uerecundiae datur, postridie autem nuptam in domo uiri dominium incipere oportet adipisci et rem facere diuinam, omnes autem postriduani dies seu post Kalendas siue post Nonas Idusue ex aequo atri sunt, ideo et Nonas inhabiles nuptiis esse dixerunt, ne nupta aut postero die libertatem auspicaretur uxoriam aut atro immolaret quo nefas est sacra celebrari.

Sed quia nos ad commemorationem dierum ordo XVI
deduxit, de hoc quoque quod Hori nostri consultatio continet pauca dicenda sunt. Numa ut in menses 2

1 aſcrıptı *P* 4 kładaſ *P* 5 aerē eat *P* 6 artemın *BP* epotom *corr. in* epotomın (*sed* p *est Graeca* p̄) *in B* 6 **aera *P* 10 nonaſ *om. P* 15 perıtıſſımū* | *P* 22 dıeſ *om. B* 25 poſtrıanı (du *supra*) *B*, poſtrıdıanı (*P*) 26 ınabıleſ *B* 31 orı *B* nr̄o *P′* conſultatıo * *P* 32 num̄ *B* ın *om. P′*

annum, ita in dies mensem quemque distribuit, diesque omnes aut festos aut profestos aut intercisos uocauit. festi dis dicati sunt, profesti hominibus ob administrandam rem priuatam publicamque concessi, intercisi deorum hominumque
3 communes sunt. festis insunt sacrificia epulae ludi feriae, profestis fasti comitiales comperendini stati proeliares, intercisi in se non in alia diuiduntur: illorum enim dierum quibusdam horis fas est, quibusdam fas non est ius dicere. nam cum hostia caeditur fari nefas est, inter caesa et porrecta fari licet, rursus, cum adoletur non licet. ergo de diuisione festorum et profestorum dierum latius disserendum est.

4 Sacra celebritas est uel cum sacrificia dis offeruntur uel cum dies diuinis epulationibus celebratur uel cum ludi in honorem aguntur deorum uel cum
5 feriae obseruantur. feriarum autem publicarum genera sunt quattuor. aut enim statiuae sunt aut conceptiuae aut imperatiuae aut nundinae.
6 et sunt statiuae uniuersi populi communes certis et constitutis diebus ac mensibus et in fastis statis obseruationibus adnotatae, in quibus praecipue seruantur Agonalia Carmentalia Lupercalia. conceptiuae sunt quae quotannis a magistratibus uel sacerdotibus concipiuntur in dies uel certos uel etiam incertos ut sunt Latinae Sementiuae Paganalia Compitalia: imperatiuae sunt quas consules uel praetores pro arbitrio potestatis indicunt. nundinae sunt paganorum itemque rusticorum, quibus conueniunt negotiis propriis uel merci-
7 bus prouisuri. sunt praeterea feriae propriae fami-

---

4 p*ublicāq. | P' 6 ludifere *ut uid.* B' 7 commitialeſ B 8 proelialeſ P non B 12 rurſuſ — licet *om.* P de *om.* B' 13 profectorum B' 16 diiſ B 21 & certiſ & B 22 & in faſ ſtatiſ P 23 annotatę B' 26 a *ante* ſacerdotibuſ *add.* b dieſ certoſ P

liarum, ut familiae Claudiae uel Aemiliae seu
Iuliae siue Corneliae et siquas ferias proprias
quaeque familia ex usu domesticae celebritatis ob-
seruat. sunt singulorum, uti natalium fulgurumque 8
susceptiones, item funerum atque expiationum. apud
ueteres quoque qui nominasset Salutem Semo-
niam Seiam Segetiam Tutilinam ferias ob-
seruabat. item flaminica quotiens tonitrua audisset
feriata erat donec placasset deos. adfirmabant au- 9
tem sacerdotes pollui ferias, si indictis conceptis-
que opus aliquod fieret. praeterea regem sacrorum
flaminesque non licebat uidere feriis opus fieri et
ideo per praeconem denuntiabant nequid tale agere-
tur et praecepti neglegens multabatur. praeter mul- 10
tam uero adfirmabatur eum qui talibus diebus in-
prudens aliquid egisset porco piaculum dare debere,
prudentem expiare non posse Scaeuola pon-
tifex adseuerebat sed Vmbro negat eum pollui qui
opus uel ad deos pertinens sacrorumue causa
fecisset uel aliquid ad urgentem uitae uti-
litatem respiciens actitasset. SCAEVOLA de- 11
nique consultus quid feriis agi liceret, respondit quod
praetermissum noceret. quapropter si bos in spe-
cum decidisset eumque pater familias adhibitis operis
liberasset, non est uisus ferias polluisse: nec ille qui
trabem tecti fractam fulciendo ab imminenti uindi-
cauit ruina. unde et MARO omnium disciplinarum 12
peritus, sciens lauari ouem aut lanae purgandae aut
scabie curandae gratia, pronuntiauit tunc ouem per
ferias licere mersari, si hoc remedii causa fieret

balantumque gregem fluuio mersare salubri.

31 Georg. I 272

1 emılıę *P* 7 obſeruabant *P* 8 flāmınıa *P* quotıeſ *B* 9 af|firmabant *b* 10 conceptıſq. * * * * | *P* 13 ṗtorē denuncıabatur *P* 15 affirmabatur *bP* ımprudenſ *P* 16 pıaculum darı debere *B* 18 aſſeuerabat *b*, affirmabat *P* 20 ur|guentem *P* 23 ſpeculū *P* 25 ıllud quı tabem *P'* 29 scabie *Cantabrigiensis*: ſcabıę *P*, ſcabıae *B*

adiciendo enim salubri ostendit auertendi morbi
gratia tantum modo, non etiam ob lucrum purgan-
13 dae lanae causa fieri concessum. haec de festis
et qui inde nascuntur, qui etiam nefasti uocantur.
Nunc de profestis et qui ex his procedunt
loquemur, id est fastis comitialibus comperendinis
14 statis proeliaribus. fasti sunt quibus licet fari prae-
tori tria uerba sollemmia do dico addico. his con-
trarii sunt nefasti. comitiales sunt quibus cum
populo agi licet, et fastis quidem lege agi potest,
cum populo non potest, comitialibus utrumque
potest; comperendini quibus uadimonium licet
dicere; stati qui iudicii causa cum peregrino insti-
tuuntur, ut PLAVTVS in CVRCVLIONE

si status condictus cum hoste intercessit dies.

hostem nunc more uetere significat peregrinum.
15 proeliares ab iustis non segregauerim, siquidem
iusti sunt continui triginta dies quibus exercitui
imperato uexillum russi coloris in arce positum est,
proeliares autem omnes quibus fas est res repe-
16 tere uel hostem lacessere. nam cum Latiar, hoc est
Latinarum sollemne, concipitur, item diebus Satur-
naliorum, sed et cum mundus patet, nefas est proe-
17 lium sumere: quia nec Latinarum tempore, quo
publice quondam indutiae inter populum Romanum
Latinosque firmatae sunt, inchoari bellum decebat,
nec Saturni festo, qui sine ullo tumulto bellico cre-
ditur imperasse, nec patente mundo, quod sacrum
Diti patri et Proserpinae dicatum est, meliusque
occlusa Plutonis fauce eundum ad proelium putaue-
18 runt. unde et VARRO ita scribit mundus cum pa-

1 ſalubre *P′* 4 nefeſti *B* 7 p̄lialib; *p*, p̄liab; *P*, proelialibuſ *B* 8 ſollēpnia *P* 14 gurgulione *B*, gurgulione *P* (5) 15 ſi *om. B* 16 ſignificanſ *corr. ex* ſignificant *in B* 17 pręlialeſ *P*, ploeliareſ *B′* a *B* 18 continui *om. P* 20 pręlialeſ *P* reſ *om. P* 22 ſollēpne *P* 23 praelium *P* 24 quod publicę *B* 28 potente *ut uid. B′* 30 platoniſ *B′* praelium *P*

tet, deorum tristium atque inferum quasi
ianua patet. propterea non modo proelium
committi, uerum etiam dilectum rei mili-
taris causa habere ac militem proficisci,
nauim soluere, uxorem liberum quaerendo-
rum causa ducere religiosum est. uitabant 19
ueteres ad uiros uocandos etiam dies qui essent no-
tati rebus aduersis, uitabant etiam feriis sicut
Varro in Avgvrvm libris scribit in haec uerba
uiros uocare feriis non oportet: si uocauit,
piaculum esto. sciendum est tamen eligendi ad 20
pugnandum diem Romanis tunc fuisse licentiam, si
ipsi inferrent bellum. at cum exciperent, nullum
obstitisse diem, quo minus uel salutem suam uel
publicam defenderent dignitatem. quis enim obser-
uationi locus, cum eligendi facultas non supersit?
dies autem postriduanos ad omnia maiores nostri 21
cauendos putarunt, quos etiam atros uelut infausta
appellatione damnarunt. eosdem tamen non nulli
communes uelut ad emendationem nominis uocita-
uerunt. horum causam Gellivs Annalivm libro
quinto decimo et Cassivs Hemina Historiarvm li-
bro secundo referunt. anno ab urbe condita tre- 22
centesimo sexagesimo tertio a tribunis mi-
litum Virginio Manlio Aemilio Postumio col-
legisque eorum in senatu tractatum, quid
esset propter quod totiens intra paucos an-
nos male esset afflicta res publica et ex
praecepto patrum L. Aquinium haruspicem
in senatum uenire iussum religionum requi-
rendarum gratia dixisse Q. Sulpicium tri- 23
bunum militum ad Alliam aduersus Gallos

---

2 praelıum *P* 3 delectum *b* 5 nanem *B* 7 nontantı *B* 9 ſcrıpſit *B* 10 uacare *b* uocauıt *corr. in* uacabıt *in B* 11 eſt *P* elegendı *B'* 16 elegendı *B'* 17 poſtrıdıanuſ *P* 19 appellatone *P'* eıuſdē *P* 20 uocıtauerut *P'* 22 caſıuſ *B'* 25 Virginio Manlio *Zeunius*: uırgılıo mallıo *BP* 27 totıeſ *B* 29 lucıum *BP* aruſpıcem *P* 31 quıntum *BP* 32 aduerſū *P*

pugnaturum rem diuinam dimicandi gratia fecisse postridie Idus Quintiles, item apud Cremeram multisque aliis temporibus et locis post sacrificium die postero celebratum
24 male cessisse conflictum. tunc patres iussisse ut ad collegium pontificum de his religionibus referretur pontificesque statuisse postridie omnes Kalendas Nonas Idus atros dies habendos, ut hi dies neque proeliares neque puri neque comitiales essent.
25 sed et Fabivs Maximvs Servilianvs pontifex in libro duodecimo negat oportere atro die parentare, quia tunc quoque Ianum Iouemque praefari necesse est, quos nominari atro die non opor-
26 tet. ante diem quoque quartum Kalendas uel Nonas uel Idus tamquam inominalem diem plerique uitant. eius obseruationis an religio ulla sit tradita quaeri solet sed nos nihil super ea re scriptum inuenimus nisi quod Q. Clavdivs Annalivm quinto cladem illam uastissimam pugnae Cannensis factam refert ante diem quartum Nonas Sextiles.
27 ad rem sane militarem nihil adtinere notat Varro utrum fastus uel nefastus dies sit sed ad solas hoc actiones respicere priua-
28 tas. quod autem nundinas ferias dixi potest argui, quia Titvs de feriis scribens nundinarum dies non inter ferias retulit sed tantum sollemnes uocauit, et quod Ivlivs Modestvs adfirmat Messala augure consulente pontifices, an nundinarum Romanarum Nonarumque dies feriis tenerentur, respondisse eos nundinas sibi ferias non uideri, et quod Trebativs in libro primo Religionvm ait nundinis magistratum posse manu mittere iudiciaque ad-
29 dicere. sed contra Ivlivs Caesar sexto decimo

9 p̄lialeſ *P*   10 neque *post* puri *om.* *B'*   18 | ∗ nichil *P*
19 quintuſ *BP*   21 ſextiliſ *P*   22 attinere (*P*)   26 nieſ *B'*
27 ſollēpneſ *P*, ſolemneſ *B*   28 modoſtuſ *P'*   affirmat *P*

Avspiciorvm libro negat nundinis contionem
aduocari posse, id est cum populo agi, ideo-
que nundinis Romanorum haberi comitia
non posse. Cornelivs etiam Labeo primo Fasto-
rvm libro nundinis ferias esse pronuntiat.
causam uero huius uarietatis apud Granivm Lici- 30
nianvm libro secundo diligens lector inueniet. ait
enim nundinas Iouis ferias esse, siquidem
flaminica omnibus nundinis in regia Ioui
arietem soleat immolare, sed lege Horten-
sia effectum ut fastae essent, uti rustici,
qui nundinandi causa in urbem ueniebant,
lites componerent. nefasto enim die prae-
tori fari non licebat. ergo qui ferias dicunt a 31
mendacio uindicantur patrocinio uetustatis, qui con-
tra sentiunt aestimatu aetatis quae legem secuta est
uera depromunt. harum originem quidem Romulo 32
adsignant, quem communicato regno cum T.
Tatio sacrificiis et sodalitatibus institutis
nundinas quoque adiecisse commemorant, sicut
Tvditanvs adfirmat. sed Cassivs Seruium Tul- 33
lium fecisse nundinas dicit, ut in urbem ex
agris conuenirent urbanas rusticasque res
ordinaturi. Geminvs ait diem nundinarum
exactis iam regibus coepisse celebrari,
quia plerique de plebe repetita Seruii Tul-
lii memoria parentarent ei nundinis. cui
rei etiam Varro consentit. Rvtilivs scribit Ro- 34
manos instituisse nundinas, ut octo qui-
dem diebus in agris rustici opus facerent,
nono autem die intermisso rure ad merca-
tum legesque accipiendas Romam uenirent

---

2 ıd ∸ *in ras. in P* 3 habere *B′* 5 lıbrorum *P′* 6 lıcıanū *P* 7 ınuenıt& *B′* 16 aetatıſ *in ras. in P* ſequuta *P* 18 aſſignant *P* rego *P′* tıto *BP* 21 tutı|dıanuſ *P*, tutıdanuſ *corr. ut uid. ex* tutıuanuſ *B* affirmat *P* 25 cępıſſe *P* 26 ſeruı *B* 27 ei] ın *P* 30 ın agrıſ *om. P′*

et ut scita atque consulta frequentiore po-
pulo referrentur, quae trinundino die pro-
posita a singulis atque uniuersis facile
35 noscebantur. unde etiam mos tractus ut leges
trinundino die promulgarentur. ea re etiam candi-
datis usus fuit in comitium nundinis uenire et in
colle consistere unde coram possent ab uniuersis
uideri. sed haec omnia neglegentius haberi coepta
et post abolita, postquam internundino etiam ob
36 multitudinem plebis frequentes adesse coeperunt. est
etiam Nundina Romanorum dea a nono die nascen-
tium nuncupata, qui lustricus dicitur. est autem
lustricus dies quo infantes lustrantur et nomen acci-
piunt sed is maribus nonus, octauus est feminis.
37 Plene ut arbitror anni ac mensium constitutione
digesta habet Horus quoque noster quod de dierum
uocabulis et obseruatione consuluit. et scire equidem
uelim numquid sit quod argutus Niligena et gentis
accola numerorum potentis ex hoc ordine Romanae
dispensationis inrideat, an Tuscum quoque Tiberim
38 aliquid ex disciplinis suis hausisse consentiat.' sub-
iecit Eustathius 'non solum Horus noster, grauis
uir et ornatus, sed nec quisquam alius ut aestimo
tam futilis posset esse iudicii, qui Romani anni sic
ad unguem, ut aiunt, emendatum ordinem non pro-
baret, cui maiorem gratiam et tenax memoria et
luculenta oratio referentis adiecit. nec mirum si haec
digeries morsum reprehensionis euasit, cui accersita
est ab Aegypto postremae correctionis auctoritas.
39 nam Iulius Caesar ut siderum motus, de quibus
non indoctos libros reliquit, ab Aegyptiis disciplinis
hausit, ita hoc quoque ex eadem institutione mu-

---

7 confiftere *praeter* con *in ras. in* *B* 9 & *om.* *P'* 10 cępeř *P* 13 dief luftrıcuf (ıuftrıcuf *P'*) (*P*) 14 hıf *B* 16 hdr nř q *P* deerum *P'* 17 quı|dem *B* 18 nılıgene *P'* 20 ırrıdeat *P* tıbrım *P*, thıbrım *B* 22 nofter *bP*: ınter *B* grauı * f (ı *corr. ut uid. ex* e) *B* 25 aıut *P'* 26 cuı * *P* 28 ÷ *om.* *P* 29 ęgıpto *P* 31 ęgıptuf *P* 32 mutatuf *B'*

tuatus est ut ad solis cursum finiendi anni tempus
extenderet. Latii uero ueteres incolae, quia nihil 40
iam tum discere ab Aegypto licebat, ad quam nullus illis commeatus patebat, morem Graeciae in numerandis mensium diebus secuti sunt, ut retrouersum cedente numero ab augmento in diminutionem
computatio resoluta desineret. ita enim nos deci- 41
mum diem, deinde nonum et postea octauum dicimus, ut Athenienses δεκάτην καὶ ἐνάτην φθίνοντος soliti
sunt dicere. Homerus quoque cum ait 42

τοῦ μὲν φθίνοντος μηνὸς τοῦ δ' ἱσταμένοιο,

quid aliud nisi illum φθίνοντα dicit cuius paulatim deficientis supputatio in nomen desinit secuturi et ἱστάμενον illum qui praecedit numerum successurus
priori in defectum meanti? quod et Homerus uester 43
Mantuanus, intellegens illud stare dici, ad quod acceditur, ait

stat sua cuique dies,

extremum diem stare dicens, quasi ad quem per
omnes eatur. idem poeta doctrina ac uerecundia 44
iuxta nobilis, sciens Romanos ueteres ad lunae cursum et sequentes ad solis anni tempora digessisse, utriusque saeculi opinioni reuerentiam seruans 'uos' quoque inquit,

labentem caelo qui ducitis annum,
Liber et alma Ceres

tam lunam quam solem duces anni hac inuocatione designans.'

---

11 Od. ξ 162 18 Aen. X 467 25 Georg. I, 6

---

3 ęgipto *P* nullis *B'* 4 grecię *P* 5 sequuti *P* 7 nos * decimū * *P* 8 octauum decimus *B'* 9 ЄΝΑΤΗΝ *BP* ΦЄΙΝΟΝΤΟϹ *P*, ΦΘΙΝΟΝΤΟϹ (*hoc certe fuisse uid.*) *corr. in* ΦЄΝΟΝΤΟϹ *B* 11 ϹΤΟΥ *P* ΦЄΙΝΟΝΤΟϹ *P et* (*sed* Ι *eraso*) *B* ΜΙΝΟϹ *B* ΤΟΥϹΔΙΟΤΑΜЄΙΝΟΙΟ *P*, ΤΟΥΔΙΟΤΑΜЄΝΟΙΟ *B* 12 ΦЄΙΝΟΝΤΑ *BP* 14 precepit *B* 20 statur *P'* idest *B'* 21 nobiles *B'*

XVII Hic Auienus 'hoc equidem mecum multum ac
frequenter agitaui quid sit quod solem modo Apol-
linem modo Liberum modo sub aliarum appellatio-
num uarietate ueneremur. et quia sacrorum omnium
praesulem esse te, Vetti Praetextate, diuina uolue-
runt, perge, quaeso, rationem mihi tantae sub uno
nomine in nominibus diuersitatis aperire'.

2 Tum Vettius 'caue aestimes, mi Auiene, poe-
tarum gregem, cum de dis fabulantur, non ab adytis
plerumque philosophiae semina mutuari. nam quod
omnes paene deos, dumtaxat qui sub caelo sunt, ad
solem referunt, non uana superstitio sed ratio diuina
3 commendat. si enim sol, ut ueteribus placuit, dux
et moderator est luminum reliquorum et so-
lus stellis errantibus praestat, ipsarum uero stella-
rum cursus ordinem rerum humanarum, ut quibus-
dam uidetur, pro potestate disponunt, ut Plotino
constat placuisse, significant: necesse est ut solem,
qui moderatur nostra moderantes, omnium quae circa
4 nos geruntur fateamur auctorem. et sicut Maro,
cum de una Iunone diceret

quo numine laeso,

ostendit unius dei effectus uarios pro uariis cen-
sendos esse numinibus, ita diuersae uirtutes solis
nomina dis dederunt. unde ἓν τὸ πᾶν sapientum
5 principes prodiderunt. uirtutem igitur solis quae
diuinationi curationique praeest Apollinem uoca-
uerunt, quae sermonis auctor est Mercurii nomen
accepit. nam quia sermo interpretatur cogitationes

---

13 Cic. de re p. XVII (III) 17 22 Aen. I 8

---

1 ad *P* 4 ſacrarum *P'* 7 ın omnıbuſ *P* 9 adıtıſ *P*, edytıſ *B* 13 ıb; *in* u&erıb; *in ras. in B* 16 ſurſuſ *ut uid. P'* rerum *om. B'* 20 gerentur *B'* 21 una *om. B'* 23 dıeı *P*, dıeı *B* 25 nomınandıſ *B* 29 ſemo *P'* ın-terpretatur * *P*

latentes, Ἑρμῆς ἀπὸ τοῦ ἑρμηνεύειν propria appel-
latione uocitatus est. uirtus solis est quae fructibus, 6
effectus eiusdem est qui frugibus praeest. et hinc
natae sunt appellationes deorum [sicut] ceterorum qui
ad solem certa et arcana ratione referuntur, et, ne
tanto secreto nuda praestetur adsertio, auctoritates
ueterum de singulis consulamus.

Apollinis nomen multiplici interpretatione ad 7
solem refertur, cuius rei ordinem pergam. Plato
solem Ἀπόλλωνα scribit cognominatum ἀπὸ τοῦ ἀπο-
πάλλειν τὰς ἀκτῖνας id est a iactu radiorum, Chry-
sippus Appollinem, ὡς οὐχὶ τῶν πολλῶν καὶ φαύ-
λων οὐσιῶν τοῦ πυρὸς ὄντα, primam enim nominis
litteram retinere significationem negandi, ἢ ὅτι μό-
νος ἐστὶ καὶ οὐχὶ πολλοί, nam et Latinitas eum,
quia tantam claritudinem solus optinuit, solem uo-
cauit. Speusippus, quod ex multis ignibus con- 8
stet uis eius ὡς ἀπὸ πολλῶν οὐσιῶν πυρὸς αὐτοῦ
συνεστῶτος, Cleanthes ὡς ἀπ' ἄλλων καὶ ἄλλων
τόπων τὰς ἀνατολὰς ποιουμένου quod ab aliis atque
aliis locorum declinationibus faciat ortus. Corni- 9
ficius arbitratur Apollinem nominatum ἀπὸ τοῦ
ἀναπολεῖν id est quia intra circuitum mundi quem
Graeci πόλον appellant impetu latus ad ortus re-
fertur. alii cognominatum Apollinem putant ὡς ἀπολ-
λύντα τὰ ζῶα, exanimat enim et perimit animantes

---

1 ЄΡΜΗΝЄΥЄ ın ꝓpa *P*, ЄΡΜΙΝЄΥЄΙΝ propria *B* 3 eſt hinc *B′* 3 c&erū *B′* 4 sicut *deleui* 6 aſſertio *P* 8 apollineſ *P′* 10 ΑΠΟΛΛΟΝΑ *P* cognominatum ſcribit *P* ΑΠΑΛΛЄΙΝ *P*, Λ|ΠΟΠΑΛΛЄ*Ι (*uid. fuisse* Π)Ν *B* 11 id eſt iactura deorum *B′* criſippuſ *P* 12 ΤΟΝ *P* ΠΟΛ-ΛΟΝ *P* 13 prima *P* 14 littera *P*, litterarū *B* retinet *P* 15 ΠΟΛΛΟΪ *B* 16 claritatem *B* obtinuit *B* 17 conſt&uiſ *praeter* conſt *in ras. in B* 18 ΠΟΛΛΟΝ *B* ΠΙΡΟϹ *B* 19 ΚΑЄΑΝΘΗϹ *B* ϹΥΝЄΤѠΤΟϹ ΚΛЄΑΝΤΗϹѠϹ ΑΠΟ ΛΑΝ | ΚΑΙΤΟ ΑΛΛѠΝ ΤΟΠѠ *P* ΑΛΛΟΝ *B* ΑΛΛΟΝ *B*, *deinde* ΤΟϹΑΝΑΤΟΛΑϹ *B* 20 ΠΟΙΟΥΜΗΝΟΥ *P* 24 greci* *P* ΠΟΛΛΟΝ *B* 25 ΑΤΟΛΛΥΝΤΑ *B*

10 cum pestem intemperie caloris immittit, ut Euri-
pidis in Phaethonte

ὦ χρυσοφεγγὲς ἥλι', ὥς μ' ἀπώλεσας,
ὅθεν σ' Ἀπόλλων' ἐμφανῶς κλῄζει βροτός.

item Archilochus

ἄναξ Ἄπολλον καὶ σὺ τοὺς μὲν αἰτίους
σήμαινε καὶ σφᾶς ὄλλυ' ὥσπερ ὀλλύεις.

11 denique inustos morbo *Ἀπολλωνοβλήτους καὶ ἡλιο-
βλήτους* appellant et quia similes sunt solis effec-
tibus effectus lunae in iuuando nocendoque, ideo
feminas certis adflictas morbis *σεληνοβλήτους* et
12 *Ἀρτεμιδοβλήτους* uocant. hinc est quod arcu et
sagittis Apollinis simulacra decorantur, ut per sa-
gittas intellegatur uis emissa radiorum

αὐτὰρ ἔπειτ' αὐτοῖσι βέλος ἐχεπευκὲς ἐφιεὶς
βάλλ'.

13 idem auctor est et publicae sospitatis, quam credi-
tur sol animantibus praestare temperie. sed quia
perpetuam praestat salubritatem et pestilens ab ipso
casus rarior est, ideo Apollinis simulacra manu dex-
tera Gratias gestant, arcum cum sagittis sinistra,
quod ad noxam sit pigrior et salutem manus promp-
14 tior largiatur. hinc est quod eidem adtribuitur me-
dendi potestas, quia temperatus solis calor morbo-
rum omnium fuga est. nam *ὡς ἀπελαύνοντα τὰς
νόσους Ἀπόλλωνα* tamquam *Ἀπέλλωνα* cognomina-

---

1 fragm. Nauck. 781, 12 6 fragm. 27 p. 691 (ed. 3) Bergk. 15 Il. A 51

---

1 teftem *P* 2 ph&onte *B*, phętonte *P* 3 ΩΧΡΙϹΟ-ΦϹΓΓΕϹ ΗΛΙΩϹ ΜΑ|ΠΩΛϹΑϹ *P* 4 ΑΠΟΛΛΟΝΕΜΦΑΝΟϹ ΚΑΗΖΕΙ *P* 5 archilocuf *B* 6 ΑΝΑΖ *B* ϹΙ *P* ΑΙΠΟΥϹ *P* 7 ϹΗΜΑΙΝ *B* ὥσπερ] ΟϹΠΕΠ *B* ΟΛΛΥΕΙϹ· | *P* 8 ΑΠΟΛΛΟΝΟΒΑΝΤΟΥϹ *P* ΗΛΙΟ|ΒΛΗΤΟΥϹ *P*, ΗΛΙΟΒΑΗ-ΤΟΥϹ *B* 11 afflictaf *P* ϹΕΛΗΝΟΒΛΗΤΟΙϹ *B* 12 nocent *B* 16 ΒΑΛΑ *P*, ΒΑΛ *B* 17 quam *B* 18 temperiae *B* 20 ideo * *P* fimilacra *P'* 21 acum *P'* 23 idem *B* 25 ΑΠΕΛΛΥΝΟΝΤΑ *P* 26 tam|quem *B'*

tum putant. quae sententia Latinae quoque nominis 15
enuntiationi congruens fecit, ne huius dei nomen uerteremus, ut Apollinem apellentem mala intellegas, quem Athenienses Ἀλεξίκακον appellant. sed et Lindii colunt Apollinem Λοίμιον, hoc cognomine finita pestilentia nuncupatum. eadem opinio sospitalis et medici dei in nostris quoque sacris fouetur. namque uirgines Vestales ita indigitant Apollo Medice, Apollo Paean. cum ergo sint 16
huiusce sideris, id est solis, duo maximi effectus, alter quo calore temperato iuuat mortalium uitam, alter quo iactu radiorum non numquam pestiferum uirus immittit, duo eademque cognomina circa singulos effectus propriis enuntiationibus signant appellantes deum Ἰήιον atque Παιᾶνα. quae cognomina utrique effectui apta sunt, ut sit Ἰήιος ἀπὸ τοῦ ἰᾶσθαι id est a sanando, et Παιὰν ἀπὸ τοῦ παύειν τὰς ἀνίας, et rursus Ἱήιος ἀπὸ τοῦ ἱέναι ab immittendo,

βέλος ἐχεπευκὲς ἐφιείς,

et Παιὰν ἀπὸ τοῦ παίειν a feriendo. obtinuit ta- 17
men ut, cum sanitatem dari sibi precantur, ἰὴ Παιάν per $\overline{\eta}$ litteram enuntient, id est medere Paean: cum autem ἵε Παιάν per $\overline{\varepsilon}$ litteram dicunt cum adspiratione prioris litterae, significant hoc dici in aliquem aduersa precatione βάλε Παιάν id est immitte feriendo. qua uoce ferunt Latonam usam, cum Apollinem hortaretur impetum Pythonis incessere sagittis, cuius rei naturalem rationem suo

---

2 enunciationi *B* diei *B* 3 male *P* 4 ΑΛΕΖΙΚΑΚΟΝ *B*, ΑΛΕΖΙΚΑΚΟΝ *P* appel|*lant (*fuit* l) *P* 5 ſed *om.* *P* 9 pean *B* 14 enunciationibuſ *B* 15 ΤΑΙΝΑ *B* 16 ΗΟϹ ΑΠΟ ΤΟΥ ΙΑϹΤΑΙ *B* 17 et *B*: ЄΙ *B* 18 ĬЄΝΑΙ *P* 19 ab immittendo ΠΑΙΑΝ ΑΠΟ ΤΟΥ ΠΑΙЄΙΝ ΒЄΛΟϹ | ЄΧЄΠЄΥΚЄϹ ЄΦΙЄΙϹ ЄΙ a feriendo *B* 21 obtenuit *B'* 22 precatur ΙΗ | ΠΑΝΗΤΑ litteram *B* 23 ΗΤΑΜ *P* 24 ΠΑΙΑΝ *BP* ΙЄ *Cantabrig.*: ΙΗ *BP* 26 ΠΑΛЄ *B* 28 hortaretur *om.* *P'* impetum *om.* *P* pytoniſ *P'* 29 **ſagittiſ *P*

18 loco reddam. hanc uocem, id est *ἴε Παιάν*, confirmasse fertur oraculum Delphicum Atheniensibus petentibus opem dei aduersus Amazonas Theseo regnante. namque inituros bellum iussit his ipsis uerbis semet ipsum auxiliatorem inuocare hortarique.
19 APOLLODORVS in libro quarto decimo *περὶ θεῶν* *Ἰήιον* solem scribit: ita appellari Apollinem *ἀπὸ τοῦ κατὰ τὸν κόσμον ἵεσθαι καὶ ἰέναι*, quod
20 sol per orbem impetu fertur. sed Timotheus ita

σύ τ' ὦ τὸν ἀεὶ πόλον οὐράνιον
λαμπραῖς ἀκτῖσ' ἅλιε βάλλων
πέμψον ἑκαβόλον ἐχθροῖς βέλος
σᾶς ἀπὸ νεύρας ὦ ἴε Παιάν.

21 eundem deum praestantem salubribus causis *Οὔλιον* appellant id est sanitatis auctorem ut ait Homerus

οὖλέ τε καὶ μάλα χαῖρε.

MEANDRIVS scribit Milesios *Ἀπόλλωνι Οὐλίῳ* pro salute sua immolare. PHERECYDES refert Thesea cum in Cretam ad Minotaurum duceretur, uouisse pro salute atque reditu
22 suo *Ἀπόλλωνι Οὐλίῳ καὶ Ἀρτέμιδι Οὐλίᾳ*. nec mirum si gemini effectus uariis nominibus celebrantur, cum alios quoque deos ex contrario in eadem re duplici censeri et potestate accipiamus et nomine,

---

10 Bergk poetae lyr. p. 1272, *quem sequor* 16 Od. ω 402

---

1 Ie *Cantabrig.*: IH *B* 6 XIIII *BP* ΠΕΡΙΟ *P* 7 ΗΙΟΝ *B* appellare *B'* 8 ΤΟΝ *P*: ΓΟΝ *B* ΚΑΙΕΝΑΙ *B* 9 ſolem *B* tımo|thŏ*uſ *P* 10 CΙ *B*, *deinde* ΤΕ *BP* ΓΟΝΕΙΠΌΔΟΝ *P* πόλον] ΠΟ *B* *ante* ΟΥΡΑΝΙΟΝ *deleta* Α *in* *B* 11 ΑΑΜΠΡΑ|ΙC *P*, ΑΑΜΤΡΑΙC *B* ΑΚΤΙC *P*: ΑΚΤΙCΙΝ *B* ἅλιε] ΙΝΕΑΙΕ *P*, ΗΛΙ *B* ΒΑΛΛΟΝ *B* 12 ΒΕΛΟC *P* 13 ΝΕΥΡΑ *B*, *deinde* ѠΕΠΑΙΑΝ *B* 14 Ε*ΛΙΟΝ (*prior* Ε *in ras.*, Ι *inducta*) *B* 16 ΓΕ *P* 17 meandrı *B*, meandrıuſ *P*, Leandrius *Meursius*. Maeandrius *Keilius uind. onom. p. 9* melıſıoſ *P'* ΟΥΛΙΟΙ | *P* 18 ΦΕΡΕΚΥΔΗC *BP* 20 nouıſſe *B* 21 ΟΟΥΛΙѠΙ *B* ΡΑΡΤΕΜΙΔΙΟΥΛΙΑΓ. | *P*

ut Neptunum quem alias *Ἐνοσίχθονα* id est terram mouentem, alias *Ἀσφαλίωνα* id est stabilientem uocant. item Mercurius hominum mentes uel oculos et excitat et sopit ut ait poeta

εἵλετο δὲ ῥάβδον, τῇτ' ἀνδρῶν ὄμματα θέλγει.

unde et Apollinem id est solem, modo sospitatem 23
modo pestem significantibus cognominibus adoramus,
cum tamen pestis quae ab eo noxiis immittitur aperte
hunc deum bonis propugnare significet. hinc est 24
quod apud Pachynum Siciliae promuntorium Apollo
Libystinus eximia religione celebratur. nam cum
Libyes inuasuri Siciliam classem appulissent ad id
promuntorium, Apollo, qui ibi colitur, inuocatus ab
incolis inmissa hostibus peste et paene cunctis subita morte interceptis Libystinus cognominatus est.
nostris quoque continetur annalibus similis eiusdem 25
dei praesentiae maiestas. nam cum ludi Romae Apollini celebrarentur ex uaticinio Marcii uatis carmineque Sibyllino, repentino hostis aduentu plebs ad arma excitata occurrit hosti eoque tempore nubes sagittarum in aduersos uisa ferri et hostem fugauit et uictores Romanos ad spectacula dei sospitalis reduxit. hinc intellegitur proelii causa non pestilentiae, sicut quidam aestimant, ludos institutos. haec 26
est autem huius aestimationis ratio quod tunc sol super ipsum nostrae habitationis uerticem fulget. nam Cancer in aestiuo tropico est, in quo meante sole radii temperatam nostram non eminus sed superne demissi rectis fulgoribus lustrant. unde aesti-

5 Il. Ω 343

1 &* neptunum *B* terram — 2 ıd eſt *om. B* 3 uel *om. B* 5 ЄΙΔΤΟ *P* ΘЄΤ *B*, *deinde* ΑΝ|ΔΡΟΝ *B*, ΑΝΑΡѠΝ *P* ΤЄΛΓЄΙ̃· *P*, ЄΛΚЄΙ (Κ *in ras.*) *B* 6 & apollınem *iterat B'* 9 dıem *P* 10 pachınum *BP* ꝓmun|ctorıū *P* 11 lıbyſtınuſ — 13 Apollo *om. P* 14 ımmıſſa *P* 15 lıbıſtınuſ *P* 17 praeſentę *B'* 18 martıı *BP* 19 ſıbıllıno *P* 21 oſtem *P'* 23 praelıı *P* 29 demıſſe *P'* eſtımatam *B'*

matum est a non nullis ad propitiandum tunc ma-
27 xime deum caloris Apollinaribus litari. sed inuenio
in litteris hos ludos uictoriae, non ualitudinis
causa, ut quidam ANNALIVM SCRIPTORES memorant,
institutos. bello enim Punico hi ludi ex li-
bris Sibyllinis primum sunt instituti sua-
dente Cornelio Rufo decemuiro, qui prop-
terea Sibylla cognominatus est, et postea
corrupto nomine primus coepit Sylla uo-
28 citari. fertur autem in CARMINIBVS MARCI uatis,
cuius duo uolumina inlata sunt in senatum, inuen-
tum esse ita scriptum hostem, Romani, si ex
agro expellere uultis, uomicam quae gen-
tium uenit longe, Apollini censeo uouen-
dos ludos qui quotannis comiter Apollini
fiant. his ludis faciendis praesit is prae-
tor qui ius populo plebique dabit summum.
decem uiri Graeco ritu hostiis sacra fa-
ciant. hoc si recte facietis, gaudebitis
semper fietque res publica melior: nam is
diuus extinguet perduelles uestros qui ue-
29 stros campos pascunt placide. ex hoc car-
mine cum procurandi gratia dies unus rebus diuinis
impensus esset, postea senatus consultum fac-
tum uti decem uiri, quo magis instruerentur
de ludis Apollini agundis reque diuina
recte facienda, libros Sibyllinos adirent.
in quibus cum eadem reperta nuntiatum esset, cen-
suerunt patres Apollini ludos uouendos fa-

---

12 cf. Liuii XXV 12, 9

---

2 apollinarifuf *ut uid.* *B'* 3 ual&udinif *B* 5 enim *om.* *P* 6 fibillinif *P* 8 fibilla *P* 9 filla uocitrari (*primitus fuit* uocitraȷi) *P* 10 marcii *om.* *P'*, martii * (*fuit* a) *B* 14 uenit *om.* *P'* 15 apollini *om.* *P* 18 hoftif *P'*, *deinde* facrificant *B* 21 extinguit *P* 22 pafcunt *om.* *P'* 27 fa * cienda *P* fibillinof *P* 28 eadem repente *B* 29 uiuendof *B'*

ciendosque, inque eam rem duodecim milia aeris praetori et duas hostias maiores dari, decem uirisque praeceptum ut Graeco ritu hisce hostiis sacrum facerent, Apollini boue aurato et capris duabus albis auratis, Latonae boue femina aurata. ludos in circo populus coronatus spectare iussus. haec praecipue 30
traditur origo ludorum Apollinarium.

Nunc ex aliis quoque huius dei nominibus eundem esse Apollinem et solem probemus. *Λοξίας* cog- 31
nominatur ut ait Oenopides *ὅτι ἐκπορεύεται τὸν λοξὸν κύκλον ἀπὸ δυσμῶν ἐπ' ἀνατολὰς κινούμενος* id est quod obliquum circulum ab occasu ad orientem pergit aut, ut Cleanthes scribit *ἐπειδὴ καθ' ἕλικας κινεῖται· λοξαὶ γάρ εἰσι καὶ αὗται*, quod flexuosum iter pergit, *ἢ ὅτι λοξὰς τὰς ἀκτῖνας ἵησιν ἐφ' ἡμᾶς βορείους ὄντας νότειος ὤν*, uel quod transuersos in nos a meridie immittit radios, cum simus ad ipsum septentrionales.

Delius cognominatus *ἀπὸ τοῦ δῆλα καὶ φα-* 32
νερὰ πάντα ποιεῖν τῷ φωτί, quod inluminando omnia clara demonstret.

Φοῖβος appellatus ut ait Cornificivs *ἀπὸ τοῦ* 33
φοιτᾶν βίᾳ, quod ui fertur, plerique autem a specie et nitore *Φοῖβον* id est *καθαρὸν καὶ λαμπρόν* dictum putant.

Item *Φάνητα* appellant *ἀπὸ τοῦ φαίνειν*, et *Φα-* 34

---

5 albıſ auratę *P'* 10 loxıaſ *BP* cognomınatuſ *B* 11 oenıpıdeſ *P* ЄKTIOPЄYЄTAI *P*, ЄKΠOPЄI-(*corr. in* Y) ЄTAI *B* 12 AOΞON KIKAON *P*, ΛOZON KIKΛON *B* ΔICMѠN *P'* ANTOΛAC *B'* KYNOYMЄNOC *B* 14 aut unde antheſ *B* ЄΠЄΔH *B* 15 ΛOZAI *B* TAP *P*, *deinde* IЄCI *P* AYTI *B* 16 ὅτι] OΠ *P* ΛOZAC *B* 17 HCI|N *B* ЄMAC *B*, *deinde* OYC ONTAC *B* 18 tranuerſoſ *P'* 20 *post* cognomınatuſ *add.* eſt *P* TѠY *B* 21 ΦOTI *B* ılluminando *P* 23 appellatur (*P*) 24 ΦOITON *P* quo dıe *B* 25 phębon *P*, phebon *B* KATA|PON *B* 27 phaneta *BP* TOI *B*

nium pecorum pastor canitur ut apud Homerum Neptuno dicente

Φοῖβε σὺ δ' εἰλίποδας ἕλικας βοῦς βουκολέεσκες.

atque idem apud eundem poetam equarum pastor significatur ut ait

τὰς ἐν Πηρείῃ θρέψ' ἀργυρότοξος Ἀπόλλων,
ἄμφω θηλείας φόβον Ἄρηος φορεούσας.

45 praeterea aedes ut ouium pastoris sunt apud Camirenses *Ἐπιμηλίου*, apud Naxios *Ποιμνίου* itemque deus *Ἀρνοκόμης* colitur et apud Lesbios *Ναπαῖος* et multa sunt cognomina per diuersas ciuitates ad dei pastoris officium tendentia. quapropter uniuersi pecoris antistes et uere pastor agnoscitur.

46 Apollo *Ἐλελεὺς* appellatur *ἀπὸ τοῦ ἑλίττεσθαι περὶ τὴν γῆν*, quod aeterno circa terram meatu ueluti uolui uidetur ut ait Euripides

Ἥλιε θοαῖς ἵπποισιν εἱλίσσων φλόγα,

ἢ ὅτι συναλισθέντος πολλοῦ πυρὸς περιπολεῖ ut ait Empedocles

οὕνεκ' ἀναλισθεὶς μέγαν οὐρανὸν ἀμφιπολεύει.

Platon *ἀπὸ τοῦ συναλίζειν καὶ συναθροίζειν τοὺς ἀνθρώπους, ὅταν ἀνατείλῃ* quod exoriens homines conducit in coetum.

---

3 Il. Φ 448 6 ib. Β 766 17 Phoeniss. 3 21 cf. Crat. p. 409 A

---

1 peccorum *B* 3 ЄΛΙΠΟΔΑϹ *B*: ЄΙΑΙΠΛΑϹ *P*, *deinde* ЄΛΙΚΟ̣Ϲ (Α *supra*) ΒΟΥΚΟ|ΑЄЄϹΚЄϹ *P* 6 ΦΗΡΙΦΙ *P*, ΦΗΡΙЄΙ *B* ΑΡΤΙΡΟΤΟΞΟϹ *BP* 7 ΤΗΛЄΙΑϹ *P* 8 * apud (*uid. fuisse* t) *P* 9 ЄΠΙΜЄΛΙΟΥ *B* 10 ΑΡΤΟΚΟΜΗϹ *P*, ΚΟΜΗϹ *B* 14 appellatuſ *B* ЄΛΙΤΤЄϹΤΑΙ *B* 15 ΓΙΝ *B* 17 ΘΟΑΙϹΠΠΟΥϹΙΝ *B* ЄΛΙϹϹΩΝ *BP* 18 ϹΥΝΑΑΙϹΘЄΝΤΟϹ *P* ΠЄΡΙΝΟΛЄΙ *B* 19 empodecleſ *P* 20 ΑΝΑΛΛΙϹΘЄΙϹ *BP* ΑΜΦΙΒΟΛЄΥЄΙ *B* 21 Platon] ΓΑΑΤΩΝ *P*, ΠΑΛΑΤΟΝ *B*, *deinde* ΑΠΑΟ *B* ϹΥΝΑΛΑϹΚЄΙΝ *B et* (*sed* Υ *corr. ex* Ο) *P*, *em. Ianius* ϹΥΝΑΤΡΟΙΖЄΙΝ *B* 22 ΑΝΘΡΟΠΟΥϹ *B* ΑΝΑΤЄΛΗ *P*, ΑΝΑΤΑ (*corr. in* Є) ΥΛЄ *B*

Apollo *Χρυσοκόμας* cognominatur a fulgore ra- 47
diorum, quos uocant comas aureas solis, unde et
Ἀκερσικόμης, quod numquam radii possunt a fonte
lucis auelli, item *Ἀργυρότοξος*, quod enascens per
summum orbis ambitum uelut arcus quidam figura-
tur alba et argentea specie, ex quo arcu radii in
modum emicant sagittarum. *Σμινθεὺς* cognomina- 48
tur, *ὅτι ζέων θεῖ*, quia feruens currit, *Καρνεῖος*
ἐπεὶ καιόμενος ὁρᾶται νέος, uel quod, cum omnia
ardentia consumantur, hic suo calore candens sem-
per nouus constat. item *Ἀπόλλων Κιλλαῖος*, *ὅτι*
τὰς κινήσεις λαιὰς ποιεῖ semper nobis ab austro
currens. *Θυμβραῖος Ἀπόλλων ὁ τοὺς ὄμβρους θείς* 49
quod est deus imbricitor. *Ἀπόλλων Φιλήσιος* quod
lumen eius exoriens amabile amicissima ueneratione
consalutamus.

Ἀπόλλων Πύθιος οὐκ ἀπὸ τῆς πεύσεως id est 50
non a consultatione oraculorum dictus a physicis
aestimatur, sed *ἀπὸ τοῦ πύθειν* id est *σήπειν* quod
numquam sine ui caloris efficitur. hinc ergo *Πύ-* 51
θιον dictum aestimant, licet hoc nomen ex nece
draconis inditum deo Graeci fabulentur, quae tamen
fabula non abhorret ab intellectu naturalis arcani,
quod apparebit, si percurratur ordo qui de Apolline
nascente narratur, sicut paulo superius enarraturum
me esse promisi. Latonae Apollinem Dianamque pa- 52
riturae Iuno dicitur obstitisse, sed ubi quandoque
partus effusus est, draconem ferunt, qui *Πύθων* uo-

---

1 chrıſocomaſ *P*, chryſocomaſ *B* cognominatus *b* 2 quos *Salisb.*: quaſ *BP* ın unde (?) *P'* 3 AKEPCIKOMEC *B* 4 argırotoxuſ *P*, argy|rotoxuſ *B* 5 figuratuſ *B* 7 *MIN-ΘEIC *P*, CMINΘEIC *B* cognomınatuſ *B* 8 ZEON *B* 9 KAIMENOC *B* 11 AΠOΛΛΩC *P* KAΛΛAIOC *P'*, CKIΛ-ΛAIOC *B* 13 TOΨC *P* OM|BPOC *P*, OM|BPOYO *B* 15 amacıſſima *B'* 16 conſultamuſ *B* 17 ΠΥΤΙΟC *B* ΠΕΙ-CEΩC *B* 18 oculorum *B* phıſıcıſ *P* 19 OYΘEIN *B'* CEΠEIN *B* 23 horret *B* 24 aparebit *P'* ordo *in ras. in P* 28 ΠΥΘΟΝ *B*

citabatur, inuasisse cunas deorum Apollinemque in
53 prima infantia sagittis beluam confecisse. quod ita
intellegendum naturalis ratio demonstrat. namque
post chaos ubi primum coepit confusa deformitas
in rerum formas et in elementa enitescere terraque
adhuc umida substantia in molli atque instabili
sede nutaret, conualescente paulatim aetherio calore
atque inde seminibus in eam igneis defluentibus
haec sidera edita esse creduntur, et solem quidem
maxima ui caloris in superna raptum, lunam
uero umidiore et uelut femineo sexu naturali quodam
pressam tepore, inferiora tenuisse, tamquam
ille magis substantia patris constet, haec matris:
54 si quidem Latonam physici uolunt terram uideri, cui
diu interuenit Iuno, ne numina quae diximus ederentur:
hoc est aer, qui tunc umidus adhuc grauisque
obstabat aetheri ne fulgor luminum per umoris
aerii densitatem tamquam e cuiusdam partus pro-
55 gressione fulgeret. sed diuinae prouidentiae uicit
instantia, quae creditur iuuisse partum. ideo in insula
Delo ad confirmandam fidem fabulae aedes Prouidentiae,
quam ναὸν Πϱονοίας Ἀϑηνᾶς appellant,
56 apta religione celebratur. propterea in insula dicuntur
nati, quod ex mari nobis oriri uidentur. haec
insula ideo Delos uocatur, quia ortus et quasi partus
luminum omnia facit δῆλα id est aperta clarescere.
57 haec est autem de nece draconis ratio naturalis, ut
scribit Antipater Stoicvs. nam terrae adhuc
umidae exhalatio meando in supera uolubili
impetu atque inde sese, postquam calefacta
est, instar serpentis mortiferi in

4 cepit *P* 5 niteſcere *P* 6 humida *P* in *om. BP* 11 humidiore *P* 14 phiſici *P* 16 humiduſ *P* 17 luminum — 18 progreſſione *om. B* 17 humoriſ *B*, humoſi *P* 18 * aeriſ *P* 19 ne fulgeret *corr. in* refulgeret *in B* uiuit *P* 21 ędiſ *BP* 22 ΠΡΟΟΝΟΙΑCΑΤΗΝΑC *B* 23 dicunt *B* 24 enati *P* 28 ante | pater *B* 29 humidae *P* exalatio *BP* superna *b*

infera reuoluendo corrumpebat omnia ui putredinis, quae non nisi ex calore et umore generatur, ipsumque solem densitate caliginis obtegendo uidebatur quodam modo lumen eius eximere: sed diuino feruore radiorum tandem uelut sagittis incidentibus extenuata exsiccata enecta interempti draconis ab Apolline fabulam fecit. est et alia ratio draconis perempti. nam solis meatus 58
licet ab ecliptica linea numquam recedat sursum tamen ac deorsum uentorum uices certa deflexione uariando iter suum uelut flexum draconis inuoluit. unde Euripides 59

πυριγενὴς δὲ δράκων
ὁδὸν ἡγεῖται ταῖς τετραμόρφοις
ὥραισι ζευγνὺς ἁρμονίᾳ
πλούτου πολύκαρπον ὄχημα.

sub hac ergo appellatione caelestis itineris sol cum confecisset cursum suum, draconem confecisse dicebatur. inde fabula exorta est de serpentis nece. sagittarum autem nomine non nisi radiorum iactus 60
ostenditur, qui tunc longissimi intelleguntur quo tempore altissimus sol diebus longissimis solstitio aestiuo conficit annuum cursum, inde Ἑκηβόλος et Ἑκατηβόλος dictus ἕκαθεν τὰς ἀκτῖνας βάλλων, e longissimo altissimoque radios in terram usque demittens.

---

14 fragm. 937 ed. Nauck

---

3 umere *B'*, humore *P* 4 uidebatur *om. P* 8 ab apollıne *praeter* ne *in ras. in B* 14 ΛΡΑΚΩ|Ν *P*, *deinde* 15 ΟΛΟΝ *BP* ЄΤЄΙΤΑΙ *B* 16 ΩΡΑΙC *P*, ΟΡΑΙC *B* ΖЄΥΓΗΙC *P* ΑΡΜΟΝΙ** *B* 17 ΠΛΟΥΤΟΥ (*sed* Ο *add. man. recentissima*) *B* πλούτου πολύκαρπον] ΠΛΟΥΚΑΡΠΟΝ *P* 19 confecıſſit *B'* ſuum curſum (*P*) 25 ЄΚΑΤΗΒΛΟC *B* ЄΚΘЄΝ *B* ΒΑΛΛΟΝ *B* ex *P* 26 uſque *om. P'* dımıttenſ *B*

61 De Pythii cognomine sufficere ista potuissent
ni haec quoque se ratio eiusdem appellationis inge-
reret. cum enim sol in signo Cancri aesti-
uum solstitium facit, in quo est longissimi
diei terminus, et inde retrogressum agit
ad diminutionem dierum, Pythius eo tem-
pore appellatur *ὡς πύματον θέων, ὅ ἐστι*
62 *τὸν τελευταῖον δρόμον τρέχων*. idem ei
nomen conuenit et cum Capricornum rur-
sus ingrediens ultimum breuissimi diei
cursum intellegitur peregisse et ideo in al-
terutro signorum peracto annuo spatio dra-
conem Apollo id est flexuosum iter suum
ibi confecisse memoratur. hanc opinionem
63 CORNIFICIVS in ETYMIS retulit. ideo autem his
duobus signis quae portae solis uocantur,
Cancro et Capricorno, haec nomina conti-
gerunt, quod Cancer animal retro atque
oblique cedit eademque ratione sol in eo
signo obliquum ut solet incipit agere re-
trogressum, caprae uero consuetudo haec
in pastu uidetur ut semper altum pascendo
petat sed et sol in Capricorno incipit ab
imis in alta remeare.

64 *Ἀπόλλωνα Διδυμαῖον* uocant, quod geminam
speciem sui numinis praefert ipse inluminando for-
mandoque lunam. et enim ex uno fonte lucis gemino
sidere spatia diei et noctis inlustrat unde et Romani
solem sub nomine et specie Iani Didymaei Apol-
linis appellatione uenerantur.

65 *Ἀπόλλωνα Δέλφιον* uocant, quod quae obscura
sunt claritudine lucis ostendit *ἐκ τοῦ δηλοῦν ἀφανῆ*

---

1 phithu *B* nomine *P'* poſſent *P* 2 ſe *om. B* 5 dei *B'* 7 ЄЄΟΝ *B* ЄϹΤΙΝ *P*, ЄϹΤΥΝ *B* 8 id eſt *B'* 11 alteroutro *B* 12 pocto *B'* 15 hiſ (*quid primitus fuerit non dispicio*) *p* 20 obloquiũ *B* 25 ΑΠΟΛΛΟΝΑ *B* ΔΙΑΥΜΑΙΟΝ *P* 26 illuminando *B* 27 lucii *B'* 28 illuſtrant *P* 29 nomine *praeter* e *in ras. in P* 32 ΔΗΛΟΥ *BP* ΑΦΑΝЄ *B*

aut, ut NVMENIO placet, quasi unum et solum.
ait enim prisca Graecorum lingua δέλφον
unum uocari. unde et frater inquit ἀδελφός di-
citur quasi iam non unus. Hieropolitani prae- 66
terea, qui sunt gentis Assyriorum, omnes solis effec-
tus atque uirtutes ad unius simulacri barbati speciem
redigunt eumque Apollinem appellant. huius facies 67
prolixa in. acutum barba figurata est eminente su-
per caput calatho. simulacrum thorace munitum est,
dextera erectam tenet hastam superstante Victoriae
paruulo signo, sinistra floris porrigit speciem sum-
misque ab umeris Gorgoneum uelamentum redimitum
anguibus tegit scapulas. aquilae propter exprimunt
instar uolatus, ante pedes imago feminea est, cuius
dextra laeuaque sunt signa feminarum, ea cingit
flexuoso uolumine draco. radios in terram superne 68
iaci barba demissa significat. calathus aureus sur-
gens in altum monstrat aetheris summam, unde solis
creditur esse substantia. hastae atque loricae argu-
mento imago adiungitur Martis, quem eundem ac
solem esse procedens sermo patefaciet. Victoria te-
statur cuncta submitti huius sideris potestati. floris
species florem rerum protestatur quas hic deus in-
seminat progenerat fouet nutrit maturatque. species 69
feminea terrae imago est, quam sol desuper inlustrat.
signa duo aeque feminea quibus ambitur hylen na-
turamque significant confamulantes et draconis ef-
figies flexuosum iter sideris monstrat. aquilae prop-
ter altissimam uelocitatem uolatus altitudinem solis
ostendunt. addita est Gorgonea uestis, quod Mi- 70

---

1 numero *B'* 3 ΔΕΛΦΦΟΝ *ut uid.* *P'*, ΑΔΕΛΦΟΝ *b* 4 ıã ñ nouuſ *P* 5 aſſırıorum *P* 9 ſımula*chrum *P* torace *P'B* 10 dextrę | rectam *P*, dexter$\overset{a}{e}$ * rectam *B* 12 humerıſ (*P*) 13 ſpatulaſ (*sed uid. fuisse* ſpaculaſ) *P* 14 eſt *om.* *P* 17 ıacıenſ *P* dımıſſa *B* 20 adıungıtıſ *B'* matrıſ *B* 25 ıllustrat *P* 27 ſıgnıficat *P'* 29 altıſſımam *praeter* al *in ras.* *in P*

nerua quam huius praesidem accipimus solis uirtus sit, sicut et PORPHYRIVS testatur Mineruam esse uirtutem solis quae humanis mentibus prudentiam subministrat. nam ideo haec dea Iouis capite prognata memoratur id est de summa aetheris parte edita, unde origo solis est.

XVIII Haec quae de Apolline diximus possunt etiam de Libero dicta existimari. nam ARISTOTELES, qui THEOLOGVMENA scripsit, Apollinem et Liberum patrem unum eundemque deum esse cum multis aliis argumentis adserat, etiam apud Ligyreos ait in Thracia esse adytum Libero consecratum ex quo redduntur oracula. sed in hoc adyto uaticinaturi plurimo mero sumpto, uti apud Clarium aqua pota, effan-
2 tur oracula. apud Lacedaemonios etiam in sacris quae Apollini celebrant, Hyacinthia uocantes, hedera
3 coronantur Bacchico ritu. item Boeotii Parnassum montem Apollini sacratum esse memorantes simul tamen in eodem et oraculum Delphicum et speluncas Bacchicas uni deo consecratas colunt, unde et Apollini et Libero patri in eodem monte res diuina
4 celebratur. quod cum et Varro et Granius Flaccus adfirment, etiam Euripides his docet

9 Rosii Arist. pseud. p. 616

7 *post* eſt *add.* DE LIBERO PATRE *BP* 9 eſtımarı *P* arıſtotıleſ *B* 11 eundem *B* 12 alııſ *om.* *P* aſſerıt *B* 13 lıgıreoſ *P* tracıa *P* adıtum *BP* 14 ṽ *in* conſecratṽ| *in ras. in P* 15 adıta (o *supra*) *B* plurımı *B'* 16 sumto *b* potata *P* effatuſ *corr. in* effatur *in B* 17 oraculo *P* lacedemonıoſ *P* 18 celebrabant *B* yıacınthıa *P*, YA | cınthıa *B* 19 bachıco *P* beotıȷ *P*, bo&ıı *B*, *cf. ad p. 63, 12* parnaſum *P'* 22 bachıcaſ *P* undo — 24 celebratur *om.* *P* 25 affırment *P*, adfirm& *B'*

*Διόνυσος ὃς θύρσοισι καὶ νεβρῶν δοραῖς
καθαπτὸς ἐν πεύκαισι Παρνασσὸν κάτα
πηδᾷ χορεύων.*

in hoc monte Parnasso Bacchanalia alternis annis 5
aguntur, ubi et Satyrorum, ut adfirmant, frequens
cernitur coetus et plerumque uoces propriae exau-
diuntur itemque cymbalorum crepitus ad aures ho-
minum saepe perueniunt. et nequis opinetur diuer- 6
sis dis Parnassum montem dicatum, idem Euripides
in Licymnio Apollinem Liberumque unum eundem-
que deum esse significans scribit

δέσποτα φιλόδαφνε Βάκχε, Παιὰν Ἄπολλον εὔλυρε.

ad eandem sententiam Aeschylus

ὁ κισσεὺς Ἀπόλλων ὁ Βακχεῖος ὁ μάντις.

Sed licet illo prius adserto eundem esse Apol- 7
linem ac solem, edoctoque postea ipsum esse Libe-
rum patrem qui Apollo est, nulla ex his dubitatio
sit Solem ac Liberum patrem eiusdem numinis ha-
bendum, absolute tamen hoc argumentis liquidiori-
bus adstruetur. in sacris enim haec religiosi arcani 8
obseruatio tenetur ut s o l cum in supero id est in
diurno hemisphaerio est, A p o l l o uocitetur: cum in
infero id est nocturno, D i o n y s u s qui est Liber
pater habeatur. item Liberi patris simulacra par- 9
tim puerili aetate partim iuuenis fingunt. praeterea

---

1 fragm. 752 ed. Nauck 12 fragm. 480 ed. Nauck
14 Aeschyli fragm. 358 ed. Hermann

---

1 ΔΙΟΝΙCΟC *P* ὃc *om.* *BP* ΔΙΟΡΑΙC *P* 2 ΠΕΥΚΑΙC ΑΠΝΑCCΟΝ *P* 3 ΠΔΑΙΧΟ|ΡΕΙΩΝ · *P*, ΠΙΔΑΙ ΧΟΡΕΥΩΝ *B* 4 parnaſſo *B* bachanalıa *P* 5 ſatırorum *P* affırmant *P* 6 eorum *post* propriae *add.* *P* 8 optınetur *B'* 10 lıcımnıo *P* 12 ΒΑΧΕ *P* ΒΑΙΑΝ *B* ΑΠΟΛΛΩΝ *BP* 13 ęſcıluſ *P* 14 ΚΙCCΕΙC *B* Βακχεῖοc *Hermannus*: ΚΑΒΑΙΟC *P*, ΒΑΚCΙΟC *B* 17 quı *om.* *P'* 18 lıbertum *P'* 20 archanı *BP* 22 dıuno *P'* hemıſpoerıo *P* cūm ınfero *P* 23 dıonıſıuſ *P*, dyonıſıuſ *B* 25 ıuuenılı *P*

barbata specie, senili quoque, uti Graeci eius quem *Βασσαρέα*, item quem *Βρισέα* appellant, et ut in Campania Neapolitani celebrant *Ἥβωνα* cognominantes.
10 hae autem aetatum diuersitates ad solem referuntur ut paruulus uideatur hiemali solstitio, qualem Aegyptii proferunt ex adyto die certa, quod tunc breuissimo die ueluti paruus et infans uideatur. exinde autem procedentibus augmentis aequinoctio uernali similiter atque adulescentis adipiscitur uires figuraque iuuenis ornatur. postea statuitur eius aetas plenissima effigie barbae solstitio aestiuo, quo tempore summum sui consequitur augmentum. exinde per diminutiones ueluti senescenti quarta
11 forma deus figuratur. item in Thracia eundem haberi solem atque Liberum accipimus, quem illi Sebadium nuncupantes magnifica religione celebrant, ut ALEXANDER scribit, eique deo in colle Zilmisso aedes dicata est specie rotunda, cuius medium interpatet tectum. rotunditas aedis monstrat huiusce sideris speciem summoque tecto lumen admittitur, ut appareat solem cuncta uertice summo lustrare lucis
12 inmissu, et quia oriente eo uniuersa patefiunt. Orpheus quoque solem uolens intellegi ait inter cetera

τήκων αἰθέρα δῖον ἀκίνητον πρὶν ἐόντα
ἐξανέφηνε θεοῖσιν ὁρᾶν κάλλιστον ἰδέσθαι,
ὃν δὴ νῦν καλέουσι Φάνητά τε καὶ Διόνυσον
Εὐβουλῆα τ' ἄνακτα καὶ Ἀνταύγην ἀρίδηλον·

---

25 fragm. ed. Hermann p. 463

---

2 brıſea *BP* 3 hebona *BP* 6 ęgıptıȷ *P*, egyptıı *B* adıto *BP* certo *P'*, carta *B'* 9 adoleſcentıſ *BP* 10 ornatuſ *B'* 13 demınutıoneſ *BP*, *deinde add.* dıerum *P* 14 figuratuſ *B'* 16 ſebladıum (*corr. ex* ſebıadıum) *P*, Sabazium *Meursius* 18 dıcta *B'* 23 ımmıſſu *P* 25 TIKωN *B* AKINETON *P* 26 ЄNЄΦHNЄ| *P*, ЄΞANЄΦЄNЄ *B* θεοῖς Ὧρον *Gessn.* KAΛΛICTON *BP*, *deinde* IΔЄCTAI *P* 27 ΦANHATЄ *B* 28 ANTAYΠHN *P* AP∗ΔHΛON (*fuit* Y) *P*, APΔHΛON *B*

ἄλλοι δ' ἄλλο καλοῦσιν ἐπιχθονίων ἀνθρώπων.
πρῶτος δ' ἐς φάος ἦλθε, Διώνυσος δ' ἐπεκλήθη,
οὕνεκα δινεῖται κατ' ἀπείρονα μακρὸν Ὄλυμπον·
ἀλλαχθεὶς δ' ὄνομ' ἔσχε, προσωνυμίας πρὸς ἕκαστον
παντοδαπὰς κατὰ καιρὸν ἀμειβομένοιο χρόνοιο.

Φάνητα dixit solem *ἀπὸ τοῦ φωτὸς καὶ φανεροῦ* id 13
est a lumine atque inluminatione, quia cunctis uisi-
tur cuncta conspiciens. *Διόνυσος* ut ipse uates ait
ἀπὸ τοῦ δινεῖσθαι καὶ περιφέρεσθαι id est quod
circumferatur in ambitum. unde CLEANTHES ita cog- 14
nominatum scribit *ἀπὸ τοῦ διανύσαι*, quia cotidiano
impetu ab oriente ad occasum diem noctemque fa-
ciendo caeli conficit cursum. physici *Διόνυσον Διὸς* 15
νοῦν, quia solem mundi mentem esse dixerunt. mun-
dus autem uocatur caelum, quod appellant Iouem.
unde Aratus de caelo dicturus ait

ἐκ Διὸς ἀρχώμεσθα.

Liber a Romanis appellatur, quod liber et uagus est, 16
ut ait Naeuius

hac qua sol uagus igneas habenas
immittit propius iugatque terrae.

idem uersus Orpheici *Εὐβουλῆα* uocantes boni con- 17
silii hunc deum praestitem monstrant. nam si con-
ceptu mentis consilia nascuntur, mundi autem men-
tem solem esse opinantur auctores, a quo in homines

17 Arati 1

1 ЄΠΙΧΘЄΟΝΙѠΝ *BP*, *deinde* ΑΝΟΡѠΠѠΝ *P* 2 ΔΙѠΝΥCOCΔ *P*, ΔΙΟΝΙCOCΔ *B*, *deinde* ЄΠЄΚΑΗΟΝ *P* 3 ΔΙΝЄΙΤΑ *B* 4 προcωνυμίαιc τ' ἐκέκαcτο παντοδαπαῖc *Lobeckius Aglaophami p. 498*[c] 5 ΑΜЄΒΟ|ΜЄΝΟΙΟ *B*, ΑΜЄΝΟΙΟ *P* 6 faneta *BP* ſolem ΑΠΟΥΦΑΤΟC *B* καί] ΚΙΑ *P* 7 ıllumınatıone *B* 8 dıonıſoſ *P*, dıonıſıoſ *B* 9 ΠЄΡΙΦЄЄΡЄCΘΑΙ *P'*, ΠЄΡΙ|ΦЄΡЄCΤΑΙ *B* 10 cleanteſ *P* 11 ΤΟΙ *P*, ΤѠΥ *B*, *deinde* ΔΙΑΝΙCΑΙ (*secundam* I *add. p*) *P* 13 phıſıcı ΔΙΟΝΙ|CΟΝΛΙC *P* 17 ΑΙΟC *P* 18 appellatuſ *B* 19 neuıuſ *BP* 21 ꝓ|prıuſ *B* 22 orphęıcı *P* *supra* ЄΥΒΟΥΛΗΑ *add.* ΚΑΛΙ *b* 23 monſtrat *B* ſıo *P'*

manat intellegendi principium, merito boni consilii
18 solem antistitem crediderunt. solem Liberum esse manifeste pronuntiat Orpheus hoc uersu

Ἥλιος ὃν Διόνυσον ἐπίκλησιν καλέουσιν.

et is quidem uersus absolutior, ille uero eiusdem uatis operosior

εἷς Ζεὺς εἷς Ἀίδης εἷς Ἥλιος εἷς Διόνυσος.

19 huius uersus auctoritas fundatur oraculo Apollinis Clarii, in quo aliud quoque nomen soli adicitur, qui in isdem sacris uersibus inter cetera uocatur Ἰαώ. nam consultus Apollo Clarius quis deorum habendus sit qui uocatur Ἰαώ, ita effatus est

20 *ὄργια μὲν δεδαῶτας ἐχρῆν νηπευθέα κεύθειν,*
εἰ δ' ἄρα τοι παύρη σύνεσις καὶ νοῦς ἀλαπαδνός,
φράζεο τὸν πάντων ὕπατον θεὸν ἔμμεν Ἰαώ,
χείματι μέν τ' Ἀίδην, Δία δ' εἴαρος ἀρχομένοιο,
Ἠέλιον δὲ θέρευς, μετοπώρου δ' ἁβρὸν Ἰαώ.

21 huius oraculi uim, numinis nominisque interpretationem, qua Liber patet et sol Ἰαώ significatur, exsecutus est CORNELIVS LABEO in libro cui titulus
22 est DE ORACVLO APOLLINIS CLARII. item Orpheus Liberum atque Solem unum esse deum eundemque demonstrans de ornatu uestituque eius in sacris Liberalibus ita scribit

---

4 fragm. ed. Hermann p. 455

H
4 ΟΝ *erasum (certe hoc fuisse uid.) in B* ЄΠΙΚΑЄCΙΝ *P*, ЄΠΙΚΛЄ|CΙΝ *B*, *deinde* ΚΑΛЄΟΥCΙΝ ·¦ *P* 5 hıſ *B′* 7
O
ΑΙΔΗC *P*: ΑΝΔΗC *B*, *deinde* ЄΙCΝΑΙΟC *B* ЄΙC ΔΙΝΙCΟC· *in ras. in P* 10 hıſdem *B* ΙΑΟ *P*, ΥΑΟ *B* 11 nam conſultuſ — 12 uocatur 'Ιαώ *om. P* 12 uocatuſ *B′*, *deinde* ΑΟ *B* affatuſ *P* 13 ΟΡΠΑ *P*, ΟΡΤΑ *B* 14 ΑΠΑΓΟΙ *P*, *deinde* ΠΑΥΠΗ *P*, ΠΑΙΡЄ *B*, *deinde* CΙΝЄCΙC *B* ΝΟΙC *BP* 15 |∗ΦΡΑΖЄΟ *P*, *deinde* ΤΩΝ *BP* ΥΠΑΤΟ *P* ΑΩ *B* 16 ΑΔΙΝ *B* ΑΡΖΟΜЄΝΟΙΟ *P* 17 ΘЄΡЄΙC *B*, *deinde* ΜЄΓΟΩ∗ΠΡΟΙΔ *P*, ΜЄΤΟΠΑΡΩΙΔ *B*, *deinde* ΑΒΡΟΝΙCCΩ · *P* 19 & ſol ΑΩ *B*, & ſolıo *P* ſıgnıfıcatuſ *B* exſequutus *P* 20 eſt *om. B*

ταῦτά τε πάντα τελεῖν ἦρι σκευῇ πυκάσαντα
σῶμα θεοῦ, μίμημα περικλύτου ἠελίοιο·
πρῶτα μὲν οὖν φλογέαις ἐναλίγκιον ἀκτίνεσσιν
πέπλον φοινίκεον πυρὶ εἴκελον ἀμφιβαλέσθαι·
αὐτὰρ ὕπερθε νεβροῖο παναίολον εὐρὺ καθάψαι
δέρμα πολύστικτον θηρὸς κατὰ δεξιὸν ὦμον,
ἄστρων δαιδαλέων μίμημ' ἱεροῦ τε πόλοιο.
εἶτα δ' ὕπερθε νεβρῆς χρύσεον ζωστῆρα βαλέσθαι,
παμφανόωντα, πέριξ στέρνων φορέειν, μέγα σῆμα,
εὐθὺς ὅτ' ἐκ περάτων γαίης φαέθων ἀνορούων
χρυσείαις ἀκτῖσι βάλῃ ῥόον ὠκεανοῖο,
αὐγὴ δ' ἄσπετος ᾖ, ἀνὰ δὲ δρόσῳ ἀμφιμιγεῖσα
μαρμαίρῃ δίνῃσιν ἑλισσομένη κατὰ κύκλον,
πρόσθε θεοῦ· ζωστὴρ δ' ἄρ' ὑπὸ στέρνων ἀμετρήτων
φαίνεται ὠκεανοῦ κύκλος, μέγα θαῦμα ἰδέσθαι.

hinc et Vergilius sciens Liberum patrem solem esse 23
et Cererem lunam, qui pariter fertilitatibus glebae et maturandis frugibus uel nocturno temperamento uel diurno calore moderantur uestro ait

si munere tellus
Chaonium pingui glandem mutauit arista.

---

1 fragm. ed. Hermann. p. 464 20 Georg. I 7

---

1 ΙΑΥΤΑ *B* ΤΕ *B*: ΙΕ *P* ἦρι *Geelius*: ΕΡΙ *B*, ΙΤΕΡΑ (Τ *in ras.*) *P* CΚΕΥΗΙ *BP* 2 ΘΕΟΙ *P* ΠΕΡΙΧΑΥΙΟΥ *P* 3 οὖν] ΑΥΝ *P*, *deinde* ΦΑ|ΟΓΕΑΙCCΕΝΛΙΓΚΙΟΝ (Φ *et prior* Ο *in ras.*) *P* 4 ΓΙΕΠΑΟΝ *P*, ΠΕΠΑΟΝ *B* εἴκελον *Zeunius*: ΙΚΕΛΟΝ *P*, ΚΕΛΟΝ *B* ΑΜΦΙΒΑΛΕCΘΑ *P* 5 ΤΑΥΤΑΝ *P* ὕπερθε] ΠΕΡΕΕ *in B* ΕΥΡΙΚΑΤΑΨΑΙ *BP* 6 ΝΟΛΙCΤΙΚΤΟΝ *P*, ΠΟΛΙCΤΙΚ|ΤΟΝ *B* ΘΕΡΟC *B* ΤΕΞΙΟΝ *B* ΩΜΑΝ *P* 7 ΑCΤΡΟΝ *B* ΑΑΙΔΑΛΕΙΩΝ *P*, ΔΑΙΔΑΛΕΙΩΝ *B* ΜΙΜΥ|Μ *P* ΕΡΟΥ *B* ΙΕΠΟΥ *P* ΤΕΠΟΛΙΟ *P*, ΤΕΝΟΛΟΙΟ *B* 8 ΔΠΕΡΘΕΝΕΒΡΕC *B* ΧΡΥCΕΩΝ *P*, ΧΡΙCΕΩΝ *B* 9 CΤΕΡΝΟΝ *B* 10 γαίης] ΤΑΗΙC *P* ΑΝΑΡΟΥΩΝ *P* 11 ΧΡΙCΕΙΑΙC *B* 12 ΑΥΤΗ *BP* *pro* ᾖ] ΝΙ *B* 13 ΕΛΙCCΟΜΗΝΗ *BP* ΚΥΚΑΟΝ| *P*, ΚΑΥΚΛΟΝ *B* 14 ΖΩΕΙΗΡ *P*, ΖΟCΤΗΡ *B* ΥΝΟ *P*, ΠΟ *B* ΑΜΕΤΡΙΤΡΩΝ *B* 15 ΦΑΙΝΕΤΑΤΩΚΕΑΝΘΥ *P* ΜΕΤΑ *B* ΘΑΥΜ *P* ΙΔΕCΟΘΙ *P*, ΔΕCΘΙ *B*

24 solem uero terrenae esse fecunditatis auctorem idem
poeta profano mox docuit exemplo cum ait

saepe etiam steriles incendere profuit agros

et reliqua. si enim hominum commento ignis ad-
hibitus multiplex praestat auxilium, quid adscriben-
dum est aetherio solis calori?

XVIIII Quae de Libero patre dicta sunt, haec Mar-
tem eundem ac solem esse demonstrant, si quidem
plerique Liberum cum Marte coniungunt, unum deum
esse monstrantes. unde Bacchus Ἐνυάλιος cogno-
2 minatur, quod est inter propria Martis nomina. co-
litur etiam apud Lacedaemonios simulacrum Liberi
patris hasta insigne, non thyrso. sed cum thyrsum
tenet, quid aliud quam latens telum gerit, cuius
mucro hedera lambente protegitur? quod ostendit
uinculo quodam patientiae obligandos impetus belli.
habet enim hedera uinciendi obligandique naturam.
nec non et calor uini, cuius Liber pater auctor est,
saepe homines ad furorem bellicum usque propellit.
3 igitur propter cognatum utriusque effectus calorem
Martem ac Liberum unum eundemque deum esse uo-
luerunt. certe Romani utrumque patris appellatione
uenerantur, alterum Liberum patrem, alterum Mars-
pitrem id est Martem patrem cognominantes.
4 hinc etiam Liber pater bellorum potens probatur quod
eum primum ediderunt auctorem triumphi. cum igi-
tur Liber pater idem ac sol sit, Mars uero idem ac
5 Liber pater, Martem solem esse quis dubitet? Ac-
citani etiam, Hispana gens, simulacrum Martis ra-
diis ornatum maxima religione celebrant, Neton
6 uocantes. et certe ratio naturalis exigit ut di ca-

3 Georg. I 84

4 comento *P* 6 a&erio *B* *post* calori *add.* DE MARTE *B* 10 bachuſ ΕΝΙΑΛΙΟϹ *P* cognominatuſ *B* 13 aſta *B* thirſo *P* ſed & cum thirſū *P* 26 aucterem *P'* 2 ſimulachrum *P*

loris caelestis parentes magis nominibus quam re substantiaque diuisi sint: feruorem autem quo animus excandescit excitaturque alias ad iràm alias ad uirtutes non numquàm ad temporalis furoris excessum, per quas res etiam bella nascuntur, Martem cognominauerunt, cuius uim poeta exprimendo et similitudini ignis adplicando ait

μαίνετο δ' ὡς ὅτ' Ἄρης ἐγχέσπαλος ἢ ὀλοὸν πῦρ.

in summa pronuntiandum est effectum solis, de quo feruor animorum, de quo calor sanguinis excitatur, Martem uocari.

Vt uero **Mercurius** sol probetur, superius edocta 7
suffragio sunt. eundem enim esse Apollinem atque Mercurium uel hinc apparet quod apud multas gentes stella Mercurii ad Apollinis nomen refertur, et quod Apollo Musis praesidet, Mercurius sermonem, quod est Musarum munus, impertit. praeter hoc 8
quoque Mercurium pro sole censeri multa documenta sunt. primum quod simulacra Mercurii pennatis alis adornantur, quae res monstrat solis uelocitatem. nam 9
quia mentis potentem Mercurium credimus appellatumque ita intellegimus *ἀπὸ τοῦ ἑρμηνεύειν*, et sol mundi mens est, summa autem est uelocitas mentis ut ait Homerus

ὡς εἰ πτερὸν ἠὲ νόημα

ideo pennis Mercurius quasi ipsa natura solis ornatur. hoc argumentum Aegyptii lucidius absoluunt 10
ipsius solis simulacra pennata fingentes, quibus color apud illos non unus est. alterum enim caerulea specie alterum clara fingunt. ex his clarum supe-

8 Hom. Il. O 605 25 Od. η 36

3 alıaſ *post* ırã *om.* *P* 8 ΑΡΕϹ *B* 10 excıtatuſ *B'* 11 *post* uocarı *add.* DE MERCVRIO *B* 19 pınnatıſ *P* 20 monſtrant *B* 23 eſt autem *B* 25 NONMA *P* 26 pınnıſ *p* ornatuſ *B'* 27 ęgıptıȷ *P* 28 pınnata *P* 29 cerula *P*

rum et caeruleum inferum uocant, inferi autem no-
men soli datur, cum in inferiore hemisphaerio id
est hiemalibus signis cursum suum peragit, superi,
11 cum partem zodiaci ambit aestiuam. eadem circa
Mercurium sub alia fabula fictio est, cum inter su-
peros et inferos deos administer ac nuntius aestima-
12 tur. Argiphontes praeterea cognominatur non quod
Argum peremerit, quem ferunt per ambitum capitis
multorum oculorum luminibus ornatum custodisse
Iunonis imperio Inachi filiam, eius deae paelicem,
conuersam in bouis formam: sed sub huius modi fa-
bula Argus est caelum stellarum luce distinctum,
quibus inesse quaedam species caelestium uidetur
13 oculorum. caelum autem Argum uocari placuit
a candore et uelocitate παρὰ τὸ λευκὸν καὶ ταχύ.
et uidetur terram desuper obseruare, quam Aegyptii
hieroglyphicis litteris cum significare uolunt, ponunt
bouis figuram. is ergo ambitus caeli stellarum lu-
minibus ornatus tunc aestimatur enectus a Mercurio
cum sol diurno tempore obscurando sidera ueluti
enecat ui luminis sui conspectum eorum auferendo
14 mortalibus. pleraque etiam simulacra Mercurii qua-
drato statu figurantur solo capite insignita et uiri-
libus erectis, quae figura significat solem mundi esse
caput et rerum satorem omnemque uim eius non in
quodam diuisorum ministerio membrorum, sed in
15 sola mente consistere, cuius sedes in capite est. quat-
tuor latera eadem ratione finguntur qua et tetra-
chordum Mercurio creditur adtributum. quippe sig-
nificat hic numerus uel totidem plagas mundi uel

---

2 datum *B'* hemiſperıo *P* 6 aeſtımatuſ *B'* 7 argıfonteſ *B* cognomınatuſ *B* 9 oculorum *in ras. in P* 10 pelıcem *BP* 11 conuerſum *B'* eıuſ modı *B* 15 KΑΥ *B* TΑΧΙ *P* 16 ęgıptıȷ *P* 17 hıeroglı|fıcıſ *P*, hıerochyphıcıſ (l *supra* h) *B* cum * ſıgnare (cum *in ras.*) *P* nt *in* uolunt *in ras. in P* 18 ego *P'* 19 eſtımatuſ *B'* 21 meo|rum *B'* 28 lıttera *B'* qua et] quę *P*

quattuor uices temporum quibus annus includitur uel quod duobus aequinoctiis duobusque solstitiis zodiaci ratio distincta est, ut lyra Apollinis chordarum septem tot caelestium sphaerarum motus praestat intellegi, quibus solem moderatorem natura constituit. 16 in Mercurio solem coli etiam ex caduceo claret, quod Aegyptii in specie draconum maris et feminae coniunctorum figurauerunt Mercurio consecrandum. hi dracones parte media uoluminis sui in uicem nodo quem uocant Herculis obligantur, primaeque partes eorum reflexae in circulum pressis osculis ambitum circuli iungunt, et post nodum caudae reuocantur ad capulum caducei ornanturque alis ex eadem capuli parte nascentibus. 17 argumentum caducei ad genituram quoque hominum, quae *γένεσις* appellatur, Aegyptii protendunt, deos praestites homini nascenti quattuor adesse memorantes *Δαίμονα Τύχην Ἔρωτα Ἀνάγκην*, et duos priores solem ac lunam intellegi uolunt, quod sol auctor spiritus caloris ac luminis humanae uitae genitor et custos est et ideo nascentis *δαίμων* id est deus creditur, luna *τύχη*, quia corporum praesul est quae fortuitorum uarietate iactantur, amor osculo significatur, necessitas nodo. 18 cur pennae adiciantur iam superius absolutum est. ad huius modi argumenta draconum praecipue uolumen electum est propter iter utriusque sideris flexuosum.

XX Hinc est quod simulacris et Aesculapii et Salutis draco subiungitur, quod hi ad solis naturam lunaeque referuntur. et est Aesculapius uis salubris de substantia solis subueniens animis corpo-

1 annıſ *B′* 3 lıra *P* 4 ſperarum *P* 5 conſıſtıtuıt *ut uid. P′* 7 egıptıȷ *P* 10 modo *B′* 11 cırıculum *ut uid. P′* 12 oculıſ *B* modum *B′* 15 geneſıſ *BP* 16 ęgıptıȷ *P* 18 TYXEN *B* duo *P* 19 vo *in* volī *in ras. in P* ſol *om. B′* 21 demoɳ *BP* 22 TYΛH *BP* 23 ceſ *in* neceſſı|taſ *in ras. in P* 24 pınnę *P* 26 nolumıne lectum *P* 28 *ante* hınc *add.* ƌEΛEŠCVLAPIO *B*

ribusque mortalium. Salus autem naturae lunaris
effectus est quo corpora animantium iuuantur salu-
2 tifero firmata temperamento. ideo ergo simulacris
eorum iunguntur figurae draconum, quia praestant
ut humana corpora uelut infirmitatis pelle deposita
ad pristinum reuirescant uigorem, ut reuirescunt
dracones per annos singulos pelle senectutis exuta.
propterea et ad ipsum solem species draconis refer-
tur, quia sol semper uelut a quadam imae depres-
sionis senecta in altitudinem suam ut in robur
3 reuertitur iuuentutis. esse autem draconem inter
praecipua solis argumenta etiam nominis fictione
monstratur, quod sit nuncupatus ἀπὸ τοῦ δέρκειν
id est uidere. nam ferunt hunc serpentem acie
acutissima et peruigili naturam sideris huius imitari
atque ideo aedium adytorum oraculorum thesauro-
4 rum custodiam draconibus adsignari. Aesculapium
uero eundem esse atque Apollinem non solum hinc
probatur quod ex illo natus creditur sed quod ei et
uis diuinationis adiungitur. nam APOLLODORVS in
libris quibus titulus est περὶ θεῶν scribit quod
Aesculapius diuinationibus et auguriis
5 praeesit. nec mirum, si quidem medicinae atque
diuinationum consociatae sunt disciplinae. nam me-
dicus uel commoda uel incommoda in corpore futura
praenoscit sicut ait Hippocrates oportere medicum
dicere de aegroto τά τε παρεόντα καὶ τὰ προγεγο-
νότα καὶ τὰ μέλλοντα ἔσεσθαι id est

---

26 Hippocr. prognost. in.

---

2 anımantum *B* 6 uırorẽ *P* uırefcunt *P* 12 & ın nomınıſ *B*, *deinde* fınctıone *BP* 13 * monſtratur *P* 16 adıtorum *P* 19 * credıt̃ *P* & ıuſ *B* 20 domınatıonıſ *P* 21 TЄѠN *B* qđ *om.* *P'* 26 ıppocrateſ *P'*, hyppocrateſ *B* 27 ęgro *P* TЄ *erasum in B* ΠΑΡЄΟΝΤΑ (ΛΘ *supra*) *B* 28 ЄСЄСТАΙ *P*, ЄСЄСΘΑΙ *B*, ΓΙΝЄСΘΑΙ *b*

quae sint quae fuerint quae mox uentura sequentur
quod congruit diuinationibus quae sciunt

τά τ' ἔοντα τά τ' ἐσσόμενα πρό τ' ἐόντα.

Sed nec Hercules a substantia solis alienus 6
est, quippe Hercules ea est solis potestas quae humano generi uirtutem ad similitudinem praestat deorum. nec aestimes Alcmena apud Thebas Boeotias natum solum uel primum Herculem nuncupatum: immo post multos atque postremus ille hac appellatione dignatus est honoratusque hoc nomine quia nimia fortitudine meruit nomen dei uirtutem regentis. ceterum deus Hercules religiose quidem et apud 7
Tyron colitur, uerum sacratissima et augustissima Aegyptii eum religione uenerantur ultraque memoriam, quae apud illos retro longissima est, ut carentem initio colunt. ipse creditur et Gigantas inter- 8
emisse cum caelo propugnaret quasi uirtus deorum. Gigantas autem quid aliud fuisse credendum est quam hominum quandam impiam gentem deos negantem et ideo aestimatam deos pellere de caelesti sede uoluisse? horum pedes in draconum uolumina desine- 9
bant, quod significat nihil eos rectum nihil superum cogitasse totius uitae eorum gressu atque processu in inferna mergente. ab hac gente sol poenas debitas ui pestiferi caloris exegit. et re uera Hercu- 10
lem solem esse uel ex nomine claret. Ἡρακλῆς enim quid aliud est nisi Ἥρας id est aeris κλέος? quae porro alia aeris gloria est nisi solis inluminatio, cuius

1 Vergil. Georg. IIII 393 3 Hom. Il. A 70

1 ſunt *B* 2 quae * * ſciunt (*prima litt. uid. fuisse* ſ) *P* 7 boetiaſ *BP cf. ad p. 63, 12* 11 diei *B* uirtutē *praeter* ē *in ras. in P* 13 tiron *P* 14 ęgiptij *P* eum *scripsi*: cum *BP* 21 in *om. P* 24 ab hac gente *om. P* pęnaſ *P* 26 heracleſ *BP* 27 heraſ *BP* eriſ *B* cleoſ *B*: cleroſ *P* 28 aliae ceriſ *corr. in* alia aeriſ *B* illuminatio *P*

11 recessu profunditate occulitur tenebrarum? praeterea
sacrorum administrationes apud Aegyptios multiplici
actu multiplicem dei adserunt potestatem significan-
tes Herculem hunc esse τὸν ἐν πᾶσι καὶ διὰ πάν-
12 των ἥλιον. ex re quoque alibi terrarum gesta ar-
gumentum non uile colligitur. nam Theron rex
Hispaniae citerioris cum ad expugnandum Herculis
templum ageretur furore instructus exercitu nauium,
Gaditani ex aduerso uenerunt prouecti nauibus lon-
gis, commissoque proelio adhuc aequo Marte con-
sistente pugna subito in fugam uersae sunt regiae
naues simulque inprouiso igne correptae conflagra-
uerunt. paucissimi qui superfuerant hostium capti
indicauerunt apparuisse sibi leones proris Gaditanae
classis superstantes ac subito suas naues inmissis
radiis, quales in Solis capite pinguntur, exustas.
13 Eidem Aegypto adiacens ciuitas, quae condito-
rem Alexandrum Macedonem gloriatur, Sarapin at-
que Isin cultu paene adtonitae uenerationis obseruat.
omnem tamen illam uenerationem soli se sub illius
nomine testatur impendere uel dum calathum capiti
eius infigunt uel dum simulacro signum tricipitis
animantis adiungunt quod exprimit medio eodemque
14 maximo capite leonis effigiem; dextra parte caput
canis exoritur mansueta specie blandientis, pars
uero laeua ceruicis rapacis lupi capite finitur easque
formas animalium draco conectit uolumine suo capite
redeunte ad dei dexteram qua conpescitur monstrum.
15 ergo leonis capite monstratur praesens tempus quia
condicio eius inter praeteritum futurumque actu prae-
senti ualida feruensque est. sed et praeteritum tem-
pus lupi capite signatur quod memoria rerum trans-

2 ęgip|troſ *P* 5 ΗΛΙΩΝ· || *P* 7 pugnandũ *B'* 10 praelio *B* exiſtente *P* 12 improuiſo *P* 14 apparuiſſe *om.* *P* 15 immiſſiſ *P* 16 *post* exuſtaſ *add.* ΔЄ SЄRAPI *B* 17 ęgipto *P* 18 serapin *b* 19 attonitae *P* 20 uliuſ *B* 23 expimit *B'* 24 ad figiẽ· *P* 27 connectit *B* 28 compeſcitur *B*, ł conspicitur *add.* *b*

actarum rapitur et aufertur. item canis blandientis
effigies futuri temporis designat euentum, de quo
nobis spes licet incerta blanditur. tempora autem
cui nisi proprio famularentur auctori? cuius uertex
insignitus calatho et altitudinem sideris monstrat et
potentiam capacitatis ostendit quia in eum omnia
terrena redeunt dum inmisso calore rapiuntur. ac- 16
cipe nunc quod de sole uel Sarapi pronuntietur ora-
culo. nam Sarapis, quem Aegyptii deum maximum
prodiderunt, oratus a Nicocreonte Cypriorum rege
quis deorum haberetur, his uersibus sollicitam reli-
gionem regis instruxit

εἰμὶ θεὸς τοιόςδε μαθεῖν, οἷόν κ' ἐγὼ εἴπω· 17
οὐράνιος κόσμος κεφαλή, γαστὴρ δὲ θάλασσα,
γαῖα δέ μοι πόδες εἰσί, τὰ δ' οὖατ' ἐν αἰθέρι κεῖται,
ὄμμα τε τηλαυγὲς λαμπρὸν φάος ἠελίοιο.

ex his apparet Sarapis et solis unam et indiuiduam 18
esse naturam. Isis iuncta religione celebratur, quae
est uel terra uel natura rerum subiacens soli. hinc
est quod continuatis uberibus corpus deae omne den-
setur, quia uel terrae uel rerum naturae altu nutri-
tur uniuersitas.

Adonin quoque solem esse non dubitabitur XXI
inspecta religione Assyriorum, apud quos Veneris
Architidis et Adonis maxima olim ueneratio uiguit,
quam nunc Phoenices tenent. nam physici terrae
superius hemisphaerium, cuius partem incolimus,
Veneris appellatione coluerunt, inferius uero hemi-

---

3 tempura *B'* 4 famularantur *P'* 6 oſtentat *P* ın eo *P* 7 ımmıſſo *P* 8 n̄c quıd *P* ſerapı *Pb* 9 serapis *b* ęgıptıȷ *P* 10 nıcocrente rege cyprıorum *B* 13 ΚЄ *b* 14 ΚЄΦΑΛЄ ΓΑϹΤΗ *B* 15 ΓΑΙΔЄ *P* δ'] Λ *P* ΚΑΙΤΑΙ *B* 16 ΤЄ *B*: ΔЄ *P*, *deinde* ΤΗΑ ΑΥΓЄϹΑΑΜΠΡΟΝ *P*, ΔΗΘЄΛΑΥΤЄϹΑΑΜΠΡΟΝ *B* ЄΗΛΙΟΙΟ *B* 17 serapis *b* 19 naturam *B'* 20 denſatur *P* 22 *post* unıuerſitaſ *add.* ƌЄ ΛƌΟΝЄ ΑΤϸΙΝЄ & OSIRI *B* 23 dubıtatur *B'* 24 aſſırıorum *P* 26 foenıceſ *B* phıſıcı *BP* 27 *et* 28 *et* 118, 13 hemıſperıū *P*

2 sphaerium terrae Proserpinam uocauerunt. ergo
apud Assyrios siue Phoenicas lugens inducitur dea,
quod sol annuo gressu per duodecim signorum ordi-
nem pergens partem quoque hemisphaerii inferioris
ingreditur, quia de duodecim signis zodiaci sex su-
3 periora sex inferiora censentur. et cum est in in-
ferioribus et ideo dies breuiores facit, lugere creditur
dea tamquam sole raptu mortis temporalis amisso et
a Proserpina retento, quam numen terrae inferioris
circuli et antipodum diximus. rursumque Adonin
redditum Veneri credi uolunt cum sol euictis sex
signis inferioris ordinis incipit nostri circuli lustrare
hemisphaerium cum incremento luminis et dierum.
4 ab apro autem tradunt interemptum Adonin hiemis
imaginem in hoc animali fingentes quod aper hispi-
dus et asper gaudet locis humidis lutosis pruinaque
contectis proprieque hiemali fructu pascitur glande.
ergo hiems ueluti uulnus est solis quae et lucem
eius nobis minuit et calorem, quod utrumque ani-
5 mantibus accidit morte. simulacrum huius deae in
monte Libano fingitur capite obnupto, specie tristi,
faciem manu laeua intra amictum sustinens, lacri-
mae uisione conspicientium manare creduntur. quae
imago praeter quod lugentis est ut diximus deae ter-
rae quoque hiemalis est quo tempore obnupta nubi-
bus sole uiduata stupet fontesque ueluti terrae oculi
uberius manant agrique interim suo cultu uidui mae-
6 stam faciem sui monstrant. sed cum sol emersit ab
inferioribus partibus terrae uernalisque aequinoctii
transgreditur fines augendo diem, tunc est Venus
laeta et pulchra uirent arua segetibus, prata herbis,
arbores foliis. ideo maiores nostri Aprilem mensem
Veneri dicauerunt.

---

2 aſſirioſ *P* phę|nicaſ *P*, foenicaſ *B* 4 hemiſperij *P* inferiſ *B'* 5 zodiaciſ *ut uid.* *B'* 10 adonim *B* 15 animale *BP* 16 humiduſ *B'* 18 hiempſ *P* 21 obnubto *P* 25 obnubta *p*, obnuta *P* 26 ſole *om.* *P* 29 uernaliſ *B'*

Similiter Phryges fabulis et sacrorum admini- 7
strationibus inmutatis circa Matrem Deum et At-
tinem eadem intellegi praestant. quis enim ambigat 8
Matrem Deum terram haberi? haec dea leonibus ue-
hitur, ualidis impetu atque feruore animalibus, quae
natura caeli est cuius ambitu aer continetur qui ue-
hit terram. solem uero sub nomine Attinis ornant 9
fistula et uirga. fistula ordinem spiritus inaequalis
ostendit quia uenti, in quibus nulla aequalitas est,
propriam sumunt de sole substantiam, uirga pote-
statem solis adserit qui cuncta moderatur. praeci- 10
puam autem solis in his caerimoniis uerti rationem
hinc etiam potest colligi quod ritu eorum catabasi
finita simulationeque luctus peracta celebratur lae-
titiae exordium a. d. octauum Kalendas Aprilis. quem
diem Hilaria appellant quo primum tempore sol
diem longiorem nocte protendit.

Idem sub diuersis nominibus religionis effectus 11
est apud Aegyptios cum Isis Osirin luget. nec in
occulto est neque aliud esse Osirin quam solem
nec Isin aliud esse quam terram ut diximus natu-
ramue rerum, eademque ratio, quae circa Adonin et
Attinem uertitur, in Aegyptia quoque religione luc-
tum et laetitiam uicibus annuae administrationis al-
ternat. hunc Osirin Aegyptii ut solem esse adserant, 12
quotiens hieroglyphicis litteris suis exprimere uolunt,
insculpunt sceptrum inque eo speciem oculi expri-
munt, et hoc signo Osirin monstrant significantes
hunc deum solem esse regalique potestate sublimem
cuncta despicere quia solem Iouis oculum appel-
lat antiquitas. apud eosdem Apollo qui est sol 13

---

1 frigeſ *P* 2 immutatiſ *P* attinen *P* 6 cuniſ *B'* 9 quia] qua *P* 11 aſſerit *P* moderantur *B* 13 catabaſiſ *B* 15 a. d.] ad *BP* 19 ęgiptioſ *B* 20 oſirim *BP* 21 iſim *BP* naturarumue *B* 23 atunin *P* ęgiptia *P* 25 oſirim *B* oſirina ęgiptij *P* 26 hieroclyphiciſ *B*, hieroglıphiciſ *P* 27 ſceptron *B* 30 diſpicere *P* 31 eodem *P'*

Horus uocatur, ex quo et horae uiginti quattuor
quibus dies noxque conficitur nomen acceperunt et
quattuor tempora quibus annuus orbis impletur ho-
rae uocantur.
14 Idem Aegyptii uolentes ipsius solis nomine di-
care simulacrum figurauere raso capite sed dextra
parte crine remanente. seruatus crinis docet solem
naturae rerum numquam esse in operto, dempti
autem capilli residente radice monstraut hoc sidus
etiam tempore, quo non uisitur a nobis, rursum
15 emergendi, uti capillos, habere substantiam. eodem
argumento significatur et tempus quo angusta lux
est cum uelut abrasis incrementis angustaque ma-
nente extantia ad minimum diei sol peruenit spa-
tium, quod ueteres appellauere brumale solstitium,
brumam a breuitate dierum cognominantes id est
βραχὺ ἦμαρ, ex quibus latebris uel angustiis rur-
sus emergens ad aestiuum hemisphaerium tamquam
enascens in augmenta porrigitur et tunc ad regnum
16 suum peruenisse iam creditur. propterea Aegyptii
animal in zodiaco consecrauere ea caeli parte qua
maxime annuo cursu sol ualido efferuet calore Leo-
nisque inibi signum domicilium solis appellant quia
id animal uidetur ex natura solis substantiam du-
17 cere, primum quia impetu et calore praestat ani-
malia uti praestat sol sidera, ualidusque est leo
pectore et priore corporis parte ac degenerat poste-
rioribus membris, aeque solis uis prima parte diei
ad meridiem increscit, uel prima parte anni a uere
in aestatem, mox elanguescens deducitur uel ad

---

1 & ore *B'* quatuor *P* 3 tempore *B'* annıſ (v *supra*) *B* 5 ıd eſt *B'* ęgıptıȷ *quod amplius non notabo P* 6 ſımulachrum *P* eraſo *B* 7 remanante *P'* 12 v *in* lvx *in ras. in P* 13 ıncrementıſ naturaeque (naturaque *P'*) manente *P* 14 exstantıa *P* 15 apellauere *P* 18 *et* 121, 11 hemıſperıum *P* 19 eno|ſcenſ *ut uid. P'*, renascens *b* 26 eſt *om. P'* 27 poſterıuſıbuſ *B'* 28 parte *om. P'* 29 uere *B*: uertere *P* 30 ad *om. B'*

occasum qui diei, uel ad hiemem quae anni pars
uidetur esse posterior. idemque oculis patentibus
atque igneis cernitur semper ut sol patenti igneo-
que oculo terram conspectu perpetuo atque infati-
gabili cernit.

Nec solus Leo sed signa quoque uniuersa zodiaci 18
ad naturam solis iure referuntur et ut ab Ariete
incipiam, magna illi concordia est. nam is per men-
ses sex hibernos sinistro incubat lateri ab aequinoc-
tio uerno supra dextrum latus sicut et sol ab eodem
tempore dextrum hemisphaerium, reliquo ambit si-
nistrum. ideo et Ammonem, quem deum solem oc- 19
cidentem Libyes existimant, arietinis cornibus fin-
gunt, quibus maxime id animal ualet sicut sol ra-
diis. nam et apud Graecos *ἀπὸ τοῦ κάρα κριός*
appellatur.

Taurum uero ad solem referri multiplici ra- 20
tione Aegyptius cultus ostendit uel quia apud He-
liopolim taurum soli consecratum, quem Mneuin
cognominant, maxime colunt uel quia bos Apis in
ciuitate Memphi solis instar excipitur, uel quia in
oppido Hermunthi magnifico Apollinis templo con-
secratum soli colunt taurum, Bacin cognominantes,
insignem miraculis conuenientibus naturae solis. nam 21
et per singulas horas mutare colores adfirmatur et
hirsutus setis dicitur in aduersum nascentibus contra
naturam omnium animalium. unde habetur uelut
imago solis in aduersam mundi partem nitentis.

Gemini autem qui alternis mortibus uiuere cre- 22
duntur quid aliud nisi solem unum eundemque signi-
ficant modo descendentem in ima mundi modo mundi
in summam altitudinem resurgentem?

Cancer obliquo gressu quid aliud nisi iter solis 23

---

1 quı *om. B* 9 ıbernoſ *B* 13 lıbıeſ *BP* 19 Mne-
uin *Seldenus*: ne$\overset{v}{*}$ton *P*, neuton *B* 21 memphıſ *P* 23
baon *B*, BΛCIN *b* 25 horaſ naturae *B'* 26 ırſutuſ *P'*
ſaetıſ *B*, ſętıſ *P* 27 uelutı magno | ſolıſ ın dıuerſam *P*

ostendit, qui uiam numquam rectam sed per illam semper meare sortitus est

obliquus qua se signorum uerteret ordo

maximeque in illo signo sol a cursu supero incipit obliquus inferiora iam petere. De Leone iam supra dictum est.

24 Virgo autem, quae manu aristam refert, quid aliud quam *δύναμις ἡλιακή* quae fructibus curat? et ideo Iustitia creditur quae sola facit nascentes fructus ad usus hominum peruenire.

25 Scorpius totus, in quo Libra est, naturam solis imaginatur, qui hieme torpescit et transacta hac aculeum rursus erigit ui sua, nullum natura damnum ex hiberno torpore perpessa.

26 Sagittarius qui omnium zodiaci domiciliorum imus atque postremus est, ideo ex homine in feram per membra posteriora degenerat, quasi postremis partibus suis a superis in inferna detrusus, sagittam tamen iacit quod indicat tunc quoque uniuersorum constare uitam radio solis uel ab ima parte uenientis.

Capricornus ab infernis partibus ad supera solem reducens caprae naturam uidetur imitari, quae, dum pascitur ab imis partibus, semper prominentium scopulorum alta depascit.

27 Aquarius nonne ipsam uim solis ostendit? unde enim imber caderet in terras nisi solis calor ad supera traheret umorem cuius refusio pluuialis est copia?

In ultimo ordine zodiaci Pisces locati sunt, quos consecrauit soli non aliqua naturae suae imaginatio ut cetera sed ostentatio potentiae sideris, a

---

3 Verg. Georg. I 239

---

1 nonumquã *B* 2 mereare *B'* 5 ſupra ıam *P* 8 ΔΙΝΑΜΙC *B* ΗΔΙΑΚΗ *P* 13 dãpnũ *P* 14 tempore *B* 15 | * zodıacı *P* 17 poſtremuſ *P* 20 * conſtare *P* 24 depoſcıt *B'* 27 humorem *bP* 30 ımıtatıo *P* 31 ǒt *B*

quo uita non solum aeriis terrenisque animalibus datur sed illis quoque quorum conuersatio aquis mersa uelut a conspectu solis exulat. tanta est uis solis ut abstrusa quoque penetrando uiuificet.
Et ut ad solis multiplicem potestatem reuolua- XXII
tur oratio, Nemesis quae contra superbiam colitur quid aliud est quam solis potestas, cuius ista natura est ut fulgentia obscuret et conspectui auferat quaeque sunt in obscuro inluminet offeratque conspectui?
Pan ipse, quem uocant Inuum, sub hoc ha- 2
bitu quo cernitur solem se esse prudentioribus permittit intellegi. hunc deum Arcades colunt appel- 3
lantes *τὸν τῆς ὕλης κύριον*, non siluarum dominum sed uniuersae substantiae materialis dominatorem significari uolentes, cuius materiae uis uniuersorum corporum seu illa diuina siue terrena sint componit essentiam. ergo Inui cornua barbaeque prolixa de- 4
missio naturam lucis ostendunt, qua sol et ambitum caeli superioris inluminat et inferiora conlustrat, unde Homerus de eo ait

ὤρνυθ' ἵν' ἀθανάτοισι φόως φέροι ἠδὲ βροτοῖσιν.

quid fistula uel uirga significent superius in habitu
Attinis expressimus. quod in caprae pedes desinit, 5
haec argumenti ratio est quia materia, quae in omnem substantiam sole dispensante porrigitur, diuinis de se corporibus effectis in terrae finitur elementum.
ad huius igitur extremitatis signum pedes huius ani- 6
malis electi sunt, quod et terrenum esset et tamen

21 Hom. Il. Λ 2 Τ 2 Od. ε 2

3 exultat *B* 4 ub *B'* 5 *ante* et *add.* δЄ NЄMЄ8I *B* 6 oratione meſſiſ *P* 10 *ante* pan *add.* δЄ INV * O (*in ras. fuit* V) *B* inunum *P* abitu *P* 11 pmitti *B* 13 ΛΗC KIPION *B* 15 & *erasum ut uid. ante* corporum *in B* 16 ſeu terrena *P* 19 illuminat *P* ** inferiora (*prima* i *in ras.*) *P* collnſtrat *P* 21 ΩΡΝΘΥΝ *B*, *deinde* ΛΘΑΝΑΤΟΙCΙ *P* ΦΗ|ΡΗΟΙΗΙΗΔΕ *B* ΦЄΡΗΙΟ *P* 23 capri *P*

semper peteret alta pascendo sicut sol, uel cum ra-
dios superne demittit in terras uel cum se recolligit,
7 in montibus uisitur. huius Inui amor et deliciae
Ἠχώ creditur nullius oculis obnoxia, quod significat
harmoniam caeli, quae soli amica est quasi sphae-
rarum omnium de quibus nascitur moderatori, nec
tamen potest nostris umquam sensibus deprehendi.
8 Saturnus ipse qui auctor est temporum et ideo
a Graecis inmutata littera *Κρόνος* quasi *χρόνος* uo-
catur, quid aliud nisi sol intellegendus est cum tra-
datur ordo elementorum temporum numerositate di-
stinctus, luce patefactus, nexus aeternitate conductus,
uisione discretus, quae omnia actum solis ostendunt?
XXIII Nec ipse Iuppiter rex deorum naturam solis
uidetur excedere sed eundem esse Iouem ac solem
claris docetur indiciis. nam cum ait Homerus

Ζεὺς γὰρ ἐς Ὠκεανὸν μετ' ἀμύμονας Αἰθιοπῆας
χθιζὸς ἔβη μετὰ δαῖτα, θεοὶ δ' ἅμα πάντες ἕποντο,
δωδεκάτῃ δέ τοι αὖθις ἐλεύσεται Οὔλυμπόνδε,

2 Iouis appellatione solem intellegi CORNIFI-
CIVS scribit, cui unda Oceani uelut dapes ministrat.
ideo enim, sicut et POSIDONIVS et CLEANTHES ad-
firmant, solis meatus a plaga quae usta
dicitur non recedit, quia sub ipsa currit
Oceanus qui terram et ambit et diuidit, om-
nium autem physicorum adsertione constat calo-
3 rem umore nutriri. nam quod ait *θεοὶ δ' ἅμα*

---

17 Hom. Il. A 423

---

2 recollogit *ut uid.* *P'* 4 oſculiſ *B* obnixia *B'* 5 armoniam *BP* ſperarũ *P* 7 *post* deprehendi *add.* ΔΕ SATVRNO *B* 8 actor *P'* 9 immutata *P* quaſi ΚΡΟΝΟC *B* uocatuſ *B'* 14 *ante* nec *add.* ΔΕ IOVE *B* 16 ait * *P* 17 CZΕ|ΥC *P* ΑΜΥΝΟΝΑC *B* ΛΙΘΕΟΠΗΑC *P*, ΑΙΘΙΟ|ΠΕΑC *B* 18 ΧΘΙΖΟΝ *BP*, *deinde* ΒΗ *B* Δ *P*: Θ *B* 19 ΑΥΘΕΙCΕ ΑΕΥCΕΤΑΙΟΥΑΥΜ|ΠΟΝΔΕ *P* 21 apeſ *P'B'* 22 cleanteſ *P* affirmant *P* 26 phiſicorum aſſertione *P* 27 humore *bP* ΘΕΟΔΙΑΜΑ *P*

πάντες ἕποντο sidera intelleguntur, quae cum eo ad
occasus ortusque cotidiano impetu caeli feruntur eo-
demque aluntur umore. *θεοὺς* enim dicunt sidera
et stellas *ἀπὸ τοῦ θέειν* id est *τρέχειν* quod semper
in cursu sint, *ἢ ἀπὸ τοῦ θεωρεῖσθαι.* addit poeta 4
δωδεκάτῃ δέ τοι αὖθις, non dierum sed horarum sig-
nificans numerum, quibus referuntur ad hemisphaerii
superioris exortum. intellectum nostrum in eandem 5
sententiam ducunt etiam [de Timaeo] Platonis haec
uerba *ὁ μὲν δὴ μέγας ἡγεμὼν ἐν οὐρανῷ Ζεὺς
ἐλαύνων πτηνὸν ἅρμα πρῶτος πορεύεται διακο-
σμῶν πάντα καὶ ἐπιμελούμενος· τῷ δὲ ἕπεται στρα-
τιὰ θεῶν καὶ δαιμόνων κατὰ ἕνδεκα μέρη κεκοσμη-
μένη, μένει δὲ Ἑστία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνη.* his
enim uerbis magnum in caelo ducem solem uult sub
appellatione Iouis intellegi, alato curru uelocitatem
sideris monstrans. nam quia in quocunque signo 6
fuerit praestat omnia signa et sidera signorumque
praestites deos, uidetur cunctos deos ducatu praeire
ordinando cuncta ornandoque atque ideo uelut exer-
citum eius ceteros deos haberi per XI signorum par-
tes distributos, quia ipse duodecimi signi, in quo-
cunque signo fuerit, locum occupat. nomen autem 7
daemonum cum deorum appellatione coniungit aut
quia di sunt *δαήμονες* id est scientes futuri, aut ut

10 Phaedr. p. 246 E

1 ΕΙ|ΠΟΝΤΟ *B* · 3 humore *bP* 4 ıd eſt ΤΥΕΧΕΙΝ *B* 6 dierũ * *P* 7 hemıſperıȷ *P*, h*(*fuit* ı) emıſperıȷ *B* 8 dıcunt ın eandem ſententıam *P* 9 de tımaeo *P*, d&ımeo *B*, *quod deleui*: de etymo *Ianius*, *sed tunc, ut alia taceam, non Macrobius sed Plato de etymo dixisse putandus esset, in cuius uerbis nihil tale reperitur* 10 ΜΕΓΑΕ *P*, *deinde* Ε|ΙΕΜΩΝ *B* ΟΥΠΑΝΩΙ *P*, *deinde* ΖΥC *B* 11 ΕΑΛΥΝΩ *P* ΗΤΗΝΟΝ *P*, ΠΤΕΗΝΟΝ *B* ΠΡΟΤΟC *P*, ΠΡΟΤΩC *B* 12 ΠΑΝΤΑ ΚΑΠΙΜΕ|ΛΟΥΜΕΝΟC *P* 13 ΑΑΙΜΟΝΩ *P*, ΤΑΙΜΟΝΩ *B* ΕΝΑΕΚΑ ΜΕΡΙ *P* ΚΕΚΟCΜ(Η)ΕΜΕΝΗ * | *P* 16 ıntel| *****lato *P* 17 *et* 22 quocumq. *B* 19 cunctıſ *P* 20 ordınandoque *B'P* 21 duodecım *BP em. Ianius* 23 ocupat *P'* 25 dıȷ *P* ΔΗΜΟΝΕC *P* futura *P*

Posidonivs scribit in libris quibus titulus est *περὶ ἡρώων καὶ δαιμόνων*, quia ex aetheria substantia parta atque diuisa qualitas illis est, siue *ἀπὸ τοῦ δαιομένου* id est *καιομένου*, seu
8 *ἀπὸ τοῦ δαιομένου* hoc est *μεριζομένου*. quod autem addit *μένει δὲ Ἑστία ἐν θεῶν οἴκῳ μόνη*, significat quia haec sola, quam terram esse accipimus, manet immobilis intra domum deorum id est intra mundum ut ait Euripides

καὶ Γαῖα μῆτερ, Ἑστίαν δέ σ' οἱ σοφοὶ
βροτῶν καλοῦσιν ἡμένην ἐν αἰθέρι.

9 hinc quoque ostenditur quid de sole et Ioue sit sentiendum cum alibi dicatur

πάντα ἰδὼν Διὸς ὀφθαλμὸς καὶ πάντα νοήσας

et alibi

Ἠέλιος θ' ὃς πάντ' ἐφορᾷς καὶ πάντ' ἐπακούεις,

unde utrumque constat una potestate censendum.
10 Assyrii quoque solem sub nomine Iouis, quem *Δία Ἡλιουπολίτην* cognominant, maximis cerimoniis celebrant in ciuitate quae Heliopolis nuncupatur. eius dei simulacrum sumptum est de oppido Aegypti quod et ipsum Heliopolis appellatur, regnante apud Aegyptios Senemure seu idem Senepos nomine fuit, perlatumque est primum in eam per Opiam legatum Deleboris regis Assyriorum sacerdotesque Aegyptios quorum princeps fuit Partemetis diuque habitum apud

---

10 Eurip. fragm. 938 ed. Nauck

---

1 ΠΕΡΙ ΠΠΟΩΝ (*prior* Π *in ras*). *B* 2 ętherea *P* 4 ΤΟΥ * | *P* ΔΑΕΙΟΜΕΝΟΥ *P*, ΔΑΕΥΟΥΜΕΝΟΥ *B*, *deinde* idē *B* 5 ΔΑΕΙΟΥΜΕΝΟΥ *B* 6 ΕϹΤΙΔ *P* ΘΕΟΝ *B* 10 ΚΑΙΤΑΙΑ *P* ΜΗΓΕΡ *P*, ΜΕΤΕΡ *B* οἱ] ΙΟΙ *P* σοφοί *om.* *B* 11 ΚΑΛΟΥϹΙΝ *P* ΗΜΕ * ΝΗΝ *P*, ΗΜΗΝΗΝ *B* 13 alibi dr̃ · *BP* 14 ΑΙΟϹ *BP*, *deinde* ΘΦΘΑΛΜΟϹ *P* ΚΑΙΠΑΝ *B* 16 θ'] Ο *P* ΕΦΡΑϹ *P* 18 affirij *P* dia heliupoliten *P et* (*sed corr. in* heliopoliten) *B* 21 ęgipti *P* 22 *et* 25 ęgiptiof *P* 25 deloborif *P* affiriorũ *P*, afiriorum *B* 26 fuit *om.* *B* abitũ *P*

Assyrios postea Heliopolim commigrauit. cur ita 11
factum quaque ratione Aegypto profectum in haec
loca ubi nunc est postea uenerit rituque Assyrio
magis quam Aegyptio colatur dicere supersedi quia
ad praesentem non adtinet causam. hunc uero eun- 12
dem Iouem solemque esse cum ex ipso sacrorum ritu
tum ex habitu dinoscitur. simulacrum enim aureum
specie inberbi instat dextera eleuata cum flagro in
aurigae modum, laeua tenet fulmen et spicas, quae
cuncta Iouis solisque consociatam potentiam mon-
strant. huius templi religio etiam diuinatione prae- 13
pollet, quae ad Apollinis potestatem refertur, qui
idem atque sol est. uehitur enim simulacrum dei
Heliopolitani ferculo, uti uehuntur in pompa ludorum
Circensium deorum simulacra, et subeunt plerumque
prouinciae proceres raso capite longi temporis casti-
monia puri feruntürque diuino spiritu, non suo ar-
bitrio sed quo deus propellit uehentes, ut uidemus
apud Antium promoueri simulacra Fortunarum ad
danda responsa. consulunt hunc deum et absentes 14
missis diplomatibus consignatis rescribitque ordine
ad ea quae consultatione addita continentur. sic et
imperator Traianus initurus ex ea prouincia Par-
thiam cum exercitu constantissimae religionis hor-
tantibus amicis, qui maxima huiusce numinis cepe-
rant experimenta, ut de euentu consuleret rei coeptae,
egit Romano consilio prius explorando fidem reli-
gionis, ne forte fraus subesset humana et primum
misit signatos codicillos ad quos sibi rescribi uellet.
deus iussit adferri chartam eamque signari puram 15
et mitti, stupentibus sacerdotibus ad eius modi fac-
tum. ignorabant quippe condicionem codicillorum.

---

1 aſſırıoſ *BP* helıupolın *corr. in* helıopolın *in B* 2 ęgıpto *P* ın *om. P* 3 aſſırıo *BP* 4 ęgıptıo *P* 5 attınet *P* 7 ſımulachrum *P* 8 ımberbı *P* dextera * (*fuisse uid.* t) *B* 14 helıupolıtanı *B'P* 26 cęptae *P*, ceptae *B* 29 codicelloſ *BP* 30 dehınc *ante* deuſ *add.* B^m afferrı *P* 31 factam *B'* 32 condıtıonem *BP* codıcellorum *B*

hos cum maxima admiratione Traianus excepit, quod
16 ipse quoque puris tabellis cum deo egisset. tunc
aliis codicillis conscriptis signatisque consulit an Ro-
mam perpetrato bello rediturus esset? uitem cen-
turialem deus ex muneribus in aede dedicatis deferri
iussit diuisamque in partes sudario condi ac proinde
ferri. exitus rei obitu Traiani apparuit ossibus Ro-
mam relatis. nam fragmentis species reliquiarum,
uitis argumento casus futuri tempus ostensum est.
17 et ne sermo per singulorum nomina deorum uage-
tur, accipe quid Assyrii de potentia solis opinentur.
deo enim, quem summum maximumque uenerantur,
Adad nomen dederunt. eius nominis interpretatio
18 significat unus unus. hunc ergo ut potentissimum
adorant deum sed subiungunt eidem deam nomine
Adargatin omnemque potestatem cunctarum rerum
his duobus adtribuunt solem terramque intellegentes
nec multitudine nominum enuntiantes diuisam eorum
per omnes species potestatem sed argumentis qui-
bus ornantur significantes multiplicem praestantiam
19 duplicis numinis. ipsa autem argumenta solis ratio-
nem locuntur. namque simulacrum Adad insigne
cernitur radiis inclinatis, quibus monstratur uim
caeli in radiis esse solis qui demittuntur in terram.
Adargatidis simulacrum sursum uersum reclinatis ra-
diis insigne est monstrando radiorum ui superne
20 missorum enasci quaecunque terra progenerat. sub
eodem simulacro species leonum sunt, eadem ratione
terram esse monstrantes qua Phryges finxere Ma-
21 trem Deum id est terram leonibus uehi. postremo
potentiam solis ad omnium potestatum summitatem
referri indicant theologi, qui in sacris hoc breuis-

2 tabulis *P* 3 codicellis *B* 4 centuralem *P'*, *deinde* deps *ni fallor P'* 5 dicatis *B* 8 relatis] referri *P* 9 uicus *P* futurū *P* 11 quod *ut uid. P* assirij *P* 14 potensimū *P'* 20 sacrificantes *B'* 22 loquunt̄ *P* 25 adargadis *P*, adargidis *B* 27 sci *in* enasci *in ras. in P* quaecumque *B* 29 p̄riges (p *in ras.*) *P* fingere *P'*

sima precatione demonstrant dicentes Ἥλιε παντοκράτορ κόσμου πνεῦμα κόσμου δύναμις κόσμου φῶς. solem esse omnia et Orpheus testatur his uersibus 22

κέκλυθι τηλεπόρου δίνης ἑλικαύγεα κύκλον
οὐρανίαις στροφάλιγξι περίδρομον αἰὲν ἑλίσσων,
ἀγλαὲ Ζεῦ Διόνυσε, πάτερ πόντου, πάτερ αἴης,
Ἥλιε παγγενέτορ παναίολε χρυσεοφεγγές.'

Hic cum Praetextatus fecisset loquendi finem, XXIIII omnes in eum adfixis uultibus admirationem stupore prodebant. dein laudare hic memoriam, ille doctrinam, cuncti religionem, adfirmantes hunc esse unum arcanae deorum naturae conscium qui solus diuina et adsequi animo et eloqui posset ingenio. inter 2 haec Euangelus 'equidem' inquit 'miror potuisse tantorum potestatem numinum comprehendi, uerum quod Mantuanum nostrum ad singula, cum de diuinis sermo est, testem citatis, gratiosius est quam ut iudicio fieri putetur. an ego credam quod ille, 3 cum diceret L i b e r e t a l m a C e r e s pro sole ac luna, non hoc in alterius poetae imitationem posuit, ita dici audiens, cur tamen diceretur ignorans? nisi 4 forte ut Graeci omnia sua in inmensum tollunt, nos quoque etiam poetas nostros uolumus philosophari, cum ipse Tullius, qui non minus professus est philosophandi studium quam loquendi, quotiens aut de natura deorum aut de fato aut de diuinatione disputat, gloriam quam oratione conflauit incondita rerum relatione minuat'.

---

3 *fragm.* ed. Hermann p. 464

---

2 ΠΝΕΥΜΕ *P* 3 horpheuſ *B* 4 ΚΕΚΛΥΘΙ *P*, ΚΕΚΛΥΘΥ *B* ΔΙΝΕϹ *B* ΕΛ|ΚΑΙΤΕΑ *P*, ΕΛΚΑΓΓΕΑ *B* 5 ϹΤΡΟΦΑΛΙΤΞΙ *B* ΠΕΡΙΔΡΟΜΟ *BP*, *deinde* ΗΛΙΕΝ *P*, ΗΑΙΕΝ *B* ΕΛΙϹΟΩΝ *B* 6 ΑΤΑΑ ΖΕΥ *BP* ΔΥΟΝΥϹΕ· *P* ΠΟΝΤΟΙ *B* ΑΙΝϹ *B* 7 ΠΑΝΓΕΝΕΤΩΡ *BP* Πὰν αἰόλε *Herm.* 8 finẽ loquendı *P* 12 archanae *B* 13 aſſequı *B* 22 ımmenſum *P* 24 cum — profeſſuſ eſt phıloſopharı (*ita BP*) *om.* *B'*

5 Tum Symmachus 'de Cicerone, Euangele, qui conuiciis inpenetrabilis est, post uidebimus, nunc quia cum Marone nobis negotium est, respondeas uolo utrum poetae huius opera instituendis tantum pueris idonea iudices an alia illis altiora inesse fatearis? uideris enim mihi ita adhuc Vergilianos habere uersus qualiter eos pueri magistris praelegentibus canebamus'.

6 'Immo pueri cum essemus, Symmache, sine iudicio mirabamur, inspicere autem uitia nec per magistros nec per aetatem licebat. quae tamen non pudenter quisquam negabit, cum ipse confessus sit. qui enim moriens poema suum legauit igni quid nisi famae suae uulnera posteritati subtrahenda curauit?

7 nec inmerito. erubuit quippe de se futura iudicia, si legeretur petitio deae precantis filio arma a marito cui soli nupserat nec ex eo prolem suscepisse se nouerat, uel si mille alia multum pudenda seu in uerbis modo Graecis modo barbaris seu in ipsa dispositione operis deprehenderentur.'

8 Cumque adhuc dicentem omnes exhorruissent, subtexuit Symmachus 'haec est quidem, Euangele, Maronis gloria ut nullius laudibus crescat nullius uituperatione minuatur, uerum ista quae proscindis defendere quilibet potest ex plebeia grammaticorum cohorte, ne Seruio nostro, qui priscos, ut mea fert opinio, praeceptores doctrina praestat, in excusandis talibus quaeratur iniuria, sed quaero utrum cum poetica tibi in tanto poeta displicuerit, nerui tamen oratorii, qui in eodem ualidissimi sunt, placere uideantur?'

---

1 ſimmachuſ *BP* 2 conuıtıſ ımpenetrabılıſ *B* 4 tantum *om. P* 9 ſimmache *BP* 10 ıudıcia *P'* 11 on *in* non *in ras. in P* 14 uulnera *om. B* 15 ımmerıto *B* 16 p&ıtıo deprecantıſ *B* 18 uel ſı mılıa alıa *B* pudendenda *B'* 22 ſ̄imachuſ *P* equıdem *P* 23 nulluſ *bis B'*

Haec uerba primum Euangeli risus excepit. 9
deinde subiecit 'id hercle restat denique ut et oratorem Vergilium renuntietis nec mirum cum et ad philosophos eum ambitus uester paulo ante prouexerit'.

'Si in hac opinione es' inquit Symmachus 'ut 10
Maro tibi nihil nisi poeticum sensisse aestimetur, licet hoc quoque eidem nomen inuideris, audi quid de operis sui multiplici doctrina ipse pronuntiet. ipsius enim Maronis epistula, qua conpellat Augustum, ita incipit ego uero frequentes a te lit- 11
teras accipio et infra de Aenea quidem meo, si mehercle iam dignum auribus haberem tuis, libenter mitterem, sed tanta inchoata res est ut paene uitio mentis tantum opus ingressus mihi uidear, cum praesertim, ut scis, alia quoque studia ad id opus multoque potiora impertiar. nec his Vergilii uerbis 12
copia rerum dissonat, quam plerique omnes litteratores pedibus inlotis praetereunt tamquam nihil ultra uerborum explanationem liceat nosse grammatico. ita sibi belli isti homines certos scientiae fines et uelut quaedam pomeria et effata posuerunt, ultra quae siquis egredi audeat, introspexisse in aedem deae a qua mares absterrentur existimandus sit. sed 13
nos, quos crassa Minerua dedecet, non patiamur abstrusa esse adyta sacri poematis sed arcanorum sensuum inuestigato aditu doctorum cultu celebranda praebeamus reclusa penetralia. et ne uidear uelle 14
omnia unus amplecti, spondeo uiolentissima inuenta uel sensa rhetoricae in Vergiliano me opere demonstraturum, Eusebio autem, oratorum eloquentissimo,

2 ercle *P* 3 uirgilium *B* mirum eum *B*, mirum cum eum *b* 4 eum *om. B* 6 inquid *B'* ſīmachuſ *P* 10 epiſtola *pB* quam pellat *B'* 11 ita *om. B'* 12 a *in* ęnea *et* quidē *in ras. in P* 18 uirgilii *B* 20 inlotiſ *om. P* 24 aegri audeat *B'* 27 adita *BP* archanorum *P* 31 rethorice *P*, rethoricę *P* uirgiliano *P'B*

non praeripio de oratoria apud Maronem arte tractatum, quem et doctrina et docendi usu melius exsequetur. reliquos omnes qui adestis inpense precatus sim ut quid uestrum quisque praecipuum sibi adnotauerit de Maronis ingenio uelut ex symbola
15 conferamus.' mirum in modum alacritatem omnibus qui aderant haec uerba pepererunt et adsurgens quisque in desiderium alios audiendi non uidit et se in idem munus uocandum. itaque hortatu mutuo concitati in adsensum facile ac libenter animati sunt, intuentesque omnes Praetextatum orabant ut iudicium suum primus aperiret, ceteris per ordinem quem casus sedendi fecerat secuturis.

16 Et Vettius 'equidem inter omnia quibus eminet laus Maronis hoc adsiduus lector admiror quia doctissime *ius pontificium* tamquam hoc professus in multa et uaria operis sui parte seruauit et, si tantae dissertationi sermo non cesserit, promitto fore ut Vergilius noster pontifex maximus adseratur'.

17 Post hunc Flauianus 'apud poetam nostrum' inquit 'tantam scientiam *iuris auguralis* inuenio ut, si aliarum disciplinarum doctrina destitueretur, haec illum uel sola professio sublimaret'.

18 Eustathius deinde 'maxime' inquit 'praedicarem quanta de *Graecis* cautus et tamquam aliud agens modo artifici dissimulatione modo professa imitatione *transtulerit*, ni me maior admiratio de *astrologia* totaque *philosophia* teneret, quam

---

1 arte * * * * (*etiam* arte *in ras.*) *P* 3 ımpenſe *P* 5 ſımbola *P*, ſymbala *B'* 7 quı adherant *in ras. in P* 12 ıret *in* aperıret *et* ceterıſ *in ras. in P* 13 ıſ *in* ſequuturıſ *in ras. in P* 15 ronıſ *in* maronıſ *in ras. in P* ammıror *B* doctıſſımũ | eıuſ *P* 18 ſermo ronceſſerıt (*ut uid.*), *corr. in* ſermo conceſſerıt *in P* 19 uırgılıuſ *B* 20 flauıanuſ — 133, 1 reprehendenduſ *in ras. in P neque tamen uocabula erasa esse uidentur sed siue lineolae uel tale aliquid deletae siue membranae nescio quid uitium sublatum* 22 doctrına *om. P'* dıſtıtuer&ur *B'* 24 euſ|tatıuſ *B* 25 cautıſ *P'*

parcus et sobrius operi suo nusquam reprehendendus aspersit'.

Furius Albinus alterum fouens Praetextati latus 19
iuxtaque eum Caecina Albinus, ambo uetustatis adfectationem in Vergilio praedicabant, alter in uersibus, Caecina in uerbis.

Auienus 'non adsumam mihi' ait 'ut unam ali- 20
quam de Vergilianus uirtutibus audeam praedicare sed audiendo quaecunque dicetis, siquid uel de his mihi uidebitur uel iam dudum legenti adnotandum uisum est, oportunius proferam: modo memineritis a Seruio nostro exigendum ut quidquid obscurum uidebitur quasi litteratorum omnium longe maximus palam faciat'.

His dictis et uniuerso coetui complacitis Prae- 21
textatus cum in se conuersa omnium ora uidisset 'philosophia' inquit 'quod unicum est munus deorum et disciplina disciplinarum, honoranda est anteloquio, unde meminerit Eustathius primum sibi locum ad disserendum omni alia professione cedente concessum. huic tu, mi Flauiane, succedes ut et auditu uestro recreer et aliquanto silentio instaurem uires loquendi.'

Inter haec seruilis moderator obsequii, cui cura 22
uel adolendi Penates uel struendi penum et domesticorum actuum ministros regendi, admonet dominum familiam pro sollemnitate annui moris epulatam. hoc enim festo religiosae domus prius famulos 23
instructis tamquam ad usum domini dapibus honorant, et ita demum patribus familias mensae apparatus nouatur. insinuat igitur praesul famulitii cenae

---

3 p̄|textatu *ut uid.* *B'* 4 cicena *P'* albinuſ *om.* *P'* 5 uirgilio *B* 7 ut *om.* *B'* unum *P'* 8 uirgilianiſ *B* p̄dicale *P'* 9 quaecumq. *B* 10 uidetur *P'* 12 quicquid *B* 15 hiſ deductiſ *B'* c&ui *P* 25 poenum *B* 27 ſollēpnitate *P*, ſollempnitate *corr. ex* ſellempnitate *B* 29 dapibuſ *B* 30 patriaſ *B* 31 familicij *P* cęnę *P*, caene *B*

24 tempus et dominos iam uocare. tum Praetextatus 'reseruandus igitur est Vergilius noster ad meliorem partem diei, ut mane nouum inspiciendo per ordinem carmini destinemus. nunc hora nos admonet ut honore uestro haec mensa dignetur. sed Eustathius et post hunc Nicomachus meminerint crastina
25 dissertatione seruari sibi anteloquii functionem'. et Flauianus 'ex placita iam uos lege conuenio ut sequenti die Penates mei beari se tanti coetus hospitio glorientur'. his cum omnes adsensi essent, ad cenam alio aliud de his quae inter se contulerant reminiscente adprobanteque cum magna alacritate animi concesserunt.

---

2 uırgılıuſ *B* 4 nunc — 5 dıgnetur *om. P* 5 haec *bP*: & *B* 6 nıchomachuſ *B*: ſımmachuſ *P* (*sed* ſım *in ras. 5 litterarum*) 9 pen&eſ *B'* bearıſ &antı *B'* 13 *post* conceſſerunt *add.* EXPLICIT LIBER ·I· SATVR|NALIOR ·INCIPIT SCDS· *P*, *nihil subscriptum sed sequitur* hıc ubı modeſtuſ *in B*

LIBER SECVNDVS

Hic ubi modestus edendi modus cessare fecit I
castimoniam ferculorum et conuiualis laetitia minusculis poculis oriebatur, Auienus ait 'bene ac sapienter Maro noster tumultuosum et sobrium uno eodemque uersu descripsit sub paucorum uerborum inmutatione conuiuium. nam ubi sub apparatu regio procedere solet luxus ad strepitum

'postquam prima' inquit 'quies epulis'

at cum heroes castigatis dapibus adsidunt, non reducit quietem quia nec praecessit tumultus sed

postquam exempta fames epulis.

nostrum hoc conuiuium, quod et heroici saeculi 2
pudicitiam et nostri conduxit elegantiam, in quo splendor sobrius et diligens parsimonia, Agathonis conuiuio uel post magniloquentiam Platonis non componere tantum sed nec praeferre dubitauerim.
nam ipse rex mensae nec in moribus Socrate minor 3
et in re publica philosopho efficacior, ceteri qui adestis eminentiores estis ad studia uirtutum quam ut poetis comicis et Alcibiadi, qui tantum fuit fortis

---

8 Aen. I 723   11 Aen. I 216

---

2 minıſculıſ poſculıſ *B′*   3 ac *et* ſa *in* ſapıenter *in ras. in P*   4 una *B′*   6 ımmutatıone *P*   9 heroeſ|eſcatı gratıſ *P*   adſıdum *B′*   11 exemta *B′*   19 quã — 20 alcıpıadı (*ita B*) quı tant (*cetera uocabuli pars resecto margine periit*) *add. B*[m]

ad crimina aliisque quibus frequens illud conuiuium fuit uos quisquam aestimet comparandos'.
4 'Bona uerba quaeso' Praetextatus ait 'circa reuerentiam tantum Socraticae maiestatis. nam reliquis qui in illo fuere symposio haec lumina quis non praeponenda consentiat? sed quorsum tibi, Auiene,
5 hoc tendit exemplum?' 'quia sub illorum' inquit supercilio non defuit qui psaltriam intromitti peteret ut puella ex industria supra naturam mollior canora dulcedine et saltationis lubrico exerceret inlecebris
6 philosophantes. illic hoc fieri temptatum est ut Agathonis uictoria celebraretur, nos honorem dei cuius hoc festum est nullo admixtu uoluptatis augemus. neque ego sum nescius uos nec tristitiam nec nubilum uultum in bonis ducere nec Crassum illum quem Cicero auctore Lucilio semel in uita risisse scribit magnopere mirari'.
7 Ad haec cum Praetextatus diceret ludicras uoluptates nec suis Penatibus adsuetas nec ante coetum
8 tam serium producendas, excepit Symmachus 'quia

Saturnalibus optimo dierum

ut ait Veronensis poeta, nec uoluptas nobis ut Stoicis tamquam hostis repudianda est, nec ut Epicureis summum bonum in uoluptate ponendum, excogitemus alacritatem lasciuia carentem et, ni fallor, inueni, ut iocos ueterum ac nobilium uirorum edecumatos ex multiiugis libris relatione mutua proferamus.
9 haec nobis sit litterata laetitia et docta cauillatio uicem planipedis et sabulonis impudica et praetextata uerba iacientis ad pudorem ac modestiam uersus

21 Catull. 14, 15

5 ſympōſio *B*, ł simphosio *add. b* 10 lubrica *P'* illecebriſ *P* 11 phi *in* philoſophanteſ *in ras. in P* 16 auctorem *B'* ſemel *om. P* 18 p̄textatuſ cū *P* 23 hoſti *B'* 27 relationē mutuā *B'* 28 lęticia| *in ras. in P* 29 p̄texta *P*, pr&exta *B*

imitata. haec res et cura et studio digna ueteribus 10
uisa est. et iam primum animaduerto duos quos eloquentissimos antiqua aetas tulit, comicum Plautum et oratorem Tullium, eos ambos etiam ad iocorum uenustatem ceteris praestitisse. Plautus quidem ea 11
re clarus fuit ut post mortem eius comoediae, quae incertae ferebantur, Plautinae tamen esse de iocorum copia noscerentur. Cicero autem quantum in 12
ea re ualuerit quis ignorat qui uel liberti eius libros quos is DE IOCIS patroni composuit, quos quidam ipsius putant esse, legere curauit? quis item nescit consularem eum scurram ab inimicis appellari solitum? quod in oratione etiam sua Vatinius posuit. atque ego, ni longum esset, referrem in quibus cau- 13
sis, cum nocentissimos reos tueretur, uictoriam iocis adeptus sit, ut ecce pro L. Flacco, quem repetundarum reum ioci oportunitate de manifestissimis criminibus exemit. is iocus in oratione non extat, mihi ex libro Furii Bibaculi notus est et inter alia eius dicta celebratur. sed in hoc uerbum non casu 14
incidi, uolens feci. iocos enim hoc genus ueteres nostri dicta dicebant. testis idem CICERO qui in libro EPISTVLARVM AD CORNELIVM NEPOTEM SECVNDO sic ait itaque nostri cum omnia quae dixissemus dicta essent, quae facete et breuiter et acute locuti essemus, ea proprio nomine appellari dicta uoluerunt. haec Cicero. Nouius uero Pomponiusque iocos non raro dicteria nominant. Marcus etiam Cato 15

24 fragm. ed. Orelli p. 968

2 uıſa eſt $B^m P$: Dıgna eſt *B* prımo *P′* dū hoſ quoſ (‾ *add. b*) *B* 6 comoedıa | *B′* aeque *ut uid. B′* 7 paulatım ae tamen *B′* 13 ora etıam *P′* uatınuſ *B* 16 lucıo *BP* 19 fuſıı *B*, fuſıı *P* uıuaculı *BP* 21 ındı *P′* Iocuſ *B* 23 epıſtolarum *BP* 26 loquutı *P* proprıa nomına *P′* 28 Neuıuſ *B*

ille Censorius argute iocari solitus est. horum nos ab inuidia muniret auctoritas etiam si nostris cauillaremur, at cum ueteribus dicta referamus, ipsa utique auctorum dignitate defendimur. si ergo probatis inuentum, agite quod cuique de dictis talibus in mentem ueniet uicissim memoriam nostram ex-
16 citando referamus.' placuit uniuersis laetitiae excogitata sobrietas: et ut Praetextatus incipiendo auctoritatem de exemplo praeberet hortati sunt.

II Tum ille 'dictum uolo hostis referre, sed uicti et cuius memoria instaurat Romanorum triumphos. *Hannibal* Carthaginiensis apud regem Antiochum
2 profugus facetissime cauillatus est. ea cauillatio huiusce modi fuit. ostendebat Antiochus in campo copias ingentes quas bellum populo Romano facturus comparauerat conuertebatque exercitum insignibus argenteis et aureis florentem. inducebat etiam currus cum falcibus et elephantos cum turribus equitatumque frenis et ephippiis monilibus ac faleris praefulgentem. atque ibi rex contemplatione tanti et tam ornati exercitus gloriabundus Hannibalem aspicit et *putasne* inquit *satis esse Romanis haec*
3 *omnia?* tunc Poenus eludens ignauiam inbelliamque militum eius pretiose armatorum *plane* inquit *satis esse credo Romanis haec et si auarissimi sunt.* nihil prorsum neque tam lepide neque tam acerbe dici potest. rex de numero exercitus sui ac de aestimanda aequiperatione quaesiuerat, respondit Hannibal de praeda'.
4 Flauianus subiecit 'sacrificium apud ueteres fuit quod uocabatur *propter uiam*. in eo mos erat

2 numı|r& *B'* 3 referemuſ *P'*, referemuſ *corr. primum in* referamuſ, *deinde in* referremuſ *in B* 9 prębe r& *om. P'* 12 cartagınıenſıſ *P* 14 obtendebat *P* 15 populo *om. P* 19 *ad* ephıppuſ *add.* ephıppıa dıcun|tur generalıt|om̄a equoꝝ orna|menta *add. Pᵐ* 23 ınbelloamq. *B'* 27 acerue *ut uid. B'* 31 *et* 139, 4 proter *B'*

ut, siquid ex epulis superfuisset, igne consumeretur. hinc Catonis iocus est. namque Albidium quendam, qui bona sua comedisset et nouissime domum quae ei reliqua erat incendio perdidisset, propter uiam fecisse dicebat: quod comesse non potuerit, id combussisse'.

5 Symmachus deinde 'mater M. Bruti Seruilia cum pretiosum aere paruo fundum abstulisset a Caesare subiciente hastae bona ciuium, non effugit dictum tale Ciceronis equidem quo melius emptum sciatis, comparauit Seruilia hunc fundum tertia deducta. filia autem Seruiliae erat Iunia Tertia eademque C. Cassii uxor lasciuiente dictatore tam in matrem quam in puellam. tunc luxuriam senis adulteri ciuitas subinde rumoribus iocisque carpebat, ut mala non tantum seria forent'.

6 Post hunc Caecina Albinus 'Plancus in iudicio forte amici cum molestum testem destruere uellet, interrogauit, quia sutorem sciebat, quo artificio se tueretur. ille urbane respondit gallam subigo. sutorium hoc habetur instrumentum, quod non infacete in adulterii exprobrationem ambiguitate conuertit. nam Plancus in Maeuia Galla nupta male audiebat.'

7 Secutus est Furius Albinus 'post Mutinensem fugam quaerentibus quid ageret Antonius, respondisse familiaris eius ferebatur quod canis in Aegypto: bibit et fugit, quando in illis regionibus constat canes raptu corcodilorum exterritos currere et bibere'.

8 Eustathius deinde 'Publius Mucium in pri-

2 hıc *B* 4 relıquerat ıncendıo *B'* 7 marcı *PB* 10 quoquo *B* 11 ſacıatıſ *B'* 13 gaı *BP* 16 ıoıcıſq. *ut uid.* *B'* 24 meuıa *B* ꝑnupta *ni fallor P'* 28 ęgıpto *P* 30 rapto *P* corcodrıllo℞ *P*, crọco|dılorum *B* 32 mocıum *B'*

mis maliuolum cum uidisset solito tristiorem aut Mucio inquit nescio quid incommodi accessit aut nescio cui aliquid boni'.

9 Inde Auienus 'Faustus Sullae filius cum soror eius eodem tempore duos moechos haberet Fuluium fullonis filium et Pompeium cognomine Maculam miror inquit sororem meam habere maculam cum fullonem habeat.

10 Hic Euangelus 'apud L. Mallium, qui optimus pictor Romae habebatur, Seruilius Geminus forte cenabat cumque filios eius deformes uidisset non similiter inquit Malli fingis et pingis. et Mallius in tenebris enim fingo inquit luce pingo'.

11 Eusebius deinde 'Demosthenes' inquit 'excitatus ad Laidis famam, cuius formam tunc Graecia mirabatur, accessit ut et ipse famoso amore poti-retur. qui ubi dimidium talentum unius pretium noctis audiuit, discessit hoc dicto *οὐκ ἀγοράζω τοσούτου μετανοῆσαι*'.

12 Inter haec cum Seruius ordine se uocante per uerecundiam sileret 'omnes nos' inquit Euangelus, 'inpudentes grammatice pronuntias, si tacere talia uis uideri tuitionem pudoris, unde neque tuum nec Disarii aut Hori supercilium liberum erit a superbiae nota, ni Praetextatum et nos uelitis imitari'.

13 tunc Seruius postquam magis silentium erubescendum uidit, ad libertatem se similis relationis animauit.

---

2 neſcio inquit *B* 4 ſyllę *P*, ſyllae *B* 5 męchoſ *P* 6 fulonıſ *B′* cognomine *om. P* 9 lucium *BP* 11 cęnabat *P*, caenabat *B*, *quod amplius non notabo* 13 enim *in ras. in P* inquid *P′* 14 in *ante* luce *add. b* 15 demoſteneſ *B* 17 famoſa *B′* 18 ibi *B′* 19 ATOPAZO τοσούτου] COITOY *corr. in* COYTOY *P* 20 META| NONCAI *P* 21 cum *om. P′* 23 impudenteſ *B* 25 aut hori *P*: athori *B*, auctoriſ B^m 28 audiuit *P*

'M.' inquit 'Otacilius Pitholaus, cum Caninius
Reuilus uno tantum die consul fuisset, dixit ante
flamines, nunc consules diales fiunt'. nec 14
Disarius ultra exprobrationem taciturnitatis expectans ait

* * * * * * * * * *

Post hunc Horus quoque 'adfero ad uos' inquit 15
'δίστιχον Platonis, quo ille adulescens luserit cum tragoediis quoque eadem aetate praeluderet

τὴν ψυχὴν Ἀγάθωνα φιλῶν ἐπὶ χείλεσιν ἔσχον·
ἦλθε γὰρ ἡ τλήμων ὡς διαβησομένη'.

Orta ex his laetitia et omnibus in censorium 16
risum remissis ac retractantibus quae a singulis antiquae festiuitatis sapore prolata sunt, Symmachus ait 'hos Platonis uersiculos, quorum magis uenustatem an breuitatem mireris incertum est, legisse me memini in Latinum tanto latius uersos quanto solet nostra quam Graecorum lingua breuior et angustior
aestimari et ut opinor haec uerba sunt 17

dum semiulco sauio
meum puellum sauior
dulcemque florem spiritus
duco ex aperto tramite,
animula aegra et saucia
cucurrit ad labias mihi
rictumque in oris peruium
et labra pueri mollia

---

10 Anthol. Palatin. V 78

---

1 Otacilius Pitholaus *Casaubonus*: uotacıliuſ pytholauſ *BP* Caninius Reuilus *Aldina*: maıuſ serulıuſ *P*, gaıuſ ſerulıuſ *B* 4 dıſa*nuſ *P*, dyſarıuſ *B* 8 quod *B'* adoleſcenſ *BP* lu|cerıt *ut uid. B'* 9 pluder& *B* 10 ΑΓΑΤωΝΑ *P*, ΑΤΑΘωΝΑ *B* 11 ΗΑΘЄ *P*, ЄΑΘЄ *B* ΗΤΑΜωΝ *P*, ЄΤΑΝΜωΝ *B* ώc *om. P* ΔΙΑΒЄCΟΜЄΝΙ *B* 13 rıſum] ıudıcıum *P* a *om. P* 14 ſımmachuſ *P* 15 uenuſtatem *Meursius*: uetuſtatem *BP* 16 me *om. PB'* 24 animula *Gellius XVIIII 11, 4 Gronouii*: anıma *BP* 26 rectũq. *P*, rectumq. *B*, *em. Arnold. Vesaliensis*

rimata itineri transitus
ut transilire nititur.
tum si morae quid plusculae
fuisset in coetu osculi,
amoris igne percita
transisset et me linqueret,
et mira prorsum res foret
ut ad me fierem mortuus,
ad puerulum intus uiuerem.

III Sed miror omnes uos ioca tacuisse Ciceronis, in
quibus facundissimus ut in omnibus fuit et, si uide-
tur, ut aedituus responsa numinis sui praedicat ita
ego quae memoria suggesserit refero dicta Cice-
ronis.' tum omnibus ad audiendum erectis ille
2 sic incipit 'M. Cicero cum apud Damasippum cena-
ret et ille mediocri uino posito diceret bibite
Falernum hoc, annorum quadraginta est:
bene inquit aetatem fert.
3 Idem cum Lentulum generum suum, exiguae
staturae hominem, longo gladio adcinctum uidisset
quis inquit generum meum ad gladium ad-
ligauit?
4 Nec Q. Ciceroni fratri circa similem mordaci-
tatem pepercit. nam cum in ea prouincia quam
ille rexerat uidisset clipeatam imaginem eius in-
gentibus lineamentis usque ad pectus ex more pictam
— erat autem Quintus ipse staturae paruae — ait
frater meus dimidius maior est quam totus.
5 In consulatu Vatinii, quem paucis diebus ges-

---

1 itineri *Gellius*: ıtıner *BP* transilire *Gell.*: tranſıre *BP* 4 pſculı *P′* 6 relınqueret *P* 7 ꝑrſ *P* foret *Gellius*: fıeret *P*, fıer& *B* 9 puerulum *em. apud Gell.*: puerum *BP* 11 fecundıſſımuſ *P* 13 ergo *B* 15 marcuſ *BP* damaſyppum *B* 17 ·xl· *P* 20 staturae *emendator cod. Cantabr.*: naturae *BP* accınctum *P* 21 allıgauıt *P* 23 quınto *BP* 26 lınıamentıſ *b* 28 malorum *corr. in* maior eſt *in B* 29 conſolatu *B*

sit, notabilis Ciceronis urbanitas circumferebatur. magnum ostentum inquit anno Vatinii factum est, quod illo consule nec bruma nec uer nec aestas nec autumnus fuit. querenti deinde Vatinio quod grauatus esset domum ad se infirmatum uenire, respondit uolui in consulatu tuo uenire sed nox me comprehendit. ulcisci autem se Cicero uidebatur ut qui respondisse sibi Vatinium meminerat, cum humeris se rei publicae de exilio reportatum gloriaretur, unde ergo tibi uarices?

Caninius quoque Reuilus, qui uno die, ut iam 6
Seruius rettulit, consul fuit, rostra cum ascendisset, pariter honorem iniit consulatus et eierauit, quod Cicero omni gaudens occasione urbanitatis increpuit λογοθεώρητος est Caninius consul et deinde hoc consecutus est Reuilus ut quaereretur quibus consulibus consul fuerit. dicere praeterea non destitit uigilantem habemus consulem Caninium qui in consulatu suo somnum non uidit.

Pompeius Ciceronis facetiarum impatiens fuit. 7
cuius haec dicta ferebantur ego uero quem fugiam habeo, quem sequar non habeo. sed et cum ad Pompeium uenisset, dicentibus sero eum uenisse respondit minime sero ueni, nam nihil hic paratum uideo. deinde interroganti Pom- 8
peio ubi gener eius Dolabella esset, respondit cum socero tuo. et cum donasset Pompeius transfugam ciuitate Romana o hominem bellum inquit Gallis ciuitatem promittit alienam qui

---

6 ueıare *ni fallor P'* conſolatu *B'* 8 ſı *P* 9 uatınıū * * * * * * * * * memınerat *P* 10 reportatam *B'* 12 canınus *B'* 14 egerauıt *P* 16 ΛΟΓΟΘΗ̣ΩΡΗ|ΤΟϹ (ε *supra* Η) *P*, ΛΟΓΟΘΕΩΡΕϹΤΟϹ *B* 17 conſequutuſ *P* 25 eū ſero *P* 26 nı *in* uenı *in ras. in P* 27 ınterrogandı *B'* 30 *prior* a *in* romana *in ras. in B*

nobis nostram non potest reddere. propter
quae merito uidebatur dixisse Pompeius cupio ad
hostes Cicero transeat ut nos timeat.
9 In Caesarem quoque mordacitas Ciceronis dentes
suos strinxit. nam primum post uictoriam Caesaris
interrogatus cur in electione partis errasset respon-
dit praecinctura me decepit iocatus in Caesa-
rem, qui ita toga praecingebatur ut trahendo laci-
niam uelut mollis incederet adeo ut Sulla tamquam
prouidus dixerit Pompeio caue tibi illum puerum
10 male praecinctum. deinde cum Laberius in fine
ludorum anulo aureo honoratus a Caesare e uestigio
in quattuordecim ad spectandum transiit uiolato or-
dine et cum detrectatus est eques Romanus et com-
minus remissus, ait Cicero praetereunti Laberio et
sedile quaerenti recepissem te nisi anguste
sederem simul et illum respuens et in nouum se-
natum iocatus, cuius numerum Caesar supra fas
auxerat. nec impune. respondit enim Laberius
mirum si anguste sedes qui soles duabus
sellis sedere exprobrata leuitate Ciceronis qua in-
11 merito optimus ciuis male audiebat. idem Cicero
alias facilitatem Caesaris in adlegendo senatu inrisit
palam. Nam cum ab hospite suo P. Mallio roga-
retur ut decurionatum priuigno eius expediret ad-
sistente frequentia dixit Romae, si uis, habebit;
12 Pompeis difficile est. nec intra haec eius mor-
dacitas stetit: quippe ab Androne quodam Laodiceno
salutatus cum causam aduentus requisisset com-
perissetque — nam ille se legatum de libertate pa-
triae ad Caesarem uenisse respondit — ita expressit
publicam seruitutem ἐὰν ἐπιτύχῃς καὶ περὶ ἡμῶν

---

6 elatıone *B'* 7 locatuſ *P* 9 ſılla *P*, ſylla *B* 10 dıxerat *P'* 13 ın quattuordecī *in ras. in P* spectandum *Cantabrigiensis*: expectandum *BP* 14 cum*** *P* d&racta|tuſ *B'* cū|mın̄ *P* 16 te *in ras. in P* 21 cıceronı *P* ım-merıto *P* 22 cıueſ *B* audıerat *P'* 24 publıo *B* 25 prıuıgnuſ *ut uid.* *P'* 27 pompeıuſ *B* 28 quadam *B'*

πρέσβευσον. si obtinueris et pro nobis intercede.

Vigebat in eo excedens iocus et seria mordacitas 13 ut hoc est ex epistula ad C. Cassium dictatoris uiolatorem uellem Idibus Martiis me ad cenam inuitasses, profecto reliquiarum nihil fuisset. nunc me reliquiae uestrae exercent. idem Cicero de Pisone genero et M. Lepido lepidissime cauillatus est.'

Dicente adhuc Symmacho et, ut uidebatur, plura 14 dicturo intercedens Auienus, ut fieri in sermonibus conuiualibus solet 'nec Augustus' inquit 'Caesar in huius modi dicacitate quoquam minor et fortasse nec Tullio et, si uolentibus uobis erit, aliqua eius quae memoria suggesserit relaturus sum.' et Horus 15 'permitte, Auiene, Symmachus explicet de his quos iam nominauerat dicta Ciceronis et oportunius quae de Augusto uis referre succedent.' reticente Auieno 16 Symmachus 'Cicero' inquam 'cum Piso gener eius mollius incederet, filia autem concitatius, ait filiae ambula tamquam uir. * * * * * * * * * * * * * et cum M. Lepidus in senatu dixisset patribus conscriptis * * * * * * * * * * * Tullius ait ego non tanti fecissem ὁμοιόπτωτον. sed perge, Auiene, ne ultra te dicturientem retardem.'

Et ille 'Augustus inquam Caesar adfectauit IIII iocos saluo tamen maiestatis pudorisque respectu nec ut caderet in scurram. Aiacem tragoediam 2

1 ſi — intercede *om. P* 3 iocoſ *P* 4 epiſtola *BP* gaium *BP* 6 profectiſ *P* 8 marco *BP* 10 ſimacho *P* 13 quaquam *B'* 15 memoriae *B'* 21 *recte in ed. uulg. — quod enim prior locus in Gudiano expletus est etiam coniectura factum est — sententia manca hunc in modum restituta legitur* ait genero ambula tamquam femina *et postea* ego non tanti fecissem simile factum 22 marcuſ *BP* 23 ego ñ* (*uid. fuisse* e) *B* 24 ΟΜΟΙΟΠΟΙΗΤΟΝ *B* 28 tragu (*corr. in* o) aediam *B*

scripserat eandemque quod sibi displicuisset deleuerat. postea L. Varius tragoediarum scriptor interrogabat eum quid ageret Aiax suus. et ille in spongiam inquit incubuit.

3 Idem Augustus cum ei quidam libellum trepidus offerret et modo proferret manum modo retraheret putas inquit te assem elephanto dare?

4 Idem cum ab eo Pacuuius Taurus congiarium peteret diceretque iam hoc homines uulgo loqui, non paruam sibi ab illo pecuniam datam sed tu inquit noli credere.

5 Alium praefectura equitum submotum et insuper salarium postulantem dicentemque non lucri causa dari hoc mihi rogo sed ut iudicio tuo munus uidear impetrasse et ita officium deposuisse hoc dicto repercussit tu te accepisse apud omnes adfirma et ego dedisse me non negabo.

6 Vrbanitas eiusdem innotuit circa Herennium deditum uitiis iuuenem. quem cum castris excedere iussisset et ille supplex hac deprecatioue uteretur quo modo ad patrias sedes reuertar? quid patri meo dicam? respondit dic me tibi displicuisse.

7 Saxo in expeditione percussum ac notabili cicatrice in fronte deformem, nimium tamen sua opera iactantem sic leniter castigauit at tu cum fugies inquit numquam post te respexeris.

8 Galbae cuius informe gibbo erat corpus, agenti apud se causam et frequenter dicenti corrige in me siquid reprehendis respondit ego te monere possum, corrigere non possum.

---

1 delauerat *B′* 2 L. Varius *Pontanus*: luciuſ graiuſ *BP* traguediarum *B* 3 quod *B′* 5 quidã *om. P* 7 elefanto *P* 8 Pacuuius *Salisburgensis*: pacubiuſ *B*, pachubiuſ *P* congiarum *B′* 12 p̄fecturę *P* 16 tute * (*fuit* m) *B* 17 affirma *P* 20 secedere *b* 21 ſuplex *B* 29 gybbo *B* 30 in *om. B*

9 Cum multi Seuero Cassio accusante absoluerentur et architectus fori Augusti expectationem operis diu traheret ita iocatus est uellem Cassius et meum forum accuset.

10 Vettius cum monumentum patris exarasset ait Augustus hoc est uere monumentum patris colere.

11 Cum audisset inter pueros quos in Syria Herodes rex Iudaeorum intra bimatum iussit interfici filium quoque eius occisum ait mallem Herodis porcus esse quam filius.

12 Idem Augustus quia Maecenatem suum nouerat stilo esse remisso molli et dissoluto, talem se in epistulis quas ad eum scribebat saepius exhibebat et contra castigationem loquendi quam alias ille scribendo seruabat in epistula ad Maecenatem familiari plura in iocos effusa subtexuit uale mi ebenum Medulliae, ebur ex Etruria, lasar Arretinum, adamas Supernas, Tiberinum margaritum, Cilniorum smaragde, iaspi Iguuinorum, berulle Porsennae, carbunculum Hadriae, *ἵνα συντέμω πάντα*, *μάλαγμα* moecharum.

13 Exceptus est a quodam cena satis parca et quasi cotidiana. nam paene nulli se inuitanti negabat. post epulum igitur inops ac sine ullo appa-

5 exaraſſet — 6 patriſ *om. P* 9 iudeorum *B* 10 ait meliuſ eſt herodiſ *B* 11 porcum, *P* filium *P* 12 mecenatum *B'* 14 epiſtoliſ *BP* quae *ut uid. B'* 16 epiſtola *BP* 17 mi ebenum *Iahnius Hermae II 247:* mel gentium *BP* 18 Medulliae *Turnebus Aduersariorum XVIII 1*: melcule *in ras. in P*, mecullе (*corr. ut uid. ex* mecure) *B* ebur ex *om. P'* ar&inũ *P* 19 ſapnaſ *B* tyberinũ *P* ritũ *in* margaritũ | *in ras. in P* 20 cilneorum *BP* (*in B librarius primitus excaraturus fuit* ll) zmaragde *P*, ſmaragdae *B* Iguuinorum *Iahnius*: figulorum *BP* 21 porſene *B*, porſene *P* (n *supra scr.*) 22 hadriae *Iahnius*: habeaſ *BP* ΠΑΝΑ *P'* 24 caena *B* paca *P'* 25 inuitati *B'*

ratu discedens uale dicenti hoc tantum insusurrauit non putabam me tibi tam familiarem.

14 Cum de Tyriae purpurae quam emi iusserat obscuritate quereretur, dicente uenditore erige altius et suspice his usus est salibus quid? ego, ut me populus Romanus dicat bene cultum, in solario ambulaturus sum?

15 Nomenculatori suo, de cuius obliuione querebatur, dicenti numquid ad forum mandas? — accipe inquit commendaticias quia illic neminem nosti.

16 Vatinio in prima sua aetate eleganter insultauit. contusus ille podagra uolebat tamen uideri discussisse iam uitium et mille passus ambulare se gloriabatur. cui Caesar non miror inquit dies aliquanto sunt longiores.

17 Relata ad se magnitudine aeris alieni quam quidam eques Romanus dum uixit excedentem ducenties celauerat, culcitam emi cubicularem in eius auctione sibi iussit et praeceptum mirantibus hanc rationem reddidit habenda est ad somnum culcita in qua ille, cum tantum deberet, dormire potuit.

18 Non est intermittendus sermo eius quem Catonis honori dedit. uenit forte in domum in qua Cato habitauerat. dein Strabone in adulationem Caesaris male existimante de peruicacia Catonis ait quisquis praesentem statum ciuitatis commutari non uolet et ciuis et uir bonus est. satis serio et Catonem laudauit et sibi, nequis adfectaret res nouare consuluit.

19 Soleo in Augusto magis mirari quos pertulit iocos quam ipse quos protulit, quia maior est pa-

---

3 tiriȩ *P* 5 & * | *P* qđ *P* 9 nūquid *om.* *P′* 13 confusus *B* podagro *B′* 15 gloriebatur *B′* 19 culcitã *om.* *B′* 22 tantantum *B′* 29 ciues *B′* 30 sero *B′* affectaret *B* 31 noua *B′* 32 amirari *B′*

tientiae quam facundiae laus maxime cum aequa-
nimiter aliqua etiam iocis mordaciora pertulerit. cu- 20
iusdam prouincialis iocus asper innotuit. intrauerat
Romam simillimus Caesari et in se omnium ora con-
uerterat. Augustus perduci ad se hominem iussit
uisumque hoc modo interrogauit dic mihi, adu-
lescens, fuit aliquando mater tua Romae?
negauit ille nec contentus adiecit sed pater meus
saepe.

Temporibus triumuiralibus Pollio cum Fescen- 21
ninos in eum Augustus scripsisset ait at ego taceo.
non est enim facile in eum scribere qui
potest proscribere.

Curtius eques Romanus deliciis diffluens cum 22
macrum turdum sumpsisset in conuiuio Caesaris in-
terrogauit an mittere liceret. responderat prin-
ceps quidni liceat? ille per fenestram statim
misit.

Aes alienum Augustus cuiusdam senatoris cari 23
sibi non rogatus exsoluerat numerato quadragies.
at ille pro gratiarum actione hoc solum ei scripsit
mihi nihil.

Solebat Licinius libertus eius inchoanti opera 24
patrono magnas pecunias conferre, quem morem se-
cutus centum promisit per libellum in quo uirgulae
superductae pars ultra pecuniae defectionem proten-
debatur uacante infra loco. Caesar occasione usus
priori alterum centies sua manu iunxit spatio dili-
genter expleto et affectata litterae similitudine ge-
minatamque accepit summam dissimulante liberto,
qui postea coepto alio opere leniter factum suum
Caesari obiecit libello tali dato confero tibi, do-
mine, ad noui operis impensam quod uide-
bitur.

---

6 adoleſcenſ *BP* 14 defluenſ *BP* 15 ſumſiſſ& *B* 19 auguſtuſ *om. P'* 21 ſcribit *P* 22 nil *P* 23 li*ciniuſ *P* 24 ſequuť *P* 29 affecta *B'* 31 cępta *P*, coepta *corr. in* coepto *B*

25 Mira etiam censoris Augusti et laudata patientia.
corripiebatur eques Romanus a principe tamquam
minuisset facultates suas. at ille se multiplicasse
coram probauit. mox eidem obiecit quod ad contra-
hendum matrimonium legibus non paruisset. ille
uxorem sibi et tres esse liberos dixit. tum adiecit
posthac, Caesar, cum de honestis homini-
26 bus inquiris, honestis mandato. etiam mili-
tis non libertatem tantum sed et temeritatem tulit.
in quadam uilla inquietas noctes agebat rumpente
somnum eius crebro noctuae cantu. prendendam
curauit noctuam. miles aucupii peritus et spe in-
gentis praemii pertulit. laudato imperator mille
nummos dari iussit. ille ausus est dicere malo
uiuat auemque dimisit. quis non miratus est non
offenso Caesare abisse militem contumacem?
27 Veteranus cum die sibi dicto periclitaretur, ac-
cessit in publico ad Caesarem rogauitque ut sibi
adesset. ille aduocatum quem ex comitatu suo ele-
gerat sine mora dedit commendauitque ei litigato-
rem. exclamauit ingenti uoce ueteranus at non
ego, Caesar, periclitante te Actiaco bello
uicarium quaesiui sed pro te ipse pugnaui
detexitque inpressas cicatrices. erubuit Caesar ue-
nitque in aduocationem ut qui uereretur non super-
bus tantum sed etiam ingratus uideri.
28 Delectatus inter cenam erat symphoniacis To-
ronii Flacci mangonis atque eos frumento dona-
uerat cum in alia acroamata fuisset nummis liberalis,
eosdemque postea Toronius aeque inter cenam quae-
renti Caesari sic excusauit ad molas sunt.
29 Sublimis Actiaca uictoria reuertebatur. occur-
rit ei inter gratulantes coruum tenens, quem in-

---

7 poſt hanc *P* 8 honeſtuſ *ante* mandato *om.* *P'* 10 inquı&eſ (n *supra*) *B* 11 p̄dendā *P* 24 ımpreſſaſ *P* 27 *et* 30 caenam *B* 27 ſımphonıacıſ *P* 28 fumento *P'* 29 acreamata *P* nummus *b* lıberatıſ *B'* 30 eoſ|dem *B'*

stituerat haec dicere aue Caesar uictor imperator. miratus Caesar officiosam auem uiginti milibus nummum emit. socius opificis, ad quem nihil ex illa liberalitate peruenerat, adfirmauit Caesari habere illum et alium coruum quem ut adferre cogeretur rogauit. adlatus uerba quae didicerat expressit aue uictor imperator Antoni. nihil exasperatus satis duxit iubere illum diuidere donatiuum cum contubernali. salutatus similiter a psit- 3
taco emi eum iussit. idem miratus in pica hanc quoque redemit. exemplum sutorem pauperem sollicitauit ut coruum institueret ad parem salutationem, qui inpendio exhaustus saepe ad auem non respondentem dicere solebat opera et impensa periit. aliquando tamen coruus coepit dicere dictatam salutationem. hac audita dum transit Augustus respondit satis domi salutatorum talium habeo. superfuit coruo memoria ut et illa quibus dominum querentem solebat audire subtexeret opera et impensa periit. ad quod Caesar risit emique auem iussit quanti nullam adhuc emerat.

Solebat descendenti a Palatio Caesari honori- 31
ficum aliquod epigramma porrigere Graeculus. id cum frustra saepe fecisset rursumque eum idem facturum uidisset Augustus, breue sua manu in charta exarauit Graecum epigramma, pergenti deinde ad se obuiam misit. ille legendo laudare, mirari tam uoce quam uultu, cumque accessisset ad sellam, demissa in fundam pauperem manu paucos denarios protulit quos principi daret, adiectus hic sermo *νὴ τὴν σὴν τύχην, Σεβαστέ· εἰ πλέον εἶχον, πλέον ἐδίδουν.* secuto omnium risu dispensatorem Caesar

---

1 haue *B′* 3 nv̄moꝯ | *P* 6 rogauit *om. P* allatus *b* 7 aue *b*: habe *P*, hac *B* 9 pſitaco *Pb*, bſiptaco *B* 13 impendio *P* 15 cepit *B* 21 au*em *B* 24 rurſuſq. *P* 25 breui | *P* 26 obuiā ad ſe *P* 29 denorioſ *P′* 30 ſermo | non ſecundum fatum tuum auguſte ſi pluſ haberem pluſ darem MH *B* 32 ſequuto *P*

uocauit et sestertia centum milia numerare Grae-
culo iussit.

V Vultis aliqua et filiae eius Iuliae dicta refera-
mus? sed si garrulus non putabor, uolo de mori-
bus feminae pauca praemittere, ni quisquam uestrum
habeat seria et discenda quae proferat'. hortanti-
busque omnibus ut coepto insisteret, ita de Iulia
2 orsus est 'annum agebat tricesimum et octauum,
tempus aetatis, si mens sana superesset, uergentis
in senium, sed indulgentia tam fortunae quam pa-
tris abutebatur cum alioquin litterarum amor multa-
que eruditio, quod in illa domo facile erat, praeterea
mitis humanitas minimeque saeuus animus ingentem
feminae gratiam conciliarent, mirantibus qui uitia
3 noscebant tantam pariter diuersitatem. non semel
praeceperat pater temperato tamen inter indulgen-
tiam grauitatemque sermone moderaretur profusos
cultus perspicuosque comitatus. idem cum ad ne-
potum turbam similitudinemque respexerat qua re-
praesentabatur Agrippa, dubitare de pudicitia filiae
4 erubescebat. inde blandiebatur sibi Augustus lae-
tum in filia animum usque ad speciem procacitatis
sed reatu liberum, et talem fuisse apud maiores
Claudiam credere audebat. itaque inter amicos dixit
duas habere se filias delicatas, quas ne-
cesse haberet ferre, rem publicam et
Iuliam.

5 Venerat ad eum licentiore uestitu et oculos of-
fenderat patris tacentis. mutauit cultus sui postera
die morem et laetum patrem affectata seueritate
complexa est. at ille qui pridie dolorem suum con-
tinuerat, gaudium continere non potuit et quan-
tum hic ait in filia Augusti probabilior est

---

5 famınę *B* ne *P* 7 cępto *P* 17 moder&ur *B* 18 cultoſ *B′* 20 de pudıcıtıa *B*: pudıcıtıam *P* 25 ſe habere *P* 27 ıulıa uenerata deum *B* 30 effectata *B′* 31 ẽtıcuerat *P*

cultus? non defuit patrocinio suo Iulia his uerbis hodie enim me patris oculis ornaui, heri uiri.

Notum et illud. auerterant in se populum in 6
spectaculo gladiatorum Liuia et Iulia comitatus dissimilitudine quippe cingentibus Liuiam grauibus uiris, haec iuuentutis et quidem luxuriosae grege circumsedebatur. admonuit pater scripto uideret quantum inter duas principes feminas interesset. eleganter illa rescripsit et hi mecum senes fient.

Eadem Iulia mature habere coeperat canos, quos 7
legere secrete solebat. subitus interuentus patris aliquando oppressit ornatrices. dissimulauit Augustus deprehensis super uestem earum canis, et aliis sermonibus tempore extracto induxit aetatis mentionem interrogauitque filiam utrum post aliquot annos cana esse mallet an calua et cum illa respondisset ego, pater, cana esse malo sic illi mendacium obiecit quid ergo istae te caluam tam cito faciunt?

Item cum grauem amicum audisset Iulia sua- 8
dentem melius facturam si se composuisset ad exemplar paternae frugalitatis ait ille obliuiscitur Caesarem se esse, ego memini me Caesaris filiam.

Cumque conscii flagitiorum mirarentur quo modo 9
similes Agrippae filios pareret quae tam uulgo potestatem corporis sui faceret ait numquam enim nisi naui plena tollo uectorem.

Simile dictum Populiae Marci filiae, quae mi- 10
ranti cuidam, quid esset quapropter aliae bestiae numquam marem desiderarent nisi cum praegnantes uellent fieri, respondit bestiae enim sunt.

---

3 here *P* 10 eleganter & ılla *B* 12 cęperat *P*, ceperat *B* 14 auguſtuſ *in ras. in P* 15 eıuſ canıſ *P* 16 exacto *P* 19 ılle *PB'* 22 facturam *om. P*, futu|ram *B'* 28 corporı *B'* ſuı corporıſ *P*

VI Sed ut a feminis ad uiros et a lasciuis iocis ad honestos reuertar, Cascellius iuris consultus urbanitatis mirae libertatisque habebatur, praecipue tamen is iocus eius innotuit. lapidatus a populo Vatinius cum gladiatorium munus ederet, obtinuerat ut aediles edicerent, nequis in arenam nisi pomum misisse uellet. forte his diebus Cascellius consultus a quodam an nux pinea pomum esset respondit si in Vatinium missurus es, pomum est.

2 Mercatori deinde quem ad modum cum socio nauem diuideret interroganti respondisse traditur nauem si diuidis, nec tu nec socius habebitis.

3 In Galbam eloquentia clarum sed quem habitus, ut supra dixi, corporis destruebat, M. Lollii uox circumferebatur ingenium Galbae male habitat.

4 In eundem Galbam Orbilius grammaticus acerbius inrisit. prodierat Orbilius in reum testis. quem Galba ut confunderet dissimulata professione eius interrogauit quid artium facis? respondit in sole gibbos soleo fricare.

5 L. Caecilius cum C. Caesar aliis qui secum pila lusitabant centena sestertia, illi uni quinquaginta dari iussisset quid? ego inquit una manu ludo?

6 Cum iratus esse P. Clodius D. Laberio diceretur quod ei mimum petenti non dedisset quid amplius inquit mihi facturus es nisi ut Dyr-

---

2 Cascellius *Stephanus:* cęcıluıſ *P*, caecıluıſ *B* 5 cũ *om. B′* gradıa|torıum *B′* 7 caſſellıuſ *B* 8 con|ſaltuſ *P′* eſſ& — 9 pomum eſt *om. B′* 11 cum *om. B′* nauĩ *P* 12 credıtur *B* nauĩ *P* 14 galbuã *P* abıtuſ *P* 15 marcı *BP* lollıj *P*, *deinde* uox cırcum- *in ras. in P* 18 aceruıuſ *B′* 19 teſteſ *P* 21 artıfı|cıũ *P* 23 lucıuſ *BP* gaıuſ *BP* 24 ıllı unı *bP*: ıllıuſ *B* 25 quıd ego ma * * * |nu ludo *P* 27 publıuſ *BP* decımo ualerıo *BP* 29 dy|rachıv *P*, dyrrachıũ *B*

rhachium eam et redeam? ludens ad Ciceronis exilium.

Sed quia et paulo ante Aurelius Symmachus et VII
ego nunc Laberii fecimus mentionem, si aliqua huius
atque Publii dicta referemus, uidebimur et adhibendi
conuiuio mimos uitasse lasciuiam et tamen celebri-
tatem quam, cum adsunt, illi excitare pollicentur,
imitari. Laberium asperae libertatis equitem Ro- 2
manum Caesar quingentis milibus inuitauit ut pro-
diret in scaenam et ipse ageret mimos quos scrip-
titabat. sed potestas non solum si inuitet sed etiam
si supplicet cogit, unde se et Laberius a Caesare
coactum in prologo testatur his uersibus

necessitas, cuius cursus transuersi impetum 3
uoluerunt multi effugere, pauci potuerunt,
quo me detrusit paene extremis sensibus?
quem nulla ambitio, nulla umquam largitio,
nullus timor, uis nulla, nulla auctoritas
mouere potuit in iuuenta de statu,
ecce in senecta ut facile labefecit loco
uiri excellentis mente clemente edita
summissa placide blandiloquens oratio?
et enim ipsi di negare cui nihil potuerunt,
hominem me denegare quis posset pati?
ego bis tricenis annis actis sine nota
eques Romanus *e* Lare egressus meo
domum reuertar mimus, ni mirum hoc die
uno plus uixi mihi quam uiuendum fuit.
fortuna immoderata in bono aeque atque in malo,

14 fragm. com. ed. Ribbeck p. 251

3 ſimmachuſ *P* 5 publilij *p* 6 uiſitaſſe *B'* 8 laberiuſ *B'* 9 inuitaū | ut· *P* 10 ſcriptabat *B'* 11 ſolum* inuit& *P* 12 plicet *B'* 14 impetu *B'* 19 in iuuenta potuit *P'* 23 dẻ *B* poterunt *P'* 24 qui *Meyerus Anthol. lat. p. 22* 25 treceniſ *P* 26 e *add. Schneidewinus mus. Rhenan. noui II p. 636* 28 *om. P* 29 Forma *B'*

si tibi erat libitum litterarum laudibus
floris cacumen nostrae famae frangere,
cur cum uigebam membris praeuiridantibus,
satis facere populo et tali cum poteram uiro,
non me flexibilem concuruasti ut carperes?
nuncine me deicis? quo? quid ad scaenam adfero?
decorem formae an dignitatem corporis,
animi uirtutem an uocis iucundae sonum?
ut hedera serpens uires arboreas necat,
ita me uetustas amplexu annorum enecat.
sepulcri similis nihil nisi nomen retineo.

4 in ipsa quoque actione subinde se, qua poterat, ulciscebatur inducto habitu Syri, qui uelut flagris caesus praeripientique similis exclamabat

porro Quirites libertatem perdimus

et paulo post adiecit

necesse est multos timeat quem multi timent.

5 quo dicto uniuersitas populi ad solum Caesarem oculos et ora conuertit, notantes inpotentiam eius hac dicacitate lapidatam. ob haec in Publium uertit
6 fauorem. is Publius natione Syrus cum puer ad patronum domini esset adductus, promeruit eum non minus salibus et ingenio quam forma. nam forte cum ille seruum suum hydropicum iacentem in area uidisset increpuissetque quid in sole faceret respondit aquam calefacit. ioculari deinde super cena exorta quaestione quodnam esset molestum otium aliud alio opinante ille podagrici

---

15 et 17 fragm. com. ed. Ribbeck p. 253

---

5 me flexibilem *Bothius:* flexıbılem me *BP* 6 nuncine *Schneidewinus*: nunc *BP* 8 ıocundae *BP* 9 edera *P* 10 annorum necat *B* 11 ſepulchrıſ *B*, ſepulchrı *P* 13 ſırı *P* 15 quaerıteſ *B* 19 ımpotentıam *P* 20 publıhū *P* 21 publılıuſ *P* ſıruſ *P* 25 ınqcrepuıſſ&que qđ *P* 27 coena (*P*) 28 opınate *B'*

p e d e s dixit. ob haec et alia manu missus et maiore cura eruditus, cum mimos componeret ingentique adsensu in Italiae oppidis agere coepisset, productus Romae per Caesaris ludos, omnes qui tunc scripta et operas suas in scaenam locauerant prouocauit ut singuli secum posita in uicem materia pro tempore contenderent. nec ullo recusante superauit omnes, in quis et Laberium. unde Caesar adridens hoc modo pronuntiauit 7 8

fauente tibi me uictus es, Laberi, a Syro

statimque Publio palmam et Laberio anulum aureum cum quingentis sestertiis dedit. tunc Publius ad Laberium recedentem ait

quicum contendisti scriptor, hunc spectator subleua.

sed et Laberius sequenti statim commissione mimo nouo interiecit hos uersus 9

non possunt primi esse omnes omni in tempore.
summum ad gradum cum claritatis ueneris,
consistes aegre et citius quam escendas cades:
cecidi ego, cadet qui sequitur: laus est publica.

P u b l i i autem sententiae feruntur lepidae et ad communem usum adcommodatissimae, ex quibus has fere memini singulis uersibus circumscriptas 10

beneficium dando accepit qui digno dedit. 11
feras, non culpes quod mutari non potest.
cui plus licet quam par est plus uult quam licet.

---

16 fragm. com. ed. Ribbeck p. 253 24 Syri sententiae ed. Ribbeck u. 50 25 ib. 158 26 ib. 104

---

1 maıor *B*, maiori cura *b* 3 praeductoſ *B'* 4 romam *b* 8 *ad* quıſ *add.* quıb; *Bᵐ* 9 hoc modo *om.* *P* 11 publılıo *P* 12 publılıuſ *P* 19 | conſıſteſ ęgre & cıtıuſ quā aſcendaſ decıdeſ | *P*, | conſıſteſ aegre & cıtıuſ quam deſcendaſ | *B*, *emendauit Schneidewinus* 20 pullıca *B* 21 publılıȷ *P* 22 adcomodatıſſime *P* 23 ferre *B'* | ****** ********** cırcumſcrıptaſ· | *P* 25 non *om.* *P'*

comes facundus in uia pro uehiculo est.
frugalitas miseria est rumoris boni.
heredis fletus sub persona risus est.
furor fit laesa saepius patientia.
improbe Neptunum accusat qui iterum naufragium facit.
nimium altercando ueritas amittitur.
pars benefici est quod petitur si cito neges.
ita amicum habeas, posse ut fieri hunc inimicum putes.
ueterem ferendo iniuriam inuites nouam.
numquam periclum sine periclo uincitur.

12 Sed quia semel ingressus sum scaenam loquendo, non **Pylades** histrio nobis omittendus est, qui clarus in opere suo fuit temporibus Augusti et Hylam discipulum usque ad aequalitatis contentionem eru-
13 ditione prouexit. populus deinde inter utriusque suffragia diuisus est et cum canticum quoddam saltaret Hylas cuius clausula erat *τὸν μέγαν Ἀγαμέμνονα,* sublimem ingentemque Hylas uelut metiebatur. non tulit Pylades et exclamauit e cauea *σὺ μακρὸν οὐ*
14 *μέγαν ποιεῖς.* tunc eum populus coegit idem saltare canticum cumque ad locum uenisset quem reprehenderat, expressit cogitantem nihil magis ratus magno duci conuenire quam pro omnibus cogi-
15 tare. saltabat Hylas Oedipodem et Pylades hac uoce securitatem saltantis castigauit *σὺ βλέπεις.*

---

1 Syri sentent. ed. Ribbeck u. 91 2 ib. 174 3 ib. 187 4 ib. 175 5 ib. 519 7 ib. 326 8 ib. 357 9 ib. 522 11 ib. 494 12 ib. 342

---

6 facıt *om. B′* 8 benefici *Bentleius*: benefıcıı *BP* 11 ueterım *P′* ınıureã *P′* 12 periculum *b* periculo *b* 14 nec pıladeſ *P* 15 hılam *BP* 17 utrıſque *B′* 19 hılaſ *BP* ΑΓΑΜΕΝ|ΝΟΝΑ· *P* 21 et *om. P* 24 magıſtratruſ *B*, maius ratus *b* 25 quã * * ꝑ *P* 26 hılaſ *P* pıladeſ *P* 27 ΒΛΕΝΕΙC *B*

cum in Herculem furentem prodisset et non nullis 16
incessum histrioni conuenientem non seruare uideretur, deposita persona ridentes increpuit μωροί,
μαινόμενον ὀρχοῦμαι. hac fabula et sagittas iecit 17
in populum. eandem personam cum iussu Augusti in triclinio ageret et intendit arcum et spicula inmisit. nec indignatus est Caesar eodem se loco Pyladi quo populum Romanum fuisse. hic quia fere- 18
batur mutasse rudis illius saltationis ritum, quae apud maiores uiguit et uenustam induxisse nouitatem, interrogatus ab Augusto quae saltationi contulisset, respondit

αὐλῶν συρίγγων τ' ἐνοπὴν ὅμαδόν τ' ἀνθρώπων.

idem cum propter populi seditionem pro contentione 19
inter se Hylamque habita concitatam indignationem excepisset Augusti, respondit καὶ ἀχαριστεῖς βασιλεῦ· ἔασον αὐτοὺς περὶ ἡμᾶς ἀσχολεῖσθαι.'

His dictis et excitata laetitia cum in Auieno VIII
memoria florida et amoenitas laudaretur ingenii, mensas secundas minister admouit. et Flauianus 'multi, 2
ut aestimo, in hoc a VARRONE dissentiunt, qui in illa lepidissima satura Menippea, quae inscribitur NESCIS QVID VESPER VEHAT, de secunda mensa placentas remouit sed quaeso dicas, Caecina, uerba ipsa Varronis, si tibi beneficio memoriae tenacioris haeserunt'. et Albinus 'locus' inquit 'Varronis quem 3
referri a me imperas in his fere uerbis est bellaria ea maxime sunt mellita quae mellita non sunt, dulcibus enim cum πέψει societas

13 Hom. Il. K 13 20 fragm. ed. Riese p. 176

4 MANEMENON *B* 6 ***** arcū *P* mısıt *P* 7 ſe *om. P′* 9 ſalutatıo|nıſ *B′* 11 ſalutatıonıſ *B′* 13 AYΛON *P* ENOΠEN *B* ANΔPωΠωN *B* 17 ACXOΛEICTAI *B* 18 et *om. B* 20 admonuıt *B* 22 ſatıra *P* 23 necıſ *B′* 29 pepſı *PB*, passi *b*

infida. significant autem **bellaria** omne mensae secundae genus. nam quae *πέμματα* Graeci uel *τραγήματα* dixerunt, ea ueteres nostri appellauere **bellaria**, uina quoque dulciora est inuenire in comoediis antiquioribus hoc uocabulo dictaque ea **Liberi bellaria**'.

4 Et Euangelus 'agite antequam surgendum nobis sit, uino indulgeamus, quod decreti **Platonici** auctoritate faciemus, qui aestimauit fomitem esse quendam et ignitabulum ingenii uirtutisque si mens et corpus hominis uino flagret'.

5 Tunc Eustathius 'quid agis' inquid 'Euangele? an Platonem aestimas haurienda passim uina suasisse et non magis inter minuta pocula iucundiorem liberalioremque inuitationem, quae fieret sub quibusdam quasi arbitris et magistris conuiuiorum sobriis, non improbasse? et hoc est quod in primo et se-
6 cundo de legibus non inutile uiris esse decernit. nam et modicis honestisque inter bibendum remissionibus refici integrarique animos ad instauranda sobrietatis officia existimauit redditosque sensim laetiores ad intentiones rursus capessendas fieri habiliores et simul, siqui penitus in his adfectionum cupiditatumque errores inessent quos celaret alioquin pudor reuerens, ea omnia sine graui periculo libertate per uinum data detegi et ad corrigendum medendumque fieri
7 oportuniora. atque hoc etiam Plato ibidem dicit non diffugiendas esse huiusce modi exercitationes aduer-

---

8 Plat. legg. p. 671 B 20 ib. p. 649 B 27 ib. p. 648 B

P

2 ΠΕΜΜΑΤΑ *B* ΤΡΑΓΕΜΑΤΑ *B* 4 ınuenı *B'* comedııſ *P* 9 quıa | ęſtımauıt *P* 13 aurıenda *B'* paſſī *om.* *P'* 14 ıocundıorem *B* 16 & magıſ *B* 19 remissioribus *b* 22 capessendo * *p* (capeſſendaſ *ut uid.* *P*) 23 qui *P* affectıonum *P* 24 alloquı *B* 26 corrıgandū *ut uid.* *P'*

sum propulsandam uini uiolentiam neque ullum um-
quam continentem prorsum aut temperantem satis
fideliter uisum esse cui uita non inter ipsa errorum
pericula et in mediis uoluptatum inlecebris explorata
sit. nam cui libentiae gratiaeque omnes conuiuio- 8
rum incognitae sint quique illarum omnino expers
sit, si eum forte ad participandas huius modi uo-
luptates aut uoluntas tulerit aut casus induxerit aut
necessitas impulerit, mox deleniri et capi neque men-
tem eius animumque consistere. congrediendum igi- 9
tur et tamquam in acie quadam cum uoluptariis re-
bus cumque ista uini licentia comminus decernendum
ut aduersus eas non fuga nec absentia simus tuti
sed uigore animi et constanti praesentia moderato-
que usu temperantiam continentiamque tueamur et
calefacto simul refotoque animo, siquid in eo uel
frigidae tristitiae uel torpentis uerecundiae fuerit
diluamus.

Sed quia uoluptatum fecimus mentionem, do- 10
cet Aristoteles a quibus uoluptatibus sit cauendum.
quinque enim sunt hominum sensus, quos Graeci
αἰσθήσεις appellant, per quos uoluptas animo aut
corpori quaeri uidetur, tactus gustus odoratus
uisus auditus. ex his omnibus uoluptas, quae in- 11
modice capitur, ea turpis atque improba est. sed
enim quae nimia ex gustu atque tactu est, ea igitur
gemina uoluptas, sicut sapientes uiri censuerunt,
omnium rerum foedissima est eosque maxime qui
sese duabus istis uoluptatibus dediderunt grauissimi
uitii uocabulis Graeci appellauerunt uel *ἀκρατεῖς* uel

---

20 Aristotel. Eth. Nicom. VII 4 sqq.

---

1 ıllum *B'* 4 ıllecebrıſ *P* 5 omnıſ *B* omneſ con- *in ras. in P* 6 expreſ *B'* 8 uoluptaſ *P'* 9 deliniri *p* 10 ſubſ∗ıſtere (*in ras. fuit* t) *P*, conſıſtere ∗ *B* 13 ſımuſ — 14 prętentıa *om. B'* 19 ſed qm̄ *P* dıc& *P* 24 ımmodıce *P* 28 fędıſſıma *P* eſt *om. B* 29 duabuſ ıſtıſ duabuſ *B'* 30 appellauere *B*

ἀκολάστους, nos eos uel **incontinentes** dicimus
12 uel **intemperantes**. istas autem uoluptates duas,
gustus atque tactus, id est cibi et Veneris, solas
hominibus communes uidemus esse cum beluis, et
idcirco in pecudum ferorumque animalium numero
habetur quisquis est his ferarum uoluptatibus occu-
patus, ceterae ex tribus aliis sensibus proficiscentes
13 hominum tantum propriae sunt. uerba super hac
re Aristotelis philosophi in medium proferam ut quid
de his infamibus uoluntatibus tam clarus atque in-
14 clitus uir sentiat publicetur *διά τί κατὰ τὴν τῆς
ἀφῆς ἢ γεύσεως ἡδονὴν ἐγγινομένην ἐὰν ὑπερ-
βάλωσιν, ἀκρατεῖς λέγονται; οἵ τε γὰρ περὶ τὰ
ἀφροδίσια ἀκόλαστοι τοιοῦτοι, οἵ τε περὶ τὰς τῆς
τροφῆς ἀπολαύσεις, τῶν δὲ κατὰ τὴν τροφὴν ἀπ'
ἐνίων μὲν ἐν τῇ γλώττῃ τὸ ἡδύ, ἀπ' ἐνίων δὲ ἐν
τῷ λάρυγγι, διὸ καὶ Φιλόξενος γεράνου λάρυγγα
εὔχετο ἔχειν· ἢ διὰ τὸ τὰς ἀπὸ τούτων γιγνομέ-
νας ἡδονὰς κοινὰς εἶναι ἡμῖν καὶ τοῖς ἄλλοις ζῴοις,
ἅτε δὲ οὐσῶν κοινῶν αἰσχρὰν εἶναι τὴν ὑποταγήν, αὐ-
τίκα τὸν ὑπὸ τούτων ἡττώμενον ψέγομεν καὶ ἀκρατῆ
καὶ ἀκόλαστον λέγομεν διὰ τὸ ὑπὸ τῶν χειρίστων ἡδο-
νῶν ἡττᾶσθαι; οὐσῶν δὲ τῶν αἰσθήσεων πέντε τὰ
ἄλλα ζῷα ἀπὸ δύο μόνον ἥδεται, κατὰ δὲ τὰς ἄλ-*

---

5 ımpecudum *B* 7 trıb; ***** | alıı*ſ* *P* 9 ạut *B* 10 ınclytuſ *B* 11 τί *Gellius XVIIII 5*: ΤΟΙ *BP* 12 ΗΔΟΝΗ *P* ΥΠΕΡΒΑΛΩϹΙ *B* 14 ΤΟΙΤΟΙΟΥΤΟΙΟ·ΙΤΕ·ΡΙ (·ΠΕ *supra*) ΤΑϹ (Η *supra*) *P*, *deinde* ΤẸϹ *B* 15 ΤΡΦΗΝ *B'* 16 ΓΑΩΤ ΤΗΙ ΤΟΝΑΫ ΑΗ|ΕΝΙΩ *P* ἡδύ] ΕΔΥ *B* 17 ΤΟΙ *B*, *deinde* ΛΑΡΥΙΤΙ *P*, ΛΑΡΙΓΓΙ *B* ΛΑΡΙΓΓΑ *B* *(*fuit* I) ΛΑΡΙΓΗ-ΥΧΕΤΟ 18 διά] ΑΙΑ *P* ΓΕΝΟΜΕΝΑϹ (*prior* Ε *in ras.*) *B* ΤΟΥΤΟΝ *P* 19 κοινάς] ΚΟΙΝϹ *P* ΕΙΝΑΤ *B* 20 ἅτε δέ] Α|ΔΕ *B* Κ*ΙΝΟΝ *B* ΠΟΤΑΓΗΝ (*ante* Π *add. hastam manus recentissima fortasse solum uocabb. dirimendorum causa*) *B* 21 τόν] ΤΟ *BP*, *deinde* ΠΟ *B* ΤΟΥΤΟΝ *BP* ΗΤΙΩΜΕΝΟΝ *B* 22 ΤΟΝ *B* ΗΔΟΝΟΝ *BP* 23 τῶν] ΤỌΝ *BP*

*λας ἢ ὅλως οὐχ ἥδεται ἢ κατὰ συμβεβηκὸς τοῦτο
πάσχει.* quis igitur habens aliquid humani pudoris 15
uoluptatibus istis duabus, coeundi atque comedendi,
quae homini cum sue atque asino communes sunt,
gratuletur? Socrates quidem dicebat multos homi- 16
nes propterea uelle uiuere ut ederent et biberent,
se bibere atque esse ut uiueret. Hippocrates autem,
diuina uir scientia, de coitu Venerio ita existimabat
partem esse quandam morbi taeterrimi quem nostri
comitialem dixerunt. namque ipsius uerba haec tra-
duntur *τὴν συνουσίαν εἶναι μικρὰν ἐπιληψίαν.*

* * * * * * * * * * * * *

---

1 ΟΛѠϹ *B* ἥδεται ἢ] ϾΤΑΙΝ *P*, ЄΔЄΤΑΙΙ (H) *B*, *deinde* ΚΑ *B* 2 ΠΑϹΧ*ЄΙ· *P* 7 ſi *B′* ſeſe ut *B′* hyppocrateſ *P*, ıppocrateſ *B* 10 *post* traduntur *sequitur* MΛCROBII TђЄOδOSII V̄ · C̄ · & INt CON|VIVIOꝶ * PRIMI δIЄI SΛTVRNΛLIOꝶ ЄXPLICIT *in B* 11 *post* ЄΠΙΛΗΨΙΑΝ *uacant tres lineae et dimidia in P*

LIBER TERTIVS

* * * * * * * * * *

I uiolatum cum se nosset multa caede pollutum,

tu genitor cape sacra manu patriosque Penates,
me bello e tanto digressum et caede recenti
adtrectare nefas donec me flumine uiuo
abluero.

2 post Caietae quoque nutricis sepulturam, quo potissimum nauigans adpellitur quam ad eam partem per quam

fluuio Tiberinus amoeno
in mare prorumpit

ut confestim in ipso Italiae limine fluuiali unda ablutus possit quam purissime

Iouem Phrygiamque ex ordine matrem

3 inuocare? quid quod Euandrum aditurus per Tiberim nauigat, quod eum esset reperturus Herculi sacra celebrantem ut sic purificatus sacris possit hospitalibus interesse? hinc et Iuno ipsa conqueritur non magis quod Aeneam contigisset contra suum uelle in Italiam peruenire quam quod optato potiretur

---

2 Verg. Aen. II 717 9 ib. VII 30 13 ib. VII 139 19 ib. VII 303

---

1 *nihil inscriptum in BP* uiolatum — multa *om. P*, de ÷ hic | multũ· *add. P*[m] 3 & ante *P*, &ante *corr. in* e tanto *in B* 4 attractare *B* 6 caitę *P*, kai&ę *B* 7 appellitur *B* quẽ *P'* 9 amęno *P* 12 poff& *P* 13 fri|giāq. *BP* ex ordine *om. P'* 16 fic *om. B'*

Tibridis alueo quia sciret eum hoc amne purifi-
catum posse sacra etiam sibi rite perficere, nam ne
supplicari quidem sibi ab eo uellet. nunc quoniam 5
purificationem ad sacra superorum pertinentem deo-
rum in Vergiliana obseruatione monstrauimus, ui-
deamus utrum et circa inferorum deorum cultum
proprietatem moris idem poeta seruauerit. constat 6
dis superis sacra facturum corporis ablutione pur-
gari, cum uero inferis litandum est, satis actum
uidetur si aspersio sola contingat. de sacris igitur
superorum ait Aeneas

donec me flumine uiuo
abluero.

at Dido cum sacra dis inferis instituit, ait 7

Annam, cara mihi nutrix, huc siste sororem:
dic corpus properet fluuiali spargere lympha.

et alibi

sparserat et latices simulatos fontis Auerni.

nec non cum Misenum sepulturae mandari refert 8

idem ter socios pura circumtulit unda,
spargens rore leui.

sic et cum facit Aenean apud inferos ramum Pro-
serpinae consecraturum, ita infert

occupat Aeneas aditum corpusque recenti
spargit aqua.

Verborum autem proprietas tam poetae huic fa- II
miliaris est ut talis obseruatio in Vergilio laus esse
iam desinat, nullis tamen magis proprie usus est
quam sacris uel sacrificalibus uerbis. et primum illud 2
non omiserim, in quo plerique falluntur

---

12 Aen. II 719 15 ib. IIII 634 20 ib. VI 229 24 ib. VI 635

---

2 nec *P* 8 c *in* ſacra *in ras. in P* 9 ınferoſ *B'* factum *B'* 11 ſuperoruſ *B'* 16 lımpha *P* 18 ſarſerat *P'* 27 uırgılıo *B*

extaque salsos
porriciam in fluctus,

non ut quidam proiciam, aestimantes dixisse Vergilium proicienda exta quia adiecit in fluctus. sed
3 non ita est. nam et ex disciplina haruspicum et ex praecepto pontificum uerbum hoc sollemne sacrificantibus est, sicut VERANIVS ex PRIMO LIBRO PICTORIS ita dissertationem huius uerbi exsecutus est exta porriciunto, dis danto, in altaria aramue focumue eoue quo exta dari debe-
4 bunt. porricere ergo non proicere proprium sacrificii uerbum est, et quia dixit Veranius in aram focumue eoue quo exta dari debebunt, nunc pro ara et foco mare accipiendum est cum sacri-
5 ficium dis maris dicatur. ait enim

di quibus imperium est pelagi, quorum aequore curro,
uobis laetus ego hoc candentem in littore taurum
constituam ante aras uoti reus, extaque salsos
porriciam in fluctus, et uiua liquentia fundam.

ex his docetur in mare rite potuisse porrici exta non proici.

6 constituam ante aras uoti reus.

haec uox propria sacrorum est, ut reus uocetur qui suscepto uoto se numinibus obligat, damnatus autem qui promissa uota iam soluit. sed de hoc non opus est a me plura proferri, cum uir doctis-

---

1 Aen. V 237 16 ib. V 235

---

2 porr|ciā P 4 quia *Salisb.*: qui BP 6 pto *in* pcepto *in ras. in* P sol|lēpne P 8 differationem B′ est | exsecutus est B, exsequutus P 9 porriciunt | P distato in altaramue B, distanto aramue b, distanto in altaria B^m dando P 11 porricere P, proiecere *corr. in* proicere *in* B 18 cadentem B litore B 19 saltos B′ 20 porriciā P 21 ritu B′ porrici P 24 sacrarum B 25 dāpnatus P 26 iā *in ras. in* P 27 p * ferri BP

simus Eustathius paulo ante hanc partem plenius exsecutus sit.

Est profundam scientiam huius poetae in uno 7
saepe reperire uerbo, quod fortuito dictum uulgus putaret. multifariam enim legimus quod litare sola non possit oratio nisi ut is qui deos precatur etiam aram manibus adprehendat. inde VARRO DIVINA- 8
RVM LIBRO QVINTO dicit aras primum asas dictas, quod esset necessarium a sacrificantibus eas teneri, ansis autem teneri solere uasa quis dubitet? commutatione ergo litterarum aras dici coeptas, ut Valesios et Fusios dictos prius nunc Valerios et Furios dici. haec omnia illo uersu poeta exsecu- 9
tus est

talibus orantem dictis arasque tenentem
audiit omnipotens.

nonne eo additum credideris non quia orabat tantum sed quia et aras tenebat, auditum? nec non cum ait

talibus orabat dictis arasque tenebat.

item

tango aras, medios ignes ac numina testor,

eandem uim nominis ex adprensione significat.

Idem poeta tam scientia profundus quam amoe- 10
nus ingenio non nulla de ueteribus uerbis quae ad proprietatem sacrorum nouerat pertinere ita interpretatus est ut mutato uerbi sono integer intellectus
maneret. nam PRIMO PONTIFICII IVRIS libro apud 11

---

16 ib. IIII 219 21 Aen. VI 124 23 ib. XII 201

---

2 exſequutuſ *P* 4 dıctũ * *P* 5 multıfarıae *corr. in* multıfarıe *B* 6 ıſ *om. B'* 7 apprehendat *P* 12 cęptaſ *P* et Fuſıoſ — 13 Valerıoſ *om. P* 13 nunc ualerıuſ *B'* 14 exſequutuſ *P* 18 adıtum *B'* 23 tanga *P'* ignis *p* 24 adp̄henſione *B* 25 amęnuſ *P* 28 eſt *om. B'*

PICTOREM uerbum hoc positum est uitulari de
cuius uerbi significatu TITIVS ita retulit uitulari
est uoce laetari. VARRO etiam in libro QVINTO
DECIMO RERVM DIVINARVM ita refert quod pon-
tifex in sacris quibusdam uitulari soleat,
12 quod Graeci παιανίζειν uocant. has tot inter-
pretationis ambages quam pauois uerbis docta ele-
gantia Maronis expressit

laetumque choro paeana canentes!

nam si uitulari est uoce laetari, quod est παι-
ανίζειν, nonne in cantu laeti παιᾶνος enarratio uerbi
13 perfecta seruata est? et ut huic uocabulo diutius
immoremur, HYLLVS libro quem DE DIS composuit
ait Vitulam uocari deam quae laetitiae prae-
14 est. PISO ait uitulam uictoriam nominari.
cuius rei hoc argumentum profert quod postri-
die Nonas Iulias re bene gesta, cum pridie
populus a Tuscis in fugam uersus sit —
unde Populifugia uocantur — post uictoriam
15 certis sacrificiis fiat uitulatio. quidam no-
men eius animaduersum putant quod potens sit uitae
tolerandae, ideo huic deae pro frugibus fieri sacra
dicuntur quia frugibus uita humana toleratur. unde
hoc esse animaduertimus? quod ait Vergilius

cum faciam uitula pro frugibus, ipse uenito

ut uitula dixerit pro uitulatione, quod nomen
esse sacrifici ob laetitiam facti superius expressi-
16 mus? meminerimus tamen sic legendum per abla-
tiuum

---

9 Aen. VI 657 25 eclog. III 77

---

2 Cincius *Momms. C. I. L. I 26* ſignıfıcatuſ *B'* 3 uocae *corr. in* uoce *B* 6 *pro* παιανίζειν uocant *lac. 10 fere litterarum in P* ınterp̄tatıoneſ *P'* 7 doctę legantıa *ut uid. B'*, docta eloquentıa *P* 9 pea|na *P* 13 Hyginus *Momms.*, hylnſ *P* 15 poſo *Pb* (*om. B*) 16 poſt trıdıe *B* 24 h̃ eẽ *om. P'* uırgılıuſ *B* 25 uıtula *P*, uıtula * (*fuit* m) *B*

cum faciam uitula pro frugibus,

id est cum faciam rem diuinam non oue non capra sed uitula, tamquam dicat 'cum uitulam pro frugibus sacrificauero' quod est 'cum uitula rem diuinam fecero'. pontificem Aenean uel ex nomine 17
referendorum laborum eius ostendit. pontificibus enim permissa est potestas memoriam rerum gestarum in tabulas conferendi et hos annales appellant equidem maximos quasi a pontificibus maximis factos. unde ex persona Aeneae ait

et uacat annales tantorum audire laborum.

Et quia inter decreta pontificum hoc maxime III
quaeritur quid sacrum, quid profanum, quid sanctum quid religiosum quaerendum, utrum his secundum definitionem suam Vergilius usus sit et singulis uocabuli sui proprietatem more suo seruauerit.

Sacrum est ut TREBATIVS LIBRO PRIMO DE 2
RELIGIONIBVS refert quicquid est quod deorum habetur. huius definitionis poeta memor ubi sacrum nominauit, admonitionem deorum paene semper adiecit

sacra Dionaeae matri diuisque ferebam.

item

sacra Ioui Stygio quae rite incepta parabam.

item

tibi enim, tibi maxima Iuno
mactat sacra ferens.

---

11 Aen. I 373 23 ib. III 19 25 ib. IIII 638 27 ib. VIII 84

---

3 uitula *b* 4 ſacrıfıcarero *B'* 5 pontıfıcem — 6 oſtendıt *om. P* 11 uacat *bP*, uocat *B* 13 quid profanum *om. BP, add. margo cod. Cantabrigiensis* 15 uırgılıuſ *B* 16 ſuo more *P* 18 eſt *om. B'* ** lıbro *P* 19 regıonıbuſ *P'* quıdquıd *B'* 21 autmonıtıonem *B'* 23 dıoneę *P* dıuıſ* que ferebam* *P* ferebant *b* 25 ıouıſ *B'* ſtı|gıo *Pb*, togıo *B* ıncoepta *P*

3 Profanum omnes paene consentiunt id esse quod extra fanaticam causam sit quasi porro a fano et a religione secretum. cuius significatus exemplum exsecutus est, cum de luco et aditu inferorum sacro utroque loqueretur

procul o procul este profani,
conclamat uates, totoque absistite luco.

4 eo accedit quod TREBATIVS profanum id proprie dici ait quod ex religioso uel sacro in hominum usum proprietatemque conuersum est, quod apertissime poeta seruauit cum ait

Faune precor miserere, inquit, tuque optima ferrum
Terra tene, colui uestros si semper honores,
quos contra Aeneadae bello fecere profanos.

dixerat enim

sed stirpem Teucri nullo discrimine sacrum
sustulerant,

unde ostendit proprie profanatum, quod ex sacro promiscuum humanis actibus commodatum est.

5 Sanctum est ut idem TREBATIVS LIBRO DECIMO RELIGIONVM refert interdum idem quod sacrum idemque quod religiosum, interdum aliud, hoc est nec sacrum nec religiosum,
6 est. quod ad secundam speciem pertinet

sancta ad uos anima, atque istius inscia culpae,
descendam.

non enim sacro aut religioso eius anima tenebatur, quam sanctam hoc est incorruptam, uoluit ostendere ut in illo quoque

---

6 Aen. VI 258 12 ib. XII 777 16 ib. XII 770 25 ib. XII 648

---

4 exequutuſ *P* 9 relıgıone *P′* 12 pptıma *P′* 14 profanuſ *P′* 16 ſacro *P′* 19 pmıſcum *B* commadatum *B′* 22 qđ *ante* relıgıoſum *om.* *B′* 23 alıum *B′* 27 eſtıuſ *B′*

tuque o sanctissima coniunx
felix morte tua.

in quo castitatis honorem incorruptae uxoris am-
plexus est: unde et sanctae leges, quae non de-
beant poenae sanctione corrumpi. quod autem ad 7
priorem speciei definitionem de sancto adtinet, id
est ut non aliud sit quam sacrum aut religiosum

ecce leuis summo de uertice uisus Iuli
fundere lumen apex,

et paulo post

nos pauidi trepidare metu crinemque flagrantem
excutere et sanctos restinguere fontibus ignes.

hic enim sanctos ac si sacros accipiemus quia
diuinitus contigerunt. item

tuque o sanctissima uates
praescia uenturi

non aliud nisi sacram uocat, quam uidelicet ua-
tem, et deo plenam et sacerdotem.

Superest ut quid sit religiosum cum Vergilio 8
communicemus. SERVIVS SVLPICIVS religionem
esse dictam tradidit quae propter sanctita-
tem aliquam remota ac seposita a nobis
sit quasi a relinquendo dicta ut a carendo
caerimonia. hoc Vergilius seruans ait 9

est ingens gelidum lucus prope Caeretis amnem
religione patrum late sacer

et adiecit quo proprietatem religionis exprimeret

undique colles
inclusere caui, et nigra nemus abiete cingit,

---

1 Aen. XI 158 8 ib. II 682 11 ib. II 685 15 ib. VI 65 25 ib. VIII 597 28 ib. VIII 598

---

1 coniux *B'* 3 caſtitateſ *P'* 5 penę *P*, paene *B'* 6 attinet *P* 12 extutere *P'* 17 quā uidebat & dō *P*, quam uidebat & uatem & deo *B* 19 *et* 24 uirgilio *B* 20 ſeruuſ *P'* 21 dictam eſſe *B* 24 cęrimoniae *p* 25 c&eriſ *corr. in* ceretiſ *in B*

quae res utique faciebat lucum a populi communione secretum. et ut relictum locum ostenderet non sola adeundi difficultate, adiecit et sanctitatem

> Siluano fama est ueteres sacrasse Pelasgos
> agrorum pecorisque deo.

10 secundum Pompeivm Festvm religiosi sunt qui facienda et uitanda discernunt. hinc Maro ait

> riuos deducere nulla
> religio uetuit.

quod autem ait deducere nihil aliud est quam detergere. nam festis diebus riuos ueteres sordi-
11 datos detergere licet, nouos fodere non licet. in transcursu et hoc notandum est quod et ipse uelut praeteriens sub unius uerbi significatione proiecit. cauetur enim in iure pontificio ut, quoniam oues duabus ex causis lauari solent, aut ut curetur scabies aut ut lana purgetur, festis diebus purgandae lanae gratia oues lauare non liceat, liceat autem,
12 si curatione scabies abluenda sit. ideo hoc quoque inter concessa numerauit

> balantumque gregem fluuio mersare,

quod si huc usque dixisset, licita et uetita confunderet sed adiciendo salubri causam concessae ablutionis expressit.

IIII Nomina etiam sacrorum locorum sub congrua proprietate proferre pontificalis obseruatio est. ergo delubrum quid pontifices proprie uocent et qualiter hoc nomine Vergilius usus sit requiramus.
2 Varro libro octavo Rervm divinarvm delubrum ait alios aestimare in quo praeter aedem sit area adsumpta deum causa ut est

4 Aen. VIII 600 8 Georg. I 269 21 ib. I 272

5 pecorıq. *BP* 7 mora *B'* 8 deducer& *ut uid.* *B'* 12 foedere *B'* 15 enım ınıq. pontıfıcıo *B* 19 adhıbenda *P* 21 gregeſ *P* merſare*******. *P* 22 confuderat *P* 28 uırgılıuſ *B* 31 aſſumpta *P*

in Circo Flaminio Iouis Statoris, alios in quo loco dei simulacrum dedicatum sit et adiecit sicut locum in quo figerent candelam candelabrum appellatum, ita in quo deum ponerent nominatum delubrum. his a Var- 3
rone praescriptis intellegere possumus id potissimum ab eo probatum quod ex sua consuetudine in ultimo posuit, ut a dei dedicato simulacro delubrum coeperit nuncupari. Vergilius tamen utramque ratio- 4
nem diligenter est exsecutus. ut enim a postrema incipiamus, obseruauit delubrum nominaturus aut proprie deorum nomina aut ea quae dis accomodarentur inserere

at gemini lapsu delubra ad summa dracones
effugiunt,

et ut mox simulacrum nominaret, subtexuit

saeuaeque petunt Tritonidis arcem,
sub pedibusque deae clipeique sub orbe teguntur,

item

nos delubra deum miseri, quibus ultimus esset
ille dies.

illam uero opinionem de area, quam Varro praedi- 5
xerat, non omisit

principio delubra adeunt, pacemque per aras
exquirunt,

et mox

aut ante ora deum pingues spatiatur ad aras.

quid enim est spatiatur quam spatio lati itineris obambulat? quod adiciendo ante aras

---

15 Aen. II 225 17 ib. II 226 20 ib. II 248 24 ib. IIII 56 27 ib. IIII 62

---

1 ıouıſ ſtatere *B′* 2 sit] eſt *P* 8 ceperıt *P* 9 uırgılıuſ *B* 10 exſequutuſ *P*, ſecutuſ *B′* a ** *B* 11 delubro *P′* 12 accommoda|rentur *P* 17 artem *B′* 20 * mıſerı *P* 24 delubru *ut uid.* *B′* 27 ut ante *B′* pinguis *b* 29 obambulabat *P*

ostendit aream adsumptam deorum causa. ita suo more uelut aliud agendo implet arcana.

6 De dis quoque Romanorum propriis id est Penatibus aspersa est huic operi non incuriosa subtilitas. Nigidivs enim de dis libro nono decimo requirit num di Penates sint Troianorum Apollo et Neptunus, qui muros eis fecisse dicuntur, et num eos in Italiam Aeneas aduexerit. Cornelivs quoque Labeo de dis Penatibus eadem existimat. hanc opinionem sequitur Maro cum dicit

sic fatus meritos aris mactabat honores,
taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo.

7 Varro Hvmanarvm secvndo Dardanum refert deos Penates ex Samothrace in Phrygiam, et Aeneam ex Phrygia in Italiam detulisse. qui sint autem di Penates in libro
8 quidem memorato Varro non exprimit: sed qui diligentius eruunt ueritatem Penates esse dixerunt per quos penitus spiramus, per quos habemus corpus, per quos rationem animi possidemus: esse autem medium aethera Iouem, Iunonem uero imum aera cum terra et Mineruam summum aetheris cacumen: et argumento utuntur quod Tarquinius, Demarati Corinthii filius Samothracicis religionibus mystice imbutus, uno templo ac sub eodem tecto numina memorata coniunxit.
9 Cassivs uero Hemina dicit Samothracas deos

---

12 Aen. III 118

---

1 aſſumptam *P* 2 archana *P* 4 aſparſa *B'* 5 negıdıuuſ *B'* 7 eıſ** *P* 12 merıto ſacrıſ *B'* 15 ſamathrace *B'* frıgıā *P*, frygıam *B* 16 ex frygia *b*: & frygıam *B*, ex troıa *P* 21 ratıonē *om. P'* 22 um *in* medıum *in ras. in P* 27 mıſtıce *P* 28 eadem *B'* 29 uero *om. P* emına *P* ſamothracoſ *B'*

eosdemque Romanorum Penates proprie
dici θεοὺς μεγάλους, θεοὺς χρηστούς, θεοὺς δυ-
νατούς. noster haec sciens ait

cum sociis natoque Penatibus et magnis dis

quod exprimit θεοὺς μεγάλους. sed et omnia haec 10
nomina cum in uno de supra dictis numinibus ser-
uat, doctrinam procul dubio suam de omni hac
opinione confirmat. cum enim ait

Iunonis magnae primum prece numen adora

τὴν μεγάλην nominauit,

adsit laetitiae Bacchus dator et bona Iuno,

τὴν χρηστήν,

dominamque potentem,

τὴν δυνατήν. eodem nomine appellauit et Vestam, 11
quam de numero Penatium aut certe comitem eorum
esse manifestum est adeo ut et consules et praeto-
res seu dictatores, cum adeunt magistratum, Lauinii
rem diuinam faciant Penatibus pariter et Vestae.
sed et Vergilius ubi ex persona Hectoris dixit 12

sacra suosque tibi commendat Troia Penates,

mox adiecit

sic ait et manibus uittas Vestamque potentem
aeternumque adytis effert penetralibus ignem.

addidit Hyginus in libro quem de dis Penatibus 13
scripsit uocari eos θεοὺς πατρῴους. sed nec hoc
Vergilius ignoratum reliquit

di patrii seruate domum seruate nepotem,

et alibi patriique Penates.

---

4 Aen. III 12 9 ib. III 437 11 ib. I 734 13 ib. III 438 20 ib. II 293 22 ib. II 296 27 ib. II 702 28 cf. ib. II 717 et alibi

---

2 ΧΡΗϹ|ΤΟΥ *P* ΔΥ*ΝΑΤΟΥϹ (*in ras. fuit* Ο) *P*, ΔΙΝΑΤΟΥϹ *B* 5 et *om. B* 6 **cũ *P* ın *om. B'* 9 magnıſ *P'* adorat *P* 11 bachuſ *P* ıuna *P'* 12 ΔΥΡΗϹΤΗΝ *P* 17 ſıu *P'* 22 uıttaſ *om. P* 23 adıtıſ *BP* 24 thygrınuſ *P* 25 uocarı eoſ *om. B'* 27 patrıę *P* nepotũ *P*

V Nec minus de sacrificiorum usu quam de deorum scientia diligentiam suam pandit. cum enim TREBATIVS LIBRO PRIMO DE RELIGIONIBVS doceat hostiarum genera esse duo, unum in quo uoluntas dei per exta disquiritur, alterum in quo sola anima deo sacratur, unde etiam haruspices animales has hostias uocant, utrumque hostiarum genus in carmine suo Vergilius ostendit.
2 et primo quidem illud quo uoluntas numinum per exta monstratur

mactat lectas de more bidentes,

et mox

pecudumque reclusis
pectoribus inhians spirantia consulit exta.

3 alterum illud in quo hostia animalis dicitur, quod eius tantum anima sacratur, ostendit, cum facit Entellum uictorem Eryci mactare taurum. nam ut expleret animalis hostiae causas, ipso usus est nomine

hanc tibi Eryx meliorem animam pro morte Daretis

et ut nuncupata uota signaret, ait persoluo, quod de uoto proprie dicitur, utque ostenderet persolutum dis, signauit dicens

sternitur exanimisque tremens procumbit humi bos.

4 uidendum etiam ne et illam hostiam ostendat animalem

sanguine placastis uentos et uirgine caesa,
cum primum Iliacas Danai uenistis ad oras:
sanguine quaerendi reditus, animaque litandum
Argolica.

nam et animam id est hostiae nomen, posuit et litare quod significat sacrificio facto placasse numen.

---

11 Aen. IIII 57 13 ib. IIII 63 19 ib. V 483 23 ib. V 481 26 ib. II 116

---

7 haruſpıcıſ P′ 16 entellem B′ 17 erıcı P 19 *ante* hanc *deleta ut uid.* N *in P* erıx anımā melıorē P 30 hoſtıę *om.* B′

In his ipsis hostiis, uel animalibus uel consul- 5
tatoriis, quaedam sunt quae iniuges uocantur id
est quae numquam domitae aut iugo subditae sunt.
harum quoque noster poeta sic meminit

nunc grege de niueo septem mactare iuuencos
praestiterit totidem lectas de more bidentes

et ut iniuges euidentius exprimeret, adiecit

et intacta totidem ceruice iuuencos.

eximii quoque in sacrificiis uocabulum non poeti- 6
cum ἐπίθετον sed sacerdotale nomen est. VERA-
NIVS enim in PONTIFICALIBVS QVAESTIONIBVS docet
eximias dictas hostias quae ad sacrificium destina-
tae eximantur e grege uel quod eximia specie
quasi offerendae numinibus eligantur. hinc ait

quattuor eximios praestanti corpore tauros

ubi quod eximuntur eximios, quod eliguntur prae-
stanti corpore dicendo monstrauit. ambarua- 7
lis hostia est ut ait POMPEIVS FESTVS quae rei
diuinae causa circum arua ducitur ab his
qui pro frugibus faciunt. huius sacrificii men-
tionem in Bucolicis habet ubi de apotheosi Daphni-
dis loquitur

haec tibi semper erunt et cum sollemnia uota
reddemus nymphis et cum lustrabimus agros

ubi lustrare significat circumire, hinc enim ui-
delicet et nomen hostiae adquisitum est, ab ambien-
dis aruis, sed et in Georgicorum libro primo

5 Aen. VI 38 8 Georg. IIII 540. 551 15 ib. IIII 538. 550

5 niueo] intacto *B* 8 intacto *B'* 10 ЄΠΙΤЄΤΟΝ *B* ueratiuſ *B'* 13 eximuntur *P*, *deinde* ex rege *P'* 14 hic *P* 18 qua *B'* 21 | in bucolicſ — 22 loqr̄ | *in ras. in P* 21 dafnidiſ *B* 23 ſollēpnia *P* 24 nimphiſ *P* 26 hoſtiae *bP*: hab& *B* 27 et *om.* *B*

terque nouas circum felix eat hostia fruges.

8 obseruatum est a sacrificantibus ut, si hostia quae
ad aras duceretur fuisset uehementius reluctata osten-
dissetque se inuitam altaribus admoueri, amoueretur
quia inuito deo offerri eam putabant. quae autem
stetisset oblata, hanc uolenti numini dari aestima-
bant. hinc noster

et ductus cornu stabit sacer hircus ad aras

et alibi

et statuam ante aras aurata fronte iuuencum.

9 adeo autem omnem pietatem in sacrificiis quae dis
exhibenda sunt ponit, ut propter contrariam cau-
sam Mezentium uocauerit contemptorem deorum. ne-
que enim, ut Aspro uidetur, ideo contemptor
diuum dictus est, quod sine respectu deorum in
homines impius fuerit, alioquin multo magis hoc de
Busiride dixisset, quem longe crudeliorum inlau-
10 datum uocasse contentus est. sed ueram huius
contumacissimi nominis causam in PRIMO libro ORI-
GINVM CATONIS diligens lector inueniet. ait enim
Mezentium Rutulis imperasse ut sibi offer-
rent quas dis primitias offerebant, et La-
tinos omnes similis imperii metu ita uo-
uisse 'Iuppiter, si tibi magis cordi est nos
ea tibi dare potius quam Mezentio, uti nos
11 uictores facias'. ergo quod diuinos honores sibi
exegerat, merito dictus est a Vergilio contemptor
deorum. hinc pia illa insultatio sacerdotis

haec sunt spolia et de rege superbo
primitiae,

---

1 Georg. I 345 8 ib. II 395 10 Aen. VIIII 624
19 fragm. ed. Iordan p. 64 sqq. 29 Aen. XI 15

---

3 uehementiuſ retenta *P* 4 adtalıbuſ *P*, *deinde* admauorı *P* amoueretur *om. P* 11 dıuſ *P* 13 contemptoreſt *B'* 14 haſp *B'* | *uidetur *P* 17 buſırı *B'* longo *B'* 22 dıuſ *P* 25 z *in* mezentıo z *in ras. in P* 27 uırgılıo *B*

ut nomine contumaciae cui poenas luit raptas dē
eo notaret exuuias.
Mirandum est huius poetae et circa nostra et VI
circa externa sacra doctrinam. neque enim de ni-
hilo est quod, cum Delon uenit Aeneas, nulla ab
eo caesa est hostia nisi, cum proficisceretur, Apol-
lini et Neptuno res facta diuina est. constat enim, 2
sicut CLOATIVS VERVS ORDINATORVM LIBRO SE-
CVNDO docet esse Deli-aram apud quam hostia non
caeditur sed tantum sollemni deum prece ueneran-
tur. uerba Cloatii haec sunt D e l i a r a e s t A p o l l i-
n i s *Γενέτορος* i n q u a n u l l u m a n i m a l s a c r i f i-
c a t u r, q u a m P y t h a g o r a m u e l u t i n u i o l a t a m
a d o r a u i s s e p r o d u n t. hanc ergo esse, quae 3
adoratur ab Aenea, *Γενέτορος* aram poeta demon-
strat, si quidem templum ingressus pontifex nullo
acto sacrificio statim inchoat precem et ut *Γενέτορα*
expressius nominaret

da pater augurium.

at uero cum taurum mox immolat Apollini et Nep- 4
tuno, apud aliam utique aram factum intellegimus,
et bene supra tantum modo p a t r e m quod ibi pro-
prium est, et infra quod commune est A p o l l i n e m
nominat. meminit huius arae et *VARRO* CATO DE 5
LIBERIS EDVCANDIS in haec uerba n u t r i x h a e c
o m n i a f a c i e b a t i n u e r b e n i s a c t u b i s s i n e
h o s t i a u t D e l i a d A p o l l i n i s G e n e t i u i a r a m.
eodem uersu non omittendum puto cur s a x o u e- 6
t u s t o dixerit extructum templum. VELIVS LONGVS
i m m u t a t i o e s t inquit e p i t h e t i: uult enim di-

19 Aen. III 89

1 pęnaſ *P* 5 delonge *B'* 6 nıſı *om.* *P'* 10 ſollēpnı *P*, ſolemnı *corr.* *in* ſollempnı *B* 12 ın qua — 15 ΓΕΝΕ|ΤΟΡΟC *om.* *B'* 13 pıtagoraſ *P'* 15 po&ę *P'* 17 ΓΕ-ΝΕΤΟΡΑ *bP*: genıtura *B* 20 tauro *P* 22 tantummoda *B'* 24 Varro *add.* *Meursius* 25 ın *corr.* *ex* nı *B* 27 genıtıuı *B* arum *B'* 30 ÷ *om.* *P'*

cere uetustatem templi. hunc multi alii com-
mentatores secuti sunt, sed frigidum est aedificii
7 aetatem notare. EPAPHVS autem, uir plurimae lectio-
nis, LIBRO SEPTIMO DECIMO ait Delphis quodam
tempore euenisse ut templum religiosum
antea et intactum spoliatum incensumque
sit et adicit multas circa Corinthum urbes
insulasque proximas terrae motu haustas,
Delon neque antea neque postea hoc in-
commodo uexatam sed semper eodem ma-
8 nere saxo. THVCYDIDES etiam HISTORIARVM
LIBRO TERTIO idem docet. non mirum ergo si prae-
sidio religionis tutam insulam semper ostendens ad
reuerentiam sibi locorum accessisse dicit continuam
saxi eiusdem id est insulae firmitatem.

9 Vt seruauit Apollinis Genitoris proprietatem pa-
trem uocando, idem curauit Herculem uocando uic-
torem

haec, inquit, limina uictor
Alcides subiit.

10 VARRO DIVINARVM LIBRO QVARTO uictorem Her-
culem putat dictum, quod omne genus ani-
malium uicerit. Romae autem Victoris Herculis
aedes duae sunt, una ad portam Trigeminam, altera
11 in foro Boario. huius commenti causam MASVRIVS
SABINVS MEMORABILIVM libro SECVNDO aliter ex-
ponit Marcus inquit Octauius Herrenus, prima
adulescentia tibicen postquam arti suae
diffisus est, instituit mercaturam, et bene
re gesta decimam Herculi profanauit. po-

---

11 Thucyd. II 8, 2 19 Aen. VIII 362

---

2 ſunt ſecutı *B* ſequutı *P* 3 *** ętatē *P* 6 ıntantū *B′* 7 *post* multaſ *add.* t̃ras| *P* chorınthum *B* 11 tuchydıdeſ *B* 17 uocanda *B′* uocando patrē *P* 19 hac *B′* 20 alcıdaſ *P* 25 maſſurıuſ albınuſ memorıalıū *P* 28 adoleſcentıa *P* artıſ *B′* 29 dıffuſuſ *B′* 30 re *om.* *P* decımā herculı *om.* *P′*

stea cum nauigans hoc idem ageret, a praedonibus circumuentus fortissime repugnauit et uictor recessit. hunc in somnis Hercules docuit sua opera seruatum. cui Octauius impetrato a magistratibus loco aedem sacrauit et signum, Victoremque incisis litteris apellauit. dedit ergo epitheton deo quo et argumentum ueterum uictoriarum Herculis et commemoratio nouae historiae quae recenti Romano sacro causam dedit contineretur.
nec frustra in eodem 12
loco dixit

et domus Herculei custos Pinaria sacri.

quidam enim aram Maximam, cum uicino conflagraret incendio, liberatam a Pinariis ferunt et ideo sacri custodem domum Pinariam dixisse Vergilium.
ASPER κατὰ διαστολὴν inquit Potitiorum, qui ab 13
Appio Claudio praemio corrupti sacra seruis publicis prodiderunt.
sed VERANIVS PON- 14
TIFICALIVM eo libro quem fecit DE SVPPLICATIONIBVS ita ait Pinariis, qui nouissimi comeso prandio uenissent, cum iam manus pransores lauarent, praecepisse Herculem, nequid postea ipsi aut progenies ipsorum ex decima gustarent sacranda sibi sed ministrandi tantum modo causa, non ad epulas conuenirent, quasi ministros ergo sacri custodes uocari.
ut ipse Vergilius alibi 15

13 Aen. VIII 270

2 cırcumuentoſ *B'* 4 ſeruaturum *B'* 5 ımperato *P'* magıſtratuſ *ut uid.* *P'* 7 lıtterıſ ıncıſıſ *P* 14 enım *om.* *P* con *B'* conflagrer& *B'* 17 ΑCΠΕΡ *BP* poritiorum *b*, po|tıcıorū *P* quıa ab *P*, *deinde* pıo *B'* 18 coruptı *P'* 19 Veranius *Meursius*, pontificalium eo *Merkelius prol. in Ouidii Fast. XCVIII:* ueracıuſ pontıfi[ca]lıſ ın eo *P*, ueratıuſ pontıfıcalıſ ın eo *B* 23 lauerent *P'* 27 mınıſtranteſ *P*

at Triuiae custos iam dudum in montibus Opis

id est ministra nisi forte custodem dixit eam quae se prohibuerit et continuerit a sacris ut ipse alibi

et custos furum atque auium cum falce saligna
Hellespontiaci seruet tutela Priapi.

hic utique custodem prohibitorem auium furumque significat.

16 haec ubi dicta, dapes iubet et sublata reponi
pocula, gramineoque uiros locat ipse sedili.

non uacat quod dixit sedili. nam propria obseruatio est in Herculis sacris epulari sedentes: et CORNELIVS BALBVS 'Εξηγητικῶν libro OCTAVO DECIMO ait apud aram Maximam obseruatum ne lec-
17 tisternum fiat. custoditur in eodem loco ut omnes aperto capite sacra faciant. hoc fit nequis in aede dei habitum eius imitetur, nam ipse ibi operto est capite. VARRO ait Graecum hunc esse morem quia siue ipse siue qui ab eo relicti aram Maximam statuerunt Graeco ritu sacrificauerunt. hoc amplius addit GAVIVS BASSVS. idcirco enim hoc fieri dicit quia ara Maxima ante aduentum Aeneae in Italia constituta est, qui hunc ritum uelandi capitis inuenit.

VII Ea quoque quae incuriose transmittuntur a legentium plebe non carent profunditate. nam cum loqueretur de filio Pollionis, id quod ad principem suum spectaret, adiecit

---

1 Aen. XI 836 4 Georg. IIII 110 8 Aen. VIII 175

---

3 & cuſtodıerıt *P* 6 furemq. *B'* 10 quod *corr. ex* ſed *B* ſedelı *P'* 12 exhegetıcon *BP* 13 aıt] ıd *P* decımo ıta apud *B* 15 opto *B* 17 aperto *b* capıte eſt *B* 18 quı *om.* *B* relıcta *B'* 20 grauıuſ *P*, grauıuſ *B* 23 quę hunc *P* 25 ıncorıoſe *B'* e legentıum *B'* 27 pollonıſ *P* 28 expectar& *B'P*

ipse sed in pratis aries iam suaue rubenti
murice, iam croceo mutabit uellera luto.

traditur autem in libris Etruscorum, si hoc 2
animal insolito colore fuerit inductum,
portendi imperatori rerum omnium felicitatem. est super hoc liber TARQVITII transcriptus
ex OSTENTARIO TVSCO. 'ibi repperitur purpureo
aureoue colore ouis ariesue si aspergetur,
principi ordinis et generis summa cum felicitate largitatem auget, genus progeniem propagat in claritate laetioremque
efficit.' huius modi igitur statum imperatori in
transitu uaticinatur.

Verbis etiam singulis de sacro ritu quam ex 3
alto petita significet uel hinc licebit aduertere

iniecere manum Parcae telisque sacrarunt
Euandri,

nam quicquid destinatum est dis sacrum uocatur,
peruenire autem ad deos non potest nisi libera ab
onere corporis fuerit anima, quod nisi morte fieri
non potest. ita ergo oportune sacratum Halesum
facit quia erat oppetiturus. et hic proprietatem et 4
humani et diuini iuris secutus est. nam ex manus iniectione paene mancipium designauit, et sacrationis uocabulo obseruantiam diuini iuris impleuit.
hoc loco non alienum uidetur de condicione eorum 5
hominum referre quos leges sacros esse certis dis

---

1 eclog. IIII 43 16 Aen. X 419

---

1 ımpratıſ *B'* 2 ıam creo *B'* uellere aluto *B* 3 libris *Seruius ad eclog. IIII 43:* lıbro *BP* 4 calore *B'* ındutũ *P* 5 imperii *b* omnıṽ rerũ *P* 6 lıbertaſ quıtu *B'* tranſcrıbtuſ *P*, tranſſcrıptuſ *B* 7 reperıtur *B* 8 arıeſq. *P* aſpgatur *P* 9 prıncıpıo *P* felıca|tate *P'* 16 ıncere | manũ *P* ſacrarũ *P* 19 autem *om. P*, *deinde* a deoſ *B'* poteſt anıma | nıſı (*deinde* lıbera *in ras.*) *P* 20 honere *P* 21 halaeſum *B* 23 ſequutuſ *P* 24 poene *B* 26 condıtıone *BP*

iubent, quia non ignoro quibusdam mirum uideri quod, cum cetera sacra uiolari nefas sit, hominem sacrum ius fuerit occidi. cuius rei causa haec est.
6 ueteres nullum animal sacrum in finibus suis esse patiebantur, sed abigebant ad fines deorum quibus sacrum esset, animas uero sacratorum hominum, quos † zanas Graeci uocant, dis debitas aestimabant.
7 quem ad modum igitur quod sacrum ad deos ipsos mitti non poterat a se tamen dimittere non dubitabant, sic animas, quas sacras in caelum mitti posse arbitrati sunt, uiduatas corpore quam primum ire
8 illo uoluerunt. disputat de hoc more etiam TREBATIVS RELIGIONVM libro NONO, cuius exemplum, ne sim prolixus, omisi. cui cordi est legere, satis habeat et auctorem et uoluminis ordinem esse monstratum.

VIII Non nullorum quae scientissime prolata sunt male enuntiando corrumpimus dignitatem ut quidam legunt

discedo ac ducente dea flammam inter et hostes
expedior,

cum ille doctissime dixerit d u c e n t e d e o, non d e a.
2 nam et apud CALVVM ATERIANVS adfirmat legendum

pollentemque deum Venerem,

non d e a m. signum etiam eius est Cypri barbatum corpore sed ueste muliebri, cum sceptro ac natura uirili et putant e a n d e m m a r e m a c f e m i n a m
3 esse. A r i s t o p h a n e s eam Ἀφρόδιτον appellat. LAEVINVS etiam sic ait V e n e r e m i g i t u r a l m u m a d o r a n s, s i u e f e m i n a s i u e m a s e s t, i t a u t i a l m a

19 Aen. II 632 23 fragm. 13 ed. Lachmanni

1 ñ * *P* 2 uiolare *P* 6 sacratum *b* ſacrorum *B'* 7 ζόανας *Caelius Rhodiginus Antiq. lect. XII 11*, ζωγάνας *Liebrechtus Philologi XXII 710* 11 illo ire *P* 12 more * * * *| trebatiuſ *P* 22 Aterianus *Ianius*: actherianuſ *BP*, actherianum *b* affirmat *P* 24 cipri *P*, cybri *B'* 25 natura *Heinrich. de Hermaphroditis p. 27*: ſtatura *BP*, *cf. Martianus Cap. p. 47, 22* 27 aphroditon *BP* Laeuinuſ *corr. ut uid. in* gaeninuſ *in B*

Noctiluca est. PHILOCHORVS quoque in ATTHIDE eandem adfirmat esse lunam et ei sacrificium facere uiros cum ueste muliebri, mulieres cum uirili, quod eadem et mas aestimatur et femina.

Hoc quoque de prudentia religionis a Vergilio 4
dictum est

decidit exanimis uitamque reliquit in astris
aeriis.

HYGINVS enim DE PROPRIETATIBVS DEORVM cum de astris ac de stellis loqueretur, ait oportere his uolucres immolari. docte ergo Vergilius dixit apud ea numina animam uolucris remansisse quibus ad litandum data est.

Nec nomen apud se, quod fortuitum esse po- 5
terat, uacare permittit

matrisque uocauit
nomine Casmillae mutata parte Camillam.

nam STATIVS TVLLIANVS DE VOCABVLIS RERVM 6
libro PRIMO ait dixisse Callimachum Tuscos Camillum appellare Mercurium quo uocabulo significant praeministrum deorum. unde Vergilium ait Metabum Camillam appellasse filiam, Dianae scilicet praeministram. nam et Pacuuius 7
cum de Medea loqueretur

caelitum camilla, expectata aduenis, salue hospita.

Romani quoque pueros et puellas nobiles et inuestes camillos et camillas appellant flaminicarum

---

8 Aen. V 517 17 ib. XI 542 26 fragm. 232 ed. Ribbeck.

---

1 attıde *BP* 2 eandemq. *B′* 3 murıeref *B′* 8 relıquıd *P* 9 aereıf *B* 10 Ygınuf *BP* ✶de *P* 15 nec *om.* *P′* 19 *an* de uocabulis deorum? 21 mercur^{v}ı (mercur *in ras.*) *P* 22 uırgılıuf *P* 23 maetabus *p*, matabuf *P* 24 pachubıuf *P*, pacubıuf *B* 27 pueroſ · puellaſ *B*

8 et flaminum praeministros. hanc quoque obseruationem eius non conuenit praeterire

> 'mos erat' inquit 'Hesperio in Latio, quem protinus urbes
> Albanae coluere sacrum, nunc maxima rerum
> Roma colit.'

9 VARRO DE MORIBVS morem dicit esse in iudicio animi, quem sequi debeat consuetudo. † IVLIVS FESTVS DE VERBORVM SIGNIFICATIONIBVS libro TERTIO DECIMO mos est inquit institutum patrium pertinens ad religiones caerimo-
10 niasque maiorum. ergo Vergilius utrumque auctorem secutus et primo quidem Varronem, quoniam ille dixerat morem praecedere, sequi consuetudinem, postquam dixit mos erat, subiunxit quem protinus urbes Albanae coluere et nunc maxima
11 rerum Roma colit, quo perseuerantiam consuetudinis monstrat. et quoniam Festus pertinere ad caerimonias ait, hoc idem docuit Maro adiciendo sacrum

> quem protinus urbes
> Albanae coluere sacrum.

12 mos ergo praecessit et cultus moris secutus est, quod est consuetudo et hic definitionem Varronis impleuit. adiciendo deinde sacrum ostendit morem caerimo-
13 niis dicatum, quod Festus asseruit. idem obseruauit et in duodecimo libro cum ait

> morem ritusque sacrorum
> adiciam

in quo ostendit aperte morem esse ritus sacrorum.
14 sed historiae quoque fidem in his uersibus secutus est

---

10 XIII p. 157 ed. Mülleri 28 Aen. XII 836

---

11 pertınenſ *om. P* 12 auctorum *B* 13 *et* 23 *et* 31 ſequutuſ *P* 16 culuere *B* 17 quo] qđ *P* 21 ꝑtınuſ* *P* 26 eē dıcatũ *P* aſſerııt *P* 30 in — ſacrorum *om. P*

mos erat Hesperio in Latio

et reliqua. seruauit enim regnorum successionem,
quippe primi regnauerunt Latini, deinde Albani et
inde Romani. ideo mos erat primum dixit, He-
sperio in Latio, et postea quem protinus ur-
bes Albanae coluere sacrum, deinde subiecit
nunc maxima rerum Roma colit.

Excessere omnes adytis arisque relictis VIIII
di quibus imperium hoc steterat.

et de uetustissimo Romanorum more et de occultis-
simis sacris uox ista prolata est. constat enim om- 2
nes urbes in alicuius dei esse tutela moremque Ro-
manorum arcanum et multis ignotum fuisse ut, cum
obsiderent urbem hostium eamque iam capi posse
confiderent, certo carmine euocarent tutelares deos,
quod aut aliter urbem capi posse non crederent aut
etiam, si posset, nefas aestimarent deos habere cap-
tiuos. nam propterea ipsi Romani et deum in cuius 3
tutela urbs Roma est et ipsius urbis Latinum no-
men ignotum esse uoluerunt. sed dei quidem nomen 4
non nullis antiquorum licet inter se dissidentium,
libris insitum et ideo uetusta persequentibus quic-
quid de hoc putatur innotuit. alii enim Iouem cre-
diderunt alii Lunam, sunt qui Angeronam, quae
digito ad os admoto silentium denuntiat, alii autem
quorum fides mihi uidetur firmior Opem Consi-
uiam esse dixerunt. ipsius uero urbis nomen etiam 5
doctissimis ignoratum est cauentibus Romanis ne
quod saepe aduersus urbes hostium fecisse se noue-
rant idem ipsi quoque hostili euocatione paterentur,

8 Aen. II 351

3 ınde albanı *B* 5 ꝑtınuſ una albanı coluere uırı *BP* 8 adıtıſ *P* 13 archanum *P* 14 campı *B* 17 etıam *om. P* 19 eſt ut *P* 22 u&uſtaſ *B* 24 angoronã *P'* 26 opē * *P*, *deinde* conſıuıo *ni fallor P'* 28 ıgnotum *P* 30 ıdē *P'*

6 si tutelae suae nomen diuulgaretur. sed uidendum ne quod non nulli male aestimauerunt nos quoque confundat opinantes uno carmine et euocari ex urbe aliqua deos et ipsam deuotam fieri ciuitatem. nam repperi in LIBRO QVINTO RERVM RECONDITARVM SAMMONICI SERENI utrumque carmen, quod ille se in cuiusdam FVRII VETVSTISSIMO LIBRO repperisse 7 professus est. est autem carmen huius modi quo di euocantur cum oppugnatione ciuitas cingitur

si deus si dea est, cui populus ciuitasque Carthaginiensis est in tutela, teque maxime, ille qui urbis huius populique tutelam recepisti, precor uenerorque ueniamque a uobis peto ut uos populum ciuitatemque Carthaginiensem deseratis, loca templa sacra urbemque eorum relinquatis, absque 8 his abeatis eique populo ciuitati metum formidinem obliuionem iniciatis, proditique Romam ad me meosque ueniatis, nostraque uobis loca templa sacra urbs acceptior probatiorque sit, mihique populoque Romano militibusque meis praepositi sitis ut sciamus intellegamusque. si ita feceritis, uoueo uobis templa ludosque facturum.

9 In eadem uerba hostias fieri oportet auctoritatemque uideri extorum, ut ea promittant futura. urbes uero exercitusque sic deuouentur iam numinibus euocatis, sed dictatores imperatoresque soli possunt deuouere his uerbis

10 Dis pater Veiouis Manes, siue quo alio nomine fas est nominare, ut omnes illam urbem Carthaginem exercitumque quem ego

---

5 condıtarũ *B* 6 ſerını *BP* quę ılle *P* 7 fuerıı *B* 8 huıuſ modo *P'* 11 cartagı|nıenſıſ *P* 14 p&o * *P* 15 cartagınıenſem *P* 17 metum *om. P* 21 mıhı quọq. *B* 30 uel * ıouıſ (*sed* l *et* ı *scriptae ut uid. a* P^2) *P* ˙ſıue uoſ quo *P* 32 cartagınē *P*

me sentio dicere fuga formidine terrore
conpleatis, quique aduersum legiones exer-
citumque nostrum arma telaque ferent, uti
uos eum exercitum eos hostes eosque homi-
nes urbes agrosque eorum et qui in his lo-
cis regionibusque agris urbibusue habitant
abducatis lumine supero priuetis exerci-
tumque hostium urbes agrosque eorum quos
me sentio dicere, uti uos eas urbes agros-
que capita aetatesque eorum deuotas con-
secratasque habeatis ollis legibus quibus
quandoque sunt maxime hostes deuoti. eos- 11
que ego uicarios pro me fide magistratu-
que meo pro populo Romano exercitibus
legionibusque nostris do deuoueo, ut me
meamque fidem imperiumque legiones exer-
citumque nostrum qui in his rebus gerun-
dis sunt bene saluos siritis esse. si haec
ita faxitis ut ego sciam sentiam intelle-
gamque, tunc quisquis hoc uotum faxit ubi
faxit recte factum esto ouibus atris tribus.
Tellus mater teque Iuppiter obtestor. cum 12
Tellurem dicit, manibus terram tangit: cum Io-
uem dicit, manus ad caelum tollit: cum uotum
recipere dicit, manibus pectus tangit. in anti- 13
quitatibus autem haec oppida inueni deuota † Sto-
nios Fregellas Gauios Veios Fidenas, haec
intra Italiam, praeterea Carthaginem et Corin-
thum, sed et multos exercitus oppidaque hostium
Gallorum Hispanorum Afrorum Maurorum aliarum-
que gentium quas prisci locuntur annales. hinc ergo 14

---

1 terrorum *B'* 2 compleatıſ *B* 7 abdıcatıſ *P* 9 ut *P* 13 uocarıoſ *B'* magıſtratıq. *B'* 15 me *om. P'* 17 gerundı *B* 18 bene ſaluoſ | bene ſaluoſ *B* ſıuerıtıſ *ut uid. scripsit P²*, ſın&ıſ *B* 20 uotum hoc *B* faxıt ubı ubı faxıt *P* 26 tonıoſ *P*, ſtonıoſ *B* 27 fregella *B* cauıoſ *P*, ſcauıoſ *B* 28 cartagınē *P* 31 quoſ *B'* loquunt̃ *P*

est quod propter huius modi euocationem numinum discessionemque ait Vergilius

excessere omnes adytis arisque relictis
di,

et ut tutelares designaret adiecit

quibus imperium hoc steterat.

15 utque praeter euocationem etiam uim deuotionis ostenderet, in qua praecipue Iuppiter ut diximus inuocatur, ait

ferus omnia Iuppiter Argos
transtulit.

16 uideturne uobis probatum sine diuini et humani iuris scientia non posse profunditatem Maronis intellegi?'

X Hic cum omnes concordi testimonio doctrinam et poetae et enarrantis aequarent, exclamat Euangelus diu se subcubuisse patientiae nec ultra dissimulandum quin in medium detegat inscientiae Ver-
2 gilianae uulnera. 'et nos' inquit 'manum ferulae aliquando subduximus, et nos cepimus pontificii iuris auditum: et ex his quae nobis nota sunt Maronem huius disciplinam iuris nescisse constabit.
3 quando enim diceret

caelicolum regi mactabam in littore taurum

si sciret taurum immolari huic deo uetitum aut si didicisset quod ATEIVS CAPITO comprehendit? cuius uerba ex LIBRO PRIMO DE IVRE SACRIFICIORVM haec sunt itaque Ioui tauro uerre ariete im-
4 molari non licet. LABEO uero SEXAGESIMO ET OCTAVO LIBRO intulit nisi Neptuno Apollini et Marti taurum non immolari. ecce pontifex

---

23 Aen. III 21

---

1 ꝯ g̊ P · 2 dıſceſſıonem B 3 adıtıſ BP 10 argoſ*** P, agroſ B′ 14 nam cum B 18 uulnuſ P 19 coepımuſ B 20 adıtum B′ 23 lıtore B 24 ımmomoları P′ 25 cõprehendıſſet | qđ ateıuſ P atteıuſ (B) 27 arıte P 28 laueo P

tuus quid apud quas aras mactetur ignorat cum uel aedituis haec nota sint et ueterum non tacuerit industria'.

Ad haec Praetextatus renidens 'quibus deorum 5
tauro immoletur si uis cum Vergilio communicare, ipse te docebit

taurum Neptuno, taurum tibi pulcher Apollo.

uides in opere poetae uerba Labeonis? igitur ut 6
hoc docte ita illud argute. nam ostendit deo non litatum ideo secutum

horrendum dictu et uisu mirabile monstrum.

ergo respiciens ad futura hostiam contrariam fecit. 7
sed et nouerat hunc errorem non esse inexpiabilem. Ateivs enim Capito quem in acie contra Maronem locasti, adiecit haec uerba siquis forte tauro Ioui fecerit, piaculum dato. committitur ergo res non quidem inpianda, insolita tamen et committitur non ignorantia, sed ut locum monstro faceret secuturo'.

Subiecit Euangelus 'si euentu excusantur inli- XI
cita, dic quaeso, quod erat monstrum secuturum et cum Cereri libari uino iuberet quod omnibus sacris uetatur?

cui tu lacte fauos et miti dilue Baccho.

uinum autem Cereri non libari debuit illum uel Plau- 2
tus docere, qui in Aulularia ait

Cererin', Strobile, hi sunt facturi nuptias?
qui? quia temeti nihil allatum uideo.

---

7 Aen. III 119 11 ib. III 26 24 Georg. I 344 27 Aulul. II 6,5

---

2 & * ueterũ * *P* tacuerunt *B′* 8 lebeoniſ *P* 9 arguit *b* oſtendit ideo *BP* 10 ſequutum *P* 13 nouerat huno *B* 14 atteiuſ (*BP*) 15 tauro *om. P′* 17 impianda *B* inſolata *B′* ſed & *B′* 19 ſequuturo *P* 20 inlicita dei *B′* 21 ſequuturum ut *P* 24 bacho *BP* 27 cerer in *corr. in* cereri in *in B* 28 qui *om. BP*

3 at hic uester, flamen et pontifex et omnia, tam quid immoletur quam quid libetur ignorat et ne non ubique in libando pari errore sit deuius, in octauo ait

in mensam laeti libant diuosque precantur,

cum non in **mensam** sed in **aram** secundum morem libare debuerint'.

4 'Vt prius tibi' Praetextatus inquit 'de posteriore quaestione respondeam, fateor te non immerito de usurpata in mensam libatione quaesisse ampliusque speciem difficultatis auxeras si magis Didonem in mensam similiter libantem notasses

dixit et in mensam laticum libauit honorem.

5 nam et TERTIVS cum de ritu sacrorum multa dis-
sereret, ait sibi hunc locum in quaestionem
uenire nec tamen haesitationem suam requisita
ratione dissoluit. ego autem quod mihi magistra
lectione compertum est publicabo.. in Papiriano
enim iure euidenter relatum est arae uicem prae-
6 stare posse mensam dicatam. ut in templo
inquit Iunonis Populoniae augusta mensa
est. namque in fanis alia uasorum sunt et
sacrae supellectilis, alia ornamentorum.
quae uasorum sunt instrumenti instar ha-
bent, quibus semper sacrificia conficiun-
tur, quarum rerum principem locum opti-
net mensa in qua epulae libationesque et
stipes reponuntur. ornamenta uero sunt
clipei coronae et huiusce modi donaria.
neque enim dedicantur eo tempore quo de-
lubra sacrantur, at uero mensa arulaeque

4 Aen. VIII 279 12 ib. I 736

1 tamen quıd *B* 2 quamque lıb&ur *B* 8 fater *P'* ınmerıto *B* 13 tercıuſ *P*, P. Tıtıuſ *Hertzius de Cinciis p. 39* 15 ueniſſe *P* 22 ſuppellectılıſ *B* 24 ſemper *om. P* 27 ornamento *B* 28 cuıuſcemodı *P* 29 dılubra *B'* 30 arulae quae *B*

eodem die quo aedes ipsae dedicari solent, unde mensa hoc ritu dedicata in templo arae usum et religionem optinet puluinaris. ergo apud Euandrum quidem fit iusta libatio, 7
quippe apud eam mensam quae cum ara Maxima more utique religionis fuerat dedicata et in luco sacrato et inter ipsa sacra in quibus epulabantur; in conuiuio uero Didonis, quod tantum regium constat non etiam sacrum fuisse, apud humanam mensam in triclinio, non in templo, quia non erat religiosa sed usurpata libatio, solam fecit libasse reginam, in cuius persona nulla obseruationis necessitas et multa ad usurpandum in potestate permissio. at uero hic 8
omnes
in mensam laeti libant diuosque precantur

quia quod recte fieri nouerat ab omnibus simul in templo epulantibus et uni sacratae adsidentibus mensae factum esse memorauit. de illo autem uersu 9

cui tu lacte fauos et miti dilue Baccho,

paucis quod male accusatur absoluam. poeta enim aeque in rebus doctrinae et in uerbis sectator elegantiae, sciens Cereri mulso libari, adiecit miti Baccho fauos dilue scilicet mitescere uinum dicens, cum mulsum coeperit fieri. nam ita hic mite 10
uinum dixit ut alibi ait domitum

et durum Bacchi domitura saporem.

notum autem esse non diffitebere quod a. d. duodecimum Kalendas Ianuarias Herculi et Cereri faciunt sue praegnate panibus mulso'.

'Oportune mehercle, Praetextate, fecisti Her- XII

---

14 Aen. VIII 278 26 Georg. IIII 102

---

1 ıpſa *P* ſolet *P'* 3 obtınet *P* 10 trıclınoo *P'* 11 ouıuſ *B* 19 * cuı *P* bacho *P* 23 bacho *P* mıtıſcere *P* 24 cęperıt *P* 25 dıcıt *P'* 26 bachı *P* 27 ad dıem *BP* XII *B* 29 praegnantẹ *B*

culis mentionem, in cuius sacra hic uester gemino errore commisit

tum Salii ad cantus incensa altaria circum
populeis adsunt euincti tempora ramis.

nam et Salios Herculi dedit, quos tantum Marti dicauit antiquitas et populeas coronas nominat, cum ad aram Maximam sola lauro capita et alia
2 fronde non uinciant. uidemus et in capite praetoris urbani lauream coronam, cum rem diuinam Herculi facit. testatur etiam TERENTIVS VARRO in ea SATVRA quae inscribitur *περὶ κεραυνοῦ* maiores solitos decimam Herculi uouere nec decem dies intermittere quin pollucerent ac populum *ἀσύμβολον* cum corona laurea dimitterent cubitum.'

3 'Hicine est' Vettius ait 'error geminus? at ego in neutro dico errasse Vergilium. nam ut primum de frondis genere dicamus, constat quidem nunc lauro sacrificantes apud aram Maximam coronari sed multo post Romam conditam haec consuetudo sumpsit exordium, postquam in Auentino Lauretum coepit uirere, quam rem docet VARRO HVMANARVM LIBRO SECVNDO.
4 e monte ergo proximo decerpta laurus sumebatur operantibus, quam uicina offerebat occasio. unde recte Maro noster ad ea tempora respexit quibus Euander ante urbem conditam apud aram Maximam sacra celebrabat et utebatur populo utique

Alcidae gratissima.

---

3 Aen. VIII 285 10 fragm. ed. Riese p. 106, 4 29 eclog. VII 61

---

3 tū ſalıj *in ras. in P* cantū *BP* 4 cınctı *B* 7 maxıme *B′* ın ſola *B′* 8 p̄terıſ *B′* 10 terrentıuſ *B* uarra *P* 11 ſatyra *BP* 13 polluerent *B* ac *om. B* 14 ACYNBOΛON *B* demıtterent *BP* 16 hicinest *b*, haecıne eſt *B* u&ıuſ *P* 18 *genere *P* 22 cępıt *P* 24 in monte *b*

Salios autem Herculi ubertate doctrinae altioris ad- 5
signat, quia is deus et apud pontifices idem qui et
Mars habetur. et sane ita MENIPPEA VARRONIS 6
adfirmat quae inscribitur Ἄλλος οὗτος Ἡρακλῆς, in
qua, cum de Inuicto Hercule loqueretur, eundem
esse ac Martem probauit. Chaldaei quoque stel-
lam Herculis uocant quam reliqui omnes Martis
appellant. est praeterea OCTAVII HERSENNII liber 7
qui inscribitur DE SACRIS SALIARIBVS TIBVRTIVM,
in quo Salios Herculi institutos operari die-
bus certis et auspicato docet. item ANTONIVS 8
GNIPHO, uir doctus cuius scholam Cicero post labo-
rem fori frequentabat, Salios Herculi datos pro-
bat in eo uolumine quo disputat quid sit
festra, quod est ostium minusculum in sa-
crario, quo uerbo etiam Ennius usus est. ido- 9
neis ut credo auctoribus certisque rationibus error
qui putabatur uterque defensus est. siqua sunt alia
quae nos commouent, in medium proferamus, ut ipsa
collatio nostrum, non Maronis, absoluat errorem.'
Tunc Euangelus 'numquamne tibi Praetextate 10
uenit in mentem toto, ut aiunt, caelo errasse Vergi-
lium cum Dido sua rem diuinam pro nuptiis faceret?

'mactat' — enim inquit — 'lectas de more bidentes
legiferae Cereri Phoeboque patrique Lyaeo'

et quasi expergefactus adiecit

Iunoni ante omnes cui uincla iugalia *
* * * * * * * * *

24 Aen. IIII 57

1 ubertatem *B'* 3 menıppa *P*, te*(*potest fuisse* h) ıppea *B*, menippea *b* 4 ΗΡΑΚΛΕϹ *P* IN· qua *BP* 5 de Inuicto *Mommsenus Corpus Inscr. Lat. I p. 150:* de multo *BP* 6 chaldeı *BP* 8 octauı *P* 9 ſalarıbuſ *P* 11 antonınuſ onıpho *P* 12 cnıpho *B* ſcolā *P* 14 ſıt *om. P'* ſit feſte *B* 15 hoſtıa | mınuſculū *P*, hoſtıū | munuſlculum *B* 16 quo ergo *B'* henniuſ *P* 22 ın mentem nenıt *P* 25 ceterı *ut uid. B'* fęboq. *P*, foeboq. *B* lıeo *P*, ΛΥΑΕΟ *B* 26 expergefactuſ reſpondıt *P* 27 ıugalıa Λcıppıte sıne *interductu B* *post* ıugalıa *sine ullo interductu*

XIII Accipite et M. VARRONIS uerba de AGRI CVLTVRA LIBRO TERTIO, qui cum de pauonibus in uilla nutriendis loqueretur, sic ait primus hos Q. Hortensius augurali cena posuisse dicitur, quod potius factum tum luxuriose quam seuere boni uiri laudabant. quem cito secuti multi extulerunt eorum pretia ut oua eorum denariis ueneant quinis, ipsi facile
2 quinquagenis. ecce res non admiranda solum sed etiam pudenda ut oua pauonum quinis denariis ueneant, quae hodie non dicam uilius sed omnino nec
3 ueneunt. is Hortensius platanos suas uino inrigare consueuit adeo ut in quadam actione quam habuit cum Cicerone susceptam precario a Tullio postulasset ut locum dicendi permutaret secum, abire enim in uillam necessario se uelle ut uinum platano, quam
4 in Tusculano posuerat, ipse suffunderet. sed forte ad notam saeculi sui non sufficit Hortensius, uir alioquin ex professo mollis et in praecinctu ponens omnem decorem. fuit enim uestitu ad munditiem curioso et ut bene amictus iret, faciem in speculo quaerebat, ubi se intuens togam corpori sic adplicabat, ut rugas non forte sed industria locatas artifex nodus astringeret et sinus ex composito defluens

---

1 de re rust. III 6, 6

---

sequitur accıpıte *in P sed e regione eius uersiculi, cuius in codice extrema sunt* Iunonı ante *haec* hıc mūltū | de ÷ *add. plane eadem qua contextus scriptus est manu*

1 marcı *P*, martı *B* 3 * prımuſ *P* quıntuſ *BP* hor|tenſ *P* 4 cęna *P* 7 extuleř ***** *P* 8 denarıſ *om. B'* 9 quanquagenıſ *P'* *ante* ecce *deleta* ecce reſ non admıranda | ſolum ſed &ıam pudenda ut oua pauonum quınıſ denarıſ ueneant quınıſ ıpſı facıle quınquagenıſ *in B* 10 denurıſ *P'* 11 nec] ñ *P* 12 uenent *B'* ſuo *aut* ſuoſ *ut uid. P'* ırrıgare *P* 13 ſueuıt *P'* quadā ** *P* 15 & *in* ꝑmutar& *in ras. in P* 16 uıno platanum *B* 20 mundıcıem *corr. in* mundıcıam *in B* 21 ſpeculo ponebat *P* 22 ſıc ******** *P*, ſıt *B'* 24 nodoſ *corr. in* nodıſ *in B* c̄ſtrıngeret *P*

modum lateris ambiret. is quondam cum incederet 5
elaboratus ad speciem, collegae de iniuriis diem di-
xit quod sibi in angustiis obuius offensu fortuito
structuram togae destruxerat et capital putauit quod
in humero suo locum ruga mutasset.

Ergo hoc praetermisso ad uiros uenio triumpha- 6
les quos uictores gentium luxuria uicit et ut taceam
Gurgitem a deuorato patrimonio cognominatum,
quia insignibus uirtutis secutae uitia prioris com-
pensauit aetatis, Metellus Pius in quam foueam
luxus et superbiae successuum continuatione perue-
nit? et ne multis morer, ipsa de eo Sallustii uerba
subieci ac Metellus in ulteriorem Hispaniam 7
post annum regressus magna gloria, con-
currentibus undique uirile et muliebre se-
cus, per uias et tecta omnium uisebatur.
eum quaestor C. Vrbinus aliique cognita
uoluntate cum ad cenam inuitauerant, ul-
tra Romanum ac mortalium etiam morem
curabant exornatis aedibus per aulaea et
insignia scaenisque ad ostentationem hi-
strionum fabricatis. simul croco sparsa 8
humus et alia in modum templi celeber-
rimi. praeterea tum sedenti in transenna
demissum Victoriae simulacrum cum ma-
chinato strepitu tonitruum coronam ei im-
ponebat, tum uenienti ture quasi deo sup-

13 fragm. histor. II 29 p. 139 ed. Kritz.

1 nodū *p* (nodum latius *Salmasius*) ıncedere *B* 2 dıē *om. P′* 3 offenſo *B* 5 ın numero ſuo * *P*, ın umero ſuo *B*, *deinde* logeū (*sed* e *potest etiam* pro c *haberi*) *B* 9 ſequutę *P* uıtıa prımı orıſ *ut uid. P′* 11 ſucceſſum *B′* 12 ſaluſtıı *P* 13 at *P* 15 uırılı & mulıebrę (l *supra*) *B* ſecuſ *corr. in* ſexu *in B* 17 gaıuſ *BP* 18 cęnā ınuıtaſſ& (n *supra*) *P* 19 mortaleū *P′* 20 aulea *B* 23 ımmodum *B* 24 traſenna *B′* 25 dımıſſum *B* 26 ımponebant *P′* 27 thure *P*, turı *B′* quaſı de | eo *B′*

9 plicabatur. toga picta plerumque amiculo erat accumbenti, epulae uero quaesitissimae neque per omnem modo prouinciam sed trans maria, ex Mauritania uolucrum et ferarum incognita antea plura genera. quis rebus aliquantam partem gloriae dempserat maximeque apud ueteres et sanctos uiros superba illa grauia indigna Romano imperio aestimantes. haec Sallustius grauissimus alienae luxuriae obiurgator et censor.

10 Accipite inter grauissimas personas non defuisse luxuriam. refero enim uobis pontificis uetustissimam cenam quae scripta est in indice quarto Metelli illius
11 pontificis maximi in haec uerba ante diem nonum kalendas Septembres, quo die Lentulus flamen Martialis inauguratus est, domus ornata fuit, triclinia lectis eburneis strata fuerunt, duobus tricliniis pontifices cubuerunt, Q. Catulus, M. Aemilius Lepidus, D. Silanus, C. Caesar, ***** rex sacrorum, P. Scaeuola, Sextus****, Q. Cornelius, P. Volumnius, P. Albinouanus et L. Iulius Caesar augur qui eum inaugurauit, in tertio triclinio Popilia Perpennia Licinia Arruntia uirgines Vestales et ipsius uxor Publicia
12 flaminica et Sempronia socrus eius. cena haec fuit: ante cenam echinos, ostreas crudas quantum uellent, peloridas, sphondylos, turdum asparagos subtus, gallinam

2 exquiſitiſſimę *P* 9 Nec *B′* ſaluſtiuſ *P* 11 & int̄ *P* 12 uobiſ *om. B* 14 maximiſ *ut uid. P′* nouum *B* 15 ſeptembriſ *P′* 16 martialiſ flam̄ *B* 19 Quae catuluſ *corr. in* Q̄· catulluſ *in B* 20 ḡ. cęſar *P*, Ḡ (*corr. ut uid. ex* C̄) Caeſar *B* 20 *et* 21 *lac. indicaui* 21 ſceuola *P* uolomniuſ *B′* 22 luciuſ *BP* iuliaſ *B′* 23 augur *om. P* qui cum *B* 24 poplia *B* ꝑpennina *P* aruntia *B* 26 flaminica *** *P* cęna *P*, caena *B* 27 antecęnā *BP*, antecoena *Salmasius ad uit. Gordian. iun. 21* 28 ſphondiloſ *P*

altilem, patinam ostrearum peloridum, ba-
lanos nigros, balanos albos: iterum sphon-
dylos glycomaridas urticas ficedulas, lum-
bos capruginos aprugnos, altilia ex farina
inuoluta, ficedulas murices et purpuras. in
cena sumina, sinciput aprugnum, patinam
piscium, patinam suminis, anates, quer-
quedulas elixas, lepores, altilia assa, amu-
lum, panes P i c e n t e s. ubi iam luxuria tunc 13
accusaretur quando tot rebus farta fuit cena pon-
tificum? ipsa uero edulium genera quam dictu tur-
pia? nam TITIVS in SVASIONE LEGIS FANNIAE
obicit saeculo suo q u o d porcum T r o i a n u m
mensis inferant, quem illi ideo sic uocabant,
quasi aliis inclusis animalibus grauidum, ut ille
Troianus equus grauidus armatis fuit. exigebat hoc 14
quoque illa gulae intemperantia, ut et lepores sa-
ginarentur teste VARRONE, qui DE AGRI CVLTVRA
LIBRO TERTIO cum de leporibus loqueretur sic ait
hoc quoque nuper institutum ut saginaren-
tur cum exceptos e leporario condant in
caueis et loco clauso faciant pingues. si- 15
cui hoc mirum uidetur quod ait Varro lepores aetate
illa solitos saginari, accipiat aliud quod maiore ad-
miratione sit dignum, cochleas saginatas, quod
idem V a r r o in eodem libro refert. uerba ipsa qui

20 III 12, 5

1 patına ex oſtrearū *BP em. uulgo* palanoſ nıgroſ *B′* 2 ſphondıloſ *P* 3 glycomerides *I. Gutherius de iure pontificio I 26* fıcedılaſ *P′* 4 caprugineos *uel* capruginos *Salm. exerc. Plin. p. 323 a. G*: capragıneſ *BP* aprugnum *B′* 5 altılıa & fa|na ınuoluta | cedulaſ · murı|& purpuraſ · ı | cena ſumına | ſıncıput · aprı|num *add.* B^m: *sed resecto margine aliquot litterulae perierunt* 6 *et* 10 cęna *P* 7 an&eſ *B′* querque ∗ dulaſ *P* 11 edulii *b* genera *om. P′* 12 cıtıuſ *P* 13 troıanıſ *P* 14 ıllı | deo *B* 17 ut *om. P′* 19 ſıc aıt *om. B′* 21 condā *P*, quondam *B* 22 facıam *P′B* 24 accıpıat ıllud *P* 25 cocleaſ *P*, clocleaſ *B*

16 uolet legere, ubi quaerere debeat indicaui. neque ego nunc antiquitati nos praeferendos uel comparandos dico sed respondi obiurganti Horo adserens uti res habet, maiorem illis saeculis deliciarum curam fuisse quam nostro.'

XIIII Subiecit Furius Albinus, antiquitatis non minus quam Caecina peritus 'miror te' inquit 'Albine, non retulisse quanta illis affluentia marinarum procurari solita fuerit copiarum, cuius relatu maximam conuiuiorum nostrorum sobrietatem doceres'. et Caecina 'profer' inquit 'in medium quae de hac quoque parte lectu comperisti. ultra omnes enim polles
2 memoria uetustatis'. et Furius sic ingressus est 'uetustas quidem nobis semper, si sapimus, adoranda est. illa quippe saecula sunt quae hoc imperium uel sanguine uel sudore pepererunt, quod non nisi uirtutum faceret ubertas sed, quod fatendum est, in illa uirtutum abundantia uitiis quoque aetas illa non caruit, e quibus non nulla nostro saeculo morum
3 sobrietate correcta sunt. et de luxu quidem illius temporis circa marinas copias dicere institueram sed quia in adsertionem nostrae emendationis alia ex aliis proferenda se suggerunt, de piscibus non omitto sed differo dum de alia lasciuia qua nunc caremus
4 admoneo. dic enim Hore, qui antiquitatem nobis obicis, ante cuius triclinium modo saltatricem uel saltatorem te uidisse meministi? at inter illos saltatio certatim uel ab honestis adpetebatur. ecce enim ut ab illo ordiar tempore quod fuit optimis moribus, inter duo bella Punica ingenui, quid dicam ingenui, filii senatorum in ludum saltatorium commeabant et illic crotala gestantes saltare disce-

2 c *in* nc̃ *in ras. in P* 4 dılıcıarum *B′* 8 non *om. B′* marınarũ *om. P′* 9 fuerınt *B′* relaxatu *P* 12 omnef *om. P′* 13 * ſic *P* 17 faceret — 18 uırtutum *add.* B^{m} 19 nunc aruıt *B′* 22 adfertıonẽ *P* 23 ſe * *P* 25 emm oro quı *B* 28 app&ebatur *B* 31 ſaltorıum *B′* 32 crotalıa *B*

bant. taceo quod matronae etiam saltationem non 5
inhonestam putabant sed inter probas quoque earum
erat saltandi cura dum modo non curiosa usque ad
artis perfectionem. quid enim ait SALLVSTIVS psal-
lere saltare elegantius quam necesse est
probae? adeo et ipse Semproniam reprehendit
non quod saltare sed quod optime scierit. nobi- 6
lium uero filios et, quod dictu nefas est, filias quo-
que uirgines inter studiosa numerasse saltandi medi-
tationem testis est SCIPIO AFRICANVS AEMILIANVS,
qui in ORATIONE CONTRA LEGEM IVDICIARIAM TIB.
GRACCHI sic ait docentur praestigias inho- 7
nestas, cum cinaedulis et sambuca psalte-
rioque eunt in ludum histrionum, discunt
cantare, quae maiores nostri ingenuis pro-
bro ducier uoluerunt: eunt, inquam, in lu-
dum saltatorium inter cinaedos uirgines
puerique ingenui. haec cum mihi quis-
quam narrabat, non poteram animum indu-
cere ea liberos suos homines nobiles docere
sed cum ductus sum in ludum saltatorium,
plus medius fidius in eo ludo uidi pueris
uirginibusque quinquaginta, in his unum
— quod me rei publicae maxime miseritum
est — puerum bullatum, petitoris filium
non minorem annis duodecim, cum crotalis
saltare quam saltationem impudicus seruu-
lus honeste saltare non posset. uides quem 8
ad modum ingemuerit Africanus quod uidisset cum

---

4 Catilin. 25, 2 12 fragm. or. Rom. ed. Meyer. p. 104

---

1 ſalutationem *B'* 4 ſaluſtiuſ *P* pſaltare *B* 5 ÷ pbere adeo *P* eſt proba eſt *B* 10 emilianuſ *P* 11 tiberii *P* 13 cinedulíſ *B* ſābuca ∗ | *P* 15 probo *B* 17 ſaltorium *B* cinedoſ *B* 21 doctuſ *B'* 22 fiduſ *B'* 23 quinquaginta *Gudianus:* quingentiſ *P*, quingenta *B* 26 XII *B* 27 quem *B* 29 ingemitu eſt *B*

crotalis saltantem filium petitoris id est candidati,
quem ne tum quidem spes et ratio adipiscendi ma-
gistratus, quo tempore se suosque ab omni probro
debuit uindicare, potuerit coercere quo minus face-
ret quod scilicet turpe non habebatur.
Ceterum superius pleramque nobilitatem haec
9 propudia celebrare conquestus est. sic nimirum M.
Cato senatorem non ignobilem Caelium spatiato-
rem et Fescenninum uocat eumque staticulos
dare his uerbis ait descendit de cantherio,
inde staticulos dare, ridicularia fundere
et alibi in eundem praeterea cantat ubi col-
libuit, interdum Graecos uersus agit, iocos
10 dicit, uoces demutat, staticulos dat. haec
Cato, cui, ut uidetis, etiam cantare non serii homi-
nis uidetur, quod apud alios adeo non inter turpia
numeratum est ut L. Sulla, uir tanti nominis, op-
11 time cantasse dicatur. ceterum histriones non inter
turpes habitos Cicero testimonio est, quem nullus
ignorat Roscio et Aesopo histrionibus tam fami-
liariter usum ut res rationesque eorum sua sollertia
tueretur, quod cum aliis multis tum ex epistulis
12 quoque eius declaratur. nam illam orationem quis
est qui non legerit in qua populum Romanum ob-
iurgat quod Roscio gestum agente tumultuarit? et
certe satis constat contendere eum cum ipso histrione
solitum utrum ille saepius eandem sententiam uariis
gestibus efficeret an ipse per eloquentiae copiam

---

10 fragm. p. 58 Iordan

---

3 probo *B* 4 indicare *b* 6 plerũq. *P* 7 M̄ sena|torem *B* 8 Caelium *Meursius ex Gellio I 15, 9:* caecılıum *BP* 9 feſcennıum *B* uocant *B* 10 canterıo *P* 11 ſattıculoſ *B* rıdıcula *P* 13 uerſuſ aıt *B* 16 adeo *om.* *P* 17 lucıuſ *BP* ſılla *P*, ſylla *B* * tantı *P* 22 epıſtolıſ *BP* 25 reſcıo *ut uid.* *B'* tumultuauerıt *P* 27 ***** uarııſ *P*

sermone diuerso pronuntiaret. quae res ad hanc
artis suae fiduciam Roscium abstraxit ut librum con-
scriberet quo eloquentiam cum histrionia compararet.
is est Roscius qui etiam L. Sullae carissimus fuit et 13
anulo aureo ab eodem dictatore donatus est. tanta
autem fuit gratia et gloria ut mercedem diurnam de
publico mille denarios sine gregalibus solus acceperit.
Aesopum uero ex pari arte ducenties sestertium 14
reliquisse filio constat.

Sed quid loquor de histrionibus cum Appius
Claudius, uir triumphalis qui Salius ad usque senec-
tutem fuit, pro gloria optinuerit quod inter collegas
optime saltitabat?

Ac priusquam a saltatione discedo illud adiciam 15
uno eodemque tempore tribus nobilissimis ciuibus
non modo studium saltandi sed etiam, si dis placet,
peritiam qua gloriarentur fuisse, Gabinio consu-
lari, Ciceronis inimico, quod ei etiam Cicero non
dissimulanter obiecit, et M. Caelio, noto in turbas
uiro, quem idem Cicero defendit, et Licinio
Crasso, Crassi eius qui apud Parthos extinctus
est filio.

Sed de saltatione ueterum ad praedae marinae XV
transire luxum Liciniorum me nomen admonuit,
quos Murenas cognominatos, quod hoc pisce effu-
sissime delectati sint, satis constat. huic opinioni 2
M. VARRO consentit adserens eodem modo Lici-
nios appellatos Murenas quo Sergius Orata
cognominatus est, quod ei pisces qui aura-
tae uocantur carissimi fuerint. hic est Ser- 3
gius Orata qui primus balneas pensiles habuit,
primus ostrearia in Baiano locauit, primus optimum

---

3 quod *B'* 4 lucıo *BP* ſıllę *P*, ſyllae *B* 8 ſeſter-
cıū· *P* 10 apıuſ *B* 11 quıa ·*ni fallor B'* uſque ad *P*
16 ſtudıū∗ *P* 17 Gannıo *P*, gauınıo *B* 18 eı *om. B* 19
marco *BP* ∗celıo *P* 20 uıro *om. B* 24 ammonuıt *B*
25 quaſ *B'* 26 ſunt *P* 30 karıſſımı *P* 32 optımuſ
ut uid. P'

saporem ostreis Lucrinis adiudicauit. fuit autem
aetate L. Crassi illius diserti, qui quam grauis
4 et serius habitus sit etiam Cicero docet. is tamen
Crassus, uir censorius — nam cum Cn. Domitio
censor fuit — cum supra ceteros disertus haberetur
essetque inter clarissimos ciues princeps, tamen
murenam in piscina domus suae mortuam atratus
5 tamquam filiam luxit. neque id obscurum fuit,
quippe collega Domitius in senatu hoc ei quasi
deforme crimen obiecit neque id confiteri Crassus
erubuit sed ultro etiam, si dis placet, gloriatus est
censor, piam affectuosamque rem fecisse se iactitans.
6 piscinas autem quam refertas habuerint pretiosissimis piscibus Romani illi nobilissimi principes, Lucullus Philippus et Hortensius, quos Cicero piscinarios appellat, etiam illud indicium est, quod M. VARRO in LIBRO DE AGRI CVLTVRA refert M. Catonem qui post Vticae periit, cum heres testamento Luculli esset relictus, pisces de piscina eius quadraginta milibus
7 uendidisse. accersebantur autem murenae ad piscinas nostrae urbis ab usque freto Siculo, quod Rhegium a Messana dispescit. illic enim optimae a prodigis esse creduntur tam, Hercules, quam anguillae, et utraeque ex eo loco Graece πλωταί uocantur, Latine flutae, quod in summo supernantes sole torrefactae curuare se posse et in aquam
8 mergere desinunt atque ita faciles captu fiunt. et

16 Cic. ad Attic. I 19, 6 et I 20, 3 17 III 2, 17

2 lucij *P*, lucii *B* 4 gneo *BP* domicio *P* 5 diſſertuſ *B* 7 piſcinam *B* adtractuſ *B* 9 domiciuſ *P* 12 affectioſamq. *BP*, *em. uulgo* 14 nobiliſſimi *in ras. in P* Lucullus *Zeunius*: luciliuſ *BP* 17 marcuſ *BP* 18 marcum *BP* qui poſticę perit *P* ubicae *B'* 19 lucilij *P*, lucilii *B* relictoſ *B'* 21 uendidiſſ& *BP* Accerſabantur *B* 23 regium *BP* dispescit *Scriuerius*: reſpicit *P*, deſpicit *B* 24 herculiſ *BP*, *em. uulgo* 25 ex illo loco *B* plotę *BP* 27 ſe *om. B'* 28 mergire *B'* captu facile *P*

si enumerare uelim quam multi magnique auctores murenas e freto Siculo nobilitarint longum fiat sed dicam quid M. VARRO in libro qui inscribitur GALLVS DE ADMIRANDIS dixerit his uerbis in Sicilia quoque inquit manu capi murenas flutas, quod eae in summa aqua prae pinguedine flutentur.

Haec Varro. sed quis neget indomitam apud 9
illos et, ut ait Caecilius, uallatam gulam fuisse, qui ex tam longinquo mari instrumenta luxuriae compararent? nec rarus hic Romae piscis, ut per- 10
egre accitus, erat. auctor est PLINIVS C. Caesarem dictatorem cum triumphales cenas populo daret, sex milia murenarum a Gauio Hirrio ad pondus accepisse. huius Hirrii uillam quamuis non amplam aut latam, constat propter uiuaria quae habuit quadragies sestertio uenum datam.

Nec acipenser, quem maria prodigis nutriunt, XVI
illius saeculi delicias euasit et ut liqueat secundo Punico bello celebre nomen huius piscis fuisse, accipite ut meminerit eius PLAVTVS in fabula quae inscribitur BACCARIA ex persona parasiti

quis est mortalis tanta fortuna affectus umquam 2
qua ego nunc sum, cuius haec uentri portatur pompa?

---

12 Nat. hist. VIIII 171

---

2 fr&e *B* fiaet *b* 3 M. *om.* *P*, marcuſ *B* in libro *om.* *P'* inſcribit *B* 5 inquit papiriuſ *P* munaſ *P'* 6 eſſe in *B* 7 flutentur *P*: flui *corr. in* fluant *in* *B* 9 & *om.* *B'* cecilíuſ *P* gallatam *B'* 12 gaium *BP* ceſarē *P* 13 *** cenaſ *P* 15 hirri * o (*uid. fuisse* m) *P* hirric uillam *B* 17 sestertio *Gronouius*: ſeſterciū *P*, ſeſtertium *B* 19 accipenſer *BP* 23 Baccaria *Ritschelius*: baccharia *BP* 24 quis ést mortalis tám bona fortúna affectus úmquam | quam ego núnc sum, quoius haec *dápsilis* uentrí

uel nunc, qui mihi in mari acipenser latuit antehac,
cuius ego latus in latebras reddam meis dentibus et manibus.

3 et ne uilior sit testis poeta, accipite assertore CICERONE in quo honore fuerit hic piscis apud P. Scipionem Africanum illum et Numantinum. haec sunt in DIALOGO DE FATO uerba Ciceronis 4 nam cum esset apud se ad Lauernium Scipio unaque Pontius, adlatus est forte Scipioni acipenser, qui admodum raro capitur sed est piscis, ut ferunt, in primis nobilis. cum autem Scipio unum et alterum ex his qui eum salutatum uenerant inuitauisset pluresque etiam inuitaturus uideretur, in aurem Pontius 'Scipio' inquit 'uide quid agas, 5 acipenser iste paucorum hominum est. nec infitias eo temporibus Traiani hunc piscem in magno pretio non fuisse teste PLINIO SECVNDO qui in NATVRALI HISTORIA cum de hoc pisce loqueretur sic ait nullo nunc in honore est, quod equidem miror cum sit perrarus inuentu. sed non diu 6 stetit haec parsimonia. nam temporibus Seueri principis, qui ostentabat duritiam morum, SAMMONICVS SERENVS, uir saeculo suo doctus, cum ad principem suum scriberet faceretque de hoc pisce sermonem, uerba Plinii quae superius posui prae-

8 p. 583 Orelli 19 VIIII 60

portatur pómpa? || uel híce qui mihi ín mari — acipénser latuit ántehac || in látebras eius reddám latus meis déntibus et mális *Ritschelius*

1 *prior* c *in* accıpenſer *deleta in P*, ancıpenſer *B* 5 aſſertorem cıceronem *B* 6 publıum *BP* 9 ad leuennıum *B* 11 *prior* c *in* accıpenſer *deleta in P*, accıpenſer *B* 14 ınuıtauıſſet *P'* 17 acıpenſer *P*: accıpenſer *B* 18 ınfıcıaſ *B* ** traıanı *P* 19 plınıo plınıo *B* 22 ſıt paruuſ *P*, ſıt pauuſ *B* 23 & temporıbuſ *B* 27 ueba *P* superius] ſermonıſ *P*

misit et ita ipse subiecit Plinius, ut scitis, ad 7
usque Traiani imperatoris uenit aetatem.
nec dubium est quod ait nullo honore hunc
piscem temporibus suis fuisse uerum ab eo
dici. apud antiquos autem in pretio fuisse
ego testimoniis palam facio uel eo magis quod
gratiam eius uideo ad epulas quasi post-
liminio redisse quippe qui, dignatione ue-
stra cum intersum conuiuio sacro, animad-
uertam hunc piscem a coronatis ministris
cum tibicine introferri. sed quod ait Pli-
nius de acipenseris squamis, id uerum esse
maximus rerum naturalium indagator NIGI-
DIVS FIGVLVS ostendit, in cuius LIBRO DE ANI-
MALIBVS QVARTO ita positum est 'cur alii
pisces squama secunda, acipenser aduersa
sit.' haec Sammonicus, qui turpitudinem conuiuii 8
principis sui laudando notat, prodens uenerationem
qua piscis habebatur ut a coronatis inferretur cum
tibicinis cantu quasi quaedam non deliciarum sed
numinis pompa. sed ut minus miremur acipense- 9
rem graui pretio taxari solitum, Asinius Celer,
uir consularis, ut idem SAMMONICVS refert, mullum
unum septem milibus nummum mercatus est.
in qua re luxuriam illius saeculi eo magis licet aesti-
mare quod PLINIVS SECVNDVS temporibus suis
negat facile mullum repertum qui duas
pondo libras excederet. at nunc et maioris
ponderis passim uidemus et pretia haec insana ne-
scimus. nec contenta illa ingluuies fuit maris sui 10

27 VIIII 64

1 ipſe *om. B* 7 uidea *B'* 8 nrā cū *P* 12 accipenſeriſ *B* 13 maximus] diximuſ *P* 16 accipenſer *B* 17 ſit hic *B* 21 accipenſerem *B* 24 VI milibus *Franciscus Iunius* nūmoꝝ *P* 30 illa *** | *P* fuit *om. P'* mariſ ſui *corr. in* marimiſ ſuiſ *in B*

copiis. nam Optatus praefectus elassis sciens scarum adeo Italicis littoribus ignotum ut nec nomem Latinum eius piscis habeamus, incredibilem scarorum multitudinem uiuariis nauibus huc aduectam inter Hostiam et Campaniae litus in mare sparsit miroque ac nouo exemplo pisces in mari tamquam in terra fruges aliquas seminauit idemque tamquam summa in hoc utilitatis publicae uerteretur, quinquennio dedit operam ut, siquis inter alios pisces scarum forte cepisset, incolumem confestim et inuiolatum mari redderet.

11 Quid stupemus captiuam illius saeculi gulam
seruisse mari cum in magno uel dicam maximo
apud prodigos honore fuerit etiam Tiberinus
12 lupus et omnino omnes ex hoc amni pisces? quod
equidem cur ita illis uisum sit ignoro, fuisse autem
etiam M. VARRO ostendit, qui enumerans quae in
quibus Italiae partibus optima ad uictum gignantur,
pisci Tiberino palmam tribuit his uerbis in LIBRO
RERVM HVMANARVM VNDECIMO ad uictum optima
fert ager Campanus frumentum, Falernus
uinum, Cassinas oleum, Tusculanus ficum,
13 mel Tarentinus, piscem Tiberis. haec Varro
de omnibus scilicet huius fluminis piscibus sed inter
eos, ut supra dixi, praecipuum locum lupus tenuit
et quidem is qui inter duos pontes captus
14 esset. id ostendunt cum multi alii tum etiam C.
TITIVS, uir aetatis Lucilianae, in ORATIONE QVA
LEGEM FANNIAM SVASIT. cuius uerba ideo pono
quia non solum de lupo inter duos pontes
capto erunt testimonio sed etiam mores quibus
plerique tunc uiuebant facile publicabunt. descri-

---

1 optatus *Gelenius*: optanuſ *B*, optum̄ *P* 2 ſcārum *B* ıtalıcıſ* *P* lıtorıbuſ *B* 4 ſcarorum (v *supra* a) *B* aduecta *B* 10 coepıſſ& ıncolumen *B* 15 omnı *B′* 17 marcuſ *BP* 21 refert *B* 22 caſınaſ *BP* 26 hıſ *P* 27 ÷ ıd *P* *ante* cum *eras.* cum *in P* gaıuſ *BP* 31 ſed &ıam moreſ *iterat B′*

bens enim homines prodigos in forum ad iudican-
dum ebrios commeantes, quaeque soleant inter se
sermocinari sic ait ludunt alea studiose, deli- 15
buti unguentis, scortis stipati. ubi horae
decem sunt, iubent puerum uocari ut co-
mitium eat percontatum quid in foro ge-
stum sit, qui suaserint, qui dissuaserint,
quot tribus iusserint, quot uetuerint. inde
ad comitium uadunt ne litem suam faciant.
dum eunt, nulla est in angiporto amphora
quam non impleant, quippe qui uesicam
plenam uini habeant. ueniunt in comitium, 16
tristes iubent dicere. quorum negotium est
narrant, iudex testes poscit, ipsus it minc-
tum. ubi redit, ait se omnia audiuisse,
tabulas poscit, litteras inspicit: uix prae
uino sustinet palpebras. eunt in consi-
lium. ibi haec oratio 'quid mihi negotii
est cum istis nugatoribus, quin potius
potamus mulsum mixtum uino Graeco, edi-
mus turdum pinguem bonumque piscem,
lupum germanum qui inter duos pontes
captus fuit? haec Titius. sed et LVCILIVS, acer 17
et uiolentus poeta, ostendit scire se hunc piscem
egregii saporis qui inter duos pontes captus esset,
eumque quasi ligurritorem catillonem appellat,
scilicet qui proxime ripas stercus insectaretur. pro-
prie autem catillones dicebantur qui, ad polluctum
Herculis ultimi cum uenirent, catillos ligurribant.
Lucilii uersus hi sunt 18

---

2 hebriof *B* 3 aleaſtuoſe *B'* 14 dicunt iudex *P* ipſum ſit *B* 16 tabulã *P* 17 palpebaſ *P'* Eunti in conſilio *P*, eunti in conſilium *B* 19 nugatibuſ *corr. in* nugacibuſ *P* quin potius *Maduigius ad Cic. fin. IIII 8, 20:* potiuſ (potuſ *B'*) quam *BP* 21 turdum *P* 22 poteſ *P'* 23 luciuſ *P'* 26 catilloeſt *B'* 28 polluctum *B* 29 ultimi conuenirent *B'P*

fingere praeterea adferri quod quisque uolebat.
illum sumina ducebant atque altilium lanx:
hunc pontes Tiberinus duo inter captus catillo.

XVII Longum fiat si enumerare uelim quot instrumenta gulae inter illos uel ingenio excogitata sint uel studio confecta. et hae nimirum causae fuerunt propter quas tot numero leges de cenis et sumptibus ad populum ferebantur, et imperari coepit ut patentibus ianuis pransitaretur et cenitaretur, sic oculis
2 ciuium testibus factis luxuriae modus fieret. prima autem omnium de cenis lex ad populum Orchia peruenit, quam tulit C. Orchius tribunus plebi de senatus sententia tertio anno quam Cato censor fuerat. cuius uerba quia sunt prolixa praetereo, summa
3 autem eius praescribebat numerum conuiuarum. et haec est lex Orchia de qua CATO mox orationibus suis uociferabatur, quod plures quam praescripto eius cauebatur ad cenam uocarentur. cumque auctoritatem nouae legis aucta necessitas imploraret, post annum uicesimum secundum legis Orchiae Fannia lex data est, anno post Romam conditam secundum Gellii opinionem quingen-
4 tesimo nonagesimo secundo. de hac lege SAMMONICVS SERENVS ita refert lex Fannia, sanctissimi Augusti, ingenti omnium ordinum consensu peruenit ad populum neque eam

1 fragm. ed. Gerlach IIII 5

3 Tiberinu' *Dousa*: tiberinos *B et in ras. P* 4 fiet *b* quod *B'* 5 excogitati *B'* 7 *et* 11 cęnis *Pb* 7 sumtibus *B'* 8 referebantur *B* imperiari *B* cępit *P*, caepit *B* 9 cęnitaretur *P* ac *ante* sic *add. Zeunius* 12 G. *om. B'P* chorchius *B'* plebis *B* *relicto uacuo spatio* de *om. P* 13 quo | cato *B'* 15 eius *om. B'* 17 quam praesto eius *B* 18 cęnam *P* 21 lata *b* 23 octogesimo octauo *BP*, *em. Pighius* sommonicus *ut uid. B'* 24 sanctissimi *om. P*

praetores aut tribuni ut plerasque alias sed ex omnium bonorum consilio et sententia ipsi consules pertulerunt, cum res publica ex luxuria conuiuiorum maiora quam credi potest detrimenta pateretur, si quidem eo res redierat, ut gula inlecti plerique ingenui pueri pudicitiam et libertatem suam uenditarent, plerique ex plebe Romana uino madidi in comitium uenirent et ebrii de rei publicae salute consulerent.
haec Sammonicus. Fanniae autem legis seueritas in 5
eo superabat Orchiam legem quod in superiore numerus tantum modo cenantium cohibebatur licebatque secundum eam uni cuique bona sua inter paucos consumere, Fannia autem etiam sumptibus modum fecit assibus centum, unde a Lucilio poeta festiuitatis suae more centussis uocatur.

Fanniam legem post annos decem et octo lex 6
Didia consecuta est. eius ferundae duplex fuit causa, prima et potissima ut uniuersa Italia, non sola urbs, lege sumptuaria teneretur, Italicis existimantibus Fanniam legem non in se sed in solos urbanos ciues esse conscriptam; deinde ut non soli qui prandia cenasue maiore sumptu fecissent sed etiam qui ad eas uocitati essent atque omnino interfuissent, poenis legis tenerentur.

Post Didiam Licinia lex lata est a P. Li- 7
cinio Crasso Diuite, cuius ferundae probandaeque tantum studium ab optimatibus impensum est ut consulto senatus iuberetur ut ea tantum

---

3 cunſuleſ *B'*   4 & luxurıa *B*   5 paterentur *B'*   6 ıllectı *bP*   10 hebreı *B'*   11 haec ſammonıcuſ *om. P*   fanıe *B'*   12 legem *om. P*   13 cęnantıum *P*   15 ſumtıbuſ *B'*   19 conſequuta *P*   ferendae *P*, ferundę *B*, *supra* u *add.* e. ın *b*   cauſa fuıt *P*, fuıt fuıt cauſa *B'*   21 ſup(b)tuarıa *B*, sūtuaria *b*   24 cęnaſue *P*   maıoreſ *ut uid. P'*   ſumtu *B'*   26 pęnıſ *P*   27 data *P*   a publıo *B*: apud blıo *P'*   28 Lıcınıo *om. P*   ferendae *P*

modo promulgata priusquam trinundino confirmaretur, ita ab omnibus obseruaretur quasi iam populi
8 sententia comprobata. lex uero haec paucis mutatis in plerisque cum Fannia congruit. in ea enim ferenda quaesita est nouae legis auctoritas exolescente metu legis antiquioris ita, Hercules, ut de ipsis duodecim tabulis factum est, quarum ubi contemni antiquitas coepit eadem illa quae illis legibus ca-
9 uebantur in alia latorum nomina transierunt. sed legis Liciniae summa ut Kalendis Nonis nundinis Romanis cuique in dies singulos triginta dumtaxat asses edundi causa consumere liceret, ceteris uero diebus, qui excepti non essent, ne amplius daretur apponeretur quam carnis aridae pondo tria et salsamentorum pondo libra et quod ex
10 terra uite arboreue sit natum. uideo quid remordeat. ergo indicium sobrii saeculi est ubi tali praescripto legum coercetur expensa cenarum? non ita est. nam leges sumptuariae a singulis ferebantur quae ciuitatis totius uitia corrigerent ac nisi pessimis effusissimisque moribus uiueretur, profecto opus ferundis legibus non fuisset. uetus uerbum [est] leges inquit bonae ex malis moribus procreantur.

11 Has sequitur lex Cornelia et ipsa sumptuaria, quam tulit Cornelius Sulla dictator, in qua non conuiuiorum magnificentia prohibita est nec gulae modus factus uerum minora pretia rebus imposita et quibus rebus, di boni, quamque exquisitis et paene incognitis generibus deliciarum! quos illic

4 ımplerıſque *B′* 5 eſt *om. P* exobeſcente *P* 6 meto *B′* 7 contēpnı *P* 8 cępıt *P* ıllıuſ *BP*, *em. uulgo* 12 aſſeſ * edundı *P*, eſſe ſecundı *B′* 14 eſſ& *B′* daretur *om. P* 16 * * * * | pondo *P* 17 uıtae *B′* 19 exponſa *P′* cęnarum *P* 20 ſumtuarıę *B′* 22 effuſıſſımıſque *om. P* 24 est *deleui* 26 ſumtuarıa *B′* 27 ſılla *P*, ſylla *B* 29 factꝯ *P* 30 reb; *om. B′* 31 poene *B* delıcıarū * *P*

pisces quasque offulas nominat et tamen pretia illis minora constituit! ausim dicere ut uilitas edulium animos hominum ad parandas obsoniorum copias incitaret et gulae seruire etiam qui paruis essent facultatibus possent. dicam plane quod sentio. ad- 12
prime luxuriosus mihi uidetur et prodigus cui haec tanta in epulis uel gratuita ponantur. itaque tanto hoc saeculum ad omnem continentiam promptius ut pleraque harum rerum quae Sullana lege ut uulgo nota comprehenduntur nemo nostrum uel fando compererit.

Sulla mortuo Lepidus consul legem tulit et 13
ipse cibariam — Cato enim sumptuarias leges cibarias appellat.

Dein paucis interiectis annis alia lex peruenit ad populum ferente Antio Restione. quam legem quamuis esset optima, obstinatio tamen luxuriae et uitiorum firma concordia nullo abrogante irritam fecit. illud tamen memorabile de Restione latore ipsius legis fertur eum quoad uixit foris postea non cenasse ne testis fieret contemptae legis quam ipse bono publico pertulisset.

His legibus adnumerarem edictum de sumptibus 14
ab Antonio propositum qui postea triumuir fuit, ni indignum crederem inter cohibentes sumptum Antonio locum facere, cuius expensae in cenam solitae conferri sola unionis a Cleopatra uxore consumpti aestimatione superatae sunt. nam cum Antonius 15
quicquid mari aut terra aut etiam caelo gigneretur ad satiandam ingluuiem suam natum existimans faucibus ac dentibus suis subderet eaque re captus de

---

1 effulaſ *B'* 3 parandoſ *P'* 4 et *om.* *P* esse *b* 7 gratuitaſ *B'* 9 ſillana *P*, ſyllana *B* 12 ſilla *P*, ſylla *B* 13 ſumtuariaſ *B'* 15 * * anniſ *P* 21 recęnaſſe *B* contemtę *B'* 23 ſumtibuſ *B'* 25 ſumtum *B'* 26 cęnā *P* 27 conſumti *B'* 29 aut *ante* etiam *om.* *P'* terrae *B'* caelo *om.* *P* 30 ſacien|dā *P*, ſatiendam *B'* facibuſ *B'*

Romano imperio facere uellet Aegyptium regnum, Cleopatra uxor, quae uinci a Romanis nec luxuria dignaretur, sponsione prouocauit insumere se posse
16 in unam cenam sestertium centies. id mirum Antonio uisum nec moratus sponsione contendit, dignus sculna Munatio Planco qui tam honesti certaminis arbiter electus est. altera die Cleopatra pertemptans Antonium pollucibilem sane cenam parauit sed quam non miraretur Antonius quippe qui omnia quae apponebantur ex cotidianis opibus ag-
17 nosceret. tunc regina adridens fialam poposcit, cui aceti non nihil acris infudit atque illuc unionem demptum ex aure altera festinabunda demisit eumque mature dissolutum, uti natura est eius lapidis, absorbuit, et quamuis eo facto sponsione uicisset, quippe cum ipsa margarita centies sestertium sine contentione eualuisset, manum tamen et ad alterius unionem auris similiter admouit nisi Munatius Plancus iudex seuerissimus superatum Antonium mature
18 pronuntiasset. ipse autem unio cuius fuerit magnitudinis inde colligi poterit quod qui superfuit postea uicta regina et capta Aegypto Romam delatus dissectusque est et factae ex una margarita duae impositaeque simulacro Veneris ut monstruosae magnitudinis in templo quod Pantheum dicitur.'

XVIII Adhuc dicente Furio secundae mensae inlata bellaria nouo sermoni principium dederunt. Symmachus enim adtrectans manu nuces 'uellem' inquit

1 ęgıptıū *P* 4 cęnā **** *P* ſeſterciū *BP* 6 munacıo *P*, manutıo *B'* 8 ꝑtēptaſ *P* cęnā *P* parūıt (n above) *B'* 10 *****opıb; *P* 11 adrıdenſ regına *P*, *deinde* filıam *B'* 13 demtum *B'* 15 sponsionem *b* uıaſſ& *B'* 17 ulterıuſ *B'* 18 unıonıſ aurem *BP*, *em. Gronouius* admonuıt *B* munacıuſ *P* 19 ſuperatum — ꝓnuntıaſſ& *add. P*[m] 20 unıo *om. P* 21 poterat *B* 22 ęgıpto *P* 23 deſectuſq. *P* 24 ımpoſitęq. *B* 25 pantheon *b* 27 nouı *B'* ſımmachuſ *B*

'ex te audire, Serui, tanta nucibus nomina quae
causa uel origo uariauerit aut unde, tot mala cum
hac una appellatione uocitentur, fiunt tamen seor-
sum diuersa tam uocabulo quam sapore. ac prius de
nucibus absoluas uolo quae tibi memoria crebrae lec-
tionis occurrunt.' et Seruius 'nux ista iuglans 2
secundum non nullorum opinionem a iuuando
et a glande dicta existimatur. GAVIVS uero BAS-
SVS in libro DE SIGNIFICATIONE VERBORVM hoc re-
fert iuglans arbor proinde dicta est ac Iouis 3
glans. nam quia id arboris genus nuces ha-
bet quae sunt suauiore sapore quam glans
est, hunc fructum antiqui illi, qui egre-
gium glandique similem ipsamque arborem
deo dignam existimabant, Iouis glandem
appellauerunt, quae nunc litteris inter-
lisis iuglans nominatur. CLOATIVS autem VE- 4
RVS in libro A GRAECIS TRACTORVM ita memorat
iuglans — D praetermissum est — quasi Diu-
glans id est Διὸς βάλανος sicut Theophrastus
ait ἴδια δὲ τῶν ὀρινῶν ἃ ἐν τοῖς πεδίοις οὐ φύε-
ται, τερέβινθος πρῖνος φιλύρη ἀφάρκη καρύα, ἣ
καὶ Διὸς βάλανος. hanc Graeci etiam basilicam
uocant.
Nux haec Abellana seu Praenestina, quae 5
est eadem, ex arbore est quae dicitur corylus, de
qua Vergilius dicit corylum sere. est autem na-
tio hominum iuxta agrum Praenestinum qui Car-

20 non inuenio   27 Georg. II 299

7 fecundum nullorum *B'*   8 gabınf *BP*   14 grandıq. *B'*   fımılıaem (*sed tertia* i *deleta ut uid.*) *B*   16 ınt̄lı∗fıf *P*   17 ıugulanf *B'*   19 ıugulanf ·dı· *P*, ıugulanf (*posterior* u *del.*) de *B*   dıuuglanf *BP*   20 ΔΙΟC *B*   toophrastuf *P'*   21 ΟΡΙΝѠΜΑ ЄΝ *P*   ΦΥЄΤΑЄ ΤЄΡЄΒΙΝΤΟC *B*   22 ΦΙΑΥ|ΡЄ (Η *superscr.*) ΑΦΑΚΗ ΚΑΡΙΑ · Η *P*, *deinde* ΚΛΙ *BP*   26 corılof *P*

sitani uocantur ἀπὸ τῶν καρύων, cuius rei meminit VARRO in LOGISTORICO qui inscribitur MARIVS
6 DE FORTVNA: inde scilicet Praenestinae nuces. est et illud apud NAEVIVM in fabula ARIOLO

quis heri
apud te? Praenestini et Lanuuini hospites.
suopte utrosque decuit acceptos cibo,
alteris inanem bulbam madidam dari,
alteris nuces in procliui profundere.

hanc autem nucem Graeci Ponticam uocant, dum una quaeque natio indit huic nuci nomen ex loco in quo nascitur copiosior.

7 Nux castanea, de qua Vergilius

castaneasque nuces,

uocatur et Heracleotica. nam uir doctus OPPIVS in libro quem fecit DE SILVESTRIBVS ARBORIBVS sic ait Heracleotica haec nux, quam quidam castaneam nominant, itemque Pontica nux atque etiam quae dicuntur basilicae iuglandes germina atque flores agunt similiter isdem temporibus quibus Graecae nuces.

8 Nunc dicendum est quae sit Graeca nux.' ac simul hoc dicens amygdalam de lance tulit et ostendit. 'nux Graeca haec est quae et amygdale dicitur sed et Thasia eadem nux uocatur. testis est CLOATIVS in ORDINATORVM GRAECORVM LIBRO QVARTO, cum sic ait nux Graeca amygdale. ATTA uero in SVPPLICATIONE

5 u. 21 p. 8 Ribbeck. 14 eclog. II 52

1 KAPION *P*, *deinde* cuiſ *B′* 3 dı fortuna *B* 4 ıllum *B′* neuıṽ *P*, neuıum *B* 5 qui *b* 7 ſuapte *B′* 8 alteruſ *corr. in* alteriſ *in B* vulvam *Scriuerius*, bulbum *Pontanus* 9 profundier *Scriuerius* 15 uocantur *B′* opıuſ *BP* 18 uocant *P* 21 hisdem *b* 24 amıgdalā *P* 25 *et* 28 amıgdale *P* 27 originationum Graecarum *Scriuerius*

nucem Graecam

inquit

fauumque adde quantum libet.

Nucem molluscam licet hiemis nobis tempus 9
inuideat, tamen quia de nucibus loquimur, indictam non relinquamus. PLAVTVS in CALCEOLO sic eius meminit

molluscam nucem
super eius dixit impendere tegulas.

ecce Plautus nominat quidem sed quid sit nux mollusca 10
non exprimit. est autem Persicum quod uulgo uocatur et mollusca nux dicitur scilicet quod ceteris
omnibus nucibus mollior sit. huius rei idoneus ad- 11
sertor est SVEVIVS uir longe doctissimus, in idyllio quod inscribitur MORETVM. nam cum loquitur de hortulano faciente moretum, inter cetera quae eo mittit et hoc pomum mitti ait his uerbis

admiscet * * * * caua silicis haec nunc partim 12
partim Persica, quod nomen sic denique fertur
propterea quod qui quondam cum rege potenti,
nomine Alexandro Magno, fera proelia bello
in Persas tetulere, suo post inde reuentu
hoc genus arboris in praelatis finibus Grais
disseruere nouos fructus mortalibus dantes.
mollusca haec nux est nequis forte inscius erret.

Nux terentina dicitur quae ita mollis est ut 13
uix adtrectata frangatur. de qua in libro FAVORINI sic reperitur item quod quidam Tarenti-

---

1 u. 15 p. 139 Ribb.

---

2 ınquıt fabumq. *BP* *cf. Hermannus laudatus Ribbeckio* 5 tam̄ *om. P'* ındıcta *B'* 6 relınquemuſ *B* chalceolo *BP* 10 quadem *B'* que *corr. in* quę *in B* 11 uulgo * *P* 13 adſerſor *B'* 14 ſuei *P*, ſu&ıuſ *B* 16 hortolano *b* qua eo *B'* 18 admıſce tua *BP*, *deinde* ca baſılıcıſ *P*, cau̇a (b supra) ſılıcıſ *B* 19 ſıt *B'* 20 rego *P'* potent * * omıne *B* 21 fere *B'* pręlıa *B*, praelıa *P* 24 denteſ *B'* 27 faborını *BP* 28 terentınaſ *P*

nas oues uel nuces dicunt, quae sunt terentinae a tereno, quod est Sabinorum lingua molle, unde Terentios quoque dictos putat VARRO AD LIBONEM PRIMO. quam in culpam etiam Horatius potest uideri incidere qui ait et

molle Tarentum.

14 Nux pinea hos nobis qui adpositi sunt nucleos dedit. PLAVTVS in CISTELLARIA

qui e nuce nucleos esse uult frangit nucem.

XVIIII Et quia mala uidemus admixta bellariis, post nuces de malorum generibus disserendum est. sunt de agri cultura scriptores qui nuces et mala sic diuidunt ut nuces dicant omne pomum quod foris duro tegatur et intus habeat quod esui est, malum uero quod foris habeat quod est esui et durum intus includat. secundum hanc definitionem Persicum, quod Sueuius poeta superius inter nuces numerat, magis erit inter mala numerandum.

2 His praemissis malorum enumeranda sunt genera, quae CLOATIVS in ORDINATORVM GRAECORVM LIBRO QVARTO ita diligenter enumerat sunt autem genera malorum: Amerinum cotonium citreum coccymelum conditiuum ἐπιμηλίς musteum Mattianum orbiculatum †ogratianum praecox pannuceum Punicum Persicum Quirianum prosiuum rubrum Scaudia-

6 Hor. sat. II 4, 34 9 Curcul. 55

2 a tenero *BP* lıngua ſabınoꝫ *P* 3 terrentıoſ (o *scripsit b: uid. fuisse* u) *B* 5 ıncedere *B* 7 appoſıtı *P* ſunt nuculeoſ (*ita fuisse uidetur*) *euanuit in B* nuculeoſ *P* 8 plautuſ — 9 nucem *del. Gronouius* 8 cıſtellarıa quı e nuce nucleoſ dedıt Plautuſ ın cıſtellarıa quı e nuc, *deinde euanuerunt 15 fere litterae*, *tum secuntur* frangat nucem *in B* 9 nuculeoſ *P* 11 eſt *euanuit in B* 17 ſueuıſ *P*, cum eıuſ *aut* tumeıuſ *B* 22 quarto *| *P* 23 amerınū *| *P* 24 coccymelıū *P* 26 panuceum *B'* 27 ſcaudıancū *P*

num siluestre struthium Scantianum tibur
Verianum. uides Persicum a Cloatio inter mala 3
numeratum, quod nomen originis suae tenuit, licet
iam dudum nostri soli germen sit. quod autem ait
idem Cloatius citreum, et ipsum Persicum malum
est secundum Vergilium

felicis mali quo non praestantius ullum

et reliqua. et ut nemo dubitet haec de citreo di- 4
xisse Vergilium, accipite, quae Oppivs in libro de
silvestribvs arboribvs dicat citrea item ma-
lus et Persica, altera generatur in Italia
et in Media altera. et paulo post de citreo lo-
quens ait est autem odoratissimum, ex quo
interiectum uesti tineas necat. fertur
etiam uenenis contrarium, quod tritum cum
uino purgatione uirium suarum bibentes
seruat. generantur autem in Perside omni
tempore mala citrea. alia enim praecar-
puntur, alia interim maturescunt. uides hic 5
et citreum nominari et omnia signa poni quae de
eo Vergilius dixit licet nomen citrei ille non dixerit.
nam et Homerus qui citreum θύον appellat, osten-
dit esse odoratum pomum

θύον δ' ἀπὸ καλὸν ὀδώδει

et quod ait Oppius inter uestem poni citreum
idem significat Homerus cum dicit

εἵματα δ' ἀμφιέσασα θυώδεα σιγαλόεντα.

hinc et Naevivs poeta in bello Pvnico ait citro-
sam uestem.

---

7 Georg. II 127 24 Od. ε 60 27 ib. ε 264 28 Naeuii fragm. ed. Vahleni u. 61

---

1 ſtrucıū *P*, ſtrutıū *B* 2 ve *in* verıanū *in ras. in P* 4 ſon *ut uid. B'* german *B* 8 haec dı *B'* 10 ſelueſtrıbuſ *B'* ıd ÷ *P*, ıdem *B*, *em. uulgo* 16 uino] ueneno *P'* 17 om̄ı tēpore *om. P'* 20 *in uerba* nomınarı & om̄a *desinit B* 24 ἀπό] ΥΠΟ *P* ΔωΔΕΙ *P* 27 CΙΡΑΛΟΕΝΤΑ *P* 28 neuıuſ *P*

6 Pira haec quae uidemus uarietas nominum numerosa discernit. nam idem CLOATIVS sic eorum uocabula describit anicianum cucurbitiuum cirritum ceruisca calculosum Crustuminum decimanum Graeculum Lollianum Lanuuinum laureum Lateresianum myrapium Milesium murteum Naeuianum orbiculatum Praecianum rubile Signinum Tullianum Titianum timosum Turranianum praecox uolemum, mespilum serum, sementiuum serum, Tarentinum serum, Valerianum serum.

XX Admonent nos et fici aridae ut enumeremus genera ficorum eodem CLOATIO nos de his ut de aliis instruente. sic enim diuersas ficos diligentiae suae more dinumerat Africa albula harundinea asinastra, atra palusca, Augusta bifera Carica, caldica alba nigra, Chia alba nigra, Calpurniana alba nigra, cucurbitiua duricoria Herculanea Liuiana ludia leptoludia Marsica Numidica pulla Pompeiana
2 praecox, Tellana atra. sciendum quod ficus alba ex felicibus sit arboribus, contra nigra ex infelicibus. docent nos utrumque pontifices. ait enim VERANIVS DE VERBIS PONTIFICALIBVS felices arbores putantur esse quercus aesculus ilex suberies fagus corylus sorbus, ficus alba,
3 pirus malus uitis prunus cornus lotus. TARQVITIVS autem PRISCVS IN OSTENTARIO ARBORARIO sic ait arbores quae inferum deorum auertentiumque in tutela sunt, eas infelices nominant: alternum sanguinem filicem, ficum atrum, quaeque bacam nigram ni-

1 *uarietaſ *P* 5 greculū *P* 6 mirapiv̄ *P'* 7 neuianū *P* 11 ſextilianum ſerum *ante* Tarentinum *add. Palatinus (Vaticanus) 886* 19 calpulniana *P'* 21 numica *P* 23 ſit *om. P'* 27 ſuberiuſ *P* 28 tarquiniuſ *P* 32 felicem *P*

grosque fructus ferunt, itemque acrifolium, pirum siluaticum, pruscum rubum
sentesque quibus portenta prodigiaque
mala comburi iubere oportet. quid quod ficum 4
tamquam non pomum secerni a pomis apud idoneos
repperimus? AFRANIVS in SELLA

pomum holus ficum uuam.

sed et CICERO OECONOMICON LIBRO TERTIO neque
serit uitem neque quae sata est diligenter
colit: oleum ficos poma non habet. nec hoc 5
ignorandum est ficum solam ex omnibus arboribus
non florere. lacte proprie ficorum dicitur. grossi
appellantur fici quae non maturescunt. hos Graeci
dicunt ὀλύνθους. MATTIVS

in milibus tot [ficorum] non uidebitis grossum,

et paulo post ait

sumas ab alio lacte diffluos grossos.

et POSTVMIVS ALBINVS ANNALI PRIMO de Bruto
ea causa sese stultum brutumque faciebat,
grossulos ex melle edebat.

Olearum genera haec enumerantur Africana 6
albigerus Aquilia Alexandrina Aegyptia
culminea conditiua Liciniana orchas oleaster pausia paulia radius Sallentina Sergiana Termutia, sicut uuarum ista sunt genera
Aminea, scilicet a regione, nam Aminei fuerunt 7
ubi nunc Falernum est, asinusca atrusca albiuerus albena apiana Apicia bumamma —
aut ut Graeci dicunt βούμασθος — duracina
labrusca melampsithia Maronia Mareotis

7 fragm. 300 p. 172 Ribb. 8 fragm. ed. Orelli 20 p. 978

6 ſelia *P* 8 eoconomicon *P* 9 queq. ſata *P* 12 lacti *P* 13 qui *P* 14 ΟΛΥΝΘΕΥϹ *P* 15 ficorum *del. Bothius* 17 a baſilio *P* groſſuſ *P* 22 ęgiptia *P* 23 lucıniana *P* 26 Amin|nea *P* 28 abena *P* 30 melamſithia *P*

Numentana precia pramnia psithia pilleolata Rhodia stephanitis uenucula uariola
8 lagea.' inter haec Praetextatus 'uellem Seruium nostrum diutius audire sed hora nos quietis admonet ut exorto iubare eloquio Symmachi domi suae fruamur.' atque ita facta discessio est.

---

2 rodia *P* uennucula *P* 5 exhorto *ni fallor P'*

LIBER QVARTVS

* * * * * * * * * *

sermone mouetur I
quam si dura silex aut stet Marpesia cautes.
tandem corripuit sese atque inimica refugit.

item pathos est et in hoc uersu

obstupui steteruntque comae et uox faucibus haesit.

sed et tota Daretis fatigatio habitu depingitur 2

ast illum fidi aequales genua aegra trahentem
quassantemque utroque caput crassumque cruorem
ore eiectantem.

sociorum quoque eius trepidationem breuiter ostendit

galeamque ensemque uocati
accipiunt

quasi non sponte accepturi munus quod erat damnum uerecundiae. ex eodem genere est illud

totoque loquentis ab ore
scintillae absistunt, oculis micat acribus ignis.

est et in descriptione languoris habitus ut est tota 3 descriptio pestilentiae apud Thucydiden et

labitur infelix studiorum atque immemor herbae
uictor equus

et

---

1 Verg. Aen. VI 470 5 ib. II 774 7 ib. V 468 11 ib. V 471 15 ib. XII 101 19 id. Georg. III 498

EXPLICIT LIB̄ · II · SATVRNALIORVM · INCIPIT TERTIVS IN LAVDE VIRGILII · *inscriptum in P* 13 dampnum *P* 18 tucydiden *P*

demissae aures, incertus ibidem
sudor et ille quidem morituris frigidus.

4 est inter pathe et pudor ut circa Deiphobum
pauitantem et dira tegentem
supplicia.

5 et luctus habitu proditur ut in Euryali matre
expulsi manibus radii reuolutaque pensa:
euolat infelix.

et Latinus quia miratur
defixa
obtutu tenet ora

et Venus quia rogatura erat
tristior et lacrimis oculos suffusa nitentes

et Sibylla quia insanit
subito non uultus non color unus
non comptae mansere comae.

II Nunc uideamus pathos quo tenore orationis exprimitur. ac primum quaeramus quid de tali oratione rhetorica arte praecipitur. oportet enim ut oratio pathetica aut ad indignationem aut ad misericordiam dirigatur, quae a Graecis *οἶκτος καὶ δείνωσις* appellantur. horum alterum accusatori necessarium est, alterum reo, et necesse est initium abruptum habeat, quoniam satis indignanti leniter
2 incipere non conuenit. ideo apud Vergilium sic incipit Iuno

quid me alta silentia cogis
rumpere?

et alibi

mene incepto desistere uictam?

---

1 Verg. Georg. III 500 4 Aen. VI 498 7 ib. VIIII 476 10 ib. VII 249 13 ib. I 228 15 ib. VI 47 27 ib. X 63 30 ib. I 37

---

3 deıfebum *P* 14 ſıbılla *P* 17 quod *P* 20 oratıo ** *P* 21 ΔЄΙΝѠϹЄΙϹ *P* 25 uırgılıum (*P*), *quod amplius non notabo* 28 rompere (*imae* o *dextrorsum cauda appicta est*) *P*

et alibi

heu stirpem inuisam et fatis contraria nostris
fata Phrygum.

et Dido

moriemur inultae?
sed moriamur, ait,

et eadem

pro Iuppiter ibit
hic, ait.

et Priamus

at tibi pro scelere, exclamat, pro talibus ausis.

nec initium solum tale esse debet sed omnis si 3
fieri potest oratio uideri pathetica et breuibus sententiis et crebris figurarum mutationibus debet
uelut inter aestus iracundiae fluctuare. una ergo 4
nobis Vergiliana oratio pro exemplo sit

heu stirpem inuisam.

initium ab ecphonesi. deinde secuntur breues quaestiunculae

num Sigeis occumbere campis
num capti potuere capi? num incensa cremauit
Troia uiros?

deinde sequitur hyperbole

medias acies mediosque per ignes
inuenere uiam.

deinde ironia

at credo mea numina tandem
fessa iacent odiis aut exsaturata quieui.

deinde ausus suos inefficaces queritur 5

per undas
ausa sequi et profugis toto me opponere ponto.

secunda post haec hyperbole

---

2 Aen. VII 293 5 ib. IIII 659 8 ib. IIII 590 11 ib. II 535 17 sqq. ib. VII 293 sqq.

---

3 frıgum *P* 14 et *Cantabrigiensis:* ſet *P* 18 ſequuntur *P* 23 ıpbole *P* 27 aut *P* 32 hıpbole *P*

absumptae in Teucros uires caelique marisque.

inde dispersae querelae

quid Syrtes aut Scylla mihi quid uasta Charybdis
profuit?

6 iungitur deinde argumentum a minore ut pathos augeatur

Mars perdere gentem
inmanem Lapithum ualuit,

minor scilicet persona, ideo illud sequitur

ast ego magna Iouis coniunx.

deinde cum causas quoque contulisset, quanto impetu dea dixit

infelix quae memet in omnia uerti!

nec dixit 'non possum perdere Aeneam' sed

uincor ab Aenea.

7 deinde confirmat se ad nocendum et, quod proprium est irascentis, etsi desperat perfici posse, tamen impedire contenta est

flectere si nequeo superos, Acheronta mouebo.
non dabitur regnis, esto, prohibere Latinis,
at trahere atque moras tantis licet addere rebus.
at licet amborum populos excindere regum.

8 post haec in nouissimo, quod irati libenter faciunt, maledicit

sanguine Troiano et Rutulo dotabere uirgo

et protinus argumentum a simili conueniens ex praecedentibus

nec face tantum
Cisseis praegnans ignes enixa iugales.

9 uides quam saepe orationem mutauerit ac frequentibus figuris uariauerit quia ira, quae breuis furor est, non potest unum continuare sensum in loquendo.

---

28 Aen. VII 319

---

3 ſirteſ *P* ſcılla *P* carıbdıſ *P* 8 ımmanem *in ras. in P* 19 acharonta *P* 26 acımılı *P'* ced *in* pcedentıb; *in ras. in P* 29 ceſſeıſ *P* 30 oratıonem *om. P'* 32 ſonſum *P'*

nec desunt apud eundem orationes misericordiam 10
conmouentes. Turnus ad Iuturnam

an miseri fratris letum ut crudele uideres?

et idem cum auget inuidiam occisorum pro se amicorum

uidi oculos ante ipse meos me uoce uocantem
Murranum.

et idem cum miserabilem fortunam suam faceret, 11
ut uicto sibi parceretur

uicisti et uictum tendere palmas
Ausonii uidere

id est quos minime uellem, et aliorum preces orantium uitam

per te per qui te talem genuere parentes

et similia.

Nunc dicamus de habitu pathus quod est uel III
in aetate uel in debilitate et ceteris quae sequuntur. eleganter hoc seruauit ut ex omni aetate
pathos misericordiae moueret. ab infantia 2

infantumque animae flentes in limine primo.

a pueritia 3

infelix puer atque impar congressus Achilli

et

paruumque patri tendebat Iulum

ut non minus miserabile sit periculum in paruo quam in filio, et

superet coniuxne Creusa?
Ascaniusque puer?

et alibi

et parui casus Iuli.

3 Aen. XII 636 6 ib. XII 638 10 ib. XII 936 14 ib. X 597 20 ib. VI 427 22 ib. I 475 27 ib. II 597 30 ib. II 563

3 lo&ū *P* 4 **aug& *corr. in* auget: *in ras. uid. fuisse* in *in P* 16 de] & *P* 18 seruauit — 19 moueret *legitur in Catabrigiensi: om. P*

4 a iuuenta uero
impositique rogis iuuenes ante ora parentum.
5 a senecta
Dauni miserere senectae
et
ducitur infelix aeuo confectus Aletes
et
canitiem multo deformat puluere.
6 mouit et a fortuna modo misericordiam modo indignationem. misericordiam
tot quondam populis terrisque superbum
regnatorem Asiae
et Sinon
et nos aliquod nomenque decusque
gessimus
et
Ausoniisque olim ditissimus aruis.
7 indignationem uero ex uerbis Didonis
et nostris illuserit aduena regnis?
eleganter enim ex contemptu Aeneae auget iniuriam suam. et Amata
exulibusne datur ducenda Lauinia Teucris?
et Numanus
bis capti Phryges.
8 mouit pathos misericordiae et ex debilitate
ex quo me diuum pater atque hominum rex
fulminis adflauit uentis et contigit igne
et alibi
et truncas inhonesto uulnere nares

---

2 Aen. VI 308 et Georg. IIII 477 4 Aen. XII 934 6 ib. XI 85 8 ib. X 844 11 ib. II 556 14 ib. II 89 17 ib. VII 537 19 ib. IIII 591 22 ib. VII 359 24 ib. VIIII 599 26 ib. II 648 29 ib. VI 497

---

2 et: pubentesque genae et iuuenali in corpore pallor *post* parentum *in Cantabrigiensi legi uix ut Ianio credam adducar* 10 misericordiam *add. Cantabrigiensis*, *om. P* 11 ſepbū *P′* 14 & naſ *P′* 20 ī *in* enī *in ras. in P* 24 fngeſ *P*

et de Mezentio
attollit in aegrum
se femur
et
huc caput atque illuc humero ex utroque pependit
et
aterque cruento
puluere perque pedes traiectus lora tumentes.
mouit pathos misericordiae frequenter et a loco 9
cum uitam in siluis inter deserta ferarum
lustra domosque traho
et
Libyae deserta peragro
et
at nos hinc alii sitientes ibimus Afros,
pars Scythiam et rapidum Cretae ueniemus Oaxem.
et illud egregie et breuiter 10
ter circum Iliacos raptauerat Hectora muros
Iliacos

id est patriae muros, quos ipse defenderat, pro quibus efficaciter per decem annorum spatia pugnauerat.

et illud 11
nos patriam fugimus
et
littora cum patriae lacrimans portusque relinquo
et
dulces moriens reminiscitur Argos
et
ignarum Laurens habet ora Mimanta

---

2 Aen. X 856 5 ib. VIIII 755 7 ib. II 273 10 ib. III 646 13 ib. I 384 15 eclog. I 65 18 Aen. I 483 23 eclog. I 4 25 Aen. III 10 27 ib. X 782 29 ib. X 706

---

5 *post* pependit *add.* et: te decisa suum, Laride, dextera quaerit *si Ianio fides Cantabrigiensis* 8 traıettuſ *ut uid.* *P'* 9 loca *P'* 10 ferarum *om.* *P* 11 luſtra* *P* 13 lıbıę *P* pagra *P'* 16 ſcıthıā *P* 25 portuſque *P* 29 hora *P*

et

Lyrnesi domus alta solo Laurente sepulchrum.

12 et ut Agamemnonem indigne ostenderet occisum adsumpsit locum

prima inter limina dextra
oppetiit.

et illud

moenibus in patriis atque inter tuta domorum.

13 sacer uero locus praecipue pathos mouet. occisum inducit Orphea et miserabiliorem interitum eius a loco facit

inter sacra deum nocturnique orgia Bacchi.

et in euersione Troiae

perque domos et religiosa deorum
limina.

14 Cassandrae quoque raptum uel deminutionem quam miserabilem fecit sacer locus

ecce trahebatur a templo adytisque Mineruae?

et alibi

diuae armipotentis ad aram
procubuit.

15 et Andromache cum de Pyrrhi nece diceret, ut inuidiam occidentis exprimeret

excipit incautum patriasque obtruncat ad aras.

et Venus quod Aeneas in mari uexatur ira Iunonis quam inuidiose loquitur Neptuno

in regnis hoc ausa tuis?

16 fecit sibi pathos et ex tempore

priusquam
pabula gustassent Troiae Xanthumque bibissent.

---

2 Aen. XII 547 5 ib. XI 267 8 ib. XI 882 12 Georg. IIII 521 14 Aen. II 365 18 ib. II 403 20 ib. II 425 24 ib. III 332 27 ib. V 792 29 ib. I 472

---

1 et *add. Ianius* 8 męnıb; *P* 12 bachı *P* 16 caſandrę *P* 18 adıtıſq. *P* 22 pırrı *P* 30 *pabula *P* xanctūq. *P*

et Orpheus miserabilis ex longo dolore
septem illum perhibent totos ex ordine menses
et Palinurus:
uix lumine quarto
prospexi Italiam.
et Achemenides
tertia iam lunae se cornua lumine conplent.
et
septima post Troiae exitium iam uertitur aestas.

Frequens apud illum pathos a causa re uera IIII
enim plerumque conficit causa ut res aut atrox aut
miserabilis uideatur, ut Cicero in Verrem, qui ob
sepulturam in carcere necatorum a parentibus roga-
batur. hic enim non tam rogari aut pecuniam exi-
gere quam ob hanc causam indignum erat. et 2
Demosthenes cum queritur quendam a Midia cir-
cumuentum, ex causa auget inuidiam. 'circumuenit'
inquit 'arbitrum qui inter me atque se integre iu-
dicauerat.' ergo et Vergilius egregie saepe ex hoc 3
loco traxit affectum 'occiditur' inquit 'in acie Ga-
lesus'. hoc per se non est dignum memoria belli
tempore sed admouit causam
dum paci medium se offert.
idem alio loco 4
sternitur infelix
deinde subicit causam miserabilem
alieno uulnere
cum ad alium telum esset emissum. et cum Pala- 5
meden indigne occisum uellet
quem falsa sub proditione Pelasgi
insontem infando indicio, quia bella uetabat
demisere neci.

---

2 Georg. IIII 507 4 Aen. VI 356 7 ib. III 645 9 ib. V 626 12 Cic. Verr. V 119 23 Aen. VII 536 25 ib. X 781 30 ib. II 88

---

9 * * poſt *P* 10 illum *p*, illoſ *P* 11 conficit *om. P'* 12 quo ob *P*, *corr. uulgo*

6 et Aeneas ut ostenderet magnitudinem timoris sui bene causam posuit

et pariter comitique onerique timentem.

7 quid? Iapix ut contemptis artificiis inglorius, quem ad modum poeta ait, uiueret, qualis causa proponitur?

ille ut depositi proferret fata parentis.

8 ex eodem genere est

fallit te incautum pietas tua.

9 haec enim causa illum hostibus etiam miserabilem fecit. sed Aeneas cum hortatur ut sepeliantur occisi, quam causam proponit?

qui sanguine nobis
hanc patriam peperere suo.

10 nec non et indignatio demonstratur a causa ut illic

multa gemens ignominiam plagasque superbi
uictoris, tum quos amisit inultus amores.

11 et illud a causa est ex affectu indignantis

an solos tangit Atridas
iste dolor solisque licet capere arma Mycenis?

et illud

at tu dictis Albane maneres.

et illa omnia

uendidit hic auro patriam
quique ob adulterium caesi
nec partem posuere suis.

12 ad pathos mouendum nec duos illos praetermisit
locos quos rhetores appellant a modo et a materia. modus est cum dico occidit manifeste
13 uel occulte. materia est cum dico ferro an
ueneno. Demosthenes de modo inuidiam Midiae

---

3 Aen. XII 391 4 ib. XII 397 7 ib. XII 395 9 ib. X 812 13 ib. XI 24 16 Georg. III 226 19 Aen. VIIII 138 22 ib. VIII 643 24 ib. VI 621 25 ib. VI 612 26 ib. VI 611

---

3 honeriq. *P* 4 quia diapix *P*, *corr. uulgo* 24 uenuidit *P*

facit, se pulsatum cothurno; Cicero Verri cum nudum quendam dicit ab eo statuae impositum. Vergilius non minus euidenter 14

altaria ad ipsa trementem
traxit et in multo lapsantem sanguine nati,

et

capulo tenus abdidit ensem.

et illa omnia a modo sunt 15

rostroque immanis uultur adunco
immortale iecur tondens

et reliqua et

quos super atra silex iam iam lapsura cadentique
imminet adsimilis.

sed et misericordiam a modo saepe conmouet ut de 16 Orpheo

latos iuuenem sparsere per agros

et illud

obruit auster aqua inuoluens nauemque uirosque

et

saxum ingens uoluunt alii

et

mortua quin etiam iungebat corpora uiuis

et in Georgicis

nec uia mortis erat simplex

et cetera in descriptione morbi. sed et materia apud 17 rhetoras pathos mouet, ut dum queritur Cicero flammam ex lignis uiridibus factam atque ibi inclusum fumo necatum. hoc enim a materia est quoniam hic usus est fumo materia ad occidendum, ut alius

---

1 Cic. Verr. IIII 86 4 Aen. II 550 7 ib. II 553 9 ib. VI 597 12 ib. VI 602 16 Georg. IIII 522 18 Aen. VI 336 20 ib. VI 616 22 ib. VIII 485 24 Georg. III 481 26 Cic. Verr. II, I 45

---

1 polſatum P′ coturno P 11 & ret. P 18 ınuoluenſq. P *corr. uulgo* nauēq. *corr. in* naueſq. *in* P 26 r&horeſ P 28 a *om.* P′ ÷**qm̄ P

gladio alius ueneno et ideo acerrimum pathos ex
hoc motum est. idem facit et cum flagellis caesum
18 queritur ciuem Romanum. inuenies idem apud Ver-
gilium

> at pater omnipotens densa inter nubila telum
> contorsit: non ille faces nec fumat

et reliqua. eleganter autem illius quidem materiam
elusit, ex huius autem uera et uehementi materia
19 expressit iracundiam. et singula quidem enumera-
uimus, ex quibus apud rhetoras pathos nascitur,
quibus ostendimus usum Maronem. sed non num-
quam Vergilius in una re ad augendum pathos duo-
20 bus aut pluribns locis coniunctis utitur ut in Turno
ab aetate

> miserere parentis
> longaeui,

a loco

> quem nunc maestum patria Ardea longe
> diuidit,

21 et circa Cassandram ex modo

> ecce trahebatur.

ex habitu corporis

> passis Priameia uirgo
> crinibus,

ex loco

> a templo . . . adytisque Mineruae.

22 et circa Agamemnonem a patria

> ipse Mycenaeus

a fortuna

> magnorum ductor Achiuum

a necessitudine

---

5 Aen. VI 593   15 ib. XII 43   21 ib. II 403   28 ib. XI 266, *add. Cantabrigiensis*

---

6 nec fumat & ret. *P*   11 obtendimuſ *P*, *corr. uulgo*   18 patria *om.* *P′*   20 caſandram *P*   22 ʰabitu *P*   26 aditiſq. *P*   28 micęneuſ *P*   31 a neceſſitudine coniugiſ *om.* *P*, *add. Cantabrigiensis*

coniugis,
a loco
prima inter limina,
a causa
possedit adulter.

tacite quoque et quasi per definitionem pathos mo- 23
uere solet cum res quae miserationem mouet non
dilucide dicitur .sed datur intellegi ut cum dicit
Mezentius

nunc alte uulnus adactum.

quid enim aliud ex hoc intellegendum est quam hoc
altum uulnus esse amittere filium? et rursus idem 24

haec uia sola fuit qua perdere posses.

sed et hic scilicet accipiendum est perire esse amit-
tere filium. et Iuturna cum queritur quod adiuuare 25
fratrem prohibeatur

immortalis ego?

quid enim sequitur? non est immortalitas in luctu 26
uiuere. haec, ut dixi, uim definitionis habent et a
poeta eleganter introducta sunt.

Sunt in arte rhetorica ad pathos mouendum V
etiam hi loci qui dicuntur circa rem et mouendis
affectibus peroportuni sunt. ex quibus primus est
a simili. huius species sunt tres exemplum
parabola imago, Graece *παράδειγμα παραβολή*
εἰκών. ab exemplo Vergilius 2

si potuit Manes accersere coniugis Orpheus
Threicia fretus cithara fidibusque canoris,
si fratrem Pollux alterna morte redemit,
. . . . quid Thesea magnum,

---

10 Aen. X 850 13 ib. X 879 17 ib. XII 882 27 ib. VI 119

---

6 diffinitionem *P* 10 adactum *Catabrigiensis*: adauctum *P* 17 ego *om. P* (*add. Catabrigiensis*) 18 quod *p*, quud *P* 19 diffinitionıſ *P* 22 hi * loci * *P* 25 ΠΑΡΑΔΙΓΜΑ *P* 28 treicia *P* fretuſ *om. P'* cythara fidib;q. canoriſ *in ras. in P* 29 redimit *P*

quid memorem Alcidem?

Antenor potuit mediis elapsus Achiuis.

haec enim omnia misericordiam mouent quoniam indignum uidetur negari sibi quod aliis indultum

3 sit. deinde uide unde auget inuidiam

si potuit Manes accersere coniugis Orpheus.

habes causam disparem: Manes illic coniugis, hic patris; illic accersere, hic uidere.

Threicia fretus cithara.

hic materiam eius irrisit.

4 si fratrem Pollux alterna morte redemit
itque reditque uiam totiens.

hoc iam a modo, plus est enim saepe ire quam semel.

quid Thesea magnum
quid memorem Alciden?

hic propter egregias personas non habuit quod minueret atque augeret uerum quod in illis elucebat hoc sibi iactat cum his esse commune

et mi genus ab Ioue summo.

5 simile est et illud ab indignatione: quid enim? ait Iuno

Pallasne exurere classem
Argiuum potuit?

iam hoc plus est, classem uictricem quam reliquias fugientium. deinde causam minuit

unius ob noxam et furias Aiacis Oilei,

quam minuit ut noxam diceret, quod leuis culpae nomen est, et unius, quod facile possit ignosci, et

6 furentis ut nec culpa sit. et alibi

Mars perdere gentem
immanem Lapithum ualuit.

uides easdem obseruationes, gentem et immanem. deinde aliud exemplum

2 Aen. I 242 22 ib. I 39 31 ib. VII 304

2 *seclusit Ianius* 5 *in* uide *est* e *in ras. in P* 26 oili *Salisburgensis*, olei *P*

concessit in iras
ipse deum antiquam genitor Calydona Dianae

antiquam, ut plus honoris accederet ex uetustate: deinde in utroque causam minuit

quod scelus aut Lapithis tantum aut Calydone merente?

a parabola uero quoniam magis hoc poetae conue- 7
nit, saepissime pathos mouet, cum aut miserabilem aut iracundum uellet inducere. miserabilem sic

qualis populea maerens Philomela sub umbra,
qualis conmotis excita sacris
Thyas,
qualem uirgineo demessum pollice florem,

et aliae plurimae patheticae parabolae in quibus
miseratus est. quid de ira? 8

ac ueluti pleno lupus insidiatus ouili
cum fremit ad caulas

et

mugitus ueluti, fugit cum saucius aram
taurus.

et alia plura similia qui quaerit inueniet. et imago 9
quae est a simili pars tertia, idonea est mouendis affectibus. ea fit cum aut forma corporis absentis describitur aut omnino quae nulla est fingitur.
utrumque Vergilius eleganter fecit. illud prius circa 10
Ascanium

o mihi sola mei super Astyanactis imago,
sic oculos sic ille manus sic ora ferebat.

fingit uero cum dicit

quam fama secuta est,

---

10 Georg. IIII 511 11 Aen. IIII 301 13 ib. XI 68 16 ib. VIIII 59 19 ib. II 223 27 ib. III 488 30 eclog. VI 74

---

2 calıdona *P* 3 accıderet *P'* 5 calıdona *P* 10 papulea *P'* 11 qualeſ *P'* 12 thiras *corr. in* thias *Cantabrigiensis*, thaıſ *P* 13 demeſſv̄ * *P* 14 palābolę *P* 23 b; *in* affectıb; *in ras. in P* 27 aſtıanactıſ *P* 30 ſequuta *P*

candida succinctam latrantibus inguina monstris.

11 sed prior forma *οἶκτον* praestat, haec *δείνωσιν* id est prior misericordiam conmouet, horrorem secunda sicut alibi

et scissa gaudens uadit Discordia palla,
quam cum sanguineo sequitur Bellona flagello,

12 et omnia illla quae de Fama dixit. sed et illud nimium pathetice

furor impius intus
saeua sedens super arma, et centum uinctus aenis
post tergum nodis fremit horridus ore cruento.

VI Diximus a simili. nunc dicamus a minore pathos a poeta positum. nempe cum aliquid proponitur quod per se magnum sit, deinde minus esse ostenditur quam illud quod uolumus augeri, sine

2 dubio infinita miseratio mouetur. ut est illud

o felix una ante alias Priameia uirgo,
hostilem ad tumulum Troiae sub moenibus altis
iussa mori.

primum quod ait felix conparationem sui fecit, deinde posuit a loco: hostilem ad tumulum, et a modo, quod non minus acerbum est: iussa mori. sic ergo haec accipienda sunt: quamuis hostilem ad tumulum, quamuis iussa mori, felicior tamen quam ego,

3 quia sortitus non pertulit ullos. simile est et illud

o terque quaterque beati,

et quod te Pasiphae dicit

Proetides implerunt falsis mugitibus agros,

deinde ut minus hoc esse monstraret

at non tam turpes pecudum tamen ulla secuta est
concubitus.

---

5 Aen. VIII 702 9 ib. I 294 17 ib. III 321 26 ib. I 94 28 eclog. VI 48

---

1 lartrantıb; *P'* 2 oecton *P* dınoſın *P* 10 sedens super *Cantabrigiensis*: ſuper ſedenſ *P* 18 męnıbuſ *P* 24 qvā *om.* *P'* 28 petıdeſ *P* 30 ılla ſequuta *P*

quid illud? nonne uehementer patheticum est a mi- 4
nore
nec uates Helenus, cum multa horrenda moneret,
hos mihi praedixit luctus, non dira Celaeno?
quid hic intellegimus nisi omnia quae passus erat
minora illi uisa quam patris mortem? a maiore 5
negauerunt quidam augeri rem posse sed eleganter
hoc circa Didonem Vergilius induxit
non aliter quam si immissis ruat hostibus omnis
Carthago aut antiqua Tyros.
dixit enim non minorem luctum fuisse ex unius
morte quam si tota urbs, quod sine dubio esset
maius, ruisset. et Homerus idem fecit
ὡς εἰ ἅπασα
Ἴλιος ὀφρυόεσσα πυρὶ σμύχοιτο κατ' ἄκρης.
est apud oratores et ille locus idoneus ad pathos 6
mouendum qui est praeter spem. hunc Vergilius
frequenter exercuit
nos tua progenies, caeli quibus adnuis arcem
et cetera. et Dido
hunc ego si potui tantum sperare dolorem
et perferre soror potero.
Aeneas de Euandro 7
et nunc ille quidem spe multum captus inani
fors et uota facit.
et illud
aduena nostri,
quod numquam ueriti sumus, ut possessor agelli
diceret: haec mea sunt, ueteres migrate coloni.
inuenio tamen posse aliquem et ex eo quod iam 8
sperauerit mouere pathos ut Euander

3 Aen. III 712 9 ib. IIII 669 14 Il. X 410 19 Aen. I 250 21 ib. IIII 419 24 ib. XI 49 27 eclog. VIIII 2

1 nonne *Cantabrigiensis*: non *P* 6 ılla *P'* 10 cartago *P* turof *P* 14 ωCΕ|ΙΑΠΑCΙΜΟCΟΦΡΙΟ ЄCCΑΠΥΡΙC ΜΗΧΟΙΤω (ω *corr. ut uid. ex* Α) ΚΑΤΑΚΡΗC *P*

haud ignarus eram quantum noua gaudia in armis
et praedulce decus.

9 oratores homoeopathian uocant quotiens de similitudine passionis pathos nascitur ut apud Vergilium

fuit et tibi talis
Anchises genitor

et

patriae strinxit pietatis imago

et

subiit cari genitoris imago

et Dido

me quoque per multos similes fortuna labores.

10 est et ille locus ad permouendum pathos in quo sermo dirigitur uel ad inanimalia uel ad muta, quo loco oratores frequenter utuntur. utrumque Vergilius bene pathetice tractauit uel cum ait Dido

dulces exuuiae dum fata deusque sinebant

uel cum Turnus

tuque optima ferrum
Terra tene

et idem alibi

nunc o numquam frustata uocatus
hasta meos

et

Rhoebe, diu, res siqua diu mortalibus ulla est
uiximus.

11 facit apud oratores pathos etiam a d d u b i t a t i o quam Graeci ἀπόρησιν uocant. est enim uel dolentis uel irascentis dubitare quid agas

en quid ago? rursusne procos inrisa priores
experiar?

12 et illud de Orpheo

---

1 Aen. XI 154   5 ib. XII 933   8 ib. VIIII 294   10 ib. II 660   12 ib. I 628   17 ib. IIII 651   19 ib. XII 777   22 ib. XII 95   25 ib. X 861   30 ib. IIII 534

---

8 ſtringit P′   17 exuuaę P′   25 reb*e P   28 aporeſin P

quid faceret? quo se rapta bis coniuge ferret?
et de Niso
quid faciat? qua ui iuuenem, quibus audeat armis
eripere?
et Anna permouetur
quid primum deserta querar? comitemne sororem
et adtestatio rei uisae apud rhetoras pathos mouet. 13
hoc Vergilius sic exequitur
ipse caput niuei fultum Pallantis et ora
ut uidit leuique patens in pectore uulnus.
et illud 14
impleuitque sinum sanguis
et
moriensque suo se in sanguine uersat
et
crudelis nati monstrantem uulnera cernit
et
ora uirum tristi pendebant pallida tabo
et
uoluitur Euryalus . . pulchrosque per artus
it cruor
et
uidi egomet duo de numero cum corpora nostro.

facit hyperbole id est nimietas pathos, per quam 15
exprimitur ira uel misericordia. ira ut cum forte dicimus 'milies ille perire debuerat' quod est apud Vergilium
omnes per mortes animam sontem ipse dedissem,
miseratio cum dicit
Daphni, tuum Poenos etiam ingemuisse leones
interitum.

1 Georg. IIII 504 3 Aen. VIIII 397 6 ib. IIII 677 9 ib. XI 39 12 ib. X 819 14 ib. XI 669 16 ib. VI 446 18 ib. VIII 197 20 ib. VIIII 431 23 ib. III 623 28 ib. X 854 30 eclog. V 27

5 permonetur *Cantabrig.*: pmouent̄ *P* 23 duo *om.* *P'* cum *add.* *Cantabrig.*, *om.* *P* 29 meſeratio *P'*

16 nascitur praeter haec de nimietate uel amatorium
uel alterius generis pathos

si mihi non haec lux toto iam longior anno est

et illud seorsum

maria ante exurere Turno
quam sacras dabitur pinos

et

non si tellurem effundat in undas.

17 exclamatio, quae apud Graecos ἐκφώνησις dicitur, mouet pathos. haec fit interdum ex persona
poetae, non numquam ex ipsius quem inducit lo-
18 quentem. ex poetae quidem persona est

Mantua uae miserae nimium uicina Cremonae!
infelix! utcumque ferent ea facta nepotes,
crimen amor uestrum!

19 et alia similia. ex persona uero alterius

di capiti ipsius generique reseruent!

et

di talia Grais
instaurate pio si poenas ore reposco!

et

di talem terris auertite pestem!

20 contraria huic figurae ἀποσιώπησις, quod est taciturnitas. nam ut illic aliqua exclamando dicimus,
ita hic aliqua tacendo subducimus, quae tamen in-
21 tellegere possit auditor. hoc autem praecipue irascentibus conuenit ut Neptunus

quos ego — sed motos praestat conponere fluctus

et Mnestheus

nec uincere certo.

---

3 eclog. VII 43 5 Aen. VIIII 115 8 ib. XII 204 13 eclog. VIIII 28 14 Aen. VI 823 15 ib. X 188 17 ib. VIII 484 19 ib. VI 529 22 ib. III 620 28 ib. I 135 30 ib. V 194

---

9 ecfoneſiſ *P* 13 ue *P* 17 referuet *P'* 20 pęnaſ *P* 23 apoſiopeſiſ *P* 26 p̄cıpıe *P'* 29 mneſteuſ *P*

quamquam o — sed superent quibus hoc Neptune dedisti.
et Turnus
quamquam o si solitae quicquam uirtutis adesset!
et in Bucolicis
nouimus et qui te transuersa tuentibus hircis,
et quo — sed faciles Nymphae risere — sacello.
sed et miseratio ex hac figura mota est a Sinone 22
donec Calchante ministro —
sed quid ego haec autem nequiquam ingrata reuoluo?
nascitur pathos et de repetitione, quam Graeci ἐπαναφοράν uocant cum sententiae ab isdem nominibus incipiunt. hinc Vergilius 23
Eurydicen uox ipsa et frigida lingua,
a miseram Eurydicen! anima fugiente uocabat.
Eurydicen toto referebant flumine ripae,
et illud
te dulcis coniunx, te solo in littore secum,
te ueniente die, te decedente canebat.
et illud
te nemus Angitiae, uitrea te Fucinus unda,
te liquidi fleuere lacus.
ἐπιτίμησις, quae est obiurgatio, habet et ipsa pathos, id est, cum obiecta isdem uerbis refutamus 24
Aeneas ignarus abest, ignarus et absit.'
* * * * * * * * *

---

3 Aen. XI 415 5 eclog. III 8 8 Aen. II 100 14 Georg. IIII 525 18 ib. IIII 466 21 Aen. VII 759 25 ib. X 85

---

1 quēquā P' 6 nīphę P 8 chalchante P 9 nequiquā *om.* P' 11 epanophoran P 12 hiſdem P 14 euridicen *p*, euricen P 15 miſera euridicen P 16 euridicen P 19 canebant P' 21 utrea P' 22 fluuere P' 23 epitimeſiſ P 24 hiſdem P 26 *lacunam indicauit Arnoldus Vesaliensis in initio lineae scriptum* & abſit: *cetera lineae pars uacua relicta est. in sequenti linea in rasura*

LIBER QVINTVS

I Post haec cum paulisper Eusebius quieuisset,
omnes inter se consono murmure Vergilium non
minus oratorem quam poetam habendum pronuntia-
bant in quo et tanta orandi disciplina et tam dili-
2 gens obseruatio rhetoricae artis ostenderetur. et
Auienus 'dicas mihi' inquit 'uolo, doctorum optime,
si concedimus, sicuti necesse est oratorem fuisse
Vergilium, siquis nunc uelit orandi artem consequi,
utrum magis ex Vergilio an ex Cicerone proficiat?'
3 'uideo quid agas' inquit Eusebius 'quid intendas,
quo me trahere coneris, eo scilicet quo minime uolo,
ad conparationem Maronis et Tullii. uerecunde enim
interrogasti uter eorum praestantior, quando quidem
necessario is plurimum collaturus sit qui ipse pluri-
4 mum praestat. sed istam mihi necessitatem altam
et profundam remittas uolo: quia non nostrum
inter illos tantas conponere lites, nec ausim
in utramuis partem talis sententiae auctor uideri.
hoc solum audebo dixisse, quia facundia Mantuani
multiplex et multiformis est et dicendi genus omne
conplectitur. ecce enim in Cicerone uestro unus
eloquentiae tenor est, ille abundans et torrens et

---

16 eclog. III 108

---

scripta sunt haec P oſt hęc cū paulıſp euſebıuſ quıeuıſſet · om̄ſ (*sed* ſet · om̄ſ *non in ras.*) *in P* 10 uıdeaſ *P* 15 altam et profundam *add. Catabrig.*, *om. P* 22 habundanſ *P*

copiosus. oratorum autem non simplex nec una 5
natura est, sed hic fluit et redundat, contra ille
breuiter et circumcise dicere adfectat, tenuis quidam
et siccus et sobrius amat quandam dicendi frugali-
tatem, alius pingui et luculenta et florida oratione
lasciuit. in qua tanta omnium dissimilitudine unus
omnino Vergilius inuenitur qui eloquentiam ex omni
genere conflauerit.' respondit Auienus 'apertius uel- 6
lem me has diuersitates sub personarum exemplis
doceres'. 'quattuor sunt' inquit Eusebius 'genera 7
dicendi: copiosum in quo Cicero dominatur, breue
in quo Salustius regnat, siccum quod Frontoni ad-
scribitur, pingue et floridum in quo Plinius Secun-
dus quondam et nunc nullo ueterum minor noster
Symmachus luxuriatur. sed apud unum Maronem
haec quattuor genera repperies. uis audire illum 8
tanta breuitate dicentem, ut artari magis et con-
trahi breuitas ipsa non possit?

et campos ubi Troia fuit.

ecce paucissimis uerbis maximam ciuitatem hausit
et absorbsit, non reliquit illi nec ruinam. uis hoc 9
ipsum copiosissime dicat?

uenit summa dies et ineluctabile tempus
Dardaniae: fuimus Troes, fuit Ilium et ingens
gloria Teucrorum. ferus omnia Iuppiter Argos
transtulit: incensa Danai dominantur in urbe.
O patria, o diuum domus Ilium, et inclita bello 10
moenia Dardanidum!
Quis cladem illius noctis, quis funera fando
explicet aut lacrimis possit aequare dolorem?
urbs antiqua ruit multos dominata per annos.

quis fons quis torrens quod mare tot fluctibus quot

---

19 Aen. III 11 23 ib. II 324 27 ib. II 241 29 ib. II 361

---

5 florida *in ras. in P* 16 quatuor *P* 19 campo ſub troia *P* 24 fuit illum *P* 28 męnia *P*

11 hic uerbis inundauit? cedo nunc siccum illud genus elocutionis

> Turnus ut ante uolans tardum praecesserat agmen,
> uiginti lectis equitum comitatus et urbi
> improuisus adest: maculis quem Thracius albis
> portat equus cristaque tegit galea aurea rubra.

12 hoc idem quo cultu quam florida oratione, cum libuerit, profertur?

> forte sacer Cybelae Choreus olimque sacerdos
> insignis longe Phrygiis fulgebat in armis,
> spumantemque agitabat equum, quem pellis aenis
> in plumam squamis auro conserta tegebat.
> ipse peregrina ferrugine clarus et ostro
> spicula torquebat Lycio Gortynia cornu. . .
> pictus acu tunicas et barbara tegmina crurum.

13 sed haec quidem inter se separata sunt. uis autem uidere quem ad modum haec quattuor genera dicendi Vergilius ipse permisceat et faciat unum quoddam ex omni diuersitate pulcherrimum temperamentum?

14
> saepe etiam steriles incendere profuit agros
> atque leuem stipulam crepitantibus urere flammis:
> siue inde occultas uires et pabula terrae
> pinguia concipiunt, siue illis omne per ignem
> excoquitur uitium atque exudat inutilis humor,
> seu plures calor ille uias et caeca relaxat
> spiramenta, nouas ueniat qua sucus in herbas,
> seu durat magis et uenas adstringit hiantes,
> ne tenues pluuiae rapidiue potentia solis
> acrior aut Boreae penetrabile frigus adurat.

15 ecce dicendi genus quod nusquam alibi deprehendes,

---

3 Aen. VIIII 46   9 ib. XI 768   20 Georg. I 84

---

1 * * ıllud (*uid. fuisse* et) *P*   2 eloquutıonıſ *P*   5 tracıuſ *P*   6 crıſtaque tegıt galea aurea rubra. hac ıdē quo cultu *integer uersiculus* (*praeter* crı) *in ras. in P*   9 choreaſ *P*   10 frıgııſ *P*   12 ın plumam ſquamıſ *add. Catabrig.*, *om. P*   14 lıcıo gortanıa *P*

in quo nec praeceps breuitas nec infrunita copia,
nec ieiuna siccitas nec laetitia pinguis.
Sunt praeterea stili dicendi duo dispari morali- 16
tate diuersi. unus est maturus et grauis, qualis
Crasso assignatur. hoc Vergilius utitur cum Lati-
nus praecipit Turno

o praestans animi iuuenis, quantum ipse feroci
uirtute exsuperas, tanto me impensius aequum est
consulere

et reliqua. alter huic contrarius ardens et erectus 17
et infensus, quali usus est Antonius. nec hunc apud
Vergilium frustra desideraueris

haud talia dudum
dicta dabas. morere et fratrem ne desere frater.

uidesne eloquentiam omnium uarietate distinctam? 18
quam quidem mihi uidetur Vergilius non sine quo-
dam praesagio quo se omnium profectibus praepa-
rabat de industria sua permiscuisse idque non mor-
tali sed diuino ingenio praeuidisse: atque adeo non
alium secutus ducem quam ipsam rerum omnium
matrem naturam hanc praetexuit uelut in musica
concordiam dissonorum. quippe si mundum ipsum 19
diligenter inspicias, magnam similitudinem diuini
illius et huius poetici operis inuenies. nam qualiter
eloquentia Maronis ad omnium mores integra est,
nunc breuis nunc copiosa nunc sicca nunc florida
nunc simul omnia, interdum lenis aut torrens: sic
terra ipsa hic laeta segetibus et pratis ibi siluis et
rupibus hispida, hic sicca harenis hic irrigua fonti-
bus, pars uasto aperitur mari. ignoscite nec nimium 20
me uocetis, qui naturae rerum Vergilium conparaui.
intra ipsum enim mihi uisum est, si dicerem decem

7 Aen. XII 19 13 ib. X 599

8 me *om.* *P* 14 frēm * * * defere *P* 20 ſequutuſ *P*
22 dissonorum *Cantabrig.*: ſonorum *P*

rhetorum qui apud Athenas Atticas floruerunt stilos
inter se diuersos hunc unum permiscuisse.'
II Tunc Euangelus irridenti similis 'bene' inquit
'opifici deo a rure Mantuano poetam conparas quem
Graecos rhetoras, quorum fecisti mentionem, nec
omnino legisse adseuerauerim. unde enim Veneto
rusticis parentibus nato inter siluas et frutices educto
2 uel leuis Graecarum notitia litterarum?' et Eusta-
thius 'caue' inquit 'Euangele Graecorum quemquam
uel de summis auctoribus tantam Graecae doctrinae
hausisse copiam credas, quantam sollertia Maronis
uel adsecuta est uel in suo opere digessit. nam
praeter philosophiae et astronomiae amplam illam
copiam, de qua supra disseruimus, non parua sunt
alia quae traxit a Graecis et carmini suo tamquam
3 illic nata inseruit.' et Praetextatus 'oratus sis' in-
quit 'Eustathi ut haec quoque conmunicata nobiscum
uelis, quantum memoria repente incitata suffecerit'.
omnes Praetextatum secuti ad disserendum Eusta-
thium prouocauerunt. ille sic incipit
4 'Dicturumne me putatis ea quae uulgo nota sunt,
quod Theocritum sibi fecerit pastoralis operis aucto-
rem, ruralis Hesiodum, et quod in ipsis Georgicis
tempestatis serenitatisque signa de Arati Phaeno-
menis traxerit, uel quod euersionem Troiae cum
Sinone suo et equo ligneo ceterisque omnibus quae
librum secundum faciunt a Pisandro ad uerbum
5 paene transcripserit, qui inter Graecos poetas emi-
net opere quod a nuptiis Iouis et Iunonis incipiens
uniuersas historias quae mediis omnibus saeculis
usque ad aetatem ipsius Pisandri contigerunt in
unam seriem coactas redegerit et unum ex diuersis
hiatibus temporum corpus effecerit, in quo opere

3 evgtſ *P* 7 parentı ** buſ *P* educta *P'* 12 adſequuta *P* 14 de qua *om. P, add. Cantabr.* 19 ſequutı *P* 20 *ad* Ille *add.* QVE VIRGILIVS TRAXIT A GRECIS *Pm* 23 exſiodum *P*

inter historias ceteras interitus quoque Troiae in
hunc modum relatus est, quae Maro fideliter inter-
pretando fabricatus sibi est Iliacae urbis ruinam?
sed et haec et talia pueris decantata praetereo. iam 6
uero Aeneis ipsa nonne ab Homero sibi mutuata
est errorem primum ex Odyssea, deinde ex Iliade
pugnas? quia operis ordinem necessario rerum ordo
mutauit, cum apud Homerum prius Iliacum bellum
gestum sit, deinde reuertenti de Troia error conti-
gerit Vlixi, apud Maronem uero Aeneae nauigatio
bella quae postea in Italia sunt gesta praecesserit.
rursus Homerus in primo, cum uellet iniquum Grae- 7
cis Apollinem facere, causam struxit de sacerdotis
iniuria: hic ut Troianis Iunonem faceret infestam,
causarum sibi congeriem conparauit. nec illud cum 8
magna cura relaturus sum, licet ut aestimo non
omnibus obseruatum, quod cum primo uersu promi-
sisset producturum se de Troiae finibus Aenean

Troiae qui primus ab oris
Italiam fato profugus Lauinaque uenit
littora

ubi ad ianuam narrandi uenit, Aeneae classem non
de Troia sed de Sicilia producit

uix e conspectu Siculae telluris in altum
uela dabant laeti.

quod totum Homericis filis texuit. ille enim uitans 9
in poemate historicorum similitudinem, quibus lex
est incipere ab exordio rerum et continuam narra-
tionem ad finem usque perducere, ipse poetica di-
sciplina a rerum medio coepit et ad initium post
reuersus est. ergo Vlixis errorem non incipit a 10
Troiano littore describere sed facit eum primo na-
uigantem de insula Calypsonis, et ex persona sua

---

19 Aen. I 1 24 ib. I 34

---

4 et *ante* talıa *om.* *P'* 6 odıſſea *P* 28 narrationem *Cantabrig.*: ratıonem *P* 30 cępıt *P* 33 calıpſonıſ *P*

perducit ad Phaeacas. illic in conuiuio Alcinoi regis narrat ipse quem ad modum de Troia ad Calypsonem usque peruenerit. post Phaeacas rursus Vlixis nauigationem usque ad Ithacam ex persona propria
11 poeta describit. quem secutus Maro Aenean de Sicilia producit, cuius nauigationem describendo perducit ad Libyam. illic in conuiuio Didonis ipse narrat Aeneas usque ad Siciliam de Troia nauigationem et addit uno uersu quod iam copiose poeta descripserat

hinc me digressum uestris deus appulit oris.

12 post Africam quoque rursus poeta ex persona sua iter classis usque ad ipsam descripsit Italiam

interea medium Aeneas iam classe tenebat
certus iter.

13 quid quod et omne opus Vergilianum uelut de quodam Homerici operis speculo formatum est? nam et tempestas mira imitatione descripta est — uersus utriusque qui uolet conferat — ut Venus in Nausicaae locum Alcinoi filiae successit, ipsa autem Dido refert speciem regis Alcinoi conuiuium cele-
14 brantis. Scylla quoque et Charybdis et Circe decenter attingitur et pro Solis armentis Strophades insulae finguntur. at pro consultatione inferorum descensus ad eos cum comitatu sacerdotis inducitur. ibi Palinurus Elpenori, sed et infesto Aiaci infesta Dido et Tiresiae consiliis Anchisae monita respon-
15 dent. iam proelia Iliadis et uulnerum non sine disciplinae perfectione descriptio et enumeratio auxiliorum duplex et fabricatio armorum et ludicri certaminis uarietas ictumque inter reges et ruptum foe-

---

11 Aen. III 715 14 ib. V 1

---

2 calıpſonem *P* 5 ſequutuſ *P* 7 lıbıam *P* Didonis *add. Cantabrig.*, *om. P* 19 nauſıa ********** cū cęlo alcınoı *P* 22 ſcılla *P* carıbdıſ *P* 28 plęlıa *corr. in* pręlıa *P* 29 dıſcrıptıo *P* enurmeratıo *ut uid. P* 31 ıtumq. *P*

dus et speculatio nocturna et legatio reportans a Diomede repulsam Achillis exemplo, et super Pallante ut Patroclo lamentatio, et altercatio ut Achillis et Agamemnonis ita Drancis et Turni, utrobique enim alter suum alter publicum commodum cogitabat, pugna singularis Aeneae atque Turni ut Achillis et Hectoris, et captiui inferiis destinati ut illic Patrocli hic Pallantis

Sulmone creatos
quattuor hic iuuenes, totidem quos educat Vfens,
uiuentes rapit, inferias quos immolet umbris.

quid quod pro Lycaone Homerico, qui inter fugien- 16
tes deprehensus non mirum si ad preces confugerat, nec tamen Achilles propter occisi Patrocli dolorem pepercit, simili condicione Magus in medio tumultu subornatus est

inde Mago procul infestam contenderat hastam?

et cum ille genua amplectens supplex uitam petisset respondit

belli commercia Turnus
sustulit ista prior iam tum Pallante perempto.

sed et insultatio Achillis in ipsum Lycaonem iam 17
peremptum in Tarquitium a Marone transfertur. ille ait

ἐνταυθοῖ νῦν κεῖσο

et cetera, at hic uester

istic nunc metuende iace

et reliqua.

Et si uultis me et ipsos proferre uersus ad uer- III
bum paene translatos, licet omnes praesens memo-

9 Aen. X 517 17 ib. X 521 20 ib. X 532 25 Il. Φ 122 27 Aen. X 557

2 repulsam *Cantabrig.*: repulſa *P* cup *P'* 10 ıuuenıſ *P'* 12 lıcaone *P* 15 condıtıone *P* 18 amplectens *Cantabrig.*: amplexenſ *P* 20 cōmertıa *P* 25 NYKEICO *P* 29 ꝓferre *om.* *P'*

ria non suggerat, tamen qui se dederint obuios adnotabo

2 *νευρὴν μὲν μαζῷ πέλασεν, τόξῳ δὲ σίδηρον.*

totam rem quanto conpendio lingua ditior explicauit? uester licet periodo usus idem tamen dixit?

adduxit longe donec curuata coirent
inter se capita et manibus iam tangeret aequis,
laeua aciem ferri, dextra neruoque papillam.

3 ille ait

οὐδέ τις ἄλλη
φαίνετο γαιάων ἀλλ' οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα.

nec iam amplius ulla
apparet tellus, caelum undique et undique pontus.

4 *πορφύρεον δ' ἄρα κῦμα περιστάθη, οὔρει ἶσον κυρτωθέν.*

curuata in molis speciem circumstetit unda.

5 et de Tartaro ille ait

τόσσον ἔνερθ' Ἀΐδεω ὅσον οὐρανός ἐστ' ἀπὸ γαίης.

bis patet in praeceps tantum tenditque sub umbras
quantus ad aethereum caeli suspectus Olympum.

6 *αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο.*

postquam exempta fames et amor conpressus edendi.

7 *τῷ δ' ἕτερον μὲν δῶκε θεός ἕτερον δ' ἀνένευσε.*

---

3 Il. Δ 123 6 Aen. XI 860 10 Od. μ 403 12 Aen. III 192 14 Od. λ 243 16 Georg. IIII 361 18 Il. Θ 16 19 Aen. VI 578 21 Il. Α 469 22 Aen. VIII 184 23 Il. Π 250

---

3 NYPHN *P* μέν *om. P* δὲ cίδηρον] ΔΗΡΟΝ *P* 6 cohirent *P* 10 ΟΥΔΗΤΙCΑΛΗ *P* 11 γαιάων] ΤΑΙΑΩΝ *P* θάλαcca] ΕΑΛCCΑ *P* 14 ΚΥΜΑ ΠΑΠΙCΤΑΤΟ ΟΥ|ΡΕΤΙCΟΝ ΚΥΤΩ[θ]ΤΕΝ *P* 16 ſpece[i] *P* 17 trartaro *P* 18 ΤΟCCΟΝΕΡΕΙΔΕ|Ω ΟCΟΥΡΑΝΟC ΕCΤΑΠΟΤΑΙΗC *P* 19 umbaſ *P* 20 olimpum *P* 21 ΑΥΤΑΡΕ ΠΕΙΠΟΙCΙΟC ΚΑCΕΑΗΙΥΟCΕΞΕΡΟ|ΝΕΝΤΟ *P* 23 δῶκε] ΑΩΚΕ *P* δ' ἀνένευcε] ΑΝΑ[ε]ΝΕΙCΕ *P* νηῶν μὲν οἱ ἀπώcαcθαι πόλεμόν τε μάχην τε | δῶκε cόον δ' ἀνένευcε μάχηc ἐξαπονέεcθαι *quae post 9 add. Ianius nec requiruntur et a P absunt*

audiit et Phoebus uotis succedere partem
mente dedit, partem uolucres dispersit in auras.
νῦν δὲ δὴ Αἰνείαο βίη Τρώεσσιν ἀνάσσει 8
καὶ παίδων παῖδες, τοί κεν μετόπισθε γένωνται.
hic domus Aeneae cunctis dominabitur oris
et nati natorum et qui nascentur ab illis.
καὶ τότ' Ὀδυσσῆος λύτο γούνατα καὶ φίλον ἦτορ. 9
et alibi
Αἴας δ' ἐρρίγησε κασιγνήτοιο πεσόντος.
hic de duobus unum fabricatus est
extemplo Aeneae soluuntur frigore membra.
πότνι' Ἀθηναίη, ἐρυσίπτολι, δῖα θεάων, 10
ἆξον δὴ ἔγχος Διομήδεος ἠδὲ καὶ αὐτὸν
πρηνέα δὸς πεσέειν Σκαιῶν προπάροιθε πυλάων.
armipotens, praesens belli, Tritonia uirgo
frange manu telum Phrygii praedonis et ipsum
pronum sterne solo portisque effunde sub ipsis.
οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει. 11
ingrediturque solo et caput inter nubila condit.
ille de somno ait 12
νήδυμος ἥδιστος θανάτῳ ἄγχιστα ἐοικώς.
hic posuit
dulcis et alta quies placidaeque simillima morti.
ναὶ μὰ τόδε σκῆπτρον, τὸ μὲν οὔποτε φύλλα καὶ 13
ὄζους

1 Aen. XI 794 3 Il. Υ 307 5 Aen. III 97 7 Od. ε 297 9 Il. Θ 330. Ο 436 11 Aen. I 92 12 Il. Ζ 305 15 Aen. XI 483 18 Il. Δ 443 19 Aen. IIII 177. X 767 21 Od. ν 79. 80 23 Aen. VI 522 24 Il. Α 234

1 fẹbuſ *P* 3 δέ] ΔЄ *P* 4 παῖδες] ΠΙΔЄC *P* TЄΝѠΝΤΑΙ *P* 6 et nati natorum et qui *Cantabrig.*: & **** atoꝝ & qui *P* 7 ΛΥ**ΓΟΥΝΑΤΑ *P* 9 ΑΙΑCΔΙЄΡΡΙΓ** ЄΚΑCΙΓ ΝΗΤΟΙΟ *P* 12 ΠΟΤΝΙΙ *P* ЄΡΥΠΤΟΛΑ[ι] *P* ΘЄΛѠΝ *P* 14 ΠΑΡΟΙΘЄ *P* ΝΥΛΑѠ *P* 16 frigu *P* 18 ЄCΤΗΡ**[Є]ΚΑΡΗ *P* ΗΠΙ *P* ΒΛΙΝЄΙ *P* 24 CΚ[Η]ЄΤΡΟΝ *P* ΟΥΠΟΤΟ̣ΦΙΛΛΑΚΟΖΟΙC *P*

φύσει ἐπειδὴ πρῶτα τομὴν ἐν ὄρεσσι λέλοιπεν,
οὐδ᾽ ἀναθηλήσει· περὶ γάρ ῥά ἑ χαλκὸς ἔλεψεν
φύλλα τε καὶ φλοιόν· νῦν αὖ τέ μιν υἷες Ἀχαιῶν
ἐν παλάμαις φορέουσι δικασπόλοι, οἵτε θέμιστας
πρὸς Διὸς εἰρύαται.

14 ut sceptrum hoc — dextra sceptrum nam forte gerebat —
numquam fronte leui fundet uirgulta neque umbram,
cum semel in siluis imo de stirpe recisum
matre caret posuitque comas et brachia ferro
olim arbos, nunc artificis manus aere decoro
inclusit patribusque dedit gestare Latinis.

15 sed iam, si uidetur, a collatione uersuum transla-
torum facesso ut nec uniformis narratio pariat ex
satietate fastidium et sermo ad alia non minus prae-
16 senti causae apta uertatur.' 'perge quaeso' inquit
Auienus 'omnia quae Homero subtraxit inuestigare.
quid enim suauius quam duos praecipuos uates au-
dire idem loquentes? quia cum tria haec ex aequo
inpossibilia iudicentur, uel Ioui fulmen uel Herculi
clauam uel uersum Homero subtrahere, quod etsi
fieri possent, alium tamen nullum deceret uel fulmen
praeter Iouem iacere, uel certare praeter Herculem
robore, uel canere quod cecinit Homerus: hic opor-
tune in opus suum quae prior uates dixerat trans-
ferendo fecit ut sua esse credantur. ergo pro uoto
omnium feceris si cum hoc coetu communicata uelis
quaecumque uestro noster poeta mutuatus est.'
17 'cedo igitur' Eustathius ait 'Vergilianum uolumen,
quia locos singulos eius inspiciens Homericorum

---

6 Aen. XII 206

---

1 ΕΝΤΤΕΙΔΗ *P* ΛΕΛΟΙΠΤΕ *P* 2 ΑΝΑΘΗΛΕCΕΙ *P* 3 ν0ν] ΝΙΝ *P* 4 ΦΕΡΕΟΥCΙ ΔΙΚΑC Λ|ΛΙΟΙΟΤΕ ΘΕΜΙCΤΑC *P* 6 ſceptum *P'* 10 ſtrpe *P'* 13 ıncluſıſ *P* 18 homoro *P'* 26 tanſferendo *P'* 28 cętu *P*

uersuum promptius admonebor.' cumque Symmachi iussu famulus de bibliotheca petitum librum detulisset, temere uoluit Eustathius ut uersus quos fors detulisset inspiceret et 'uidete' inquit 'portum ad 18 ciuitatem Didonis ex Ithaca migrantem

est in secessu longo locus, insula portum
efficit obiectu laterum, quibus omnis ab alto
frangitur inque sinus scindit sese unda reductos.
hinc atque hinc uastae rupes geminique minantur
in caelum scopuli, quorum sub uertice late
aequora tuta silent: tum siluis scaena coruscis
desuper horrentique atrum nemus imminet umbra.
fronte sub aduersa scopulis pendentibus antrum:
intus aquae dulces uiuoque sedilia saxo,
nympharum domus. hic fessas non uincula naues
ulla tenent, unco non alligat anchora morsu.

Φόρκυνος δέ τίς ἐστι λιμὴν ἁλίοιο γέροντος 19
ἐν δήμῳ Ἰθάκης· δύο δὲ προβλῆτες ἐν αὐτῷ
ἀκταὶ ἀπορρῶγες λιμένος ποτιπεπτηυῖαι·
αἵτ' ἀνέμων σκεπόωσι δυσαήων μέγα κῦμα
ἔκτοθεν· ἔντοσθεν δέ τ' ἄνευ δεσμοῖο μένουσι
νῆες ἐύσσελμοι, ὅταν ὅρμου μέτρον ἵκωνται.
αὐτὰρ ἐπὶ κρατὸς λιμένος τανύφυλλος ἐλαίη·
ἀγχόθι δ' αὐτῆς ἄντρον ἐπήρατον ἠεροειδές
ἱρὸν νυμφάων αἳ Νηιάδες καλέονται.'

Et cum rogasset Auienus ut non sparsim sed IIII ab initio per ordinem adnotaret, ille manu retractis in calcem foliis sic exorsus est

6 Aen. I 159 17 Od. ν 96

1 ſimmachı *P* 9 mınatur *P'* 11 ſcena choruſcıſ *P* 15 nīmpharū *P* 17 ἐστι] ЄСП *P* 18 ΔΗЄΜѠΙЄΑΚΗϹ ΔΙΟ *P* 19 ΑΚΓΑΙ *P* ΠΟΤΙΠЄΠΤΗΙΙΑΙ *P* 20 μέγα] ΜΗΤΑ (Α above) *P* 21 ЄΚΤΟЄ ЄΝΤΟϹЄЄΝΔЄ *P* ΔЄϹΜΙΟ *P* ΜЄ ΝΟΥϹΙ̃ *P* 22 ЄΥϹϹЄΑΜΟΙ *P* ΜЄΤΡѠΚѠΝ|ΤΑΙ *P* 24 ΙΑΓΧΟΘΙ *P* ΝЄΡΟЄΙΔЄϹ *P* 25 ἱρόν] ΙΠΟΝ *P* αἵ] Ι *P*

2 'Aeole, namque tibi diuum pater atque hominum [rex
et mulcere dedit fluctus et tollere uento.
κεῖνον γὰρ ταμίην ἀνέμων ποίησε Κρονίων
ἠμὲν παυέμεναι ἠδ' ὀρνύμεν ὅν κ' ἐθέλησιν.
3 sunt mihi bis septem praestanti corpore nymphae:
quarum quae forma pulcherrima Deiopea
conubio iungam stabili propriamque dicabo.
ἀλλ' ἴθ', ἐγὼ δέ κέ τοι Χαρίτων μίαν ὁπλοτεράων
δώσω ὀπυιέμεναι καὶ σὴν κεκλῆσθαι ἄκοιτιν.

4 tempestas Aeneae Aeolo concitante cum allocutione ducis res suas conclamantis de Vlixis tempestate et allocutione descripta est, in qua Aeoli locum Neptunus obtinuit. uersus, quoniam utrobique multi sunt, non inserui: qui uolet legere ex hoc uersu habebit exordium
haec ubi dicta, cauum conuersa cuspide montem
et apud Homerum de quinto Odysseae
ὣς εἰπὼν σύναγεν νεφέλας ἐτάραξε δὲ πόντον.

5 ut primum lux alma data est, exire locosque
explorare nouos, quas uento accesserit oras,
qui teneant, nam inculta uidet, hominesne feraene
quaerere constituit sociisque exacta referre.
ἀλλ' ὅτε δὴ τρίτον ἦμαρ ἐυπλόκαμος τέλεσ' Ἠώς
καὶ τότ' ἐγὼν ἐμὸν ἔγχος ἑλὼν καὶ φάσγανον ὀξὺ
καρπαλίμως παρὰ νηὸς ἀνήιον ἐς περιωπήν,
εἴ πως ἔργα ἴδοιμι βροτῶν ἐνοπήν τε πυθοίμην.
6 nulla tuarum audita mihi neque uisa sororum
o quam te memorem, uirgo? namque haud tibi uultus

1 Aen. I 65 3 Od. κ 21 5 Aen. I 71 8 Il. Ξ 267 16 Aen. I 81 18 Od. ε 291 19 Aen. I 306 23 Od. κ 144 27 Aen. I 326

5 nīphę *P* 8 ΧΑΡΙΤΟΝ *P* 9 ὀπυιέμεναι] ΟΠΥΡΙΕΜΕ *P* ΚΕΚΛΗΘΑΙ *P* 10 *et* 12 alloquutione *P* 14 * ex *P* 17 de pmſ odiſę *P* 19 arlma *P* 21 Qut | teneant *P* 23 ΕΥΝΑΟΚΑΜΟϹ *P* 24 καὶ τότ'] ΚΑΤΤΑΤ *P* ἑλών] ΕΑΩΝ *P* ΦΑϹΠΑΝΟΝ *P* 25 * ΕϹ (*fuit* Α) *P* 26 ΙΔΙΟΙΜΙ *P*

mortalis nec uox hominem sonat, o dea certe,
an Phoebi soror an nympharum sanguinis una?
γουνοῦμαί σε ἄνασσα· θεός νύ τις ἦ βροτός ἐσσι;
εἰ μέν τις θεός ἐσσι, τοὶ οὐρανὸν εὐρὺν ἔχουσιν,
Ἀρτέμιδί σε ἔγωγε, Διὸς κούρῃ μεγάλοιο,
εἶδός τε μέγεθός τε φυήν τ' ἄγχιστα ἐίσκω.
o dea, si prima repetens ab origine pergam, 7
et uacet annales nostrorum audire laborum,
ante diem clauso conponet uesper Olympo.
τίς κεν ἐκεῖνα
πάντα γε μυθήσαιτο καταθνητῶν ἀνθρώπων;
οὐδ' εἰ πεντάετές γε καὶ ἑξάετες παραμίμνων
ἐξερέοις ὅσα κεῖθι πάθον κακὰ δῖοι Ἀχαιοί.
at Venus obscuro gradientis aere saepsit 8
et multo nebulae circum dea fudit amictu,
cernere ne quis eos neu quis contingere posset
moliriue moram aut ueniendi poscere causas.
καὶ τότ' Ὀδυσσεὺς ὦρτο πόλινδ' ἴμεν· ἀμφὶ δ' Ἀθήνη
πολλὴν ἠέρα χεῦε φίλα φρονέουσ' Ὀδυσῆι,
μή τις Φαιήκων μεγαθύμων ἀντιβολήσας
κερτομέοι τ' ἐπέεσσι καὶ ἐξερέοιθ' ὅτις εἴη.
qualis in Eurotae ripis aut per iuga Cynthi 9
exercet Diana choros, quam mille secutae
hinc atque hinc glomerantur Oreades: illa pharetram

3 Od. ζ 149 7 Aen. I 372 10 Od. γ 113 14 Aen. I 411 18 Od. η 14 23 Aen. I 498

2 nīpharū P 3 τις] ΠC P 4 τοί] ΤΟ P ЄΥΡΙΝ P 5 ЄΠΩΤЄ P ΚΟΙΡΗΜЄΤΑΛΟΙΟ P 6 ΤЄΦΦΥЄΝ P 9 olımpo P 11 γε] ΠЄ P 12 γε] ΤЄ P Є[illegible]|ΛЄΤЄC P 13 κεῖθι — Ἀχαιοί] ΚЄΙЄΙΝΑΘΟΝΚΑΚΑΛΙΟΙΧΙ (O above) P 14 ſepſit P 18 ΟΔΥCCЄΥΟ P 19 Ἀθήνη] ΑΤΗ P 21 ΜЄΤΑΘΥΩΝ ΑΝΤΟΒΟΛ$\overset{\text{H}}{\text{Є}}$CΑC P 22 ΚЄΡΤЄΜЄΟΙ P ЄΙΗΙ P 23 cınthı P 24 ſequutae P

fert humero gradiensque deas supereminet omnis,
Latonae tacitum pertemptant gaudia pectus.
10 *οἵη δ' Ἄρτεμις εἶσι κατ' οὔρεος ἰοχέαιρα*
ἢ κατὰ Τηΰγετον περιμήκετον ἢ Ἐρύμανθον
τερπομένη κάπροισι καὶ ὠκείῃς ἐλάφοισι·
τῇ δέ θ' ἅμα νύμφαι, κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο,
ἀγρονόμοι παίζουσι· γέγηθε δέ τε φρένα Λητώ·
πασάων δ' ὑπὲρ ἥγε κάρη ἔχει ἠδὲ μέτωπα,
ῥεῖα δ' ἀριγνώτη πέλεται, καλαὶ δέ τε πᾶσαι·
ὣς ἥγ' ἀμφιπόλοισι μετέπρεπε παρθένος ἁγνή.
11 restitit Aeneas claraque in luce refulsit
os humerosque deo similis. namque ipsa decoram
caesariem nato genetrix lumenque iuuentae
purpureum et laetos oculis adflarat honores:
quale manus addunt ebori decus, aut ubi flauo
argentum Pariusue lapis circumdatur auro.
12 *αὐτὰρ Ὀδυσσῆα μεγαλήτορα ᾧ ἐνὶ οἴκῳ*
Εὐρυνόμη ταμίη λοῦσεν καὶ χρῖσεν ἐλαίῳ·
ἀμφὶ δέ μιν φᾶρος καλὸν βάλεν ἠδὲ χιτῶνα·
αὐτὰρ κὰκ κεφαλῆς χεῦεν πολὺ κάλλος Ἀθήνη,
μείζονά τ' εἰσιδέειν καὶ πάσσονα· κὰδ δὲ κάρητος
οὔλας ἧκε κόμας ὑακινθίνῳ ἄνθει ὁμοίας.
ὡς δ' ὅτε τις χρυσὸν περιχεύεται ἀργύρῳ ἀνὴρ

---

3 Od. ζ 102 11 Aen. I 588 17 Od. ψ 153

---

1 gradiesq. *P* · 2 *post* pectus *inseruit* talis erat Dido, talem se laeta ferebat *Ianius, qui in P non legitur* 3 εἶcι]
Η
ЄΙ *P* 4 ΗΙCΑΤΑΤΗ ΥΓΗΤΟΝ *P* ἢ Ἐρύμανθον] ЄΡΥ-ΜΑ·ΘŌ *P* 5 ΓЄΡΠΟΜЄΝΗ *P* ω ΚЄΙΗΙC *P* 6 ΤΗΙ
Α
P κοῦραι Διὸc αἰγιόχοιο] CΟΥΡΔΙΑΙCΙΓΙΟΧΟΙΟ *P* 7 ΠΑΙΖΟΙCΙ *P* ΦΡЄΝΛΑΗΤω· *P* 8 ΠΑCΑΟΝ *P* 9 ΚΑΛΛΙ *P* 10 ΑΜΦΙΗΟΛΟΙCΙ *P* ΠΑΡЄЄΝΟC *P* 12 humerusq. *B'* 13 genitrix *P* 17 Μ'ЄΤΑΛΗΤΟΡΑ *P* ᾧ ἐνὶ οἴκῳ] ωΙΟΝΙΟΙΚωΙ *P* 18 καί] ΚЄ *P* 19 ἀμφί] ΑωΦΙ *P* 20 κεφαλῆc] ΚЄΛΗC *P* 22 ΟΥΛΑCЄΚЄ *P* ϓΑΚΙΝ-ΘΙΝωΙ *P* 23 ΧΡΥωΝΠЄΡΙΧЄΙЄΤΑΙ *P*

ἴδρις, ὃν Ἥφαιστος δέδαεν καὶ Παλλὰς Ἀθήνη
τέχνην παντοίην, χαρίεντα δὲ ἔργα τελείει,
ὣς ἄρα τῷ περίχευε χάριν κεφαλῇ τε καὶ ὤμοις.
coram quem quaeritis adsum 13
Troius Aeneas Libycis ereptus ab undis.
ἔνδον μὲν δὴ ὅδ' αὐτὸς ἐγώ, κακὰ πολλὰ μογήσας
ἤλυθον εἰκοστῷ ἔτει ἐς πατρίδα γαῖαν.
Conticuere omnes intentique ora tenebant. V
ὣς ἔφαθ', οἱ δ' ἄρα πάντες ἀκὴν ἐγένοντο σιωπῇ.
infandum regina iubes renouare dolorem 2
Troianas ut opes et lamentabile regnum
eruerint Danai.
ἀργαλέον, βασίλεια, διηνεκέως ἀγορεῦσαι
κήδε' ἐπεί μοι πολλὰ δόσαν θεοὶ οὐρανίωνες.
pars stupet innuptae donum exitiale Mineruae 3
et molem miratur equi primusque Thymoetes
duci intra muros hortatur et arce locari,
siue dolo seu iam Troiae sic fata ferebant.
at Capys et quorum melior sententia menti
aut pelago Danaum insidias suspectaque dona
praecipitare iubent subiectisque urere flammis,
aut terebrare cauas uteri et temptare latebras.
scinditur incertum studia in contraria uulgus.
ὣς ὁ μὲν εἱστήκει, τοὶ δ' ἄκριτα πόλλ' ἀγόρευον, 4
ἥμενοι ἀμφ' αὐτόν· τρίχα δὲ σφίσιν ἥνδανε βουλή,

---

4 Aen. I 595 6 Od. φ 207 8 Aen. II 1 9 Il. H 92 10 Aen. II 3 13 Od. η 241 15 Aen. II 31 24 Od. θ 505

---

1 ἴδριc ὃν] IAPICCON *P* Παλλάc Ἀθήνη] ΠΑCCONA ΜΟΙC ΚΑΔΔΕCΑΘΗΝΗ *P* 2 ЄΡΤΑ *P* 3 ΚЄΦΑΛΗΝΙΤЄΚΑΙΩ *P* 5 libicif *P* 6 δή] ΔЄ *P* ЄΤΩ *P* ΜΟΓΗCΟC *P* 7 ΗΛΙΘΟΝ *P* 8 conticuerē *P* tenebat *P'* 9 πάντεc] ΠΑΝΑΝΤЄC *P* ἐγένοντο] ЄΝΟΝΤΟ *P* CΙΩΠΗ· *P* 11 toianaf *P* 14 ΚΗΔЄΠЄΙ *P* ΝΟΛΛΑ *P* Ο|ΥΡΑΝΙΩΝΗC *P* 16 timetef *P* 19 capif *P* 22 a͏̊t *P* 24 ICTHKЄI *P* ΑΤΟΡЄΥΟΝ *P*

ἠὲ διατμῆξαι κοῖλον δόρυ νηλέι χαλκῷ,
ἢ κατὰ πετράων βαλέειν ἐρύσαντας ἐπ' ἄκρας,
ἢ ἐαᾶν μέγ' ἄγαλμα θεῶν θελκτήριον εἶναι,
τῇπερ δὴ καὶ ἔπειτα τελευτήσεσθαι ἔμελλεν·
αἶσα γὰρ ἦν ἀπολέσθαι, ἐπὴν πόλις ἀμφικαλύψῃ
δουράτεον μέγαν ἵππον, ὅθ' εἵατο πάντες ἄριστοι
Ἀργείων, Τρώεσσι φόνον καὶ κῆρα φέροντες.
5 uertitur interea caelum et ruit oceano nox
inuoluens umbra magna terramque polumque.
ἐν δ' ἔπεσ' ὠκεανῷ λαμπρὸν φάος ἠελίοιο
ἕλκον νύκτα μέλαιναν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν.
6 hei mihi qualis erat, quantum mutatus ab illo
Hectore, qui redit exuuias indutus Achilli
uel Danaum Phrygios iaculatus puppibus ignes!
ὢ πόποι ἦ μάλα δὴ μαλακώτερος ἀμφαφάασθαι
Ἕκτωρ ἢ ὅτε νῆας ἐνέπρησεν πυρὶ κηλέῳ.
7 iuuenisque Choroebus
Mygdonides, illis qui ad Troiam forte diebus
uenerat insano Cassandrae incensus amore
et gener auxilium Priamo Phrygibusque ferebat.
8 *πέφνε γὰρ Ὀθρυονῆα Καβησόθεν ἔνδον ἐόντα,*
ὅς ῥα νέον πολέμοιο μετὰ κλέος εἰληλούθει.
ᾔτεε δὲ Πριάμοιο θυγατρῶν εἶδος ἀρίστην,
Κασσάνδρην ἀνάεδνον· ὑπέσχετο δὲ μέγα ἔργον,
ἐκ Τροίης ἀέκοντας ἀπωσέμεν υἷας Ἀχαιῶν.

---

8 Aen II 250 10 Il. Θ 485 12 Aen. II 274 15 Il. X 373 17 Aen. II 341 21 Il. N 363

---

1 νηλέι] ΝΗΑΕΙ *P* 2. 3 ΗΕΛΑΝΜΕΤΑΤΑΛΜΑ | ΘΕΩΝ ΘΕ ΑΚΤΗΡΙΟΝ ΕΙΝΙΑ·ΗΚΑΤΑ ΠΕΤΡΑΩΝΙ (*deletum* B) ΒΑΛΕ ΕΙΝΕΡΥCΑΝΤΑCΕΠΑΝΚΡΑC *P* 4 ΤΗΙΠΕΡΔΗΚΑΙ *P* ΕΜΑΛΛΕ̄· *P* 5 ἐπήν] ΕΠΕΝ *P* 7 ΑΡΤΕΙΩΝ *P* 10 ΩΚΕΑΝΟΙ *P* φάος ἠελίοιο] ΑΦΑΟ ΗΕΥΙΟΙΟ· *P* 11 ΖΕΙΔΩΡΟΛΡΟΥΡᾹ· *P* 12 Ει *P* 13 redıt *P* 14 frıgı|oſ *P* 15 μάλα δή] ΜΑΛΔΕ *P* 16 ΚΗΑΩΙ· *P* 17 chorebuſ *P* 18 mıg|donıdeſ *P* 19 caſan|dre *P* 20 frıgıb;|q. *P* 21 ΘΟΡΙΟΝΗΑ *P* 22 κλέος] ΚΑΕΟC *P* ΕΙΑΗ|ΛΟΘΕΙ *P* 23 ΕΙΔΟΟ *P* 24 ΑΕΔΝΟΝ *P* 25 ΑΠΩΛCΕΜΕΝ *P* ΑΧΑΩΝ *P*

τῷ δ' ὁ γέρων Πρίαμος ὑπό τ' ἔσχετο καὶ κατένευσε
δωσέμεναι· ὁ δὲ μάρναθ' ὑποσχεσίῃσι πιθήσας.
sic animis iuuenum furor additus. inde lupi ceu 9
raptores atra in nebula, quos improba uentris
exegit caecos rabies catulique relicti
faucibus expectant siccis: per tela per hostes
uadimus haud dubiam in mortem mediaeque tenemus
urbis iter: nox atra caua circumuolat umbra.
βῆ ῥ' ἴμεν ὥστε λέων ὀρεσίτροφος, ὅστ' ἐπιδευὴς 10
δηρὸν ἔῃ κρειῶν, κέλεται δέ ἑ θυμὸς ἀγήνωρ
μήλων πειρήσοντα καὶ ἐς πυκινὸν δόμον ἐλθεῖν.
εἴπερ γάρ χ' εὕρῃσι μετ' αὐτόθι βώτορας ἄνδρας
σὺν κυσὶ καὶ δούρεσσι φυλάσσοντας περὶ μῆλα,
οὔ ῥα τ' ἀπείρητος μέμονε σταθμοῖο δίεσθαι.
ἀλλ' ὅγ' ἄρ' ἢ ἥρπαξε μεθάλμενος, ἠὲ καὶ αὐτὸς
ἔβλητ' ἐν πρώτοισι θοῆς ἀπὸ χειρὸς ἄκοντι.
improuisum aspris ueluti qui sentibus anguem 11
pressit humi nitens, trepidusque repente refugit
attollentem iras et caerula colla tumentem:
haud secus Androgeos uisu tremefactus abibat.
ὡς δ' ὅτε τίς τε δράκοντα ἰδὼν παλίνορσος ἀπέστη
οὔρεος ἐν βήσσῃς, ὑπό τε τρόμος ἔλλαβε γυῖα,
ἄψ τ' ἀνεχώρησεν, ὦχρός τέ μιν εἷλε παρειάς,
ὣς αὖθις καθ' ὅμιλον ἔδυ Τρώων ἀγερώχων
δείσας Ἀτρέος υἱὸν Ἀλέξανδρος θεοειδής.
qualis ubi in lucem coluber mala gramina pastus, 12

---

4 Aen. II 355 11 Il. M 299 19 Aen. II 379 23 Il. Γ 33 28 Aen. II 471

---

1 ΤΕΡΩΝ *P* καὶ κατένευσε] Κ|ΚΑΤΕΝΕΥϹΕ̄· *P* 8 aud *P* 10 cauũ *P* 11 ΟϹΓΕΠΙΔΕΥΝϹ *P* 12 ἔῃ κρειῶν] ΕΝΚΡΙΩΝ *P* 13 ΜΗΛΟΝ *P* 14 ΒΟΤΟΡΑϹΑΝΑΡΑϹ·|*P* 15 περὶ μῆλα] ΠΕΡΗΛΑ·| *P* 17 ὅγ'] ΟΤ *P* 20 refugit] repente *P* 23 ΙΔΟΝ *P* ΑΠΕϹΙΝ· *P* 24 ΥΠΟΤΕ] ΜΙΝΕΤΕΤΡΟΜΟϹ *P* ΤΥΙΑ *P* 25 τ'] Δ *P* ΟΧΡΟϹ *P* 26 ΑΥΤΙϹ *P* ΡΩΩΝΑ ΓΡΩΧΩΝ· *P*

frigida sub terra tumidum quem terra tegebat,
nunc positis nouus exuuiis nitidusque iuuenta,
lubrica conuoluit sublato corpore terga
arduus ad solem et linguis micat ore trisulcis.
ὡς δὲ δράκων ἐπὶ χειῇ ὀρέστερος ἄνδρα μένῃσι
βεβρωκὼς κακὰ φάρμακ', ἔδυ δέ τέ μιν χόλος αἰνός,
σμερδαλέον δὲ δέδορκεν ἑλισσόμενος περὶ χειῇ
ὣς Ἕκτωρ, ἄσβεστον ἔχων μένος οὐχ ὑπεχώρει.

13 non sic aggeribus ruptis cum spumeus amnis
exiit oppositasque erupit gurgite moles,
fertur in arua furens cumulo, camposque per omnes
cum stabulis armenta trahit.
ὡς δ' ὁπότε πλήθων ποταμὸς πεδίονδε κάτεισι
χειμάρρους κατ' ὄρεσφιν, ὀπαζόμενος Διὸς ὄμβρῳ,
πολλὰς δὲ δρῦς ἀζαλέας, πολλὰς δέ τε πεύκας
ἐσφέρεται, πολλὸν δὲ τ' ἀφύσγετον εἰς ἅλα βάλλει.

14 ter conatus ibi collo dare bracchia circum,
ter frustra conprensa manus effugit imago,
par leuibus uentis uolucrique simillima fumo.
τρὶς μὲν ἐφωρμήθην, ἑλέειν τέ με θυμὸς ἀνώγει
τρὶς δέ μοι ἐκ χειρῶν σκιῇ εἴκελον ἢ καὶ ὀνείρῳ
ἔπτατ'· ἐμοὶ δ' ἄχος ὀξὺ γενέσκετο κηρόθι μᾶλλον.

VI Alia tempestas Aeneae hic et illic Vlixis, numerosis ambae uersibus. sed incipiunt haec ita
postquam altum tenuere rates nec iam amplius ulla

---

5 Il. Χ 93   10 Aen. II 496   14 Il. Λ 492   18 Aen. II 792   21 Od. λ 206   26 Aen. III 192

---

2 ınuenta *P*   5 ωΟΔΕ *P*   ἄνδρα μένῃσι] ΑΝΔΜΕΝΗΙCΙ· *P*   6 δέ] ΔΡΕ *P*   χόλος] ΧΑΟC *P*   8 περὶ χειῇ] ΟΠΕΡΙ ΧΕΙΝΗ· *P*   9 ΥΠΕΧωΡΕ[1] *P*   13 stabilis *p*, ſtabiſiſ *P*   16 ἀζαλέας] ΑΛΕΑC *P*   πεύκας] ΝΕΙΚΑC *P*   17 ΠΟΛ·ΛΕΙ·|ΛωΝ *P*   ΠΑΛ *P*   19 cōpreſſa *P*   22 σκιῇ εἴκελον] CΚΙΝΙΚΕΛΟΝ *P*   23 ἄχος] ΑC ΧΟ *P*   ΚΕΡΟΤΙ *P*

·ille ait
ἀλλ' ὅτε δὴ τὴν νῆσον ἐλείπομεν οὐδέ τις ἄλλη.
accipe et haec, manuum tibi quae monumenta 2
sint, puer. [mearum
τῆ νῦν καί σοι τοῦτο, τέκος, κειμήλιον ἔστω,
μνῆμ' Ἑλένης χειρῶν.
tendunt uela Noti fugimus spumantibus undis, 3
qua cursum uentusque gubernatorque uocabat.
ἡμεῖς δ' ὅπλα ἕκαστα πονησάμενοι κατὰ νῆα
ἥμεθα· τὴν δ' ἄνεμός τε κυβερνήτης τ' ἴθυνε.
dextrum Scylla tenet, laeuum inplacata Charybdis 4
obsidet atque imo barathri ter gurgite uastos
sorbet in abruptum fluctus rursusque sub auras
erigit alternos et sidera uerberat unda.
at Scyllam caecis cohibet spelunca latebris
ora exertantem et naues in saxa trahentem.
prima hominis facies et pulchro pectore uirgo
pube tenus, postrema immani corpore pistrix,
delphinum caudas utero conmissa luporum.
praestat Trinacrii metas lustrare Pachyni
cessantem longos et circumflectere cursus,
quam semel informem uasto uidisse sub antro
Scyllam et caeruleis canibus resonantia saxa.
Homerus de Charybdi 5
δεινὸν ἀνερροίβδησε θαλάσσης ἁλμυρὸν ὕδωρ.
'τοι ὅτ' ἐξεμέσειε λέβης ὣς ἐν πυρὶ πολλῷ

2 Od. μ 403 3 Aen. III 486 5 Od. o 125 7 Aen. III 268 10 Od. λ 9 11 Aen. III 402 25 Od. μ 236

2 *post* ἄλλη *secuntur haec* THNYN KAICO|ITOYTETOKOC KEIMHΔIO · HECTѠNNHME | ΛENENCXEIPѠN · accıpe & hęc manuū | tıbı quę monumenta mearū ſınt puer tendunt |. uela
H
cit. *P* 7 nothı *P* 9 ΠΟΝΕϹΑΜΕΝΟΙ *P* 11 ſcılla *P* carıbdıſ *P* 12 baratrı *P* 15 ſcıllam *P* 19 delfınum *P* 20 trınachrıȷ | *P* pachıuı *P* 23 ſıollam *P* 24
H
carıbdı *P* 25 ΑΝΕΡΡΟΙΒΔΕϹΕ *P* ΥΔѠ· | *P* 26 Є*ΞЄMECEIE ΛEBCHCOC ENTIYPI (*in ras. uid. fuisse* R)`*P*

πᾶσ' ἀναμορμύρεσκε κυκωμένη· ὑψόσε δ' ἄχνη
ἄκροισι σκοπέλοισιν ἐπ' ἀμφοτέροισιν ἔπιπτεν·
ἀλλ' ὅτ' ἀναβρόξειε θαλάσσης ἁλμυρὸν ὕδωρ,
πᾶσ' ἔντοσθε φάνεσκε κυκωμένη· ἀμφὶ δὲ πέτρη
δεινὸν βεβρύχει· ὑπένερθε δὲ γαῖα φάνεσκε
ψάμμῳ κυανέη· τοὺς δὲ χλωρὸν δέος ᾕρει.

6 Homerus de Scylla
ἔνθα δ' ἐνὶ Σκύλλη ναίει, δεινὸν λελακυῖα·
τῆς ἤτοι φωνὴ μὲν ὅση σκύλακος νεογιλῆς,
γείνεται, αὐτὴ δ' αὖτε πέλωρ κακόν· οὐδέ κέ τίς μιν
γηθήσειεν ἰδὼν οὐδ' εἰ θεὸς ἀντιάσειεν.
τῆς ἤτοι πόδες εἰσὶ δυώδεκα πάντες ἄωροι·
ἓξ δέ τέ οἱ δειραὶ περιμήκεες· ἐν δὲ ἑκάστη
σμερδαλέη κεφαλή, ἐν δὲ τρίστοιχοι ὀδόντες
πυκνοὶ καὶ θαμέες, πλεῖοι μέλανος θανάτοιο.
μέσση μέν τε κατὰ σπείους κοίλοιο δέδυκεν·
ἔξω δ' ἐξίσχει κεφαλὰς δεινοῖο βερέθρου·
αὐτοῦ δ' ἰχθυάᾳ σκόπελον περιμαιμώωσα
δελφῖνάς τε κύνας τε καὶ εἴ ποθι μεῖζον ἕλῃσι
κῆτος, ἃ μύρια βόσκει ἀγάστονος Ἀμφιτρίτη.

7 o mihi sola mei super Astyanactis imago!
sic oculos sic ille manus sic ora ferebat.
κείνου τοι τοιοίδε πόδες τοιαίδε τε χεῖρες

---

8 Od. μ 85 22 Aen. III 489 24 Od. δ 149

---

3 ὅτ'] ΑΤ *P* ΘΑΛΑϹϹΗ *P* 4 ἀμφί] ΑΜΦ *P* 5. 6 ΓΑΙΑ ** ΑΝΕΟϹΗ · | ΙΡΕΙϹΚΕ · ΥΨΑΜΜΩΙ ΚΥΑΝΕΝ *P* 6 ΧΛΟΡΟΝ (Η *supra*) *P* 7 SCILLA · *P* 9 ΦΩΝΗΜΕΝΗΜΕΝΟϹΕ *P* ΝΕΟΤΙΑΛΗϹ · | *P* 10 ΤΙϹ (ΜΙ · | *supra*) *P* 12 ΓΗΘΗΤΟΝΕΕΙϹ ΝΙΔΩΝ *P* ΑΝΤΙΑϹΕΙΕΝ · | *P* 13 πόδες] ΝΔΕϹ *P* 14 ΕΚΑΤΗΙ (Ϲ *supra*) · | *P* 15 ὀδόντες] ΔΟΝΤΕϹ (Η *supra*) · | *P* 17 ΜΕϹϹΗΙ *P* ΚΟΙΛΟΙ *P* 18 ΚΕΦΑΛΛΑϹ, *deinde in ras.* ΔΕΙΝΟΙΟ ΒΕΡΕΘΡΟΥ · | *in P* 20 ΙΧΕΥΑΑ (*sed* Υ *corr. ex* Ι) *P* 21 ΚΗΤΟ *P* ΚΑΤΑϹΤΟΝΟϹ *P* 22 aſtianactiſ *P*

ὀφθαλμῶν τε βολαὶ κεφαλή τ' ἐφύπερθέ τε χαῖται.
ter scopuli clamorem inter caua saxa dedere, 8
ter spumam elisam et rorantia uidimus astra.
τῷ δ' ὕπο δῖα Χάρυβδις ἀναρροιβδεῖ μέλαν ὕδωρ·
τρὶς μὲν γάρ τ' ἀνίησιν ἐπ' ἤματι τρὶς δ' ἀνα-
ροιβδεῖ.
qualis coniecta cerua sagitta, 9
quam procul incautam nemora inter Cresia fixit
pastor agens telis, liquitque uolatile ferrum
nescius: illa fuga siluas saltusque peragrat
Dictaeos, haeret lateri letalis harundo.
ἀμφ' ἔλαφον κεραὸν βεβλημένον, ὅν ῥ' ἔβαλ' ἀνὴρ 10
ἰῷ ἀπὸ νευρῆς· τὸν μέν τ' ἤλυξε πόδεσσι
φεύγων, ὄφρ' αἷμα λιαρὸν καὶ γούνατ' ὀρώρῃ.
αὐτὰρ ἐπειδὴ τόνγε δαμάσσεται ὠκὺς ὀιστός,
ὠμοφάγοι μιν θῶες ἐν οὔρεσι δαρδάπτουσιν.
dixerat. ille patris magni parere parabat 11
imperio et primum pedibus talaria nectit
aurea, quae sublimem alis siue aequora iuxta
seu terram rapido pariter cum flamine portant.
tunc uirgam capit: hac animas ille euocat Orco
pallentes, alias sub Tartara tristia mittit,
dat somnos adimitque et lumina morte resignat.
illa fretus agit uentos et turbida tranat
nubila.
ὣς ἔφατ' οὐδ' ἀπίθησε διάκτορος Ἀργειφόντης· 12

---

2 Aen. III 566 4 Od. μ 104 7 Aen. IIII 69 12 Il. Λ 475 17 Aen. IIII 238 26 Il. Ω 339

---

1 ЄΦΥΝЄΡΘЄ *P* 4 ΧΑΡΥΒ∗ΔΙC Α|ΝΑΡΟΙΒΔЄΙ (*in ras.* O *fuisse uid.*) P 5 ΤΡΙC ΜЄΤΑΡΓΑ ΝΙΗΙC|ΙΝ *P* ΡΙCΔΑ-ΝΑΡΟΙΒΔЄῙ· *P* 7 cerua *om.* *P'* 8 chreſia *P* 10 illa *p*, alla *P* 13 ΗΑΥΞЄ *P* πόδεϲϲι] ΠΟΔЄC ΙΝΗΡ·| *P* 14 ΦЄΥΤϢΝ *P* ΠΟΥΝΑΤΡϢΡΗΙ·| *P* 15 ΑΥΤЄΡ (O *supra*) *P* ΔΑΜΑCCЄ ΓΑΙϢΚΥЄΟΙCΤΟC·| *P* 16 ϢΜΟΦΑΓΑΙ *P* Є ΗΟΥΡЄCΙ ΔΑΡΑΠΤΟΙCῙ·| *P* 24 ranat *P* 26 ΑΡ-ΓЄΙΦΟΝΤΗΟ·| *P*

αὐτίκ' ἔπειθ' ὑπὸ ποσσὶν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα,
ἀμβρόσια χρύσεια τά μιν φέρον ἠμὲν ἐφ' ὑγρὴν
ἠδ' ἐπ' ἀπείρονα γαῖαν ἅμα πνοιῇς ἀνέμοιο.
εἵλετο δὲ ῥάβδον, τῇ τ' ἀνδρῶν ὄμματα θέλγει,
ὧν ἐθέλει, τοὺς δ' αὖτε καὶ ὑπνοῶντας ἐγείρει.
τὴν μετὰ χερσὶν ἔχων πέτετο κρατὺς Ἀργειφόντης.
13 ac uelut annoso ualidam cum robore quercum
Alpini Boreae nunc hinc nunc flatibus illinc
eruere inter se certant: it stridor et alte
consternunt terram concusso stipite frondes.
illa haeret scopulis, et quantum uertice ad auras
aethereas, tantum radice in Tartara tendit.
14 οἷον δὲ τρέφει ἔρνος ἀνὴρ ἐριθηλὲς ἐλαίης
χώρῳ ἐν οἰοπόλῳ, ὅθ' ἅλις ἀναβέβρυχεν ὕδωρ
καλὸν τηλεθάον· τὸ δέ τε πνοιαὶ δονέουσι
παντοίων ἀνέμων καί τε βρύει ἄνθει λευκῷ·
ἐλθὼν δ' ἐξαπίνης ἄνεμος σὺν λαίλαπι πολλῇ
βόθρου τ' ἐξέστρεψε καὶ ἐξετάνυσσ' ἐπὶ γαίῃ.
15 et iam prima nouo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile.
Ἠὼς δ' ἐκ λεχέων παρ' ἀγαυοῦ Τιθωνοῖο
ὤρνυθ', ἵν' ἀθανάτοισι φόως φέροι ἠδὲ βροτοῖσι·
Ἠὼς μὲν κροκόπεπλος ἐκίδνατο πᾶσαν ἐπ' αἶαν.
VII Vt pelagus tenuere rates nec iam amplius ulla
occurrit tellus maria undique et undique caelum:

---

7 Aen. IIII 441 13 Il. P 53 19 Aen. IIII 584 21 Il. Λ 1. Θ 1 24 Aen. V 8

---

1 ΑΥΤΟΚ *P* ΚΑΑΛΠΕΔΕΙΛΑ · | *P* 2 ΧΡΙϹΕΙΑ *P* ΜΙΝΙΝΦΕΡΟΝ *P* ΥΤΡΗ · *P* 3 γαῖαν] ΤΑΙΑ ΑΝ *P* 4 τῇ τ'] ΤΗΝΤ *P* ΘΕΑΤΕΙ · | *P* 6 ΧΕΡΕΙΝΕΧΡΩΝ *P* 13 ΕΡΙΘΕΛΕϹΕΛΑΙΗϹ · | *P* 14 ὅθ'] Θ *P* ΑΝΑΒΕΒΡΥϹΕΝ ·
N
P 15 ΤΗΕΑ ΤΑΟΝΤΟ ΤΕΤ ΠΟΙΑ ΙΔΕΝΕΟΥϹΙΝ · | *P* 16 ΤΕ] ΤΟΙ *P* ἄνθει] ΑΝΡΕΙ *P* 17 ἄνεμος] ΑΝΑΕΜΑ *P* ΠΟΛΛΕΙ · | *P* 18 ΒΟΘΡΥΕΕ ΞΕϹΤΡΕΥΕ ΞΕΤΑΝΥΕϹΕ
ω
*ΠΙΠΟΛΛΗΙ · | *P* 21 Α|ΓΟΥΟΥ ΠΘΟΝΟΙΟ *P* 23 ΚΟΚΟΠΕΠΛΟϹ *P*

olli caeruleus supra caput adstitit imber
noctem hiememque ferens et inhorruit unda tenebris.
ἀλλ' ὅτε δὴ τὴν νῆσον ἐλείπομεν οὐδέ τις ἄλλη
φαίνετο γαιάων, ἀλλ' οὐρανὸς ἠδὲ θάλασσα,
δὴ τότε κυανέην νεφέλην ἔστησε Κρονίων
νηὸς ὕπερ γλαφυρῆς, ἤχλυσε δὲ πόντος ὑπ' αὐτῆς.
uinaque fundebat pateris animamque uocabat 2
Anchisae magni manesque Acheronte remissos.
οἶνον ἀφυσσάμενος χαμάδις χέε, δεῦε δὲ γαῖαν
ψυχὴν κικλήσκων Πατροκλῆος δειλοῖο.
leuibus huic hamis consertam auroque trilicem 3
loricam, quam Demoleo detraxerat ipse
uictor apud rapidum Simoenta sub Ilio alto.
δώσω οἱ θώρηκα, τὸν Ἀστεροπαῖον ἀπηύρων,
χάλκεον, ᾧ πέρι χεῦμα φαεινοῦ κασσιτέροιο
ἀμφιδεδίνηται· πολέος δέ γ' ἄξιον ἔσται.

et cursorum certamen utrobique simile. et quia uersibus est apud utrumque numerosis, locum loco similem lector inueniet. initia haec sunt 4

haec ubi dicta, locum capiunt signoque repente.
στὰν δὲ μεταστοιχεί· σήμαινε δὲ τέρματ' Ἀχιλλεύς.

pugilum certamen incipit apud hunc 5

constitit in digitos extemplo arrectus uterque.

apud illum

---

4 Od. μ 408 8 Aen. V 98 10 Il. Ψ 220 12 Aen. V 259 15 Il. Ψ 560 21 Aen. V 315 22 Il. Ψ 358 24 Aen. V 426

---

2 Noctē c hıemēq. *P* 4 ΕΛΙΠΤΟΜΕΝ *P* ΟΝΔΕ *P'* 5 ΘΑΛΛΑCCA·| *P* 6 τότε] ΟΓΓΕ *P* ΝΕ ΦΕΛΝ *P'* 7 ΓΑΦΥΡΕC (Λ supra) *P* ἤχλυσε] Ε ΧΑΥCΕ *P* 9 acharonte *P* 10 ΧΑΜΑΛΙC *P* χέε] ΧΕC *P* 11 ΔΕ'ΑΟΙΟ *P* 13 demolote *P* 15 οἱ] ΙΟΙ *P* ΑCΤΑΙΡΟΠΑΙΟΝ *P* 16 χάλκεον] ΚΑΑΚΕΟΝ *P* 17 ΑΜΦΙΔΕΙΝΗΤΑΙ *P* 22 ΜΕΤΑCΤΟΙΧΗΙC ΜΑΙΝΕ *P* ΑΧΙΑΑΕΥC·| *P*

τὼ δὲ ζωσαμένω βήτην ἐς μέσσον ἀγῶνα.
ἄντα δ' ἀνασχομένω χερσὶ στιβαρῇσιν ἅμ' ἄμφω.

6 si uelis conparare certantes sagittis, inuenies haec utriusque principia

protinus Aeneas celeri certare sagitta.
αὐτὰρ ὁ τοξευτῇσι τίθει ἰόεντα σίδηρον.

7 capita locorum, ubi longa narratio est, dixisse sufficiet ut quid unde natum sit lector inueniat.

8 dixerat et tenues fugit ceu fumus in auras.
Aeneas: quo deinde ruis, quo proripis? inquit,
quem fugis? aut quis te nostris complexibus arcet? —
ter conatus erat collo dare bracchia circum,
ter frustra conprensa manus effugit imago.
ὣς ἔφατ'· αὐτὰρ ἔγωγ' ἔθελον φρεσὶ μερμηρίξας
μητρὸς ἐμῆς ψυχὴν ἑλέειν κατατεθνηυίης.
τρὶς μὲν ἐφωρμήθην, ἑλέειν τέ με θυμὸς ἀνώγει·
τρίς δέ μοι ἐκ χειρῶν σκιῇ εἴκελον ἢ καὶ ὀνείρῳ,
ἔπτατ'· ἐμοὶ δ' ἄχος ὀξὺ γενέσκετο κηρόθι μᾶλλον.

9 sepultura Palinuri formata est de Patrocli sepultura. haec incipit

principio pinguem taedis et robore secto.

illa sic

οἱ δ' ἴσαν ὑλοτόμους πελέκεας ἐν χερσὶν ἔχοντες.

et alibi

---

1 Il. Ψ 685 5 Aen. V 485 6 Il. Ψ 850 9 Aen. V 740 15 Od. λ 204 22 Aen. VI 214 24 Il. Ψ 114

---

1 BH|ΓHN *P* 2 CTIBAPHCI (BA *hodie uix legi potest*) *P* 5 are *in* certare *hodie uix legi potest in P* 6 ὁ τοξευτῇσι] ATOΞ˙EYTHPCI *P* ἰόεντα] IOE|HTA *P* σίδηρον]
H
CIΔHPΩN · *P* 16 MẸΓPOC *P* KATA|ONHYIHC · *P* 17 E ∗ ΦΩPMHΘEN (*in ras. fuit* P) *P* 18 μοι ἐκ] MOΓEI *P* σκιῇ εἴκελον] KIHKEΛON *P* ONEPΩ · *P* 19 ΠTAT *P'* ἄχος] AXEIPΩ *P* KH|ΘIMAMŌ · *P* 20 paunuri *P'* 24 IΛOTOMOYC *P*

ποίησαν δὲ πυρὴν ἑκατόμποδον ἔνθα καὶ ἔνθα.
ipsa uero utriusque tumuli insignia quam paria? 10
at pius Aeneas ingenti mole sepulchrum
imponit, suaque arma uiro remumque tubamque
monte sub aerio, qui nunc Misenus ab illo
dicitur, aeternumque tenet per saecula nomen.
αὐτὰρ ἐπεὶ νεκρός τ' ἐκάη καὶ τεύχεα νεκροῦ,
τύμβον χεύαντες καὶ ἐπὶ στήλην ἐρύσαντες
πήξαμεν ἀκροτάτῳ τύμβῳ εὐῆρες ἐρετμόν.
tunc consanguineus Leti Sopor. 11
ἔνθ' Ὕπνῳ ξύμβλητο κασιγνήτῳ Θανάτοιο.
quod te per caeli iucundum lumen et auras 12
per genitorem oro, per spes surgentis Iuli,
eripe me his inuicte malis, aut tu mihi terram
inice, namque potes, portusque require Velinos.
νῦν δέ σε τῶν ὄπιθεν γουνάζομαι οὐ παρεόντων, 13
πρός τ' ἀλόχου καὶ πατρός, ὅ σ' ἔτρεφε τυτθὸν ἐόντα.
Τηλεμάχου θ', ὃν μοῦνον ἐνὶ μεγάροισιν ἔλειπες,
οἶδα γὰρ ὡς ἐνθένδε κιὼν δόμου ἐξ Ἀίδαο,
νῆσον ἐς Αἰαίην σχήσεις εὐεργέα νῆα.
ἔνθα σ' ἔπειτα, ἄναξ, κέλομαι μνήσασθαι ἐμεῖο
μή μ' ἄκλαυστον ἄθαπτον ἰὼν ὄπιθεν καταλείπῃς
νοσφισθείς μή τοί τι θεῶν μήνιμα γένωμαι·

---

1 Il. Ψ 164 3 Aen. VI 232 7 Od. μ 13 10 Aen. VI 278 11 Il. Ξ 231 12 Aen. VI 363 16 Od. λ 66

---

1 ΠΥΡΕΝΕ ΚΑΤΟΜΕΠΔΟΝ | ΘΑΚΕΝΘΑ *P* 8 ΠΙ *P'*, *deinde* C|ΤΗΑΝΗΡΥCΑΝΤΗC *P* 9 ΠΗ*ΞΑΜΕΝ (*in ras. uid. fuisse* Η) *P* 14 hiſ *om. P'* 15 poteſt *P'* 16 ΓΟΙΝΑΖΟΜΑΙΟΥΠΑΡΕΟΝΤΩ·| *P* 17 ΑΛΟΧΟΥΘΟΝΜΟΚΑΙ ΠΑΤΡΟC
·ΜΘ
ΘΕCΕΤΡΕΦΕ ΤΥΘΟΝ *P* 19 ΤΗΛΕΜΑΧΥ *P* ·ΥΝΟΝΕΝΙΜ ΜΕΤΑΡΙΟCΙΝ *P* 20 κιών] ΧΕΧΙΩΝ *P* ΑΙΑΔΑΟ.| *P* 21 ΝΕCΟΝΕCΑ ΓΑΙΑΝ *P* 22 ΕΝΤΑ *P* ΑΑΝΑΞ *P* ΚΕΛΟΜΑΤΜΝΕCΑCΘΑΙ *P* 23 ΑΚΛΑΥΘΟΝ ΑΘΑΚΤΟΗ *P*
Η Η
ΟΠΕ̣ΘΕΝ ΚΑΤΑΛΕΙΠΕ̣C·| *P* 24 ΤΕΝΩΜΑΙ·| *P*

ἀλλά με κακκῆαι σὺν τεύχεσιν, ὅσσα μοι ἐστίν,
σῆμά τέ μοι χεῦαι πολιῆς ἐπὶ θινὶ θαλάσσης
ἀνδρὸς δυστήνοιο καὶ ἐσσομένοισι πυθέσθαι.
ταῦτά τέ μοι τελέσαι, πῆξαί τ' ἐπὶ τύμβῳ ἐρετμόν,
τῷ καὶ ζωὸς ἔρεσσον ἐὼν μετ' ἐμοῖς ἑτάροισιν.

14 nec non et Tityon, Terrae omniparentis alumnum,
cernere erat: per tota nouem cui iugera corpus
porrigitur, rostroque immanis uultur obunco
immortale iecur tondens fecundaque poenis
uiscera rimaturque epulis habitatque sub alto
pectore nec fibris requies datur ulla renatis.

15 *καὶ Τιτυὸν εἶδον Γαίης ἐρικυδέος υἱόν*
κείμενον ἐν δαπέδῳ· ὁ δ' ἐπ' ἐννέα κεῖτο πέλεθρα·
γῦπε δέ μιν ἑκάτερθε παρημένω ἧπαρ ἔκειρον,
δέρτρον ἔσω δύνοντες· ὁ δ' οὐκ ἀπαμύνετο χερσίν·
Λητὼ γὰρ εἵλκυσε, Διὸς κυδρὴν παράκοιτιν
Πυθώδ' ἐρχομένην διὰ καλλιχόρου Πανοπῆος.

16 non mihi si linguae centum sint oraque centum
ferrea uox, omnis scelerum conprendere formas,
omnia poenarum percurrere nomina possem.
πληθὺν δ' οὐκ ἂν ἐγὼ μυθήσομαι οὐδ' ὀνομήνω
οὐδ' εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι δέκα δὲ στόματ' εἶεν,
φωνὴ δ' ἄρρηκτος, χάλκεον δέ μοι ἦτορ ἐνείη.

VIII Hinc exaudiri gemitus iraeque leonum
uincla recusantum et sera sub nocte rudentum,
setigerique sues atque in praesepibus ursi
saeuire ac formae magnorum ululare luporum:
quos hominum ex facie dea saeua potentibus herbis

---

6 Aen. VI 595 12 Od. λ 576 18 Aen. VI 625 21 Il. Β 488 24 Aen. VII 15

---

1 ΚΑΚ ΚΗΝΑΙ *P* 2 ΧΕΥΕ *P* 3 ΑΝΑΡΟC ΔΙCΤΗΝΟΙΟ *P* ΠΥΘΕC*ΘΑΙ·| (*fuisse uid.* Τ) *P* 4 τε] ΚΕ *P* ΠΗΖΑΙ *P* 6 tιcιon *P* 9 tundenſ *P* pęniſ *P* 12 ΤΙΤΙΟΝ *P'* 14 ΓΥΝΕ *P* ΝΑ ΡΗΜΕΝΩ *P* 15 ΔΕΡΡΟΝ *P* 16 ΠΑΡΑΚΑΙΤΙΝ *P* 17 ΠΥΘΩ*Δ *P* ΔΙΑΚΑΛΛΙΧΟΜΕΝ ΔΙΑΚΑΛΛΙΧΟΡΟΥΝΟΝΗΟC *P* 20 penarum cōpcurrere *P*

induerat Circe in uultus ac terga ferarum.
εὗρον δ' ἐν βήσσῃσι τετυγμένα δώματα Κίρκης
ξεστοῖσι λάεσσι περισκέπτῳ ἐνὶ χώρῳ.
ἀμφὶ δέ μιν λύκοι ἦσαν ὀρέστεροι ἠδὲ λέοντες,
τοὺς αὐτὴ κατέθελξεν, ἐπεὶ κακὰ πράγματ' ἔδωκεν.
quid petitis? quae causa rates aut cuius egentes 2
litus ad Ausonium tot per uada caerula uexit?
siue errore uiae seu tempestatibus acti,
qualia multa mari nautae patiuntur in alto.
ἤ τι κατὰ πρῆξιν ἦ μαψιδίως ἀλάλησθε
οἷά τε ληιστῆρες ὑπεὶρ ἅλα, τοί γ' ἀλόωνται
ψυχὰς παρθέμενοι κακὸν ἀλλοδαποῖσι φέροντες;
ceu quondam niuei liquida inter nubila cycni 3
cum sese e pastu referunt et longa canoros
dant per colla modos: sonat amnis et Asia longe
pulsa palus.
τῶν δ' ὥστ' ὀρνίθων πετεηνῶν ἔθνεα πολλά,
χηνῶν ἢ γεράνων ἢ κύκνων δουλιχοδείρων,
Ἀσίῳ ἐν λειμῶνι Καϋστρίου ἀμφὶ ῥέεθρα,
ἔνθα καὶ ἔνθα ποτῶνται ἀγαλλόμεναι πτερύγεσσι,
κλαγγηδὸν προκαθιζόντων, σμαραγεῖ δέ τε λειμών.
illa uel intactae segetis per summa uolaret 4
gramina nec teneras cursu laesisset aristas
uel mare per medium fluctu suspensa tumenti
ferret iter celeris nec tangeret aequore plantas.

---

2 Od. κ 210 6 Aen. VII 197 10 Od. γ 72 13 Aen. VII 699 17 Il. Β 459 22 Aen. VII 808

N
1 uultus] uolutoſ *P* 2 δ'εν] ΔΕϹ *P* ΤΕΓΥΓΜΕ|ΝΑ *P* ΔΩΜΑΚΙΗΡΚΗϹ·ΖΕϹΤΟΙϹΙΝ ΔΑΕϹΙ *P* 4 μιν] Μ *P* ΛΥΓΟΙΝϹΑΝ *P* ἠδὲ λέοντες] ΝΑΕ|ΕΛϹΟΝΤΗϹ *P* 5 ΚΑΤΕΘΕΑΞΕΝ ΕΠΙ *P* 6 gen|teſ *P* 9 *post* alto *add.* ΩΖΕΙΝΟΙ | ΤΙΝΕϹΕϹΤ * | ΠΟΘΕΝΠΛ * | ΙΥΓΡΑΚ * | ΛΕΥΘΑ· (*ubi * posui, litterulam periisse uideri significaui propter uolumen denuo ligatum et circumcisum*) *P*m 10 ΗΘΙ *P* 11 ἅλα] ΑΛΟ *P* γ'] Τ *P* 12 ΠΑΡΘΕΜΕΝΘΙ *P* 13 liquida *om. P* cinthi *P* 17 ΟϹΤΟΡΝΙΘΟΝ *P* 18 ΚΥΝΟΝ *P* 20 ΠΟΙΩΝ ΓΑΙ *P* ΠΤΕΡΥΓΕϹΑΙ·| *P* 21 ΚΑΛΓΓΗΔΟΝ *P* ΛΕΙΜΩ·| *P* 25 e͡qre | *P*

αἱ δ' ὅτε μὲν σκιρτῷεν ἐπὶ ζείδωρον ἄρουραν,
ἄκρον ἐπ' ἀνθερίκων καρπὸν θέον οὐδὲ κατέκλων·
ἀλλ' ὅτε δὴ σκιρτῷεν ἐπ' εὐρέα νῶτα θαλάσσης,
ἄκρον ἐπὶ ῥηγμῖνος ἁλὸς πολιοῖο θέεσκον.
5 uescitur Aeneas simul et Troiana iuuentus
perpetui tergo bouis et lustralibus extis.
postquam exempta fames et amor conpressus [edendi,
rex Euandrus ait.
νώτοισιν δ' Αἴαντα διηνεκέεσσι γέραιρεν
ἥρως Ἀτρείδης εὐρυκρείων Ἀγαμέμνων.
αὐτὰρ ἐπεὶ πόσιος καὶ ἐδητύος ἐξ ἔρον ἕντο,
τοῖς ὁ γέρων πάμπρωτος ὑφαίνειν ἤρχετο μῆτιν.
6 Euandrum ex humili tecto lux suscitat alma
et matutinus uolucrum sub culmine cantus.
consurgit senior tunicaque inducitur artus,
et Tyrrhena pedum cirumdat uincula plantis.
tum lateri atque humeris Tegeaeum subligat ensem,
demissa ab laeua pantherae terga retorquens.
nec non et gemini custodes limine in ipso
praecedunt gressumque canes comitantur herilem.
7 *ὤρνυτ' ἄρ ἐξ εὐνῆφιν Ὀδυσσῆος φίλος υἱός*
εἵματα ἑσσάμενος· περὶ δὲ ξίφος ὀξὺ θέτ' ὤμοις,
ποσσὶ δ' ὑπὸ λιπαροῖσιν ἐδήσατο καλὰ πέδιλα. —
βῆ ῥ' ἴμεν εἰς ἀγορήν· παλάμῃ δ' ἔχε χάλκεον ἔγχος
οὐκ οἶος· ἅμα τῷγε κύνες πόδας ἀργοὶ ἕποντο.

---

1 Il. Υ 226 5 Aen. VIII 182 9 Il. Η 321 13 Aen. VIII 455 21 Od. β 2 24 Od. β 10

---

1 ΖΕΙΔΩΡΑΝ *P* 3 CΚΙΡΘΩΕΝ *P* ΝΩΘΑΘΑΛΛΑC-CΗC·| *P* 4 ΡΗΓΜΙΝΟΛ *P* 9 ΝΩΤΟΙCΙ *P* ΓΕΡΑΙΠΕΝ· *P* 10 ΑΤΡΕΙΑΝC *P* ΑΠΜΕΜΝΩΝ· *P* 12 γέρων] ΓΕΡΩ *P* πάμπρωτος] ΤΟC *P* ἤρχετο] ΕΝΗΡΧΕΤΟ *deinde* ΜΗΠ· *P*

14 Λτq. matitin *P* 16 tyrrena *P* 17 latere *P* tegeę *P* 20 *post* pręcedunt *deleta* q. ca *in P* 21 ΕΖ *P* 22 ΖΙΦΟC ΟCΥ *P* 23 ΕΔΝCΑΤΟ *P* ΠΕΔΕΙΛΑ·| *P* 24 ΠΑΛΑΜΕ *P* 26 ΠΟΛΑC *P*

o mihi praeteritos referat si Iuppiter annos, 8
qualis eram, cum primam aciem Praeneste sub ipsa
straui scutorumque incendi uictor aceruos
et regem hac Erimum dextra sub Tartara misi!
nascenti cui tris animas Feronia mater,
horrendum dictu dederat terna arma mouenda:
ter leto sternendus erat, cui tunc tamen omnis
abstulit haec animas dextra et totidem exuit armis.
αἴ γάρ, Ζεῦ τε πάτερ καὶ Ἀθηναίη καὶ Ἄπολλον, 9
ἡβῷμ' ὡς ὅτ' ἐπ' ὠκυρόῳ Κελάδοντι μάχοντο
ἀγρόμενοι Πύλιοί τε καὶ Ἄρκαδες ἐγχεσίμωροι
Φειᾶς πὰρ τείχεσσιν Ἰαρδάνου ἀμφὶ ῥέεθρα. —
ἀλλ' ἐμὲ θυμὸς ἀνῆκε πολυτλήμων πολεμίζειν
θάρσει ᾧ· γενεῇ δὲ νεώτατος ἔσκον ἁπάντων·
καὶ μαχόμην οἱ ἐγώ, δῶκεν δέ μοι εὖχος Ἀθήνη.
τὸν δὴ μήκιστον καὶ κάρτιστον κτάνον ἄνδρα·
πολλὸς γάρ τις ἔκειτο παρήορος ἔνθα καὶ ἔνθα.
εἴθ' ὣς ἡβώοιμι βίη τέ μοι ἔμπεδος εἴη,
τῷ κε τάχ' ἀντήσειε μάχης κορυθαίολος Ἕκτωρ.
qualis ubi oceani perfusus Lucifer unda, 10
quem Venus ante alios astrorum diligit ignes,
extulit os sacrum caelo tenebrasque resoluit.
οἷος δ' ἀστὴρ εἶσι μετ' ἀστράσι νυκτὸς ἀμολγῷ,
ἕσπερος, ὃς κάλλιστος ἐν οὐρανῷ ἵσταται ἀστήρ.
en perfecta mei promissa coniugis arte 11
munera, ne mox aut Laurentis, nate, superbos
aut acrem dubites in proelia poscere Turnum.
dixit et amplexus nati Cytherea petiuit,

---

1 Aen. VIII 560 9 Il. H 132 13 ib. 152 20 Aen. VIII 589 23 Il. X 317 25 Aen. VIII 612

---

4 hac Erimum] acermımũ *P* 9 ΠΟΛΛΟΝ *P* 10 ΚΕΛΑΔΕΝΤΙΜΑ ΧΡŌΝΤΟ·| *P* 12 Φειᾶς πὰρ τείχεσσιν] ΦΕΙΑΡΤΕΙΧΕCΟΙΝ *P* 13 ΥΜΟC *P* ΛΥΤΑΗΜΩΝ *P* 14 ΓΕΝΟΗ *P* 15 ΜΑΧΟΜΕΝ *P'* ἐγώ] ΕΔΩ *P* 16 ΤΟΝ ΔΗΚΙCΤΟΝ *P* 17 ΠΟΛΛΟΙ ΓΑΡΠΕCΚΕΙΤΟ *P* 18 ΕΙΕΩC *P* ἔμπεδος] ΠΕΛΑΟC *P* 19 ΤΟΚΕ *P* 23 μετ'] ΜΗΤ *P* ΑΜΑΛΓΩ·| *P* 27 p̄lıa *P* 28 cıtherea *P*

arma sub aduersa posuit radiantia quercu.
ille deae donis et tanto laetus honore
impleri nequit atque oculos per singula uoluit,
miraturque, interque manus et brachia uersat.
12 τύνῃ δ' Ἡφαίστοιο πάρα κλυτὰ τεύχεα δέξο
καλὰ μάλ', οἷ' οὔπω τις ἀνὴρ ὤμοισι φόρησεν
ὣς ἄρα φωνήσασα θεὰ κατὰ τεύχε' ἔθηκεν
πρόσθεν Ἀχιλλῆος· τὰ δ' ἀνέβραχε δαίδαλα πάντα.
τέρπετο δ' ἐν χείρεσσιν ἔχων θεοῦ ἀγλαὰ δῶρα.
VIIII Iri, decus caeli, quis te mihi nubibus actam
detulit in terras?
Ἶρι θεά, τίς τ' ἄρ σε θεῶν ἐμοὶ ἄγγελον ἧκεν;
2 nec solos tangit Atridas
iste dolor.
ἦ μοῦνοι φιλέουσ' ἀλόχους μερόπων ἀνθρώπων
Ἀτρεΐδαι;
3 sed uos, o lecti, ferro quis scindere uallum
apparat et mecum inuadit trepidantia castra?
ὄρνυσθ' ἱππόδαμοι Τρῶες, ῥήγνυσθε δὲ τεῖχος
Ἀργείων καὶ νηυσὶν ἐνίετε θεσπιδαὲς πῦρ.
4 quod superest, laeti bene gestis corpora rebus
procurate uiri et pugnam sperate parati.
νῦν δ' ἔρχεσθ' ἐπὶ δεῖπνον ἵνα ξυνάγωμεν Ἄρηα·
εὖ μέν τις δόρυ θηξάσθω εὖ δ' ἀσπίδα θέσθω.
5 sic ait illacrimans: humero simul exuit ensem
auratum, mira quem fecerat arte Lycaon
Gnosius atque habilem uagina aptarat eburna.
dat Niso Mnestheus pellem horrentisque leonis

---

5 Il. T 10 10 Aen. VIIII 18 12 Il. C 182 13 Aen. VIIII 138 15 Il. I 340 17 Aen. VIIII 146 19 Il. M 440 21 Aen. VIIII 157 23 Il. B 381 25 Aen. VIIII 303

---

5 ΚΑΥΓΑ *P* 7 ΦΟΝΗϹΑϹΑ *P* ЄΘΗΚΗΝ *P* 8 ΠΟϹΘЄΝ *P* 9 ΑΓΑΛΑ *P* 12 τ' ἄρ] ΓΑΡ *P* 15 ΜЄΡΟΝѠΝ ΑΝΑΡѠΝѠ· *P* 17 qui *P* 19 ΙΠΠΟΔΑΙΜΟΙ *P* δὲ τεῖχος] ΔЄΙΧΟϹ *P* 20 ЄΝЄΙЄ|ΤΟ *P* ΠΙΡ· *P* 23 ЄΠЄΙ *P* 24 ΘЄΞΑϹΘѠ *P* 26 licaon *P*

exuuias, galeam fidus permutat Aletes.
protinus armati incedunt quos omnis euntis 6
primorum manus ad portas iuuenumque senumque
prosequitur uotis nec non et pulcher Iulus.
Τυδείδῃ μὲν δῶκε μενεπτόλεμος Θρασυμήδης 7
φάσγανον ἄμφηκες, τὸ δ' ἑὸν παρὰ νηὶ λέλειπτο,
καὶ σάκος· ἀμφὶ δέ οἱ κυνέην κεφαλῆφιν ἔθηκε
ταυρείην ἄφαλόν τε καὶ ἄλλοφον, ἥτε καταῖτυξ
κέκληται, ῥύεται δὲ κάρη θαλερῶν αἰζηῶν.
Μηριόνης δ' Ὀδυσῆι δίδου βιὸν ἠδὲ φαρέτρην
καὶ ξίφος· ἀμφὶ δέ οἱ κυνέην κεφαλῆφιν ἔθηκε
ῥινοῦ ποιητήν· πολέσιν δ' ἔντοσθεν ἱμᾶσιν
ἐντέτατο στερεῶς· ἔκτοσθε δὲ λευκοὶ ὀδόντες
ἀργιόδοντος ὑὸς θαμέες ἔχον ἔνθα καὶ ἔνθα
εὖ καὶ ἐπισταμένως· μέσσῃ δ' ἐνὶ πῖλος ἀρήρει.
egressi superant fossas noctisque per umbram 8
castra inimica petunt, multis tamen ante futuri
exitio: passim somno uinoque sepultam
corpora fusa uident, arrectos litore currus,
inter lora rotasque uiros, simul arma iacere,
uina simul. prior Hyrtacides sic ore locutus:
Euryale, audendum dextra nunc ipsa uocat res.
hac iter est. tu nequa manus se attollere nobis
a tergo possit, custodi et consule longe.
haec ego uasta dabo et recto te limite ducam.
τὼ δὲ βάτην προτέρω διά τ' ἔντεα καὶ μέλαν αἷμα· 9

2 Aen. VIIII 308 5 Il. K 255 16 Aen. VIIII 314 26 Il. K 469

Η

6 ΦΑΓΑΝΟΝ *P* νηΐ] ΝΕΙ *P* 7 ΚΕΦΑΛΕΦΙΝΕΟΝΚΕ·| *P* 8 ΤΑΥΡΕΙΝΗ *P* 9 ΚΕΚΑΝΤΑΙ *P* ΚΑΡΕΘΑΛΕΡΩ *P* 10 ΜΗΡΙΟΝΕϹ *P* ἠδέ] ΔΕ *P* ΦΑΡΕΙΠΗ·| *P* 11 ΚΥΝΕΝΗ *P* 12 ρ. π. π. δ. ἔντοcθεν] ΡΕΙΝΟΥΠΟΙΗΝΠΟΔΕΝΤΟϹΕΝ *P* 13 ΤΕΡΕΩϹ *P* δέ *om.* *P* 14 ΤΑΜΕΘΕϹ *P* 15 ΕΤΗϹΤΑΜΕΝΩϹ *P* ΜΕϹϹΕ *P* *qui hic in uulgata leguntur* protinus *cett. uersiculi* (p. 275, 2) *P non omittit ut Ianius dicit sed illo loco habet, omittit solos Graecos duos Il. K 272 uulgo post* Iulus *sequentes* 21 hırtacıdes *P* 22 eurıale *P* 24 cuſtodı *om. P* 25 uasta dabo] uaſtabo·| *P* 26 τὼ — προτέρω *in ras. in P* διά] ΙΑ *P*

αἶψα δ' ἐπὶ Θρηκῶν ἀνδρῶν τέλος ἷξον ἰόντες·
οἱ δ' εὗδον καμάτῳ ἀδηκότες· ἔντεα δέ σφιν
καλὰ παρ' αὐτοῖσιν χθονὶ κέκλιτο εὖ κατὰ κόσμον
τριστοιχεί· παρὰ δέ σφιν ἑκάστῳ δίζυγες ἵπποι.
Ῥῆσος δ' ἐν μέσῳ εὗδε, παρ' αὐτὸν δ' ὠκέες ἵπποι
ἐξ ἐπιδιφριάδος πυμάτης ἱμᾶσι δέδεντο.
τὸν δ' Ὀδυσεὺς προπάροιθεν ἰδὼν Διομήδει δεῖξεν·
οὗτός τοι Διόμηδες ἀνήρ, οὗτοι δέ τοι ἵπποι
οὓς νῶιν πίφαυσκε Δόλων, ὃν ἐπέφνομεν ἡμεῖς.
ἀλλ' ἄγε δὴ πρόφερε κρατερὸν μένος· οὐδέ τί σε χρὴ
ἑστάμεναι μέλεον σὺν τεύχεσιν· ἀλλὰ λύ' ἵππους·
ἠὲ σύ γ' ἄνδρας ἔναιρε, μελήσουσιν δέ μοι ἵπποι.

10 sed non auguriis poterat depellere pestem.
ἀλλ' οὐκ οἰωνοῖσιν ἐρύσατο κῆρα μέλαιναν.

11 et iam prima nouo spargebat lumine terras
Tithoni croceum linquens Aurora cubile.
ἠὼς δ' ἐκ λεχέων παρ' ἀγαυοῦ Τιθωνοῖο
ὄρνυθ' ἵν' ἀθανάτοισι φόως φέροι ἠδὲ βροτοῖσιν.

12 mater Euryali ad dirum nuntium, ut excussos de manibus radios et pensa demitteret, ut per muros et uirorum agmina ululans et comam scissa decurreret, ut effunderet dolorem in lamentationum querelas, totum de Andromache sumpsit lamentante mortem mariti

---

15 Aen. VIIII 328 16 Il. Β 859 17 Aen. VIIII 459 19 Il. Λ 1

---

2 ΚΑΜΑΤΟ *P* 3 αὐτοῖσιν] ΑΔΕϹΦΙΤΟΙϹΙΝ *P* ΚΑΤ *P* 4 ΤΡΙϹΤΟΙΧΙ *P* ΤΙΖΥΓΕϹ *P* 7 ΠΥΜΑΤΕϹ *P′*, *deinde*
Η
ΙΜϹΙ *P* 8 ΟΔΥϹΕΥΟ ΠΑΡΟΙΘΕΝ *P* ΔΙΟΜΕΛΕΙ *P* 9
ω
ΟΙΤΟΙ *P* 10 ΝΩΙΜ *P* ΔΕΛΟΝ *P* ΕΠΟΦΝΟΜΕΝ *P* 13 ΤΕΥΧΕϹΙ *P* ΙΠΠΟΙϹ *P* 14 ἠέ] ΗΕΥ *P* ΑΝΑΡΑϹ *P* 16 οὐκ] ΑΥΓ *P* ΟΙΩ|ΝΟΥϹΙΝ *P* 19 ΤΙΘΩΝΩ|ΝΟΙΟ· *P* 20 ἠδέ] ΙΝΔΕ *P* 21 euriali *P* dirum *Cantabrig.*: durum *P*

o uere Phrygiae, neque enim Phryges. 13
ὦ πέπονες, κάκ' ἐλέγχε, Ἀχαιίδες, οὐκέτ' Ἀχαιοί.
quos alios muros aut quae iam moenia habetis? 14
unus homo et uestris, o ciues, undique saeptus
aggeribus, tantas strages impune per urbem
ediderit? iuuenum primos tot miserit Orco?
non infelicis patriae ueterumque deorum
et magni Aeneae segnes miseretque pudetque?
ὦ φίλοι ἥρωες Δαναοί, θεράποντες Ἄρηος, 15
ἀνέρες ἔστε φίλοι, μνήσασθε δὲ θούριδος ἀλκῆς.
ἠέ τινάς φαμεν εἶναι ἀοσσητῆρας ὀπίσσω;
ἠέ τι τεῖχος ἄρειον, ὅ κ' ἀνδράσι λοιγὸν ἀμύναι;
οὐ μέν τις σχεδόν ἐστι πόλις πύργοις ἀραρυῖα,
ᾗ κ' ἀπαμυναίμεσθ', ἑτεραλκέα δῆμον ἔχοντες·
ἀλλ' ἐν γὰρ Τρώων πεδίῳ πύκα θωρηκτάων
πόντῳ κεκλιμένοι ἑκὰς ἥμεθα πατρίδος αἴης
τῷ ἐν χερσὶ φόως οὐ μειλιχίῃ πολέμοιο.
Tela manu iaciunt, quales sub nubibus atris X
Strymoniae dant signa grues atque aethera tranant
cum sonitu fugiuntque Notos clamore secundo.
ἠύτε περ κλαγγὴ γεράνων πέλει οὐρανόθι πρό,
αἵτ' ἐπεὶ οὖν χειμῶνα φύγον καὶ ἀθέσφατον ὄμβρον·
ardet apex capitis cristisque ac uertice flamma 2
funditur et uastos umbo uomit aureus ignes.
non secus ac liquida siquando nocte cometae

1 Aen. VIIII 618 2 Il. B 235 3 Aen. VIIII 782 9 Il. O 733 18 Aen. X 264 21 Il. Γ 3 24 Aen. X 270

1 *add. Cantabr., om. P* 3 ıā ul|tra męnıa *P* 4 ſeptuſ *P* 8 ſegneſ *om. P* 9 ΔΑΝΑΟϹ *P* 10 ΑΛΚΕϹ *P'* 12 ἠέ] Є *P* 13 πύργοις] ΠΙΡΟΓΙϹ *P* 14 ΑΠΑΜΥΝΑΙΜΕΕΘ *P* 15 ΤΑΡ ω *P* ΠΕΔΙΟ *P*, *quae deinde addit P* ΠΥΚΑΘΩΡΗΚΤΑΩΝ·| ΠΟΝΤΟΚΕΚΑΙΜΕΝΟΙΕ ΚΑϹΕΤΑΡΑΤΡΙΔΟϹΑΙΝϹ·|ΤΩΕΝΧΕΡϹΙΦΟΩϹ ΟΥΜΕΙΑΙΧΙΗΠΟΛΕΜΟΙΟ· | *ea neque apud Ianium neque in ullo exemplo huc usque edito comparent* 19 ſtrımonię | *P* tranat *P'* 20 ſonıt° *P* 21 ΚΑΑΓΓΗ *P* 22 ΦΙΓΟΝ | *P* 25 aureū *P* 26 ſı *om. P*

sanguinei lugubre rubent, aut Sirius ardor:
ille sitim morbosque ferens mortalibus aegris
nascitur, et laeuo contristat lumine caelum.
3 τὸν δ' ὁ γέρων Πρίαμος πρῶτος ἴδεν ὀφθαλμοῖσιν
παμφαίνονθ' ὥστ' ἀστέρ' ἐπεσσύμενον πεδίοιο,
ὅς ῥά τ' ὀπώρης εἶσιν, ἀρίζηλοι δέ οἱ αὐγαὶ
φαίνονται πολλοῖσι μετ' ἄστρασι νυκτὸς ἀμολγῷ.
ὅντε κύν' Ὠρίωνος ἐπίκλησιν καλέουσιν.
λαμπρότατος μὲν ὅδ' ἐστί, κακὸν δέ τε σῆμα τέτυκται.
καί τε φέρει πολλὸν πυρετὸν δειλοῖσι βροτοῖσιν.
ὣς τοῦ χαλκὸς ἔλαμπεν ἐπὶ στήθεσσι θέοντος.
4 stat sua cuique dies: breue et inreparabile tempus
omnibus est uitae. —
fata uocant metasque dati peruenit ad aeui.
αἰνότατε Κρονίδη ποῖον τὸν μῦθον ἔειπες;
ἄνδρα θνητὸν ἐόντα πάλαι πεπρωμένον αἴσῃ
ἂψ ἐθέλεις θανάτοιο δυσηχέος ἐξαναλῦσαι; —
μοῖραν δ' οὔτινά φημι πεφυγμένον ἔμμεναι ἀνδρῶν,
οὐ κακὸν οὐδὲ μὲν ἐσθλόν, ἐπὴν τὰ πρῶτα γένηται.
5 per patrios manes, per spes surgentis Iuli
te precor hanc animam serues natoque patrique.
est domus alta: iacent penitus defossa talenta

---

4 Il. X 25 13 Aen. X 467 15 ib. X 472 16 Il. Π 440 19 Il. Z 488 23 Aen. X 524

ω
1 lugubrę *om.* *P′* 4 ΤΟΝΔΕΓΟΝ *P* ΠΡΟ̣ΤΟC *P* 5
ε
ΠΑΝΦΑΙΝΟΝΤΟC ΤΩCΤ *P* ΕΠΑΥΜΕΝΟΝ *P* 6 ΟΠΟ-ΡΩΦΗC *P* 7 ΠΟΩΛΛΟΙCΙ *P* 9 ΛΑΜΠΟΤΑΤΟC*P* ΟΔ *P*, ΟΔΕ *p* ΤΙΤΥΚΤΑΙ·| *P* 12 ΧΑΑΚΟC ΕΛΛΑΜΠΕΝ *P* CΤΗΘΑΙ (pro cτήθεccι) *P* 16 ΤΟ *P* Ε CΙΠΕC·| *P* 17 ΠΑΛΛΙ *P* 18 ΕΞΑΝΑΛΙCΑΙ·| *P* 19 μοῖραν δ'] ΜΟΙ-
Η
ΟΡΝΑ *P* φημί] ΘΕ̣ΜΙ *P* ΝΕΦΥΓΜΕΝΟΝ *P* ΑΝΔΡΩ·| *P* 24 patoq. (*non* p *est sed* n *altera hasta altius deducta*) *P*

caelati argenti: sunt auri pondera facti
infectique mihi. non hic uictoria Teucrum
uertitur aut anima una dabit discrimina tanta.
dixerat. Aeneas contra cui talia reddit:
argenti atque auri memoras quae magna talenta
gnatis parce tuis. belli commercia Turnus
sustulit ista prior iam tum Pallante perempto.
hoc patris Anchisae manes hoc sentit Iulus.
sic fatus galeam laeua tenet atque reflexa
ceruice orantis capulo tenus abdidit ensem.
ζώγρει, Ἀτρέως υἱέ, σὺ δ' ἄξια δέξαι ἄποινα· 6
πολλὰ δ' ἐν Ἀντιμάχοιο δόμοις κειμήλια κεῖται,
χαλκός τε χρυσός τε πολύκμητός τε σίδηρος·
τῶν κέν τοι χαρίσαιτο πατὴρ ἀπερείσι' ἄποινα,
εἰ νῶιν ζωοὺς πεπύθοιτ' ἐπὶ νηυσὶν Ἀχαιῶν.
ὣς τώγε κλαίοντε προσαυδήτην βασιλῆα
μειλιχίοις ἐπέεσσιν· ἀμείλικτον δ' ὄπ' ἄκουσαν·
εἰ μὲν δὴ Ἀντιμάχοιο δαΐφρονος υἱέες ἐστόν,
ὅς ποτ' ἐνὶ Τρώων ἀγορῇ Μενέλαον ἄνωγεν
ἀγγελίην ἐλθόντα σὺν ἀντιθέῳ Ὀδυσῆι
αὖθι κατακτεῖναι μηδ' ἐξέμεν ἂψ ἐς Ἀχαιούς·
νῦν μὲν δὴ τοῦ πατρὸς ἀεικέα τίσετε λώβην.
ἦ καὶ Πείσανδρον μὲν ἀφ' ἵππων ὦσε χαμᾶζε,
δουρὶ βαλὼν πρὸς στῆθος· ὁ δ' ὕπτιος οὔδει
ἐρείσθη
Ἱππόλοχος δ' ἀπόρουσε, τὸν αὖ χαμαὶ ἐξενάριξεν,

11 Il. Λ 181

3 dabat *P* 10 addidit *P* 11 δ' ἄξια *om.* *P* δέξαι] ΔΕΧΙ (Ξ *supra*) *P* 12 δόμοις] ΔΟ, *deinde* ΚΕΙΜΕΙΜΑΚΘΙΤΑΙ · | *P* 13 ΧΡΟϹΟϹ *P* ΠΟΛΥΚΜΗΤΟΤΟϹ *P* 16 ѠϹΤΙΟΓΕΧΛΑΙΟΝΤΕ *P* 17 ΜΕΙΛΙΧΟΙϹΕΝΕΕϹΙΜΑΜΕΙΑΙΚΤΟΝΟΔΠΑΚΟΥϹΑ · | *P* 18 ΔΑΙΦΡΟΝΟΟΥΙΕΕΟ *P* 19 ΕΝΙΤΝΙ ΤΡѠѠΝ *P* ΜΕΝΕΑΛΟΝ *P* 20 σύν] ΟΥΝ *P* ΑΤΙΘΕѠ (Ν *supra*) ΔΥϹΗΙ · | *P* 21 ΜΕΔ (Η *supra*) *P* ἐς] ΕΟ, *deinde* ΑΧΑΙΘΥϹ · | *P* 22 ΛΟΒΗΝ · | *P* 24 ΔΟΙΡΙΒΑΛΟΝ ΠΡΟΑΤΗΘΟϹ *P* ΥΠΠΟϹ *P* 25 ΕΡΕΙϹΕΝ · | *P* 26 τόν] ΤΕΝ *P* ΕΞΑΝΑΡΙΞΕ · | *P*

χεῖρας ἀπὸ ξίφει τμήξας, ἀπό τ' αὐχένα κόψας·
ὅλμον δ' ὣς ἔσσευε κυλίνδεσθαι δι' ὁμίλου.

7 impastus stabula alta leo ceu saepe peragrans,
suadet enim uesana fames, si forte fugacem
conspexit capream aut surgentem in cornua ceruum,
gaudet hians inmane comasque arrexit et haeret
uisceribus super accumbens lauit improba taeter
ora cruor:
sic ruit in densos alacer Mezentius hostes.

8 ὥστε λέων ἐχάρη μεγάλῳ ἐπὶ σώματι κύρσας
εὑρὼν ἢ ἔλαφον κεραὸν ἢ ἄγριον αἶγα
πεινάων· μάλα γάρ τε κατεσθίει, εἴπερ ἂν αὐτὸν
σεύωνται ταχέες τε κύνες θαλεροί τ' αἰζηοί·
ὣς ἐχάρη Μενέλαος Ἀλέξανδρον θεοειδέα
ὀφθαλμοῖσιν ἰδών· φάτο γὰρ τίσασθαι ἀλείτην. —

9 βῆ ῥ' ἴμεν ὥστε λέων ὀρεσίτροφος, ὅστ' ἐπιδευὴς
δηρὸν ἔῃ κρειῶν, κέλεται δέ ἑ θυμὸς ἀγήνωρ
μήλων πειρήσοντα καὶ ἐς πυκινὸν δόμον ἐλθεῖν.
εἴπερ γάρ χ' εὕρῃσι παρ' αὐτόφι βώτορας ἄνδρας
σὺν κυσὶ καὶ δούρεσσι φυλάσσοντας περὶ μῆλα,
οὔ ῥά τ' ἀπείρητος μέμονε σταθμοῖο δίεσθαι,
ἀλλ' ὅγ' ἄρ' ἢ ἥρπαξε μετάλμενος ἠὲ καὶ αὐτὸς

---

3 Aen. X 723   10 Il. Γ 23   16 Il. M 299

Η
1 ΤΜΕΞΑC *P*   2 ΟΑΜΟΝ *P*   ὣς] ΟC, *deinde* ЄCЄYЄ
Є
KYΛINHCЄAINЄCЄAIΔIOMIΔOY · | *P*   3 saepe peragrans *add. Cantabrig., om. P*   4 *post* enim *deleta* fai *in P*   10 ωCΔЄ *P*   12 εἴπερ] ЄΠЄP *P*   13 KYNЄCЄ *P*   14 ωCЄ-
Є
XAPЄΛΛA NЄΛΑΟCΑ ΛЄΓΑΝΔΡΟΝЄ ЄΟЄΙΔЄΑ · | *P*   15 ΟΦЄΑΛΜΟΙCΙΝΑΔωΝ *P*   ΤЄΙCΑCЄΑΙΑΛЄΙΤΗΝ · | *P*   16 *uersiculum om. P*   17 ἔῃ] ЄΝ *P*   ΚЄΛЄЄΤΑΙΔЄCЄΥΜΟC *P*   18 ΠЄΙΡЄCΟΝΤΑ *P*   ΠΙΚΙΝΟΝ *P*   ЄΛЄЄῙ · | *P*   19 χ'] Κ *P*   ΑΥΤΟЄΙΒωΤΟΡΙCΑΗΔΡΑC · | *P*   20 CΙΝ *P*   καί] ΚΑ *P*   21 ΑΡЄΙΡΗΤΟC *P*   CΤΑЄΜΟΙΟ ΔΙЄCЄΑΙ · |
Α
P   22 ΗΡΠΖЄ *P*   καί] Κ *P*

ἔβλητ' ἐν πρώτοισι θοῆς ἀπὸ χειρὸς ἄκοντι·
ὣς ῥα τότ' ἀντίθεον Σαρπηδόνα θυμὸς ἀνῆκε
τεῖχος ἐπαΐξαι, διά τε ῥήξασθαι ἐπάλξεις.
spargitur et tellus lacrimis, sparguntur et arma. 10
δεύοντο ψάμαθοι δεύοντο δὲ τεύχεα φωτῶν.
cingitur ipse furens certatim in proelia Turnus 11
iamque adeo rutilum thoraca indutus aenis
horrebat squamis surasque incluserat auro
tempora nudus adhuc, laterique adcinxerat ensem:
fulgebatque alta decurrens aureus arce.
ὣς φάτο· Πάτροκλος δὲ κορύσσετο νώροπι χαλκῷ. 12
κνημῖδας μὲν πρῶτα περὶ κνήμῃσιν ἔθηκε
καλάς ἀργυρέοισιν ἐπισφυρίοις ἀραρυίας·
δεύτερον αὖ θώρηκα περὶ στήθεσσιν ἔδυνε
ποικίλον ἀστερόεντα ποδώκεος Αἰακίδαο·
ἀμφὶ δ' ἄρ' ὤμοισιν βάλετο ξίφος ἀργυρόηλον
χάλκεον· αὐτὰρ ἔπειτα σάκος μέγα τε στιβαρόν τε·
κρατὶ δ' ἐπ' ἰφθίμῳ κυνέην εὔτυκτον ἔθηκεν,
ἵππουριν· δεινὸν δὲ λόφος καθύπερθεν ἔνευεν.
εἵλετο δ' ἄλκιμα δοῦρα, τά οἱ παλάμηφιν ἀρήρει.
purpureus ueluti cum flos succisus aratro 13
languescit moriens, lassoue papauera collo
demisere caput, pluuia cum forte grauantur.
μήκων δ' ὡς ἑτέρωσε κάρη βάλεν, ἥτ' ἐνὶ κήπῳ
καρπῷ βριθομένη, νοτίῃσί τε εἰαρινῇσιν·
ὣς ἑτέρωσ' ἤμυσε κάρη πήληκι βαρυνθέν.

---

4 Aen. XI 191   5 Il. Ψ 15   6 Aen. XI 486   11 Il. Π 130   21 Aen. VIIII 435   24 Il. Θ 306

---

1 ΠΡΟΤΟΙCΙ P′   θοῆς] ΘΟΗΟ P   ἀπό] ΑΠΟ P   2 ΑΝΤΙΘΘΕΟΝ P   ΕΥΜΟCΕΝΗΚΕ·¦ P   3 ΤΟΙΧΟCΕΠΑΙΔΙΑ-ΤΕΤΜΗΞΑCΤΑΙ (Θ) P   11 ΚΟΡΥCCΕΤΗΩΡΟΠΙ P   12 ἔθηκε] ΕΟΝΚΕ·¦ P   13 ΑΡΓΥΡΕΝΟΙCΙΝ P   15 ΝΟΔΩΚΕΟC P   18 δ'] ΔΕ P   ΕΥΤΥΚΤΟ P′   19 ΔΕΙΔΝΟΝ P   ΚΑΘΥ-ΠΡΕΕΝ P   20 ΠΑΛΛΑΜΗΦΙΝ P   22 languſcit P′   25 ΒΙΘΟΜΕ¦ΝΗ (Ο) P   νοτίῃσι] ΝΟΤΙΤΕ (Ι) P   26 ΕΤΕΡΩC ΕΜΥCΕ P   ΚΑ¦ΡΕΠΗΛΕΚΥ P

XI Et haec quidem iudicio legentium relinquenda sunt ut ipsi aestiment quid debeant de utriusque collatione sentire. si tamen me consulas, non negabo non numquam Vergilium in transferendo densius excoluisse ut in hoc loco

2 qualis apes aestate noua per florea rura
exercet sub sole labor cum gentis adultos
educunt fetus aut cum liquentia mella
stipant et dulces distendunt nectare cellas,
aut onera accipiunt uenientum aut agmine facto
ignauum fucos pecus a praesepibus arcent.
feruet opus redolentque thymo fragrantia mella.

3 *ἠύτε ἔθνεα εἶσι μελισσάων ἀδινάων*
πέτρης ἐκ γλαφυρῆς αἰεὶ νέον ἐρχομενάων·
βοτρυδὸν δὲ πέτονται ἐπ' ἄνθεσιν εἰαρινοῖσιν,
αἱ μέν τ' ἔνθα ἅλις πεποτήαται, αἱ δέ τε ἔνθα·
ὥς τῶν ἔθνεα πολλὰ νεῶν ἄπο καὶ κλισιάων
ἠιόνος προπάροιθε βαθείης ἐστιχόωντο
ἰλαδὸν εἰς ἀγορήν· μετὰ δέ σφισιν Ὄσσα δεδήει.

4 uides descriptas apes a Vergilio opifices, ab Homero uagas: alter discursum et solam uolatus uarietatem, 5 alter exprimit natiuae artis officium. in his quoque uersibus Maro extitit locupletior interpres

o socii, neque enim ignari sumus ante malorum,
o passi grauiora, dabit deus his quoque finem.
uos et Scyllaeam rabiem penitusque sonantes
accestis scopulos, uos et Cyclopea saxa

6 Aen. I 430 13 Il. B 87 24 Aen. I 198

8 lınquantıa *P'* 12 flagrantıa *P* 13 ΕΘΕΝΕΑΕCΙ *P*
Γ
ΑΔΙΑΝΑΩΝ *P'* 14 *post* ΛΑΦΥΡΗC *in ras. scripta et rursum deleta*
P
ΠΕΤΗCΕΚ ΚΛΑ ΦΥΡΗC *in P* ΕΡΧΟΙΜΕΝΑΩΝ · | *P* 15 ἐπ'] ΕΝ *P* 16 ΠΕΠΟΤΑΤΑΙ *P* 17 ΕΟΝΕΑ *P* ΑΝΟΚΕΚΑΙCCΙΑω̄ · | *P* 18 ΒΑΘΕΙΝCΕCΠΡΟΧΟΩΝΤΟ · | *P* 19 ΕΙΛΑΔΟΝ *P* ΑΤΟΡΗΝ *P* ΜΑΤΑ *P'* 21 uolatum *ut uid. P'* 26 ſcılleā *P* 27 accectıſ *P'* ſırpuloſ *ut uid. P'* cıclopea *P*

experti: reuocate animos maestumque timorem
mittite: forsan et haec olim meminisse iuuabit.
ὦ φίλοι, οὐ γάρ πώ τι κακῶν ἀδαήμονές εἰμεν· 6
οὐ μὲν δὴ τόδε μεῖζον ἔπι κακόν, ἢ ὅτε Κύκλωψ
εἴλει ἐνὶ σπῆι γλαφυρῷ κρατερῆφι βίηφι·
ἀλλὰ καὶ ἔνθεν ἐμῇ ἀρετῇ βουλῇ τε νόῳ τε
ἐκφύγομεν· καί που τῶνδε μνήσεσθαι ὀίω.

Vlixes ad socios unam conmemorauit aerumnam: 7
hic ad sperandam praesentis mali absolutionem gemini casus hortatur euentu. deinde ille obscurius dixit

καί που τῶνδε μνήσεσθαι ὀίω,

hic apertius

forsan et haec olim meminisse iuuabit.

sed et hoc quod uester adiecit solacii fortioris est. 8
suos enim non tantum exemplo euadendi sed et spe futurae felicitatis animauit, per hos labores non solum sedes quietas sed et regna promittens. hos 9
quoque uersus inspicere libet

ac ueluti summis antiquam in montibus ornum
cum ferro accisam crebrisque bipennibus actam
eruere agricolae certatim: illa usque minatur
et tremefacta comam concusso uertice nutat
uulneribus donec paulatim euicta supremum
congemuit traxitque iugis auulsa ruinam.
ἤριπε δ' ὡς ὅτε τις δρῦς ἤριπεν ἢ ἀχερωίς
ἠὲ πίτυς βλωθρή, τήντ' οὔρεσι τέκτονες ἄνδρες
ἐξέταμον πελέκεσσι νεήκεσι νήιον εἶναι.

magno cultu uester difficultatem abscidendae arboreae molis expressit, uerum nullo negotio Homerica arbor absciditur.

---

3 Od. μ 208   20 Aen. II 626   26 Il. N 389. Π 482

---

3 ΠΟ *P*   4 ΚΥΚΛΩΨ · | *P*   5 ΓΛΑΦΥΡΩΙ *P*   7 ΜΝΗϹΕϹΘΑΙΟ · | Vlixeſ *P*   12 ΜΝΕϹΕϹΤΑΙΟ · | hic *P*   21 pipennibuſ *P*   26 δ'] ΔΙ *P*   ἢ] Є *P*   27 ΠΙΓΥϹ *P*   ΑΝΑΡΕϹ *P*   28 ΠΕΛΕ**ΚΕϹϹΙ (*uid. fuisse* ΓΑ) *P*   ΝΕΗΕΚΕϹϹΙ *P*

10 haud segnis strato surgit Palinurus et omnes
explorat uentos atque auribus aera captat:
sidera cuncta notat tacito labentia caelo,
Arcturum Pliadasque Hyadas geminosque Triones,
armatumque auro circumspicit Orionem.
αὐτὰρ ὁ πηδαλίω ἰθύνετο τεχνηέντως
ἥμενος· οὐδέ οἱ ὕπνος ἐνὶ βλεφάροισιν ἔπιπτε
Πληιάδας τ' ἐσορῶντι καὶ ὀψὲ δύοντα Βοώτην
ἄρκτον θ', ἣν καὶ ἄμαξαν ἐπίκλησιν καλέουσιν,
ἥτ' αὐτοῦ στρέφεται καὶ τ' Ὠρίωνα δοκεύει.

11 gubernator qui explorat caelum crebro reflectere ceruicem debet captando de diuersis caeli regionibus securitatem sereni. hoc mire et uelut coloribus Maro pinxit. nam quia Arcturus iuxta septemtrionem est, Taurus uero in quo Hyades sunt, sed et Orion, in regione austri sunt, crebram ceruicis reflexionem in Palinuro sidera consulente descripsit.

12 Arcturum inquit: ecce intuetur partem septemtrionis; deinde Pliadasque Hyadas: ecce ad austrum flectitur; geminosque Triones: rursus ad septemtriones uertit aspectum; armatumque auro circumspicit Oriona: iterum se ad austrum reflectit. sed et uerbo circumspicit uarietatem saepe

13 se uicissim conuertentis ostendit. Homerus gubernatorem suum semel inducit intuentem Pliadas, quae in australi regione sunt, semel Booten et Arcton, quae sunt in septemtrionali polo.

14 nec tibi diua parens generis nec Dardanus auctor,
perfide, sed duris genuit te cautibus horrens
Caucasus Hyrcanaeque admorunt ubera tigres.

---

1 Aen. III 513 6 Od. ε 270 28 Aen. IIII 365

---

4 hiadas *p*, hıdaſ *P* 6 ΑΙΤΑΡ *P* ΤΕΧΝΕΗΝΤΩϹ· ΗΜΟΝΟϹ *P* 7 ΠΙΠΤΕ̄· *P* 8 ΠΑΗ * ΙΑΔΑΠΕϹΟΩΡΝΤΙ *P* ΑΥΟΝΤΑ *P* 9 ΑΚΤΟΝ *P'* ΗΠΙΚΛΗϹΙΝ *P'* ΚΑΛΕΟΙϹῙ·| *P* 15 taruſ *P'* ẏadeſ *P* 19 *in* plıadaſq. *posterior* a *in ras. in P* ẏadaſ *P* 22 reflectıtur *P'* 30 hycanęq. *P'*

νηλεές· οὐκ ἄρα σοί γε πατὴρ ἦν ἱππότα Πηλεύς,
οὐδὲ Θέτις μήτηρ· γλαυκὴ δέ σε τίκτε θάλασσα.

plene Vergilius non partionem solam, sicut ille quem 15
sequebatur, sed educationem quoque nutricationis
tamquam belualem et asperam criminatur. addidit
enim de suo

Hyrcanaeque admorunt ubera tigres,

quoniam uidelicet in moribus inolescendis magnam
fere partem nutricis ingenium et natura lactis tenet,
quae infusa tenero et mixta parentum semini adhuc
recenti ex hac gemina concretione unam indolem
configurat. hinc est quod prouidentia naturae simi- 16
litudinem natorum atque gignentium ex ipso quoque
nutricatu praeparans fecit cum ipso partu alimoniae
copiam nasci. nam postquam sanguis ille opifex in
penetralibus suis omne corpus effinxit atque aluit,
aduentante iam partus tempore idem ad corporis
materni superna conscendens in naturam lactis
albescit, ut recens natis idem sit altor qui fuerat
fabricator. quam ob rem non frustra creditum est, 17
sicut ualeat ad fingendas corporis atque animi simi-
litudines uis et natura seminis, non secus ad ean-
dem rem lactis quoque ingenia et proprietates ualere.
neque in hominibus id solum sed in pecudibus quo- 18
que animaduersum. nam si ouium lacte haedi aut
caprarum agni forsitan alantur, constat ferme in
his lanam duriorem, in illis capillum gigni tenerio-
rem. in arboribus etiam et frugibus ad earum in- 19
dolem uel detrectandam uel augendam maior ple-
rumque uis et potestas est aquarum atque terrarum
quae alunt quam ipsius quod iacitur seminis, ac
saepe uideas laetam nitentemque arborem, si in lo-
cum alterum transferatur, suco terrae deterioris

1 Il. Π 33

1 ΝΗΕΕΛΕС *P* СΟΥ *P* 2 ΘΕΘΙС *P* ΤΑΛΑССΑ *P*
7 hırcanęq. *P* 25 ędı *P* 27 illis *Cantabrig.*: hıſ *P*

elanguisse. ad criminandos igitur mores defuit Homero quod Vergilius adiecit

20 non tam praecipites biiugo certamine campum
corripuere ruuntque effusi carcere currus:
nec sic immissis aurigae undantia lora
concussere iugis pronique in uerbera pendent.
οἱ δ' ὥς ἐν πεδίῳ τετράοροι ἄρσενες ἵπποι,
πάντες ἀφορμηθέντες ὑπὸ πληγῇσιν ἱμάσθλης,
ὑψόσ' ἀειρόμενοι ῥίμφα πρήσσουσι κέλευθα.

21 Graius poeta equorum tantum meminit flagro animante currentium, licet dici non possit elegantius quam quod adiecit *ὑψόσ' ἀειρόμενοι*, quo expressit
22 quantum natura dare poterat impetum currus. uerum Maro et currus de carcere ruentes et campos corripiendo praecipites mira celeritate descripsit, et accepto breui semine de Homerico flagro pinxit aurigas concutientes lora undantia et pronos in uerbera pendentes: nec ullam quadrigarum partem intactam reliquit, ut esset illi certaminis plena descriptio.

23 magno ueluti cum flamma sonore
uirgea suggeritur costis undantis aeni,
exsultantque aestu latices, furit intus aquae uis,
fumidus atque alte spumis exuberat amnis.
nec iam se capit unda: uolat uapor ater ad auras.
ὡς δὲ λέβης ζεῖ ἔνδον ἐπειγόμενος πυρὶ πολλῷ
κνίσῃ μελδόμενος ἁπαλοτρεφέος σιάλοιο
πάντοθεν ἀμβολάδην, ὑπὸ δὲ ξύλα κάγκανα κεῖται·

---

3 Aen. V 144 7 Od. ν 81 21 Aen. VII 462 26 Il. Φ 362

---

7 ωϹΤΕΝ *P* ΤΕΙΡΑΟΡΟΙ *P* ΠΑΝΤΗϹ *P* ΑΦΟΡΜΗΘΕϹ *P* 8 ΙΜΑϹΟΛΗϹ·ΥΨΟΡϹ *P* ΡΙΜ|ΦΑΑΠΡΗϹϹΥϹΥ *P* 12 adıecıt *om.* *P* ΥΨΟΡϹ *P* 13 cursus *Cantabrig.*: currus *P* 14 carcere *om.* *P'* 22 uır|gerıtur costıs *P* 26 ΕΝΛΟΝΕΤΙΕΙΓΟΜΕΝΟϹ *P* ΓΙΟΛΛω· *P* 27
Ο
ΑΠΑΛΡΦΕΟϹ ϹΙΑΑΙΟ· *P* 28 ΑΜΒΟΛ|ΛΑΔΕΝ ΥΠΟ ΔΕ ΥΑΛΚΑΤΚΑΝΑ· *P*

ὥς τοῦ καλὰ ῥέεθρα πυρὶ φλέγετο, ζέε δ' ὕδωρ.

Graeci uersus aeni continent mentionem multo igne 24 ebullientis: et totum ipsum locum haec uerba ornant πάντοθεν ἀμβολάδην. nam scaturrigines ex omni parte emergentes sic eleganter expressit. in Latinis 25 uersibus tota rei pompa descripta est, sonus flammae et pro hoc quod ille dixerat πάντοθεν ἀμβολάδην, exultantes aestu latices et amnem fumidum exuberantem spumis atque intus furentem: unius enim uerbi non repperiens similem dignitatem conpensauit quod deerat copiae uarietate descriptionis. adiecit post omnia

nec iam se capit unda

quo expressit quod semper usu euenit suppositi nimietate caloris. bene ergo se habet poeticae tubae cultus omnia quae in hac re eueniunt conprehendens.

portam, quae ducis imperio commissa, recludunt 26
freti armis, ultroque inuitant moenibus hostem.
ipsi intus dextra ac laeua pro turribus adstant,
armati ferro et cristis capita alta coruscis.
quales aeriae liquentia flumina circum,
siue Padi ripis Athesim seu propter amoenum,
consurgunt geminae quercus intonsaque caelo
adtollunt capita et sublimi uertice nutant.
τὼ μὲν ἄρα προπάροιθε πυλάων ὑψηλάων 27
ἕστασαν ὡς ὅτε τε δρύες οὔρεσιν ὑψικάρηνοι,
αἵτ' ἄνεμον μίμνουσι καὶ ὑετὸν ἤματα πάντα,

17 Aen. VIIII 675 25 Il. M 131

1 ὡς] Ѡ *P* ΚΑΛ|Α *P* ΠΥΡΥΦΛΕΤΕΤѠϹΤΟΛΥΛѠΡ·| *P* 4 *et* 7 ΑΜΒΟΛΑΔΕΝ *P* 8 exultant eſtu *P* 9 Vniu (s *add. p*) *P* 18 ! hoſtē · *P* 20 chorufcıſ *P* 22 atefım *P* *in* amenu̅ *est* v *in ras. in* *P* 23 gemı|mı nequerc (*posterius* mı *add. P*m) *P* 25 ЄΡΑ *P* πυλάων ὑ.] ΠΥΨ * ΗΛΑѠΝ (*in ras. fuit* N) *P* 26 ЄϹΙΑϹΑΝ *P* ΔΡΙЄϹ *P* ΥΨΙΚΡΗΝΟΙ *P* 27 ΑΝЄΜΟΜ *P* ΚΑΥ *P* ὑετόν] ΤЄΤΟΝ *P* πάντα] ΝΑΝΤΑ *P*

ῥίζῃσιν μεγάλῃσι διηνεκέεσσ' ἀραρυῖαι·
ὣς ἄρα τὼ χείρεσσι πεποιθότες ἠδὲ βίηφι
μίμνον ἐπερχόμενον μέγαν Ἄσιον οὐδ' ἐφέβοντο.

28 Graeci milites Polypoetes et Leonteus stant pro portis, et immobiles Asium aduenientem hostem uelut
29 fixae arbores opperiuntur. hactenus est Graeca descriptio. uerum Vergiliana Bitian et Pandarum portam ultro recludere facit oblaturos hosti quod per uota quaerebat, ut conpos castrorum fieret, per hoc futuros in hostium postetate: et geminos heroas modo turres uocat modo describit luce cristarum coruscos: nec arborum, ut ille, similitudinem prae-
30 termisit sed uberius eam pulchriusque descripsit. nec hoc negauerim cultius a Marone prolatum

olli dura quies oculos et ferreus urgùet
somnus: in aeternam clauduntur lumina noctem.
ὣς ὁ μὲν ἔνθα πεσὼν κοιμήσατο χάλκεον ὕπνον.

XII In aliquibus par paene splendor amborum est ut in his

sparsit rara ungula rores
sanguineos mixtaque cruor calcatur arena.
αἵματι δ' ἄξων
νέρθεν ἅπας πεπάλακτο καὶ ἄντυγες αἳ περὶ δίφρον.

2 et luce coruscus aena.
αὐγῇ χαλκείῃ κορύθων ἀπὸ λαμπομενάων.

3 quaerit pars semina flammae.

---

15 Aen. X 745 17 Il. Λ 241 20 Aen. XII 339 22 Il. Λ 534 25 Aen. II 470 26 Il. N 341 27 Aen. VI 6

---

1 PIZECIN *P* ΔΙΗΝΕ ΚΕCCΑΡΑΡΥΤΑΙ·| *P* 2 ΧΕΙΡΕCΙΠΕΠΟΙΘΕΤΕC *P* CΙΟΝ (Α *supra*) *P* 4 polıpo&ef *P* 5 &ıā|mobılef *P* 6 ope|rıunt̃· *P* 12 chorufcof *P* 17 ΧΑΚΕΟΝΥΠΝΟ *P* 23 ΠΕΝΑΛΑΚΤΟ *P* ΑΝΓΕC *P* ΑΙΦΡŌ· *P* *quae post* δίφρον *addidit* ἃς ἄρ' ἀφ' ἱππείων ὁπλέων ῥαθάμιγγες ἔβαλλον *Ianius non leguntur in P* 26 ΧΑΛΚΕΙΝ *P* ΛΑΝΟΜΕΠΑΩΝ· *P*

σπέρμα πυρὸς σώζων.
Indum sanguineo ueluti uiolauerit ostro 4
siquis ebur.
ὡς δ' ὅτε τίς τ' ἐλέφαντα γυνὴ φοίνικι μιήνῃ.
si tangere portus 5
infandum caput ac terris adnare necesse est
et sic fata Iouis poscunt, hic terminus haeret:
at bello audacis populi uexatus et armis,
finibus extorris, conplexu auulsus Iuli
auxilium imploret uideatque indigna suorum
funera, nec cum se sub leges pacis iniquae
tradiderit, regno aut optata luce fruatur
sed cadat ante diem mediaque inhumatus harena.
κλῦθι Ποσείδαον γαιήοχε κυανοχαῖτα· 6
εἰ ἐτεόν γε σός εἰμι, πατὴρ δ' ἐμὸς εὔχεαι εἶναι,
δὸς μὴ Ὀδυσσῆα πτολιπόρθιον οἴκαδ' ἱκέσθαι
ἀλλ' εἴ καί οἱ μοῖρα φίλους τ' ἰδέειν καὶ ἱκέσθαι
οἶκον ἐς ὑψόροφον καὶ ἐὴν ἐς πατρίδα γαῖαν,
ὀψὲ κακῶς ἔλθοι ὀλέσας ἄπο πάντας ἑταίρους
νηὸς ἐπ' ἀλλοτρίης, εὕροι δ' ἐν πήματα οἴκῳ.
proxima Circaeae raduntur littora terrae, 7
diues inaccessos ubi Solis filia Circe
assiduo resonat cantu tectisque superbis
urit odoratam nocturna in lumina cedrum,
arguto tenues percurrens pectine telas.
ᾗιεν ὄφρα μέγα σπέος ἵκετο. τῷ ἔνι νύμφη 8

---

1 Od. ε 490   2 Aen. XII 67   4 Il. Δ 141   5 Aen. IIII 612   14 Od. ι 528   21 Aen. VII 10   26 Od. ε 57

---

4 γυνή] ΤΥΝΕ *P*   5 ſic *P*   6 ınfantū *P*   8 ad *P*   12 *post* aut *deletum* potıatur *in P*   14 ΚΑΥΘΙΠΟCΙΔΛΟΝ ΓΑΙΗΟΧΕ *P*   15 γε] ΤΕ *P*   ΕΜΟΧ *P*   16 ΝΤΟΛΙΠΟΡΘΙΟΝ *P*   *quae post* ἱκέcθαι *addidit Ianius* υἱὸν Λαέρτεω Ἰθάκῃ ἔνι οἰκί' ἔχοντα *in nullo Homeri codice apud Larochium leguntur et uerissime hodie pro interpolatis habentur neque leguntur in P*   17 ΜΟΙΡΦΙΛΟΥC *P*   18 ΥΨ**ΟΡΟΦΟΝCΑΙ *P*   ΤΑΙᾹ·| *P*   19 ἔλθοι] ΕΛΟΟΙ *P*   ΕΤΑΙΡΥC·| *P*   20 ΝΗC *P*   δ'] ΔΙ *P*   ΠΕΜΑΤΑ *P*   22 cırcę *P*   26 ΗΙΝ *P* ΜΕΤΑ *P*

ναῖεν ἐυπλόκαμος, δεινὴ θεός, αὐδήεσσα.
πῦρ μὲν ἐπ' ἐσχαρόφιν μέγα καίετο, τηλόσε δ' ὀδμὴ
κέδρου τ' εὐκεάτοιο θύου τ' ἀνὰ νῆσον ὀδώδει
δαιομένων· ἡ δ' ἔνδον ἀοιδιάουσ' ὀπὶ καλῇ
ἱστὸν ἐποιχομένη χρυσείῃ κερκίδ' ὕφαινεν.

9 Maeonio regi quem serua
sustulerat uetitisque ad Troiam miserat armis.
Βουκολίων δ' ἦν υἱὸς ἀγανοῦ Λαομέδοντος,
πρεσβύτατος γενεήν, σκότιον δέ ἑ γείνατο μήτηρ.

10 ille autem expirans: non me quicumque es inulto
uictor nec longum laetabere: te quoque fata
prospectant paria atque eadem mox arua tenebis.
ad quem subridens mixta Mezentius ira:
nunc morere, ast de me diuum pater atque hominum rex.

11 *ἄλλο δέ τοι ἐρέω, σὺ δ' ἐνὶ φρεσὶ βάλλεο σῇσιν,*
οὔ θην οὐδ' αὐτὸς δηρὸν βέῃ ἀλλά τοι ἤδη
* * * * * * * * *
χερσὶ δαμέντ' Ἀχιλῆος ἀμύμονος Αἰακίδαο.

et alibi
τὸν καὶ τεθνηῶτα προσηύδα δῖος Ἀχιλλεύς·
τέθναθι· κῆρα δ' ἐγὼ τότε δέξομαι ὁππότε κεν δὴ
Ζεὺς ἐθέλῃ τελέσαι ἠδ' ἀθάνατοι θεοὶ ἄλλοι.

12 qualis ubi aut leporem aut candenti corpore cygnum

---

7 Aen. VIIII 546 9 Il. Z 23 11 Aen. X 739 17 Il. Π 851 22 Il. X 364 25 Aen. VIIII 563

---

1 ΗΑΙΕΝΕΥΡΛΟΚΑΜΟϹ *P* ΑΥΔΝΕϹϹΑ · | *P* 2 ἐπ'] ЄΡ *P* ΚΑΙΛΕΤΟ ΤΗΛΟϹΟΝΟΔΟϹΔΟΝ · | *P* 6 ΧΡΙϹΗЄ ΚЄΚΡΙΔΙ *P* 10 ΜΗΤΗϹ · *P* 13 *post* ꝓſpectant *deletum* eadē *in P* 14 ad quem] atq. *P* 15 pater *om. P* 20 ΒЄΝΑΛΛΤΙΗΔΗ · | *P*, *deinde* ΧЄΡϹΥ *P* ΑΧΙΛΛΗΟϹ *P* ΑΥΜΟΝΟϹ (Π *suprascr.*) *P* 22 ΡΡΟϹΗΥΔΑ *P* 23 ΤЄΘΝΑΙ *P* ΔЄΖΟΜΑΙΟΠΤΙΚЄΝΔΗ · | *P* 24 ЄΘЄΛЄ ΤЄΛЄϹΑ *P* 26 cıgnū · | *P*

sustulit alta petens pedibus Iouis armiger uncis,
quaesitum aut matri multis balatibus agnum
Martius a stabulis rapuit lupus: undique clamor
tollitur: inuadunt et fossas aggere conplent.

οἴμησεν δὲ ἀλείς ὥστ' αἰετὸς ὑψιπετήεις 13
ὅστ' εἶσιν πεδίονδε διὰ νεφέων ἐρεβεννῶν
ἁρπάξων ἢ ἄρν' ἀπαλὴν ἢ πτῶκα λαγωόν·
ὣς Ἕκτωρ οἴμησε τινάσσων φάσγανον ὀξύ.

Et quia non est erubescendum Vergilio si mi- XIII
norem se Homero uel ipse fateatur, dicam in quibus mihi uisus sit gracilior auctore.

tunc caput orantis nequiquam et multa parantis 2
dicere deturbat terrae truncumque reliquit.

hi duo uersus de illo translati sunt

φθεγγομένου δ' ἄρα τοῦδε κάρη κονίῃσιν ἐμίχθη.

uide nimiam celeritatem saluo pondere, ad quam
non potuit conatus Maronis accedere. in curuli 3
certamine Homerus alterum currum paululum antecedentem et alterum paene coniunctum sequendo qua luce signauit?

πνοιῇ δ' Εὐμήλοιο μετάφρενον ἠδὲ καὶ ὤμους
θέρμετ'· ἐπ' αὐτῷ γὰρ κεφαλὰς καταθέντε πετέσθην·

at iste

humescunt spumis flatuque sequentum.

mirabilior celeritas consequentis priorem in cursu 4
pedum apud eundem uatem

ἴχνια ποσσὶν ἔτυπτε πάρος κόνιν ἀμφιχυθῆναι.

est autem huius uersus hic sensus: si per solum puluereum forte curratur, ubi pes fuerit de terra a

---

5 Il. X 308 12 Aen. X 554 15 Il. K 457 21 Il. Ψ 380 24 Georg. III 111 27 Il. Ψ 763

---

5 ΑΓΕΤΟС *P* 6 πεδίονδε] ΠΕΔΕ *P* 7 ΛΑΤΩΟΝ *P* 8 ΟΙΜΕ|СΗ *P* 9 uirgilio *add. Cantabrig., om. P* 15 ΦΘΕΓ-ΓΟ|ΥΛ'ΑΡΑ *P* ΚΟΝΙΝСΙΝΕΜΙΧΟΝ · *P* 21 ЄΥΜЄΛΟΙΟ *P* 22 ЄΘΡΜЄΤЄΡΝΑΥΤΩΓ | ΚΑЄΦΑΛΑС ΚΑΤΑΘΟΝЄΤЄСЄ · at ıſte *P* 27 ποccιν ἔτυπτε] ΠΟ|ΑΙΝЄΤΙΝΤЄ *P* ΚΟΝΙΜΑΜ-ΦΙΧΥΟΗΝΑ · eſt *P*

currente sublatus, uestigium sine dubio signatum uidetur: et tamen celerius cogitatione puluis qui ictu pedis fuerat excussus uestigio superfunditur.
5 ait ergo diuinus poeta ita proximum fuisse qui sequebatur ut occuparet antecedentis uestigium antequam puluis ei superfunderetur. at hic uester idem significare cupiens quid ait?

calcemque terit iam calce Diores.

6 uide et in hoc Homeri cultum

κεῖτ' ἀποδοχμώσας πλατὺν αὐχένα.

iste ait

ceruicem inflexam posuit.

7 hos quoque uersus si uidetur conparemus

ἅρματα δ' ἄλλοτε μὲν χθονὶ πίλνατο πουλυβο-
ἄλλοτε δ' ἀιξασκε μετήορα. [τείρῃ,
iamque humiles iamque elati sublime uidentur
aera per tenerum ferri.

8 *πασάων δ' ὑπὲρ ἥγε κάρη ἔχει ἠδὲ μέτωπα.*
ingrediensque deas supereminet omnes.

9 *ὑμεῖς γὰρ θεαί ἐστε, πάρεστέ τε ἴστε τε πάντα.*
et meministis enim, diuae, et memorare potestis.

10 clamores simul horrendos ad sidera tollit:
qualis mugitus fugit cum saucius aram
taurus et incertam excussit ceruice securim.
αὐτὰρ ὁ θυμὸν ἄισθε καὶ ἤρυγεν ὡς ὅτε ταῦρος
ἤρυγεν ἑλκόμενος Ἑλικώνιον ἀμφὶ ἄνακτα
κούρων ἑλκόντων· γάνυται δέ τε τοῖς Ἐνοσίχθων.

---

8 Aen. V 324 10 Od. ι 372 12 Aen. III 631 14 Il. Ψ 368 16 Georg. III 108 18 Od. ζ 107 19 Aen. I 501 20 Il. B 485 21 Aen. VII 645 22 ib. II 222 25 Il. Υ 403

---

10 ΚΑΙΤ *P* ΠΑΑΤΥΝ *P* 14 ΧΕΟΝΙ *P* 16 humılıſ *P* 18 ΥΝΕΡΗΓΟΚΑ|ΡΕΕΧΕΝΗΛΕ ΜΕΤΟΠΑ *P* 20 ΥΜΕ-ΓΕΡΑΡΘΕΑΤΕϹΤΕΟΠΑΡΕϹΤΕΤΕΙΟΤΕΤΕΠΑ|ΗΤΑ · *P* 25
ω
ΑΙΤΑΡ *P* Ν|ΡΙΓΕΝ *P* 27 ΕΛΚΟΝΤΩΝ | *P* ΕΝΟϹΙΧΕ-ΘΩ̄ · *P*

inspecto hic utriusque filo quantam distantiam de- 11
prehendes? sed nec hoc minus eleganter quod de tauro ad sacrificium tracto loquens meminit et Apollinis *Ἑλικώνιον ἀμφὶ ἄνακτα*. sed et Neptuni meminit *γάνυται δέ τε τοῖς Ἐνοσίχθων*. his autem duobus praecipue rem diuinam fieri tauro testis est ipse Vergilius

taurum Neptuno, taurum tibi, pulcher Apollo.—
in segetem ueluti cum flamma furentibus Austris 12
incidit aut rapidus montano flumine torrens
sternit agros, sternit sata laeta boumque labores
praecipitesque trahit siluas, stupet inscius alto
accipiens sonitum saxi de uertice pastor.
ὡς δ' ὅτε πῦρ ἀίδηλον ἐν ἀξύλῳ ἐμπέσῃ ὕλῃ,
πάντῃ τ' εἰλυφόων ἄνεμος φέρει, οἱ δέ τε θάμνοι
πρόρριζοι πίπτουσιν ἐπειγόμενοι πυρὸς ὁρμῇ. —
θῦνε γὰρ ἂμ πεδίον, ποταμῷ πλήθοντι ἐοικὼς 13
χειμάρρῳ, ὅστ' ὦκα ῥέων ἐκέδασσε γεφύρας·
τὸν δ' οὔτ' ἄρ τε γέφυραι ἐεργμέναι ἰσχανόωσιν,
οὔτ' ἄρα ἕρκεα ἴσχει ἀλωάων ἐριθηλέων,
ἐλθόντ' ἐξαπίνης, ὅτ' ἐπιβρίσῃ Διὸς ὄμβρος·
πολλὰ δ' ὑπ' αὐτοῦ ἔργα κατήριπε κάλ' αἰζηῶν·
ὣς ὑπὸ Τυδείδῃ πυκιναὶ κλονέοντο φάλαγγες.

et duas parabolas temerauit ut unam faceret trahens hinc ignem inde torrentem et dignitatem neutrius impleuit

---

8 Aen. III 119 9 ib. II 304 14 Il. Λ 155 17 Il. Ε 87

---

5 ΓΑΝΥΔΑΙΔΕ ΤΟΤΕΙϹΕΝΟϹ|ΙΧΕѠΝ · *P* 12 ſiluaſ tunc ınſcıuſ *P* 14 ὅτε] ΤΕ *P* ΑΖΥΛѠΙ *P* 15 ΠΑΝΤΕΙΖΕΙΑΥΦΟѠΝ *P* ΑΜΝΟΙ · | *P* 16 ΠΡΟΠΙΖΕΙΠΙΤΟΙϹΙΝΕΝΑΤΟΜΕΝΟΙ *P* 17 ΕΘΥΝΕ *P'* ΑΜΝΕΔΙΟΝ *P* ΠΛΗΘΟΝΤΙΕΟΚѠϹ · | *P* 18 ѠΚΕΡΑѠΝ *P* ΓΕΟΨΡΑϹ · | *P* 19 ΕΕΡΕΜΕΝΑΙ *P* 20 ΟΥΓ *P* 21 ΕΞΑΠΙΝΕϹ *P* 22 ΚΑΤΕΡΙΒΕ *P* ΑΤΕϹΙΖΕѠ · | *P* 23 ΤΙΚΙΝΑΤΙ *P* ΤΡѠѠΝ · ΦΑΛΑΓΕϹ ** (*fuit in ras. ut uid.* ΤΡ) *P*

19 Homerus magnitudinem corporum alto latoque dimensus est et uerborum ambitu membra depinxit, uester ait immania corpora nihilque ulterius adiecit mensurarum nomina non ausus attingere. ille de construendis montibus conatum insanae molitionis expressit, hic adgressos rescindere caelum dixisse contentus est. postremo locum loco si conpares, pudendam inuenies differentiam.

20 fluctus uti primo coepit cum albescere ponto,
paulatim sese tollit mare et altius undas
erigit, inde imo consurgit ad aethera fundo.
ὡς δ' ὅτ' ἐν αἰγιαλῷ πολυηχέι κῦμα θαλάσσης
ὄρνυτ' ἐπασσύτερον Ζεφύρου ὑποκινήσαντος·
πόντῳ μὲν τὰ πρῶτα κορύσσεται, αὐτὰρ ἔπειτα
χέρσῳ ῥηγνύμενον μεγάλα βρέμει, ἀμφὶ δέ τ' ἄκρας
κυρτὸν ἐὸν κορυφοῦται, ἀποπτύει δ' ἁλὸς ἄχνην.

21 ille cum marino motu et littoreos fluctus ab initio describit, hoc iste praeteruolat. deinde quod ait ille πόντῳ μὲν τὰ πρῶτα κορύσσεται, Maro ad hoc uertit paulatim sese tollit mare. ille fluctus incremento suo ait in sublime curuatos littoribus inlidi et asperginem collectae sordis exspuere quod nulla expressius pictura signaret, uester mare a fundo ad aethera usque perducit.

22 dixerat, idque ratum Stygii per flumina fratris
per pice torrentis atraque uoragine ripas
adnuit et totum nutu tremefecit Olympum.
ἦ καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων·

9 Aen. VII 528 12 Il. Δ 422 26 Aen. VIIII 104
29 Il. A 528

6 adgreſſuſ | *P* 9 cępıt *P* 12 ωCAΔOTENAIΓIΛAω ΠOΛHXEI KYMAOΛAΛA ** HC · | (*in ras. fuit* ЄЄ) *P* 13 ЄNACCYTЄPOAI *P* 14 ΠONTO *P* KAOPYÇCЄTAI *P* 22 lıtorıbuſ *P'* 24 expeſſıuſ *P'* 26 ſtıgu *P* 27 torrenteſ *ni fallor P'* 28 totam *P* olīpū · | *P* 29 KPONION · | *P*

ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὄλυμπον. —
καὶ τὸ κατειβόμενον Στυγὸς ὕδωρ ὅστε μέγιστος
ὅρκος δεινότατός τε πέλει μακάρεσσι θεοῖσιν.

Phidias cum Iouem Olympium fingeret, interrogatus de quo exemplo diuinam mutuaretur effigiem, respondit archetypum Iouis in his se tribus Homeri uersibus inuenisse 23

ἦ καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων·
ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὄλυμπον,

nam de superciliis et crinibus totum se Iouis uultum collegisse. quod utrumque uidetis a Vergilio praetermissum. sane concussum Olympum nutus maiestate non tacuit, ius iurandum uero ex alio Homeri loco sumpsit ut translationis sterilitas hac adiectione conpensaretur.

ora puer prima signans intonsa iuuenta. 24
πρῶτον ὑπηνήτῃ, τοῦπερ χαριεστάτη ἥβη,

praetermissa gratia incipientis pubertatis — *τοῦπερ χαριεστάτη ἥβη* — minus gratam fecit Latinam descriptionem.

ut fera, quae densa uenantum saepta corona 25
contra tela furit seseque haud nescia morti
inicit et saltu supra uenabula fertur.
Πηλείδης δ' ἑτέρωθεν ἐναντίος ὦρτο λέων ὣς
σίντης ὅν τε καὶ ἄνδρες ἀποκτάμεναι μεμάασιν

---

4 Il. O 37 19 Aen. VIIII 181 20 Od. κ 279 24 Aen. VIIII 551 27 Il. Υ 164

---

2 ΕΛΕΛΙΖΕΝ *P* 4 CΙΤΥΓΟC (Γ *corr. ex* Τ) *P* ΜΕΤΙCΤΟC *P* 6 fidiaſ *P* olimpium *P* 8 archetippum *P* tubuſ *P'* 9 uenibuſ *P'* 10 ΚΡΟΗΗΙΩΝ · *P* 12 ΑΤΑΝΑΤΟΙΟ *P* 15 olimpum *P* 19 ora — iuuenta *in* Η *ras. in P* 20 ΥΠΗΝΗ *P* ΝΒΗ *P* 22 ΝΒЄ *P* 25 haud *om. P* 27 ΕΝΑΝΤΙΟ∗C (*in ras. fuit* Υ) *P*

ἀγρόμενοι, πᾶς δῆμος· ὁ δὲ πρῶτον μὲν ἀτίζων
ἔρχεται ἀλλ' ὅτε κέν τις ἀρηιθόων αἰζηῶν
* * * * * * * * *
γίγνεται, ἐν δέ τέ οἱ κραδίῃ στένει ἄλκιμον ἦτορ,
οὐρῇ δὲ πλευράς τε καὶ ἰσχία ἀμφοτέρωθεν
μαστίεται, ἑὲ δ' αὐτὸν ἐποτρύνει μαχέεσθαι·
γλαυκιόων δ' ἰθὺς φέρεται μένει ἤν τινα πέφνῃ
ἀνδρῶν ἢ αὐτὸς φθίεται πρώτῳ ἐν ὁμίλῳ·
ὣς Ἀχιλῆ' ὤτρυνε μένος καὶ θυμὸς ἀγήνωρ
ἀντίον ἐλθέμεναι μεγαλήτορος Αἰνείαο.

26 uidetis in angustum Latinam parabolam sic esse contractam ut nihil possit esse ieiunius, Graecam e contra et uerborum et rerum copia pompam uerae uenationis implesse. in tanta ergo differentia paene erubescendum est conparare.

27 haud aliter Troianae acies aciesque Latinae
concurrunt: haeret pede pes densusque uiro uir.
ὣς ἄραρον κόρυθές τε καὶ ἀσπίδες ὀμφαλόεσσαι,
ἀσπὶς ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε κόρυς κόρυν ἀνέρα δ' ἀνήρ.

quanta sit differentia utriusque loci lectori aestimandum relinquo.

28 utque uolans alte raptum cum fulua draconem
fert aquila implicuitque pedes atque unguibus haesit:
saucius at serpens sinuosa uolumina uersat,
arrectisque horret squamis et sibilat ore
arduus insurgens: illa haud minus urguet obunco
luctantem rostro, simul aethera uerberat alis.

16 Aen. X 360 18 Il. Π 214 23 Aen. XI 751

2 ΑΡΧΑΤΑΙ *P* 3 *om.* *P* 4 ΙΙΝΕΤΑΙ *P* ΚΡΑΔΙΕ^{Η} *P* ἦτορ] ΤΟΡ·| *P* 6 δ] Λ *P* ΜΑΧΕΕϹΤΑΙ *P* 7 ΓΛΑΥΚΙΩ|ΟΝ *P* ΠΕΦΝΕΙ·ΑΝΑΡΩ|Ν *P* 8 ΦΘΕΙΕΤΑΙ *P* ὁμίλῳ] ΕΜΙΑΩ· *P* 9 ΘΥΜΟϹ *P* 18 ΚΟΡΥΘΟϹ *P* καί] ΚΑ *P* ΟΜΦΑΛΟΕϹϹΑΡ *P* 19 ἔρειδε] Ε *P* 28 ab unco *P*

ὄρνις γάρ σφιν ἐπῆλθε περησέμεναι μεμαῶσιν, 29
αἰετὸς ὑψιπέτης ἐπ' ἀριστερὰ λαὸν ἐέργων
φοινήεντα δράκοντα φέρων ὀνύχεσσι πέλωρον
ζωὸν ἔτ' ἀσπαίροντα· καὶ οὔπω λήθετο χάρμης.
κόψε γὰρ αὐτὸν ἔχοντα κατὰ στῆθος παρὰ δειρὴν
ἰδνωθεὶς ὀπίσω· ὁ δ' ἀπὸ ἕθεν ἧκε χαμᾶζε
ἀλγήσας ὀδύνῃσι, μέσῳ δ' ἐνὶ κάββαλ' ὁμίλῳ·
αὐτὸς δὲ κλάγξας πέτετο πνοιῇς ἀνέμοιο.

Vergilius solam aquilae praedam refert, nec Home- 30 ricae aquilae omen aduertit, quae et sinistra ueniens uincentium prohibebat accessum et accepto a captiuo serpente morsu praedam dolore deiecit, factoque tripudio solistimo cum clamore dolorem testante praeteruolat: quibus omnibus uictoriae praeuaricatio significabatur. his praetermissis, quae animam parabolae dabant, uelut exanimum in Latinis uersibus corpus remansit.

parua metu primo, mox sese adtollit in auras, 31
ingrediturque solo et caput inter nubila condit.
ἥτ' ὀλίγη μὲν πρῶτα κορύσσεται αὐτὰρ ἔπειτα
οὐρανῷ ἐστήριξε κάρη καὶ ἐπὶ χθονὶ βαίνει.

Homerus Ἔριν id est contentionem a paruo dixit incipere et postea in incrementum ad caelum usque succrescere. hoc idem Maro de Fama dixit sed incongrue. neque enim aequa sunt augmenta con- 32 tentionis et famae quia contentio etsi usque ad mutuas uastationes ac bella processerit, adhuc contentio est et manet ipsa quae creuit, fama uero cum in immensum prodit, fama esse iam desinit et

1 Il. Μ 200   18 Aen. IIII 176   20 Il. Δ 442

1 ΤΑΡ *P*   ЄΠЄΛΘЄ *P*   ΜЄΜΑΟCĪ · | *P*   2 ΥΨΙ-ΠЄΤЄC *P*   ЄЄΡΓΟΝ *P*   3 ΦЄΡΟΝ *P*   ΠЄΛΩΡῶ · | *P*   5 ЄΧΟΝΠΑ *P*   6 ἕθεν ἧκε] ЄCЄΗΝ ΚЄ *P*   7 ЄΝΚΑΒΒΑΧ *P*   8 ΚΛΑΤΞΑC *P*   ΑΝΟΜΟΙΟ *P*   12 ſepente *P′*   20 ΟΔΙΓΟΝ | *P*   ΠΡΙΡΩΤΑ ΚΟΡΙCЄΓΑΙ *P*   ЄΠЄΤΑ *P*   21 Θ *add. ante* ἐςτήριξε *P*   ΚΑΤΗΠΙΧΘΟΝΙΑ *P*   22 ЄΠΙΝ *P*   24 ſucceſcere *P′*

fit notio rei iam cognitae. quis enim iam famam uocet cum res aliqua a terra in caelum nota sit? deinde nec ipsam hyperbolen potuit aequare. ille
33 caelum dixit, hic auras et nubila. haec autem ratio fuit non aequandi omnia quae ab auctore transcripsit, quod in omni operis sui parte alicuius Homerici loci imitationem uolebat inserere nec tamen humanis uiribus illam diuinitatem ubique poterat aequare, ut in illo loco quem uolo omnium nostrum
34 iudicio in commune pensari. Minerua Diomedi suo pugnanti dumtaxat flammarum addit ardorem et inter hostium caedes fulgor capitis uel armorum pro milite minatur

δαῖέ οἱ ἐκ κόρυθός τε καὶ ἀσπίδος ἀκάματον πῦρ.

35 hoc miratus supra modum Vergilius inmodice est usus. modo enim ita de Turno dicit

tremunt sub uertice cristae
sanguineae clipeoque micantia fulmina mittunt:

modo idem ponit de Aenea

ardet apex capiti cristisque ac uertice flamma
funditur, et uastos umbo uomit aereus ignis.

quod quam importune sit positum hinc apparet quod necdum pugnabat Aeneas sed tantum in naui ue-
36 niens apparebat. alio loco

cui triplici crinita iuba galea alta Chimaeram
sustinet Aetnaeos efflantem faucibus ignis.

quid quod Aeneas recens allatis armis a Vulcano et in terra positis miratur

terribilem cristis galeam flammasque uomentem?

37 uultis aliam fruendi auiditatem uidere? loci huius supra meminimus: fulgore correptus.

---

14 Il. Є 4 17 Aen. VIIII 732 20 ib. X 270 25 ib. VII 785 29 ib. VIII 620

---

12 *in* cedeſ *posterior* e *in ras. in P* 14 ΑCΠΙΔΟΑ *P* ΠΙΡ · *P* 18 clıpıoq. *P'* 25 trıplıcẽ *P'* chımeram *P* 26 ẹṣ &hne|oſ *P* 29 uocantem *P*

ἦ καὶ κυανέῃσιν ἐπ' ὀφρύσι νεῦσε Κρονίων·
ἀμβρόσιαι δ' ἄρα χαῖται ἐπερρώσαντο ἄνακτος
κρατὸς ἀπ' ἀθανάτοιο, μέγαν δ' ἐλέλιξεν Ὄλυμπον.

sero uoluit loquenti Ioui adsignare parem reueren- 38
tiam. nam cum et in primo uolumine et in quarto
et in nono loquatur quaedam Iuppiter sine tumultu,
denique post Iunonis et Veneris iurgium

infit. eo dicente deum domus alta silescit
et tremefacta solo tellus, silet arduus aether,
tum Zephyri posuere, premit placida aequora pontus

tamquam non idem sit qui locutus sit paulo ante
sine ullo mundi totius obsequio. similis inportuni- 39
tas est in eiusdem Iouis lance quam ex illo loco
sumpsit

καὶ τότε δὴ χρύσεια πατὴρ ἐτίτηνε τάλαντα.

nam cum iam de Turno praedixisset Iuno

nunc iuuenem imparibus uideo concurrere fatis
Parcarumque dies et lux inimica propinquat

manifestumque esset Turnum utique periturum, sero
tamen

Iuppiter ipse duas aequato examine lances
sustinet et fata imponit diuersa duorum.

sed haec et talia ignoscenda Vergilio, qui studii 40
circa Homerum nimietate excedit modum. et re
uera non poterat non in aliquibus minor uideri, qui
per omnem poesin suam hoc uno est praecipue usus
archetypo. acriter enim in Homerum oculos intendit ut aemularetur eius non modo magnitudinem sed et simplicitatem et praesentiam orationis et ta-

---

8 Aen. X 101 15 Il. X 209 17 Aen. XII 149 21 ib. XII 725

---

1 ΚΥΑΝΕΝΕΗϹ ΙΝ *P* 3 ΚΡΙΟϹ *P* ΕΛΕΛΙΠΕΝ *P* 4 ſeruo *P* 7 ueneriſ] ıeneorıſ *P* 8 dıcente dıcente domuſ *P* 15 *in* Ε|ΤΙΤΗΝΕ *post* Η *deletum* & (*ut uid.*) *in P* ΤΑΛΑΗΤΑ *P* 21 *post* examıne *deletum* duaſ, *omisso uoc.* lances *in P* 27 archeypo *P* 28 eıuſ *add. Cantabr. om. P* 29 oratıonıſ *in ras. in P*

41 citam maiestatem. hinc diuersarum inter heroas suos personarum uaria magnificatio, hinc deorum interpositio, hinc auctoritas fabulosorum, hinc adfectuum naturalis expressio, hinc monumentorum persecutio, hinc parabolarum exaggeratio, hinc torrentis orationis sonitus, hinc rerum singularum cum splendore fastigium.

XIIII Adeo autem Vergilio Homeri dulcis imitatio est ut et in uersibus uitia quae a non nullis imperite reprehenduntur imitatus sit, eos dico quos Graeci uocant *ἀκεφάλους*, *λαγαρούς*, *ὑπερκαταληκτικούς*, quos hic quoque Homericum stilum approbans non

2 refugit ut sunt apud ipsum *ἀκέφαλοι*

arietat in portas,
parietibus textum caecis iter

3 et similia, *λαγαροὶ* autem, qui in medio uersu breues syllabas pro longis habent

et duros obice postes.
concilium ipse pater et magna incepta Latinus.

4 *ὑπερκαταληκτικοὶ* syllaba longiores sunt

quin protinus omnia

et

Vulcano decoquit humorem

et

spumas miscent argenti uiuaque sulphura

et

arbutus horrida.

5 sunt apud Homerum uersus uulsis ac rasis similes et nihil differentes ab usu loquendi. hos quoque tamquam heroice incomptos adamauit

---

14 Aen. XI 890 15 ib. V 589 18 ib. XI 890 19 ib. XI 469 21 ib. VI 33 23 Georg. I 295 25 ib. III 449 27 ib. II 69

---

5 perſequutio *P* 7 faſtigium *P* 11 ΛΑΓΑΡΟΥC *P* 12 heroicum ſtilum *P* 13 acephali *P* 14 por¦tiſ *P* 15 abietibuſ textum *P* 16 beueſ *P'* ſillabaſ *P* 20 ſillaba *P* 22 et *om.* *P* 25 argenti miſcent *P*

ἵππους δὲ ξανθὰς ἑκατὸν καὶ πεντήκοντα
πάσας θηλείας.
omnia uincit Amor et nos cedamus Amori —
nudus in ignota Palinure iacebis harena.

sunt amoenae repetitiones quas non fugit 6
ἅτε παρθένος ἠΐθεός τε
παρθένος ἠΐθεός τ' ὀαρίζετον ἀλλήλοιιν.
Pan etiam Arcadia mecum si iudice certet
Pan etiam Arcadia dicet se iudice uictum.

Homerica quoque epitheta quantum sit admiratus 7
imitando confessus est
μοιρηγενὲς ὀλβιόδαιμον,
χαλκεοθωρήκων ἀτὰρ ἀσπίδες ὀμφαλόεσσαι,
θωρήκων τε νεοσμήκτων,
κυανοχαῖτα Ποσειδάων,
Διὸς νεφεληγερέταο,
οὔρεά τε σκιόεντα θάλασσά τε ἠχήεσσα,
κύαμοι κυανόχροες,
et mille talium uocabulorum, quibus uelut sideribus micat diuini carminis uariata maiestas. ad haec a 8
uestro respondetur
malesuada fames
auricomi rami
centumgeminus Briareus.
adde et fumiferam noctem et quicquid in singulis paene uersibus diligens lector agnoscit. saepe 9

---

1 Il. Λ 680 3 eclog. X 69 4 Aen. V 871 6 Il. X 127 8 eclog. IIII 58 12 Il. Γ 182 13 Il. Δ 448 14 Il. N 342 15 Il. N 563 et Ξ 390 16 Il. Ε 631 17 Il. A 157 18 Il. N 589 22 Aen. VI 276 23 ib. VI 141 24 ib. VI 287 25 ib. VIII 255

---

1 καί] K *P*, *deinde* ΠΕΝΤΕ|ΚΟΝΤΑ *P* ΤẸ[Η]ΛΕΙΑC *P* 5 amẹnẹ *P* 6 ΠΑΡ|ΦΕΝΟC ΗΙΟΕΟC *P* 7 ΠΑΡΟΕΝΕC·ΗΟΕΟC *P* ΤΕ] Π *P* 8 *et* 9 archadia *P* 12 ΜΟΙΡΗ-ΤΗΝΕ COΛΟΒΙΟΛΙΜΟΝ *P* 13 ΑCΠ[Ι]ΑΕC *P* 14 ΘΟΡΗΚ·ΩΝΕΟCCΜΗΚ|ΤΩΝ ΚΟΑΝΟΧΑΙΤΑΠ·ΟCΙΔΩΝ *P* 16 ΝΕ-ΦΕ·ΛΗΤΕΡΕ|ΤΑΟΟΥΡΠΕΑ *P* 17 ΘΑΛΛΑΑΤΕΗ·ΧΝΕΕΑ *P*

Homerus inter narrandum uelut ad aliquem dirigit orationem

ἔνθ' οὐκ ἂν βρίζοντα ἴδοις Ἀγαμέμνονα δῖον,

et

φαίης κεν ζάκοτόν τινα ἔμμεναι ἄφρονά θ' αὔτως.

10 nec hoc Vergilius praetermisit

migrantes cernas totaque ex urbe ruentes

et

totumque instructo Marte uideres
feruere Leucaten

et

Pelago credas innare reuulsas
Cycladas

et

studio incassum uideas gestire lauandi.

11 item diuinus ille uates res uel paulo uel multo ante transactas oportune ad narrationis suae seriem reuocat ut et historicum stilum uitet non per ordinem digerendo quae gesta sunt nec tamen praeteritorum
12 nobis notitiam subtrahat. Theben Asiae ciuitatem aliasque plurimas Achilles antequam irasceretur euerterat, sed Homeri opus ab Achillis ira sumpsit exordium. ne igitur ignoraremus quae prius gesta sunt, fit eorum tempestiua narratio

ᾠχόμεθ' ἐς Θήβην ἱερὴν πόλιν Ἠετίωνος,
τὴν δὲ διεπράθομέν τε καὶ ἤγομεν ἐνθάδε πάντα,

et alibi

---

3 Il. Δ 223   5 Il. Γ 220   7 Aen. IIII 401   9 ib. VIII 676   12 ib. VIII 691   15 Georg. I 387   25 Il. Α 366

---

3 ЄΝЄ *P*   ΒΡΙΖΟΝΑ *P*   ΑΤΑΜЄΜΝΟΝΑ *P*   5 ΦΑΙΝϹ|ΡЄΝΤΑΚΟΤΟΝ *P*   ΑΛΦΡΟΝΑΤΑΥ^ΤΑϹ·|*P*   10 leuchaten *P*   13 cicladaſ *P*   20 teben *P*   24 tempoſtiua *P'*   25 ωΧΟΜЄΘ *P*   ΘЄΒΗΝ ΙЄΡΗ *P*   Є̣ΤΙΜΝΟϹ [Η supra] *P*   26 ΔΙЄ|ΠΡΑΘЄΜЄΝ *P*

δώδεκα δὴ σὺν νηυσὶ πόλεις ἀλάπαξ' ἀνθρώπων,
πεζὸς δ' ἕνδεκά φημι κατὰ Τροίην ἐρίβωλον.

item ne ignoraremus quo duce classis Graecorum ignotum sibi Troiae litus inuenerit, cum de Calchante quereretur, ait 13

καὶ νήεσσ' ἡγήσατ' Ἀχαιῶν Ἴλιον εἴσω
ἣν διὰ μαντοσύνην, τήν οἱ πόρε Φοῖβος Ἀπόλλων.

et ipse Calchas narrat omen quod Graecis nauigantibus de serpente passerum populatore contigerit, ex quo denuntiatum est exercitum annos decem in hostico futurum. alio loco senex id est referendis fabulis amica et loquax aetas res refert uetustas 14

ἤδη γάρ ποτ' ἐγὼ καὶ ἀρείοσιν ἠέπερ ὑμῖν
ἀνδράσιν ὡμίλησα et reliqua

et alibi

αἴθ' ὡς ἡβώοιμι, βίη δέ μοι ἔμπεδος εἴη

et sequentia. Vergilius omne hoc genus pulcherrime aemulatus est 15

nam memini Hesionae uisentem regna sororis
Laomedontiaden Priamum

et

atque equidem memini Teucrum Sidona uenire

et

qualis eram cum primam aciem Praeneste sub ipsa
straui

et de furto uel poena Caci tota narratio. nec ue- 16

---

1 Il. I 328 6 Il. A 71 13 Il. A 260 16 Il. H 157 19 Aen. VIII 157 22 ib. I 619 24 ib. VIII 561 26 ib. VIII 193

---

1 ΩCΔEKAMENCYN *P* ΠΟΛΙCΑ ΛΑΠΑΑΝΟΡΗΠΩ·| ΠΟ̣ΖΟC (ε *supra* Ο) *P* 3 gecoꝗ *P'* 4 calcante *P* 6 νήεcc'] NHCC *P* ΙΔΙΟΝ *P* 7 *ΑΠΟΛΛΩΝ *P* 8 calcaſ *P* gecıſ *P'* 13 ΗΔΗΓΑΡΤΕΓΩΚΙ ΑΡ̣ΕΤΟCΙΝ ΗΕΡΕ|ΠΥΜΙΝ *P* 14 ΩΜΙΑΝCΑ *P* 16 ΑΙΤ̣ΟCΝΗΒΩ¦ΟΙΜΙ (θ *supra* Τ) *P* ΜΠΕΔΟC *P* 24 preneſte *P* 25 ſtra*ui (*uiꝗ. fuisse* t) *P* 26 pena *P*

tustissima tacuit, quin et ipsa notitiae nostrae auctoris sui imitator ingereret

namque ferunt luctu Cygnum Phaethontis amati

et similia.

XV Vbi uero enumerantur auxilia, quem Graeci catalogum uocant, eundem auctorem suum conatus imitari in non nullis paululum a grauitate Homerica
2 deuiauit. primum quod Homerus praetermissis Athenis ac Lacedaemone uel ipsis Mycenis, unde erat rector exercitus, Boeotiam in catalogi sui capite locauit, non ob loci aliquam dignitatem, sed notissimum promuntorium ad exordium sibi enumeratio-
3 nis elegit, unde progrediens modo mediterranea modo maritima iuncta describit, inde rursus ad utrumque situm cohaerentium locorum disciplina describentis uelut iter agentis accedit nec ullo saltu cohaerentiam regionum in libro suo hiare permittit sed hoc uiandi more procedens redit unde digressus est et ita finitur quicquid enumeratio eius amplecti-
4 tur: contra Vergilius nullum in commemorandis regionibus ordinem seruat sed locorum seriem saltibus lacerat. adducit primum Clusio et Cosis Massicum. Abas hunc sequitur manu Populoniae Iluaeque comitatus. post hos Asilan miserunt Pisae, quae in quam longinqua sint Etruriae parte notius est quam ut adnotandum sit. inde mox redit Caere et Pyrgos et Grauiscas, loca urbi proxima, quibus ducem Asturem dedit. hinc rapit illum Cinirus ad Ligu-
5 riam, Ocnus Mantuam. sed nec in catalogo auxiliorum Turni, si uelis situm locorum mente percurrere, inuenies illum continentiam regionum secutum.

---

3 Aen. X 189 8 Il. B 494 20 Aen. X 166

---

1 quı | nec ıpſa *P* 3 cynū ph&ontıſ amatı *P* 8 deuıcauıt *P* 9 mıcenıſ *P* 10 bo&ıā *P*, *cf. ad p. 63, 12* 12 ꝑmunctorıv̄ | *P* 22 marſıcū *P* 26 cerę & pırgoſ *P* 27 oraıııſcaſ *P* 28 ad lıgu · mantuā (ad lı *in ras.*) *P* (above: rıā ocnuſ) 31 ſequutū *P*

deinde Homerus omnes quos in catalogo enumerat 6
etiam pugnantes uel prospera uel sinistra sorte commemorat et, cum uult dicere occisos quos catalogo non inseruit, non hominis sed multitudinis nomen inducit et quotiens multam necem significare uult, messem hominum factam esse dicit, nulli certum nomen facile extra catalogum uel addens in acie uel detrahens. sed Maro uester anxietatem huius 7
obseruationis omisit. nam et in catalogo nominatos praeterit in bello et alios nominat ante non dictos. sub Massico duce mille manus iuuenum uenisse dixit

qui moenia Clusi
quique Cosas liquere,

deinde Turnus naui fugit

qua rex Clusinis aduectus Osinius oris,

quem Osinium numquam antea nominauit et nunc ineptum est regem sub Massico militare. praeterea 8
nec Massicus nec Osinius in bello penitus apparent sed et illi quos dicit fortemque Gyam fortemque Serestum, pulcher quoque Aquiculus et Mauortius Haemon et fortissimus Vmbro et Virbius Hippolyti proles pulcherrima bello, nullum locum inter pugnantium agmina uel gloriosa uel turpi commemoratione meruerunt. † Antio item- 9
que Cupauo et Cinirus, insignes Cygni Phaethontisque fabulis, nullam pugnae operam praestant cum Alesus et Sacrator ignotissimi pugnent et Atinas ante

---

11 Aen. X 167   16 ib. X 655   20 ib. I 612   21 ib. VIIII 684   22 ib. VIIII 685   23 ib. VII 752   24 ib. VII 761   26 (Cupauo) ib. X 187   27 ib. X 352 et 411   28 ib. X 747

---

1 numerat *P*   13 męnia clusj (*corr. ex* clusa) | *P*   14 chorasſ *P*   16 ad uectuſ osiniuſ · oriſq. moſoniū *P*   18 rege *P*   19 maſſi * cuſ (*uid. fuisse* maſſccuſ) *P*   19 pęnituſ *P*   20 qđ *P*   grā *P*   22 hemon *P*   23 ẏppolitı *P*   25 Antıo *P*   26 pauo *P*   cıner' *P*   ınſigneſ * * cıgnı ph&ontıſq. (*altera* g *ex* n *corr.*) *P*   27 preſtant *P*   28 Sacrator *Meursius*: ſacrato *P*

10 non dictus. deinde in his quos nominat fit saepe apud ipsum incauta confusio. in nono

Corinaeum sternit Asilas,

deinde in duodecimo Ebusum Corinaeus interficit

obuius ambustum torrem Corinaeus ab ara
corripit et uenienti Ebuso plagamque ferenti
occupat os.

11 sic et Numam quem Nisus occidit postea Aeneas persequitur fortemque Numam.
Camertem in decimo Aeneas sternit, at in duodecimo

Iuturna formam adsimulata Camertae.

12 Chlorea in undecimo occidit Camilla, in duodecimo Turnus. Palinurus Iasides et Iapix Iasides quaero an fratres sint. Hyrtacides est Hippocoon, et rursus Hyrtacides

Corynaeum sternit Asilas.

13 sed potuerunt duo unum nomen habuisse. ubi est illa in his casibus Homeri cautio? apud quem cum duo Aiaces sint, modo dicit Τελαμώνιος Αἴας, modo Ὀιλῆος ταχὺς Αἴας, item alibi ἶσον θυμὸν ἔχοντε ὁμώνυμοι, nec desinit quos iungit nomine insignibus separare ne cogatur lector suspiciones de uarie-
14 tate appellationis agitare. deinde in catalogo suo curauit Vergilius uitare fastidium, quod Homerus alia ratione non cauit eadem figura saepe repetita

---

1 Vergil. Aen. XI 869 2 ib. VIIII 571 4 ib. XII 298 8 ib. VIIII 454 9 ib. X 562 10 ib. X 562. XII 224 13 ib. XI 268. XII 363. V 843 14 ib. V 492 17 ib. VIIII 57 21 Il. P 720

---

1 dictus||| *p*, dıctum *P* ſepe *P* 3 corıneū *P* 4 corıneuſ *P* 5 corıneuſ *P* 10 undecımo *P* 12 forma *P* adſımılata *P* 13 Heclorea *P* 14 ıapıx *P* 15 hırtacıdeſ *P* 16 et rurſuſ hırtacıdeſ *P* 17 corıneū *P* et Nisus 'Hyrtacides comitem Aeneae quem miserat Ida' *Ianius* 20 ΤΑΛΑΜΩΝΙΟϹ *P* |||modo | (1 *littera eras.*) *P* 21 ΙΑΟϹ *P* 22 ΩΜΩΝΙΜΟΥ *P* 25 uırgılıvſ (v *ex corr. sed a 1. m. fort.* u, *quia propter maculam male natum erat, iteratum* (*cf. p. 311,7*) *P*

οἳ δ' Ἀσπληδόν' ἔναιον,
οἳ δ' Εὔβοιαν ἔχον,
οἵ τ' Ἄργος τ' εἶχον Τίρυνθά τε,
οἳ τ' εἶχον κοίλην Λακεδαίμονα κητώεσσαν.

hic autem uariat uelut dedecus aut crimen uitans 15
repetitionem

primus init bellum Tyrrhenis asper ab oris,
filius huic iuxta Lausus,
post hos insignem fama per gramina currum,
tum gemini fratres,
nec Praenestinae fundator,
at Messapus equum domitor,
ecce Sabinorum prisco de sanguine
hic Agamemnonius,
et te montosae,
quin et Marrubia uenit de gente sacerdos,
ibat et Hippolyti proles.

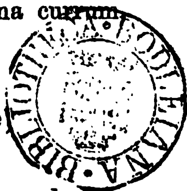

has copias fortasse putat aliquis diuinae illi simplicitati praeferendas sed nescio quo modo Homerum repetitio illa unice decet: est ingenio antiqui poetae digna enumerationique conueniens quod in loco, mera nomina relaturus, non incuruauit se neque minute torsit deducendo stilum per singulorum uarietates sed stat in consuetudine percensentium tamquam per aciem dispositos enumerans, quod non aliis quam numerorum fit uocabulis. 16 et tamen egregie, ubi oportet, de nominibus ducum uariat 17

αὐτὰρ Φωκήων Σχεδίος καὶ Ἐπίστροφος ἦρχον,

1—4 Il. B 511. 536. 559. 581 7—17 Verg. Aen. VII 647. 649. 655. 670. 678. 691. 706. 723. 744. 750. 761 28 Il. B 517

1 ACTANΔON *P* 3 IPYNO ATE *P* 4 ΛAKE ΔAI-MOA *P* KETAECCAN *P* 7 ın ıd *P* tırrenıſ *P* 13 ſanguıno *P'* 17 ıppolıtı *P* 18 puta*t (n *eras.*) *P* dıuı|nę *P* 20 repetıcıo *P* Eſt genıo (in *supra*) *P* aqtıquı *P*[1] 22 neq. *supra scr.* *P* 28 ΦΩKEYEIΩN *P* KI *P* EPI-CTPΦO||||||||CHXŌ (P *supra*) *P* (CP *uel* EP *eras.*) P

Λοκρῶν δ' ἡγεμόνευεν Ὀιλῆος ταχὺς Αἴας,
Νιρεὺς δ' αὖ Σύμηθεν ἄγεν τρεῖς νῆας ἐίσας.

18 illam uero enumerationis congestionem apud Homerum Maro admiratus ita expressit ut paene eum dixerim elegantius transtulisse

οἵ Κνωσσόν τ' εἶχον Γόρτυνά τε τειχιόεσσαν
Λύκτον Μίλητόν τε καὶ ἀργινόεντα Λύκαστον
Φαιστόν τε, et similia.

19 ad quod exemplum illa Vergiliana sunt

agmina densentur campis Arginaque pubes
Auruncaeque manus Rutuli ueteresque Sicani
stant Gauranae acies et picti scuta Labici,
qui saltus, Tiberine, tuos sacrumque Numici
litus arant Rutulosque exercent uomere colles
Circaeumque iugum, quis Iuppiter Anxuris aruis
praesidet — et cetera.

XVI Vterque in catalogo suo post difficilium rerum uel nominum narrationem infert fabulam cum uersibus amoenioribus, ut lectoris animus recreetur. 2 Homerus inter enumeranda regionum et urbium nomina facit locum fabulis quae horrorem satietatis excludant

καὶ Πτελεὸν καὶ Ἕλος καὶ Δώριον· ἔνθά τε Μοῦσαι
ἀντόμεναι, Θάμυριν τὸν Θρήικα παῦσαν ἀοιδῆς,
Οἰχαλίηθεν ἰόντα παρ' Εὐρύτου Οἰχαλιῆος·
στεῦτο γὰρ εὐχόμενος νικησέμεν, εἴπερ ἂν αὐταὶ

---

1 Il. B 527 2 Il. B 671 6 Il. B 646 9 Verg. Aen. VII 794 23 Il. B 594

H
1 OIΛEOC (*sic, non* Λ) *P* 2 NEIPEYC *P* ΔIA YCYΩXH|ΘEN *P* 4 expſſit *P* pene *P* 6 EXON PYTTA TE *P*
H
7 AY·TONMIΛETON *P* 8 ΦEΛY KIONTE *P* 11 putulı *P*[1] 12 gaurınę *P* 15 cırceũq. *P* auxırıſ *P* 21 ſacıetatıſ *P* 23 ΔE *P* 25 AOΔHC *P* 26 OIXAΛIOIOC *P*
K
27 NIXHCEMEN *P* ΠEPANA | MOYCAI *P*

Μοῦσαι ἀείδοιεν, κοῦραι Διὸς αἰγιόχοιο·
αἵ δὲ χολωσάμεναι πηρὸν θέσαν αὐτὰρ ἀοιδὴν
θεσπεσίην ἀφέλοντο καὶ ἐκλέλαθον κιθαριστύν,
et alibi 3
τῶν μὲν Τληπόλεμος δουρικλυτὸς ἡγεμόνευεν,
ὃν τέκεν Ἀστυόχεια βίῃ Ἡρακληείῃ,
τὴν ἄγετ' ἐξ Ἐφύρης ποταμοῦ ἄπο Σελλήεντος,
πέρσας ἄστεα πολλὰ Διοτρεφέων αἰζηῶν.
Τληπόλεμος δ', ἐπεὶ οὖν τράφ' ἐνὶ μεγάρῳ εὐπήκτῳ,
αὐτίκα πατρὸς ἑοῖο φίλον μήτρωα κατέκτα
et reliqua quibus protraxit iucunditatem. Vergilius 4
in hoc secutus auctorem in priore catalogo modo de
Auentino modo de Hippolyto fabulatur, in secundo
Cygnus ei fabula est. et sic amoenitas intertexta
fastidio narrationum medetur. in omnibus uero 5
Georgicorum libris hoc idem summa cum elegantia
fecit. nam post praecepta, quae natura res dura
est, ut legentis animum uel auditum nouaret, singulos libros acciti extrinsecus argumenti interpositione conclusit, primum de signis tempestatum, de laudatione rusticae uitae secundum, et tertius desinit in pestilentiam pecorum, quarti finis est de Orpheo et Aristaeo non otiosa narratio. ita in omni

5 Il. B 657 14 Verg. Aen. VII 655. ib. 765 15 ib. X 189 21 Georg. I 351 22 ib. II 458. III 478 23 ib. IIII 454

2 ΑΙΑC (*pro* αἵ δὲ) *P* ΑΜΔΗ̄ΥΤΑΙ *P* 3 ΚΑΙΕ ΚΛΕΛΟΘΟΝ *P* ΚΙΘΑΡΙΤΗ| (*sic*, C supra) *P* 5 ΤΛΗΠΤΟΛΕΜΟC *P* 6 ΩΝ *P* ΗΡΥCΑΛΗΕΙΗ *P* 7 ΑΦΥΡΗC *P* CΕΛΛΗΟΝΤ|||C (O *supra repetitum a 1. M. propter maculam. u. p. 308, 25*) *P* 8 ΔΙΟΤΡΕΦΕΟΝΑΙΖΗΜΗ· (Η supra) *P* 9 ΤΛΕΡΤΟΛΕΜΟC *P* ΤΦ *P* (*pro* τράφ') ΘΝΙΜΜ (*1 littera euanuit*) ΓΑΡΜΕΥΠΗΚ·| ΑΥΤΙ ΚΑ *P* 12 iocunditatem *P* 13 sequutus *P* 14 aduentino *P* ippolito *P* 15 cign' *P* 16 fastidia *p* narrationẽ *P* 17 summa *om. P, add. Cantabr.* 22 tcius *P* 24 aristeo *P* ociosa *P*

6 opere Maronis Homerica lucet imitatio. Homerus omnem poesin suam ita sententiis farsit ut singula eius *ἀποφθέγματα* uice prouerbiorum in omnium ore fungantur:

ἀλλ' οὔπως ἅμα πάντα θεοὶ δόσαν ἀνθρώποισι,
χρὴ ξεῖνον παρέοντα φιλεῖν, ἐθέλοντα δὲ πέμπειν,
μέτρον δ' ἐπὶ πᾶσιν ἄριστον,
οἱ πλέονες κακίους,
δειλαί τοι δειλῶν γε καὶ ἐγγύαι ἐγγυάασθαι,
ἀφρὼν δ' ὅς κ' ἐθέλοι πρὸς κρείσσονας ἀντιφε-
ρίζειν

7 et alia plurima. nec haec apud Vergilium frustra desideraueris

non omnia possumus omnes,
omnia uincit Amor,
labor omnia uicit
inprobus,
usque adeone mori miserum est?
stat sua cuique dies,
dolus an uirtus quis in hoste requirit?
et quid quaeque ferat regio et quid quaeque re-
cuset,
auri sacra fames.

8 et, ne obtundam nota referendo, mille sententiarum talium aut in ore sunt singulorum aut obuiae intentioni legentis occurrunt. in non nullis ab Homerica

---

5 Il. Δ 320   6 Od. ο 74   8 Od. β 277   9 Od. θ 351   14 Verg. eclog. VIII 63   15 ib. X 69   16 Georg. I 145   18 Aen. XII 646   19 ib. X 467   20 ib. II 390   21 Georg. I 53   22 Aen. III 57

---

2 poeſin *P*   3 uicē *P*   5 ΟΥΠΟϹ *P*   ΑΝΕΡω-ΡΟΙϹΙ | *P*   6 ΧΡΕ *P*   ΞΕΝΟΝ *P*   ΦΙΛΕΙΝΕ ΕΘΕ-ΛΟΝΤΑ *P*   ΠΕΝ · | ΠΕΙΝ *P*   7 ΕΡΙ *P*   ΑΡΙΝΤΟΝ *P*   8 ΚΑΚΤΟΥ *P*   9 ΤΕ (*pro* γε) *P*   ΚΙ *P*   ΕΓΓΙΑΤ *P*   10 Α ΦΡΟΝ *P*   ΤΟϹ *P*   ΚΡΕΑϹΟΝΑϹ · | *P*   17 ımpbuſ *P*   21 quıdq. | ferat *P*   24 optundā *P*   noua *P*

secta haud scio casune an sponte desciscit. fortunam Homerus nescire maluit et soli decreto, quam *μοῖραν* uocat, omnia regenda committit adeo ut hoc uocabulum *τύχη* in nulla parte Homerici uoluminis nominetur. contra Vergilius non solum nouit et meminit sed omnipotentiam quoque eidem tribuit, quam et philosophi qui eam nominant nihil sua ui posse sed decreti siue prouidentiae ministram esse
uoluerunt. et in fabulis seu in historiis non num- 9
quam idem facit. Aegaeon apud Homerum auxilio est Ioui, hunc contra Iouem armant uersus Maronis. Eumedes Dolonis proles bello praeclara animo manibusque parentem refert cum apud Homerum Dolon
inbellis sit. nullam commemorationem de iudicio 10
Paridis Homerus admittit. idem uates Ganymedem non ut Iunonis paelicem a Ioue raptum sed Iouialium poculorum ministrum in caelum a dis ascitum
refert uelut *θεοπρεπῶς*. Vergilius tantam deam, 11
quod cuiuis de honestis feminae deforme est, uelut specie uictam Paride iudicante doluisse et propter Catamiti paelicatum totam gentem eius uexasse com-
memorat. interdum sic auctorem suum dissimulan- 12
ter imitatur ut loci inde descripti solam dispositio-
nem mutet et faciat uelut aliud uideri. Homerus 13
ingenti spiritu ex perturbatione terrae ipsum Ditem patrem territum prosilire et exclamare quodam modo facit

ἔδδεισεν δ' ὑπένερθεν ἄναξ ἐνέρων Ἀιδωνεύς·

---

10 Il. A 403 11 Verg. Aen. X 565 12 ib. XII 346 13 Il. K 374 15 Il. Υ 234 18 Verg. Aen. I 27 28 Il. Υ 61

---

1 aut ſicoca ſt̃ eaan *P* 2 ſolı dõ**** quæ̃ (nec *ut uid. eras.*, ã *in* ẽ *corr.*) *P* 10 aegeon *P* 14 ımbellıſ *P* 15 ganımedẽ *P* 16 pęllıcẽ *P* ıouı alıū* (u *in ras.*, *uid. fuisse* alıud) *P* 17 dıſ *P* adſcıtũ *P* 18 uelud *P* tantũ *P* 19 cuiuis *Cantabrig.*: cuı' *P* 21 pelıcatum *P* 23 ıocı *P* 28 ΑΙΔΩΝΕΥ *P*

δείσας δ' ἐκ θρόνου ἆλτο καὶ ἴαχε, μή οἱ ὕπερθε
γαῖαν ἀναρρήξειε Ποσειδάων ἐνοσίχθων,
οἰκία δὲ θνητοῖσι καὶ ἀθανάτοισι φανείη
σμερδαλέ', εὐρώεντα, τάτε στυγέουσι θεοί περ.

14 hoc Maro non narrationis sed parabolae loco posuit ut aliud esse uideretur

non secus ac siqua penitus ui terra dehiscens
infernas reseret sedes et regna recludat
pallida, dis inuisa, superque immane barathrum
cernatur, trepident inmisso lumine Manes.

hoc quoque dissimulando subripuit. nam cum ille dixisset deos sine labore uiuere *θεοὶ ῥεῖα ζώοντες*, hoc idem dixit occultissime

di Iouis in tectis casum miserantur inanem
amborum et tantos mortalibus esse labores,

quibus ipsi scilicet carent.

XVII Quid Vergilio contulerit Homerus hinc maxime liquet quod, ubi rerum necessitas exegit a Marone dispositionem inchoandi belli, quam non habuit Homerus — quippe qui Achillis iram exordium sibi fecerit, quae decimo demum belli anno contigit —
2 laborauit ad rei nouae partum. ceruum fortuito saucium fecit causam tumultus. sed ubi uidit hoc leue nimisque puerile, dolorem auxit agrestium, ut impetus eorum sufficeret ad bellum. sed nec seruos Latini et maxime stabulo regio curantes atque ideo quid foederis cum Troianis Latinus icerit ex muneribus equorum et currus iugalis non ignorantes,
3 bellum generis domini oportebat inferre. quid igitur? deorum maxima deducitur e caelo, et maxima

7 Verg. Aen. VIII 243 12 Il. Z 138 14 Aen. X 758 22 ib. VII 749 27 ib. VII 260 30 ib. VII 286. 620

θ
1 δ' ἐκ θρόνου] ΔΕΡΘΡΟΝΟΥ *P* ΕΝΕΡΘΕΝ *P* 2 ΠΟϹΕΙΔΑΜΝΟΧΘΩΝ *P* 3 ΦΑΕΙΝΗ *P* 4 τάτε] ΤΕ *P* θεοί] ΘΟΙ *P* 9 baratrū *P* 10 trepıdant *P* ımmıſſo *P* 12 ΡΕΙΛ *P* 27 federıſ *P* ıecerıt *P*

Furiarum de Tartaris adsciscitur, sparguntur angues
uelut in scaena parturientes furorem, regina non
solum de penetralibus reuerentiae matronalis educi-
tur sed et per urbem mediam cogitur facere discur-
sus nec hoc contenta siluas petit accitis reliquis
matribus in societatem furoris. bacchatur chorus
quondam pudicus et orgia insana celebrantur. quid 4
plura? maluissem Maronem et in hac parte apud
auctorem suum uel apud quemlibet Graecorum alium
quod sequeretur habuisse. alium non frustra dixi,
quia non de unius racemis uindemiam sibi fecit sed
bene in rem suam uertit quidquid ubicumque inuenit
imitandum adeo ut de ARGONAVTICORVM QVARTO,
quorum scriptor est APOLLONIVS, librum Aeneidos
suae quartum totum paene formauerit ad Didonem
uel Aenean amatoriam incontinentiam Medeae circa
Iasonem transferendo. quod ita elegantius auctore 5
digessit ut fabula lasciuientis Didonis, quam falsam
nouit uniuersitas, per tot tamen saecula speciem
ueritatis obtineat et ita pro uero per ora omnium
uolitet ut pictores fictoresque et qui figmentis licio-
rum contextas imitantur effigies hac materia uel
maxime in effigiandis simulacris tamquam unico
argumento decoris utantur nec minus histrionum
perpetuis et gestibus et cantibus celebretur. tantum 6
ualuit pulchritudo narrandi ut omnes Phoenissae
castitatis conscii, nec ignari manum sibi iniecisse
reginam, ne pateretur damnum pudoris, coniueant
tamen fabulae et intra conscientiam ueri fidem pre-
mentes malint pro uero celebrari quod pectoribus

1 Verg. Aen. VII 322. 511 2 ib. VII 346. 376

1 adſiſcit̄ *P* 2 ſcena *P* 4 mediā * * * * | *P* cogetur *nisi fallor P* 6 bachat̄ *P* 12 quicquid *P* 18 argolicoꝝ quarto *P* 16 continentiā *P* 22 effigiandis *Pontanus*: effigiendiſ *P* 23 ſimula*criſ *P* 26 fęniſſę *P* 28 dāpnū *P* conibeant *P* 29 prementes *Arnoldus Vesaliensis*: frementeſ *P*

7 humanis dulcedo fingentis infudit. uideamus utrum adtigerit et Pindarvm, quem Flaccus imitationi inaccessum fatetur. et minuta quidem atque rorantia quae inde subtraxit relinquo, unum uero locum quem temptauit ex integro paene transcribere, uolo communicare uobiscum quia dignus est ut eum uelimus
8 altius intueri. cum Pindari carmen quod de natura atque flagrantia montis Aetnae conpositum est aemulari uellet, eius modi sententias et uerba molitus est ut Pindaro quoque ipso, qui nimis opima et pingui facundia existimatus est, insolentior hoc quidem in loco tumidiorque sit. atque uti uosmet ipsos eius quod dico arbitros faciam, carmen Pindari quod est super monte Aetna, quantulum mihi est memoriae, dicam

9 *τᾶς ἐρεύγονται μὲν ἀπλά-*
του πυρὸς ἁγνόταται
ἐκ μυχῶν παγαί· ποταμοὶ
δ' ἁμέραισι μὲν προχέοντι ῥόον καπνοῦ
αἴθων'· ἀλλ' ἐν ὄρφναισι πέτρας
φοίνισσα κυλινδομένα φλὸξ ἐς βαθεῖ-
αν φέρει πόντου πλάκα σὺν πατάγῳ.
κεῖνο δ' Ἁφαίστοιο κρουνοὺς ἑρπετὸν
δεινοτάτους ἀναπέμ-
πει, τέρας μὲν θαυμάσιον προσιδέ-
σθαι, θαῦμα δὲ καὶ παρεόν-
των ἀκοῦσαι.

10 audite nunc Vergilii uersus ut inchoasse eum uerius quam perfecisse dicatis

portus ab accessu uentorum inmotus et ingens

---

2 Hor. carm. IIII 2, 1   16 Pind. Pyth. I 40   30 Verg. Aen. III 570

---

5 comunıcare *P*   8 &hnę *P*   14 montē *ut uid.* *P'* &hna *P*   18 ΜΥΧΟΝ *P*   ΡΟΤΑΜΟΙ *P*   20 ΑΙΘΟΝΑ | ΛΕΝ *P*   ΠΕΤΡΑϹ *om.* *P*   22 πλάκα] ΡΛΑΚ *P*   23 ΚΠΟΥΝΟΥϹ *P*   24 ΑΝΠΕΜΠΕΙ *P*   27 ΑΚΟΙϹΑΙ *P*   30 pontuſ *P*   ımmotuſ *P*

ipse: sed horrificis iuxta tonat Aetna ruinis,
interdumque atram prorumpit ad aethera nubem,
turbine fumantem piceo et candente fauilla,
adtollitque globos flammarum et sidera lambit.
interdum scopulos auulsaque uiscera montis
erigit eructans, liquefactaque saxa sub auras
cum gemitu glomerat, fundoque exaestuat imo.

in principio Pindarus ueritati obsecutus dixit quod 11
res erat quodque illic oculis deprehenditur interdiu
fumare Aetnam, noctu flammigare. Vergilius autem
dum in strepitu sonituque uerborum conquirendo
laborauit, utrumque tempus nulla discretione facta
confundit. atque ille Graecus quidem fontes imitus 12
ignis eructare et fluere amnes fumi et flammarum
fulua et tortuosa uolumina in plagas maris ferre,
quasi quosdam igneos angues, luculente dixit. at
hic uester atram nubem turbine piceo et fa-
uilla fumante ῥόον καπνοῦ αἴθωνα interpretari
uolens crasse et inmodice congessit, globos atque
flammarum, quod ille κρουνούς dixerat, duriter
posuit et ἀκύρως. hoc uero uel inenarrabile est quod 13
nubem atram fumare dixit turbine piceo et
fauilla candente. non enim fumare solent ne-
que atra esse quae sunt candentia nisi forte can-
denti dixit peruulgate et inproprie pro feruenti, non
pro relucenti, nam candens scilicet a candore dic-
tum, non a calore. quod autem scopulos eruc- 14
tari et erigi eosdemque ipsos statim liquefieri
et gemere atque glomerari sub auras dixit,
hoc nec a Pindaro scriptum nec umquam fando au-
ditum et omnium quae monstra dicuntur monstruo-
sissimum est.

---

1 &hna *P* 8 obfequutuſ *P* 10 &hnā *P* 13 quidem *om. P* imituſ *Lipsius apud Gellium XVII, 10, 13*: imitatuſ *P* 14 eructuare *P* 16 igneoſ ānеſ *P* 18 POYN *P* 19 immodice *P* globoſ | quoq. ferarū qđ ille *P* 23 enī infu | mare *P* 25 dixit *om. P, add. Cantabrigiensis*

15 Postremo Graiae linguae quam se libenter addixerit de crebris quae usurpat uocabulis aestimate

dius Vlixes,
spelaea ferarum,
daedala tecta,
Rhodopeiae arces
altaque Panchaea
atque Getae atque Hebrus et Actias Orithyia,

et

16 Thyas ubi audito stimulant trieterica Baccho
orgia nocturnusque uocat clamore Cithaeron,

et

non tibi Tyndaridis facies inuisa Lacaenae,

et

ferte simul Faunique pedem Dryadesque puellae,

et

hinc atque hinc glomerantur Oreades,

et

pars pedibus plaudunt choreas,

et

17 Milesia uellera nymphae
carpebant hyali saturo fucata colore
Drymoque Xanthoque Ligeaque Phyllodoceque
Nisaee Spioque Thaliaque Cymodoceque

et

Alcandrumque Haliumque Noemonaque Prytanin-[que

et

Amphion Dircaeus in Actaeo Aracintho,

---

3 Verg. Aen. II 261. 762 4 eclog. X 52 5 Georg. IIII 179 6 ib. IIII 461 10 Aen. IIII 302 13 ib. II 601 15 Georg. I 11 17 Aen. I 500 19 ib. VI 644 21 Georg. IIII 334 26 Aen. VIIII 767 28 eclog. II 24

---

1 ſe *om.* *P'* 3 dıu ulıxıſ *P* 4 ſpolea *P* 6 rodopıę *P* 7 pancea *P* 8 gethę *P* accıa ſorıthıa *P* 10 thıaſ *P* aubı *P'* ſtımulat *P* bacho *P* 11 cıtheron *P* 13 tındarıdıſ *P* 19 choreoſ *P* 21 nĩphę *P* 22 ſaturo *P* 23 & drymoq. *P* xantoq. *P* phıllodocaq. *P* 24 nıſęq. eſpıoq. &halıaq. *P* 28 amphıdıon dırceuſ *P* arachıntho *P*

et

senior Glauci chorus Inousque Palaemon.

uersus est Parthenii [quo grammatico in Graecis 18
Vergilius usus est]

Γλαύκῳ καὶ Νηρῆι καὶ Ἰνώῳ Μελικέρτῃ,

hic ait

Glauco et Panopeae et Inoo Melicertae.

et

Tritonesque citi

et

inmania cete.

adeo autem et declinationibus Graecis delectatur ut 19
Mnesthea dixerit pro Mnestheum sicut ipse
alibi

nec fratre Mnestheo

et pro Orpheo dicere maluerit Orphi Graece declinando ut

Orphi Calliopea, Lino formosus Apollo,

et

uidimus o ciues Diomeden

ut talium nominum accusatiuus Graecus est in EN desinens. nam siquis eum putat Latine dixisse Diomedem, sanitas metri in uersu desiderabitur. de- 20
nique omnia carmina sua Graece maluit inscribere
Bucolica Georgica Aeneis, cuius nominis figuratio a regula Latinitatis aliena est.

Sed de his hactenus, quorum plura omnibus, XVIII
aliqua non nullis Romanorum nota sunt. ad illa

---

2 Aen. V 823 5 Meinekii Anal. Alexandr. p. 285 7 Georg. I 437 9 Aen. V 824 11 ib. 822 15 ib. X 129 18 eclog. IIII 57 20 Aen. XI 243

---

2 palemon *P* 3 *post* parthenii *erasae litterae fere 36 in P: uerbis* quo — eſt *omissis, post rasuram enim secuntur* ΤΑΛΙΚΩ ΚΑΙ ΝΗΡΕΕΙ, *quid in rasura fuerit nemo dicet; nec uola nec uestigium ullius litterae apparet; sunt autem illa uerba et per se inepta et codicum auctoritate prorsus destituta* 5 ΜΕΛΙΚΕΡΙΝ *ut uid. P* 9 cęte *P* 22 eū *om. P'* 25 figuratio *Cantabrig.*: ſignificatio *P*

uenio quae de Graecarum litterarum penetralibus
eruta nullis cognita sunt nisi qui Graecam doctri-
nam diligenter hauserunt. fuit enim hic poeta ut
scrupulose et anxie ita dissimulanter et clanculo
doctus ut multa transtulerit quae unde translata sint
2 difficile sit cognitu. in exordio Georgicorum posuit
hos uersus

Liber et alma Ceres, uestro si munere tellus
Chaoniam pingui glandem mutauit arista,
poculaque inuentis Acheloia miscuit uuis.

3 nihil in his uersibus grammaticorum cohors discipu-
lis suis amplius tradidit nisi illud opera Cereris ef-
fectum ut homines ab antiquo uictu desisterent et
frumento pro glandibus uterentur, Liberum uero
uitis repertorem praestitisse humano potui uinum
cui aqua admisceretur. cur autem Acheloum am-
nem potissimum Vergilius cum aquam uellet intel-
legi, nominarit nemo uel quaerit uel omnino sub-
4 esse aliquid eruditionis suspicatur. nos id altius
scrutati animaduertimus doctum poetam antiquissi-
morum Graecorum more sicut docebit auctoritas
elocutum, apud quos proprie in aquae significatio-
nem ponebatur Achelous. neque id frustra. nam
causa quoque eius rei cum cura relata est. sed
priusquam causam proponam, illud antiquo poeta
teste monstrabo hunc morem loquendi peruagatum
5 fuisse ut Acheloum pro quauis aqua dicerent. ARI-
STOPHANES uetus comicus in comoedia COCALO sic ait

ἤμουν ἄγριον
βάρος — ἤγειρεν γάρ τοί μ' οἶνος —
οὐ μίξας πῶμ' Ἀχελῴῳ.

8 Verg. Georg. I 7   29 Meinekii fragm. com. II, 2 p. 1094

10 inuitiſ *P'*   22 eloquutū *P*   28 cotalo *P*   30 ΗΓΕΙ|ΡΕΝΤΑΡΟΙΝΟϹ ΟΥΜΕΙΖΑϹ ΠΟΜΑΑΧΕΛΩΩ · grauabar *P*   13 μίξας πῶμ' *scripsi*, πόμα μίξας *Ianius*

grauabar inquit uino cui aqua non fuisset
admixta id est mero. cur autem sic loqui soliti 6
sint EPHORVS notissimus scriptor HISTORIARVM
LIBRO SECVNDO ostendit his uerbis *τοῖς μὲν οὖν
ἄλλοις ποταμοῖς οἱ πλησιόχωροι μόνοι θύουσιν,
τὸν δὲ Ἀχελῷον μόνον πάντας ἀνθρώπους συμβέ-
βηκεν τιμᾶν [οὐ τοῖς κοινοῖς ὀνόμασιν ἀντὶ τῶν
ἰδίων] τοῦ Ἀχελῴου τὴν ἰδίαν ἐπωνυμίαν ἐπὶ τὸ
κοινὸν μεταφέροντας. τὸ μὲν γὰρ ὕδωρ ὅλως, ὅπερ* 7
*ἐστὶν κοινὸν ὄνομα, ἀπὸ τῆς ἰδίας ἐκείνου προση-
γορίας Ἀχελῷον καλοῦμεν, τῶν δὲ ἄλλων ὀνομάτων
τὰ κοινὰ πολλάκις ἀντὶ τῶν ἰδίων ὀνομάζομεν τοὺς
μὲν Ἀθηναίους Ἕλληνας, τοὺς δὲ Λακεδαιμονίους
Πελοποννησίους ἀποκαλοῦντες. τούτου δὲ τοῦ ἀπο-
ρήματος οὐδὲν ἔχομεν αἰτιώτατον εἰπεῖν ἢ τοὺς ἐκ
Δωδώνης χρησμούς. σχεδὸν γὰρ ἐν ἅπασιν αὐτοῖς* 8
*προστάττειν ὁ θεὸς εἴωθεν Ἀχελῴῳ θύειν ὥστε
πολλοὶ νομίζοντες οὐ τὸν ποταμὸν τὸν διὰ τῆς
Ἀκαρνανίας ῥέοντα ἀλλὰ τὸ σύνολον ὕδωρ Ἀχε-
λῷον ὑπὸ τοῦ χρησμοῦ καλεῖσθαι, μιμοῦνται τὰς
τοῦ θεοῦ προσηγορίας. σημεῖον δὲ ὅτι πρὸς τὸ
θεῖον ἀναφέροντες οὕτω λέγειν εἰώθαμεν. μάλιστα
γὰρ τὸ ὕδωρ Ἀχελῷον προσαγορεύομεν ἐν τοῖς
ὅρκοις καὶ ἐν ταῖς εὐχαῖς καὶ ἐν ταῖς θυσίαις,
ἅπερ πάντα περὶ τοὺς θεούς.* potestne lucidius 9
ostendi Acheloum a Graecis uetustissimis pro qua-

---

3 Mülleri fragm. histor. p. 239

---

1 ınquıd *P'* 2 liqui (o supra) ſolıtı ſolıtı ſınt *P* 3 *quae secuntur emendauit Schneidewinus diar. antiq. 1843 p. 469* 5 ΠΟΤΟΜΟΙC, *deinde* ΤΟΥC ΜΕΝΟΥΗ ΑΛΛΟΥC ΠΟΤΑΜΟΙC *add. P* 6 ΟΥΜΒΕΒΗΚΕΝ *P* 7 *glossam sustulit Marxius fragm. Ephori p. 122* 7 τῶν] ΖΩΝ *P* 8 ΑΧΕΛΩΘΥ *P* ΕΠΩΝΥΜΙΛ *P* 9 ΜΕΘΑΦΕΡΟΝΤΑC *P* ΟΛΟCΩΠΕΡ *P* 10 ὄνομα] ΟΜΑ *P* ΠΡΟCΗΤΟΡΙΑC *P* 14 ΠΕΛΟΠΟ̄ΝΝΕCΙΟΥC *P* 16 ΧΕΔΟΝ *P* ΑΥΤΟΥC *P* 17 ΠΡΟCΤΑΤΕΙΝ *P* 19 ἀλλά] ΛΛΑ *P* 20 ΚΑΛΕΙCΕΑ *P* 21 πρός] Η|ΡΟC *P*

cumque aqua dici solitum? unde doctissime Vergilius ait uinum Acheloo Liberum patrem miscuisse. ad quam rem etsi satis testium est cum Aristophanis comici et Ephori historici uerba prodiderimus, tamen ultra progrediemur. DIDYMVS enim, grammaticorum omnium facile eruditissimus, posita causa quam superius Ephorus dixit alteram quoque adiecit
10 his uerbis *ἄμεινον δὲ ἐκεῖνο λέγειν ὅτι διὰ τὸ πάντων τῶν ποταμῶν πρεσβύτατον εἶναι Ἀχελῷον τιμὴν ἀπονέμοντας αὐτῷ τοὺς ἀνθρώπους πάντα ἁπλῶς τὰ νάματα τῷ ἐκείνου ὀνόματι προσαγορεύειν. ὁ γοῦν Ἀκουσίλαος διὰ τῆς πρώτης ἱστορίας δεδήλωκεν ὅτι Ἀχελῷος πάντων τῶν ποταμῶν πρεσβύτατος. ἔφη γάρ· Ὠκεανὸς δὲ γαμεῖ Τηθὺν ἑαυτοῦ ἀδελφήν, τῶν δὲ γίνονται τρισχίλιοι ποταμοί, Ἀχελῷος δὲ αὐτῶν πρεσβύ-*
11 *τατος καὶ τετίμηται μάλιστα.* licet abunde ista sufficiant ad probationem moris antiqui quo ita loquendi usus fuit ut Achelous commune omnis aquae nomen haberetur, tamen his quoque etiam EVRIPIDIS nobilissimi tragoediarum scriptoris addetur auctoritas, quam idem DIDYMVS grammaticus in his libris quos *τραγῳδουμένης λέξεως* scripsit posuit
12 his uerbis *Ἀχελῷον πᾶν ὕδωρ Εὐριπίδης φησὶν ἐν Ὑψιπύλῃ. λέγων γὰρ περὶ ὕδατος ὄντος σφόδρα πόρρω τῆς Ἀκαρνανίας, ἐν ᾗ ἐστιν ὁ ποταμὸς Ἀχελῷος, φησίν*

δείξω μὲν Ἀργείοισιν Ἀχελῴου ῥόον.

---

12 Mülleri fragm. histor. p. 101 (?) . 28 fragm. Eur. ed. Nauck p. 753

---

5 dıdımuſ *P* 8 *quae secuntur emendauit Schneidewinus l. l.* 9 TIPECBYTATON *P* 10 TOIC ANTΠPΩ:ΠOYC *P* 12 AΓHCIΛAOC *P* ΠPΩTEC *P* 13 ΔHΛΩKEN *P* BPECBYTATOC *P* 14 γαμεῖ] ΓAΩEI *P* ΘHTYN EAITOYAΔEΛ*ΦHN *P* 15 TPIC|XEIΛIOI *P* 17 TETIMHTATI (ω) MAΛICΓA *P* habunde *P* 22 dıdımuſ *P* 26 ΠOPPO THOC *P*

Sunt in libro septimo illi uersus quibus Hernici 13
populi et eorum nobilissima, ut tunc erat, ciuitas
Anagnia enumerantur

quos diues Anagnia pascit
quos Amasene pater. non illis omnibus arma
nec clipei currusue sonant, pars maxima glandis
liuentis plumbi spargit, pars spicula gestat
bina manu fuluosque lupi de pelle galeros
tegmen habent capiti, uestigia nuda sinistri
instituere pedis, crudus tegit altera pero.

hunc morem in Italia fuisse ut uno pede calceato, 14
altero nudo iretur ad bellum, nusquam adhuc quod
sciam repperi, sed eam Graecorum non nullis con-
suetudinem fuisse locupleti auctore iam palam fa-
ciam. in qua quidem re mirari est poetae huius 15
occultissimam diligentiam. qui cum legisset Herni-
cos quorum est Anagnia a Pelasgis oriundos, ap-
pellatosque ita a quodam Pelasgo duce suo qui Her-
nicus nominabatur, morem quem de Aetolia legerat
Hernicis adsignauit, qui sunt uetus colonia Pelas-
gorum. et Hernicum quidem hominem Pelasgum 16
ducem Hernicis fuisse IVLIVS HYGINVS in LIBRO
SECVNDO VRBIVM non paucis uerbis probat. morem
uero Aetolis fuisse uno tantum modo pede calceato
in bellum ire ostendit clarissimus scriptor EVRIPIDES
tragicus, in cuius tragoedia quae MELEAGER inscri-
bitur nuntius inducitur describens quo quisque ha-
bitu fuerit ex ducibus qui ad aprum capiendum con-
uenerant. in eo hi uersus sunt 17

Τελαμὼν δὲ χρυσοῦν αἰετὸν πέλτης ἔπι

4 Verg. Aen. VII 684 30 fragm. tragic. ed. Nauck. Eurip. 534

2 eo⁊* | nobılıſſımı *P* 3 anagnı enumerantur *P* 12 adhuc *om.* *P'* 16 dılegentıā *P'* 17 orıudoſ *P'* apellatoſq. *P* 18 quodā *om.* *P'* 19 &holıa *P* 20 colınıa *P'* 22 ygıᵃuſ *P* 24 &holıſ *P* 27 nuncıuſ *P* 28 caprū *P* 30 *quae secuntur emendauit Schneidewinus* ΑΕΤΟΝ ΠΕΑΤΗ|C *P*

πρόβλημα θηρός, βότρυσι δ' ἔστεψεν κάρα,
Σαλαμῖνα κοσμῶν πατρίδα τὴν εὐάμπελον.
Κύπριδος δὲ μίσημ' Ἀρκὰς Ἀταλάντη κύνας
καὶ τόξ' ἔχουσα, πελέκεως δὲ δίστομον
γένυν ἔπαλλ' Ἀγκαῖος· οἱ δὲ Θεστίου
παῖδες τὸ λαιὸν ἴχνος ἀνάρβυλοι ποδός,
τὸ δ' ἐν πεδίλοις, ὡς ἐλαφρίζον γόνυ
ἔχοιεν, ὃς δὴ πᾶσιν Αἰτωλοῖς νόμος.

18 animaduertitis diligentissime uerba Euripidis a Marone seruata? ait enim ille

τὸ λαιὸν ἴχνος ἀνάρβυλοι ποδός

et eundem pedem nudum Vergilius quoque dixit

uestigia nuda sinistri
instituere pedis.

19 in qua quidem re quo uobis studium nostrorum magis conprobetur, non reticebimus rem paucissimis notam, reprehensum Euripidem ab Aristotele, qui ignorantiam istud Euripidis fuisse contendit, Aetolos enim non laeuum pedem habere nudum sed dextrum. quod ne adfirmem potius quam probem, ipsa Aristotelis uerba ponam ex libro quem de poetis secvndvm scripsit, in quo de Euripide lo-
20 quens sic ait *τοὺς δὲ Θεστίου κόρους τὸν μὲν ἀριστερὸν πόδα φησὶν Εὐριπίδης ἐλθεῖν ἔχοντας ἀνυπόδετον· [λέγει]*

τὸ λαιὸν ἴχνος ἦσαν ἀνάρβυλοι ποδός,
τὸ δ' ἐν πεδίλοις, ὡς ἐλαφρίζον γόνυ
ἔχοιεν,

---

22 Rosii Aristot. pseudepigr. p. 84 n. 58

---

3 ΚΑΥ|ΠΡΙΔΟϹ ΔΕ ΜΙϹΗΜΑ *P* 5 γένυν ἀνέπαλλ' Ἀγκαῖος *Schraderus obseru. I p. 15* ΑΚΤΑΙΟϹ *P* 7 ΤΟΝ ΔΕΝ ΠΕΔΕΙΛΟΙϹ *P* 8 ΝΟΜΟΙϹ *P* 11 ΙΧ*ΝΟϹ (*in ras. uid. fuisse* P) *P* ΑΠΑΡΒΥΛΟΙ *P* 18 aetholoſ *P* 19 nudum habere *P* 22 secundum scripsit *scripsi*: ſecundo ſubſcripſit *P* 23 ΘΕϹΤΥΟΙΚ|ΘΡΕΥϹ *P* 24 ΑΝΙΠΟΔΕΤΟΝ *P* 25 ΛΕΓΕΙ *deleui* *post* λέγει *add.* γοῦν ὅτι *nescio unde uulgo* 26 ἀνάρβυλοι] ΑΡΕΥΛΑΟΙ *P* 27 ΠΕΔΕΙΔΟΙϹ *P* ΓΟΝΙ *P*

ὡς δὴ πᾶν τοὐναντίον ἔθος τοῖς Αἰτωλοῖς. τὸν μὲν γὰρ ἀριστερὸν ὑποδέδενται, τὸν δὲ δεξιὸν ἀνυποδετοῦσιν· δεῖ γὰρ οἶμαι τὸν ἡγούμενον ἔχειν
ἐλαφρόν, ἀλλ' οὐ τὸν ἐμμένοντα. cum haec ita 21
sint, uidetis tamen Vergilium Euripide auctore quam Aristotele uti maluisse, nam ut haec ignorauerit uir tam anxie doctus minime crediderim. iure autem praetulit Euripiden: est enim ingens ei cum Graecarum tragoediarum scriptoribus familiaritas, quod uel ex praecedentibus licet uel ex his quae mox dicentur opinari.

In libro quarto in describenda Elissae morte XVIIII
ait quod ei crinis abscisus esset his uersibus

nondum illi flauum Proserpina uertice crinem
abstulerat Stygioque caput damnauerat Orco.

deinde Iris a Iunone missa abscidit ei crinem et ad
Orcum refert. hanc Vergilius non de nihilo fabu- 2
lam fingit sicut uir alias doctissimus CORNVTVS existimat, qui adnotationem eius modi adposuit his uersibus unde haec historia ut crinis auferendus sit morientibus, ignoratur sed adsueuit poetico more aliqua fingere ut de
aureo ramo. haec Cornutus. sed me pudet quod 3
tantus uir, Graecarum etiam doctissimus litterarum, ignorauit EVRIPIDIS nobilissimam fabulam ALCESTIM.
in hac enim fabula in scaenam Orcus inducitur gla- 4
dium gestans quo crinem abscidat Alcestidis et sic loquitur

14 Verg. Aen. IIII 698

1 ἔθος] ЄЄOC *P* AITO|ΛΩIC *P* 3 γάρ] TAP *P* 8 it *in* p̄tulit | *in ras. in P* 10 hiſ** | *P* 12 *in hoc capitulo adscribam lectionis uarietatem ex codice Vaticano R(eginensi) 2043 saeculo XI uel XII scripto ab Henrico Iordano enotatam* 15 ſtigio|q. *PR* dampnauerat *PR* 16 deinde — 17 refert *om. P* 19 annotationem *R* modo *P'* appoſuit *R* 20 *post* uerſibuſ *add.* uerba Cornuti *R* hac *PR* 21 aſſueuit *R* 24 etiam *om. P* 26 ſcęnā *P*, ſcenam *R* | *indueitur *P* 27 al*ceſtidiſ *P*

ἡ δ' οὖν γυνὴ κάτεισιν εἰς Ἅιδου δόμους.
στείχω δ' ἐπ' αὐτὴν ὡς κατάρξωμαι ξίφει,
ἱερὸς γὰρ οὗτος τῶν κατὰ χθονὸς θεῶν
ὅτῳ τόδ' ἔγχος κρατὸς ἁγνίσῃ τρίχα.

5 proditum est ut opinor quem secutus Vergilius fabulam abscidendi crinis induxerit, ἁγνίσαι autem Graece dicunt dis consecrare unde poeta uester ait ex Iridis persona

hunc ego Diti
sacrum iussa fero teque isto corpore soluo.

6 Nunc quia pleraque omnia quae supra dixi instructa auctoritate tragicorum probaui, id quoque
7 quod a Sophocle tractum est adnotabo. in libro enim quarto Vergilius Elissam facit postquam ab Aenea relinquitur, uelut ad sacricolarum sagarumque carmina et deuotiones confugientem et inter cetera ait sedandi amoris gratia herbas quaesitas quae aeneis
8 falcibus secarentur. haec res nonne quaestione digna est unde Vergilio aeneae falces in mentem uenerint? ponam itaque Vergilianos uersus mox exinde Sophoclis quos Maro aemulatus est.

9 falcibus et messae ad lunam quaeruntur aenis
pubentes herbae nigri cum lacte ueneni.

Sophoclis autem tragoedia id de quo quaerimus etiam titulo praefert: inscribitur enim Ῥιζοτόμοι. in qua Medeam describit maleficas herbas secantem sed auersam ne ui noxii odoris ipsa interficeretur et sucum quidem herbarum in cados aeneos refunden-

---

1 Eurip. Alcest. 73 9 Verg. Aen. IIII 702 22 ib. IIII 513

---

1 ἡ — 4 τρίχα *duorum uersiculorum spatio relicto om.* *R* εἰς] ЄΙΟ *P* 2 CTIXωΔЄΓΙ *P* 3 XЄONOC *P* 4 ЄTXOC *P* 5 opınar *P'* ſequutuſ *P* 6 ΑΓΝΙCΑΙΑ *P*, ΑΓΝΙCΛΙ *R* 7 graecı *R* 10 ſacram *R* 13 ſophoceı *P* 19 uırgılıuſ *ut uid.* *P'*, uırgılıo *R* 20 uırgılıanoſ *R* 20 exınde *scripsi*: et ınde *PR* 22 lımā *P* 24 ſophochı *P* 25 ΠΙΖΟΤΟΜΟΙ *P*

tem, ipsas autem herbas aeneis falcibus exsecantem.
Sophoclis uersus hi sunt 10

ἦδ' ἐξοπίσω χερὸς ὄμμα τρέπουσ'
ὀπὸν ἀργινεφῆ στάζοντα τομῆς
χαλκέοισι κάδοις δέχεται

et paulo post

αἵδε καλύπται
κίσται ῥιζῶν κρύπτουσι τομάς,
ἃς ἥδε βοῶσ' ἀλαλαζομένη
γυμνὴ χαλκέοις ἤμα δρεπάνοις.

haec Sophocles, quo auctore sine dubio Vergilius 11 protulit aeneas falces. omnino autem ad rem diuinam pleraque aenea adhiberi solita, multa indicio sunt et in his maxime sacris quibus delinire aliquos aut deuouere aut denique exigere morbos uolebant. taceo illud Plautinum cum ait 12

mecum habet patagus morbus aes,

et quod alibi Vergilius

Curetum sonitus crepitantiaque aera

sed † Carmini curiosissimi et docti uerba ponam, 13 qui in libro de Italia secundo sic ait prius itaque et Tuscos aeneo uomere uti cum conderentur urbes solitos, in Tageticis eorum sacris inuenio et in Sabinis ex aere cultros quibus sacerdotes tonderentur. post haec † Carmini uerba longum fiat si uelim per- 14 censere quam multis in locis Graecorum uetustissimi

---

3 Sophocl. fragm. 489 Nauck 17 fragm. incert. 53 Weise

---

3 ἦδ' — 10 δρεπάνοις *relicto duorum et dimidiati uersiculi spatio om. R* 3 ΟΜΜΑCΙ ΤΡΕΠΟΥCΑ *P* 5 ΚΑΔΙΟC *P* 7 καλύπται *uulgo*: ΚΑΛΥΠΤΡΑΙ *P* 8 ΚΡΥΠΤΟΥCΙΝ *P* τομάς *om. P* 10 ΔΡΕΠΑΝΟΙC ΤΟΜΑC *P* 15 aud *P'* (*ante* deuouere) exıgeba *R* 16 ıllũ *R* 17 patagus *Canterus uar. lectt. I 50:* pęaguſ *P*, peaguſ *R* 18 uırgılıuſ *R* 19 aere *R* 20 Granii *coni. Meursius* 21 ıtaq. & truſcoſ *P* 23 taıetıcıſ *PR* 24 ere *Cantabrigiensis:* ea re *PR* 25 carmınj *P*

aeris sonos tamquam rem ualidissimam adhibere soliti sunt. sed praesenti operi docuisse nos sufficiat falces aeneas Maronis exemplo Graeci auctoris inductas.

15 In libro nono Vergilius posuit hos uersus

stabat in egregiis Arcentis filius armis
pictus acu chlamydem et ferrugine clarus Hibera
insignis facie, genitor quem miserat Arcens
eductum matris luco Symaethia circum
flumina pinguis ubi et placabilis ara Palici.

16 quis hic Palicus deus uel potius qui di Palici—nam duo sunt — apud nullum penitus auctorem Latinum quod sciam, repperi sed de Graecorum penitissimis 17 litteris hanc historiam eruit Maro. nam primum ut Symaethus fluuius, cuius in his uersibus meminit, in Sicilia est, ita et di Palici in Sicilia coluntur, quos primus omnium Aeschylus tragicus, uir utique Siculus, in litteras dedit, interpretationem quoque nominis eorum, quam Graeci ἐτυμολογίαν uocant, expressit uersibus suis. sed priusquam uersus Aeschyli ponam paucis explananda est historia Pa-
18 licorum. in Sicilia Symaethus fluuius est. iuxta hunc nympha Thalia conpressu Iouis grauida metu Iunonis optauit ut sibi terra dehisceret. factum est. sed ubi uenit tempus maturitatis infantum quos aluo illa gestauerat, reclusa terra est et duo infantes de aluo Thaliae progressi emerserunt appellatique sunt Palici ἀπὸ τοῦ πάλιν ἱκέσθαι, quoniam prius in ter-

5 Verg. Aen. VIIII 581

2 ſuffič *R* 5 Vırgılıuſ *R* 7 clamıdē *PR* 9 ſymethıa *PR* 12 poenıtuſ *R* 13 poenıtıſſımıſ *R* 15 ſym&huſ *P*, ſımetuſ *R* 17 aeſcıluſ (h suprascr.) *P*, aeſcıluſ *R* 19 ЄΘΙΜΟΛΙΓΙΑΝ (Υ, Ο suprascr.) *P* 21 aeſchılı *P*, aeſcılı *R* 22 ſylıa (ei suprascr.) *R* ſym&huſ *P* 23 talıa *PR'* 24 deıſceret *P'* 27 talıae *R'*

ram mersi denuo inde reuersi sunt. nec longe inde 19
lacus breues sunt sed in inmensum profundi, aquarum scaturrigine semper ebullientes, quos incolae crateras uocant et nomine Dellos appellant fratresque eos Palicorum aestimant, et habentur in cultu maximo praecipueque circa exigendum iuxta eos ius iurandum praesens et efficax numen ostenditur. nam 20
cum furti negati uel cuiusque modi rei fides quaeritur et ius iurandum a suspecto petitur, uterque ab omni contagione mundi ad crateras accedunt, accepto prius fideiussore a persona quae iuratura est de soluendo eo quod peteretur, si addixisset euentus. illic 21
inuocato loci numine testatum faciebat esse iurator de quo iuraret. quod si fideliter faceret discedebat inlaesus, si uero subesset iuri iurando mala conscientia, mox in lacu amittebat uitam falsus iurator. haec res ita religionem fratrum commendabat ut crateres quidem inplacabiles, Palici autem placabiles uocarentur. nec sine diuinatione est Pali- 22
corum templum. nam cum Siciliam sterilis annus arefecisset, diuino Palicorum responso admoniti Siculi heroi cuidam certum sacrificium celebrauerunt, et reuertit ubertas. qua gratia Siculi omne genus frugum congesserunt in aram Palicorum, ex qua ubertate ara ipsa pinguis uocata est. haec est 23
omnis historia quae de Palicis eorumque fratribus in Graecis tantum modo litteris inuenitur, quas Maro non minus quam Latinas hausit. sed haec quae diximus auctoritatibus adprobanda sunt. AESCHYLI 24

---

2 breueſ *om. R'* ımmenſum *PR* 8 cuiusque modi *scripsi:* cuıuſcemodı *PR* 11 a perſona *om. P* 12 illic *Cantabrigiensis*: ılle *PR* 15 ılleſuſ *P* 18 craterę *P* ımplacabıleſ *PR* palıcı autem placabıleſ *om. R* 19 eſt *om. P* 21 *palıcorum *R* 23 ſıculo *P'* 24 fr^{u}*gum (*fuit* ı) *R* 26 hı *in* hıſtorıa *in ras. in P, deinde* palıcoꝝ *add. P* 28 latın^{as} (a *in ras.*) *R* 29 ſunt *in ras. in P* aeſchılı *PR*

tragoedia est quae inscribitur Aetna. in hac cum de Palicis loqueretur, sic ait

τί δῆτ' ἐπ' αὐτοῖς ὄνομα θήσονται βροτοί;
σεμνοὺς Παλικοὺς Ζεὺς ἐφίεται καλεῖν.
ἦ καὶ Παλικῶν εὐλόγως μενεῖ φάτις;
πάλιν γὰρ ἥκουσ' ἐκ σκότους τόδ' εἰς φάος.

25 haec Aeschylus. Callias autem in septima historia de rebvs Sicvlis ita scribit *ἡ δὲ Ἐρύκη τῆς μὲν Γελῴας ὅσον ἐνενήκοντα στάδια διέστηκεν, ἐπιεικῶς δὲ ἐχυρός ἐστιν ὁ τόπος καὶ************ *τὸ παλαιὸν Σικελῶν γεγενημένη πόλις· ὑφ' ᾗ καὶ τοὺς Δέλλους καλουμένους εἶναι συμβέβηκεν. οὗτοι δὲ κρατῆρες δύο εἰσὶν οὓς ἀδελφοὺς τῶν Παλικῶν οἱ Σικελιῶται νομίζουσιν, τὰς δὲ ἀναφορὰς τῶν πομφολύγων παραπλησίας βραζούσαις ἔχουσιν.*

26 hactenus Callias. Polemon uero in libro qui inscribitur *περὶ τῶν ἐν Σικελίᾳ θαυμαζομένων ποταμῶν* sic ait *οἱ δὲ Παλικοὶ προσαγορευόμενοι παρὰ τοῖς ἐγχωρίοις αὐτόχθονες θεοὶ νομίζονται. ὑπάρχουσιν δὲ τούτων τῶν θεῶν ἄμφω ἀδελφοὶ*

---

3 fragm. 6 Hermann

---

1 &hna *P*, aetna *R* 3—6 *uacante duorum et dimidii uersiculorum spatio om. R* 4 ΕΦΥΤΑΙ *P* 6 ἵκουσ' *uulgo:* ΗΚΟΥϹ *P* σκότους] ϹΤΟΥϹ *P*, *em. uulgo* 7 aeſchuluſ *P* *post* autem *uacante duorum uers. spatio et omissis Graecis* ἡ δέ — 15 ἔχουσιν *secuntur* in ſeptima hiſtoria de rebuſ ita ſcribit *in R* 8 rebuſ ſinguliſ *P* δέ] ΔϹ *P* 9 Γελῴας] ΤΕΛΟΑϹ *P*, *em. uulgo* 10 ΕΧΥΤΟϹ *P*, *em. Schneidewinus* ΤΟΡΟϹ *P*, *em. Schneidewinus* 11 ΤΟ ΡΑΛΑΙΟΝ *P*, ἡ Παλικὴ τὸ παλαιόν *Schneidewinus*, τὸ παλικόν *Valckenarius et G. Hermannus, ego lacunam indicaui cum Calliam primum quidem de Eryce, deinde de Palice dicere manifestum sit* ΓΕΓΕΝΗΜΕΝΕΡΟΛΙϹ *P*, *em. uulgo* 12 ΔΕΑΛΛΟΥϹ *P*, *em. uulgo* ϹΥΝΒΕΒΗ|ΚΕΝ *P* 13 ΚΡΑΤΗΡΑϹ *P* τῶν] Τ|ΜΗ *P*, *em. uulgo* 14 ϹΙΚΕΛΙΜΤΑΙ *P*, *em. uulgo* 15 ΠΟΜ*ΦΟΛΙ*ΤΟΝ *P*, *em. uulgo* 16 *post* uero *add.* ſic ait *R* 17 περὶ τῶν — 332, 6 παλικήν *om. R* 19 ΑΥΘΟΝΕϹ *P*, *em. uulgo* 20 τούτων τῶν θεῶν ἄμφω ἀδελφοί *scripsi:* ΤΟΥΓΟΝ ΟΔΕϹ-

κρατῆρες χαμαίζηλοι. προσιέναι δὲ ἁγιστεύοντας
χρὴ πρὸς αὐτοὺς ἀπό τε παντὸς ἄγους καὶ συνου-
σίας ἔτι τε καί τινων ἐδεσμάτων. φέρεται δὲ ἀπ' 27
αὐτῶν ὀσμὴ βαρεῖα θείου, καὶ τοῖς πλησίον ἱστα-
μένοις καρηβάρησιν ἐμποιοῦσα δεινήν, τὸ δὲ ὕδωρ
ἐστὶ θολερὸν αὐτῶν καὶ τὴν χρόαν ὁμοιότατον χα-
μαιρύπῳ λευκῷ. φέρεται δὲ κολπούμενόν τε καὶ
παφλάζον, οἷαί εἰσιν αἱ δῖναι τῶν ζεόντων ἀναβο-
λάδην ὑδάτων. φασὶν δὲ εἶναι καὶ τὸ βάθος ἀπέ-
ραντον τῶν κρατήρων τούτων, ὥστε καὶ βοῦς εἰσ-
πεσόντας ἠφανίσθαι καὶ ζεῦγος ὀρικὸν ἐλαυνόμενον,
ἔτι δὲ φορβάδας ἐναλλομένας. ὅρκος δέ ἐστιν τοῖς 28
Σικελιώταις μέγιστος καθηραμένων τῶν προκλη-
θέντων. οἱ δὲ ὀρκωταὶ γραμμάτιον ἔχοντες ἀγο-
ρεύουσιν τοῖς ὀρκουμένοις περὶ ὧν ἂν χρήζωσιν
τοὺς ὅρκους· ὁ δὲ ὀρκούμενος θαλλὸν κραδαίνων,
ἐστεμμένος ἄζωστος καὶ μονοχίτων, ἐφαπτόμενος
τοῦ κρατῆρος ἐξ ὑποβολῆς δίεισιν τὸν ὅρκον. καὶ 29
ἂν μὲν ἐμπεδώσῃ τοὺς ῥηθέντας ὅρκους, ἀσινὴς

ΜΑΡΩΑΔΕΛΦΟΙ *P*, τούτων οἱ λεγόμενοι ἀδελφοὶ δύο *Sauppius mus. Rhen. n. IIII 152*, τούτων οὐ πόρρω οἱ Δέλλοι *Schneidewinus*, τούτων δύο ἀδελφοί *G. Hermannus*

1 ΧΑΜΑΙΖΗΛΟΙ *P* 2 ΑΤΟΥϹ *P*, *em. uulgo* ϹΥ·ΝΥΟϹΙΑ|Ο *P* 3 ΕΔΕΕϹΜΑΤΩΝ *P* 4 ΠΛΗϹΙΟΝ ΙϹΤΑΝΕ|ΝΟΙϹ *P* 5 ΕΝ·ΠΟΙΟΥϹΑ *P* 6 ΤΗΚΙΧΡΟΑΝ *P* ΧΑΜΑΙΡΥ·ΠΩ *P*, *quod G. Hermannus nomen floris esse putauit*, χαλαιρύπῳ *Ianius*, *sed nec aqua saponata* *a l b a* *diceretur quae nigra esse nequeat, nec in fontibus sulphureis alba est aqua* 7 ΦΕΤΕΤΑΙ *P* 8 ΟΙΑ* *P* ΔΕΙΝΑΙ *P*, *em. uulgo* 10 ΚΑΠΙΡΩ̄ *P*, *em. uulgo* ΩϹΡΕ ΚΑΙ ΒΥϹΕΙϹ ΠΕϹΟΝΤΑϹ *P* 11 ΖΕΥΠΟϹ *P* Ε|ΛΑΥΝΟΜΕΝ *(deinde uacat spatium 2 litt.)* ΟΝ *P*, ἐϲελαυνόμενον *Ianius* 12 ΕΝΑΛΟΜΕΝΑϹ *P*, *em. uulgo* 13 ΜΕΙϹΤΟϹ *P* 14 ΟΡΚΟΤΑΙΓΡΑΜ·ΜΑ|ΠΟΝ *P* ἀγορεύουϲιν] ΑΓΕΡΟΥϹΟΥϹΙΝ *P*, *em. uulgo* 15 ἂν χρήζωϲιν *C. F. Hermannus*: ΑΝΔΡΗ- ω ΖΥΟΙΝ *P* 16 ΘΑ|ΜΟΝ *P* ΚΡΑΔΑΙΝΟΝ *P* 17 ΑΖΜΕϹΤΟϹ *P*, *em. uulgo* ΕΦΑΓΙΤΟΜΕΝΟϹ *P*, *em. uulgo* 18 ἐξ] ΕΖ *P* δίειϲιν] ΜΕΙϹΙΜ *P*, *em. uulgo* 19 ἐμπεδώϲῃ *Prellerus*: ΕΜΠΕΔΟϹΙΝ *P* ῥηθένταϲ *uulgo*: ΡΗΕ|ΕΝΡΟϹ *P* ΑϹΙΝΗΚ *P*

*ἄπεισιν οἴκαδε, παραβάτης δὲ γενόμενος τῶν θεῶν
ἐμποδὼν τελευτᾷ. τούτων δὲ γινομένων ἐγγυητὰς
ὑπισχνοῦνται καταστήσειν τοῖς ἱερεῦσιν, ἐπὴν νεα-
ρόν τι γένηται, κάθαρσιν ὀφλισκάνουσιν τοῦ τε-
μένους. περὶ δὲ τὸν τόπον τοῦτον ᾤκησαν Παλι-
κηνοὶ πόλιν ἐπώνυμον τούτων τῶν δαιμόνων Πα-*
30 *λικήν.* haec Polemon. sed et XENAGORAS in TERTIA
HISTORIA sua de loci diuinatione ita scribit *καὶ οἱ
Σικελοὶ τῆς γῆς ἀφορούσης ἔθυσαν Πεδιοκράτει
τινὶ ἥρωι, προστάξαντος αὐτοῖς τοῦ ἐκ Παλικῶν
χρηστηρίου, καὶ μετὰ τὴν ἐπάνοδον τῆς εὐφορίας
πολλοῖς δώροις τὸν βωμὸν τῶν Παλικῶν ἐνέπλη-*
31 *σαν.* absoluta est, aestimo, et auctoribus idoneis
adserta explanatio Vergiliani loci, quem litteratores
uestri nec obscurum putant, contenti uel ipsi scire
uel insinuare discipulis Palicum dei esse cuiusdam
nomen. quis sit autem deus iste uel unde sit dictus
tam nesciunt quam scire nolunt, quia nec ubi quae-
rant suspicantur quasi Graecae lectionis expertes.

XX Nec illos uersus relinquemus intactos qui sunt in primo Georgicon

humida solstitia atque hiemes orate serenas
agricolae, hiberno laetissima puluere farra,
laetus ager, nullo tantum se Mysia cultu

22 Verg. Georg. I 100

1 ΠΡΑΒΑΤΗC *P* 2 Є∗ΜΠΟΔΩΝ (*in ras. fuit* N) *P* ΑΔЄΤΙΝΟΜЄΝΩΝ *P*, *em. uulgo* 3 ΥΝΙC·CΧЄΝΟΥΝΤΑΙ *P*, *em. uulgo* Є·ΑΡΑΟΠΓЄΝΗΤΑΙ | ΚΑΘΑΒCΙΝ ΟΦΜЄ ΚΑ-ΝΟΥCΙΝ ΤΟΥΡЄ ΜЄΝΟΥCΙ ΤЄΡΙ ΔЄ|CΟΝ ΤΟΠΟΝ ΤΟΥΡΟΝ ΜΚЄΙCΑΝ ΠΑΛΙΚЄΙΝΟ *P*, *in quibus* νεαρόν τι *uulgo* (δ' ἄρα τι *Sauppius*, ἐπάρατόν τι *Ianius*), κάθαρσιν *uulgo*, τεμένους *C. F. Hermannus*, Παλικηνοί *G. Hermannus* 6 Παλικήν *Cluuerius*: ΠΑΛΙΚЄΙΝΗΝ *P* 7 polnemon *P* ſed exanaxagoraſ *R* 8 καὶ οἱ — 12 ἐνέπλησαν *om. P* 9 ἔθυσαν *uulgo*: ΘЄΥCΑΝ *P* ΠЄΔЄΙΟΚΡΑΤЄΙ *P* 10 ΠΑΛΙΚΟΝ *P* 11 ЄΙΦΟΡΙΑC *P* (Є *suprascr.*) 12 τῶν] ΤΟΝ *P* ЄΝΠΑΗCΑΝ *P* 14 ſerta *P* uirgiliani *PR* 16 inſimuare *ut uid. P'* 17 quid *P* 20 relinquimuſ *P*

iactat et ipsa suas mirantur Gargara messes.
sensus hic cum uideatur obscurior pauloque perple- 2
xius quam poetae huius mos est pronuntiatus, tum
habet in se animaduertendam quaestionem ex Graeca
antiquitate uenientem, quae sint ista Gargara
quae Vergilius esse uoluit fertilitatis exemplar. Gar- 3
gara haec igitur sunt in Mysia, quae est Hellesponti
prouincia. sed significatio nominis et loci duplex
est. nam et cacumen montis Idae et oppidum sub
eodem monte hoc nomine uocantur. HOMERVS signi- 4
ficationem cacuminis ita ponit

Ἴδην δ' ἵκανεν πολυπίδακα μητέρα θηρῶν
Γάργαρον.

hic Gargarum pro excelsissimo montis loco accipi
conuenire et ipse sensus indicium facit, nam de
Ioue loquitur. sed et alibi eodem Homero teste 5
manifestius exprimitur

ὣς ὁ μὲν ἀτρέμας εὗδε πατὴρ ἀνὰ Γαργάρῳ ἄκρῳ,

et EPICHARMVS uetustissimus poeta in FABVLA quae
inscribitur TROES ita posuit

Ζεὺς ἄναξ ναίων ἀν' Ἴδαν Γάργαρ' ἔνθ' ἀγάν-
νιφα.

ex his liquido claret Gargara cacumen Idae montis 6
appellitari. pro oppido autem Gargara qui dixerint 7
enumerabo. EPHORVS, notissimus HISTORIARVM
scriptor, in LIBRO QVINTO sic ait *μετὰ δὲ τὴν Ἄσ-*
σον ἐστὶ τὰ Γάργαρα πλησίον πόλις. nec Ephorus
solus sed etiam PHILEAS uetus scriptor in eo libro
qui inscribitur ASIA ita meminit *μετὰ Ἄσσον πόλις*

---

12 Hom. Il. Θ 47   18 Il. Ξ 352

---

1 moſſeſ *P'*   7 miſia *P*   12 ΠΟΛΙΠΙΔΑΚΑ (*prior* Λ *corr. ex* Δ) *P*   13 ΤΑΡΟ̄ *P*   18 ΑΚΩ· *P*   19 epicarmuſ *P*   21 ναίων ἀν' Ἴδαν *Schneidewinus*: ΑΝΑΑΔΑΝΝΑΙΩΝ *P* (ναίων κάρανα Γαργάρων *Meinekius*)   Γάργαρ' ἔνθ' *Schneidewinus*: ΓΑΡΓΑΡΑ *P*   26 τήν] ΓΗ|Ν *P*, *em. uulgo*   27 ΕϹΤΙΝ Α ΓΑΡΓΑΡΑ ΠΑΗϹΙΟΝΤΟΛΙϹ *P*, *em. uulgo*

ἐστὶν ὄνομα Γάργαρα· ταύτης ἔχεται Ἄντανδρος.
8 Arati etiam liber fertur ἐλεγείων in quo de Dio-
timo quodam poeta sic ait

αἰάζω Διότιμον ὃς ἐν πέτραισι κάθηταί
Γαργαρέων παισὶν βῆτα καὶ ἄλφα λέγων.

ex his uersibus etiam ciuium nomen innotuit, quia
9 Gargares uocantur. cum igitur constet Gargara
nunc pro montis cacumine nunc pro oppido sub
eodem monte posito accipienda, Vergilius non de
summo monte sed de oppido loquitur. cur tamen
Gargara posuerit ut locum frugum feracem requira-
10 mus. et omnem quidem illam Mysiam opimis sege-
tibus habitam satis constat scilicet ob humorem soli.
unde et Vergilius in supra dictis uersibus cum dixis-
set humida solstitia, intulit nullo tantum se
Mysia cultu iactat, atque diceret omnis regio
quae oportunos habuerit humores aequipe-
11 rabit fecunditates aruorum Mysiae. sed Ho-
merus cum ait Ἴδην πολυπίδακα, humidum designat
subiacentem monti agrum. nam πολυπίδακα signi-
ficat fontibus abundantem. unde haec Gargara tanta
frugum copia erant ut qui magnum cuiusque rei
numerum uellet exprimere pro multitudine inmensa
12 Gargara nominaret. testis Alcaevs, qui in κωμῳ-
δοτραγῳδίᾳ sic ait

ἐτύγχανον μὲν ἀγρόθεν πλείστους φέρων
εἰς τὴν ἑορτὴν ὅσσον οἷον εἴκοσι.
ὁρῶ δ' ἄνωθεν Γάργαρ' ἀνθρώπων κύκλῳ.

---

26 Meinekii fragm. com. II, 2 p. 830

---

2 elegıon *P* dıotomo *P* 4 ΚΑΙΑΘΗΤΑΙ *P*, *em. uulgo* 5 ΛΕΤΩΝ *P* 12 mıſiā *P* 13 *ante* loci *deletum* ſolı *in P* 16 mıſia *P* atque *si editio Gryphiana* 18 fecundıtatıſ ar|boꝝ mıſię *P* 19 *et* 20 ΠΟΛΙΠΙΑΔΑΚΑ *P* 21 frondıbuſ habundantē · ınde *P* 23 ımmenſa *P* 24 κωμῳδοτραγῳδίᾳ *Fabricius*: cędotragoedıa *P* 26 ΑΤΡΟΘΕΝ *P* ΦΕΡΩ *P* 28 ΓΑΡΓΑΡΑ *P*

Gargara, ut uidetis, manifeste posuit pro multi-
tudine. nec aliter Aristomenes ἐν Βοηθοῖς

ἔνδον γάρ ἡμῖν ἐστιν ἀνδρῶν Γάργαρα.

ARISTOPHANES autem comicus conposito nomine ex 13
harena et Gargaris innumerabilem, ut eius lepos
est, numerum conatur exprimere. in fabula enim
Ἀχαρνεῦσιν ait

ἅδ' ὠδυνήθην ψαμμακοσιογάργαρα.

ψαμμακόσια autem seorsum pro multis VARRO saepe
in MENIPPEIS suis posuit, sed Aristophanes adiecit
γάργαρα ad significationem numerositatis innumerae.
est ergo secundum haec sensus horum uersuum talis 14
cum ea sit anni temperies ut hiems serena
sit, solstitium uero imbricum, fructus optime pro-
ueniunt. haec autem adeo agris necessaria sunt ut
sine his nec illi natura fecundissimi Mysiae agri
responsuri sint opinioni fertilitatis quae de his ha-
betur. addit Mysiae nominatim Gargara, quod ea 15
urbs posita in imis radicibus Idae montis defluenti-
bus inde humoribus inrigetur possitque uideri solsti-
tiales imbres non magnopere desiderare. hoc in loco 16
ad fidem sensui faciendam quod uliginosa sint non
sola Gargara pro uicinia montis sed et uniuersae
Mysiae arua adhiberi potest testis Aeschylus

ἰὼ Κάικε Μύσιαί τ' ἐπιρροαί.

quid de Graecis in hoc loco traxerit diximus. adde- 17
mus praeterea hoc iucundititas gratia et ut liqueat
Vergilium uestrum undique ueterum sibi ornamenta
traxisse, unde hoc dixerit

hiberno laetissima puluere farra.

---

3 Meinekii fragm. com. II, 2 p. 730 8 Aristoph. Acharn. 3 9 sat. fragm. ed. Riese p. 293 25 Aesch. fragm. 135 ed. Hermann

---

2 ΕΝ ΜΥΙΘΟΙϹ *P* 3 ΕΝΛΟ̄ *P*, *em. uulgo* 7 acharneuſin *P* 8 ΨΑΜΜΑΚΟΙϹΙΑ *P*, *em. ex Aristophane uulgo* 11 gargara *P* 13 hıempſ *P* ſenena *P* 19 ubſ *P* 25 ΙΟΚΙΚΕ ΜΙϹΙΙΕΠΙΡΡΟΑΙ *P* 27 ıocundıtatıſ *P*

18 in libro enim uetustissimorum carminum, qui ante omnia quae a Latinis scripta sunt conpositus ferebatur, inuenitur hoc rusticum uetus canticum

hiberno puluere uerno luto grandia farra, camille, metes.

XXI Nomina poculorum Vergilius plerumque Graeca ponit ut carchesia ut cymbia ut cantharos ut scyphos. de carchesiis ita

cape Maeonii carchesia Bacchi,
Oceano libemus ait .

et alibi

hic duo rite mero libans carchesia Baccho

de cymbiis

inferimus tepido spumantia cymbia lacte

de cantharo

et grauis adtrita pendebat cantharus ansa.

de scyphis

et sacer impleuit dextram scyphus.

2 ea autem cuius figurae sint quisue eorum fecerit mentionem nemo quaerit, contenti scire cuiusque modi esse pocula. et scyphos quidem cantharosque, consueta uulgi nomina, ferendum si transeant sed de carchesiis cymbiisque quae apud Latinos haud scio an umquam repperias, apud Graecos autem sunt rarissima, non uideo cur non cogantur inquirere
3 quid sibi noua et peregrina nomina uelint. est autem carchesium poculum Graecis tantum modo

---

10 Verg. Georg. IIII 380 13 Aen. V 77 15 ib. III 66

---

5 uereno *ut uid.* *P'* 8 c̓har|c̓esia *P* ut *om.* *P'* cimbia *P* cantaros *P* 9 scifos *P* 10 bachi *P* 13 meo *P'* bacho *P* 14 cimbius *P* 15 cimbia *P* 16 cantaro *P* 17 grauis] sa[c]ter *P* cantarus *P* 19 sciphus *P* 21 contiti *ut uid.* *P'* cuiusque modi *scripsi*: cuiu[ce]smodi *P* 23 transeat *P* 24 cimbiusq. *P* 28 grecit *corr. in* grecis *P*

notum. meminit eius PHERECYDES in libris HISTO-
RIARVM aitque Iouem Alcmenae pretium con-
cubitus carchesium aureum dono dedisse.
sed PLAVTVS insuetum nomen reliquit aitque in fa-
bula AMPHITRYONE pateram datam cum longe
utriusque poculi figura diuersa sit. patera enim, 4
ut et ipsum nomen indicio est, planum ac patens
est, carchesium uero procerum et circa mediam
partem conpressum, ansatum mediocriter, ansis a
summo ad infimum pertingentibus. ASCLEPIADES 5
autem, uir inter Graecos adprime doctus ac diligens,
carchesia a nauali re existimat dicta. ait enim na-
ualis ueli partem inferiorem *πτέρναν* uocari, at circa
mediam ferme partem *τράχηλον* dici, summam uero
partem carchesium nominari et inde diffundi in
utrumque ueli latus ea quae cornua uocantur. nec 6
solus Asclepiades meminit huius poculi sed et alii
illustres poetae ut SAPPHO quae ait

κῆνοι δ' ἄρα πάντες καρχήσιά τ' ἦχον
κἄλειβον.

CRATINVS in *Διονυσαλεξάνδρῳ*

στολὴν δὲ δὴ τίν' εἶχεν; τοῦτό μοι φράσον·
θύρσον κροκωτὸν ποικίλον καρχήσιον.

SOPHOCLES in fabula quae inscribitur TYRO

πρὸς τήνδε μοι
τράπεζαν ἀμφὶ σῖτα καὶ καρχήσια.

haec de carchesiis ignoratis Latinitati et a sola 7
Graecia celebratis. sed nec cymbia in nostro ser-

---

4 534 19 Bergkii poetae lyr. p. 894 21 Meinekii fragm. com. II, 1 p. 37 24 fragm. Nauckii 594

---

1 ferecıdeſ *P* 4 atq. ın *P* 5 amphıtrıone *P* 13 ınferıorem *om. P* pternā *P* 14 trachelon *P* 15 et ınde — 16 uocantur *om. P* 18 *ante* po&ę *add.* uırı *P'* ſapho *P* 19 ΚΑΡΧΗϹΙΑ ЄϹΧΟΝ ΚΑΙЄΑЄΒΟΝ *P*, *emendauit Bergkius* 21 ΚΡΑΤЄΙΝΟϹ ЄΝ ΔΙΟΝΟΥϹΑΛЄΞΑΝΔΡΩ *P* 22 ΤΙΝΑ *P* ΤΟΥΔΟ *P* 23 ΤΥΡΩ *P* 25 ΠΡΟϹ·ΓΗΝ ΔЄΙΜΙ *P*: πρὸϲ τήνδε μοι *Ianius*, προϲτῆναι μέϲην *Athenaeus* 26 ΤΡΑΠЄΖΑΑΜΦΙϹΙΤΑ | ΚΑΙ ΚΑΡΧΗϹΙΑ· *P* 28 cymbuſ *P'*

mone repperies: est enim a Graecorum paucis relatum. PHILEMON, notissimus comicus, in FANTASMATE ait

ἔπιεν ἡ Ῥόδη κυμβίον ἀκράτου,

8 ANAXANDRIDES etiam comicus in fabula Ἀγροίκοις

προπινόμενα καὶ μέστ' ἀκράτου κυμβία
ἐκάκωσεν ὑμᾶς.

meminit eius et DEMOSTHENES in oratione quae est in MIDIAM *ἐπ' ἀστράβης δὲ ὀχούμενος ἐξ Ἀργούρας τῆς Εὐβοίας, χλανίδας δ' ἐπ' ὄχου καὶ κυμβία καὶ κάδους ἔχων, ὧν ἐπελαμβάνοντο οἱ πεντηκοστολόγοι.*
9 cymbia autem haec, ut ipsius nominis figura indicat, diminutiue a cymba dicta, quod et apud Graecos et apud nos ab illis trahentes nauigii genus est. ac sane animaduerti ego apud Graecos multa poculorum genera a re nauali cognominata, ut carchesia supra docui, ut haec cymbia, pocula
10 procera ac nauibus similia. meminit huius poculi ERATOSTHENES, uir longe doctissimus, in EPISTVLA ad Hagetorem Lacedaemonium his uerbis *κρατῆρα γὰρ ἔστησαν τοῖς θεοῖς, οὐκ ἀργύρεον οὐδὲ λιθοκόλλητον, ἀλλὰ τῆς Κωλιάδος· τοῦτον δὲ ὁσάκις ἐπιπληρώσαιεν, ἀποσπείσαντες τοῖς θεοῖς, ᾠνοχόουν*
11 *ἐφεξῆς βαπτιστῷ κυμβίῳ.* fuerunt qui cymbium a

---

2 Meinekii fragm. com. IIII p. 29 5 ib. III p. 162 8 p. 558 Reisk. § 133 19 Bernhardyi Eratosthenica p. 201

---

5 fabulā agrecıſ | ω OKYMBIA ΠΡΟΠΙΝΟΜΕΝΑ ΚΑΙ ΜΕΤΤΑ ΑΚΡΑΕ ΚΑΚΩ | CΕΜΥΜΑC· memınıt *P* 8 demo-T-ſteneſ *P* 9 mıdıa *P* ἐξ] ΕΖ *P* ΑΡΠΟΥΡΑCΘΗC|ΘΥΒΟΥΑC *P* 10 δ' ἐπ' ὄχον *Schneidewinus*: ΔΕ ΟΧΟ *P* 11 καὶ κάδους *Schneidewinus ex Demosthene:* ΟCΙ *P* ΕΠΑΛΑΜΒΑΝΟΝΟ ΠΕΝΤΗΚΟCΤΟΛΟΤΟΙ· *P* 13 ın∗dıcat *P* 19 epıſtola *P* 21 ∗(*fuit* l) ΑΙΕΟ|ΚΟΛΑ ΗΤΟΝ ΑΛΛΑ ΤΗΟ-Α-ΚΩΙΑΔΟC ΤΟΥ ΙCΘΝΑΔΕΟCΑ ΚΙCΕΙ|ΟΠΑΗΡΑCΑΙΕΝ ΑΠΟ CΠΕΙCΑΝΤΕΟ *P, em. Bernhardyus ex Athenaeo* 23 ΩΝΟΧΟΘΥ|Ν *P* 24 ΒΑΠΤΙΟΤΩ *P*

cissybio per syncopam dictum existimarent. cissy-
bii autem, ut de Homero taceam qui hoc poculum
Cyclopi ab Vlixe datum memorat, multi faciunt
mentionem uoluntque non nulli proprie cissybium
ligneum esse poculum ex hedera id est *κισσοῦ*. et 12
NICANDER quidem Colophonius in primo *Αἰτωλικῶν*
sic ait *ἐν τῇ ἱεροποιίῃ τοῦ Διδυμαίου Διὸς κισσῷ
σπονδοποιέονται· ὅθεν τὰ ἀρχαῖα ἐκπώματα κισσύ-
βια φωνέεται.* sed et CALLIMACHVS meminit huius
poculi

καὶ γὰρ ὁ Θρηικίην μὲν ἀνήνατο χανδὸν ἄμυστιν
ζωροποτεῖν, ὀλίγῳ δ' ἥδετο κισσυβίῳ.

qui autem cissybium ex hedera factum poculum *οἷον* 13
εἰ κίσσινον dici arbitrantur EVRIPIDIS auctoritate
niti uidentur, qui in ANDROMEDA sic ait

πᾶς δὲ ποιμένων ἔρρει λεώς,
ὁ μὲν γάλακτος κίσσινον φέρων σκύφον
πόνων ἀναψυκτῆρ', ὁ δ' ἀμπέλων γάνος.

haec de cymbio. sequitur ut, quando cantharum et 14
poculi et nauigii genus esse supra diximus, probe-
tur exemplis. et pro poculo quidem nota res est
uel ex ipso Vergilio, qui aptissime proprium Liberi
patris poculum adsignat Sileno sed id, ut supra
polliciti sumus, etiam pro nauigio poni solitum de-
bemus ostendere. MENANDER in NAVCLERO 15

ἥκει λιπὼν Αἰγαῖον ἁλμυρὸν βάθος

---

9 fragm. ed. Bentleii 109   16 fragm. ed. Nauckii 135
26 Meinekii fragm. com. IIII p. 174

---

1 cissibio *p*, ſıncopan *P*   cıſſıbıı *P*   4 cıſſıbıū *P*   5 cıſſu *P*   6 quıdā *P*   ıtalıcon *P*   7 ΙΕΡΟΠΟΙΗϹΕΙ *P*   Διόϲ *a P dèesse non notaui*   8 ϹΠΕΝΔΟΠΟΙΕΟΝ|ΤΑΙ *P*   9 ΦѠΝΕΑΤΑΙ *P*   callımacuſ *P*   11 ΟΡΗΚΙΗΝ *P*   12 ΖΗ-ΡΟΠΟΤΕΙΝ *P*, ξηροποτεῖν *Schneidewinus*   13 cyſſıbıū *P*   ⊢edera *P*   14 arbıtantur *P'*   15 dro|m&a *P*   16 ΠΟΙ-ΜΕΝΜΗ *P*   ΑΕѠϹ *P*   18 ΑΝΑ*ΨΥΚΤΗΡΑ (*in ras. fuit* Υ) *P*   19 cantarū *P*   20 poculum *P'*   eſt eſſe *P'*   26 ΑΑΜΥΡΟΝ |ΒΑΤΟϹ *P*

θεόφιλος ἡμῖν, ὦ Στράτων, ὡς εἰς καλὸν·
πρῶτος λέγω σοι τόν τε χρυσοῦν κάνθαρον.
ποῖον; τὸ πλοῖον· οὐδέ μ' οἶσθας ἄθλιε.

16 Et sacer impleuit dextram scyphus.

scyphus Herculis poculum est ita ut Liberi patris cantharus. Herculem uero fictores ueteres non sine causa cum poculo fecerunt, et non numquam cassabundum et ebrium non solum quod is heros bibax fuisse perhibetur sed etiam quod antiqua historia est Herculem poculo tamquam nauigio uectum in-
17 mensa maria transisse. sed de utraque re pauca ex Graecis antiquitatibus dicam. et multibibum heroa istum fuisse, ut taceam quae uulgo nota sunt, illud non obscurum argumentum est quod Ephippus in Bursiride inducit Herculem sic loquentem

οὐκ οἶσθά μ' ὄντα πρὸς θεῶν Τιρύνθιον
Ἀργεῖον; οἳ μεθύοντες ἀεὶ τὰς μάχας
πάσας μάχονται. τοιγαροῦν φεύγουσ' ἀεί.

18 est etiam historia non adeo notissima nationem quandam hominum fuisse prope Heracleam ab Hercule constitutam Cylicranorum conposito nomine *ἀπὸ τῆς κύλικος*, quod poculi genus nos una littera
19 immutata calicem dicimus. poculo autem Herculem uectum ad *Ἐρύθειαν* id est Hispaniae insulam nauigasse et Panyasis, egregius scriptor Graecorum, dicit et Pherecydes auctor est, quorum uerba subdere supersedi, quia propiora sunt fabulae quam historiae. ego tamen arbitror non poculo Herculem maria transuectum sed nauigio cui

---

16 Meinekii fragm. com. III p. 322

---

1 Ο (ω supra) *P* 2 τόν] ΓΟΝ *P* τε *Ianius:* ΔΕ *P* κάνθαρον *Ianius ex Athenaeo:* ΘΑΡΟ *P* 3 πλοῖον] ΗΛΟΙΟΝ *P* ΑΘΑΙΕ *P* 4 ſcıphuſ *P* 10 uectum *Mediceus saec. XV:* uentıſ *P* ımmenſa *P* 17 ἀεί τάς] ΑΕΠΑC *P* 18 τοιγαροῦν] ΠΟΥΤΑΡΟΥ *P* 22 ΚΥΛΙΚΡΟC *P* 23 dıxımuſ *P* 24 ductū | ΑΔΕΤΠΗΡΑ *P* 25 panıaſtıſ *P* 26 ferecıdeſ *P*

scypho nomen fuit ita ut supra cantharum et carchesium et a cymbis deriuata cymbia.

Nomina quoque Vergilius non numquam ex XXII antiquissimis Graecorum historiis mutuatur. scitis apud illum unam ex comitibus Dianae Opin uocari, quod nomen uulgo fortasse temere impositum uel etiam fictum putatur ab ignorantibus insidiosum poetam cognomen quod a ueteribus Graecis scriptoribus ipsi Dianae fuerat impositum comiti eius adsignare uoluisse. sed Vergilius sic ait 2

uelocem interea superis in sedibus Opin,
unam ex uirginibus sociis sacraque caterua,
conpellabat et has tristis Latonia uoces
ore dabat

et infra

at Triuia custos iam dudum in montibus Opis.

Opin inquit comitem et sociam Dianae. sed audite 3
unde Vergilius hoc nomen acceperit qui, ut dixi, quod epitheton ipsius deae legerat sociae eius imposuit. ALEXANDER AETOLVS, poeta egregius, in libro 4
qui inscribitur MVSAE refert quanto studio populus Ephesius dedicato templo Dianae curauerit praemiis propositis ut qui tunc erant poetae ingeniosissimi in deam carmina diuersa conponerent. in his uersibus Opis non comes Dianae sed Diana ipsa uocata est. loquitur autem, uti dixi, de populo Ephesio 5

ἀλλ' ὅγε πευθόμενος πάγχυ Γραικοῖσι μέλεσθαι
Τιμόθεον κιθάρης ἴδμονα καὶ μελέων
υἱὸν Θερσάνδρου κλυτὸν ἤνεσεν ἀνέρα σίγλων

27 Meinekii Anal. Alexandrina p. 225

1 ſcyfo *P* f *in* fuıt *in ras. in P* cantarū *P* 2 dırıuata cımbıa *P*, *deinde add.* omnıa haec ad ſeruımuſ eſſe nauıgıorum uocabula *uulgo*, *quae om. P* 5 ıllū * *P* 6 nomen] ñ *P* 7 putetur *P'* 11 * ſuperıſ *P* 16 trıuıę *P* 19 ipsius deae *scripsi*: ıpſiuſce (*P*) 20 &holuſ *P* 23 ıngenıoſiſſıma *ut uid. P'* 27 ΜΕΝΛΕϹΘΑΙ *P* 29 κλυτόν *Schneidewinus*: ΤΟΝ *P*

χρυσείων ἱερὴν δὴ τότε χιλιάδα
ὑμνῆσαι ταχέων τ' Ὦπιν βλήτειραν ὀιστῶν
ἥ τ' ἐπὶ Κεγχρείῳ τίμιον οἶκον ἔχει

et mox

μηδὲ θεῆς προλίπῃ Λητωίδος ἄκλεα ἔργα.

6 apparuit, ni fallor, Opin Dianam dictam et Vergilium de nimia doctrina hoc nomen in eius comitem transtulisse.

7 Excessere omnes adytis arisque relictis
di.

hoc unde Vergilius dixerit nullus inquirit sed constat illum de EVRIPIDE traxisse, qui in fabula TROADIBVS inducit Apollinem cum Troia capienda esset ista dicentem

λείπω τὸ κλεινὸν Ἴλιον,

qui uersus docent unde Vergilius usurpauerit discessisse deos a ciuitate iam capta.

8 Nec non sine auctoritate Graecae uetustatis est quod ait

ipsa Iouis rapidum iaculata e nubibus ignem.

Euripides enim inducit Mineruam uentos contra Graecorum classem a Neptuno petentem dicentemque debere illum facere quod Iuppiter fecerit, a quo in Graecos fulmen acceperit.

9 Apud Vergilium Pan niueo lanae munere Lunam inlexisse perhibetur in nemora alta uocans

munere sic niueo lanae, sic credere dignum est

9 Aen. II 351 13 Troad. 25 20 Aen. I 42 28 Georg. III 391

1 ἱερήν *Meinekius*: ЄPHN *P* XЄIΛIΑΛΑ *P* 2 TAXЄIωN *P* τ' *om. P, add. Meinekius* 3 τ' *Meinekius*: Δ *P* Κεγχρείῳ *Meinekius*: KЄΓXPIωN *P* TIMI* (*uid. fuisse* ω) | ONOKON *P* 7 doctrin*(a) *P* 9 adıtıſ *P* 15 ΛЄIΠΟΤω *P* 17 a cıuıtate — 20 ıgnē *in ras. in P* 21 contra *Cantabrigiensis*: contrarıoſ *P* 26 ılluxıſſe *P*

et reliqua. in hoc loco Valerius Probus, uir per-
fectissimus, notat nescire se hanc historiam
siue fabulam quo referat auctore. quod tantum 10
uirum fugisse miror. nam Nicander huius est
auctor historiae, poeta quem Didymus, grammati-
corum omnium quique sint quique fuerint instruc-
tissimus, fabulosum uocat. quod sciens Vergi-
lius adiecit si credere dignum est, adeo se
fabuloso usum fatetur auctore.

In tertio libro cursim legitur neque unde trans- 11
latum sit quaeritur

quae Phoebo pater omnipotens, mihi Phoebus
Apollo
praedixit

et cetera. in talibus locis grammatici excusantes in- 12
peritiam suam inuentiones has ingenio magis quam
doctrinae Maronis adsignant nec dicunt eum ab aliis
mutuatum, ne nominare cogantur auctores. sed adfirmo
doctissimum uatem etiam in hoc Aeschylum, emi-
nentissimum tragoediarum scriptorem, secutum qui 13
in fabula quae Latina lingua Sacerdotes inscribi-
tur sic ait

στέλλειν ὅπως τάχιστα· ταῦτα γὰρ πατὴρ
Ζεὺς ἐγκαθίει Λοξίᾳ θεσπίσματα

et alibi

πατρὸς προφήτης ἐστὶ Λοξίας Διός.

ecquid clarum factum est inde sumpsisse Vergilium 14
quod Apollo ea uaticinetur quae sibi Iuppiter fatur?
probatumne uobis est Vergilium, ut ab eo intellegi

12 Aen. III 251 23 fragm. ed. Hermann. 85 26 Eumen. 19

5 dıdımuſ *P* 12 phebo *P* 15 ımperıtıam *P* 19 eſcılū *P* 20 ſequutum *P* 21 ſacerdotıſ *P* 23 CTE-ω-MEIN OΠOC *P* ΠΑΓΕΡ *P* 24 ΖΕΥCĒ ΘΑΚΑΘΙΕΙ *P* 26 ΠΑCΡΟC ΠΡΟΦΗΘΗC *P* ΜΟΞΙΑC *P* 27 ecquıd *om. P et Cantabr.* 28 ꝓbatum ∸ ne *P'*

non potest qui sonum Latinae uocis ignorat, ita nec ab eo posse qui Graecam non hauserit extrema satietate doctrinam? nam si fastidium facere non timerem, ingentia poteram uolumina de his quae a penitissima Graecorum doctrina transtulisset inplere: sed ad fidem rei propositae relata sufficient.'

---

4 tınerē *P'* 6 *post* ſuffıcıent — *litteris rubris maiusculis* Quę ſunt * quę ſumſıt | uırgılıuſ ab antıquıſ latınoꝝ poetıſ· *add. P*, *sequitur* Hıc p̄rextaт̕ *in P*

LIBER SEXTVS

Hic Praetextatus 'mirum' inquit 'in modum di- I
gessit Eustathius quae de Graeca antiquitate carmini
suo Vergilius inseruit. sed meminimus uiros inter
omnes nostra aetate longe doctissimos, Furium Cae-
cinamque Albinos, promisisse se prodituros quid
idem Maro de antiquis Romanis scriptoribus traxerit,
quod nunc ut fiat tempus admonet.' cumque omni- 2
bus idem placeret, tum Furius Albinus 'etsi uereor
ne, dum ostendere cupio quantum Vergilius noster
ex antiquiorum lectione profecerit et quos ex omni-
bus flores uel quae in carminis sui decorem ex di-
uersis ornamenta libauerit, occasionem reprehendendi
uel inperitis uel malignis ministrem, exprobrantibus
tanto uiro alieni usurpationem nec considerantibus
hunc esse fructum legendi aemulari ea quae in aliis
probes et quae maxime inter aliorum dicta mireris
in aliquem usum tuum oportuna deriuatione conuer-
tere, quod et nostri tam inter se quam a Graecis et
Graecorum excellentes inter se saepe fecerunt. et 3
ut de alienigenis taceam, possem pluribus edocere
quantum se mutuo conpilarint bibliothecae ueteris
auctores, quod tamen oportune alias si uolentibus
uobis erit probabo. unum nunc exemplum proferam,
quod ad probanda quae adsero paene sufficiet.

---

8 tū* *P* 12 lıuauerıt *P* 13 ımperıtıſ *P* 14 uſurpatıone *P* 16 *** alıq *P* 17 dırıuatıone *P* 20 alıgenıſ *P'* 21 bıblıotecę *P*

4 AFRANIVS enim togatarum scriptor in ea togata quae COMPITALIA inscribitur non inuerecunde respondens arguentibus quod plura sumpsisset a Menandro fateor inquit

sumpsi non ab illo modo
sed ut quisque habuit conueniret quod mihi
quod me non posse melius facere credidi,
etiam a Latino.

5 quod si haec societas et rerum communio poetis scriptoribusque omnibus inter se exercenda concessa est, quis fraudi Vergilio uortat, si ad excolendum se quaedam ab antiquioribus mutuatus sit? cui etiam gratia hoc nomine habenda est quod non nulla ab illis in opus suum, quod aeterno mansurum est, transferendo fecit ne omnino memoria ueterum deleretur, quos, sicut praesens sensus ostendit, non solum neglectui uerum etiam risui habere iam coe-
6 pimus. denique et iudicio transferendi et modo imitandi consecutus est ut quod apud illum legerimus alienum aut illius esse malimus aut melius hic quam
7 ubi natum est sonare miremur. dicam itaque primum quos ab aliis traxit uel ex dimidio sui uersus uel paene solidos, post hoc locos integros cum parua quadam immutatione translatos sensusue ita transcriptos ut unde essent eluceret, immutatos alios ut tamen origo eorum non ignoraretur, post haec quaedam de his quae ab Homero sumpta sunt ostendam non ipsum ab Homero tulisse sed prius alios inde sumpsisse et hunc ab illis, quos sine dubio legerat, transtulisse.

5 fragm. com. ed. Ribbeck p. 144

5 ıllo ſolṽ m̊ (ṽ *in ras.*) *P* 6 quiſquıſ *P*, *em. nescio quis* quod conuenıret *P*, *transposuit Bothius* 7 quod *Bothius*: quodque *P* 13 hoc nomıne *om. P*, *add. Cantabrigiensis* (?) habenda eſt *P* 16 ſolum non lectuı *P* 17 cępımuſ *P* 19 conſequutuſ *P* 20 illius] alıud *P* hıc *om. P′* *ante* ubı *add.* hıc *P′* 24 tranſlataſ *P′*

Vertitur interea caelum et ruit oceano nox. 8
Ennius in libro sexto
uertitur interea caelum cum ingentibus signis.

Axem humero torquet stellis ardentibus aptum. 9
Ennius in primo
qui caelum uersat stellis fulgentibus aptum
et in tertio
caelum prospexit stellis fulgentibus aptum,
in decimo
hinc nox processit stellis ardentibus apta.

Conciliumque uocat diuum pater atque hominum 10
Ennius in sexto [rex.
tum cum corde suo diuum pater atque hominum
effatur. [rex.

Est locus, Hesperiam Grai cognomine dicunt. 11
Ennius in primo
est locus, Hesperiam quam mortales perhibebant.

Tuque o Thybri tuo genitor cum flumine sancto. 12
Ennius in primo
teque, pater Tiberine, tuo cum flumine sancto.

Accipe daque fidem, sunt nobis fortia bello 13
pectora.
Ennius in primo
accipe daque fidem foedusque feri bene firmum.

Et lunam in nimbo nox intempesta tenebat. 14

---

1 Aen. II 250 3 218 Vahleni 4 Aen. IIII 482 6 30 8 162 10 343 11 Aen. X 2 13 179 15 Aen. I 530 17 23 18 Aen. VIII 72 20 55 21 Aen. VIII 150 24 33 25 Aen. III 587

---

2 VI· *P* 5 ·I· *P* 7 et ın tertıo — 8 aptum *om.* *P* 9 X *P* 12 ·VI· *P* 16 ·I· *P* 18 tybrı * *P* 19 ·I· *P* 20 flumınef *P* 23 ·I· *P* 25 *post* nĩbo *deletum ut uid.* luna *in P*

Ennius in primo
cum superum lumen nox intempesta teneret.

15 Tu tamen interea calido mihi sanguine poenas
persolues.
Ennius in primo
non pol homo quisquam faciet impune animatus
hoc nisi tu, nam mi calido das sanguine poenas.

16 Concurrunt undique telis
indomiti agricolae.
Ennius in tertio
postquam defessi sunt, stant et spargere sese
hastis: ansatis concurrunt undique telis.

17 Summa nituntur opum ui.
Ennius in quarto
Romani scalis summa nituntur opum ui
et in sexto decimo
reges per regnum statuasque sepulcraque quaerunt;
aedificant nomen: summa nituntur opum ui.

18 Et mecum ingentes oras euoluite belli.
Ennius in sexto
quis potis ingentes oras euoluere belli?

19 Nequa meis dictis esto mora: Iuppiter hac stat.
Ennius in septimo
non semper uestra euertit: nunc Iuppiter hac stat.

20 Inuadunt urbem somno uinoque sepultam.

---

1 106 3 Aen. VIIII 422 5 106 8 Aen. VII 520 10 154 13 Aen. XII 552 14 168 16 403 19 Aen. VIIII 528 20 178 22 Aen. XII 565 24 263 25 Aen. II 265

---

1 ·I· *P* 3 *et* 7 pęnaſ *P* 5 ·I· *P* 10 ·III· *P* 14 ennıuſ ın Romanıſ (*post* ın *uac. spatium* 3 *litt.*) *P* 16 ·XVI· *P* 20 ·VI· *P* 23 ·VII· *P*

Ennius in octauo
nunc hostes uino domiti somnoque sepulti.

Tollitur in caelum clamor, cunctique Latini. 21
Ennius in septimo decimo
tollitur in caelum clamor exortus utrisque.

Quadrupedante putrem sonitu quatit ungula cam- 22
Ennnius in sexto [pum.
explorant Numidae: totum quatit ungula terram,
idem in octauo
consequitur, summo sonitu quatit ungula terram,
idem in septimo decimo
it eques et plausu caua concutit ungula terram.

Vnus qui nobis cunctando restituit rem. 23
Ennius in duodecimo
unus homo nobis cunctando restituit rem.

Corruit in uulnus: sonitum super arma dedere. 24
Ennius in sexto decimo
concidit et sonitum simul insuper arma dederunt.

Et iam prima nouo spargebat lumine terras. 25
Lucretius in secundo
cum primum aurora respergit lumine terras.

Flammarum longos a tergo inuoluere tractus. 26
Lucretius in secundo
nonne uides longos flammarum ducere tractus?

---

1 II 291 3 Aen. XI 745 5 422 6 Aen. VIII 596 8 231 10 281 12 419 13 Aen. VI 847 14 313 16 Aen. X 488 17 396 19 Aen. IIII 584 21 II 144 22 Georg. I 367 24 II 207

---

1 ·VIII· *P* 4 ·XVII· *P* 6 ſunıtu *P'* 7 ·VI· *P* 8 humıdę totā *P* 9 ıdem *om. P* ·VIII· *P* 11 ·XVII· *P* 14 ·XII· *P* 17 ·XVI· *P* 18 ſimul *om. P* 20 ·II· *P*

27 Ingeminant abruptis nubibus ignes.
Lucretius in secundo
nunc hinc nunc illinc abruptis nubibus ignes.

28 Belli simulacra ciebant.
Lucretius in secundo
componunt, conplent: belli simulacra cientur.

29 Simulacraque luce carentum.
Lucretius in quarto
cum saepe figuras
contuimur miras simulacraque luce carentum.

30 Asper acerba tuens retro redit.
Lucretius in quinto
asper acerba tuens immani corpore serpens.

31 Tithoni croceum linquens Aurora cubile.
Furius in primo annali
interea Oceani linquens Aurora cubile.

32 Quod genus hoc hominum quaeue hunc tam barbara morem?
Furius in sexto
quod genus hoc hominum Saturno sancte create?

33 Rumoresque serit uarios ac talia fatur.
Furius in decimo
rumoresque serunt uarios et multa requirunt.

34 Nomine quemque uocans reficitque ad proelia pul- [sos.

1 Aen. III 199 3 II 214 4 Aen. V 674 6 II 324 7 Georg. IIII 472 9 IIII 35 11 Aen. VIIII 794 13 V 33 14 Aen. IIII 585 17 Aen. I 539 21 Aen. XII 228 25 XI 731

4 cıebunt *P'* 6 cōplent *P* 10 contuıt̄ mıranſ *P* 14 tothonı *P'* 15 ·I· *P* 19 ·VI· *P* 22 ·X· *P*

Furius in undecimo
nomine quemque ciet: dictorum tempus adesse
commemorat
deinde infra
confirmat dictis simul atque exuscitat acris
ad bellandum animos reficitque ad proelia mentes.

Dicite Pierides, non omnia possumus omnes. 35
Lucilius in quinto
maior erat natu, non omnia possumus omnes.

Diuersi circumspiciunt, hoc acrior idem. 36
Pacuuius in Medea
diuersi circumspicimus, horror percipit.

Ergo iter inceptum peragunt rumore secundo. 37
Sueuius in libro quinto
redeunt referunt rumore petita secundo.

Numquam hodie effugies, ueniam quocumque uo- 38
Naeuius in Equo Troiano [caris.
numquam hodie effugies, quin mea manu moriare.

Vendidit hic auro patriam dominumque potentem 39
imposuit fixit leges pretio atque refixit.
Varius de Morte
uendidit hic Latium populis agrosque Quiritum
eripuit: fixit leges pretio atque refixit.

---

7 eclog. VIII 63 9 V 21 Gerlachii 10 Aen. VIIII 416 12 fr. 224 Ribbeckii 13 Aen. VIII 90 16 eclog. III 49 17 fr. 15 Ribbeckii 19 Aen. VI 621

---

1 ·XI· *P* 3 cōmemorat *P* 6 p̄lıa *P* 8 ·V· *P* 10 agrıor *P* 11 pachubıuſ *P* 15 rumore petita *Lucianus Muellerus mus. Rhen. nou. XXIII 216:* petıta rumore *P* 19 pominūq. *P'* 20 fı **xıt* (*fuit* q. *ut uid.*) *P* 23 erıpuıt**| *P* fıxıtq. *ut uid. P'*

40 Vt gemma bibat et Sarrano dormiat ostro.
Varius de Morte
incubet et Tyriis atque ex solido bibat auro.

41 Talia saecla suis dixerunt currite fusis.
Catullus
currite ducenti subtegmine, currite fusi.

42 Felix heu nimium felix si littora tantum
numquam Dardaniae tetigissent nostra carinae.
Catullus
Iuppiter omnipotens utinam non tempore primo
Gnosia Cecropiae tetigissent littora puppes.

43 Magna ossa lacertosque
extulit.
Lucilius in septimo decimo
magna ossa lacertique
adparent homini.

44 Placidam per membra quietem
irrigat.
Furius in primo
mitemque rigat per pectora somnum.
et Lucretius in quarto
nunc quibus ille modis somnus per membra quie-
inrigat. [tem

45 Camposque liquentes.

---

1 Georg. II 506 4 eclog. IIII 46 6 epithalamii Pel. et Thet. 327 7 Aen. IIII 657 10 epith. 171 12 Aen. V 422 15 XVII 7 17 Aen I 691 22 IIII 907 24 Aen. VI 724

---

1 gemina *P* 3 ut tyriiſ *P* 5 catuluſ *P* 6 * ſub temine (*in ras. fuit* c) *P* 7 nimiā *P'* 9 catuluſ *P* 10 omp̄ſ *P* 11 cicropię *P* 12 *post* oſſa *deletum* extulit *in* *P* 14 Luciuſ *P* ·XVII· *P*

Lucretius in sexto [simile de mari]
et liquidam molem camposque natantes.

Et geminos duo fulmina belli 46
Scipiadas.
Lucretius in tertio
Scipiades belli fulmen Carthaginis horror.

Et ora 47
tristia temptantum sensu torquebit amaro.
Lucretius in secundo
foedo pertorquent ora sapore.

Morte obita quales fama est uolitare figuras. 48
Lucretius in primo
cernere uti uideamur eos audireque coram,
morte obita quorum tellus amplectitur ossa.
hinc est et illud Vergilii
et patris Anchisae gremio conplectitur ossa.

Ora modis attollens pallida miris. 49
Lucretius in primo
sed quaedam simulacra modis pallentia miris.

Tum gelidus toto manabat corpore sudor. 50
Ennius in sexto decimo
tunc timido manat ex omni corpore sudor.

Labitur uncta uadis abies. 51
Ennius in quarto decimo

---

2 VI 405 3 Aen. VI 843 5 III 1034 7 Georg. II 246 10 II 401 11 Aen. X 641 13 I 134 15 Aen. V 31 17 Aen. I 354 19 I 123 20 Aen. III 175 21 399 Vahleni 23 Aen. VIII 91

---

1 simile de mari *deleuit Ianius* 6 ṣcartagınıſ *P* 10 fędo *P* 11 fame *P'* 12 ·|· *P* 13 eaſ *P* 16 cōplectıtur *P* 21 ·XVI· *P* 23 unda *P'* 24 ·XIIII· *P*

labitur uncta carina, uolat super impetus undas.

52 Ac ferreus ingruit imber.
Ennius in octauo
hastati spargunt hastas, fit ferreus imber.

53 Apicem tamen incita summum
hasta tulit.
Ennius in sexto decimo
tamen induuolans secum abstulit hasta
insigne.

54 Puluerulentus eques furit: omnes arma requirunt.
Ennius in sexto
balantum pecudes quatit: omnes arma requirunt.

55 Nec uisu facilis nec dictu affabilis ulli.
Accius in Philoctete
quem neque tueri contra nec adfari queas.

56 Aut spoliis ego iam raptis laudabor opimis
aut leto insigni.
Accius in Armorum iudicio
nam tropaeum ferre me a forti uiro
pulchrum est: si autem uincar, uinci a tali nullum est probrum.

57 Nec si miserum fortuna Sinonem
finxit, uanum etiam mendacemque inproba finget.

---

1 379 2 Aen. XII 284 4 287 5 Aen. XII 493 8 397 10 Aen. VII 625 12 192 13 Aen. III 621 14 538 Ribbeckii 16 Aen. X 449 19 148 Ribb. 22 Aen. II 79

---

3 ·VIII· *P* 7 ·XVI· *P* 11 ·VI· *P* 14 filoctete *P* 15 neq. affarı *P*, nec fari *Ribbeckius* *in* queaſ *est* a *corr. ex* ı *aut* r *in P* 17 lęto *P* 19 tropheū *P* 20 *post* nullum *add.* mi *G. Hermannus* 21 obꝑbrıv̄· *P* 23 ımbroba *P*

Accius in Telepho
nam si a me regnum fortuna atque opes
eripere quiuit, at uirtutem nequiit.

Disce puer uirtutem ex me uerumque laborem. 58
fortunam ex aliis
Accius in Armorum iudicio
uirtuti sis par, dispar fortunis patris.

Iam iam nec maxima Iuno 59
nec Saturnius haec oculis pater aspicit aequis.
Accius in Antigona
iam iam neque di regunt,
neque profecto deum summus rex omnibus curat.

Num capti potuere capi? num incensa cremauit 60
Troia uiros?
Ennius in undecimo cum de Pergamis loqueretur
quae neque Dardaniis campis potuere perire
nec cum capta capi nec cum combusta cremari.

Multi praeterea quos fama obscura recondit. 61
Ennius in Alexandro
multi alii aduentant paupertas quorum obscurat nomina.
Audentes fortuna iuuat. 62
Ennius in septimo
fortibus est fortuna uiris data.

Recoquunt patrios fornacibus enses 63

---

2 620 Ribb. 4 Aen. XII 435 6 156 Ribb. 7 Aen. IIII 371 11 142 Ribb. 12 Aen. VII 295 15 359 Vahl. 17 Aen. V 302 19 37 Ribb. 21 Aen. X 284 23 262 Vahl. 24 Aen. VII 636

---

3 nequiit *uulgo*: nequıt *P* 5 Fortunā ex | alııſ· *add. P*, *om. Ianus* 6 Vırtutıſ ıſ *P* 9 *post* ın *4 litt. erasae, fort. fuit* armoꝝ *P* antızona *P* 14 undecimo] X· *in ras. ut uid. P* 16 cōbuſta *P* 17 obſcurıorecondıt *P′* 24 requoq̄t *P* fortnacıbuſ *P′*

et curuae rigidum falces conflantur in ensem.
Lucretius in quinto
inde minutatim processit ferreus ensis
uersaque in obscenum species est falcis aenae.

64 Pocula sunt fontes liquidi atque exercita cursu
flumina.
Lucretius in quinto
ad sedare sitim fluuii fontesque uocabant.

65 Quos rami fructus, quos ipsa uolentia rura
sponte tulere sua, carpit.
Lucretius in quinto
quod sol atque imbres dederant, quod terra crearat
sponte sua, satis id placabat pectora donum.

II Post uersus ab aliis uel ex integro uel ex parte translatos uel quaedam immutando uerba tamquam fuco alio tinctos nunc locos locis conponere sedet animo, ut unde formati sint quasi de speculo cognoscas.

2 Nec sum animi dubius, uerbis ea uincere magnum
quam sit, et angustis hunc addere rebus honorem.
sed me Parnassi deserta per ardua dulcis
raptat amor, iuuat ire iugis qua nulla priorum
Castaliam molli deuertitur orbita cliuo.
3 Lucretius in primo
nec me animi fallit quam sint obscura sed acri
percussit thyrso laudis spes magna meum cor
et simul incussit suauem mi in pectus amorem

---

3 V 1293 5 Georg. III 529 8 V 945 9 Georg. II 500 12 V 937 19 Georg. III 289 25 I 922

---

4 falceſ *P* 16 ſuco *P* 17 quaſı a ſpeculo cognoſcaſ *om. P, add. Cantabr.* 23 orıbıta *P* 26 thırſo *P* 27 $\overset{1}{\text{m}}$ ınſpectuſ *P*

Musarum quo nunc instinctus mente uigenti
auia Pieridum peragro loca nullius ante
trita solo.

accipite et alterum locum Maronis illi unde traxerat 4
conparandum, ut eundem colorem ac paene similem
sonum loci utriusque repperias. Vergilius

si non ingentem foribus domus alta superbis
mane salutantum totis uomit aedibus undam
nec uarios inhiant pulchra testudine postes.

et mox

at secura quies et nescia fallere uita
diues opum uariarum at latis otia fundis,
speluncae uiuique lacus, at frigida Tempe
mugitusque boum mollesque sub arbore somni
non absunt, illic saltus ac lustra ferarum
et patiens operum exiguoque adsueta iuuentus.

Lucretius in libro secundo 5

si non aurea sunt iuuenum simulacra per aedes
lampadas igniferas manibus retinentia dextris,
lumina nocturnis epulis ut subpeditentur,
nec domus argento fulgens auroque renitens
nec citharam reboant laqueata aurataque templa,
cum tamen inter se prostrati in gramine molli
propter aquae riuum sub ramis arboris altae,
non magnis opibus iucunde corpora curant,
praesertim cum tempestas arridet et anni
tempora conspergunt uiridantes floribus herbas.

Non umbrae altorum nemorum, non mollia possunt 6
prata mouere animum: non qui per saxa uolutus
purior electro campum petit amnis.

Lucretius in secundo

---

7 Georg. II 461 11 ib. 467 18 24 28 Georg. III 520 31 II 361

---

6 reperıaſ *P* 11 uıā *P* 12 lętıſ *P* 13 ad *P* 22 qlaqueata *P* tēpe *P* 23 cāpı mollı *P* 25 ıocunde *P'* 29 uomere *P*

nec tenerae salices atque herbae rore uirentis
fluminaque ulla queunt summis labentia ripis
oblectare animum subitamque auertere curam.

7 ipsius uero pestilentiae, quae est in tertio Georgicorum, color totus et liniamenta paene omnia tracta sunt de descriptione pestilentiae quae est in sexto Lucretii. nam Vergiliana incipit

hic quondam morbo caeli miseranda coorta est
tempestas totoque auctumni incanduit aestu
et genus omne neci pecudum dedit, omne ferarum.

Lucretii sic incipit

haec ratio quondam morborum et mortifer aestus
finibus in Cecropis funestos reddidit agros
uastauitque uias, exhausit ciuibus urbem.

8 sed quatenus totum locum utriusque ponere satis longum est, excerpam aliqua ex quibus similitudo geminae descriptionis appareat.

Vergilius ait

tum uero ardentes oculi atque adtractus ab alto
spiritus, interdum gemitu grauis, imaque longo
ilia singultu tendunt, it naribus ater
sanguis et oppressas fauces premit aspera lingua.

9 Lucretius ait

principio caput incensum feruore gerebant,
et duplices oculos suffusa luce rubentes
sudabant etiam fauces intrinsecus artae
sanguine et ulceribus uocis uia saepta coibat
atque animi interpres manabat lingua cruore,
debilitata malis, motu grauis, aspera tactu.

10 Vergilius ait

haec ante exitium primis dant signa diebus.

et quae darent signa supra retulit idem

demissae aures incertus ibidem

---

8 Georg. III 478   12 VI 1138   19 Georg. III 505
24 VI 1145   31 Georg. III 503   33 ib. 500

---

6 ·VI· *P*   9 autūnı *P*   27 ſepta *P*

sudor et ille quidem morituris frigidus, aret
pellis et adtactu tractanti dura resistit.
Lucretius ait 11
multaque praeterea mortis tunc signa dabantur:
perturbati animi, mens in maerore metuque,
triste supercilium, furiosus uultus et acer,
sollicitae porro plenaeque sonoribus aures,
creber spiritus aut ingens raroque coortus,
sudorisque madens per collum splendidus humor,
tenuia sputa, minuta, croci contacta colore
salsaque per fauces raucas uix edita tussis.
Vergilius ait 12
profuit inserto latices infundere cornu
Lenaeos: ea uisa salus morientibus una.
mox erat hoc ipsum exitio.
Lucretius ait
nec ratio remedi communis certa dabatur.
nam quod alis dederat uitalis aeris auras
uoluere in ore licere et caeli templa tueri,
hoc aliis erat exitio letumque parabat.
Vergilius ait 13
praeterea nec mutari iam pabula refert,
quaesitaeque nocent artes, cessere magistri.
Lucretius ait
nec requies erat ulla mali: defessa iacebant
corpora, mussabat tacito medicina timore.
Vergilius ait 14
ipsis est aer auibus non aequus et illae
praecipites alta uitam sub nube relinquunt.
Lucretius ait
nec tamen omnino temere illis sedibus ulla

---

4 VI 1182 13 Georg. III 509 17 VI 1226 22 Georg. III 548 25 VI 1178 28 Georg. III 546 31 VI 1219

---

5 merore *P* 7 porro *om.* *P* 10 contacta cruore *P* 14 lęneoſ *P* 17 remedıȷ *P* 19 lıcer& & *P* 20 lo&ūq. *P*

conparebat auis nec tristia saecla ferarum
exuperant siluis, languebant pleraque morbo
et moriebantur.

nonne uobis uidentur membra huius descriptionis
15 ex uno fonte manasse? sed rursus locos alios conparemus

gaudent perfusi sanguine fratrum
exilioque domos et dulcia limina mutant.

Lucretius in tertio

sanguine ciuili rem conflant diuitiasque
conduplicant auidi, ceadem caede accumulantes,
crudeles gaudent in tristi funere fratris.

16 Multa dies uariusque labor mutabilis aeui
rettulit in melius: multos alterna reuisens
lusit et in solido rursus fortuna locauit.

Ennius in octauo

multa dies in bello conficit unus
et rursus multae fortunae forte recumbunt.
haud quaquam quemquam semper fortuna secuta est.

17 o praestans animi iuuenis, quantum ipse feroci
uirtute exuperas, tanto me impensius aequum est
consulere atque omnes metuentem expendere causas.

Accius in Antigona

quanto magis te istius modi esse intellego,
tanto, Antigona, magis me par est tibi consulere [et] parcere,

18 O lux Dardaniae spes o fidissima Teucrum
et reliqua.

---

7 Georg. II 510 10 III 70 13 Aen. XI 425 17 297 Vahl. 25 u. 136 Ribb. 28 Aen. II 281

---

1 cōparabat *P* 2 exuperant *P*, exibant *Lucretius* 5 ex *om. P* 8 *ante* dulcıa *deletum* trıſtıa *in P* 9 ·III· *P* 12 funere *om. P* 16 ·VIII· *P* 19 quemquam *om. P* ſequnta *P* 21 ıu∗venıſ *P* 26 mage *Bothius* 27 et *deleuit Bothius*

Ennius in Alexandro
o lux Troiae, germane Hector
quid te ita cum tuo lacerato corpore
miser, aut qui te sic tractauere nobis respectantibus?
Frena Pelethronii Lapithae gyrosque dedere 19
impositi dorso atque equitem docuere sub armis
insultare solo et gressus glomerare superbos.
Varius de morte
quem non ille sinit lentae moderator habenae
qua uelit ire sed angusto prius ore coercens
insultare docet campis fingitque morando.

Talis amor Daphnin qualis cum fessa iuuencum 20
per nemora atque altos quaerendo bucula lucos
propter aquae riuum uiridi procumbit in ulua
perdita nec serae meminit decedere nocti.
Varius de morte
ceu canis umbrosam lustrans Gortynia uallem,
si ueteris potuit ceruae conprendere lustra,
saeuit in absentem et circum uestigia lustrans
aethera per nitidum tenues sectatur odores.
non amnes illam medii, non ardua tardant
perdita nec serae meminit decedere nocti.

Nec te tua funera mater 21
produxi pressiue oculos aut uulnera laui.
Ennius in Cresphonte
neque terram inicere neque cruenta conuestire corpora

---

2 57 Ribb. 6 Georg. III 115 13 eclog. VIII 85 24 Aen. VIIII 486 27 u. 126 Ribb.

---

3 te ita contuo *Vossius*, ıta cum tuo *P* 4 reſpectantıbuſ tracṭauere nobıſ *P* 6 gıroſq. *P* 10 ſınıt ılle ſınıt *P'* 11 | Qua uenıt *P* 12 campıſ *om.* *P* 13 daphnıſ *P'* 18 ſeu *P* gortınıa *P* 26 creſı phonte *P* 28 mıhı corpora lıcuıt *P*

mihi licuit neque miserae lauere lacrimae salsum sanguinem.

22 Namque canebat uti magnum per inane coacta
semina terrarumque animaeque marisque fuissent,
et liquidi simul ignis, ut his exordia primis
omnia et ipse tener mundi concreuerit orbis:
tum durare solum, et discludere Nerea ponto
coeperit, et rerum paulatim sumere formas,
iamque nouum terrae stupeant lucescere solem.

23 Lucretius in quinto ubi de confusione orbis ante hunc statum loquitur

his neque tum solis rota cerni lumine claro
altiuolans poterat, neque magni sidera mundi,
nec mare nec caelum, nec denique terra nec aer,
nec similis nostris rebus res ulla uideri.
sed noua tempestas quaedam molesque coorta.
diffugere inde loci partes coepere paresque
cum paribus iungi res et discludere mundum
membraque diuidere et magnas disponere partes.

24 et infra

hoc est a terris magnum secernere caelum
et seorsum mare uti secreto humore pateret
seorsus item puri secretique aetheris ignes.

et infra

omnia enim magis haec ex leuibus atque rotundis.

25 Cum fatalis equus saltu super ardua uenit
Pergama et armatum peditem grauis attulit aluo.

Ennius in Alexandro

nam maximo saltu superabit grauidus armatis equus,
qui suo partu ardua perdat Pergama.

---

3 eclog. VI 31 12 V 432 21 ib. 446 25 ib. 455 26 Aen. VI 515 29 u. 60 Ribb.

---

1 ſalſum *om.* *P* 7 Nerea *om.* *P* 8 coeperat *P* 12 cernitur lumine clamore *P* 16 cohorta *P* 27 peditū *P* 29 Nunc | maxima *P* ſuperauit· Grauib; *P*

Tum pater omnipotens, rerum cui summa potestas, 26
infit: eo dicente deum domus alta silescit
et tremefacta solo tellus, silet arduus aether.
tum uenti posuere, premit placida aequora pontus.
Ennius in Scipione
mundus caeli uastus constitit silentio
et Neptunus saeuus undis asperis pausam dedit.
Sol equis iter repressit ungulis uolantibus,
constitere amnes perennes, arbores uento uacant.

Itur in antiquam siluam stabula alta ferarum. 27
procumbunt piceae, sonat icta securibus ilex
fraxineaeque trabes, cuneis et fissile robur
scinditur aduoluunt ingentes montibus ornos.
Ennius in sexto
incedunt arbusta per alta, securibus caedunt,
percellunt magnas quercus, exciditur ilex,
fraxinus frangitur atque abies consternitur alta,
pinus proceras peruortunt, omne sonabat
arbustum fremitu siluai frondosai.
diuersi magno ceu quondam turbine uenti 28
confligunt zephyrusque notusque et laetus Eois
eurus equis.
Ennius in septimo decimo
concurrunt ueluti uenti cum spiritus austri
imbricitor aquiloque suo cum flamine contra
indu mari magno fluctus extollere certant.

Nec tamen haec cum sint hominumque boumque labores 29
uersando terram experti, nihil improbus anser.

---

1 Aen. X 100 6 Sat. 10 Vahl. 10 Aen. VI 179 15 193 Vahl. 24 423 Vahl. 27 Georg. I 118

---

14 ·VI· *P* 18 pce|roſ *P* ᵖueͦrtunt *P* 21 ** zephirusq. notusq. *P* 23 ·XVII· *P* 26 ınde *P* 29 anſer *in ras. in P*

Lucretius in quinto

sed tamen interdum magno quaesita labore
cum iam per terras frondent atque omnia florent
aut nimiis torrens feruoribus aetherius sol
aut subiti perimunt imbres gelidaeque pruinae,
flabraque uentorum uiolento turbine uexant.

30 sunt alii loci plurimorum uersuum quos Maro in opus suum cum paucorum immutatione uerborum a ueteribus transtulit. et quia longum est numerosos uersus ex utroque transcribere, libros ueteres notabo, ut qui uolet illic legendo aequalitatem locorum
31 conferendo miretur. in principio Aeneidos tempestas describitur et Venus apud Iouem queritur de periculis filii et Iuppiter eam de futurorum prosperitate solatur. hic locus totus sumptus a Naevio est ex primo libro belli Pvnici. illic enim aeque Venus Troianis tempestate laborantibus cum Ioue queritur et secuntur uerba Iouis filiam
32 consolantis spe futurorum. item de Pandaro et Bitia aperientibus portas locus acceptus est ex libro qvinto decimo Ennii, qui induxit Histros duos in obsidione erupisse porta et stragem de ob-
33 sidente hoste fecisse. nec Tullio conpilando dum modo undique ornamenta sibi conferret, abstinuit

o fama ingens ingentior armis
uir Troiane.

nempe hoc ait Aeneam famam suam factis fortibus supergressum cum plerumque fama sit maior rebus. sensus hic in Catone Ciceronis est his uerbis contingebat in eo quod plerisque contra solet, ut maiora omnia re quam fama uiderentur, id quod non saepe euenit ut ex-

---

2 V 214   25 Aen. XI 524   30 fragm. p. 987, 43 Or.

---

1 ·V· P   4 nımıſ P′   12 mı**retur P   16 neuıo P   18 ſeq'unt̄ P   23 cō|pılando ******** P   31 uterentur P

pectatio cognitione, aures ab oculis uincerentur.

Item 34

proximus huic longo sed proximus interuallo.

CICERO in BRVTO duobus igitur summis Crasso et Antonio L. Philippus proximus accedebat sed longo interuallo tamen proximus.

Sunt quaedam apud Vergilium quae ab Homero III creditur transtulisse sed ea docebo a nostris auctoribus sumpta, qui priores haec ab Homero in carmina sua transtulerant. quod quidem summus Homericae laudis cumulus est quod, cum ita a plurimis aduersus eum uigilatum sit, coactaeque omnium uires manum contra fecerint

ille uelut pelagi rupes immota resistit.

Homerus de Aiacis forti pugna ait 2

Αἴας δ' οὐκέτ' ἔμιμνε· βιάζετο γὰρ βελέεσσι·
δάμνα μιν Ζηνός τε νόος καὶ Τρῶες ἀγαυοὶ
βάλλοντες, δεινὴν δὲ περὶ κροτάφοισι φαεινὴ
πήληξ βαλλομένη καναχὴν ἔχε· βάλλετο δ' αἰεὶ
κὰπ φάλαρ' εὐποίηθ'· ὁ δ' ἀριστερὸν ὦμον ἔκαμνεν
ἔμπεδον αἰὲν ἔχων σάκος αἰόλον οὐδ' ἐδύναντο
ἀμφ' αὐτῷ πελεμίξαι ἐρείδοντες βελέεσσιν,
αἰεὶ δ' ἀργαλέῳ ἔχετ' ἄσθματι, κὰδ δέ οἱ ἱδρὼς
πάντοθεν ἐκ μελέων ῥέεν ἄσπετος οὐδέ πῃ εἶχεν
ἀμπνεῦσαι, πάντῃ δὲ κακὸν κακῷ ἐστήρικτο.

---

4 Aen. V 320   5 47, 173   15 Aen. VII 586   17 Il. Π 102

---

1 uicerentur *P'*   6 luciuſ *P*   9 traditur *P*   17 ΛΙΑϹ *P*   ΒΙΛΖΕΤΟΓΑΡΤΕΛΕΕϹϹΙΝ · | *P*   18 ΚΑΠΡΩΕϹ *P*   19 ΓΕΡΙ *P*   20 ΚΝΑΚΗΝ *P*   21 ΚΑΦΦΑΛΡΕΥΠΟ|ΙΗΤ *P*   ΕΚΑΛΝΕ · ΕΜΡΕΔΟΝ *P*   23 ΚΑΚΟϹ *P*   24 ΑΜΦΑΙΤΟ (ω supra O) ΡΕΑΕ|ΜΙΞΑΙ *P*   ΒΛΕΕϹϹΙΝ *P*   25 δ' *om.* *P*   ΑΒΓΑΛΕΩΕΧΕΑ|ϹΕΜΑΤΙ *P*   οἱ ἱδρώς] ΟΠΑΡΩϹ *P*   26 ΜΕΛΕΝΟ (ω supra O) *P*   πῃ] ΡΗ *P*   ΕΙΧΕ · *P*   27 κακῷ] ΚΑΩΙϹ *P*

3 hunc locum ENNIVS IN DVODECIMO ad pugnam C. Aelii tribuni his uersibus transfert

'undique conueniunt uelut imber tela tribuno,
configunt parmam, tinnit hastilibus umbo,
aerato sonitu galeae sed nec pote quisquam
undique nitendo corpus discerpere ferro.
semper abundantes hastas frangitque quatitque.
totum sudor habet corpus multumque laborat
nec respirandi fit copia, praepete ferro
Histri tela manu iacientes sollicitabant.

4 hinc Vergilius eundem locum de incluso Turno gratia elegantiore composuit

ergo nec clipeo iuuenis subsistere tantum
nec dextra ualet, obiectis sic undique telis
obruitur, strepit adsiduo caua tempora circum
tinnitu galea et saxis solida aera fatiscunt
discussaeque iubae capiti nec sufficit umbo
ictibus, ingeminant hastis et Troes et ipse
fulmineus Mnestheus tum toto corpore sudor
liquitur et piceum — nec respirare potestas —
fulmen agit, fessos quatit aeger anhelitus artus.

5 Homerus ait

ἀσπὶς ἄρ' ἀσπίδ' ἔρειδε, κόρυς κόρυν, ἀνέρα δ' ἀνήρ.

Furius in quarto annali

pressatur pede pes, mucro mucrone, uiro uir.

hinc Vergilius ait

haeret pede pes densusque uiro uir.

6 Homeri est

οὐδ' εἴ μοι δέκα μὲν γλῶσσαι δέκα δὲ στόματ' εἶεν.

---

3 431 Vahl. 13 Aen. VIIII 806 23 Il. N 131 28 Aen. X 361 30 Il. B 489

---

1 ·$\overset{\text{o}}{\text{XII}}$· | ad pugnā cęlıȷ *P*, *em. Merula* (in quinto decimo *uulgo*) 7 habundanteſ *P* 10 Histrici ait *Neapolitanus* (?) 19 tum] cū *P* 21 flumen *P* 23 κόρυν] PYN *P* 30 CPOMAT *P*·

hunc secutus HOSTIVS poeta in LIBRO SECVNDO BELLO HISTRICI ait

non si mihi linguae
centum atque ora sient totidem uocesque liquatae.

hinc Vergilius ait

non mihi si linguae centum sint oraque centum.

Homerica descriptio est equi fugientis in haec uerba 7

ὡς δ' ὅτε τις στατὸς ἵππος ἀκοστήσας ἐπὶ φάτνῃ
δεσμὸν ἀπορρήξας θείῃ πεδίοιο κροαίνων
εἰωθὼς λούεσθαι ἐυρρεῖος ποταμοῖο
κυδιόων· ὑψοῦ δὲ κάρη ἔχει, ἀμφὶ δὲ χαῖται
ὤμοις ἀίσσονται· ὁ δ' ἀγλαΐηφι πεποιθώς
ῥίμφα ἑ γοῦνα φέρει μετά τ' ἤθεα καὶ νομὸν ἵππων.

Ennius hinc traxit 8

et tum sicut equus qui de praesepibus fartus
uincla suis magnis animis abrupit et inde
fert sese campi per caerula laetaque prata
celso pectore, saepe iubam quassat simul altam
spiritus ex anima calida spumas agit albas.

Vergilius

qualis ubi abruptis fugit praesepia uinclis

et cetera. nemo ex hoc uiles putet ueteres poetas, quod 9
uersus eorum scabri nobis uidentur. ille enim stilus Enniani saeculi auribus solus placebat et diu laborauit aetas secuta ut magis huic molliori filo adquiesceretur. sed ulterius non moror Caecinam quin et ipse prodat quae meminit Maronem ex antiquitate traustulisse.'

---

6 Aen. VI 625 8 Il. Z 506 16 503 Vahl. 22 Aen. XI 492

---

1 ſequutuſ *P* 3 non — 4 liquatae *om.* *P* 8 CΔTATOCCINΠOC *P* ΦΑΓΝΗ·| *P* 9 *om.* *P* 10 ЄΙωΘωC *P* 11 ΚΑΔΙΟωΝ *P* 12 ΠЄΠΟΙЄωC·ΡΥΜΦΑ ЄΤΟΥΝΑ *P* 13 τ' *om.* *P* 17 animiſ *om.* *P* 24 ex *om.* *P* 26 ennij *P* ſequuta *P*

IIII Tum Caecina 'in uersibus uel in locis quantum sibi Maro ex antiquitate quaesiuerit Furius ut memor et ueteris et nouae auctorum copiae disseruit. ego conabor ostendere hunc studiosissimum uatem et de singulis uerbis ueterum aptissime iudicasse et inseruisse electa operi suo uerba, quae nobis noua
2 uideri facit incuria uetustatis ut ecce addita pro inimica et infesta quis non aestimet poetam arbitrio suo nouum uerbum sibi uoluisse fabricari? sed non ita est. nam quod ait

nec Teucris addita Iuno
usquam aberit

id est adfixa et per hoc infesta, hoc iam dixerat Lucilius in libro quarto decimo his uersibus

si mihi non praetor siet additus atque agitet me,
non male sic ille ut dico me exenterat unus.

3 Mane salutantum totis uomit aedibus undam.

pulchre uomit undam et antique, nam Ennius ait

et Tiberis flumen uomit in mare salsum,

unde et nunc uomitoria in spectaculis dicimus, unde homines glomeratim ingredientes in sedilia se
4 fundunt. agmen pro actu et ductu quodam ponere non inelegans est ut

leni fluit agmine Thybris.

immo et antiquum est, Ennius enim in quinto ait

quod per amoenam urbem leni fluit agmine flumen.

5 quod ait

crepitantibus urere flammis,

non nouum usurpauit uerbum sed prior Lucretius in sexto posuit

---

11 Aen. VI 90 15 XIIII 6 Gerlachii 17 Georg. II 462 19 453 Vahl. 24 Aen. II 782 26 177 Vahl. 28 Georg. I 85

---

16 ſit *P* 16 exenterat *scripsi*: extenterat *P* 19 tyberıſ *P* 24 tybrıſ *P* 25 ın *om.* *P* 26 amęnā | *P*

nec res ulla magis quam Phoebi Delphica laurus
terribili sonitu flamma crepitante crematur.

Tum ferreus hastis 6
horret ager.

horret mire se habet. sed et Ennius in quarto decimo

horrescit telis exercitus asper utrimque,

et in Erechtheo

arma arrigunt, horrescunt tela.

et in Scipione

sparsis hastis longis campus splendet et horret.

sed et ante omnes Homerus

ἔφριξεν δὲ μάχη φθισίμβροτος ἐγχείῃσι.

Splendet tremulo sub lumine pontus. 7

tremulum lumen de imagine rei ipsius expressum est. sed prior Ennius in Melanippe

lumine sic tremulo terra et caua caerula candent

et Lucretius in sexto

praeterea solis radiis iactatur aquai
humor et in lucem tremulo rarescit ab aestu.

Hic candida populus antro 8
imminet et lentae texunt umbracula uites.

sunt qui aestiment hoc uerbum umbracula Vergilio auctore conpositum cum VARRO RERVM DIVINARVM libro DECIMO dixerit non nullis magistratibus in oppido id genus umbraculi concessum et CICERO in QVINTO DE LEGIBVS uisne igitur — quoniam sol paululum a meridie iam deue-

---

1 VI 154 3 Aen. XI 601 7 385 Vahl. 9 u. 131 Ribb. 11 sat. 15 Vahl. 13 Il. N 339 14 Aen. VII 9 17 u. 251 Ribb. 19 VI 874 21 eclog. VIIII 41 27 Cic. p. 924 ed. Orell. II

---

1 delfica *P* 8 erecteo *P* 9 rigent *Aldina*, arriguntur *Ianius* 13 ΦΕΙϹΙΜΒΡΟΤΟϹ *P* 23 ęstimant *P*

xus uidetur, neque dum satis ab his nouellis arboribus omnis hic locus opacatur — descendatur ad Lirim eaque quae restant in illis alnorum umbraculis persequamur? similiter in BRVTO sed ut et Theophrasti doctissimi hominis umbraculis.

9 Transmittunt cursu campos atque agmina cerui
pulnerulenta fuga glomerant.

quod ait speciose transmittunt pro transeunt, sic et Lucretius in secundo

et circumuolitant equites mediosque repente
transmittunt ualido quatientes impete campos.

sed et Paestanum *et* Vibonensem CICERO ait pedibus aequis transmisimus quod est transiuimus.

10 Quam tota cohors imitata relictis
ad terram defluxit equis.

sic Furius in primo

ille graui subito deuinctus uulnere habenas
misit equi lapsusque in humum defluxit et armis
reddidit aeratis sonitum.

11 Tum durare solum et discludere Nerea ponto
coepit.

ferit aures nostras hoc uerbum discludere ut nouum sed prior Lucretius in quinto

diffugere inde loci partes coepere paresque
cum paribus iungi res et discludere mundum.

12 Pastorem Tityre pingues

---

5 Brut. 9, 37   7 Aen. IIII 154   11 II 329   15 Aen. XI 500   21 eclog. VI 35   25 V 437   27 eclog. VI 4

---

3 lirĩ *P*   4 ꝑsequam̄ *P*   5 theopraſtı *P*   12 tanſmıttunt *P*   ımpete *in ras. in P*   13 Paestanum et Vibonensem Cicero ait pedibus aequis (aequis *Salmasius exerc. Plin. p. 567*) *Pontanus*: peſtañ ıbonen|ſıſ sıc aıt pedıbuſ ęquoſ *P*   18 deuıctuſ *P*   19 humum] unũ *P*   27 tytıre *P*

pascere oportet oues deductum dicere carmen.

deductum pro tenui et subtili eleganter positum est. sic autem et Afranius in Virgine

uerbis pauculis
respondit, tristis, uoce deducta *mihi*
malleque se non quiesse dixit.

item apud Cornificium

deducta mihi uoce garrienti.

sed haec ab illo fluxerunt quod Pomponius in Atellania quae KALENDAE MARTIAE inscribitur ait 13

uocem deducas oportet ut mulieris uideantur
uerba. iube modo adferatur munus, ego uocem reddam
tenuem et tinnulam,

et infra

etiam nunc uocem deducam.

Proiectaque saxa Pachyni 14
radimus.

proiecta si secundum consuetudinem dicatur intelligitur abiecta, si secundum ueteres proiecta porro iacta ut alibi ait

proiecto dum pede laeuo
aptat se pugnae.

sed et SISENNA in SECVNDO dixit et Marsi propius succedunt atque ita scutis proiectis tecti saxa certatim lenta manibus coniciunt in hostes et in eodem uetus atque ingens erat arbor ilex, quae circum proiectis ramis 15

4 u. 337 Ribb. 11 u. 57 Ribb. 17 Aen. III 699 22 ib. X 588

2 ſubtıle *P'* 5 **deducta (*in ras. uid. fuisse* ın) *P* mihi *add. Bothius* 7 carnıficıū *P* 8 m (superscr. ı) *P* grrıentı (superscr. a) *P* 12 munus *Cantabrig.*: uṅ *P* 13 reddam] dabo *nescio quis apud Ribbeckium* 17 pachını *P* 23 *posterior* t *in* aptat *in ras. in P* 26 tectıſ *P*

maiorem partem loci summi tegebat et Lucretius in tertio

quamlibet immani proiectu corporis extet.

16 Et tempestiuam siluis euertere pinum.

hoc uerbum de pino tempestiua a CATONE sumpsit qui ait pineam nuceam cum effodies, luna decrescente eximito post meridiem, sine uento austro, tum uero erit tempestiua cum semen suum maturum erit.

17 Inseruit operi suo et Graeca uerba sed non primus hoc ausus, auctorum enim ueterum audaciam secutus est.

18 dependent lychni laquearibus aureis,

sicut Ennius in nono

lychnorum lumina bis sex

et Lucretius in quinto

quin etiam nocturna tibi terrestria quae sunt
lumina, pendentes lychni,

Lucilius in primo

porro clinopodas lychnosque
diximus σεμνῶς ante pedes lecti atque lucernas.

19 et quod dixit

nec lucidus aethra
siderea polus

Ennius prior dixerat in sexto decimo

interea fax
occidit oceanumque rubra tractim obruit aethra

et Iulius in Teuthrante

flammeam per aethram late feruidam ferri facem.

---

3 III 987 6 de r. r. 31, 2 13 Aen. I 726 15 328 Vahl. 17 V 295 20 non inuenio apud Gerlachium 23 Aen. III 585 26 417 Vahl. 29 fragm. trag. Ribb. p. 194

---

6 nucē *P* 12 ſequutuſ *P* 13 lıchnı *P* 14 ·VIIII· (o supra) *P* 15 lıchnoꝶ *P* 18 lıchnı *P* 20 Κειnopodᴀc clınopo| daſ lıchnoſq. ut dıxımuſ cemnoc *P* 28 Iulius *uulgo*: ılıvſ *P* ın teutrante *P* 29 late *Scriuerius*: alte *P*

Daedala Circe 20

quia Lucretius dixerat

daedala tellus.

Reboant siluaeque et longus Olympus 21

quia est apud Lucretium

nec cithara reboant laqueata aurataque tecta.

sed hac licentia largius usi sunt ueteres, parcius 22
Maro, quippe illi dixerunt et *pausam* et *machaeram* et *asotiam* et *malacen* et alia similia. nec 23
non et Punicis Oscisque uerbis usi sunt ueteres, quorum imitatione Vergilius peregrina uerba non respuit ut in illo

siluestres uri adsidue,

uri enim Gallica uox est, qua feri boues significantur.

Camuris hirtae sub cornibus aures.

camuris peregrinum uerbum est, id est *in se redeuntibus*. et forte nos quoque *camaram* hac ratione figurauimus.

Multa quoque epitheta apud Vergilium sunt V
quae ab ipso ficta creduntur sed et haec a ueteribus tracta monstrabo. sunt autem ex his alia simplicia, ut *Gradiuus Mulciber*, alia conposita ut *Arquitenens Vitisator*. sed prius de simplicibus dicam

et distinctos Mulciber Afros 2

Mulciber est Vulcanus quod ignis sit et omnia mulceat ac domet. Accius in Philoctete

---

1 Aen. VII 282   3 I 7 et 228   4 Georg. III 223   6 II 28   13 Georg. II 374   15 ib. III 55   25 Aen. VIII 724

---

1 *et* 3 dedala *P*   4 olımpuſ *P*   6 cythara *P*   8 quıape *ut uid. P'*   macherã *P*   9 acotıã *P*   10 hoſcıſq. *P*   15 & camurıſ (*uid. fuisse* camuſıſ) *P*   17 noſ* (*uid. fuisse* &) *P*   quoque *om. P*   22 cōpoſita *P*   25 aſoſ *P'*

heu Mulciber
arma ignauo es inuicta fabricatus manu,

et Egnatius de rerum natura libro primo

denique Mulciber et ipse ferens altissima caeli,
† contingunt.

3 Haedique petulci
floribus insultent.

Lucretius in secundo

praeterea teneri tremulis in uocibus haedi
corniferas norunt matres agnique petulci.

4 illud, audaciae maximae uideri possit quod ait in Bucolicis

et liquidi simul ignis,

pro puro uel lucido seu pro effuso et abundanti nisi prior hoc epitheto Lucretius usus fuisset in sexto

hac etiam fit uti de causa mobilis ille
deuolet in terram liquidi calor aureus ignis.

5 tristis pro amaro translatio decens est ut

tristisque lupini.

et ita Ennius in libro Sabinarum quarto

neque triste quaeritat sinapi,
neque cepe maestum.

6 Auritos lepores non Maro primus usurpauit sed Afranium sequitur· qui in prologo ex persona Priapi ait

nam quod uulgo praedicant
aurito me parente natum, non ita est.

7 et ut conposita subiungam, quod ait Vergilius

---

1 u. 559 Ribb. 6 Georg. IIII 10 9 II 367 13 eclog. VI 33 16 VI 205 19 Georg. I 75 21 sat. 25 Vahl. 23 Georg. I 308 26 u. 405 Ribb.

---

2 et inuicta *Bothius*: ınuıcta eſ *P* (*et Hermannus*) 4 et *om. P* 5 contigna *aut* cum tigna *coniecit Pontanus* 14 habundantı *P* 15 ·VI· *P* 20 & ıta ennıuſ *praeter* ſ *in ras. in P* 24 * s; *P* 25 papı *P* 27 arıto *P′* 28 cōpoſita *P*

uidit turicremis cum dona imponeret aris,
iam Lucretius in secundo dixerat
nam saepe ante deum uitulus delubra decora
turicremas propter mactatus concidit aras.

Quam pius Arquitenens. 8
hoc epitheto usus est Naeuius belli Punici libro secundo
dein pollens sagittis inclitus arquitenens
sanctus Delphis prognatus Pythius Apollo.
idem alibi
cum tu arquitenens sagittis
pollens dea.
sed et Hostius libro secundo belli Histrici
dia Minerua, simul autem inuictus Apollo
arquitenens Latonius.

Siluicolae Fauni. 9
Naeuius belli Punici libro primo
siluicolae homines bellique inertes.
Accius in Bacchis
et nunc siluicolae ignota inuisentes loca.

Despiciens mare ueliuolum. 10
Liuius in Helena
tu qui permensus ponti maria alta ueliuola.
Ennius in quarto decimo
cum procul aspiciunt hostes accedere uentis
nauibus uelicolis.
idem in Andromache

---

1 Aen. IIII 453 3 II 352 5 Aen. III 75 8 u. 30 Vahl. 10 non iuuenio 16 Aen. X 551 18 u. 21 Vahl. 20 u. 237 Ribb. 21 Aen. I 224 23 Liuii esse hodie negant 25 380 Vahl.

---

5 dein *Merula*: deinde *P* 9 sanctus *Vahl.*: ſanctuſque (*P*) 11 arquitenſ *P'* 12 * dea *P* 17 neuiuſ *P* 18 inherteſ (o above) *P* 19 bachiſ *P* 24 ·XIIII· *supra ras. 5 fere litterarum in P* 27 dromachera *P*

rapit ex alto naues ueliuolas.

11 Vitisator curuam seruans sub imagine falcem.
Accius in Bacchis
o Dionyse
pater optime uitisator, Semela
genitus Euhie.

12 Almaque curru
noctiuago Phoebe.
Egnatius de rerum natura libro primo
roscida noctiuagis astris labentibus Phoebe,
pulsa loco cessit concedens lucibus altis.

13 Tu nubigenas inuicte bimembres.
Cornificius in Glauco
centauros foedare bimembres.

14 Caprigenumque genus nullo custode per herbas.
Pacuuius in Paulo
quamuis caprigeno pecori grandior gressio est.
Accius in Philoctete
caprigenum trita ungulis.
idem in Minotauro
taurigeno semine ortum fuisse an humano?

15 decenter et his epithetis Vergilius usus est: pro sagitta uolatile ferrum et pro Romanis gentemque togatam, quorum altero Sueuius, altero Laberius usus erat. nam Sueuius in libro quinto ait

---

1 u. 74 Ribb. 2 Aen. VII 179 4 u. 240 Ribb. 7 Aen. X 215 12 ib. VIII 293 15 ib. III 221 17 u. 5 Ribb. 19 u. 544 Ribb. 21 u. 462 Ribb. 22 Aen. IIII 72 24 ib. I 282

---

1 capıt *P* 2 flacē *P* 3 bachıſ *P* 4 dıonıſe *P* 6 genite *Ianius* Euie *Scaliger.*: euhıa *P* (*sed cf. Lobeckii Aglaoph. p. 1044*) 8 *et* 10 phebe *P* 14 fedare *P* 15 erbaſ *P'* 16 paͨhubıuſ *P* 17 greſſıo ∸ *P* 19 trıto *P* 21 fuıſſe *om. P* 24 ſue∗ȷuſ (*uid. fuisse* ſueuıuſ) *P* 25 euſuſ *P* ſueıuſ *P*

uolucrumque uolatile telum.

ac Laberius in Ephebo

licentiam ac libidinem ut tollam petis
togatae stirpis.

idem infra

idcirco ope nostra dilatatum est dominium
togatae gentis.

Figuras uero quas traxit de uetustate, si uo- VI
lentibus uobis erit, cum repentina memoria suggesserit, enumerabo. sed nunc dicat uolo Seruius quae in Vergilio notauerit ab ipso figurata, non a ueteribus accepta uel ausu poetico noue quidem sed decenter usurpata. cotidie enim Romanae indoli enarrando eundem uatem necesse est habeat huius adnotationis scientiam promptiorem.' placuit uniuersis electio in reliqua suffecti et adhortati sunt Seruium ut quae in se refusa sunt adnotaret. ille 2
sic incipit 'uates iste uenerabilis uarie modo uerba modo sensus figurando multum Latinitati leporis adiecit. qualia sunt haec

supposita de matre nothos furata creauit

ut ipsa creauerit quos creari fecit

tepidaque recentem 3
caede locum,

cum locus recens caede noue dictus sit.
et

haec ait et socii cesserunt aequore iusso

pro eo quod iussi cesserunt.
et

caeso sparsurus sanguine flammas

qui ex caesis uidelicet profunditur.

---

3 u. 42 Ribb. 6 u. 44 Ribb. 21 Aen. VII 283 23 Aen. VIIII 455 27 ib. X 444 30 ib. XI 82

---

2 ephębo *P* 3 Lıcentıū *P* petıſ *om. P* 16 electo *P* 25 nouę *P* 30 ceſo ſparſeř *P*

4 Vota deum primo uictor soluebat Eoo
pro quae dis uota sunt.

Et me consortem nati concede sepulcro.
alius dixisset
et me consortem nato concede sepulcri.
et
illa uiam celerans per mille coloribus arcum,
id est per arcum mille colorum.
5 et
hic alii spolia occisis direpta Latinis
coniciunt igni
pro in ignem.
et
corpore tela modo atque oculis uigilantibus exit.
tela exit pro uitat.
et
senior leto canentia lumina soluit,
pro uetustate senilia.

6 Exesaeque arboris antro
pro cauerna.
et
frontem obscenam rugis arat.
arat non nimie sed pulchre dictum.

Ter secum aerato circumfert tegmine siluam
pro iaculis.
et uir gregis pro capro.
7 et illa quam pulchra sunt aquae mons, telo-

1 Aen. XI 4 3 ib. X 906 7 ib. V 609 10 ib. XI 193 14 ib. V 438 17 ib. X 418 19 Georg. IIII 44 22 Aen. VII 417 24 ib. X 887 26 eclog. VII 7 27 Aen. I 105. III 46. XII 284

1 uictor *om.* *P* 3 ſepulchro *P* 5 ſepulchrı *P* 7 uaā *P'* 8 ạp *P* 10 *aut* derepta *aut* dcrepta *P'* 17 l&ọo *P* 19 Єxęſęq. *P*

rum seges, ferreus imber ut apud Homerum

λάινον ἕσσο χιτῶνα κακῶν ἕνεχ᾽ ὅσσα ἔοργας

et

dona laboratae Cereris

et

oculisque aut pectore noctem
accipit

et

uocisque offensa resultat imago,

et

pacemque per aras
exquirunt.

et

paulatim abolere Sychaeum
incipit.

saepe etiam uerba pro uerbis pulchre ponit 8

oraque corticibus sumunt horrenda cauatis,

ora pro personis,

et

discolor unde auri per ramos aura refulsit.

quid est enim auri aura aut quem ad modum aura refulget? sed tamen pulchre usurpauit.

et

simili frondescit uirga metallo.

quam bene usus est frondescit metallo?

et 9

nigri cum lacte ueneni.

* * * * * nigro imponere nomen lactis?

et

haud aliter iustae quibus est Mezentius irae.

---

2 Il. Γ 57 4 Aen. VIII 181 6 ib. IIII 530 9 Georg. IIII 50 11 Aen. IIII 56 14 ib. I 720 17 Georg. II 387 20 Aen. VI 204 24 ib. VI 144 27 ib. IIII 514 28 ib. X 716

---

1 apud hominē·| *P* 2 XIΓωNA *P* ЄNЄKOCCA *P* 7 acipit *P'* 14 ſicheū *P* 16 pulchre *om. P'* 21 ara refulget *P'* 22 pulcre *P* 28 *lacunam indicauit Ianius*

odio esse aliquem usitatum, irae esse inuentum
10 Maronis est. item de duobus incipit dicere et in unum desinit

interea reges, ingenti mole Latinus
quadriiugo uehitur curru,

ut est apud Homerum

οἱ δὲ δύω σκόπελοι, ὁ μὲν οὐρανὸν εὐρὺν ἱκάνει·
ὀξείῃ κορυφῇ, νεφέλη δέ μιν ἀμφιβέβηκεν.

et

protinus Orsilochum et Buten, duo maxima Teucrum
corpora sed Buten auersum cuspide fixit

et cetera.

11 Iuturnam, fateor, misero succurrere fratri
suasi

cum solitum sit dici Iuturnae suadeo
et

urbem quam statuo, uestra est.

et

tu modo quos in spem statues submittere gentis,
praecipuum iam inde a teneris impende laborem,

pro in eos impende.
12 facit pulcherrimas repetitiones

nam neque Parnassi uobis, iuga nam neque Pindi
ulla moram fecere.

Quae uobis, quae digna, uiri, pro talibus ausis?

Vidisti quo Turnus equo, quibus ibat in armis.

13 nec interpositiones eius otiosae sunt

---

4 Aen. XII 161   7 Od. μ 73   10 Aen. XI 690   13 ib. XII 813   17 ib. I 573   19 Georg. III 73   23 eclog. X 11   25 Aen. VIIII 252   26 ib. VIIII 269

Ε Η
7 ΔΥΟ *P*   ΙΚΑΝΕ *P*   8 ΝΕΦΗΛΕ *P*   ΑΜΦΟΒΕΒΙΚΕΝ *P*   10 orſilocū *P*   12 auerſa *P*   15 ſuadeo *P*   24 facere *P*

si te nulla mouet tantarum gloria rerum,
at ramum hunc aperit ramum—qui forte latebat—
agnoscis.

Vt sceptrum hoc — dextra sceptrum nam forte gerebat —
numquam fronde leui.

et illa mutatio elegantissima est ut de quo loquebatur subito ad ipsum uerba conuerteret 14

ut bello egregias idem disiecerit urbes,
Troiamque Oechaliamque et duros mille labores
rege sub Eurystheo fatis Iunonis iniquae
pertulerit tu nubigenas inuicte bimembres

et reliqua. illa uero intermissio 15

quos ego — sed motos praestat conponere fluctus

tracta est a Demosthene ἀλλ' ἐμοὶ μέν — οὐ βούλομαι δυσχερὲς οὐδὲν εἰπεῖν ἀρχόμενος τοῦ λόγου, οὗτος δ' ἐκ περιουσίας ἐμοῦ κατηγορεῖ.

haec uero quam poetica indignatio 16

pro Iuppiter ibit
hic ait,

haec miseratio

o patria o rapti nequiquam ex hoste Penates!

et illa trepidatio

ferte citi ferrum date tela et scandite muros,
hostis adest,

et conquestio

mene igitur socium tantis adiungere rebus,

---

1 Aen. VI 405 4 ib. XII 206 9 ib. VIII 290 14 ib. I 135 15 de cor. § 3 19 Aen. IIII 590 22 ib. V 632 24 ib. VIIII 37 27 ib. VIIII 199

---

11 heriſteo *P* 14 cōponore *P'* 15 demoſtene · ΑΛΛΕ-ΜΟ|ΙΜΕΝΟΟΤΟΥΛΟΓΟΥΤΟCΔΕ CΥΒΟΥΛΟΓΟΥΛΑΙΔΥCΧΕ-ΡΕ|ΧΟΞΔΕΝΟΙΠΕΙΝΑΡΧΟΜΕΝΟC ΤΟΥΛΟΓΟΥ ΟΥΤΟC ΔΕ ΠΕΡΙΟΥ|CΙΑCΕΜΟΥ ΚΑΤΗΓΟΡΕΙ hęc *P* 22 o patria *om.* *P* peneteſ *P'*

Nise fugis?
17 quid et illa excogitatio nouorum sensuum ut
mentitaque tela
et
ferrumque armare ueneno
et
cultusque feros mollire colendo
et
exuerint siluestrem animum
et
uirgineumque alte bibit acta cruorem
ut apud Homerum de hasta
λιλαιομένη χροὸς ἆσαι
18 et
pompaque degenerant sucos oblita priores
et
glacie cursus frenaret aquarum
et
mixtaque ridenti colocasia fundit acantho
et
est mollis flamma medullas
interea et tacitum uiuit sub pectore uulnus
et
duro sub robore uiuit
stuppa uomens tardum fumum
19 et
saeuitque canum latratus in auras
et
caelataque amnem fundens pater Inachus urna
et
adfixae uenis, animasque in ulnera ponunt

---

3 Aen. II 422 5 ib. VIIII 773 7 Georg. II 36 9 ib. II 51 11 Aen. XI 804 13 Il. Φ 168 15 Georg. II 59 17 ib. IIII 136 19 eclog. IIII 20 21 Aen. IIII 66 24 ib. V 681 27 ib. V 257 29 ib. VII 792 31 Georg. IIII 238

---

7 ſeloſ *P'* 8 et *om.* *P* 9 ſilueſtreſ anımoſ *P* 19 acantha *P'* 24 udo ſub *P* 25 tardū ıgnē *P*

et quicquid de apibus dixit in uirorum fortium si-
militudinem ut adderet quoque mores et studia et
populos et proelia, quid plura, ut et Quirites uo-
caret. dies me deficiet si omnia persequi a Vergilio 20
figurata uelim sed ex his quae dicta sunt omnia
similia diligens lector adnotabit.'

Cum Seruius ista dissereret Praetextatus Auie- VII
num Eustathio insusurrantem uidens 'quin age' in-
quit 'Eustathi, uerecundiam Auieni probi adulescen-
tis iuua et ipse publicato nobis quod inmurmurat.'
Eustathius 'iam dudum' inquit 'multa de Ver- 2
gilio gestit interrogare Seruium, quorum enarratio
respicit officium litteratoris, et tempus indulgeri op-
tat quo de obscuris ac dubiis sibi a doctiore fiat
certior.' et Praetextatus
'probo' inquit 'mi Auiene quod ea de quibus 3
ambigis clam te esse non pateris. unde exoratus
sit a nobis doctissimus doctor ut te secum negotium
habere patiatur quia in commune proficient quae
desideras audire, ne tu modo ultra cesses aperire
Seruio uiam de Vergilio disserendi.' tunc Auienus 4
totus conuersus in Seruium 'dicas uolo' inquit 'docto-
rum maxime, quid sit quod cum Vergilius anxie
semper diligens fuerit in uerbis pro causae merito
uel atrocitate ponendis, incuriose et abiecte in his
uersibus uerbum posuit

candida succinctam latrantibus inguina monstris
Dulichias uexasse rates.

uexasse enim uerbum est leuis ac parui incommodi
nec tam atroci casui congruens cum repente homi-
nes a belua immanissima rapti laniatique sint. sed 5
et aliud huiusce modi deprehendi

---

1 Georg. IIII 176 27 eclog. VI 75

---

9 adoleſcentiſ *P* 12 goſtit *ut uid.* *P'* 20 deſiderat *P'* 23 cum *om.* *P*

quis aut Eurysthea durum
aut inlaudati nescit Busiridis aras?

hoc enim uerbum inlaudati non est idoneum ad exprimendam sceleratissimi hominis detestationom, qui quod homines omnium gentium immolare solitus fuit, non laude indignus sed detestatione ex-
6 secrationeque totius humani generis dignus est. sed nec hoc uerbum ex diligentia Vergiliana uenire mihi uidetur

per tunicam squalentem auro.

non enim conuenit dicere auro squalentem quoniam nitori splendorique auri contraria sit squaloris inluuies.'

7 Et Seruius 'de uerbo uexasse ita responderi posse arbitror. uexasse graue uerbum est tractumque ab eo uidetur quod est uehere in quo inest iam uis quaedam alieni arbitrii, non enim sui potens est qui uehitur. uexare autem, quod ex eo inclinatum est, ui atque motu procul dubio uastiore est.
8 nam qui fertur et raptatur atque huc et illuc distrahitur, is uexari proprie dicitur sicuti taxare pressius crebriusque est quam tangere, unde id procul dubio inclinatum est, et iactare multo fusius largiusque est quam iacere, unde id uerbum traductum est, quassare etiam quam quatere gra-
9 uius uiolentiusque est. non igitur quia uulgo dici solet uexatum esse quem fumo aut uento aut puluere, propterea debet uis uera atque natura uerbi deperire, quae a ueteribus, qui proprie atque sig-
10 nate locuti sunt, ita ut decuit conseruata est. M. Catonis uerba sunt ex oratione quam de Achaeis scripsit cumque Hannibal terram Italiam la-

1 Georg. III 4 10 Aen. X 314 30 fragm. ed. Iordan p. 55, 8

1 eurîsthea *P* 26 dıcı *ut uid. corr. in* dıcıtur *in P* 30 loquutı *P* M̄. *P* 31 acheıſ *P*

cideraret atque uexaret. uexare Italiam dixit Cato Hannibalem, quando nullum calamitatis aut saeuitiae aut immanitatis genus repperiri queat quod in eo tempore Italia non perpessa sit. M. Tullius 11
quarto in Verrem quae ab isto sic spoliata atque direpta est non ut ab hoste aliquo qui tamen in bello religionem et consuetudinis iura retineret, sed ut a barbaris praedonibus uexata esse uideatur. de inlaudato au- 12
tem duo uidentur responderi posse. unum est eius modi: nemo quisquam tam efflictis est moribus quin faciat aut dicat non numquam aliquid quod laudari queat. unde hic antiquissimus uersus uice prouerbii celebratus est

πολλάκι γὰρ καὶ μωρὸς ἀνὴρ μάλα καίριον εἶπεν.

sed enim qui omni in re atque omni tempore laude 13
omni uacat is inlaudatus est isque omnium pessimus deterrimusque est, ac sicuti omnis culpae priuatio inculpatum facit, inculpatus autem instar est absolutae uirtutis, inlaudatus quoque igitur finis est extremae malitiae. itaque Homerus non uirtutibus 14
appellandis sed uitiis detrahendis laudare ampliter solet. hoc enim est

τὼ δ' οὐκ ἄκοντε πετέσθην

et item illud

ἔνθ' οὐκ ἂν βρίζοντα ἴδοις Ἀγαμέμνονα δῖον
οὐδὲ καταπτώσσοντ' οὐδ' οὐκ ἐθέλοντα μάχεσθαι.

Epicvrvs quoque simili modo maximam uoluptatem 15
priuationem detractionemque omnis doloris definiuit his uerbis ὅρος τοῦ μεγέθους τῶν ἡδονῶν παντὸς τοῦ ἀλγοῦντος ὑπεξαίρεσις. eadem ratione idem

---

4 in Verr. IIII 55, 122

---

1 uexar&·Ve|xare *P* 7 conſuetudinē *P'* 15 ΠΟΛΛΑΚΟ *P* 22 d&rehendiſ *P'* 24 ΟΙΚ *P* ΠΕΤΕΟΘΗΝΕ itē *P* 26 ΒΙΖΟΝΤΑ *P* 27 ΚΑΤΑΠΤΩϹΩΝ|ΤΡΟΥΔΟΥΚΟΘΕΛΟΝΤΑ *P* 30 ΜΕΓΕΘΟΥΟ *P* ΗΔΟΝΟΝ *P* 31 ΥΝΕΖΑΙΡΕΟΙϹ *P* Eadē ad|miratione idē *P*

Vergilius inamabilem dixit Stygiam paludem. nam sicut inlaudatum κατὰ στέρησιν laudis, ita ina-
16 mabilem per amoris στέρησιν detestatus est. altero modo inlaudatus ita defenditur: laudare significat prisca lingua nominare appellareque: sic in actionibus ciuilibus auctor laudari dicitur, quod est nominari, inlaudatus ergo est quasi inlaudabilis, id est numquam nominandus, sicuti quondam a communi consilio Asiae decretum est uti nomen eius qui templum Dianae Ephesiae incenderat nequis
17 ullo in tempore nominaret. tertium restat ex his quae reprehensa sunt, quod tunicam squalentem auro dixit. id autem significat copiam densitatemque auri in squamarum speciem intexti. squalere enim dictum ab squamarum crebritate asperitateque, quae in serpentum pisciumque coriis uisuntur.
18 quam rem et alii et hic idem poeta locis aliquot demonstrat

'quem pellis' inquit 'aenis
in plumam squamis auro conserta tegebat'

et alio loco

iamque adeo rutilum thoraca indutus aenis
horrebat squamis.

Accius in Pelopidis ita scribit

eius serpentis squamae squalido auro et purpura praetextae.

19 quidquid igitur nimis inculcatum obsitumque aliqua re erat, ut incuteret uisentibus facie noua horrorem, id squalere dicebatur. sic in corporibus incultis squamosisque alta congeries sordium squalor appellatur, cuius significationis multo assiduoque usu totum id uerbum ita contaminatum est ut iam squa-

---

19 Aen. XI 770 22 ib. XI 487 25 u. 517 Ribb.

---

2 *et* 3 CTEPECIN *P* 5 actionebuſ *P'* 11 terciū *P* 14 ſpeciem *om. P* 20 conſerta *om. P'* 24 Pelopidis *Gellius*: pelopidibuſ *P*

lor de re alia nulla quam de solis inquinamentis
dici coeperit.'

'Gratum mihi est' Auienus ait 'correctum quod VIII
de optimis dictis male opinabar. sed in hoc uersu
uidetur mihi deesse aliquid

ipse Quirinali lituo paruaque sedebat
succinctus trabea.

si enim nihil deesse concedimus, restat ut fiat li-
tuo et trabea succinctus quod est absurdissimum
quippe cum lituus sit uirga breuis in parte qua ro-
bustior est incurua, qua augures utuntur nec uideo
qualiter lituo succinctus possit uideri.'

Respondit Seruius sic hoc dictum esse ut plera- 2
que dici per defectionem solent ueluti cum dicitur
M. Cicero homo magna eloquentia et Ro-
scius histrio summa uenustate non plenum hoc
utrumque neque perfectum est sed enim pro pleno
ac perfecto auditur. ut Vergilius alio in loco 3

uictorem Buten inmani corpore

id est corpus inmane habentem, et item alibi

in medium geminos inmani pondere cestus
proiecit

ac similiter

domus sanie dapibusque cruentis.

sic igitur id quoque dictum uideri debet ipse Qui- 4
rinali lituo id est lituum Quirinalem tenens.
quod minime mirandum foret si ita dictum fuisset
picus Quirinali lituo erat sicuti dicimus sta-
tua grandi capite erat. et est autem et erat
et fuit plerumque absunt cum elegantia sine detri-
mento sententiae. sed quoniam facta litui mentio 5
est, praetermittendum non est quod posse quaeri
animaduertimus, utrum a tuba lituus auguralis ap-

---

6 Aen. VII 187 19 ib. V 372 21 ib. V 401

---

2 cęperit *P* 15 marc̓ *P* 19 *et* 21 ımmanı *P* 20 ımmane *P* 21 cęſtuſ *P* 29 & erat *om.* *P*

pelletur an tuba a lituo augurum lituus dicta sit.
utrumque enim pari forma et pariter in capite in-
6 curuum est. sed si, ut quidam putant, tuba a so-
nitu lituus appellata est ex illo Homeri uersu

λίγξε βιὸς

necesse est ut uirga auguralis a tubae similitudine
lituus uocetur. utitur autem uocabulo isto Vergilius
et pro tuba ut ibi

et lituo pugnas insignis obibat et hasta.'

7 Subiecit Auienus 'maturate fugam quid sit
parum mihi liquet. contraria enim uidetur mihi
fuga maturitati, unde quid de hoc uerbo sentiendum
sit quaeso me doceas.'

8 Et Seruius 'NIGIDIVS, homo omnium bonarum
artium disciplinis egregius mature inquit est quod
neque citius neque serius sed medium quid-
dam et temperatum est. bene atque proprie
Nigidius. nam et in frugibus et in pomis matura
dicuntur quae neque cruda et inmitia sunt neque
caduca et nimium cocta sed tempore suo temperate
9 adulta. hanc interpretationem Nigidianam diuus
Augustus duobus uerbis Graecis eleganter expri-
mebat. nam et dicere in sermonibus et scribere in
epistulis solitum ferunt σπεῦδε βραδέως, per quod
monebat ut ad rem agendam simul adhiberetur et
industriae celeritas et tarditas diligentiae, ex qui-
10 bus duobus contrariis fit maturitas. sic ergo et
Vergilius inducit Neptunum discessum uentis impe-
rantem ut et tam cito discedant tamquam fugiant
et tamen flandi mediocritatem in regressu teneant
tamquam mature id est temperate abeuntes. uere-
tur enim ne in ipso discessu classi noceant dum

5 Il. Δ 125 9 Aen. I 137 28 ib. I 137

1 lıtuoſ P′ 3 ſ; ſicut quidā | P 4 apellata P 5 ΛΙΞЄ P 9 pugnanſ P 12 uerbo *om.* P 17 proprie] ꝓgenıe P 19 ımmıtıa P ç neq. cadunca P 24 epıſtolıſ P 31 tāqua P 32 ın *om.* P

raptu nimio tamquam per fugam redeunt. idem 11
Vergilius duo isto uerba maturare et properare
tamquam plane contraria scitissime separauit in his
ueribus

frigidus agricolas siquando continet imber,
multa, forent quae mox caelo properanda sereno,
maturare datur.

bene et eleganter duo istaec uerba diuisit. namque 12
in praeparatu rei rusticae per tempestates pluuias,
quoniam ex necessitate otium est, maturari potest:
per serenas uero, quoniam tempus instat, properari
necesse est. sane cum significandum est coactius 13
quid et festinantius factum, rectius hoc dicitur praemature factum quam mature: sicuti AFRANIVS dixit in togata, cui TITVLVS nomen est

adpetis dominatum demens praemature praecocem.

in quo uersu animaduertendum ast quod praecocem inquit, non praecoquem, est enim casus eius rectus non praecoquis sed praecox.'

Hic Auienus rursus interrogat 'cum Vergilius' 14
inquit 'Aenean suum tamquam per omnia pium a contagione atrocis uisus apud inferos uindicauerit et magis eum fecerit audire reorum gemitus quam ipsa uidere tormenta, in ipsos uero campos piorum licenter induxerit, cur hoc tamen uersu ostendit illi partem locorum, quibus impii cohibebantur

uestibulum ante ipsum primisque in faucibus Orci?

qui enim uestibulum et fauces uidit intra ipsam aedem iam sine dubitatione successit, aut siquid aliud de uestibuli uocabulo intellegendum est, scire desidero.'

---

5 Georg. I 259 16 u. 536 Ribb. 27 Aen. VI 273

---

1 redeant *P'* 12 ſıgnıficardū *ut uid.* *P'* coatıuſ *P* 13 rectıuſ — 14 factum *om.* *P* 16 demens *Gellius*: u&erıſ *P* 17 ın quo *corr. ut uid. ex* ınquıt *in P* uerſu — 18 non *om.* *P*, *add. Cantabrigiensis* 19 procoquıſ *corr. in* precoquıſ *in P* 21 enean *P* 23 ıpſe *P*

15 Ad haec Seruius 'pleraque sunt uocabula quibus
uulgo utimur neque tamen liquido aduertimus quid ea
ex uera proprietate significent, sicuti est uestibulum in
sermonibus celebre atque obuium uerbum, non om-
nibus tamen qui illo facile utuntur liquido exspec-
tatum. putant enim uestibulum esse partem
16 domus priorem, quam atrium uocant. sed C.
AELIVS GALLVS, uir doctissimus, in LIBRO DE SI-
GNIFICATIONE VERBORVM QVAE AD IVS CIVILE PERTI-
NENT SECVNDO uestibulum dicit esse non in
ipsis aedibus neque aedium partem sed lo-
cum ante ianuam domus uacuum, per quem
de uia aditus accessusque ad fores aedium
sit. ipsa enim ianua procul a uia fiebat area inter-
17 sita quae uacaret. quae porro huic uocabulo ratio
sit quaeri multum solet, sed quae scripta aqud ido-
neos auctores legi proferre in medium non pigebit.
18 ue particula, sicuti quaedam alia, tum intentionem
significat tum minutionem. nam uetus et uehe-
mens, alterum ab aetatis magnitudine conpositum
elisumque est, alterum a nimio impetu et ui mentis
instructum. uecors autem et uesanus priuationem
19 significat sanitatis et cordis. diximus autem supe-
rius eos qui amplas domos antiquitus faciebant lo-
cum ante ianuam uacuum relinquere solitos qui
20 inter fores domus et uiam medius esset. in eo loco
qui dominum eius domus salutatum uenerant prius-
quam admitterentur consistebant et neque in uia
stabant neque intra aedes erant. ab illa ergo
grandis loci consistione et quasi quadam stabu-
latione uestibula appellata sunt spatia in quibus
multum staretur ab aduenientibus priusquam intro-
21 mitterentur in domum. alii consentientes uestibula
eadem esse quae diximus, in sensu tamen uocabuli
dissentiunt. referunt enim non ad eos qui adueni-

---

7 C. Aelius Gallus *Gronouius apud Gellium*: caecılıuſ gal-
luſ *P* 14 fıebant *P* 35 non ad eoſ *om. P*

unt, sed ad illos qui in domo commanent, quoniam
illic numquam consistunt sed solius transitus causa
ad hunc locum ueniunt exeundo siue redeundo. siue 22
igitur secundum priores per augmentum siue per
secundos per diminutionem intellegendum est, tamen
uestibulum constat aream dici quae a uia domum
diuidit. fauces autem iter angustum est per quod
ad uestibulum de uia flectitur. ergo Aeneas cum 23
uidet fauces atque uestibulum domus impiorum, non
est intra domum nec contactu aedium saeuo execra-
bilique polluitur sed de uia uidet loca inter uiam
et aedes locata.'

'Bidentes hostiae quid essent' inquit Auie- VIIII
nus 'interrogaui quendam de grammaticorum co-
horte et ille bidentes oues esse respondit idcirco-
que lanigeras adiectum, ut oues planius demon-
strarentur. esto, inquam, oues bidentes dicantur. 2
sed quae ratio huius in ouibus epitheti, scire in-
quam uolo. atque ille nihil cunctatus: oues, inquit,
bidentes dictae sunt quod duos tantum dentes ha-
beant. ubi terrarum quaeso te, inquam, duos solos
per naturam dentes habere oues aliquando uidisti?
ostentum enim hoc est et factis piaculis procuran-
dum. tum ille permotus mihi et inritatus: quaere, 3
inquit, ea quae a grammatico quaerenda sunt, nam
de ouium dentibus opiliones percontator. facetias
nebulonis hominis risi et reliqui sed te percontor
quasi ipsius uerborum naturae conscium.'

Tum Seruius 'de numero dentium, quem ille 4
opinatus est, reprehendendus a me non est cum ipse
iam riseris, uerum procurandum est ne illud opre-
pat quod bidentes epitheton sit ouium, cum Pom-
ponivs, egregius Atellanarum poeta, in Gallis
Transalpinis hoc scripserit

---

19 nıchıl *P*   uues *P'*   31 *inter* pcurandũ *et* ne *comparet littera quae* e *plena non est sed facta esse uidetur pingendae* e *causa in P*   oprebat *P'*   33 atellenarũ *P*

Mars, tibi uoueo facturum, si unquam rediero,
bidente uerre.

5 Pvblivs autem Nigidivs in libro quem de extis
conposuit bidentes appellari ait non oues so-
las sed omnes hostias bimas. neque tamen
6 dixit cur ita appellentur. sed in commentariis ad
ivs pontificivm pertinentibus legi bidennes primo
dictas, d littera ex superfluo, ut saepe adsolet, in-
teriecta. sic pro reire redire dicitur et pro rea-
mare redamare et redarguere, non rearguere.
ad hiatum enim duarum uocalium procurandum in-
7 terponi solet d littera. ergo bidennes primum
dictae sunt quasi biennes et longo usu loquendi
corrupta est uox ex bidennibus in bidentes. Hy-
ginvs tamen, qui ius pontificium non ignorauit, in
qvinto librorvm quos de Vergilio fecit bidentes
appellari scripsit hostias quae per aetatem
duos dentes altiores haberent, per quos ex
minore in maiorem transcendisse constaret
aetatem.'

8 Iterum quaerit Auienus in his uersibus

frena Pelethronii Lapithae gyrosque dedere
impositi dorso atque equitem docuere sub armis
insultare solo et gressus glomerare superbos

cur Vergilius equi officium equiti dederit? 'nam
insultare solo et glomerare gressus equi con-
9 stat esse, non equitis'. 'bene' inquit Seruius 'haec
tibi quaestio nata est ex incuria ueteris lectionis.
nam quia saeculum nostrum ab Ennio et omni bi-
bliotheca uetere desciuit, multa ignoramus, quae non
laterent si ueterum lectio nobis esset familiaris.
omnes enim antiqui scriptores ut hominem equo in-

---

1 u. 52 Ribb. 22 Georg. III 115

---

3 in libro quę ab ętatiſ magnitudine | de extiſ cōpoſuit *P* 9 prei*re (*potuit esse* reure) *P* 15 pontificiū *P* 22 prel&hronij *P* 24 gromerare *P* 25 dededit* *P'* 27 inquid *P* 30 deſiuit *P* quae] qm̄ *P*

sidentem, ita et equum, cum portaret hominem,
equitem uocauerunt, et equitare non hominem
tantum sed equum quoque dixerunt. Ennius libro 10
Annalium septimo ait

denique ui magna quadrupes eques atque elephanti
proiciunt sese.

numquid dubium est quin equitem in hoc loco ip-
sum equum dixerit, cum addidisset illi epitheton
quadrupes? sic et equitare, quod uerbum e 11
uocabulo equitis inclinatum est et homo utens
equo et equus sub homine gradiens dicebatur. Luci-
lius namque, uir adprime linguae Latinae scius,
equum equitare dicit hoc uersu

nempe hunc currere equum nos atque equitare ui-
demus.

ergo et apud Maronem, qui antiquae Latinitatis 12
diligens fuit, ita intellegendum est

atque equitem docuere sub armis

id est: docuerunt equum portantem hominem

insultare solo et gressus glomerare superbos.

Subiecit Auienus 13

cum iam trabibus contextus acernis
staret equus.

scire uellem in equi fabrica casune an ex industria
hoc genus ligni nominauerit? nam licet unum pro
quolibet ligno ponere poeticae licentiae sit, solet ta-
men Vergilius temeritatem licentiae non amare, sed
rationi certae in rerum uel nominum ele * * *
* * * * * * * * * *

5 u. 237 Vahl. 14 libr. inc. 12 Gerlach 22 Aen. II 112

8 ıllı *om. P* epıth&on *P′* 13 hoc uerſū *P* 14 atq. ego equıtare *P* 19 portando *P* 26 p&ıcę *P′* 28 ratıonı certe ın rerū ł nomınū ele *deinde uacant tertia pars uersiculi et integer uersiculus in P: secuntur rubro colore scripta* INCIPIT LIB̄ · IIII · DE DIV̄SIS QVESTIONIB; *et deinde nigro* Prımıſ· menſıſ *ctt. in P, retinui ea quae exhibet, quia quidquid ceteri Ianii libri praebent — de P autem falsa retulit — ex illis conficta esse apparet*

LIBER SEPTIMVS

I Primis mensis post epulas iam remotis et discur-
sum uariantibus poculis minutioribus Praetextatus
'solet' inquit 'cibus, cum sumitur, tacitos efficere,
potus loquaces. at nos et inter pocula silemus tam-
quam debeat seriis uel etiam philosophicis carere
tractatibus tale conuiuium'.
2 Et Symmachus 'uerumne ita sentis, Vetti, ut
philosophia conuiuiis intersit et non tamquam cen-
soria quaedam et plus nimio uerecunda materfami-
lias penetralibus suis contineatur, nec misceat se
Libero, cui etiam tumultus familiares sunt, cum ipsa
huius sit uerecundiae ut strepitum non modo uer-
borum sed ne cogitationum quidem in sacrarium
3 suae quietis admittat? doceat nos uel peregrina
institutio et disciplina a Parthis petita, qui solent
cum concubinis, non cum coniugibus, inire conuiuia
tamquam has et in uulgus produci et lasciuire quo-
que, illas non nisi domi abditas tueri deceat tectum
4 pudorem. an ego censeam procudendam philoso-
phiam quo rhetorica uenire ars et professio popu-
laris erubuit? Isocrates enim Graecus orator qui
uerba prius libera sub numeros ire primus coegit,
cum in conuiuio a sodalibus oraretur ut aliquid in
medium de eloquentiae suae fonte proferret, hanc
ueniam deprecatus est. quae praesens inquit

7 ſīmachuſ *P* uerumnı *P′* 9 reuerenda *P* 15 uel dıſcıplına *P* 16 c̄gıb; *P′* 20 r&horıca *P* 21 Socrateſ *P* 22 prımuſ *om.* *P′* 24 hac uenıa *P*

locus et tempus exigit ego non calleo, quae ego calleo nec loco praesenti sunt apta nec tempori.'

Ad haec Eustathius 'probo Symmache proposi- 5
tum tuum quo philosophiam ea quam maximam putas obseruatione ueneraris ut tantum intra suum penetral aestimes adorandam, sed si propter hoc a conuiuiis exulabit, procul hinc facessant et alumnae eius, honestatem dico et modestiam, nec minus cum sobrietate pietatem. quam enim harum dixerim minus esse uenerabilem? ita fit ut ab huius modi coetibus relegatus matronarum talium chorus libertatem conuiuiorum solis concubinis id est uitiis et criminibus addicat. sed absit ut philosophia, quae 6
in scholis suis sollicite tractat de officiis conuiualibus, ipsa conuiuia reformidet tamquam non possit rebus adserere quae solet uerbis docere aut nesciat seruare modum cuius in omnibus humanae uitae actibus terminos ipsa constituit. neque enim ita ad mensas inuito philosophiam ut non se ipsa moderetur, cuius disciplina est rerum omnium moderationem docere. ut ergo inter te et Vettium uelut 7
arbitrali iudicatione conponam, aperio quidem philosophiae tricliniorum fores sed spondeo sic interfuturam, ne mensuram notae sibi ac sectatoribus suis dispensationis excedat'.

Tunc Furius 'quia te unicum Eustathi' inquit 8
'sectatorem philosophiae nostra aetas tulit, oratus sis ut modum dispensationis quam das ei conuiuanti nobis ipse patefacias'.

Et Eustathius 'primum hoc eam scio seruatu- 9
ram ut secum aestimet praesentium ingenia conuiuarum, et si plures peritos uel saltem amatores sui

4 ıuſta|thıuſ *P'* ſımmachę *P* 5 phıloſophıa mea *P* 12 talıum talıum *P* 15 ſcolıſ *P* 20 ſe *om.* *P* 22 uelud *P* 23 cōponam *P* 31 hanc *P* 32 praeſentıa *P*

in conuiuii societate reppererit, sermonem de se
patietur agitari, quia uelut paucae litterae mutae
dispersae inter multas uocales in societatem uocis
facile mansuescunt, ita rariores imperiti gaudentes
consortio peritorum aut consonant siqua possunt,
10 aut rerum talium capiuntur auditu. si uero plures
ab institutione disciplinae huius alieni sunt, pruden-
tibus, qui pauciores intererunt, sanciet dissimula-
tionem sui et patietur loquacitatem maiori parti
amiciorem sociare ne rara nobilitas a plebe tumul-
11 tuosiore turbetur. et haec una est de philosophiae
uirtutibus, quia cum orator non aliter nisi orando
probetur, philosophus non minus tacendo pro tem-
pore quam loquendo philosophatur. sic ergo pauci
qui aderunt doctiores in consensum rudis consortii
salua et intra se quiescente ueri notione migrabunt,
12 ut omnis discordiae suspicio facessat. nec mirum
si doctus faciet quod fecit quondam Pisistratus Athe-
narum tyrannus. qui cum filiis suis rectum dando
consilium non obtinuisset adsensum atque ideo esset
in simultate cum liberis, ubi hoc aemulis causam
fuisse gaudii conperit ex illa discordia sperantibus
in domo regnantis nasci posse nouitatem, uniuersi-
tate ciuium conuocata ait succensuisse quidem se
filiis non adquiescentibus patriae uoluntati sed hoc
sibi postea uisum paternae aptius esse pietati ut in
sententiam liberorum ipse concederet, sciret igitur
ciuitas sobolem regis cum patre concordem. hoc com-
mento spem detraxit insidiantibus regnantis quieti.
13 ita in omni uitae genere praecipueque in laetitia
conuiuali omne quod uidetur absonum in unam con-
cordiam soni salua innocentia redigendum est. sic
Agathonis conuiuium, quia Socrates Phaedros Pau-
sanias et Erysimachos habuit, sic ea cena quam

---

6 audıtū *P* 8 ſancciet *P* 19 tırannuſ *P* 22 cōpe-
rıt *P* 25 uolun|tatıſ *P* 33 phedroſ *P* 34 erıſımachoſ *P*
ea *Cantabrigiensis*: & *P* cęna *P*

Callias doctissimis dedit, Charmadam dico, Antisthe-
nen et Hermogenen ceterosque his similes, uerbum
nullum nisi philosophum sentit. at uero Alcinoi 14
et Didonis mensa quasi solis apta deliciis habuit
haec Iopam illa Polyphemum cithara canentes, nec
deerant apud Alcinoum saltatores uiri, et apud Di-
donem Bitias sic hauriens merum ut se totum su-
perflua eius effusione prolueret. nonne siquis aut
inter Phaeacas aut apud Poenos sermones de sapien-
tia erutos conuiualibus fabulis miscuisset, et gratiam
illis coetibus aptam perderet et in se risum plane
iustum moueret? ergo prima eius obseruatio erit
aestimare conuiuas. deinde ubi sibi locum patere 15
uiderit, non de ipsis profunditatis suae secretis in-
ter pocula loquetur nec nodosas et anxias sed utiles
quidem faciles tamen quaestiones mouebit. nam 16
sicut inter illos qui exercitii genus habent in mediis
saltare conuiuiis, siquis ut se amplius exerceat uel
ad cursum uel ad pugilatum sodales lecessiuerit,
quasi ineptus relegabitur ab alacritate consortii, sic
apud mensam quando licet aptis philosophandum
est ut crateri liquoris ad laetitiam nati adhibeatur
non modo Nympharum sed Musarum quoque admix-
tione temperies. nam si, ut fateri necesse est, in 17
omni conuentu aut tacendum est aut loquendum,
quaeramus silentiumne conuiuiis an et oportunus ser-
mo conueniat. nam si sicut apud Athenas Atticas
Areopagitae tacentes iudicant, ita inter epulas opor-
tet semper sileri, non est ultra quaerendum inter
mensas philosophandum necne sit. si uero non
erunt muta conuiuia, cur ubi sermo permittitur,
honestus sermo prohibetur maxime cum non minus

---

2 ermogenen *P* 5 polıphemū *P*, Demodochum *Camerarius* 9 phęcaſ *P* peoneſ (o superscr.) *P* 11 coetıbuſ — rıſum *om. P*, *add. Cantabrigiensis* 21 menſam *om. P′* 23 nīpha|rū *P* 24 ſıcut *P* 25 loquendū * | *P* 27 Nā ſı ut apud *P* 28 tacenteſ *om. P′*

18 quam dulcedo uini hilarent uerba conuiuium? nam
si Homeri latentem prudentiam scruteris altius, de-
lenimentum illud quod Helena uino miscuit

νηπενθές τ' ἄχολόν τε κακῶν ἐπίληθον ἁπάντων

non herba fuit, non ex India sucus sed narrandi
oportunitas quae hospitem maeroris oblitum flexit
19 ad gaudium. Vlixis enim praeclara facinora filio
praesente narrabat

οἷον καὶ τόδ' ἔρεξε καὶ ἔτλη καρτερὸς ἀνήρ.

ergo paternam gloriam et singula eius facta fortia
digerendo animum filii fecit alacriorem, et ita cre-
dita est contra maerorem uino remedium miscuisse.
20 quid hoc, inquis, ad philosophiam? immo nihil tam
cognatum sapientiae quam locis et temporibus ap-
tare sermones personarum quae aderunt aestimatione
21 in medium uocata. alios enim relata incitabunt
exempla uirtutum, alios beneficiorum, non nullos
modestiae, ut et qui aliter agebant saepe auditis
22 talibus ad emendationem uenirent. sic autem uitiis
inretitos, si et hoc in conuiuiis exegerit loquendi
ordo, feriet philosophia non sentientes, ut Liber pa-
ter thyrso ferit per obliquationem circumfusae he-
derae latente mucrone, quia non ita profitebitur in
23 conuiuio censorem ut palam uitia castiget. ceterum
his obnoxii repugnabunt et talis erit conuiuii tumul-
tus ut sub huius modi inuitati uideantur edicto

quod superest, laeti bene gestis corpora rebus
procurate uiri et pugnam sperate parari,

aut ut Homerus breuius et expressius dixit

νῦν δ' ἔρχεσθ' ἐπὶ δεῖπνον ἵνα ξυνάγωμεν Ἄρηα.

---

4 Od. δ 222 9 ib. δ 271 27 Aen. VIIII 157 30 Il. B 381

---

4 ΗΠΗΕΝΘΕC *P* ΑΠΑΝΤΟΝ *P* 6 merorīſ *P* 9 ΤΟΝΔ *P'* ΕΤΑΗΚΑΡΕΡΟ|CΑΝΙΡ̄ *P* 12 merorē *P* 19 uenirent *om. P* 23 latentē mucronē *P* profitetur *P'* 30 ΕΡΧΕCΟ *P* ΥΝΑ *P*

ergo si oportunitas necessariae reprehensionis emer- 24
serit, sic a philosopho proficiscetur ut et tecta et
efficax sit. quid mirum si feriet sapiens, ut dixi,
non sentientes cum interdum sic reprehendat ut re-
prehensus hilaretur nec tantum fabulis suis sed in-
terrogationibus quoque uim philosophiae nihil inep-
tum loquentis ostendet? hanc ergo nullus honestus 25
actus locusue, coetus nullus excludat, quae ita se
aptat ut ubique sic appareat necessaria tamquam
abesse illam nefas fuerit'.

Et Auienus 'nouas mihi duas disciplinas uideris II
inducere interrogandi uel etiam reprehendendi ut
alacritas utrimque his ad quos sermo est excitetur,
cum dolor semper reprehensionem uel iustam se-
quatur, unde haec quae leuiter attigisti fac quaeso
enarrando planiora'.

'Primum' inquit Eustathius 'hoc teneas uolo 2
non de ea me reprehensione dixisse quae speciem
accusationis habet sed quae uituperationis instar est.
hoc Graeci σκῶμμα uocant non minus quidem ama-
rum quam accusatio si importune proferatur, sed
a sapiente sic proferetur ut dulcedine quoque non
careat. et ut prius tibi de interrogatione respon- 3
deam, qui uult amoenus esse consultor ea interrogat
quae sunt interrogato facilia responsu, et quae scit
illum sedula exercitatione didicisse. gaudet enim 4
quisquis prouocatur ad doctrinam suam in medium
proferendam, quia nemo uult latere quod didicit,
maxime si scientia quam labore quaesiuit cum paucis
illi familiaris et plurimis sit incognita, ut de astro-
nomia uel dialectica ceterisque similibus. tunc enim
uidentur consequi fructum laboris, cum adipiscuntur
occasionem publicandi quae didicerant sine ostenta-
tionis nota, qua caret qui non ingerit sed inuitatur

8 quae ıta ſe aptat *om.* *P* 12 uel &ıā *om.* *P'* 14 ſequatur *om.* *P* 15 haec *om.* *P* 20 ſcōma *P* 22 ſapıente ñ ꝓferetur *P* 34 ıgerıt *P'*

5 ut proferat. contra magnae amaritudinis est si
coram multis aliquem interroges quod non opima
scientia quaesiuit. cogitur enim aut negare se scire,
quod extremum uerecundiae damnum putant, aut
respondere temere et fortuito se euentui ueri falsiue
committere, unde saepe nascitur inscitiae proditio,
et omne hoc infortunium pudoris sui imputat con-
6 sulenti. nec non et qui obierunt maria et terras
gaudent cum de ignoto multis uel terrarum situ uel
sinu maris interrogantur, libenterque respondent et
describunt modo uerbis modo radio loca, gloriosum
putantes quae ipsi uiderant aliorum oculis obicere.
7 quid duces uel milites? quam fortiter a se facta
semper dicturiunt et tamen tacent arrogantiae me-
tu? nonne hi si ut haec referant inuitentur, mer-
cedem sibi laboris aestimant persolutam, remunera-
tionem putantes inter uolentes narrare quae fece-
8 rant? adeo antem id genus narrationum habet
quendam gloriae saporem ut, si inuidi uel aemuli
forte praesentes sint, tales interrogationes obstre-
pendo discutiant et alias inferendo fabulas prohi-
beant illa narrari quae solent narranti laudem cre-
9 are. pericula quoque praeterita uel aerumnas penitus
absolutas qui euasit ut referat gratissime prouoca-
tur: nam qui adhuc in ipsis uel paululum detinetur
horret admonitionem et formidat relatum. id adeo
Euripides expressit

ὡς ἡδύ τοι σωθέντα μεμνῆσθαι πόνων.

adiecit enim σωθέντα, ut ostenderet post finem
malorum gratiam relationis incipere. et poeta uester
adiciendo olim quid aliud nisi post emensa infor-
tunia futuro tempore iuuare dicit memoriam sedati
laboris

28 Eurip. fragm. 131 Nauck.

4 dāpnū *P* 10 refpendent *P'* 14 femper *om.* *P* 15 ut *om.* *P'* 26 id adeo] ideo *P* 28 MEMN$\overset{H}{E}$CTAIΠON$\overset{\omega}{O}$N *P*

forsan et haec olim meminisse iuuabit.

nec negauerim esse malorum genera quae non uult 10
qui pertulit uel transacta meminisse nec minus interrogatus offenditur quam cum in ipsis malis fuit, ut qui carnifices expertus est et tormenta membrorum aut qui infaustas pertulit orbitates uel cui nota quondam adflicta censoria est. caue interroges ne
uidearis obicere. illum saepe, si potes, ad narran- 11
dum prouoca, qui recitando fauorabiliter exceptus est uel qui libere et feliciter legationem peregit uel qui ab imperatore comiter affabiliterque susceptus est uel siquis tota paene classe a piratis occupata seu ingenio seu uiribus solus euasit, quia uix implet desiderium loquentis rerum talium uel longa
narratio. iuuat siquem dicere iusseris amici sui 12
repentinam felicitatem quam sponte non audebat uel dicere uel tacere modo iactantiae modo malitiae
metu. qui uenatibus gaudet interrogetur de siluae 13
ambitu de ambage lustrorum de uenationis euentu. religiosus si adest, da illi referendi copiam quibus obseruationibus meruerit auxilia deorum, quantus illi caerimoniarum fructus, quia et hoc genus religionis existimant, numinum beneficia non tacere, adde quia uolunt et amicos se numinibus aestimari.
si uero et senex praesens est, habes occasionem 14
qua plurimum illi contulisse uidearis, si eum interroges uel quae ad illum omnino non pertinent. est
enim huic aetati loquacitas familiaris. haec sciens 15
Homerus quandam congeriem simul interrogationum Nestori fecit offerri

ὦ Νέστορ Νηληιάδη, σὺ δ' ἀληθὲς ἔνισπες,
πῶς ἔθαν' Ἀτρείδης εὐρυκρείων Ἀγαμέμνων;

---

1 Aen. I 203   31 Od. γ 247

---

8 ılle *P'* narrattum *ut uid. P'* 9 ſuſceptuſ *P* 18 & *in* m&u *in ras. in P* 21 meruıtrıt *corr. in* meruetrıt *in P* 32 ἔθαν'] ΕΘΔ *P* εὐρυκρείων] ΕΙΡΙΠΕC * *P* Ἀγαμέμνων *om. P*

ποῦ Μενέλαος ἔην;
ἢ οὐκ Ἄργεος ἦεν Ἀχαιικοῦ.

tot loquendi semina interrogando congessit ut pruritum senectutis expleret.
16 et Vergilianus Aeneas gratum se ad omnia praebens Euandro uarias illi narrandi occasiones ministrat. neque enim de una re aut de altera requirit sed

singula laetus
exquiritque auditque uirum monimenta priorum,

et Euander consultationibus captus scitis quam multa narrauerit'.

III Haec dicentem fauor omnium excepit. sed mox subiecit Auienus 'uos omnes qui doctorum doctissimi adestis, orauerim ut hortatu uestro Eustathius quae de scommate paulo ante dixerit animetur aperire'. omnibusque ad hoc prouocantibus ille
2 contexuit 'praeter categorian, quae ψόγος est, et praeter διαβολήν, quae delatio est, sunt alio duo apud Graecos nomina, λοιδορία et σκῶμμα, quibus nec uocabula Latina repperio, nisi forte dicas loedoriam exprobrationem esse ac directam contumeliam, scomma enim paene dixerim morsum figuratum, quia saepe fraude uel urbanitate tegitur ut aliud
3 sonet, aliud intellegas. nec tamen semper ad amaritudinem pergit sed non numquam his in quos iacitur et dulce est. quod genus maxime uel sapiens uel alius urbanus exercet praecipue inter mensas et pocula, ubi facilis est ad iracundiam prouocatio.
4 nam sicut in praecipiti stantem uel leuis tactus impellit, ita uino uel infusum uel aspersum paruus quoque dolor incitat in furorem. ergo cautius in conuiuio abstinendum scommate quod tectam intra se

---

8 Aen. VIII 311

---

16 aperıere P′ 17 ΨΟC P 18 CΔΙΑΒΟΛΗΝ P 19 ledorıa & ſōma P 20 ledorıā P

habet iniuriam. tanto enim pressius haerent dicta 5
talia quam directae loedoriae, ut hami angulosi
quam directi mucrones tenacius infiguntur, maxime
quia dicta huius modi risum praesentibus mouent,
quo uelut adsensus genere confirmatur iniuria. est 6
autem loedoria huius modi oblitusne es quia salsamenta uendebas? scomma autem, quod diximus saepe contumeliam esse celatam, tale est meminimus quando brachio te emungebas. nam
cum res eadem utrobique dicta sit, illud tamen loedoria est, quod aperte obiectum exprobratumque
est, hoc scomma, quod figurate. Octauius, qui 7
natu nobilis uidebatur, Ciceroni recitanti ait non audio quae dicis. ille respondit certe solebas bene foratas aures habere. hoc eo dictum quia Octauius Libys oriundus dicebatur, quibus mos est aurem forare.

In eundem Ciceronem Laberius cum ab eo 8
ad consessum non reciperetur dicentem reciperem te nisi anguste sederem, ait mimus ille mordaciter atqui solebas duabus sellis sedere obiciens tanto uiro lubricum fidei. sed et quod Cicero dixit nisi anguste sederem, scomma fuit in C. Caesarem, qui in senatum passim tam multos admittebat ut eos quattuordecim gradus capere non possent. tali ergo genere, quod fetum 9
contumeliae est, abstinendum sapienti semper, ceteris in conuiuiis est.

Sunt alia scommata minus aspera, quasi eden- 10
tatae beluae morsus, ut Tullius in consulem qui uno tantum die consulatum peregit solent inquit esse flamines diales, modo consules diales habemus et in eundem uigilantissimus est

---

2 ledorię *P* 6 lędoria *P* 8 contuliā *P* 10 sit dicta sit *P* lędoria *P* 16 oriundo *P* 19 idicente *P* 22 obiciens — fidei *om. P* 24 C.] g̃· *P* 26 s&ũ *P*

consul noster qui in consulatu suo sumnum non uidit eidemque exprobranti sibi quod ad eum consulem non uenisset ueniebam inquit sed nox me conprehendit.

11 Haec et talia sunt quae plus urbanitatis, minus amaritudinis habent, ut sunt et illa de non nullis corporis uitiis aut parum aut nihil gignentia doloris ut si in caluitium cuiusquam dicas uel in nasum, seu curuam erectionem seu Socraticam depressionem. haec enim quanto minoris infortunii sunt tanto le-
12 uioris doloris. contra oculorum orbitas non sine excitatione commotionis obicitur, quippe Antigonus rex Theocritum Chium, de quo iurauerat quod ei parsurus esset, occidit propter scomma ab eodem de se dictum. cum enim quasi puniendus ad Antigonum raperetur, solantibus eum amicis ac spem pollicentibus quod omni modo clementiam regis experturus esset, cum ad oculos eius uenisset, respondit ergo impossibilem mihi dicitis spem salutis. erat autem Antigonus uno orbatus oculo. et importuna urbanitas male dicacem luce priuauit.

13 Nec negauerim philosophos quoque incurrisse non numquam per indignationem hoc genus scommatis. nam cum regis libertus ad nouas diuitias nuper erectus philosophos ad conuiuium congregasset et inridendo eorum minutulas quaestiones scire se uelle dixisset cur ex nigra et ex alba faba pulmentum unius coloris edatur, Aridices philosophus indigne ferens tu nobis inquit absoluas cur et de albis et de nigris loris similes maculae gignantur.

14 Sunt scommata quae in superficie habent speciem contumeliae sed interdum non tangunt audientes, cum eadem, si obnoxio dicantur, exagitant, ut

---

6 et illa] ñ nul|la *P* 7 parū *in ras. in P* 13 thoocrıtū *P′* 20 *pro* erat *est* ∈ *sequentibus euanidis his ut uid. litteris* rga *in P* 24 ab ad *P* 28 edat *P* philoſophoſ *P′*

contra sunt quae speciem laudis habent, et persona audientis efficit contumeliae plena. de genere priore prius dicam. L. †Quintus praetor de prouincia 15
nuper reuerterat obseruata, quod mireris Domitiani temporibus, praeturae maxima castitate. is cum aeger adsidenti amico diceret frigidas se habere manus, renidens ille ait atquin eas de prouincia calidas paulo ante reuocasti. risit Quintus delectatusque est quippe alienissimus a suspicione furtorum. contra, si hoc diceretur male sibi conscio et sua furta recolenti exacerbasset auditum. Cri- 16
tobulum famosae pulchritudinis adulescentem Socrates cum ad conparationem formae prouocaret, iocabatur, non inridebat. certe si dicas consummatarum diuitiarum uiro tibi excito creditores tuos aut si nimis casto gratae tibi sunt meretrices quia continua eas largitate ditasti, uterque delectabuntur scientes his dictis suam conscientiam non grauari. sicut contra sunt quae sub 17
specie laudis exagitant sicut paulo ante diuisi. nam si timidissimo dixero Achilli uel Herculi conparandus es aut famosae iniquitatis uiro ego te Aristidi in aequitate praepono, sine dubio uerba laudem sonantia ad notam uituperationis suae uterque tracturus est. eadem scommata eosdem mo- 18
do iuuare modo mordere possunt pro diuersitate praesentium personarum. sunt enim quae si coram amicis obiciantur nobis, libenter audire possimus, uxore uero seu parentibus uel magistris praesentibus dici in nos aliquod scomma nolimus nisi forte tale sit quod illorum censura libenter accipiat ut siquis adu- 19
lescentem coram parentibus uel magistris inrideat quod insanire possit, continuis uigiliis lectionibus-

---

1 persona *Ianius*: pſonā *P* 2 plena *Ianius*: plenā *P* 3 Luciuſ *P* 12 adoleſcentem *P* 14 irridebat *P* 30 nolumuſ *P* 31 adoleſcentem *P* 32 *et* p. 406, 6 irrideat *P*

que nocturnis, aut uxore praesente quod stulte fa-
ciat uxorium se praebendo nec ullam elegantiam
eligendo formarum. haec enim et in quos dicuntur
20 et praesentes hilaritate perfundunt. commendat
scomma et condicio dicentis si in eadem causa sit,
ut si alium de paupertate pauper inrideat, si obscure
natum natus obscure. nam Tarseus Amphias
cum ex hortulano potens esset et in amicum quasi
degenerem non nulla dixisset, mox subiecit sed et
nos de isdem seminibus sumus et omnes pari-
21 ter laetos fecit. illa uero scommata directa laetitia
eum in quem dicuntur infundunt, si uirum fortem
uituperes quasi salutis suae prodigum et pro aliis
mori uolentem aut si obieceris liberali quod res suas
profundat minus sibi quam aliis consulendo. sic et
Diogenes Antisthenem Cynicum, magistrum suum,
solebat ueluti uituperando laudare. ipse me aiebat
mendicum fecit ex diuite et pro ampla domo
in dolio fecit habitare. melius autem ista dice-
bat quam si diceret gratus illi sum quia ipse
me philosophum et consummatae uirtutis
uirum fecit.
22 Ergo cum unum nomen scommatis sit, diuersi
in eo continentur effectus. ideo apud Lacedaemo-
nios inter cetera exactae uitae instituta hoc quoque
exercitii genus a Lycurgo est institutum ut adule-
scentes et scommata sine morsu dicere et ab aliis
in se dicta perpeti discerent, ac siquis eorum in
indignationem ob tale dictum prolapsus fuisset, ul-
23 terius ei in alterum dicere non licebat. cum ergo
uideas, mi Auiene — instituenda est enim adule-
scentia tua, quae ita docilis est ut discenda praeci-
piat — cum uideas inquam anceps esse omne scom-
matum genus, suadeo in conuiuiis in quibus laetitiae

5 conditio (*P*) 15 cuolentē *P* 23 ſcōmatiſ ſcōmatiſ *P* 24 affectuſ *P* lacedemonioſ *P* 26 licurgo *P* adoleſcenteſ *P* 29 ob *in ras. in P* 31 adoleſcentia *P*

insidiatur ira, ab huius modi dictis facessas et ma-
gis quaestiones conuiuales uel proponas uel ipse dis-
soluas. quod genus ueteres ita ludicrum non puta- 24
runt ut et Aristoteles de ipsis aliqua conscripserit
et Plutarchus et uester Apuleius, nec contemnen-
dum sit quod tot philosophantium curam meruit.'

Et Praetextatus 'hoc quaestionum genus cum IIII
senilem deceat aetatem, cur soli iuueni suadetur?
quin agite, omnes qui adestis hic, apta conuiuio
fabulemur, nec de cibatu tantum sed et siqua de
natura corporum uel alia, praesente maxime Disario
nostro, cuius plurimum ad hoc genus quaestionum
poterit ars et doctrina conferre, sortiamurque, si
uidetur, ut per ordinem unus quisque proponat quam
soluendam aestimat quaestionem.'

Hic adsensi omnes Praetextato anteloquium de- 2
tulerunt orantes ut, cum ipse coepisset, ceteris ex
filo consultationis eius interrogandi constitueretur
exemplum. tum ille 'quaero' inquit 'utrum simplex 3
an multiplex cibus digestu sit facilior, quia multos
hunc, non nullos illum sectantes uidemus. et est
quidem superba et contumax et uelut sui ostentatrix
continentia, contra amoenam se et comem adpetentia
uult uideri. cum ergo una censoria sit, contra de-
licata altera, scire equidem uelim quae seruandae
aptior sit sanitati. nec longe petendus adsertor est
cum Disarius adsit, qui quid conueniat corporibus
humanis non minus callet quam ipsa natura fabricae
huius auctor et nutrix. dicas ergo uelim quid de
hoc quod quaeritur medicinae ratio persuadeat.'

'Si me' Disarius inquit 'aliquis ex plebe impe- 4
ritorum de hac quaestione consuluisset, quia plebeia
ingenia magis exemplis quam ratione capiuntur, ad-

---

5 con|tēpnendũ *P* 9 hic] hęc *P* 13 ſortıamur. Quę *P* 17 cępıſſ& *P* 23 amęnā *P* 33 admonuıſſem *P*

monuisse illum contentus forem institutionis pecudum, quibus cum simplex et uniformis cibus sit, multo saniores sunt corporibus humanis, et inter ipsas illae morbis implicantur quibus, ut altiles fiant, offae conpositae et quibusdam condimentis uariae
5 farciuntur. nec dubitaret posthac cum aduertisset animalibus simplici cibo utentibus familiarem sanitatem, aegrescere autem et inter illa quae saginam conposita uarietate patiuntur, quia constat id genus alimoniae non magis copia quam uarietate crudescere.
6 fortasse illum adtentiorem exemplo altero fecissem, ut consideraret nullum umquam fuisse medicorum circa curas aegrescentium tam audacis neglegentiae ut febrienti uarium et non simplicem cibum daret. adeo constat quam facilis digestu sit uniformis alimonia, ut ei, uel cum infirma est natura, sufficiat.
7 nec tertium defuisset exemplum, ita esse uitandam ciborum uarietatem ut uaria solent uina mutari. quis enim ambigat eum qui diuerso uino utitur in repentinam ruere ebrietatem necdum hoc potus copia
8 postulante? tecum autem Vetti, cui soli perfectionem omnium disciplinarum contigit optinere, non tam exemplis quam ratione tractandum est, quae et me tacente clam te esse non poterit.
9 Cruditates eueniunt aut qualitate suci in quem cibus uertitur, si non sit aptus humori qui corpus optinuit, aut ipsius cibi multitudine, non sufficiente natura ad omnia quae congesta sunt concoquenda.
10 ac primum de suci qualitate uideamus. qui simplicem cibum sumit facile quo suco corpus eius uel grauetur uel iuuetur usu docente cognoscit. nec enim ambigit cuius cibi qualitate possessus sit cum unum sumpserit, et ita fit ut noxa cuius causa
11 deprehensa sit, facile uitetur. qui autem multiplici cibo alitur diuersas patitur qualitates ex diuersitate

---

1 fore *P* 5 uarıe *P* 12 fecıſſe *P'* 26 ſıc *ut uid.* *P'* 29 quıd *ut uid.* *P'*

sucorum nec concordant humores ex materiae uarie-
tate nascentes nec efficiunt liquidum purumue san-
guinem, in quem iecoris ministerio uertuntur et in
uenas cum tumultu suo transeunt. hinc morborum
scaturrigo, qui ex repugnantium sibi humorum
discordia nascuntur. deinde quia non omnia quae 12
esui sunt una natura est, non omnia simul coquun-
tur sed alia celerius, tardius alia et ita fit ut dige-
stionum sequentium ordo turbetur. neque enim cibi 13
quem sumimus una digestio est sed, ut corpus nutriat,
quattuor patitur digestiones, quarum unam omnes
uel ipsi quoque hebetes sentiunt, alias occultior ratio
deprehendit. quod ut omnibus liqueat, paulo altius
mihi causa repetenda est. quattuor sunt in nobis 14
uirtutes quae administrandam alimoniam receperunt,
quarum una dicitur *καθελκτική*, quae deorsum tra-
hit cibaria confecta mandibulis. quid enim tam
crassam materiam per faucium angusta fulciret nisi
eam uis naturae occultior hauriret? hausta uero ut 15
non continuo lapsu per omne corpus succedentibus
sibi foraminibus peruium ad imum usque descendant
et talia qualia accepta sunt egerantur sed salutare
officium digestionis expectent, secundae haec cura
uirtutis est, quam Graeci quia retentatrix est uocant
καθεκτικήν. tertia quia cibum in aliud ex alio 16
mutat, uocatur *ἀλλοιωτική*. huic obsecuntur omnes,
quia ipsa digestionibus curat. uentris enim duo sunt 17
orificia, quorum superius erectum recipit deuorata
et in follem uentris recondit. hic est stomachus,
qui paterfamilias dici meruit, quasi omne animal
solus gubernans, nam si aegrescat, uita in ancipiti
est titubante alimoniae meatu, cui natura tamquam

---

5 humorum] moꝝ *P* 7 eſt *om. P* 10 ** ſumimuſ *P* 11 quatuor *P′* 16 ΚΑΘΕΑΚΤΙΚΗ *P* 20 lapſu ſup *P* 21 deſcenſū dant *P′* 22 acceptaſ *ut uid. P′* 25 tertia — 26 ἀλλοτιωτική *om. P* 26 obſequuntur *P*, *add. Cantabrigiensis*

rationis capaci uelle ac nolle contribuit. inferius
uero demissum intestinis adiacentibus inseritur et
18 inde uia est egerendis. ergo in uentre fit prima
digestio uirtute ἀλλοιωτικῇ in sucum uertente quic-
quid acceptum est, cuius faex retrimenta sunt quae
per intestina inferiore orificio tradente labuntur, et
officio quartae uirtutis, cui ἀποκριτική nomen est,
19 procuratur egestio. ergo postquam in sucum cibus
reformatur, hic iam iecoris cura succedit. est autem
iecur concretus sanguis et ideo habet natiuum calo-
rem, quod confectum sucum uertit in sanguinem,
et sicut cibum in sucum uerti prima est, ita sucum
20 transire in sanguinem secunda digestio est. hunc
calor iecoris administratum per uenarum fistulas in
sua quaeque membra dispergit, parte quae ex dige-
stis frigidissima est in lienem refusa, qui ut iecur
21 caloris ita ipse frigoris domicilium est. nam ideo
omnes dexterae partes ualidiores sunt et debiliores
sinistrae, quia has regit calor uisceris sui, illae
contagione frigoris sinistra optinentis hebetantur.
22 in uenis autem et arteriis, quae sunt receptacula
sanguinis et spiritus, tertia fit digestio. nam accep-
tum sanguinem quodam modo defaecant et quod in
eo aquosum est uenae in uesicam refundunt, liqui-
dum uero purumque et altilem sanguinem singulis
totius corporis membris ministrant et ita fit ut, cum
cibum solus uenter accipiat, alimonia eius dispersa
per uniuersos membrorum meatus ossa quoque et
23 medullas et ungues nutriat et capillos. et haec est
quarta digestio, quae in singulis mebris fit dum
quod uni cuique membro datum est ipsi membro fit
nutrimentum. nec tamen huic totiens defaecato
retrimenta sua desunt, quae cum membra omnia in
sua sunt sanitate per occultos euanescunt meatus.
24 siqua uero pars corporis aegrescat, in ipsam quasi

---

4 ΑΛΛΟΙΩΤΙΚΗΙ *P* 5 fex 7 ΑΠΟΕΚ|ΚΡΙΤΙΚΗ *P*
15 quoq. *P* 24 ea *P* 27 accipit *P*

infirmiorem ultima illa quae diximus retrimenta
labuntur et hinc nascuntur morborum causae quae
ϕεύματα medicis uocare mos est. si enim fuerit 25
ultimi suci iusto uberior multitudo, hanc a se repel-
lit pars corporis illa quae sanior est et sine dubio
labitur in infirmam quae uires non habet repellendi,
unde alieni receptio distendit locum in quem ceci-
derit et hinc creantur dolores. haec est ergo tri-
plex causa uel podagrae uel cuiuslibet ex confluentia
morbi id est multitudo humoris, fortitudo membri a
se repellentis et recipientis infirmitas. cum igitur 26
adseruerimus quattuor in corpore fieri digestiones,
quarum altera pendet ex altera, et si praecedens
fuerit impedita, nullus fit sequentis effectus, recur-
ramus animo ad illam primam digestionem quae in
uentre conficitur, et inuenietur quid impedimenti
ex multiformi nascatur alimonia. diuersorum enim 27
ciborum diuersa natura est et sunt qui celerius, sunt
qui tardius digeruntur. cum ergo prima digestio
uertit in sucum, quia non simul omnia accepta uer-
tuntur, quod prius uersum est, dum alia tardius
uertuntur, acescit et hoc saepe etiam eructando
sentimus. alia quoque, quibus tarda digestio est 28
uelut ligna humida quae urgente igne fumum de se
creant, sic et illa imminente igne naturae fumant,
dum tardius concoquuntur, si quidem nec hoc sen-
sum eructantis euadit. cibus autem simplex non 29
habet controuersam moram, dum simul in simplicem
sucum uertitur nec digestio ulla turbatur dum omnes
sibi stata momentorum dimensione succedunt. siquis 30
autem — quia nihil impatientius imperitia — ratio-
nes has dedignetur audire, aestimans non impediri
digestionem nisi sola ciborum multitudine, nec uelit
de qualitate tractare, hic quoque multiformis ali-

8 hic *P'* 9 ex confluentia — 10 multitudo *om. P*, *add. Cantabr.* 15 deſtigeſtionē *ut uid. P'* 24 urguente *P* 25 igne *om. P'* 28 con|trouerſiā *P'* 30 ſucceduntur *P* 33 ḍciboꝫ *P*

31 monia deprehenditur causa morborum. nam pulmen-
torum uarietas recipit uaria condimenta, quibus
gula ultra quam naturae necesse est lacessitur et fit
inde congeries, dum pruritu desiderii amplius uel
32 certe de singulis parua libantur. hinc Socrates sua-
dere solitus erat illos cibos potusue uitandos, qui
ultra sitim famemue sedandam producunt adpeten-
tiam. denique uel propter hoc edendi uarietas repu-
dietur, quia plena est uoluptatis, a qua seriis et
studiosis cauendum est. quid enim tam contrarium
33 quam uirtus et uoluptas? sed modum disputationi
facio, ne uidear hoc ipsum in quo sumus licet
sobrium sit, tamen quia uarium est accusare con-
uiuium'.

V Haec cum Praetextato et ceteris prona adsen-
sione placuissent, Euangelus exclamauit 'nihil tam
indignum toleratu quam quod aures nostras Graeca
lingua captiuas tenet et uerborum rotunditati adsen-
tiri cogimur circumuenti uolubilitate sermonis qui
ad extorquendam fidem agit in audientes tyrannum.
2 et quia his loquendi labyrinthis impares nos fate-
mur, age, Vetti, hortemur Eustathium ut recepta
contraria disputatione quicquid pro uario cibo dici
potest uelit communicare nobiscum, ut suis telis
lingua uiolenta succumbat et Graecus Graeco eripiat
hunc plausum tamquam cornix cornici oculos effodiat'.
3 Et Symmachus 'rem iucundam, Euangele, ama-
rius postulasti. audere enim contra tam copiose
et eleganter inuenta res est quae habeat utilem
uoluptatem, sed non tamquam ingeniis insidiantes
et gloriosis tractatibus inuidentes hoc debemus ex-
4 petere. nec abnego potuisse me quoque tamquam
palinodiam canere. est enim rhetorica prolusio com-

7 app&entıā *P* 18 teneat *P* 19 ſermo∗nıſ *P* 20 tırannū *P* 21 laberınthıſ *P* 27 ſım|machuſ *P* ıocundam *P* 28 audıre *P* 29 eſt *om.* *P* 33 r&horıca *P*

munes locos in utramuis partem inuentorum alternatione tractare. sed quia facilius Graecorum inuentionibus a Graecis forte aliis relata respondent, te, Eustathi, oramus omnes ut sensa et inuenta Disarii contrariis repellendo in integrum restituas exauctoratum conuiuiorum leporem.'

Ille diu hoc a se officium deprecatus ubi tot 5
impellentium procerum, quibus obuiandum non erat, hortatui succubuit 'bellum' inquit 'duobus mihi amicissimis cogor indicere, Disario et continentiae sed ab auctoritate uestra tamquam ab edicto praetoris impetrata uenia gulae patronum, quia necesse est,
profitebor. in primo speciosis magis quam ueris, ut 6
docebitur, exemplis paene nos Disarii nostri cepit ingenium. ait enim pecudes simplici uti cibo et ideo expugnari difficilius earum quam hominum
sanitatem. sed utrumque falsum probabo. nam 7
neque simplex est animalibus mutis alimonia nec ab illis quam a nobis morbi remotiores. testatur unum uarietas pratorum quae depascuntur, quibus herbae sunt amarae pariter et dulces, aliae sucum calidum aliae frigidum nutrientes ut nulla culina possit tam diuersa condire quam in herbis natura uariauit.
notus est omnibus Eupolis, inter elegantes haben- 8
dus ueteris comoediae poetas. is in fabula quae inscribitur *Αἶγες* inducit capras de cibi sui copia in haec se uerba iactantes

βοσκόμεθ' ὕλης ἀπὸ παντοδαπῆς, ἐλάτης, πρίνου 9
κομάρου τε,
πτόρθους ἁπαλοὺς ἀποτρώγουσαι, καὶ πρὸς τούτοις τιθύμαλλον

28 Meinekii fragm. com. I 426

6 exautoratū *P'* 14 exemplıſ *om. P, add. Cantabr.* 17 ſanıtē *P'* 19 unum] enī *P* 21 parıter *om. P'* 26 ęgeſ *P* cıpı *P'* 28 ЄΛΑ|ΤЄCΠΡΙ * ΝΟΥ (*in ras. non uidetur littera fuisse sed hasta tantum litterae coeptae sed non perfectae*) *P* 30 ΠΤΟΡΟΟΥC *P* Α·ΠΟΥΡΩΓΟ||ΥCΑΙ *P* τούτοιϲ τιθύμαλλον *Bergkius*: ΤΟΥΤΟΙCΙΝ ЄΓΑΛΛΟΗΝ *P*

κύτισόν τ' ἠδὲ σφάκον εὐώδη καὶ σμίλακα τὴν πολύφυλλον,
κότινον σχῖνον μελίαν πεύκην, ἀλίαν δρῦν, κιττὸν ἐρίκην
πρόμαλον ῥάμνον φλόμον ἀνθερικὸν κισθὸν φηγὸν θύμα θύμβραν.

uideturne uobis ciborum ista simplicitas ubi tot enumerantur uel arbusta uel frutices non minus
10 suco diuersa quam nomine? quod autem non facilius morbis homines quam pecudes occupentur, Homero teste contentus sum qui pestilentiam refert a pecudibus inchoatam, quando morbus antequam in homines posset inrepere, facilius captis pecoribus
11 incubuit. sed et quanta sit mutis animalibus infirmitas uitae breuitas indicio est. quod enim eorum quibus notitia nobis in usu est potest annos hominis aequare? nisi recurras forte ad ea, quae de coruis atque cornicibus fabulosa dicuntur, quos tamen uidemus omnibus inhiare cadaueribus uniuersisque seminibus insidiari, fructus arborum persequi. nam non minus edacitatis habent quam de
12 longaeuitate eorum opinio fabulatur. secundum si bene recordor exemplum est solere medicos aegris simplicem cibum offerre, non uarium, cum hunc offeratis, ut opinor, non quasi digestu faciliorem, sed quasi minus adpetendum ut horrore uniformis alimoniae edendi desiderium languesceret quasi multis concoquendis per infirmitatem non sufficiente natura. ideo siquis aegrescentium uel de ipso simplici amplius adpetat, subducitis adhuc desideranti. ideo uobis commento tali non qualitas sed modus
13 quaeritur. quod autem in edendo sicut in potando suades uaria uitari, habet latentis captionis insidias, quia nomine similitudinis coloratur. ceterum longe

1 ΦΑC·|ΚΟΝ *P* 2 ΠΟΛΥΦΥΜΟΝ *P* 5 ·ΘΕΡΙΚΟΝ· ΚΙCCΟΝ· *P* 13 inripere *P* 14 multıſ *P* 16 eſt *om. P* 30 app&at *P* 31 ideo] ſ; adeo | *P*

alia potus, alia ciborum ratio est. quis enim umquam edendo plurimum mente sauciatus est, quod
in bibendo contingit? fartus cibo stomacho uel 14
uentre grauatur, infusus uino fit similis insano, opinor quia crassitudo cibi uno in loco permanens expectat administrationem digestiouis et tunc demum membris sensim confectus illabitur; potus ut natura leuior mox altum petit et cerebrum, quod in uertice locatum est, ferit fumi calentis aspergine. et 15
ideo uaria uina uitantur ne res, quae ad possidendum caput repentina est, calore tam diuerso quam subito consilii sedem sauciet. quod aeque in cibi uarietate metuendum nulla similitudo, ratio nulla
persuadet. in illa uero disputatione, qua digestionum 16
ordinem sermone luculento et uario digessisti, illa omnia quae de natura humani corporis dicta sunt et nil nocent propositae quaestioni et eloquenter dicta non abnego. illi soli non adsentior quod sucos uarios de ciborum uarietate confectos dicis contrarios esse corporibus, cum corpora ipsa de contrariis
qualitatibus fabricata sint. ex calido enim et fri- 17
gido, de sicco et humido constamus. cibus uero simplex sucum de se unius qualitatis emittit. scimus autem similibus similia nutriri. dic quaeso unde tres aliae qualitates corporis nutriantur? singula autem
ad se similitudinem sui rapere testis Empedocles, 18
qui ait

ὣς γλυκὺ μὲν γλυκὺ μάρπτε, πικρὸν δ' ἐπὶ πικρὸν ὄρουσεν,
ὀξὺ δ' ἐπ' ὀξὺ ἔβη, θερμὸν δ' ἐποχεύετο θερμῷ.

te autem saepe audio Hippocratis tui uerba cum 19

---

31 περὶ φύcιοc ἀνθρώπου sect. III p. 4 ed. Foës (p. 20 Froben.)

---

3 ſtomachū | uel uentrē *P* 21 qualı|tab; *P* 26 empodocleſ *P* 28 ΓΑΥ|ΚΥ ΜΕΝΤΑΥΚΥ *P* H ἐ[πὶ πικρόν — θερμόν] *om. P′* 30 *prius* ὀξύ] Ξ|Υ *P* ЄΒϾ *P* δ' *om. P* ΠΟΧЄΥЄΤΟ *P*

admiratione referentem εἰ ἓν ἦν ὁ ἄνθρωπος, οὐκ
ἂν ἤλγεεν· ἀλγεῖ δέ, οὐκ ἄρα ἓν ἐστί. ergo si
20 homo non unum, nutriendus est non ex uno. nam
et deus omnium fabricator aerem quo circumfundi-
mur et cuius spiramus haustu non simplicem habere
uoluit qualitatem, ut aut frigidus sit semper aut
caleat sed nec continuae siccitati nec perpetuo eum
addixit humori, quia una nos non poterat qualitate
nutrire de permixtis quattuor fabricatos. uer ergo
calidum fecit et humectum, sicca est aestas et calida,
auctumnus siccus et frigidus, hiems humida pariter
21 et frigida est. sic et elementa, quae sunt nostra
principia, ex diuersitatibus et ipsa constant et nos
nutriunt. est enim ignis calidus et siccus, aer
humectus et calidus, aqua similiter humecta sed fri-
gida, terra frigida pariter et sicca. cur ergo nos ad
uniformem cibum redigis cum nihil nec in nobis nec
circa nos nec in his de quibus sumus uniforme sit?
22 quod autem acescere uel non numquam fumare in
stomacho cibum uis adsignare uarietati, ut creda-
mus, pronunties oportet aut semper eum qui uario
cibo utitur haec pati aut numquam illum pati qui
simplicem sumit. si uero et qui mensa fruitur copiosa
hoc uitium saepe non sentit, et qui se uno cibo
adficit saepe sustinet hoc quod accusas, cur hoc
uarietati et non modo edacitati adsignas? nam et
de simplici auidus noxam patitur cruditatis, et in
23 uario moderatus digestionis commodo fruitur. at,
inquies, ipsa inmoderatio ex ciborum uarietate nasci-
tur titillante gula et ad sumenda plura quam necesse
24 est prouocante. rursus ad ea quae iam dixi reuol-
uor, cruditates de modo, non de qualitate prouenire.
modum uero seruat qui sui potens est et in mensa
Sicula uel Asiana, excedit impatiens etsi solis oliuis

---

1 ammiratione *P* 2 ЄΛΓЄЄΝ *P* Ē Єſt *P* 3 nutriendū *P* 9 pmixtoſ *P′* 11 autumnuſ *P* hiempſ *P* 16 a terra *P* 18 noſ *om.* *P* 23 copioſa *om.* *P′*

aut olere uescatur. et tam ille copiosus si mode-
rationem tenuit sanitatis compos est, quam insanus
fit ille cui merus sal cibus est si hoc ipsum uora-
citer inuaserit. postremo si in his quae sumimus 25
uarietatem noxiam putas, cur potionum remedia
quae per os humanis uisceribus infunditis ex tam
contrariis ac sibi repugnantibus mixta componitis?
suco papaueris admiscetis euphorbium, mandragoram 26
aliasque herbas conclamati frigoris pipere temperatis,
sed nec menstruosis carnibus abstinetis inserentes
poculis testiculos castorum et uenenata corpora uipe-
rarum, quibus admiscetis quicquid nutrit India, quic-
quid deuehitur herbarum quibus Creta generosa est.
cum ergo ad custodiam uitae hoc faciant remedia 27
quod cibus, si quidem illa eam reuocent, iste con-
tineat, cur illis prouidere uarietatem laboras, istum
squalori uniformitatis addicis? post omnia in uolup- 28
tatem censura cothurnati sermonis inuectus es tam-
quam uoluptas uirtuti semper inimica sit et non cum
in luxum spreta mediocritate prolapsa est. quid
enim agit ipse seruus non edendo nisi cogente fame
nec potando praeter sitim nisi ut de utroque capiat
uoluptatem? ergo uoluptas non mox nomine ipso
infamis est sed fit modo utendi uel honesta uel ar-
guenda. parum est si excusata sit et non etiam lau- 29
detur uoluptas. nam cibus qui cum uoluptate sumi-
tur desiderio tractus in uentrem reconditur patula
expectatione rapientem et dum animose fruitur, mox
eum concoquit, quod non ex aequo cibis euenit quos
nulla sui dulcedo commendat. quid ergo accusas
uarietatem quasi gulae irritamentum cum salus sit
hominis uigere adpetentiam, qua dificiente langue-
scit et periculo fit propior? nam sicut in mari 30
gubernatores uento suo etiam si nimius sit, contra-

1 moderatıonıſ *P'* 2 cōpoſ *P* 5 remedıo *P* 8 euforbıū *P* 10 menstruosis *Cant.*: monſtroſıſ *P* 11 r *in* caſtorū *in ras. in P* 13 eſt *om. P, add. Cant.* 18 coturnatı *P* 21 ſerıuſ *P*

hendo in minorem modum uela praeteruolant et
flatum cum est maior coercent, sopitum uero exci-
tare non possunt, ita et appetentia cum titillatur
et crescit, rationis gubernaculo temperatur, si semel
31 ceciderit, animal extinguitur. si ergo cibo uiuimus
et cibum appetentia sola commendat, elaborandum
nobis est commento uarietatis ut haec semper pro-
uocetur cum praesto sit ratio qua intra moderationis
32 suae terminos temperetur. memineritis tamen lepido
me conuiuio adesse, non anxio, nec sic admitto
uarietatem ut luxum probem ubi quaeruntur aestiuae
niues et hibernae rosae et, dum magis ostentui quam
usui seruitur, siluarum secretum omne lustratur et
peregrina maria sollicitantur. ita enim fit ut etiam
si sanitatem sumentium mediocritas obseruata non
sauciet, ipse tamen luxus morum sit aegritudo.'
33 His fauorabiliter exceptis Disarius 'obsecutus es'
inquit 'Eustathi, dialecticae, ego medicinae. qui
uolet eligere sequenda usum consulat et quid sit
utilius sanitati experientia docebit.'
VI Post haec Flauianus 'et alios quidem medicos
idem dicentes semper audiui uinum inter calida
censendum, sed et nunc Eustathius cum causas
ebrietatis attingeret, praedicabat uini calorem.
mihi autem saepe hoc mecum reputanti uisa est uini
natura frigori propior quam calori et in medium
profero quibus ad hoc aestimandum trahor, ut
2 uestrum sit de mea aestimatione iudicium. uinum,
quantum mea fert opinio, sicut natura frigidum est
ita capax uel etiam appetens fit caloris, cum cali-
dis fuerit admotum. nam et ferrum cum tactu sit
frigidum

ψυχρὸν δ' ἕλε χαλκὸν ὀδοῦσιν

33 Il. Ε 75

2 cohercent *P* 5 cecidītīt *P* extīnguit *P* 10 fit *P* 13 ſeruītur *om. P*, *add. Cant.* 15 ſanītate *P* 17 obſequutuſ *P* 20 expertentīa *P* 29 mea *om. P'* 30 c uel *P* fit *Cant.*: ÷ *P*

si tamen solem pertulerit, concalescit et calor ad-
uena natiuum frigus expellit. hoc utrum ita esse
ratio persuadeat requiramus. uinum aut potu inte- 3
rioribus conciliatur aut fotu, ut superficiem curet,
adhibetur. cum infunditur cuti, quin frigidum sit
nec medici infitias eunt, calidum tamen in interio-
ribus praedicant cum non tale descendat sed admix-
tum calidis concalescat. certe respondeant uolo cur 4
stomacho in lassitudinem degeneranti ad instauran-
das constrictione uires offerant aegrescenti uinum
nisi frigore suo lassata cogeret et colligeret disso-
luta? et cum lasso, ut dixi, stomacho nihil adhi-
beant calidum, ne crescat ulterius lassitudo, a uini
potu non prohibent, defectum in robur hac cura-
tione mutantes. dabo aliud indicium accidentis uino 5
quam ingeniti caloris. nam siquis aconitum nesciens
hauserit, non nego haustu eum meri plurimi solere
curari. infusum enim uisceribus trahit ad se calo-
rem et ueneno frigido quasi calidum iam repugnat.
si uero aconitum ipsum cum uino tritum potui da-
tum sit, haurientem nulla curatio a morte defendit.
tunc enim uinum natura frigidum admixtione sui 6
frigus auxit ueneni nec in interioribus iam calescit
quia non liberum sed admixtum alii, immo in aliud
uersum descendit in uiscera. sed et sudore nimio 7
uel laxato uentre defessis uinum ingerunt ut in
utroque morbo constringat meatus. insomnem medici
frigidis oblinunt modo papaueris suco modo man-
dragora uel similibus, in quibus est et uinum, nam
uino somnus reduci solet, quod non nisi ingeniti
frigoris testimonium est. deinde omnia calida Vene- 8
rem prouocant et semen excitant et generationi
fauent, hausto autem mero plurimo fiunt uiri ad
coitum pigriores, sed nec idoneum conceptioni

---

1 concaleſat *P* aduenatiuū *P* 6 inficiaſ *P* 8 reſpondeat *P′* 9 latitudinē *P* 30 reducit *P* 34 idonei conceptioniſ erunt *P*

serunt, quia uini nimietas ut frigidi facit semen
9 exile uel debile. hoc uero uel manifestissimam aesti-
mationis meae habet adsertionem, quod quaecum-
que nimium algentibus, eadem contingunt ebriis.
fiunt enim tremuli graues pallidi et saltu tumul-
tuantis spiritus artus suos et membra quatiuntur.
idem corporis torpor ambobus, eadem linguae titu-
batio. multis autem et morbus ille quem *παράλυσιν*
Graeci uocant sic nimio uino ut multo algore con-
10 tingit. respicite etiam quae genera curationis adhi-
beantur ebriis. nonne cubare sub multis operimen-
tis iubentur ut exstinctus calor refoueatur? non et
ad calida lauacra ducuntur? non illis unctionum
11 tepore calor corporis excitatur? postremo qui fiunt
crebro ebrii cito senescunt, alii ante tempus con-
petentis aetatis uel caluitio uel canitie insigniuntur,
12 quae non nisi inopia caloris eueniunt. quid aceto
frigidius, quod culpatum uinum est? solum enim
hoc ex omnibus humoribus crescentem flammam uio-
lenter extinguit dum per frigus suum calorem uincit
13 elementi. nec hoc praetereo quod ex fructibus ar-
borum illi sunt frigidiores quorum sucus imitatur
uini saporem, ut mala seu simplicia seu granata uel
cydonia, quae cotonia uocat Cato.
14 Haec ideo dixerim, quod me saepe mouit et
exercuit mecum disputantem, quia in medium pro-
ferre uolui, quid de uino aestimauerim sentiendum.
ceterum consultationem mihi debitam non omitto.
te enim Disari conuenio ut quod quaerendum mihi
15 occurrit absoluas. legisse apud philosophum Grae-
cum memini — ni fallor, ille ARISTOTELES fuit in libro
quem DE EBRIETATE conposuit — mulieres raro in

24 Cato de re rust. 7, 3 31 fr. 94 Arist. pseud. Rosii

1 frigida *P* 8 ΠΑΡΑΛΙCΙΝ *P* 13 ad *om.* *P* 23 ut mala *om.* *P* 24 cydonia *Veneta*: citonia *P* 31 memoni *P*

ebrietatem cadere, crebro senes nec causam uel
huius frequentiae uel illius raritatis adiecit. et quia
ad naturam corporum tota haec quaestio pertinet,
quam nosse et industriae tuae et professionis offi-
cium est, uolo te causas rei quam ille sententiae
loco dixit, si tamen philosopho adsentiris, aperire'.
Tum ille 'recte et hoc Aristoteles ut cetera, nec 16
possum non adsentiri uiro cuius inuentis nec ipsa
natura dissentit. mulieres, inquit, raro ebriantur,
crebro senes. rationis plena gemina ista sententia
et altera pendet ex altera. nam cum didicerimus
quid mulieres ab ebrietate defendat, iam tenemus
quid senes ad hoc frequenter impellat. contrariam
enim sortita naturam sunt muliebre corpus et cor-
pus senile. mulier humectissimo est corpore. docet 17
hoc et leuitas cutis et splendor, docent praecipue
adsiduae purgationes superfluo exonerantes corpus
humore. cum ergo epotum uinum in tam largum
ceciderit humorem, uim suam perdit et fit dilutius
nec facile cerebri sedem ferit fortitudine eius ex-
tincta. sed et haec ratio iuuat sententiae ueritatem, 18
quod muliebre corpus crebris purgationibus deputa-
tum pluribus consertum est foraminibus, ut pateat
in meatus et uias praebeat humori in egestionis
exitum confluenti, per haec foramina uapor uini
celeriter euanescit. contra senibus siccum corpus 19
est, quod probat asperitas et squalor cutis. unde
et haec aetas ad flexum fit difficilior, quod est in-
dicium siccitatis. intra hos uinum nec patitur con-
trarietatem repugnantis humoris et integra ui sua
adhaeret corpori arido et mox loca tenet quae
sapere homini ministrant. dura quoque esse senum 20
corpora nulla dubitatio est et ideo ipsi etiam natu-
rales meatus in membris durioribus obserantur et
hausto uino exhalatio nulla contingit sed totum ad

13 quid *ita plene scriptum in P* 17 exhoneranteſ *P* 20 fortitudo|ne *P'* 21 & om. *P'*

21 ipsam sedem mentis ascendit. hinc fit ut et sani
senes malis ebriorum laborent, tremore membrorum,
linguae titubantia, abundantia loquendi, iracundiae
concitatione, quibus tam subiacent iuuenes ebrii
quam senes sobrii. si ergo leuem pertulerint impul-
sum uini, non accipiunt haec mala sed incitant
quibus aetatis ratione iam capti sunt.'

VII Probata omnibus Disarii disputatione subiecit
Symmachus 'ut spectata est tota ratio quam de
muliebris ebrietatis raritate Disarius inuenit, ita
unum ab eo praetermissum est nimio frigore quod
in earum corpore est frigescere haustum uinum et
ita debilitari ut uis eius quae elanguit nullum pos-
sit calorem, de quo nascitur ebrietas, excitare.'
2 Ad haec Horus 'tu uero Symmache frustra
opinaris frigidam esse mulierum naturam, quam ego
calidiorem uirili, si tibi uolenti erit, facile probabo.
3 humor naturalis in corpore, quando aetas transit
pueritiam, fit durior et acuitur in pilos. ideo tunc
et pubes et genae et aliae partes corporis uestiun-
tur. sed in muliebri corpore hunc humorem calore
siccante fit inopia pilorum et ideo in corpore sexus
4 huius manet continuus splendor et leuitas. est et
hoc in illis indicium caloris, abundantia sanguinis
cuius natura feruor est, qui ne urat corpus, si insi-
dat, crebra purgatione subtrahitur. quis ergo dicat
frigidas, quas nemo potest negare plenas caloris
5 quia sanguine plenae sunt? deinde licet urendi cor-
pora defunctorum usus nostro saeculo nullus sit,
lectio tamen docet eo tempore quo igni dari honor
mortuis habebatur, siquando usu uenisset ut plura
corpora simul incenderentur, solitos fuisse funerum
ministros denis uirorum corporibus adicere singula
muliebria et unius adiutu quasi natura flammei et
6 ideo celeriter ardentis cetera flagrabant. ita nec

15 ſimache *P* 24 habundantıa *P*

ueteribus calor mulierum habebatur incognitus. nec
hoc tacebo quod, cum calor semper generationis
causa sit, feminae ideo celerius quam pueri fiunt
idoneae ad generandum quia calent amplius. nam
et secundum iura publica duodecimus annus in
femina et quartus decimus in puero definit puber-
tatis aetatem. quid plura? nonne uidemus mulieres 7
quando nimium frigus est, mediocri ueste conten-
tas nec ita operimentis plurimis inuolutas ut uiri
solent scilicet naturali calore contra frigus quod aer
ingerit repugnante?'

Ad haec renidens Symmachus 'bene' inquit 8
'Horus noster temptat uideri orator ex Cynico, qui
in contrarium uertit sensus quibus potest muliebris
corporis frigus probari. nam quod pilis ut uiri
non obsidentur, inopia caloris est. calor est enim
qui pilos creat, unde et eunuchis desunt, quorum
naturam nullus negauerit frigidiorem uiris, sed et
in corpore humano illae partes maxime uestiuntur
quibus amplius inest caloris. leue autem est mulie-
rum corpus quasi naturali frigore densetum, comi-
tatur enim algorem densitas, leuitas densitatem.
quod uero saepe purgantur, non multi sed uitiosi 9
humoris indicium est. indigestum est enim et cru-
dum quod egeritur et quasi infirmum effluit nec
habet sedem sed natura quasi noxium et magis fri-
gidum pellitur. quod maxime probatur quia mulie-
ribus cum purgantur etiam algere contingit, unde
intellegitur frigidum esse quod effluit et ideo in uiuo
corpore non manere quasi inopia caloris extinctum.
quod muliebre corpus iuuabat ardentes uiros, non 10
caloris erat sed pinguis carnis et oleo similis quod
non in illis contingeret ex calore. quod cito ad- 11
monentur generationis, non nimii caloris sed na-
turae infirmioris est ut exilia poma celerius matu-

---

3 celeriuſ *om.* *P* 12 ſimachuſ *P* 20 lene *P'*

rescunt, robusta serius. sed si uis intellegere in
generationem uera ratione caloris, considera uiros
longe diutius perseuerare in generando quam mulie-
res in pariendo, et hoc tibi sit indubitata probatio
in utroque sexu uel frigoris uel caloris. nam uis
eadem in frigidiore corpore celerius extinguitur, in
12 calidiore diutius perseuerat. quod frigus aeris tole-
rabilius uiris ferunt, facit hoc suum frigus, simili-
bus enim similia gaudent. ideo ne corpus earum
frigus horreat, facit consuetudo naturae quam sorti-
tae sunt frigidiorem.
13 Sed de his singuli ut uolent iudicent. ego uero
ad sortem uenio consulendi, et quod scitu dignum
aestimo, ab eodem Disario quaero et mihi usque ad
affectum nimium amico et cum in ceteris tum in
14 his optime docto. nuper in Tusculano meo fui, cum
uindemiales fructus pro annua sollemnitate legeren-
tur. erat uidere permixtos rusticis seruos haurire
uel de expresso uel de sponte fluente mustum nec
tamen ebrietate capi. quod in illis praecipue admi-
rabar, quos impelli ad insaniam paruo uino noue-
ram. quaero quae ratio de musto ebrietatem aut
tardam fieri faciat aut nullam?'
15 Ad haec Disarius 'omne quod dulce est cito
satiat nec diuturnam desiderii sui fidem tenet sed
in locum satietatis succedit horror. in musto autem
sola dulcedo est, suauitas nulla. nam uinum cum
in infantia est, dulce, cum pubescit, magis suaue
16 quam dulce est. esse autem harum duarum rerum
distantiam certe Homerus testis est qui ait

μέλιτι γλυκερῷ καὶ ἡδέι οἴνῳ.

---

31 Od. υ 69

---

9 nec *P* 14 ęſtemo *P'* 15 nımıū *om. P'* 17 ſollēpnıtate *P* 21 parua *P'* 30 dıſtantıā *praeter* dı *in ras. in P* homeruſ *P'* 31 ΜΕΛΙΤΙΛΥ (*sequuntur* ΚΕΡΩΙ) *in ras. in P*

uocauit enim mel dulce et uinum suaue. mustum
igitur cum necdum suaue est sed tantum modo
dulce, horrore quodam tantum sumi de se non pati-
tur quantum sufficiat ebrietati. addo aliud, naturali 17
ratione ebrietati dulcedinem repugnare adeo ut me-
dici eos qui usque ad periculum distenduntur uino
plurimo cogant uomere et post uomitum contra
fumum uini qui remansit in uenis panem offerunt
melle inlitum et ita hominem ab ebrietatis malo
dulcedo defendit. ideo ergo non inebriat mustum in
quo est sola dulcedo. sed et hoc de idonea ratione 18
descendit quod mustum graue est et flatus et aquae
permixtione et pondere suo cito in intestina dela-
bitur ac profluit nec manet in locis obnoxiis ebrie-
tati, delapsum uero relinquit sine dubio in homine
ambas qualitates naturae suae, quarum altera in flatu
altera in aquae substantia est. sed flatus quidem 19
quasi aeque ponderosus in ima delabitur, aquae uero
qualitas non solum ipsa non impellit in insaniam
sed et, siqua uinalis fortitudo in homine resedit,
hanc diluit et expellit. inesse autem aquam musto 20
uel hinc docetur quod, cum in uetustatem procedit,
fit mensura minus sed acrius fortitudine, quia exha-
lata aqua qua molliebatur remanet uini sola natura
cum fortitudine sua libera, nulla diluti humoris per-
mixtione mollita.'

Post haec Albinus Furius 'ego quoque pro VIII
uirili portione Disarium nostrum inexercitum non
relinquo. dicas quaeso quae causa difficile digestu
facit isicium, quod ab insectione insicium dictum
amissione N litterae postea quod nunc habet nomen
obtinuit cum multum in eo digestionem futuram
iuuerit tritura tam diligens et quicquid graue erat
carnis absumpserit consummationemque eius multa
ex parte confecerit.'

---

13 cito *om. P* 23 exalata *P* 25 ſui *P* 34 aſſū-
pſerit *P*

2 Et Disarius 'inde hoc genus cibi difficile dige-
ritur unde putas ei digestionem ante prouisam.
leuitas enim quam tritura praestat facit ut innatet
udo cibo quem in medio uentris inuenerit nec adhae-
reat cuti uentris de cuius calore digestio promoue-
3 tur. sic et mox tritum atque formatum cum in
aquam coicitur, natat. ex quo intellegitur quod idem
faciens in uentris humore subducit se digestionis
necessitati et tam sero illic coquitur quam tardius
conficiuntur quae uapore aquae quam quae igne sol-
uuntur. deinde dum instantius teritur, multus ei
flatus inuoluitur, qui prius in uentre consumendus
est, ut tum demum conficiatur quod remansit de
carne iam liberum.'
4 'Hoc quoque scire aueo' Furius inquit 'quae
faciat causa non nullos carnes ualidiores facilius
digerere quam tenues? nam cum cito coquant offas
bubulas, in asperis piscibus concoquendis laborant.'
5 'in his' Disarius ait 'huius rei auctor est nimia in
homine uis caloris: quae si idoneam materiem susci-
pit, libere suscipitur libere congreditur et cito eam
in concertatione consumit, leuem modo praeterit ut
latentem, modo in cinerem potius quam in sucum
uertit ut ingentia robora in carbonum frusta lucentia
igne uertuntur, paleae si in ignem ceciderint, mox
6 solum de eis cinerem restat uideri. habes et hoc
exemplum non dissonum quod potentior mola am-
pliora grana confringit, integra illa quae sunt minu-
tiora transmittit: uento nimio abies aut quercus
auellitur, cannam nulla facile frangit procella.'
7 Cumque Furius delectatus enarrantis ingenio
plura uellet interrogare, Caecina se Albinus obiecit
'mihi quoque desiderium est habendi paulisper
negotii cum tam facunda Disarii doctrina. dic, oro

4 udo *om.* *P* 5 caloro *P*′ 6 firmatū *P* 10 conficitur *P* 13 de carne *om.* *P* 20 hominiſ *P* 24 carbonē fruſtra *P* 28 grana confringit *in ras.* *in* *P*

te, quae facit causa ut sinapi et piper, si adposita
cuti fuerint, uulnus excitent et loca perforent, deuo-
rata uero nullam uentris corpori inferant laesionem?'
et Disarius 'species' inquit 'et acres et calidae super- 8
ficiem cui adponuntur exulcerant quia integra uir-
tute sua sine alterius rei admixtione utuntur ad
noxam, sed si in uentrem receptae sint, soluitur
uis earum uentralis humoris alluuione, qua fiunt
dilutiores, deinde prius uertuntur in sucum uentris
calore quam ut integrae possint nocere.'

Caecina subiecit 'dum de calore loquimur, ad- 9
moneor rei quam semper quaesitu dignam putaui,
cur in Aegypto, quae regionum aliarum calidissima
est, uinum non calida sed paene dixerim frigida
uirtute nascatur?' ad hoc Disarius 'usu tibi Albine 10
compertum est aquas quae uel de altis puteis uel de
fontibus hauriuntur fumare hieme, aestate frigescere.
quod fit non alia de causa nisi quod aere qui nobis
circumfusus est propter temporis rationem calente
frigus in terrarum ima demergitur et aquas inficit
quarum in imo est scaturrigo, et contra cum aer
hiemem praefert calor in inferiora demergens aquis
in imo nascentibus dat uaporem. quod ergo ubique 11
alternatur uarietate temporis, hoc in Aegypto sem-
per est cuius aer semper est in calore. frigus enim
ima petens uitium radicibus inuoluitur et talem dat
qualitatem suco inde nascenti. ideo regionis calidae
uina calore caruerunt.'

'Tractatus noster' Albinus inquit 'semel ingres- 12
sus calorem non facile alio digreditur. dicas ergo
uolo cur qui in aquam descendit calidam si se non
mouerit, minus uritur sed si agitatu suo aquam mo-
uerit, maiorem sentit calorem et totiens aqua urit

2 excitant *P'* 5 adponentur *P'* integrę *P* 6 ulteriuſ *P* 7 recepta eſt *P* 10 inte|gra *P* 13 *et* 24 ęgipto *P* 16 cōpertū *P* quę de *P* 25 cuiuſ aer ſemper eſt *om. P* 30 ingreditur *P*

13 amplius quotiens nouus ei motus accesserit?' et
Disarius 'calida' inquit 'quae adhaeserit nostro cor-
pori mox praebet tactum sui mansuetiorem uel quia
cuti adsueuit uel quia frigus accepit a nobis, motus
uero aquam nouam semper ac nouam corpori appli-
cat et cessante adsuetudine, de qua paulo ante dixi-
mus, semper nouitas auget sensum caloris.'
14 'Cur ergo' Albinus inquit 'cum aer calidus
aestate flabro mouetur, non calorem sed frigus ad-
quirit? eadem enim ratione et in hoc feruorem
15 deberet motus augere.' 'non eadem ratio' Disarius
inquit 'in aquae et aeris calore. illa enim corporis
solidioris est et crassa materies cum mouetur, inte-
gra ui sua superficiem cui admouetur inuadit, aer
motu in uentum soluitur et liquidior se factus agi-
tatu flatus efficitur porro ut flatus illud remouet
quod circumfusum nobis erat, erat autem circa nos
calor, remoto igitur per flatum calore restat ut ad-
uenam sensum frigoris praestet agitatus.'

VIIII Interpellat Euangelus pergentem consultationem
et 'exercebo' inquit 'Disarium nostrum si tamen
minutis illis suis et rorantibus responsionibus satis-
2 faciet consulenti. dic Disari cur qui ita se uertunt
ut saepe in orbem rotentur et uertiginem capitis et
obscuritatem patiuntur oculorum, postremo, si per-
seuerauerint, ruunt cum nullus alius motus corporis
hanc ingerat necessitatem?'
3 Ad haec Disarius 'septem' inquit 'corporei mo-
tus sunt. aut enim accedit priorsum aut retrorsum
recedit aut in dexteram laeuamue diuertitur aut sur-
sum promouet aut deorsum aut orbiculatim rotatur.
4 ex his septem motibus unus tantum in diuinis cor-
poribus inuenitur sphaeralem dico, quo mouetur
caelum quo sidera quo cetera mouentur elementa.

---

5 corpora *P* 32 *unuſ *P* 33 ſpelalaē *corr. in* ſpe-
ralaē *in P*

terrenis animalibus illi sex praecipue familiares sunt
sed non numquam adhibetur et septimus. sed sex
illi ut directi ita et innoxii, septimus id est qui
gyros efficit, crebro conuersu turbat et humoribus
capitis inuoluit spiramentum quod animam cerebro
quasi omnes corporis sensus gubernanti ministrat.
hoc est autem spiramentum quod ambiens cerebrum 5
singulis sensibus uim suam praestat hoc est quod
neruis et musculis corporis fortitudinem praebet.
ergo uertigine turbatum et simul agitatis humoribus
oppressum languescit et ministerium suum deserit.
inde fit his qui raptantur in gyros hebetior auditus,
uisus obscurior. postremo neruis et musculis nullam 6
ab eo uirtutem quasi deficiente sumentibus totum
corpus, quod his sustinetur et in robur erigitur, deser-
tum iam fulcimentis suis labitur in ruinam. sed 7
contra haec omnia consuetudo, quam secundam
naturam pronuntiauit usus, illos iuuat qui in tali
motu saepe uersantur. spiramentum enim cerebri,
quod paulo ante diximus, adsuetum rei iam non sibi
nouae non pauescit hunc motum nec ministeria sua
deserit. ideo consuetis etiam iste agitatus innoxius
est.'

Et Euangelus 'inretitum te iam Disari teneo 8
et si uere opinor, nusquam hodie effugies. et alios
enim in arte tibi socios et ipsum te audiui saepe
dicentem cerebro non inesse sensum sed ut ossa
ut dentes ut capillos, ita et cerebrum esse sine
sensu. uerumne est haec uos dicere solitos, an ut
falsum refelles?' 'uerum' ait ille. 'ecce iam clau- 9
sus es. ut enim concedam tibi praeter capillos in
homine aliquid esse sine sensu, quod non facile
persuasu est, tamen cur sensus omnes paulo ante

---

4 gıroſ *P* 8 ſenſuſ *P* 10 agıtatıſ humorıbuſ *om. P'* 12 gıroſ *P* 14 ab eo] habet *P* 17 ſecundum (scd̄m *scriptum*) *P* 24 et Euangeluſ *add. cod. Bernensis*, *om. P* 31 eſt *P'*

dixisti a cerebro ministrari, cum cerebro non inesse
sensum ipse fatearis? potestne excusare huius con-
trarietatis ausum uel uestri oris nota uolubilitas?'
10 Et Disarius renidens 'retia quibus me inuolutum
tenes nimis rara sunt, nimis patula: ecce me Euan-
11 gele sine nisu inde exemptum uidebis. opus naturae
est ut sensum uel nimium sicca uel nimium humecta
non capiant. ossa dentes cum unguibus et capillis
nimia siccitate ita denseta sunt ut penetrabilia non
sint effectui animae qui sensum ministrat: adeps
medulla et cerebrum ita in humore atque mollitie
sunt ut eundem effectum animae quem siccitas illa
12 non recipit mollities ista non teneat. ideo tam
dentibus unguibus ossibus et capillis quam adipi
medullis et cerebro sensus inesse non potuit. et
sicut sectio capillorum nihil doloris ingerit, ita si
secetur uel dens uel os seu adeps seu cerebrum seu
13 medulla, aberit omnis sensus doloris. sed uidemus,
inquies, tormentis adfici quibus secantur ossa, tor-
queri homines et dolore dentium. hoc uerum esse
quis abneget? sed ut os secetur, omentum quod
impositum est ossi cruciatum, dum sectionem pati-
tur, importat. quod cum medici manus transit, os
iam cum medulla quam continet habet indolentiam
sectionis similem capillorum. et cum dentium dolor
est, non os dentis in sensu est, sed caro quae con-
14 tinet dentem. nam et unguis quantus extra carnem
crescendo pergit sine sensu secatur, qui carni ad-
haeret iam facit si secetur dolorem non suo sed
sedis suae corpore. sicut capillus dum superior
secatur nescit dolorem, si auellatur, sensum accipit
a carne quam deserit. et cerebrum quod tactu sui
hominem uel torquet uel frequenter interimit, non
suo sensu sed uestitus sui id est omenti hunc im-
15 portat dolorem. ergo diximus quae in homine sine
sensu sint et quae hoc causa faciat indicatum est.

---

14 quā *om.* *P'* 24 habent *P*

reliqua pars debiti mei de eo est cur cerebrum,
cum sensum non habeat, sensus gubernet. sed de
hoc quoque temptabo si potero esse soluendo. sensus 16
de quibus loquimur, quinque sunt: uisus auditus
odoratus gustus et tactus. hi aut corporei sunt aut
circa corpus solisque sunt caducis corporibus fami-
liares. nulli enim diuino corpori sensus inest, anima
uero omni corpore, uel si diuinum sit, ipsa diuinior
est. ergo si dignitas diuinorum corporum sensum
dedignatur quasi aptum caducis, multo magis anima
maioris est maiestatis quam ut sensu egeat. ut au- 17
tem homo constet et uiuum animal sit anima prae-
stat, quae corpus inluminat. porro inluminat inha-
bitando et habitatio eius in cerebro est. sphaeralis
enim natura et ad nos ueniens de alto partem in
homine et altam et sphaeralem tenuit et quae sensu
careat, qui non est animae necessarius. sed quia 18
necessarius animali est, locat in cauernis cerebri
spiramentum de effectibus suis: cuius spiramenti
natura haec est ut sensus et ingerat et gubernet.
de his ergo cauernis quas uentres cerebri nostra 19
uocauit antiquitas nascuntur neruorum septem σuζυ-
γίαι. cui rei nomen quod ipse uoles Latinum facito.
nos enim σuζυγίαν neruorum uocamus cum bini
nerui pariter emergunt et in locum certum desinunt.
septem ergo neruorum σuζιγίαι de cerebri uentre 20
nascentes uicem implent fistularum, spiramentum
sensificum ad sua quaeque loca naturali lege ducen-
tes ut sensum uicinis et longe positis membris ani-
malis infundant. prima igitur σuζυγία neruorum 21
talium petit oculos et dat illis agnitionem specie-
rum et discretionem colorum, secunda in aures
diffunditur, per quam eis innascitur notitia sonorum,

11 mageſtatıſ *P* 12 uiuum] unum *P* 13 *bis* ıllumınat *P* 14 ſperalıſ *P* 15 enım *om. P* 16 ſperalē *P* 17 ſed quıa neceſſarıuſ *om. P* 22 *et* 26 CYZIΓIAI *P* 24 CYZIΠAN *P* 30 *et* 432, 8 CYZIΓIA *P*

tertia naribus inseritur uim ministrans odorandi,
quarta palatum tenet quo de gustatibus iudicatur,
quinta ui sua omne corpus implet, omnis enim pars
corporis mollia et aspera, frigida et calida discernit.
22 sexta de cerebro means stomachum petit, cui ma-
xime sensus est necessarius, ut quae desunt adpetat,
superflua respuat et in homine sobrio se ipse mode-
retur. septima σνζυγία neruorum infundit sensum
spinali medullae, quae hoc est animali quod est
naui carina et adeo usu aut dignitate praecipua est
23 ut longum cerebrum a medicis sit uocata. ex hac
denique ut ex cerebro diuersi nascuntur meatus uir-
tutem tribus animae propositis ministrantes. tria
sunt enim quae ex animae prouidentia accipit cor-
pus animalis: ut uiuat, ut decore uiuat et ut im-
24 mortalitas illi successione quaeratur. his tribus
propositis, ut dixi, animae per spinalem medullam
praebetur effectus. nam cordi et iecori et spirandi
ministeriis, quae omnia ad uiuendum pertinent,
uires de spinalibus quos dixi meatibus ministrantur.
neruis etiam manuum pedum aliarumue partium,
per quas decore uiuitur, uirtus inte praestatur, et
ut ex his successio procuretur, nerui ex eadem spi-
nali medulla pudendis et matrici, ut suum opus im-
25 pleant, ministrantur. ita nulla in homine pars cor-
poris sine spiramento quod in uentre cerebri locatum
est et sine spinalis medullae beneficio constat. sic
ergo fit ut, cum ipsum cerebrum sensu careat, sen-
sus tamen a cerebro in omne corpus proficiscatur.'
26 'Euge Graeculus noster' Euangelus ait 'tam
plane nobis ostendit res opertu naturae tectas ut
quicquid sermo descripsit oculis uidere uideamur.
27 sed Eustathio iam cedo, cui praeripui consulendi

1 ınſerıatur *P* 6 app&at *P* 16 ꝑcquerat̃· (q *corr. ut uid. ex* u) *P* 20 quos] quod *P* 23 ex hıſ *om. P* ſpınalı *om. P* 25 nullū *P* 26 ç ın *P* 30 gre|culuſ *P* 32 uidere] uıde ** *P*

locum.' Eustathius 'modo uel uir omnium disertissimus Eusebius uel quicunque uolent alii ad exercitium consultationis accedant, nos postea liberiore otio congrediemur.'

'Ergo' ait Eusebius 'habendus mihi sermo est, X
Disari, tecum de aetate cuius ianuam iam paene ambo pulsamus. Homerus cum senes *πολιοκροτάφους* uocat, quaero utrum ex parte poetico more totum caput significare uelit an ex aliqua ratione canos huic praecipue parti capitis adsignet?' et 2
Disarius 'et hoc diuinus ille uates prudenter ut cetera. nam pars anterior capitis humidior occipitio est et inde crebro solet incipere canities.' 'et si pars anterior' ait ille 'humidior est, cur caluitium patitur quod non nisi ex siccitate contingit?' 'opor- 3
tuna' inquit Disarius 'obiectio sed ratio non obscura est. partes enim priores capitis fecit natura rariores ut quicquid superflui aut fumei flatus circa cerebrum fuerit, euanescat per plures meatus, unde uidemus in siccis defunctorum capitibus uelut quasdam suturas quibus hemisphaeria, ut ita dixerim, capitis alligantur. quibus igitur illi meatus fuerint ampliores, humorem siccitate mutant et ideo tardius canescunt sed non caluitio carent.' 'si ergo siccitas 4
caluos efficit et posteriora capitis sicciora esse dixisti, cur caluum occipitium numquam uidemus?' ille respondit 'siccitas occipitii non ex uitio sed ex 5
natura est. ideo omnibus sicca sunt occipitia. ex illa autem siccitate caluitium nascitur quae per malam temperiem, quam Graeci *δυσκρασίαν* solent

7 Il. Θ 518

2 quıcūq. *P* 3 conſultantıonıſ *P* 7 senes] ſeneſıt *P* ΟΔΙΟΚΡΟΤΑΦΟΥC *P* 9 ſıgnıfıcarı uelīт *P* 12 occıpıo *P* 13 ınde de cerebro *P* 19 euaneſcıt *P'* 21 hemıſperıa *P* 22 ınlıgantur *P* 26 occıpıū *P* 27 reſpundıt *P'* occıpıȷ *P* 28 occıpıa *P*

6 uocare, contingit. unde *ubi* capilli sunt crispi, qui ita
temperati sunt ut capite siccione sint, tarde cane-
scunt, cito in caluitium transeunt. contra qui ca-
pillo sunt rariore non eo facile nudantur nutriente
humore, quod φλέγμα uocitatur, sed fit illis cita
canities. nam ideo albi sunt cani quia colorem
7 humoris quo nutriuntur imitantur.' 'si ergo seni-
bus abundantia humoris capillos in canitiem tinguit,
cur senecta opinionem exactae siccitatis accepit?'
8 'quia senecta' inquit ille 'extincto per uetustatem
naturali calore fit frigida et ex illo frigore gelidi et
superflui nascuntur humores. ceterum liquor uitalis
longaeuitate siccatus est, inde senecta sicca est
inopia naturalis humoris, humecta est abundantia
9 uitiosi ex frigore procreati. hinc est quod et uigiliis
aetas grauior afficitur, quia somnus, qui maxime ex
humore contingit, de naturali nascitur, sicut est
multus in infantia, quae humida est abundantia non
10 superflui sed naturalis humoris. eadem ratio est
quae pueritiam canescere non patitur cum sit
humectissima quia non ex frigore nato phlegmate
humida est sed illo naturali et uitali humore nutri-
tur. ille enim humor qui aut de aetatis frigore
nascitur aut cuiuslibet uitiositatis occasione contra-
11 hitur ut superfluus ita et noxius est. hunc uidemus
in feminis nisi crebro egeratur, extrema minitan-
tem. hunc in eunuchis debilitatem tibiis ingeren-
tem, quarum ossa quasi semper in superfluo humore
natantia naturali uigore caruerunt et ideo facile
intorquentur, dum pondus superpositi corporis ferre
non possunt, sicut canna pondere sibi imposito
curuatur.'

12 Et Eusebius 'quoniam nos a senectute usque
ad eunuchos traxit superflui humoris disputatio,

---

1 ınde | capıllı ſunt crıſpı *P* (ubi *addidi*), unde capillos crispi *Ianius* 3 tanſeunt *P*[1] 8 *et* 14 *et* 18 habundantıa *P* 21 flegmate *P* 27 tıbuſ *in ras.* (*extrema fuerunt* uſ) *in P* 28 ın *om. P*

dicas uolo cur ita acutae uocis sint ut saepe mulier
an eunuchus loquatur, nisi uideas, ignores?' id 13
quoque facere superflui humoris abundantiam ille
respondit. 'ipse enim ἀρτηρίαν, per quam sonus
uocis ascendit, efficiens crassiorem angustat uocis
meatum et ideo uel feminis uel eunuchis uox acuta
est, uiris grauis, quibus uocis transitus habet libe-
rum et ex integro patentem meatum. nasci autem 14
in eunuchis et in feminis ex pari frigore parem
paene importuni humoris abundantiam etiam hinc
liquet quod utrumque corpus saepe pinguescit, certe
ubera prope similiter utrique grandescunt.'

His dictis cum ad interrogandum ordo Seruium XI
iam uocaret, naturali pressus ille uerecundia usque
ad proditionem coloris erubuit. et Disarius 'age 2
Serui non solum adulescentium qui tibi aequaeui sunt
sed senum quoque omnium doctissime, commascula
frontem et sequestrata uerecundia, quam in te facies
rubore indicat confer nobiscum libere quod occur-
rerit, interrogationibus tuis non minus doctrinae
collaturus quam si aliis consulentibus ipse respon-
deas.' cumque diutule tacentem crebris ille exhor- 3
tationibus excitaret 'hoc' inquit Seruius 'ex te quaero
quod mihi contigisse dixisti, quae faciat causa ut
rubor corpori ex animi pudore nascatur?' et ille 4
'natura' inquit 'cumquid ei occurrit honesto pudore
dignum, imum petendo penetrat sanguinem, quo
commoto atque diffuso cutis tinguitur, et inde nasci-
tur rubor. dicunt etiam physici quod natura pudore 5
tacta ita sanguinem ante se pro uelamento tendat
ut uidemus quemque erubescentem manum sibi ante
faciem frequenter opponere. nec dubitare de his
poteris cum nihil aliud sit rubor nisi color sanguinis.'

---

3 *et* 10 habundantiā *P* 4 ΑΡΓΗΡΙΑΝ *P* 16 adolefentiū *corr. in* adolefcentiū *in P* 17 quoque *om. P* cō|mafcula *P* 27 fanguinem *om. P* 28 cōmoto *P* 29 phifici *P*

6 addit Seruius 'et qui gaudent cur rubescunt?' et
Disarius 'gaudium' inquit 'extrinsecus contingit, ad
hoc animoso occursu natura festinat, quam sanguis
comitando quasi alacritate integritatis suae compo-
tem tinguit cutem et inde similis color nascitur.'
7 idem refert 'contra qui metuunt qua ratione palle-
scunt?' 'nec hoc' Disarius ait 'in occulto est.
natura enim cumquid de extrinsecus contingentibus
metuit, in altum tota demergitur sicut nos quoque
cum timemus latebras et loca nos occulentia quae-
8 rimus. ergo tota descendens ut lateat, trahit secum
sanguinem quo uelut curru semper uehitur. hoc
demerso humor dilutior cuti remanet et inde palle-
scit. ideo timentes et tremunt, quia uirtus animae
introrsum fugiens neruos relinquit quibus tenebatur
fortitudo membrorum, et inde saltu timoris agitan-
9 tur. hinc et laxamentum uentris comitatur timorem
quia musculi quibus claudebantur retrimentorum
meatus fugientis introrsum animae uirtute deserti
laxant uincula quibus retrimenta usque ad digestio-
10 nis oportunitatem continebantur.' Seruius his dictis
uenerabiliter adsensus opticuit.

XII Tunc Auienus 'quia me ordo' ait 'ad similitu-
dinem consultationis adplicat, reducendus mihi est
ad conuiuium sermo qui longius a mensa iam fuerat
2 euagatus et ad alias transierat quaestiones. saepe
adposita salita carne, quam laridum uocamus, ut
opinor quasi large aridum, quaerere mecum ipse
constitui qua ratione carnem ad diuturnitatem usus
admixtio salis seruet. hoc licet aestimare mecum
possim, malo tamen ab eo qui corporibus curat cer-
tior fieri.'

3 Et Disarius 'omne corpus suapte natura disso-
lubile et marcidum est et, nisi quodam uinculo

---

2 inquit gaudium *P* 4 cōpotē *P* 12 quo] quod *P* 16 ç inde *P* agitatur *P'* 21 continebatur *P* 24 applicat *P* 27 appoſita *P* uocamuſ uocamuſ *P* 31 curat *om.* *P*

continneatur, facile defluit. continetur autem, quam
diu inest, anima reciprocatione aeris, qua uegetan-
tur conceptacula spiritus dum semper nouo spirandi
nutriuntur alimento. hoc cessante per animae 4
discessum membra marcescunt et omne pondere suo
conflictum corpus obteritur. tum sanguis etiam,
qui quam diu fuit compos caloris, dabat membris
uigorem, calore discedente uersus in saniem non
manet intra uenas sed foras exprimitur atque ita
laxatis spiramentis effluit tabes faeculenta. id fieri 5
sal admixtus corpori prohibet. est enim natura sic-
cus et calidus et fluxum quidem corporis calore con-
trahit, humorem uero siccitate uel coercet uel ex-
sorbet. certe humorem sale differri siue consumi
fit hinc cognitu facile quod, si duos panes pari
magnitudine feceris, unum sale aspersum, sine sale
alterum, inuenies indigentem salis pondere propen-
siorem scilicet humore in eo per salis penuriam per-
manente.'

'Et hoc a Disario meo quaesitum uolo cur defae- 6
catum uinum ualidius sit uiribus sed infirmius ad
permanendum et tam bibentem cito permouet quam
ipsum, si manserit, facile mutatur?' 'quod cito' in- 7
quit Disarius 'permouet haec ratio est quia tanto
penetrabilius efficitur in uenas bibentis quanto fit
liquidius faece purgata. ideo autem facile mutatur
quod nullo firmamento nixum undique sui ad noxam
patet. faex enim uino sustinendo et alendo et
uiribus sufficiendis quasi radix eius est.'

'Et hoc quaero' Auienus ait 'cur faex in imo 8
subsidit omnium nisi mellis, mel solum est quod in
summum faecem expuat?' ad hoc Disarius 'faecis
materia ut spissa atque terrena ceteris laticibus pon-
dere praestat, melle uincitur. ideo in illis grauitate

---

7 cōpoſ *P* 10 f&ulenta *P* 13 *in* exſorbet *in ras. sunt* ſorb *in P* 18 penuriā *in ras. in P* 21 fit *P* 22 et tam bibentem *om. P*

deuergens ad fundum decidit, in melle uero ut
leuior de loco uicta sursum pellitur.'

9 'Quoniam ex his quae dicta sunt ingerunt se
similes quaestiones, cur Disari ita mel et uinum
diuersis aetatibus habentur optima, mel quod recen-
tissimum, uinum quod uetustissimum? unde est et
illud prouerbium quo utuntur gulones mulsum
quod probe temperes miscendum esse nouo
10 Hymettio et uetulo Falerno.' 'propterea' in-
quit ille 'quia inter se ingenio diuersa sunt. uini
enim natura humida est, mellis arida. si dicto meo
addubitaueris, medicinae contemplator effectum. nam
quae udanda sunt corporis uino fouentur, quae sic-
canda sunt melle deterguntur. igitur longinquitate
temporis de utroque aliquid exsorbente uinum mera-
cius fit, mel aridius et ita mel suco priuatur ut
uinum aqua liberatur.'

11 'Nec hoc quod sequitur dissimile quaesitis est
cur, si uasa uini atque olei diutule semiplena custo-
dias, uinum ferme in acorem corrumpitur, oleo con-
12 tra sapor suauior conciliatur?' 'utrumque' Disarius
ait 'uerum est. in illud enim uacuum quod superne
liquido caret aer aduena incidit, qui tenuissimum
quemque humorem elicit et exorbet, eo siccato uinum
quasi spoliatum uiribus, prout ingenio inbecillum
aut ualidum fuit, uel acore exasperatur uel austeri-
tate restringitur, oleum autem superfluo humore
siccato uelut mucore qui in eo latuit absterso ad-
quirit nouam suauitatem saporis.'

13 Rursus ait Auienus 'Hesiodus cum ad medium
dolii peruentum est, conpercendum et ceteris eius
partibus ad satietatem dicit abutendum, optimum
uinum sine dubio significans quod in dolii medietate

1 decidit in *om.* *P* 5 quid recentiſſime *P′* 8 ꝑbe *om.* *P′* 9 himetio *P* 10 diuerſi *ut uid.* *P′* 14 detergentur (tur *in ras.*) *P* 16 fit meratiuſ *P* 17 uino aqua purgatur *P* 18 ſequetur *P* 25 ingenio *praeter* enio *in ras.* *in* *P* 31 dolei *P′* cōpcendū eſt & *P*

consisteret. sed et hoc usu probatum est in oleo
optimum esse quod supernatat, in melle quod in
imo est. quaero igitur cur oleum quod in summo
est, uinum quod in medio, mel quod in fundo,
optima esse credantur?'

Nec cunctatus Disarius ait 'mel quod optimum 14
est reliquo ponderosius est, in uase igitur mellis
pars quae in imo est utique praestat pondere et
ideo supernante pretiosior est. contra in uase uini
pars inferior admixtione faecis non modo turbulenta
sed et sapore deterior est, pars uero summa aeris
uicinia corrumpitur, cuius admixtione fit dilutior.
unde agricolae dolia non contenti sub tecto repo- 15
suisse defodiunt et operimentis extrinsecus inlitis
muniunt remouentes in quantum fieri potest a uino
aeris contagionem, a quo tam manifeste laeditur ut
uix se tueatur in uase pleno et ideo aeri minus
peruio. ceterum si inde hauseris et locum aeris ad- 16
mixtioni patefeceris, reliquum quod remansit omne
corrumpitur. media igitur pars quantum a confinio
summi utriusque tantum a noxa remota est quasi
nec turbulenta nec diluta.'

Adiecit Auienus 'cur eadem potio meracior 17
uidetur ieiuno quam ei qui cibum sumpsit?' et ille
'uenas inedia uacuefacit, saturitas obstruit. igitur
cum potio per inanitatem penitus influit, quia non
obtusas cibo uenas inuenit neque fit admixtione
dilutior et per uacuum means gustatu fortiore
sentitur.'

'Hoc quoque sciendum mihi est' Auienus ait 18
'cur qui esuriens biberit aliquantulum famem suble-
uat, qui uero sitiens cibum sumpserit non solum
non domat sitim sed magis magisque cupidinem
potus accendit?'

---

3 quur *P* 9 p̄cıoſıuſ *P* 14 ınlıtıſ munıunt *praeter* m *et* t *in ras. in P* 23 meratıor *P* 25 uacuefecıt *P* 27 obturaſ *P'* 31 alıquan|lū *P* 34 accedıt *P'*

19 'Nota est' inquit Disarius 'causa. nam liquori quidem nihil officit quin sumptus ad omnes corporis partes quoquo uersus permanet et uenas conpleat et ideo inedia quae inanitatem fecerat accepto potus remedio quasi iam non in totum uacua recreatur. cibatus uero utpote concretior et grandior in uenas non nisi paulatim confectus admittitur. ideo sitim quam repperit nullo subsidio subleuat, immo quicquid foris humoris nactus est exorbet et inde penuria eius, quae sitis uocatur, augetur.'

20 'Nec hoc mihi' Auienus ait 'ignoratum relinquo cur maior uoluptas est cum sitis potu extinguitur quam cum fames sedatur cibo?' et Disarius 'ex praedixtis hoc quoque liquet. nam potionis totus haustus in omne corpus simul penetrat et omnium partium sensus facit unam maximam et sensibilem uoluptatem, cibus autem exiguo subministratu paulatim penuriam consolatur. ideo uoluptas eius multifariam comminuitur.'

21 'Hoc quoque si uidetur addo quaesitis cur qui auidius uorant facilius satias capiat quam qui eadem quietius ederint?' 'breuis est' inquit 'illa responsio. nam ubi auide deuoratur tunc multus aer cum edulibus infertur propter hiantium rictus et crebritatem respirandi. igitur ubi aer uenas conpleuit, ad obiciendum fastidium pro cibo pensatur.'

22 'Ni molestus tibi sum, Disari, patere plus nimio ex discendi cupidine garrientem et dicas quaeso cur edulia satis calida facilius conprimimus ore quam manu sustinemus et siquid eorum plus feruet quam ut diutius possit mandi, ilico deuoramus et tamen
23 aluus non perniciose uritur?' et ille 'intestinus calor qui in aluo est quasi multo maior uehementior-

---

1 lıquorē *P'* 3 cōplet *P* 4 fecerat *praeter* at *in ras. in P* 9 exſor|b& *P* 21 ſacıaſ *P* capiat *scripsi*: cappant *P* 27 ni molestus] Immoleſtuſ *P* 29 ęduılıa calıda ſatıſ | ſatıſ facılıuſ *P* 32 utıtur *P'*

que quicquid calidum accipit magnitudine sua circumuenit ac debilitat. ideo praestat siquid ori feruidum admoueris, nam ut quidam faciunt hiare, ne nouo spiritu feruori uires ministres, sed paulisper labra conprimere, ut maior calor qui de uentre etiam ori opitulatur, conprimat minorem calorem. manus autem, ut rem feruidam ferre possit, nullo proprio iuuatur calore.'

'Iam dudum' inquit Auienus 'nosse aueo cur 24
aqua quae obsita globis niuium perducitur ad niualem rigorem minus in potu noxia est, quam ex ipsa niue aqua resoluta? scimus enim quot quantaeque noxae epoto niuis humore nascantur.'

Et Disarius 'addo aliquid a te quaesitis. aqua 25
enim ex niue resoluta etiam si igne calefiat et calida bibatur, aeque noxia est ac si epota sit frigida. ergo non solo rigore niualis aqua perniciosa est sed ob aliam causam, quam non pigebit aperire auctore ARISTOTELE qui in PHYSICIS QVAESTIONIBVS suis hanc posuit et in hunc sensum ni fallor absoluit. omnis aqua inquit habet in se aeris tenuis- 26
simi portionem quo salutaris est, habet et terream faecem qua est corpulenta post terram. cum ergo aeris frigore et gelu coacta coalescit, necesse est per euaporationem uelut exprimi ex ea auram illam tenuissimam, qua discedente conueniat in coagulum sola terrea in se remanente natura. quod hinc apparet quia cum fuerit eadem aqua solis calore resoluta, minor modus eius reperitur quam fuit antequam congelasceret, deest autem quod euaporatio

19 Rosii Aristot. pseudepigr. p. 223

3 faciunt *om.* *P* 9 **aueo quur *P* 12 quod *P'* 19 phıſcoıſ *corr. in* phıſıcıſ *P* 28 coagulā *ut uid.* *P* 32 congeleſceret *P*

27 solum in aqua salubre consumpsit. nix ergo quae nihil aliud est quam aqua in aere denseta, tenuitatem sui, cum denseretur, amisit et ideo ex eius resolutae potu diuersa morborum genera uisceribus inseminantur.'

28 'Nominatum gelu ueteris, quae me solebat agitare, admonuit quaestionis cur uina aut numquam aut rarenter congelascant ceteris ex magna parte humoribus nimietate frigoris cogi solitis? num quia uinum semina quaedam in se caloris habet — et ob eam rem Homerus dixit *αἴθοπα οἶνον* non, ut quidam putant, propter colorem — an alia quaepiam causa est? quam quia ignoro scire cupio.'

29 Ad haec Disarius 'esto uina naturali muniantur calore, oleumne minus ignitum est aut minorem uim in corporibus calefactandis habet? et tamen gelu stringitur. certe si putas ea quae calidiora sunt difficilius congelascere, congruens erat nec oleum concrescere et ea quae frigidiora sunt facile gelu cogi, acetum autem omnium maxime frigorificum est atque id tamen numquam gelu stringitur.
30 num igitur magis oleo causa est coaguli celerioris quod et leuigatius et spissius est? faciliora enim ad coeundum uidentur quae leuatiora densioraque sunt, uino autem non contingit tanta mollities et est quam oleum multo liquidius, acetum uero et liquidissimum est inter ceteros humores et tanto est acerbius ut sit acore tristificum et exemplo marinae aquae, quae ipsa quoque amaritudine sui aspera est,
31 numquam gelu contrahitur. nam quod HERODOTVS HISTORIARVM scriptor contra omnium ferme qui haec quaesiuerunt opinionem scripsit mare Bospori-

---

30 IIII 28

---

4 *resolutę *P* 11 AIΘOΠA *P* 12 calorē *P* 15 oleumne *scripsi*: ne oleum *P* 28 & quod & *P'* 32 quę ſiuerunt *in ras. in P* boſſoricū *P*

cum, quod et Cimmerium appellat earumque
partium mare omne, quod Scythicum dici-
tur, id gelu constringi et consistere aliter
est quam putatur. nam non marina aqua contra- 32
hitur sed quia plurimum in illis regionibus fluuiorum
est et paludum in ipsa maria influentium, super-
ficies maris cui dulces aquae innatant congelascit et
incolumi aqua marina uidetur in mari gelu sed de
aduenis undis coactum. hoc et in Ponto fieri uide- 33
mus, in quo frusta quaedam et, ut ita dixerim,
prosiciae gelidae feruntur contractae de fluuialium
uel palustrium undarum multitudine, in quas licet
frigori quasi leuatiores marina. plurimum autem 34
aquarum talium influere Ponto et totam superficiem
eius infectam esse dulci liquore, praeter quod ait
Salustius mare Ponticum dulcis quam cetera
est hoc quoque testimonio quod si in Pontum uel
paleas uel ligna seu quaecumque natantia proieceris,
foras extra Pontum feruntur in Propontidem atque
ita in mare quod adluit Asiae oram cum constet in
Pontum influere maris aquam, non effluere de Ponto.
meatus enim qui solus de Oceano receptas aquas in 35
maria nostra transmittit in freto est Gaditano quod
Hispaniam Africamque interiacet, et sine dubio
inundatio ipsa per Hispaniense et Gallicanum littora
in Tyrrhenum prodit, inde Hadriaticum mare facit,
ex quo dextra in Parthenium, laeua in Ionium et
directim in Aegaeum pergit atque ita ingreditur in
Pontum. quae igitur ratio facit ut riuatim aquae 36
de Ponto effluant cum foris influentes aquas Pon-
tus accipiat? sed constat utraque ratio. nam
superficies Ponti propter nimias aquas quae de terra
dulces influunt foras effluit, deorsum uero intro per-

16 fragm. histor. Kritzii III 51

1 cimeriũ *P* 2 ſcithicũ *P* 6 ÷ *om. P'* 20 alluit *P* 26 tirrenũ *P* adriaticũ *P* mare *om. P'* 28 ęgeũ *P*

37 git influxio. unde probatum est natantia quae, ut
supra dixi, iaciuntur in Pontum foras pelli, si uero
columna deciderit, introrsum minari. et hoc saepe
usu probatum est ut grauiora quaeque in fundo
Propontidis ad Ponti interiora pellantur.'

38 'Adiecta hac una consultatione reticebo, cur
omne dulcium magis dulce uidetur cum frigidum
est quam si caleat?' respondit Disarius 'calor sen-
sum occupat et gustatum linguae feruor interpedit.
ideo exasperatione oris praeuenta suauitas excludi-
tur. quod si caloris absit iniuria, tum demum po-
test lingua incolumi blandimento dulcedinem pro
merito eius excipere. praeterea sucus dulcis per
calorem non inpune penetrat uenarum receptacula
et ideo noxa minuit uoluptatem.'

XIII Successit Horus et 'cum multa' inquit 'de potu
et cibatu quaesisset Auienus, unum maxime neces-
sarium, sponte an oblitus ignoro, praetermisit cur
ieiuni magis sitiant quam esuriant. hoc in com-
mune nobis, Disari, si uidetur, absolue.'

2 Et ille 'rem tractatu dignam' inquit 'Hore
quaesisti sed cuius ratio in aperto sit. cum enim
animal ex diuersis constet elementis, unum est de
his quae corpus efficiunt quod et solum aut maxime
ultra cetera aptum sibi quaerat alimentum, calorem
3 dico, qui liquorem sibi exigit ministrari. certe de
ipsis quattuor elementis extrinsecus uidemus nec
aquam nec aerem neque terram aliquid quo alatur
aut quod consumat exigere nullamque noxam uicinis
uel adpositis sibi rebus inferre, solus ignis alimenti
4 perpetui desiderio quicquid offendit absumit. in-
spice et primae aetatis infantiam, quantum cibum
nimio calore conficiat, et contra senes facile cogita
tolerare ieiunium quasi exstincto ignis calore qui
nutrimentis recreari solet. sed et media aetas si

---

14 ımpune *P*

multo exercitio excitauerit sibi naturalem calorem,
animosius cibum adpetit. consideremus et animalia
sanguine carentia, quae nullum cibum quaerant
penuria caloris. ergo si calor semper in adpetentia 5
est, liquor autem proprium caloris alimentum est,
bene in nobis cum ex ieiunio corpori nutrimenta
quaeruntur, praecipue calor suum postulat, quo ac-
cepto corpus omne recreatur et patientius expectat
cibatum solidiorem.'

His dictis anulum Auienus de mensa rettulit 6
qui illi de breuissimo dexterae manus digito repente
deciderat cumque a praesentibus quaereretur cur
eum alienae manui et digito, et non huic gestamini
deputatis potius insererct, ostendit manum laeuam
ex uulnere tumidiorem. hinc Horo nata quaestionis 7
occasio et 'dic' inquit 'Disari — omnis enim situs
corporis pertinet ad medici notionem, tu uero doctri-
nam et ultra quam medicina postulat consecutus es
— dic inquam cur sibi communis adsensus anulum
in digito qui minimo uicinus est, quem etiam medi-
cinalem uocant et manu praecipue sinistra gestan-
dum esse persuasit?'

Et Dasarius 'de hac ipsa quaestione sermo qui- 8
dam ad nos ab Aegypto uenerat, de quo dubitabam
fabulamne an ueram rationem uocarem, sed libris
anatomicorum postea consultis uerum repperi, ner-
uum quendam de corde natum priorsum pergere us-
que ad digitum manus sinistrae minimo proximum,
et illic desinere implicatum ceteris eiusdem digiti
neruis et ideo uisum ueteribus ut ille digitus anulo
tamquam corona circumdaretur.'

Et Horus 'adeo' inquit 'Disari uerum est ita ut 9
dicis Aegyptios opinari ut ego sacerdotes eorum,
quos prophetas uocant, cum in templo uidissem

---

2 app&ıt *P* 4 app&entıa *P* 11 brıuıſſımo dextrę *P* 13 alıena | manu *P* 18 conſequutuſ *P* 24 ęgıpto *P* 33 egıptıoſ *P*

circa deorum simulacra hunc in singulis digitum confectis odoribus inlinere et eius rei causas requisissem, et de neruo quod iam dictum est principe eorum narrante didicerim et insuper et de numero qui
10 per ipsum significatur. conplicatus enim senarium numerum digitus iste demonstrat, qui omnifariam plenus perfectus atque diuinus est. causasque cur plenus sit hic numerus ille multis adseruit, ego nunc ut praesentibus fabulis minus aptas relinquo. haec sunt quae in Aegypto diuinarum omnium disciplinarum compote, cur anulus huic digito magis inseratur agnoui.'

11 Inter haec Caecina Albinus 'si uolentibus uobis erit' inquit 'in medium profero quae de hac eadem causa apud Ateivm Capitonem pontificii iuris inter primos peritum legisse memini. qui cum nefas esse sanciret deorum formas insculpi anulis, eo usque processit ut et cur in hoc digito uel in hac
12 manu gestaretur anulus non taceret. ueteres inquit non ornatus sed signandi causa anulum secum circumferebant. unde nec plus habere quam unum licebat nec cuiquam nisi libero, quos solos fides deceret quae signaculo continetur. ideo ius anulorum famuli non habebant. imprimebatur autem sculptura materiae anuli, seu ex ferro seu ex auro foret et gestabatur ut quisque uellet, quacumque manu quolibet digito.
13 postea inquit usus luxuriantis aetatis signaturas pretiosis gemmis coepit insculpere et certatim haec omnis imitatio lacessiuit ut de augmento pretii quo sculpendos lapides parassent gloriarentur. hinc factum est ut usus anulorum exemptus dexterae, quae multum negotiorum gerit, in laeuam

---

2 confictıſ *P* 10 ęgıpto *P* 11 cõpote *P* 27 quıſquıſ *ut uid. P'*

relegaretur, quae otiosior est ne crebro
motu et officio manus dexterae pretiosi
lapides frangerentur. electus autem inquit 14
in ipsa laeua manu digitus minimo proxi-
mus quasi aptior ceteris cui commendare-
tur anuli pretiositas. nam pollex qui nomen
ab eo quod pollet accepit, nec in sinistra
cessat nec minus quam tota manus semper
in officio est: unde et apud Graecos ἀντίχειρ
inquit uocatur quasi manus altera. pollici 15
uero uicinus nudus et sine tuitione alterius
adpositi uidebatur. nam pollex ita infe-
rior est ut uix radicem eius excedat. me-
dium et minimum uitauerunt ut ineptos,
alterum magnitudine, breuitate alterum et
electus est qui ab utroque clauditur et
minus officii gerit et ideo seruando anulo
magis adcommodatus est. haec sunt quae 16
lectio pontificalis habet. unus quisque ut uolet uel
Etruscam uel Aegyptiacam opinionem sequatur.'

Inter haec Horus ad consulendum reuersus 'scis' 17
inquit 'Disari praeter hunc uestitum qui me tegit
nihil me in omni censu aliud habere. unde nec
seruus mihi est nec ut sit opto sed omnem usum
qui uiuo ministrandus est ego mihimet subministro.
nuper ego cum in Hostiensi oppido morarer, sordi- 18
datum pallium meum in mari diutule laui et super
litus sole siccaui, nihiloque minus eaedem in ipso
post ablutionem maculae sordium uisebantur. cum-
que me res ista stupefaceret, adsistens forte nauta
'quin potius' ait 'in fluuio ablue pallium tuum si
uis emaculatum.' parui ut uerum probarem et aqua
dulci ablutum atque siccatum uidi splendori suo
redditum et ex illo causam requiro cur magis

12 appoſiti *P* 13 uix] uiſ *P* 14 minim *P'* ut *om.* *P'* 18 adcōmodatiuſ *P* 20 ęgiptiacā *P* 26 hoſti *P* 34 cauſa *P* quęro *P'*

dulcis quam salsa aqua idonea sit sordibus ab-
luendis?
19 'Iam dudum' Disarius inquit 'haec quaestio ab
Aristotele et proposita est et soluta. ait enim
aquam marinam multo spissiorem esse quam
est dulcis. immo illam esse faeculentam,
dulcem uero puram atque subtilem. hinc
facilius ait uel inperitos nandi mare susti-
net cum fluuialis aqua quasi infirma et
nullo adiumento fulta mox cedat et in
20 imum pondera accepta transmittat. ergo
aquam dulcem dixit quasi natura leuem
celerius inmergere in ea quae abluenda
sunt et dum siccatur secum sordium macu-
las abstrahere, marinam uero quasi cras-
siorem nec facile penetrare purgando prop-
ter densitatem sui et dum uix siccatur
non multum sordium secum trahere.'
21 Cumque Horus his adsentiri uideretur Eustathius
ait 'ne decipias quaeso credulum qui se quaestionem-
que suam commisit fidei tuae. Aristoteles enim ut
non nulla alia magis acute quam uere ista disseruit.
22 adeo autem aquae densitas non nocet abluendis ut
saepe qui aliquas species purgatas uolunt, ne sola
aqua uel dulci tardius hoc efficiant, admisceant illi
cinerem uel si defuerit, terrenum puluerem ut cras-
sior facta celerius possit abluere. nihil ergo impe-
23 dit marinae aquae densitas. sed nec ideo quia
salsa est minus abluit. salsitas enim findere et
uelut aperire solet meatus et ideo magis elicere
debuit abluenda. sed haec una causa est cur aqua
marina non sit ablutioni apta quia pinguis est sicut
et ipse Aristoteles saepe testatus est et sales docent

4 cf. problem. 23, 8. 13. 39. 40

6 feculentā *P* 8 imperitoſ *P* 13 immergere *P* 18 ∗∗ſecū *P* 32 ablutione *P'*

quibus inesse quiddam pingue nullus ignorat. est 24
et hoc indicium pinguis aquae marinae quod, cum inspergitur flammae, non tam extinguit quam pariter accenditur aquae pinguedine alimoniam igni subministrante. postremo Homerum sequamur qui solus 25
fuit naturae conscius. facit enim Nausicaam Alcinoi filiam abluentem uestes cum super mare esset, non in mari sed in fluuio. idem locus Homeri docet nos marinae aquae quiddam inesse pingue permixtum. Vlixes enim cum iam dudum mare euasisset et 26
staret siccato corpore, ait ad Nausicaae famulas

ἀμφίπολοι στῆθ' οὕτω ἀπόπροθεν ὄφρ' ἐγὼ αὐτός
ἅλμην ὤμοιιν ἀπολούσομαι.

post hoc cum descendisset in fluuium

ἐκ κεφαλῆς ἔσμηχεν ἁλὸς χνόον.

diuinus enim uates qui in omni re naturam secutus 27
est, expressit quod fieri solet, ut qui ascendunt de mari, si in sole steterint, aqua quidem celeriter sole siccetur, maneat autem in corporis superficie ueluti flos quidam qui et in detergendo sentitur et hoc est aquae marinae pinguedo quae sola impedit ablutionem.

Et quia a ceteris expeditus mihi te paulisper XIIII
indulges, modo autem nobis de aqua sermo fuit, quaero cur in aqua simulacra maiora ueris uidentur? quod genus apud popinatores pleraque scitamentorum cernimus proposita ampliore specie quam corpore, quippe uidemus in doliolis uitreis aquae plenis et oua globis maioribus et iecuscula fibris tumidioribus et bulbos spiris ingentibus. et omnino ipsum uidere qua nobis ratione constat quia solent de hoc non nulli nec uera nec ueri similia sentire? et Disarius

12 Od. ζ 218   15 ib. ζ 226

6 nauſicaan *P*   15 ἐκ] ЄCK *P*   ΧΛΟΟΝ *P*   16 ſequutuſ *P*   26 ſcıtamon|tọ *P′*   29 fnbrıſ *P*   30 buluaſ *P*

2 'Aqua' inquit 'densior est aeris tenuitate et
ideo eam cunctatior uisus penetrat, cuius offensa
repercussa uidendi acies scinditur et in se recurrit.
scissa dum redit, iam non directo ictu sed undique
uersum incurrit liniamenta simulacri et sic fit ut
uideatur imago archetypo suo grandior. nam et
solis orbis matutinus solito nobis maior apparet quia
interiacet inter nos et ipsum aer adhuc de nocte
roscidus et grandescit imago eius tamquam in aquae
3 speculo uisatur. ipsam uero uidendi naturam non
insubide introspexit Epicurus, cuius in hoc non est
ut aestimo inprobanda sententia adstipulante prae-
cipue Democrito quia sicut in ceteris ita et in hoc
4 paria senserunt. ergo censet Epicurus ab omnibus
corporibus iugi fluore quaepiam simulacra manare
nec umquam tantulam moram interuenire quin ultra
ferantur inani figura cohaerentes corporum exuuiae,
quarum receptacula in nostris oculis sunt et ideo
ad deputatam sibi a natura sedem proprii sensus
recurrunt. haec sunt quae uir ille commemorat,
quibus si occurris obuius, expecto quid referas.'
5 Ad haec renidens Eustathius 'in propatulo est'
inquit 'quod decepit Epicurum. a uero enim lapsus
est aliorum quattuor sensuum secutus exemplum
quia in audiendo et gustando et odorando atque
tangendo nihil e nobis emittimus sed extrinsecus
6 accipimus quod sensum sui moueat. quippe et uox
ad aures ultro uenit et aurae in nares influunt et
palato ingeritur quod gignat saporem et corpori
nostro adplicantur tactu sentienda. hinc putauit et
ex oculis nihil foras proficisci sed imagines rerum
7 in oculos ultro meare. cuius opinioni repugnat quod
in speculis imago aduersa contemplatorem suum
respicit, cum debeat, si quidem a nobis orta recto

6 archętipo *P* 12 ımꝑbanda *P* 16 ultro *P* 20 hę *P* 24 quatuor *P* ſequutuſ *P* 30 applıcantur *P* 34 rectu *P*

meatu proficiscitur, posteram sui partem cum disce-
dit ostendere ut laeua laeuam dextera dexteram
respiciat. nam et histrio personam sibi detractam
ex ea parte uidet qua induit, scilicet non faciem sed
posteriorem cauernam. deinde interrogare hunc 8
uirum uellem an tunc imagines e rebus euolant cum
est qui uelit uidere, an et cum nullus aspicit, emi-
cant undique simulacra? nam si quod primum dixi 9
teneat, quaero cuius imperio simulacra praesto sint
intuenti et quotiens quis uoluerit ora conuertere,
totiens se et illa conuertant? si secundum inhae- 10
reat, ut dicat perpetuo fluore rerum omnium manare
simulacra, quaero quam diu cohaerentia permanent
nullo coagulo iuncta ad permanendum? aut si
manere dederimus, quem ad modum aliquem retine-
bunt colorem, cuius natura cum sit incorporea,
tamen numquam potest esse sine corpore? dein 11
quis potest in animum inducere simul atque oculos
uerteris incurrere imagines caeli maris litoris prati
nauium pecudum et innumerabilium praeterea rerum
quas uno oculorum iactu uidemus cum sit pupula
quae uisu pollet oppido parua? et quonam modo
totus exercitus uisitur? an de singulis militibus pro-
fecta simulacra se congerunt atque ita collecta tot
milia penetrant oculos intuentis? sed quid labora- 12
mus opinionem sic inanem uerbis uerberare cum
ipsa rei uanitas se refellat? constat autem uisum
nobis hac prouenire ratione. genuinum lumen e 13
pupula quacumque eam uerteris directa linea emicat.
id oculorum domesticum profluuium si reppererit in
circumfuso nobis aere lucem, per eam directim per-
git quam diu corpus offendat et si faciem uerteris
ut circumspicias, utrobique acies uidendi directa
procedit. ipse autem iactus, quem diximus de
nostris oculis emicare, incipiens a tenui radice in

4 parte* *P* 6 auolant *P* 8 quid *P'* 12 manere *P*
14 uincta *P* 30 domeſticōō *P*

summa fit latior sicut radii a pictore finguntur ideo
per minutissimum foramen contemplans oculus uidet
14 caeli profunditatem. ergo tria ista necessaria nobis
sunt ad effectum uidendi: lumen quod de nobis
emittimus et ut aer qui interiacet lucidus sit, et
corpus quo offenso desinat intentio, quae si diutius
pergat, rectam intentionem lassata non optinet sed
15 scissa in dextram laeuamque diffunditur. hinc est
quod ubicumque terrarum steteris uideris tibi quan-
dam caeli conclusionem uidere, et hoc est quod
horizontem ueteres uocauerunt. quorum indago
fideliter deprehendit directam ab oculis aciem per
planum contra aspicientibus non pergere ultra cen-
tum octoginta stadia et inde iam recuruari. per
planum ideo adieci quia altitudines longe aspici-
16 mus, quippe qui et caelum uidemus. ergo in omni
horizontis orbe ipse qui intuetur centrum est. et
quia diximus quantum a centro acies usque ad par-
tem orbis extenditur, sine dubio in horizonte *διά-
μετρος* orbis trecentorum sexaginta stadiorum est,
et si ulterius qui intuetur accesserit seu retrorsum
17 recesserit, similem circa orbem uidebit. sicut igitur
diximus cum lumen quod pergit e nobis per aeris
lucem in corpus inciderit, impletur officium uidendi
sed ut possit res uisa cognosci, renuntiat uisam
speciem rationi sensus oculorum et illa aduocata
memoria recognoscit, ergo uidere oculorum est iudi-
18 care rationis. quia trinum est officium quod uisum
conplet ad dinoscendam figuram, sensus ratio me-
moria, sensus rem uisam rationi refundit, illa quid
19 uisum sit recordatur. adeo autem in tuendo neces-
sarium est rationis officium ut saepe in uno uidendi
sensu etiam alium sensum memoria suggerente ratio
deprehendat. nam si ignis appareat, scit eum et
ante tactum ratio calere, si nix sit illa quae uisa

---

6 intencia *ut uid.* *P′* 19 diametrof *P* 21 ulte *P* 22 se *ante* circa *add.* *p* 28 triū *P′*

est, intellegit in ipsa ratio etiam tactus rigorem.
hac cessante uisus inefficax est adeo ut quod remus 20
in aqua fractus uidetur uel quod turris eminus uisa,
cum sit angulosa, rotunda existimatur faciat rationis
neglegentia, quae si se intenderit, agnoscit in turre
angulos et in remo integritatem. et omnia illa 21
discernit quae Academicis damnandorum sensuum
occasionem dederunt: cum sensus inter certissimas
res habendi sint comitante ratione, cui non num-
quam ad discernendam speciem non sufficit sensus
unus. nam si eminus pomi quod malum dicitur 22
figura uisatur, non omni modo id malum est, potuit
enim ex aliqua materia fingi mali similitudo. aduo-
candus est igitur sensus alter ut odor iudicet. sed
potuit inter congeriem malorum positum auram
odoris ipsius concepisse. hic tactus consulendus est
qui potest de pondere iudicare. sed metus est ne
et ipse fallatur si fallax opifex materiam quae pomi
pondus imitaretur elegit. confugiendum est igitur
ad saporem qui si formae consentiat, malum esse
nulla dubitatio est. sic probatur efficaciam sensuum 23
de ratione pendere. ideo deus opifex omnes sensus
in capite id est circa sedem rationis locauit.'

His dictis fauor ab omnibus exortus est admi- XV
rantibus dictorum soliditatem adeo ut adtestari uel
ipsum Euangelum non pigeret. Disarius deinde
subiecit 'isti plausus sunt qui prouocant philosophiam
ad uindicandos sibi de aliena arte tractatus unde
saepe manifestos incurrit errores. ut PLATO uester
dum nec anatomica quae medicinae propria est ab-
stinet, risum de se posteris tradidit. dixit enim 2
diuisas esse uias deuorandis cibatui et
potui, et cibum quidem per stomachum

---

29 cf. Timaeus p. 70 A

---

5 intellegentia *P* 7 achade | miacif dāpnandoꝝ *P* 12 id | uifū ÷. Potuitq. enī *P* 32 uifaf *P*

trahi, potum uero per *ἀρτηρίαν* quae *τραχεῖα*
dicitur fibris pulmonis inlabi. quod tantum
uirum uel aestimasse uel in libros rettulisse miran-
3 dum est uel potius dolendum. unde **Erasistratvs**
medicorum ueterum nobilissimus, in eum iure inuectus
est dicens rettulisse illum longe diuersa quam
4 ratio deprehendit. duas enim esse fistulas
instar canalium, easque ab oris faucibus
proficisci deorsum, et per earum alteram
induci delabique in stomachum esculenta
omnia et poculenta ex eoque ferri in uen-
triculum, qui Graece appellatur *ἡ κάτω
κοιλία*, atque illic subigi digerique ac
deinde aridiora ex his recrementa in aluum
conuenire, quod Graece *κόλον* dicitur, humi-
5 diora autem per renes in uesicam trahi et
per alteram de duabus superioribus fistu-
lam, quae Graece appellatur *τραχεῖα ἀρτηρία*,
spiritum a summo ore in pulmonem atque
inde rursum in os et in nares commeare
6 perque eandem uocis fieri meatum ac ne
potus cibusue aridior, quem oporteret in
stomachum ire, procideret ex ore labere-
turque in eam fistulam per quam spiritus
reciprocatur ex eaque offensione interclu-
deretur animae uia, impositam esse arte
quadam et ope naturae *ἐπιγλωττίδα* quasi
claustrum mutuum utriusque fistulae, quae
7 sibi sunt cohaerentes eamque *ἐπιγλωττίδα*
inter edendum bibendumque operire ac
protegere *τὴν τραχεῖαν ἀρτηρίαν*, nequid ex
esca potuue incideret in illud quasi aestu-
antis animae iter ac propterea nihil

1 arterian *P* trachia *P* 3 librſ *P'* 3 *et* 6 retu-lıſ|ſe *P* 13 ſubı dıgerıq. *P* 15 ΚΑΛΟΝ *P* 16 rıeneſ *P* 18 ΓΡΑΧΕΙΑ ΑΡΓΗΡΙΑ *P* 23 ıre *om.* *P'* 27 ЄΠΙ-ΛΩΠΙΔΑ *P* 29 ЄΠΙΓΛΟΠΙΔΑ *P* 31 ΑΡΓΗΡΙΑΝ *P*

humoris influere in pulmonem ore ipso
arteriae communito. haec Erasistratus, cui ut 8
aestimo uero ratio consentit. cum enim cibus non
squalidus siccitate sed humoris temperie mollis uentri
inferendus sit, necesse est eandem uiam ambobus
patere ut cibus potu temperatus per stomachum in
uentre condatur nec aliter natura conponeret nisi
quod salutare esset animali. deinde cum pulmo et 9
solidus et leuigatus sit, siquid spissum in ipsum de-
ciderit, quem ad modum penetrat aut transmitti
potest ad locum digestionis, cum constet siquando
casu aliquid paulo densius in pulmonem uiolentia
spiritus trahente deciderit, mox nasci tussim nimis
asperam et alias quassationes usque ad uexationem
salutis? si autem naturalis uia potum in pulmonem 10
traheret, cum polenta bibuntur uel cum hauritur
potus admixtus granis seu ex re aliqua densiore,
quid his sumptis pulmo pateretur? unde *ἐπιγλωττίς* 11
a natura prouisa est, quae cum cibus sumitur, ope-
rimento sit arteriae, nequid per ipsam in pulmonem
spiritu passim trahente labatur. sicut et cum sermo
emittendus est, inclinatur ad operiendam stomachi
uiam ut *ἀρτηρίαν* uoci patere permittat. est et hoc 12
de experientia notum quod qui sensim trahunt potum
uentres habent humectiores humore qui paulatim
sumptus est diutius permanente, siquis uero aui-
dius hauserit, humor eodem impetu quo trahitur
praeterit in uesicam et sicciori cibo prouenit tarda
digestio. haec autem differentia non nasceretur si
a principio cibi et potus diuisi essent meatus. quod 13
autem Alcaeus poeta dixit et uulgo canitur

οἴνῳ πνεύμονα τέγγε, τὸ γὰρ ἄστρον περιτέλλεται

---

32 fr. 39, p. 943 (Bergkii poetae lyr. Gr.)

---

13 inimiſ *P* 16 polenta *P*, poculenta *Cantabrigiensis*, pultulenta *Ianius* 17 admixtiſ *P* ſeu *om. P* 18 ΕΠΙ-ΓΛΩΓΓΙC *P* 21 paſ|ſo *P* 31 alceuſ *P* 32 τέγγε πνεύμονας οἴνῳ *Bergkius* ΟΙΝΟ *P* ΠΕΡΙΤΕΜΕΤΑΙΙ *P*

ideo dictum est quia pulmo re uera gaudet humore sed trahit quantum sibi aestimat necessarium. uides satius fuisse philosophorum omnium principi alienis abstinere quam minus nota proferre.'

14 Ad haec Eustathius paulo commotior 'non minus te' inquit 'Disari philosophis quam medicis inserebam sed modo uideris mihi rem consensu generis humani decantatam et creditam obliuioni dare philosophiam artem esse artium et disciplinam disciplinarum et nunc in ipsam inuehitur parricidali ausu medicina cum philosophia illic se habeatur augustior ubi de rationali parte id est de incorporeis disputat et illic inclinetur ubi de physica quod est de diuinis
15 corporibus uel caeli uel siderum tractat. medicina autem physicae partis extrema faex est cui ratio est cum testeis terrenisque corporibus, sed quid rationem nominaui cum magis apud ipsam regnet coniectura quam ratio? — quae ergo coicit de carne lutulenta, audet inequitare philosophiae de incorporeis et uere diuinis certa ratione tractanti. sed ne uideatur communis ista defensio tractatum uitare pulmonis, accipe causas quas Platonica
16 maiestas secuta est. ἐπιγλωττίς, quam memoras, inuentum naturae est ad tegendas detegendasque certa alternatione uias cibatus et potus ut illum stomacho transmittat, hunc pulmo suscipiat. propterea tot meatibus distinctus est et interpatet rimis non ut spiritus egressiones habeat, cui exhalatio occulta sufficeret sed ut per eos siquid cibatus in pulmonem deciderit, sucus eius mox migret in sedem
17 digestionis. deinde ἀρτηρία siquo casu scissa fuerit, potus non deuoratur, sed quasi fisso meatu suo

5 cōmotıor *P* 10 ınunc *P* 11 anguſtıor *P′* 13 phıſıca *P* 15 phıſicę *P* 16 quod *P′* 18 conıcıt *P* 20 dıuıſ *P* 21 cōmunıſ *P* 23 ſequuta *P* 24 detegendaſ detegendaſq. *P* 28 exalatıo *P* 29 occulta ñ* (*uid. fuisse* ſ) ſufficer& *P* ſıquod *P* 31 *et* 457, 2 arterıa *P*

reiectatur foras incolumi stomacho. quod non con-
tingeret nisi *ἀρτηρία* uia esset humoris. sed et 18
hoc in propatulo est quia quibus aeger est pulmo
accenduntur in maximam sitim, quod non eueniret
nisi esset pulmo receptaculum potus. hoc quoque
intuere quod animalia quibus pulmo non est potum
nesciunt. natura enim nihil superfluum sed mem-
bra singula ad aliquod uiuendi ministerium fecit,
quod cum deest usus eius non desideratur. uel hoc 19
cogita quia, si stomachus cibum potumque susciperet,
superfluus foret uesicae usus. poterat enim utrius-
que rei stomachus retrimenta intestino tradere cui
nunc solius cibi tradit nec opus esset diuersis mea-
tibus quibus singula traderentur sed unus utrique
sufficeret ab eadem statione transmisso, modo autem
seorsum uesica et intestinum seorsum saluti seruit,
quia illi stomachus tradit, pulmo uesicae. nec hoc 20
praetereundum est quod in urina, quae est retrimen-
trum potus, nullum cibi uestigium reperitur sed nec
aliqua qualitate illorum retrimentorum uel coloris uel
odoris inficitur, quod si in uentre simul fuissent, ali-
qua illarum sordium qualitas inficeretur. nam po- 21
stremo lapides qui de potu in uesica nascuntur cur
numquam in uentre coalescunt, cum non nisi ex
potu fiant et nasci in uentre quoque debuerint si uen-
ter esset receptaculum potus? in pulmonem defluere 22
potum nec poetae nobiles ignorant. ait enim Eu-
polis in fabula quae inscribitur *Κόλακες*

πίνειν
γὰρ ὁ Πρωταγόρας ἐκελεύεν, ἵνα
† πρὸ τοῦ κυνὸς τὸν πνεύμον' ἔκλυτον ἔχῃ.

29 Meinekii fragm. com. II, 1 p. 491

12 trade|dere *P* 26 putuſ *P* 28 colaceſ *P* 30 πίνειν γὰρ αὐτὸν Πρωταγόρας ἐκέλευ' ἵνα *Meinekius* ΤΑΡ-ΠΡΩΓΟΡΑϹ *P* 31 ΠΡΩ *P* ΠΝΕΥΜΟΝΑ ΕΚΛΥΡΟΝ *P* ἔκκλυστον *Meinekius*

23 et Eratosthenes testatur idem

> καὶ βαθὺν ἀκρήτῳ πνεύμονα τεγγόμενος.

Euripides uero huius rei manifestissimus adstipulator est

> οἶνος περάσας πλευμόνων διαρροάς.

24 cum igitur et ratio corporeae fabricae et testium nobilis auctoritas adstipuletur Platoni, nonne quisquis contra sentit insanit?'

XVI Inter haec Euangelus gloriae Graecorum inuidens et inludens 'facessant' ait 'haec quae inter uos in ostentationem loquacitatis agitantur, quin potius siquid callet uestra sapientia, scire ex uobis uolo ouumne prius extiterit an gallina?'

2 'Inridere te putas' Disarius ait 'et tamen quaestio quam mouisti et inquisitu et scitu digna est. iocum enim tibi de rei uilitate comparans consuluisti utrum prius gallina ex ouo am ouum ex gallina coeperit, sed hoc ita seriis inserendum est ut de eo debeat uel anxie disputari. et proferam quae in utramque partem mihi dicenda subuenient, relicturus tibi 3 utrum eorum uerius malis uideri. si concedimus omnia quae sunt aliquando coepisse, ouum prius a natura factum iure aestimabitur. semper enim quod incipit inperfectum adhuc et informe est et ad perfectionem sui per procedentis artis et temporis additamenta formatur. ergo natura fabricans auem ab informi rudimento coepit et ouum, in quo necdum est species animalis, effecit. ex hoc perfectae auis species extitit procedente paulatim maturitatis effectu. 4 deinde quicquid a natura uariis ornatibus comptum

---

2 Eratosthenicorum p. 155 Bernhardy 5 fr. 973 Nauck.

---

2 BAΘYN *P* ΠΛΕ|YMONA IEΓΓOMENOC· *P* 5 ΠΛΕYMON *P* 8 ſentrıt *P* 15 quam — dıgna *om.* *P* | Cū *P* 16 uerıtate *P'* 17 cęperıt *P* 22 cępıſſe *P* 24 ımpfectū *P* 27 *et* 459, 1 cępıt *P* quo *p*, qu *P*

est sine dubio coepit a simplici et ita contextionis
accessione uariatum est. ergo ouum uisu simplex et
undique uersum pari specie creatum est et ex illo
uarietas ornatuum quibus constat auis species abso-
luta est. nam sicut elementa prius extiterunt et ita 5
reliqua corpora de commixtione eorum creata sunt,
ita rationes seminales quae in ouo sunt, si uenialis
erit ista translatio, uelut quaedam gallinae elementa
credenda sunt. nec importune elementis, de quibus 6
sunt omnia, ouum conparauerim. in omni enim
genere animantium quae ex coitione nascuntur in-
uenies ouum aliquorum esse principium instar ele-
menti. aut enim gradiuntur animantia aut serpunt
aut nando uolandoue uiuunt. in gradientibus lacer- 7
tae et similia ex ouis creantur, quae serpunt ouis
nascuntur exordio, uolantia uniuersa de ouis pro-
deunt excepto uno quod incertae naturae est, nam
uespertilio uolat quidem pellitis alis sed inter uolantia
non habendus est quia quattuor pedibus graditur for-
matosque pullos parit et nutrit lacte quos generat.
nantia paene omnia de ouis oriuntur generis sui,
corcodilus uero etiam de testeis qualia sunt uolan-
tium. et ne uidear plus nimio extulisse ouum ele- 8
menti uocabulo, consule initiatos sacris Liberi patris,
in quibus hac ueneratione ouum colitur ut ex forma
tereti ac paene sphaerali atque undique uersum
clausa et includente intra se uitam mundi simula-
crum uocetur, mundum autem consensu omnium
constat uniuersitatis esse principium. prodeat qui 9
priorem uult esse gallinam et in haec uerba temptet
quod defendit adserere. ouum rei cuius est nec ini-
tium nec finis est. nam initium est semen, finis
auis ipsa formata, ouum uero digestio est seminis.
cum ergo semen animalis sit et ouum seminis,

---

10 cōparauerī *P*   15 quae — 16 exordio *om.* *P'*   16 oui *P*   18 alitiſ *P'*   19 quatuor *P*   22 corcodrilluſ *P*   24 ſacri *P*   26 ſpęrali *P*

ouum ante animal esse non potuit sicut non potest
10 digestio cibi fieri antequam sit qui edit. et tale
est dicere ouum ante gallinam factum ac siquis dicat matricem ante mulierem factum et qui interrogat: quem ad modum gallina sine ouo esse potuit? similis est interroganti quonam pacto homines facti sint ante pudenda de quibus homines procreantur. unde sicut nemo recte dicet hominem seminis esse sed semen hominis, ita nec oui gallinam sed ouum
11 esse gallinae. deinde si concedamus ut ab aduersa
parte dictum est, haec quae sunt ex tempore aliquod sumpsisse principium, natura primum singula animalia perfecta formauit, deinde perpetuam legem
12 dedit ut continuaretur procreatione successio. per-
fecta autem in exordio fieri potuisse testimonio sunt nunc quoque non pauca animantia quae de terra et imbre perfecta nascuntur ut in Aegypto mures, ut aliis in locis ranae serpentesque et simalia. oua autem non numquam de terra sunt procreata, quia in illis nulla perfectio est, natura uero perfecta format et de perfectis ista procedunt, ut de integritate
13 partes. nam ut concedam oua auium esse seminaria,
uideamus quid de semine ipso philosophorum definitio testatur, quae ita sancit: semen est generatio ad eius ex quo est similitudinem pergens, non potest autem ad similitudinem pergi rei quae necdum est sicut nec semen ex eo quod adhuc non subsistit
14 emanat. ergo in primo rerum ortu intellegamus,
cum ceteris animantibus quae solo semine nascuntur, de quibus non ambigitur quin prius fuerint quam semen suum, aues quoque opifice natura extitisse perfectas, et quia uis generandi inserta sit singulis, ab his iam procedere nascendi modos quos pro diuersitate animantium natura uariauit. habes

11 alıquo *P* 13 ꝑfacta *P'* 17 ęgıpto *P* 19 non *ante* numquam *om. uulgo* 23 ıpſa *P* 24 ſanccıt *P* 26 pergi rei] ꝑgere *P*

Euangele utrobique quod teneas, et dissimulata pau-
lisper inrisione tecum delibera quid sequaris.'
Et Euangelus 'quia et ex iocis seria facit uio- 15
lentia loquendi, hoc mihi absoluatis uolo cuius diu
me exercuit uera deliberatio. nuper enim mihi de
Tiburti agro meo exhibiti sunt apri quos obtulit
silua uenantibus et quia diutule continuata uenatio
est, perlati sunt alii interdiu, noctu alii. quos per- 16
duxit dies integra carnis incolumitate durarunt, qui
uero per noctem lunari plenitudine lucente portati
sunt putruerunt. quod ubi scitum est, qui sequenti
nocte deferebant infixo cuicumque parti corporis
acuto aeneo apros carne integra pertulerunt. quaero
igitur cur noxam, quam pecudibus occisis solis
radii non dederunt, lunare lumen effecerit?'
'Facilis est' Disarius inquit 'et simplex ista 17
responsio. nullius enim rei fit aliquando putredo
nisi calor humorque conuenerint. pecudum autem
putredo nihil aliud est nisi cum defluxio quaedam
latens soliditatem carnis in humorem resoluit. calor 18
autem si temperatus sit et modicus, nutrit humores,
si nimius, exsiccat et habitudinem carnis extenuat.
ergo de corporibus enectis sol ut maioris caloris
haurit humorem, lunare lumen, in quo est non
manifestus calor sed occultus tepor, magis diffundit
humecta et inde prouenit iniecto tepore et aucto
humore putredo.'
His dictis Euangelus Eustathium intuens 'si 19
rationi dictae adsentiris' ait 'annuas oportet aut si
est quod moueat, proferre non pigeat, quia uis
uestri sermonis optinuit ne inuita aure uos audiam.'
'Omnia' inquit Eustathius 'a Disario et lucu- 20
lente et ex uero dicta sunt sed illud pressius intuen-
dum est utrum mensura caloris sit causa putredinis,
ut ex maiore calore non fieri et ex minore ac tem-

---

1 quid *P* 5 mihi *om.* *P'* 8 intdiu *** *P* 9 incolomitate *P* 12 corpiriſ *P'* 15 effecit *P*

perato prouenire dicatur. solis enim calor qui ni-
mium feruet quando annus in aestate est et hieme
21 tepescit, putrefacit carnes aestate, non hieme. ergo
nec luna propter submissiorem calorem diffundit
humores sed nescio quae proprietas, quam Graeci
ἰδίωμα uocant, et quaedam natura est lumini quod
de ea defluit, quae humectet corpora et uelut oc-
culto rore madefaciat, cui admixtus calor ipse luna-
ris putrefacit carnem cui diutule fuerit infusus.
22 neque enim omnis calor unius est qualitatis ut hoc
solo a se differat, si maior minorue sit, sed esse in
igne diuersissimas qualitates nullam secum habentes
23 societatem rebus manifestis probatur. aurifices ad
formandum aurum nullo nisi de paleis utuntur igne,
quia ceteri ad producendam hanc materiam inhabi-
les habentur, medici in remediis concoquendis magis
de sarmentis quam ex alio ligno ignem requirunt,
qui uitro soluendo formandoque curant de arbore
24 cui myricae nomen est igni suo escam ministrant,
calor de lignis oleae cum sit corporibus salutaris, per-
niciosus est balneis et ad dissoluendas iuncturas mar-
morum efficaciter noxius; non est ergo mirum si ra-
tione proprietatis quae singulis inest calor solis arefa-
25 cit, lunaris humectat. hinc et nutrices pueros fellantes
operimentis optegunt, cum sub luna praetereunt, ne
plenos per aetatem naturalis humoris amplius lunare
lumen humectet et sicut ligna adhuc uirore humida
accepto calore curuantur ita et illorum membra con-
26 torqueat humoris adiectio. hoc quoque notum est
quia siquis diu sub luna somno se dederit, aegre
excitatur et proximus fit insano pondere pressus
humoris qui in omne eius corpus diffusus atque di-
spersus est proprietate lunari, quae ut corpus in-
27 fundat omnes eius aperit et laxat meatus. hinc est
quod Diana, quae luna est, *Ἄρτεμις* dicitur quasi

7 quo humect& *P′* 19 mirice *P* 24 fellantes *Meursius*: palenteſ *P* 25 obtegunt *P′* 35 *post* eſt *add.* unde *P*

ἀερότεμις hoc est aerem secans. Lucina a partu-
rientibus inuocatur, quia proprium eius munus est
distendere rimas corporis et meatibus uiam dare,
quod est ad celerandos partus salutare. et hoc 28
est quod eleganter poeta Timotheus expressit

διὰ λαμπρὸν πόλον ἄστρων
διά τ' ὠκυτόκοιο σελάνας.

nec minus circa inanima lunae proprietas ostendi- 29
tur. nam ligna quae luna uel iam plena uel adhuc
crescente deiecta sunt inepta sunt fabricis quasi
emollita per humoris conceptionem. et agricolis
curae est frumenta de areis non nisi luna deficiente
colligere ut sicca permaneant. contra quae humecta 30
desideras luna crescente conficies. tunc et arbores
aptius seres maxime cum illa est super terram quia
ad incrementa stirpium necessarium est humoris ali-
mentum. aer ipse proprietatem lunaris humoris et 31
patitur et prodit. nam cum luna plena est uel cum
nascitur — et tunc enim a parte qua sursum suspi-
cit plena est — aer aut in pluuiam soluitur aut si
sudus sit multum de se roris emittit, unde et
Alcman lyricus dixit rorem aeris et lunae
filium. ita undique uersum probatur ad humectan- 32
das dissoluendasque carnes esse lunari lumini pro-
prietatem, quam magis usus quam ratio deprehen-
dit. quod autem dixisti Euangele de acuto aeneo, 33
ni fallor coniectura mea a uero deuiat. est enim in
aere uis acrior, quam medici stypticam uocant, unde
squamas eius adiciunt remediis quae contra perni-
ciem putredinis aduocantur. deinde qui in metallo
aeris morantur semper oculorum sanitate pollent et
quibus ante palpebrae nudatae fuerant illic conue-

---

6 fr. 2, p. 1269 (Bergkii poetae lyr. Gr.)

---

1 cecanſ *P*   5 tımatheuſ *P′*   6 ΑΙΓΙΡΩΝ *P*   8 ınanımata *P*   22 rore *P*   30 uocantur *P*   32 palbrę *P′*

stiuntur, aura enim quae ex aere procedit, in oculos
34 incidens haurit et exsiccat quod male influit. unde et Homerus modo εὐήνορα modo νώροπα χαλκόν has causas secutus appellat. ARISTOTELES uero testis est uulnera quae ex aereo mucrone fiunt minus esse noxia quam ex ferro faciliusque curari quia inest inquit aeri uis quaedam remedialis et siccifica, quam demittit in uulnere. pari ergo ratione infixum corpori pecudis lunari repugnat humori.

* * * * * * * *

4 Problemat. I 34

4 ſequutuſ *P* 10 *post* humori *nihil subscriptum (sed quarta pars dexterae columnae huius folii resecta est) in P, finem deesse uidit Arnoldus Vesaliensis*

AMBROSII THEODOSII MACROBII

VIRI CLARISSIMI ET ILLVSTRIS

COMMENTARIORVM IN SOMNIVM SCIPIONIS

LIBER PRIMVS

Inter Platonis et Ciceronis libros, quos de re I
publica uterque constituit, Eustachi fili, uitae mihi
dulcedo pariter et gloria, hoc interesse prima fronte
perspeximus quod ille rem publicam ordinauit, hic
retulit; alter qualis esse deberet, alter qualis esset
a maioribus instituta disseruit. in hoc tamen uel 2
maxime operis similitudinem seruauit imitatio quod,
cum Plato in uoluminis conclusione a quodam uitae
reddito quam reliquisse uidebatur indicari faciat qui
sit exutarum corporibus status animarum, adiecta
quadam sphaerarum uel siderum non otiosa descriptione, rerum facies non dissimilia significans a Tulliano Scipione per quietem sibi ingesta narratur.
sed quid uel illi commento tali uel huic tali som- 3

Inscriptum MACROBII · AMBROSIJ · ThEOdOSII · | · V · C · & in · l · CŌMT · Ex CICERONE · IN SŌ|NIV̄ SCIPI|ONIS · *in P*, MACROBII AMBROSII · THEO|dOSII · U · C · ET ~~ILL~~ · COM̄ JN SŌ|NIO SCIPIONIS INCIPIT *in B*

1 de re publica utrumque conſtituiſſe conſtat *P* 3 pariter dulcedo *P* 4 *ad* ille *add.* · s · lib̄ platonis *p* *ad* hic *add.* lib̄ ciceroniſ *P* 10 corporibuſ *om. B* 11 ſperarum *PB* ſyderū *P*

nio in his potissimum libris opus fuerit, in quibus
de rerum publicarum statu loquebantur, quoue at-
tinuerit inter gubernandarum urbium constituta cir-
culos orbes globosque describere, de stellarum motu
de caeli conuersione tractare quaesitu dignum et
mihi uisum est et aliis fortasse uideatur, ne uiros
sapientia praecellentes nihilque in inuestigatione ueri
nisi diuinum sentire solitos aliquid castigato operi
adiecisse superfluum suspicemur. de hoc ergo prius
pauca dicenda sunt ut liquido mens operis de quo
4 loquimur innotescat. rerum omnium Plato et actuum
naturam penitus inspiciens aduertit in omni sermone
de rei publicae institutione proposito infundendum
animis iustitiae amorem, sine qua non solum res
publica sed nec exiguus hominum coetus nec domus
5 quidem parua constabit. ad hunc porro iustitiae
affectum pectoribus inoculandum nihil aeque patro-
cinaturum uidit quam si fructus eius non uideretur
cum uita hominis terminari. hunc uero superstitem
durare post hominem qui poterat ostendi nisi prius
de animae immortalitate constaret? fide autem facta
perpetuitatis animarum consequens esse animaduer-
tit ut certa illis loca nexu corporis absolutis pro
contemplatu probi improbiue meriti deputata sint.
6 sic in Phaedone inexpugnabilium luce rationum
anima in ueram dignitatem propriae immortalitatis
adserta sequitur distinctio locorum quae hanc uitam

---

2 loquebatur *P* 4 orbı *B* motu *Zeunius*: modo *PB* 6 uıſuſ *B'* nec *P*, *deinde supra* uiros *add.* l·PC *p* 7 uerı-tatıſ *B* 9 hoc ıgıtur *B* 11 *post* ınnoteſcat *interductus in P* RERV̄ OMNIV̄ PLΛTO *rubro colore scripta in P* *ad* RERV̄ *add.* naturalis *p* *ad* actuum *add.* moralis *p* 12 ſermone ſuo *P* 13 ınfundendo *P'* 14 amore *B* *ad haec uerba* (*neque enim ad quod uerbum pertineat significatum*) *add.* N enī felix ÷ r. p. | stantib. moenib. | mentib. morib. *p in marg.* 15 cetuſ ne *B* 17 ınocculandū *B* patro(ci)naт̄um (naт̄um *in ras.*) *B* 24 ınpbıue *B* 25 phedrone *P*, hoc lecto theoptus libro p̄cipiтт̄ se dedit emuro· *p*, phędrone *B*

relinquentibus ea lege debentur quam sibi quisque
uiuendo sanxerit. sic in Gorgia post peractam pro
iustitia disputationem de habitu post corpus ani-
marum morali grauitate Socraticae dulcedinis ad-
monemur. idem igitur obseruanter secutus est in 7
illis praecipue uoluminibus quibus statum rei publi-
cae formandum recepit. nam postquam principatum
iustitiae dedit docuitque animam post animal non
perire, per illam demum fabulam — sic enim qui-
dam uocant — quo anima post corpus euadat uel
unde ad corpus ueniat in fine operis adseruit ut
iustitiae uel cultae praemium uel spretae poenam
animis quippe immortalibus subiturisque iudicium
seruari doceret. hunc ordinem Tullius non minore 8
iudicio reseruans quam ingenio repertus est: post-
quam in omni rei publicae otio ac negotio palmam
iustitiae disputando dedit, sacras immortalium ani-
marum sedes et caelestium arcana regionum in ipso
consummati operis fastigio locauit indicans quo his
perueniendum uel potius reuertendum sit qui rem
publicam cum prudentia iustitia fortitudine ac mo-
deratione tractauerint. sed ille Platonicus secretorum 9
relator Er quidam nomine fuit, natione Pamphylus,
miles officio, qui cum uulneribus in proelio acceptis
uitam effudisse uisus duodecimo demum die inter
ceteros una peremptos ultimo esset honorandus igne,
subito seu recepta anima seu retenta quicquid emensis
inter utramque uitam diebus egerat uideratue tam-
quam publicum professus indicium humano generi

---

2 ſancxer̃ · | *P* 3 habitu *ut uid. p*, habıta *P* *post* anımarū *deletum* ımmor̃ *in P*, *deinde supra* grauitate *add.* talitatę *add. p* 4 ammonemur *BP* 7 p̄cepıt *P* 10 c *in* corp *corr. ex* p *in B* &(†) unde *P* 11 aſſeruıt *P* 12 culpę *B* pęnā *PB* 14 tuıt̃ (ı *deleta*) *B* 15 ıudıcıū *B'* 17 ınm *B*, ımm *P* 18 archana *P* 22 tractauer̃ · *P*, tractauerıt (n *supra*) *B* 23 pāphıluſ *PB* 24 praelıo *BP* 25 dıe demū *P* 26 ultım̓ *P*, ultımuſ *B* 27 * em̄ſıſ (*uid. fuisse* e) *P* 29 ın publıcū *B*

enuntiauit. hanc fabulam Cicero licet ab indoctis quasi ipse ueri conscius doleat irrisam, exemplum tamen stolidae reprehensionis uitans excitari narraturum quam reuiuiscere maluit.

II Ac priusquam somnii uerba consulamus, enodandum nobis est a quo genere hominum Tullius memoret uel irrisam Platonis fabulam uel ne sibi idem eueniat non uereri. nec enim his uerbis uult inperitum uulgus intellegi sed genus hominum ueri ignarum sub peritiae ostentatione quippe quos et legisse talia et ad reprehendendum animatos con-
2 staret. dicemus igitur et quos in tantum philosophum referat quandam censurae exercuisse leuitatem, quisue eorum etiam scriptam reliquerit accusationem et postremo quid pro ea dumtaxat parte quae huic operi necessaria est responderi conueniat obiectis. quibus, quod factu facile est, eneruatis iam quicquid uel contra Ciceronis opinionem etiam in Scipionis somnium seu iaculatus est umquam morsus liuoris seu forte iaculabitur dissolutum erit.
3 Epicureorum tota factio aequo semper errore a uero deuia et illa semper aestimans ridenda quae nesciat, sacrum uolumen et augustissima irrisit naturae seria. Colotes uero, inter Epicuri auditores loquacitate notabilior, etiam in librum retulit quae de hoc amarius cauillatus est. sed cetera quae iniuria notauit si quidem ad somnium de quo hic procedit sermo non attinent hoc loco nobis omittenda sunt, illam calumniam persequemur quae nisi supplodetur mane-

---

4 reuıuıſere *P'* 6 ạ nob̄ *B* genere] genſ *B* 9 ımp *PB* ıntellıgı *P* 10 peıtıę *P* oſtentatıonem *B'* 11 rep̄hendū c̄ſtaret anımatoſ *B* 12 & quı tantum *P*, ɫ quos in *add. p* 13 referant *P*, ɫ referat *add. p* 14 acuſatıonē *P* 17 defectıſ *P*, ɫ eneruatis *add. p* 18 oppınıoēm *B* 21 ſemper *om. B* 22 exıſtımanſ *P* derıdenda *B* 24 audıtoreſ famoſıor et loquacıtate *P*, notabilior *add. p* 26 reprendıt *P*, ɫ cauillatus ÷ *add. p* 26 ın *in* ın|ıurıa *in ras. in B* 27 ad ɫ' ſōnıū *B* 29 calūpnıam *P* ſupplodatur *P*

bit Ciceroni cum Platone communis. ait a philo- 4
sopho fabulam non oportuisse confingi quoniam nullum figmenti genus ueri professoribus conueniret. 'cur enim' inquit 'si rerum caelestium notionem, si habitum nos animarum docere uoluisti, non simplici et absoluta hoc insinuatione curatum est sed quaesita persona casusque excogitata nouitas et composita aduocati scaena figmenti ipsam quaerendi ueri
ianuam mendacio polluerunt? haec quoniam, dum 5
de Platonico Ere iactantur, etiam quietem Africani nostri somniantis accusant — utraque enim sub adposito argumento electa persona est quae accommoda enuntiandis haberetur — resistamus urgenti et frustra arguens refellatur ut una calumnia dissoluta utriusque factum incolumem, ut fas est, reti-
neat dignitatem. nec omnibus fabulis philosophia 6
repugnat nec omnibus adquiescit et ut facile secerni possit quae ex his a se abdicet ac uelut profana ab ipso uestibulo sacrae disputationis excludat, quae uero etiam saepe ac libenter admittat, diuisionum gradibus explicandum est.

Fabulae, quarum nomen indicat falsi professio- 7
nem, aut tantum conciliandae auribus uoluptatis aut adhortationis quoque in bonam frugem gratia
repertae sunt. auditum mulcent uelut comoediae, 8
quales Menander eiusue imitatores agendas dederunt, uel argumenta fictis casibus amatorum referta, quibus uel multum se Arbiter exercuit uel

---

1 ciceronıſ *B* phyloſopho *P* 2 confıgı *B'* 4 ınquıd *P'* 5 docere anıma24 *B* 6 hoc et abſoluta tı *B* 7 caſuq. *P* 8 ſcena *BP* 9 mendatıo *BP*, *quod amplius non notabo* 10 ęre *B* ıactanter *P'*, notantur *B* 11 ıncuſant *P*, accuſantur *B'* *ad* utraq. *add.* parent̃ *p* appoſıto *P* 13 urguentı *P* 14 argueſ *B'* calūpnıa *PB* 15 ıncolume *P* 18 abducat *P*, abdicit *p* 19 ısto *P* 21 explıandū *B'* 24 adortatıonıſ *PB* 25 t̄ *B*, *deinde* comedıę *BP* 26 menarder *B* agendaſ̄ *B* 28 *ad* se *add.* pu · *p* exercuıt *om.* *P*

Apuleium non numquam lusisse miramur. · hoc totum
fabularum genus quod solas aurium delicias pro-
fitetur e sacrario suo in nutricum cunas sapientiae
9 tractatus eliminat. ex his autem quae ad quandam
uirtutum speciem intellectum legentis hortantur fit
secunda discretio. in quibusdam enim et argumen-
tum ex ficto locatur et per mendacia ipse relationis
ordo contexitur ut sunt illae Aesopi fabulae elegan-
tia fictionis illustres, at in aliis argumentum qui-
dem fundatur ueri soliditate sed haec ipsa ueritas
per quaedam composita et ficta profertur et hoc iam
uocatur narratio fabulosa, non fabula, ut sunt ceri-
moniarum sacra, ut Hesiodi et Orphei quae de
deorum progenie actuue narrantur, ut mystica Py-
10 thagoreorum sensa referuntur. ergo ex hac secunda
diuisione quam diximus a philosophiae libris prior
species, quae concepta de falso per falsum narratur,
aliena est. sequens in aliam rursum discretionem
scissa diuiditur: nam cum ueritas argumento subest
solaque fit narratio fabulosa, non unus repperitur
11 modus per figmentum uera referendi. aut enim
contextio narrationis per turpia et indigna numini-
bus ac monstro similia componitur ut di adulteri,
Saturnus pudenda Caeli patris abscindens et ipse
rursus a filio regno potito in uincla coniectus, quod
genus totum philosophi nescire malunt — aut sacra-
rum rerum notio sub pio figmentorum uelamine
honestis et tecta rebus et uestita nominibus enuntia-
tur et hoc est solum figmenti genus quod cautio de
12 diuinis rebus philosophantis admittit. cum igitur

1 apulegiũ *B* 5 hortatur *B* ſcta *del. ante* scđa *in B* 7 et *om. B* mendacıa *B* 8 eſophy *P* 11 c̃poſita *B* 12 fabulã *B* 14 mıſtıca *B* pytagoreoꝝ *P*, phıtago|reoꝝ *B* 15 ex hac g̊ *P* 18 rurſuſ ın alıã *B* 21 fıcm̃tũ *P* 22 c̃nexıo *P* 23 dıı *B* 24 cęlıı *B* abſcıdenſ *B* 25 regnıo *B* 26 phyloſophı *P* maluerunt *P* 27 fıcmtoꝝ *P* 28 ·umerat̃ *B* 29 fıgm̃tıſ *B* 30 phyloſophantıſ *B*

nullam disputationi pariat iniuriam uel Er index
uel somnians Africanus sed rerum sacrarum enun-
tiatio integra sui dignitate his sit tecta nominibus,
accusator tandem edoctus a fabulis fabulosa secer-
nere conquiescat. sciendum est tamen non in omnem 13
disputationem philosophos admittere fabulosa uel
licita. sed his uti solent cum uel de anima uel de
aeriis aetheriisue potestatibus uel de ceteris dis locun-
tur. ceterum cum ad summum et principem omnium 14
deum, qui apud Graecos τἀγαθόν, qui πρῶτον αἴτιον
nuncupatur, tractatus se audet attollere, uel ad
mentem, quem Graeci νοῦν appellant, originales
rerum species, quae ἰδέαι dictae sunt, continentem,
ex summo natam et profectam deo: cum de his
inquam locuntur summo deo et mente, nihil fabulo-
sum penitus attingunt sed siquid de his adsignare
conantur quae non sermonem tandum modo sed
cogitationem quoque humanam superant, ad simili-
tudines et exempla confuginnt. sic Plato cum de 15
τἀγαθῷ loqui esset animatus, dicere quid sit non
ausus est, hoc solum de eo sciens quod sciri quale
sit ab homine non possit, solum uero ei simillimum
de uisibilibus solem repperit et per eius similitudi-
nem uiam sermoni suo attollendi se ad non con-
prehendenda patefecit. ideo et nullum ei simulacrum, 16
cum dis aliis constituerentur, finxit antiquitas, quia
summus deus nataque ex eo mens sicut ultra ani-
mam ita supra naturam sunt, quo nihil fas est de
fabulis peruenire. de dis autem ut dixi ceteris et 17

---

1 nulla dıſputatıoĩſ *B* patıat (*aut* pateat) *B'* 4 *ad* accusator *add.* s. colores *p* 7 lutta *B*, ·ı· licita *add. b* 8 dııſ *P* de cunctıſ dııſ loquuntur *B* 10 aput *B* TΛTΛΘON*****|ΠPΩTO·ΠΛNTON nuncupatur *P*, primus ł princeps omĩum *add. p* quı *om. B* *pro* αἴτιον *est* ΛI *in B* 12 NOIN *P* 13 IΛEΛI *B* 16 atıngunt *B* quid] qſ *B* adsignare] facere *B* 19 plato cū rara Θo loq *B* 20 TΛTΛΘO *P* 22 poteſt *P'* 24 cōphenden|da *B* 26 duſ *PB* 29 dıſ *P*, ııſ *corr. in* dıſ *B*

de anima non frustra se nec ut oblectent ad fabulosa conuertunt sed quia sciunt inimicam esse naturae apertam nudamque expositionem sui, quae sicut uulgaribus hominum sensibus intellectum sui uario rerum tegmine operimentoque subtraxit, ita a prudentibus arcana sua uoluit per fabulosa tractari.
18 sic ipsa mysteria figurarum cuniculis operiuntur ne uel haec adeptis nudam rerum talium se natura praebeat sed summatibus tantum uiris sapientia interprete ueri arcani consciis contenti sint reliqui ad uenerationem figuris defendentibus a uilitate secre-
19 tum. Numenio denique inter philosophos occultorum curiosiori offensam numinum, quod Eleusinia sacra interpretando uulgauerit, somnia prodiderunt uiso sibi ipsas Eleusinias deas habitu meretricio ante apertum lupanar uidere prostantes, admirantique et causas non conuenientis numinibus turpitudinis consulenti respondisse iratas ab ipso se de adyto pudicitiae suae ui abstractas et passim adeuntibus
20 prostitutas. adeo semper ita se et sciri et coli numina maluerunt qualiter in uulgus antiquitas fabulata est, quae et imagines et simulacra formarum talium porsus alienis et aetates tam incrementi quam diminutionis ignaris et amictus ornatusque uarios
21 corpus non habentibus adsignauit. secundum haec Pythagoras ipse atque Empedocles Parmenides quoque et Heraclitus de dis fabulati sunt nec secus Timaeus qui progenies eorum sicut traditum fuerat exsecutus est.

---

1 oblectet *B'* 2 conuertıtur *B* ınımıca *B* 6 archana *P*, archa *corr. in* archana *B* 7 mıſterıo *B* 8 nuda *PB* natura ſe *P*, nature ſe *B* 10 contēptı ſınt *P*, contentıſ *corr. in* contentı ſınt *B* 14 uıſaſ *PB* 15 eleuſſınıaſ *B* 16 ludere ꝓſtranteſ *P*, uıdere ꝓſtranteſ *B* ammırantıque *P* 18 adıto *PB* 19 ab euntıbuſ *P*, adeuntıb; *B*, t b *add. b* 20 numını *B'* 23 ıncrem̄ *B*, ti *add. b* 24 hornatq; *B* 25 aſſıgnauıt *P* 26 phytagoraſ *P* 27 eraclıtuſ *PB* de dıſ *in ras. in B* 28 tımeuſ *PB* 29 e*e*cu|tuſ (*in ras. fuit* r; *quid pro* c *primitus scriptum fuerit non dispicio*) *B*

His praelibatis antequam ipsa somnii uerba trac- III
temus, prius quot somniandi modos obseruatio de-
prehenderit, cum licentiam figurarum, quae passim
quiescentibus ingeruntur, sub definitionem ac re-
gulam uetustas mitteret, edisseramus ut cui eorum
generi somnium quo de agimus adplicandum sit
innotescat. omnium quae uidere sibi dormientes 2
uidentur quinque sunt principales et diuersitates et
nomina. aut enim est ὄνειρος secundum Graecos
quod Latini somnium uocant, aut est ὅραμα quod
uisio recte appellatur, aut est χρηματισμός quod
oraculum nuncupatur, aut est ἐνύπνιον quod in-
somnium dicitur, aut est φάντασμα quod Cicero
quotiens opus hoc nomine fuit uisum uocauit.
ultima ex his duo cum uidentur, cura interpretatio- 3
nis indigna sunt quia nihil diuinationis adportant,
ἐνύπνιον dico et φάντασμα. est enim ἐνύπνιον 4
quotiens cura oppressi animi corporisue siue for-
tunae qualis uigilantem fatigauerat talem se ingerit
dormienti: animi si amator deliciis suis aut fruentem
se uideat aut carentem, si metuens quis imminen-
tem sibi uel insidiis uel potestate personam aut in-
currisse hanc ex imagine cogitationum suarum aut
effugisse uideatur: corporis si temeto ingurgitatus
aut distentus cibo uel abundantia praefocari se aesti-
met uel grauantibus exonerari, aut contra si esu-
riens cibum aut potum sitiens desiderare quaerere
uel etiam inuenisse uideatur: fortunae cum se quis
aestimat uel potentia uel magistratu aut augeri pro

---

2 dep̄henderiṇt *B* 4 b *in* ſub *in ras. in P* dıffinıtıonē *P* 6 dequo *P* applıcandū *B* 7 ıgnoteſcat *P* 9 ONEI-P|ωC *P* 10 OPωMA *P*, OPOCΜΛ *B* 11 XPHMΛ,YICCΜOC *B* 12 nunc͞pat (cu *suprascr.*) *B* ЄNYΠNYON *P*, ЄNINNYON *B* 17 ΦΛTACMA *P*, OANTACCΜA *B* 22 ułp̄potesta|te *B* 23 ıgıne (ma *suprascr.*) *B* 24 effuıſſe (u *corr. in* g) *B* 25 habundantıa *PB* exıſtım& *P* 26 exhonerarı *P* 29 a *in* au|gerı *corr. ut uid. ex* e *in B*

5 desiderio aut exui pro timore. haec et his similia quoniam ex habitu mentis quietem sicut praeuenerant ita et turbauerant dormientis, una cum somno auolant et pariter euanescunt. hinc et insomnio nomen est non quia per somnum uidetur — hoc enim est huic generi commune cum ceteris — sed quia in ipso somnio tantum modo esse creditur dum uidetur, post somnium nullam sui utilitatem uel significatio-
6 nem relinquit. falsa esse insomnia nec Maro tacuit

sed falsa ad caelum mittunt insomnia manes,

caelum hic uiuorum regionem uocans quia sicut di nobis ita nos defunctis superi habemur. amorem quoque describens, cuius curam semper secuntur insomnia, ait

haerent infixi pectore uultus
uerbaque nec placidam membris dat cura quietem,

et post haec

Anna soror quae me suspensam insomnia terrent?

7 φάντασμα uero hoc est uisum cum inter uigiliam et adultam quietem in quadam, ut aiunt, prima somni nebula adhuc se uigilare aestimans, qui dormire uix coepit, aspicere uidetur irruentes in se uel passim uagantes formas a natura seu magnitudine seu specie discrepantes uariasque tempestates rerum uel laetas uel turbulentas. in hoc genere est ἐπιάλτης quem publica persuasio quiescentes opinatur

---

10 Verg. Aen. VI 897   15 Verg. Aen. IIII 4   18 Verg. Aen. IIII 9

---

5 eſt *om. B*   5 *et* 8 ſōn*ū (*fuit* ı) *P*   *supra* hoc *add.* par̃ *p*   9 nec mora *B'*   10 ſet *B*   11 dıı *B*   12 *ad* defunctıſ *add.* ſcđ ıllos q ın ınfernū | ſub t̄ra eẽ dıcт̃ ut luč | regıt ıdē sp̄e arť orbe | alıo q̄ntū enı̃ ad noſ č̄ſtat | ıllıſ ſupı ſum · q̄ntū ad | ıllos ınferı. Vn̄de & tẏ|berıań aıt ėė epſam | latā a uento ab antı | podıb. q̄ hт̃. Superı · | ınferıſ ſalutē   18 ſuſpenſa *P*   20 auınt *B*   22 cępıt *PB*   25 rbolentas *B*   ẽ & ЄΠΙΛΤΗϹ *B*   26 oppınaт̃ *B*

inuadere et pondere suo pressos ac sentientes gra-
uare. his duobus modis ad nullam noscendi futuri 8
opem receptis, tribus ceteris in ingenium diuinatio-
nis instruimur. et est oraculum quidem cum in
somnis parens uel alia sancta grauisue persona seu
sacerdos uel etiam deus aperte euenturum quid aut
non euenturum, faciendum uitandumue denuntiat.
uisio est autem cum id quis uidet quod eodem 9
modo quo apparuerat eueniet. amicum peregre com-
morantem quem non cogitabat uisus sibi est reuer-
sum uidere et procedenti obuius quem uiderat uenit
in amplexus, depositum in quiete suscepit et matu-
tinus ei precator occurrit mandans pecuniae tutelam
et fidae custodiae celanda committens. somnium 10
proprie uocatur quod tegit figuris et uelat ambagi-
bus non nisi interpretatione intellegendam significa-
tionem rei quae demonstratur, quod quale sit non
a nobis exponendum est cum hoc unus quisque ex
usu quid sit agnoscat. huius quinque sunt species.
aut enim proprium aut alienum aut commune
aut publicum aut generale est. proprium est 11
cum se quis facientem patientemue aliquid somniat,
alienum cum alium, commune cum se una cum
alio, publicum est cum ciuitati foroue uel theatro
seu quibuslibet publicis moenibus actibusue triste
uel laetum quid aestimat accidisse, generale est
cum circa solis orbem lunaremue globum seu alia
sidera uel caelum omnesue terras aliquid somniat
innouatum. hoc ergo quod Scipio uidisse se retulit 12
et tria illa quae sola probabilia sunt genera prin-
cipalitatis amplectitur et omnes ipsius somnii species

---

1 ac ſentıenteſ *P*, acſen|tıentıenteſ *B* 7 uıtandūq; *B* 8 auꝉ ·c̃· *B* 9 apperuerat *B'* 10 ẽ | ſıbı *B* 11 procedente *B* obıuſ *B'* 12 ſuſcıp̃ *P* matu|tınıſ *B* 13 commendans *b* 14 comıttenſ *B* 15 uelata | bagıb; *ut uid. B'* 17 quı quale *B'* 18 a nob ñ *P* 19 uſo *ni fallor B'* 21 duplıcū *ut uid. B'* 25 męnıb; *B* 26 letū alıquıd *P* 28 ſydera *P*

attingit. est enim oraculum quia Paulus et Africanus uterque parens, sancti grauesque ambo nec alieni a sacerdotio, quid illi euenturum esset denuntiauerunt; est uisio quia loca ipsa in quibus post corpus uel qualis futurus esset aspexit; est somnium quia rerum quae illi narratae sunt altitudo tecta profunditate prudentiae non potest nobis nisi
13 scientia interpretationis aperiri. ad ipsius quoque somnii species omnes refertur. est proprium quia ad supera ipse perductus est et de se futura cognouit, est alienum quod quem statum aliorum animae sortitae sint deprehendit, commune quod eadem loca tam sibi quam ceteris eiusdem meriti didicit praeparari, publicum quod uictoriam patriae et Carthaginis interitum et Capitolinum triumphum ac sollicitudinem futurae seditionis agnouit, generale quod caelum caelique circulos conuersionisque concentum uiuo adhuc homini noua et incognita stellarum etiam ac luminum motus terraeque omnis
14 situm suspiciendo uel despiciendo concepit. nec dici potest non aptum fuisse Scipionis personae somnium quod et generale esset et publicum quia necdum illi contigisset amplissimus magistratus, immo cum adhuc ut ipse dicit paene miles haberetur. aiunt enim non habenda pro ueris de statu ciuitatis somnia nisi quae rector eius magistratusue uidisset aut quae de plebe non unus sed multi simi-
15 lia somniassent. ideo apud Homerum cum in concilio Graecorum Agamemnon somnium quod de instruendo proelio uiderat publicaret, Nestor qui non minus ipse prudentia quam omnis iuuenta uiribus iuuit exercitum, concilians fidem relatis de statu inquit publico credendum regio som-

1 Ē H oraculū *B* affrıcañ *PB* 2 ambo *om. P* 3 a *om. P* 9 referunt̃ *PB* 11 malo2ɥ *P*, ɫ alioꝝ *p*, malıo2ɥ *B* 12 ſunt *B* 13 merıtıſ *B* 15 cartagınıſ *PB*, chartaginis *p* 20 ſu|ſcıpıendo *B* 26 eius] eorum *P* 28 ſomnıaſſ& *B*

nio, quod si alter uidisset repudiaremus ut
futile. sed non ab re erat ut Scipio etsi necdum 16
adeptus tunc fuerat consulatum nec erat rector
exercitus, Carthaginis somniaret interitum cuius erat
auctor futurus audiretque uictoriam beneficio suo
publicam, uideret etiam secreta naturae uir non
minus philosophia quam uirtute praecellens. his 17
adsertis quia superius falsitatis insomniorum Ver-
gilium testem citantes eius uersus fecimus mentio-
nem eruti de geminarum somnii descriptione por-
tarum, siquis forte quaerere uelit cur porta ex ebore
falsis et e cornu ueris sit deputata, instruetur auc-
tore Porphyrio qui in commentariis suis haec in
eundem locum dicit ab Homero sub eadem diuisione
descriptum latet inquit omne uerum. hoc ta- 18
men anima cum ab officiis corporis somno
eius paululum libera est interdum aspicit,
non numquam tendit aciem nec tamen per-
uenit et cum aspicit tamen non libero et
directo lumine uidet sed interiecto uela-
mine quod nexus naturae caligantis ob-
ducit. et hoc in natura esse idem Vergilius asserit 19
dicens

aspice, namque omnem quae nunc obducta tuenti
mortales hebetat uisus tibi et humida circum
caligat nubem eripiam.

hoc uelamen cum in quiete ad uerum usque aciem 20
animae introspicientis admittit, de cornu creditur,
cuius ista natura est ut tenuatum uisui peruium sit,

---

24 Verg. Aen. II 604

---

4 cartagınıſ *B* 5 audıret *P'*, audıe|retq; *B'* uıcto|nā*** *P* 7 phylosophı$\overset{a}{*}$ *P* 8 aſſertıſ *B* 9 eıuſ *om. B* 10 deſcrıptıonē *B'* 12 deputatā *B* 13 porphıo *corr. in* porphırıo *in B* hoc ın *B* 14 humero *P'* dıuıſıonem *B'* 18 non nūquā — 19 & cū *in ras. in P* 25 umıda *P'* 28 ıntroſpıcıenteſ *B'* 29 tenuatur *B'*

eum autem a uero hebetat ac repellit optutum, ebur putatur cuius corpus ita densatum est ut ad quamuis extremitatem tenuitatis erasum nullo uisu ad ulteriora tendente penetretur.

IIII Tractatis generibus et modis ad quos somnium
Scipionis refertur, nunc ipsam eiusdem somnii men-
tem ipsumque propositum, quem Graeci σκοπόν
uocant, antequam uerba inspiciantur, temptemus
aperire et eo pertinere propositum praesentis operis
asseramus, sicut iam in principio huius sermonis ad-
struximus, ut animas bene de re publica meritorum
post corpora caelo reddi et illic frui beatitatis per-
2 petuitate nos doceat. nam Scipionem ipsum haec
occasio ad narrandum somnium prouocauit, quod
longo tempore se testatus est silentio condidisse.
cum enim Laelius quereretur nullas Nasicae statuas
in publico in interfecti tyranni remunerationem lo-
catas, respondit Scipio post alia in haec uerba sed
quamquam sapientibus conscientia ipsa
factorum egregiorum amplissimum uirtu-
tis est praemium, tamen illa diuina uirtus
non statuas plumbo inhaerentes nec trium-
phos arescentibus laureis sed stabiliora
quaedam et uiridiora praemiorum genera
desiderat. quae tamen ista sunt? inquit Lae-
3 lius. tum Scipio patimini me inquit quoniam
tertium diem iam feriati sumus et cetera qui-
bus ad narrationem somnii uenit docens illa esse
stabiliora et uiridiora praemiorum genera quae ipse
uidisset in caelo bonis rerum publicarum seruata
4 rectoribus sicut his uerbis eius ostenditur sed quo

---

1 ac repellit *praeter* llit *in ras. in P* 4 tur *in* penetretur *in ras. in B* 5 quo ſōnium *P* 7 propoſitum ut quē (quē *deletum*) q gc̄i (*supra add.* ł quē) *B* 10 adſeram *B* 12 perpetuitatiſ *B'* 15 ſilectio *B'* 16 ſtatueſ *B'* 17 renu|meratiōem *B* 26 inquit *om. B* qm̄ iā (*h. e.* quoniam iam) *B* (*deinde* iam *om. B*)

sis, Africane, alacrior ad tutandam rem publicam sic habeto: omnibus qui patriam conseruarint adiuuerint auxerint, certum esse in caelo definitum locum ubi beati aeuo sempiterno fruantur et paulo post hunc certum locum qui sit designans ait sed sic Scipio ut auus hic tuus, ut ego qui te genui, iustitiam cole et pietatem quae cum magna in parentibus et propinquis tum in patria maxima est. ea uita uia est in caelum et in hunc coetum eorum qui iam uixere et corpore laxati illum incolunt locum quem
uides significans γαλαξίαν. sciendum est enim 5
quod locus in quo sibi uidetur esse Scipio per quietem, lacteus circulus est, qui γαλαξίας uocatur, si quidem his uerbis in principio utitur ostendebat autem Carthaginem de excelso et pleno stellarum illustri et claro quodam loco et paulo post apertius dicit erat autem is splendidissimo candore inter flammas circus elucens quem uos ut a Grais accepistis orbem lacteum nuncupatis. ex quo omnia mihi contemplanti praeclara et mirabilia uidebantur. et de hoc quidem γαλαξίᾳ cum de circulis loquemur plenius disseremus.

Sed iam quoniam inter libros quos de re pu- V
blica Cicero quosque prius Plato scripserat quae differentia quae similitudo habeatur expressimus et cur operi suo uel Plato Eris indicium uel Cicero somnium Scipionis adsciuerit quidue sit ab Epicureis obiectum Platoni uel quem ad modum debilis calum-

3 conſeruauerınt *B* 4 cęlū *P* loco *B'* 6 deſıgnaſ *B'* 7 & ego *B* 11 ce*tum (*in ras. fuit* n) *B* **uıxere (*in ras. uid. fuisse* uı) *B* 13 galaxıam *PB* 15 galaxıaſ *PB* 17 cartagınē *P'B* 19 hıſ *P* 20 cırculuſ *PB* 21 gra|gıſ *B* 23 ōtēplandı *B* 24 galaxıa *PB* 31 calūpnıa *P*

nia refellatur et quibus tractatibus philosophi admisceant uel a quibus penitus excludant fabulosa retulimus adiecimusque post haec necessario genera omnium imaginum quae falso quaeque uero uidentur in somnis, ipsasque distinximus species somniorum ad quas Africani somnium constaret referri, et si Scipioni conuenerit talia somniare, et de geminis somnii portis quae fuerit a ueteribus expressa sententia, super his omnibus ipsius somnii de quo loquimur mentem propositumque signauimus et partem caeli euidenter expressimus in qua sibi Scipio per quietem haec uel uidisse uisus est uel audisse quae retulit: nunc iam discutienda nobis sunt ipsius somnii uerba, non omnia sed ut quaeque uidebun-
2 tur digna quaesitu. ac prima nobis tractandam se ingerit pars illa de numeris in qua sic ait nam cum aetas tua septenos octies solis anfractus reditusque conuerterit duoque hi numeri, quorum uterque plenus, alter altera de causa habetur, circuitu naturali summam tibi fatalem confecerint, in te unum atque in tuum nomen se tota conuertet ciuitas: te senatus, te omnes boni, te socii, te Latini intuebuntur, tu eris unus in quo nitatur ciuitatis salus, ac ne multa, dictator rem publicam constituas oportet si impias
3 propinquorum manus effugeris. plenitudinem hic non frustra numeris adsignat, plenitudo enim proprie nisi diuinis rebus supernisque non conuenit. neque enim corpus proprie plenum dixeris quod cum sui sit inpatiens effluendo, aliena est appetens hauriendo. quae si metallicis corporibus non usu ueniunt, non tamen plena illa sed uasta dicenda
4 sunt. haec est igitur communis numerorum omnium

1 phyloſophı *P* ut admıſceant t *B* 5 ıpſıſq; *B* 7 ſı *om.* *P* ſõnı|aret *B* gemını *B* 18 conuerlıt̄ (t̄ *erasa*) *B* 25 cıuıtaſ *B* 28 aſſıngnat *B* 31 ımpacıenſ *P*, ımpatıenſ *B* 34 eſt *om.* *B'*

plenitudo, quod cogitationi a nobis ad superos me-
anti occurrit prima perfectio incorporalitatis in nu-
meris, inter ipsos tamen proprie pleni uocantur
secundum hos modos, qui praesenti tractatui neces-
sarii sunt, qui aut uim obtinent uinculorum aut
corpora rursus efficiuntur aut corpus efficiunt sed
corpus quod intellegendo, non sentiendo concipias.
totum hoc ut obscuritatis deprecetur offensam, paulo
altius repetita rerum luce pandendum est.

Omnia corpora superficie finiuntur et in ipsam 5
eorum pars ultima terminatur. hi autem termini
cum sint semper circa corpora quorum termini sunt,
incorporei tamen intelleguntur. nam quo usque
corpus esse dicetur necdum terminus intellegitur,
cogitatio quae conceperit terminum corpus reliquit.
ergo primus a corporibus ad incorporea transitus 6
offendit corporum terminos et haec est prima in-
corporea natura post corpora, sed non pure nec ad
integrum carens corpore, nam licet extra corpus
natura eius sit, tamen non nisi circa corpus ap-
paret. cum totum denique corpus nominas, etiam
superficies hoc uocabulo continetur: de corporibus
eam tamen etsi non res sed intellectus sequestrat.
haec superficies sicut est corporum terminus ita lineis 7
terminatur, quas suo nomine γραμμάς Graecia no-
minauit: punctis lineae finiuntur. et haec sunt cor-
pora quae mathematica uocantur, de quibus sollerti
industria geometriae disputatur. ergo haec super- 8
ficies cum ex aliqua parte corporis cogitatur, pro
forma subiecti corporis accipit numerum linearum.

---

2 ıncorrupo|ralıtatıſ *B* 4 tractuı *B* 5 optınet *B* 8 obſcurılıtatıſ *B'* 10 ſup|fıe *B'* ıpſa *B* 12 (*post* quorum) termına *ut uid. B'* 14 ıntellıgıtur *P* 15 relınquıt *P* 16 ad ın|corporıb; *B* 17 oſtendıt *P*, ꝉ offendit *p* termınum *B'* 23 tam̄ ea *B* 25 grām̄aſ *PB* *formulas margini codicis P appictas omisi* 27 ſorlertı ındutrıa *B'* 28 geometrıcę *P*, geometrıce *B* dıſputaꝭ *PB*, ꝉ tat *p* 29 aliqua] alıa *B*

nam seu trium ut trigonum, seu quattuor ut quadratum, seu plurium sit angulorum, totidem lineis sese ad extrema tangentibus planities eius includi-
9 tur. hoc loco admonendi sumus quod omne corpus longitudinis latitudinis et altitudinis dimensionibus constat. ex his tribus in lineae ductu una dimensio est — longitudo est enim sine latitudine — planities uero quam Graeci ἐπιφάνειαν uocant, longo latoque distenditur, alto caret et haec planities quantis lineis contineatur expressimus, soliditas autem corporum constat cum his duabus additur altitudo; fit enim tribus dimensionibus impletis corpus solidum quod στερεόν uocant, qualis est tessera quae κύβος uoca-
10 tur. si uero non unius partis sed totius uelis corporis superficiem cogitare, quod proponamus esse quadratum, ut de uno quod exemplo sufficiet disputemus, iam non quattuor sed octo anguli colliguntur. quod animaduertis si super unum quadratum quale prius diximus alterum tale altius impositum mente conspicias ut altitudo quae illi plano deerat adiciatur fiatque tribus dimensionibus impletis corpus solidum quod στερεόν uocant ad imitationem
11 tesserae quae κύβος uocatur. ex his apparet octonarium numerum solidum corpus et esse et haberi si quidem unum apud geometras puncti locum obtinet, duo lineae ductum faciunt quae duobus punctis ut supra diximus coercetur, quattuor uero puncta aduersum se in duobus ordinibus bina per ordinem posita exprimunt quadri speciem, a singulis punctis in aduersum punctum eiecta linea. haec quattuor

---

1 quatuor *P* 2 plurımū *B* 3 tam|gentıb; *B* 4 ãmonendı *BP* 5 latıtudınıſ et altıtudınıſ *om.* *B* 7 fıne *B* planıeſ *B'* 8 epıphanıā *P*, epyfanıā *B* 13 ſtereon *P*, ſtrereon *B* 13 *et* 23 cuboſ *PB* 14 corporıſ uelıſ *B* 15 ponam̃ *B* 16 dıſputem̃ı *B* 17 colloguntur quı *B'* 18 si p unū *PB* 22 ſtereon *P*, ſteɼeon *B* ımmıtatıōem *B* 24 eſſet *B'* aberı *P'* 25 optın& *B* 26 facıunt quę duob; | facıunt *B* 30 eıcta *B'* quatuor *P*

ut diximus duplicata et octo facta duo quadra simi-
lia describunt quae sibi superposita additaque alti-
tudine formam cubi quod est solidum corpus effi-
ciunt. ex his apparet antiquiorem esse numerum 12
superficie et lineis ex quibus illam constare memo-
rauimus formisque omnibus. a lineis enim ascenditur
ad numerum tamquam ad priorem ut intellegatur
ex diuersis numeris linearum, quae formae geome-
tricae describantur. ipsam uero superficiem cum 13
lineis suis primam post corpora diximus incorpoream
esse naturam nec tamen sequestrandam propter per-
petuam cum corporibus societatem. ergo quod ab
hac rursus recedit, iam pure incorporeum est, nu-
meros autem hac superiores praecedens sermo pate-
fecit, prima est igitur perfectio incorporalitatis in
numeris et haec est ut diximus numerorum omnium
plenitudo. seorsum illa ut supra admonuimus ple- 14
nitudo est eorum qui aut corpus efficiant aut uim
obtineant uinculorum licet alias quoque causas qui-
bus pleni numeri efficiantur esse non ambigam.
qualiter autem octonarius numerus solidum corpus 15
efficiat ante latis probatum est. ergo singulariter
quoque plenus iure dicetur propter corporeae soliditatis
tatis effectum, sed et ad ipsam caeli harmoniam id
est concinentiam hunc numerum magis aptum esse
non dubium est cum sphaerae ipsae octo sint quae
mouentur, de quibus secuturus sermo procedet. om- 16
nes quoque partes, de quibus constat hic numerus,
tales sunt ut ex earum compage plenitudo nascatur.
est enim aut de his quae neque generantur neque
generant de monade et septem, quae qualia sint suo

2 ſibi *om.* *B* 3 cibi *P*, ſibi *B* 5 ſupficiē *B* illū *P'* 10 dixim' ñ in|corporeā *B* 11 ſequeſtradā *B'* 13 hac ſurſū *PB* 16 hęc eſſe *B'* 19 oportineant *corr. in* obtineant *in B* 22 efficiatur *B'* 24 armoniā *PB* 26 ſpęrę *B* 29 arum *corr. in* harum, *deinde in* earum *in B* t *in* naſcat̄ *in ras. in B* 30 generatur *B*, *deinde* neque generant *om.* *PB* 31 qualia ſt̄ *P*

loco plenius explicabitur, aut de duplicato eo qui et generatur et generat id est quattuor — nam hic numerus quattuor et nascitur de duobus et octo generat — aut conponitur de tribus et quinque quorum alter primus omnium numerorum impar apparuit, quinarii autem potentiam sequens tractatus
17 attinget. Pythagorici uero hunc numerum Iustitiam uocauerunt quia primus omnium ita soluitur in numeros pariter pares hoc est in bis quaterna ut nihilo minus in numeros aeque pariter pares diuisio quoque ipsa soluatur id est in bis bina. eadem quoque
18 qualitate contexitur id est bis bina bis. cum ergo et contextio ipsius pari aequalitate procedat et resolutio aequaliter redeat usque ad monadem quae diuisionem arithmetica ratione non recipit, merito propter aequalem diuisionem Iustitiae nomen accepit, et quia ex supra dictis omnibus apparet quanta et partium suarum et seorsum sua plenitudine nitatur iure plenus uocatur.

VI Superest ut septenarium quoque numerum plenum iure uocitandum ratio in medio constituta persuadeat. ac primum hoc transire sine admiratione non possumus quod duo numeri qui in se multiplicati uitale spatium uiri fortis includerent ex pari et impari constiterunt. hoc enim uere perfectum est quod ex horum numerorum permixtione generatur. nam impar numerus mas et par femina uocatur, item arithmetici imparem patris et parem matris
2 appellatione uenerantur. hinc et Timaeus Platonis fabricatorem mundanae animae deum partes eius ex

1 eo *om.* *B* 2 generantur *B*, *deinde* & *om.* *B′* 3 quatuor *P* 5 apparuıt & *B* 6 ſequeſ *B′* 7 phytagorıcı *P*, pıtagorıcı *B* 9 pares] paret *B′* 11 id est] ıđ *P*, *om.* *B*, *deinde* ın bıſ bona *B* 12 ęqualıtate *B* 13 contexıo *P′B* 14 moadem *B′* 15 dıuıſıoē *B′* arıtmetıca ratıoēm *B* 18 deorſū *B* 22 traſſıre *B* āmıratıone *BP* 25 ınparı *B* 26 orum *corr. in* eorum *in* *B* ꝑmıxtıoēm *B* 27 parſ *B′* 29 ap|pellatıoēm *B* thımeuſ *P*, tımeuſ *B* 30 humanę *supra add.* † mundanę *B*

pari et impari id est duplari et triplari numero inter-
texuisse memorauit ita ut a duplari usque ad octo, a
triplari usque ad uiginti septem staret alternatio mu-
tuandi. hi enim primi cubi utrimque nascuntur si qui- 3
dem a paribus bis bina quae sunt quattuor superficiem
faciunt, bis bina bis quae sunt octo corpus solidum
fingunt, a dispari uero ter terna quae sunt nouem
superficiem reddunt et ter terna ter id est ter no-
uena quae sunt uiginti septem primum aeque cubum
alterius partis efficiunt. unde intellegi datur hos
duos numeros, octo dico et septem, qui ad multipli-
cationem annorum perfecti in re publica uiri con-
uenerunt, solos idoneos ad efficiendam mundi ani-
mam iudicatos quia nihil post auctorem potest esse
perfectius. hoc quoque notandum est quod superius 4
adserentes communem numerorum omnium digni-
tatem antiquiores eos superficie et lineis eius om-
nibusque corporibus ostendimus, procedens autem
tractatus inuenit numeros et ante animam mundi
fuisse quibus illam contextam augustissima Timaei
ratio naturae ipsius conscia testis expressit. hinc 5
est quod pronuntiare non dubitauere sapientes ani-
mam esse numerum se mouentem. nunc uideamus
cur septenarius numerus suo seorsum merito plenus
habeatur. cuius ut expressius plenitudo noscatur
primum merita partium de quibus constat, tum de-
mum quid ipse possit inuestigemus. constat septe- 6
narius numerus uel ex uno et sex uel ex duobus et
quinque uel ex tribus et quattuor. singularum com-
pagum membra tractemus, ex quibus fatebimur
nullum alium numerum tam uaria esse maiestate

---

1 ınparı *B* 1 *et* 2 trıprarı *B'* 3 altereantıo *B'* 4 hıı *B* cıbı *P'* 5 bıſ bını *PB* quatuor *P* 8 reddunt *om.* *B* 9 cıbū *P* 10 efficıuntur *B* ıntellegendı *B'* 13 ſodoſ *ut uid.* *B'* 14 quia] qua *B* 16 aſſerenteſ *B* omnium *in ras. in B* 18 precedenſ *P* 20 *ad* augustissimi *add.* † a *p* thımeı *P*, tımeı *B* 29 quatuor *P*.

7 fecundum. ex uno et sex compago prima conponi-
tur. unum autem quod μονάς id est unitas dicitur
et mas idem et femina est, par idem atque impar,
ipse non numerus sed fons et origo numerorum.
8 haec monas initium finisque omnium neque ipsa
principii aut finis sciens ad summum refertur deum
eiusque intellectum a sequentium numero rerum et
potestatum sequestrat, nec in inferiore post deum
gradu frustra eam desideraueris. haec illa est mens
ex summo enata deo, quae uices temporum nesciens
in uno semper quod adest consistit aeuo, cumque
utpote una non sit ipsa numerabilis, innumeras ta-
men generum species et de se creat et intra se con-
9 tinet. inde quoque aciem paululum cogitationis in-
clinans hanc monadem repperies ad animam referri.
anima enim aliena a siluestris contagione materiae
tantum se auctori suo ac sibi debens simplicem sor-
tita naturam cum se animandae inmensitati uniuersi-
tatis infundat, nullum init tamen cum sua unitate
diuortium. uides ut haec monas orta a prima rerum
causa usque ad animam ubique integra et semper
10 indiuidua continuationem potestatis obtineat. haec
de monade castigatius quam se copia suggerebat.
nec te remordeat quod cum omni numero praeesse
uideatur, in coniunctione praecipue septenarii prae-
dicetur: nulli enim aptius iungitur monas incorrupta
11 quam uirgini. huic autem numero id est septenario
adeo opinio uirginitatis inoleuit ut Pallas quoque
uocitetur. nam uirgo creditur quia nullum ex se
parit numerum duplicatus qui intra denarium co-

---

1 foecundũ *P* *inter* fecundum *et* ex *add.* ·|· (*hoc est* id eſt) *B* cōponit *B* 2 mo|naſ *P* 3 par* (*fuit* ſ) *B* 4 sed] ſ& *B* 9 eã fruſtra *P* 10 nata *B* 13 gñũ *in ras. in B* contineat *P'* 15 mona *B* reperieſ *P* poſſe referri *P* 18 andę *in* animandę *in ras. in B* 22 optineat *B* 23 copiã *B* 24 terremor|deat *B* 25 coniuntione *P*, c̃|iuntioẽ (iunt *in ras.*, c̆ *add. man. alt.*) *B* 28 oppinio *corr. ex* optineo *in B* 29 ex se parit] ex parte *B*

artetur, quem primum limitem constat esse numero-
rum: Pallas ideo quia ex solius monadis fetu et mul-
tiplicatione processit sicut Minerua sola ex uno pa-
rente nata perhibetur. senarius uero qui cum uno 12
coniunctus septenarium facit, uariae ac multiplicis
religionis et potentiae est. primum quod solus ex
omnibus numeris qui intra decem sunt de suis par-
tibus constat. habet enim medietatem et tertiam
partem et sextam partem et est medietas tria, tertia
pars duo, sexta pars unum, quae omnia simul sex
faciunt. habet et alia suae uenerationis indicia sed
ne longior faciat sermo fastidium, unum ex omnibus
eius officium persequemur quod ideo praetulimus
quia hoc commemorato non senarii tantum sed et sep-
tenarii pariter dignitas adstruetur. humano partui 14
frequentiorem usum nouem mensium certo numerorum
modulamine natura constituit sed ratio sub adsciti
senarii numeri multiplicatione procedens etiam sep-
tem menses conpulit usurpari. quam breviter ab- 15
soluteque dicemus. duos esse primos omnium nu-
merorum cubos id est a pari octo ab impari uiginti
septem et esse imparem marem, parem feminam
superius expressimus. horum uterque si per sena-
rium numerum multiplicetur efficiunt dierum nume-
rum qui septem mensibus explicantur. coeant enim 16
numeri, mas ille qui memoratur et femina, octo
scilicet et uiginti septem, pariunt ex se quinque et
triginta: haec sexies multiplicata creant decem et
ducentos, qui numerus dierum mensem septimum
claudit. ita est ergo natura fecundus hic numerus
ut primam humani partus perfectionem quasi arbiter
quidam maturitatis absoluat. discretio uero sexus 17
futuri sicut Hippocrates refert sic in utero dinosci-
tur. aut enim septuagesimo aut nonagesimo die

2 fletu *B* 8 meditatē *B* 13 officiū * * *P* 15 aſſtruetur *B* 17 ſ& *B* aſciti *P* 21 cyboſ *P* 22 inparē *B* feminē *P′* 29 nuīs (*h. e.* numeriſ) *B* 32 maturitateſ *P′* 33 hipochrateſ *P*, ypocrateſ *B*

conceptus mouetur. dies ergo motus quicumque fue-
rit de duobus ter multiplicatus aut septimum aut
18 nonum explicat mensem. haec de prima septenarii
copulatione libata sint. secunda de duobus et quin-
que est. ex his dyas quia post monada prima est,
primus est numerus. haec ab illa omnipotentia
solitaria in corporis intellegibilis lineam prima de-
fluxit, ideo et ad uagas stellarum et luminum sphae-
ras refertur quia hae quoque ab illa quae ἀπλανής
dicitur in numerum scissae et in uarii motus con-
trarietatem retortae sunt. hic ergo numerus cum
quinario aptissime iungitur cum hic ad errantes ut
diximus, ad caeli zonas ille referatur sed ille ratione
19 scissionis, hic numero. illa uero quinario numero
proprietas excepta potentiae ultra ceteras eminentis
euenit quod solus omnia quaeque sunt quaeque ui-
dentur esse conplexus est. esse autem dicimus in-
tellegibilia, uideri esse corporalia omnia seu diuinum
corpus habeant seu caducum. hic ergo numerus
20 simul omnia et supera et subiecta designat. aut
enim deus summus est aut mens ex eo nata in qua
rerum species continentur aut mundi anima quae
animarum omnium fons est aut caelestia sunt usque
ad nos aut terrena natura est, et sic quinarius rerum
21 omnium numerus impletur. de secunda septenarii
numeri coniunctione dicta haec pro affectatae bre-
uitatis necessitate sufficiunt, tertia est de tribus et
22 quattuor quae quantum ualeat reuoluamus. geo-
metrici corporis ab impari prima planities in tribus
lineis constat, his enim trigonalis forma concluditur,
23 a pari uero prima in quattuor inuenitur. item sci-

---

1 fuerit *om.* *P* 5 monadem *P* 6 numerſ *B'* 7 intellegılıb; *B* 8 ſperaſ *B* 9 ę *corr.* *in* hę *in* *B* aplaneſ *PB* 11 hıc ergo dıaſ | nūſ *B* 13 caelıſ *P'* honaſ *B'* 14 ſcıſſıoneſ *P'* 17 complexuſ *P* eſſe *ante* autem *corr. ut uid. ex* eſt *in* *B* 20 & omnıa *P'* 26 dıſta *P'* affatatę *B'* 27 *ad* sufficıunt *add.* ↑ ant p 28 *et* 31 quatuor *P* geometrıcıſ *P'* 29 ınparı *B*

mus secundum Platonem id est secundum ipsius ueritatis arcanum illa forti inter se uinculo conligari quibus interiecta medietas praestat uinculi firmitatem. cum uero medietas ipsa geminatur, ea quae extima sunt non tenaciter tantum sed etiam insolubiliter uinciuntur. primo ergo ternario contigit numero ut inter duo summa medium quo uinciretur acciperet, quaternarius uero duas medietates primus
omnium nactus est. quas ab hoc numero deus mun- 24
danae molis artifex conditorque mutuatus insolubili inter se uinculo elementa deuinxit, sicut in Timaeo Platonis adsertum est non aliter tam controuersa sibi ac repugnantia et naturae communionem abnuentia permisceri terram dico et ignem potuisse et per tam iugabilem conpetentiam foederari nisi duobus mediis aeris et aquae nexibus uincirentur.
ita enim elementa inter se diuersissima opifex tamen 25
deus ordinis oportunitate conexuit ut facile iungerentur. nam cum binae essent in singulis qualitates, talem uni cuique de duabus alteram dedit ut in eo cui adhaereret cognatam sibi et similem repperiret.
terra est sicca et frigida, aqua uero frigida et 26
humecta est. haec duo elementa licet sibi per siccum humectumque contraria sint, per frigidum tamen commune iunguntur. aer humectus et calidus est et cum aquae frigidae contrarius sit calore, conciliatione tamen socii copulatur humoris. super hunc ignis cum sit calidus et siccus, humorem quidem aeris respuit siccitate sed conectitur per socie-
tatem caloris. et ita fit ut singula quaeque elemen- 27

---

2 collıgarı *B* 3 uıncolıſ *nt fallor P′* 5 &ıā | ſolubılıter *P* 6 contıngıt *B* 7 ſūma *in ras. in B* 11 tımeo *PB* 12 aſſertū *B* 14 promıſcırı *corr. in* promıſcerı (*supra add.* ł permıſcerı) *B* et *om. P* 15 fęterarı *corr. in* fęderarı *in B* 20 duobuſ *PB* altera *B* 21 herer& *B* 23 umecta *P′* 24 umectūque *P′*, tūq; *in* humec|tūq; *in ras. in B* 25 umectuſ *P′* 26 callıduſ *P* 27 umorıſ *P′* 28 umorē *P′*

torum duo sibi hinc inde uicina singulis qualitatibus
uelut quibusdam amplectantur ulnis, aqua terram
frigore, aerem sibi nectit humore; aer aquae hu-
mecto simili et igni calore sociatur; ignis aeri mi-
scetur ut calido, terrae iungitur siccitate; terra ignem
28 sicco patitur, aquam frigore non respuit. haec
tamen uarietas uinculorum, si elementa duo forent,
nihil inter ipsa firmitatis habuisset; si tria, minus
quidem ualido aliquo tamen nexu uincienda nodaret,
inter quattuor uero insolubilis conligatio est cum
duae summitates duabus interiectionibus uinciuntur,
quod erit manifestius si in medio posuerimus ipsam
continentiam sensus de Timaeo Platonis excerptam.
29 dinini decoris inquit ratio postulabat talem
fieri mundum qui et uisum pateretur et
tactum. constabat autem neque uideri ali-
quid posse sine ignis beneficio neque tangi
sine solido et solidum nihil esse sine terra.
30 unde omne mundi corpus de igne et terra
instituere fabricator incipiens uidit duo
conuenire sine medio colligante non posse
et hoc esse optimum uinculum quod et se
pariter et a se liganda deuinciat, unam
uero interiectionem tunc solum posse suffi-
cere cum superficies sine altitudine uin-
cienda est, at ubi artanda uinculis est alta
dimensio, nodum nisi gemina interiectione
31 non conecti. inde aerem et aquam inter
ignem terramque contexuit et ita per om-
nia una et sibi conueniens iugabilis com-
petentia cucurrit elementorum diuersitatem

---

3 umore *P'* umecto *P*, humecto *p*, ł humore *supra add.* *p*, humectoſ *B* 4 ſimiliter *B* 7 si] ſic *B* foreſ *B'* 8 haberent *B* 10 quatuor *P* conligatieſt *P'*, colligationem cum *B* 11 uincuntur qui *B'* 13 timeo *PB* exceptam *P* 16 aliquit *B* 19 mundi omne *P* 20 incipieſ *P'* duoſ *B* 26 at] Ad *B* 27 *ad* nodū *add.* ł nondū *p* 28 connecti *P'* 30 c̄ptentia *B* 31 occurrit *P*

ipsa differentiarum aequalitate consocians.
nam quantum interest inter aquam et aerem causa 32
densitatis et ponderis, tantundem inter aerem et
ignem est, et rursus quod interest inter aerem et
aquam causa leuitatis et raritatis hoc interest inter
aquam et terram, item quod interest inter terram
et aquam causa densitatis et ponderis hoc interest
inter aquam et aerem et quod inter aquam et aerem,
hoc inter aerem et ignem, et contra quod interest
inter ignem et aerem tenuitatis leuitatisque causa
hoc inter aerem et aquam est et quod est inter
aerem et aquam hoc inter aquam intellegitur et
terram. nec solum sibi uicina et cohaerentia com- 33
parantur sed eadem alternis saltibus custoditur ae-
qualitas, nam quod est terra ad aerem, hoc est
aqua ad ignem et quotiens uerteris, eandem reppe-
ries iugabilem competentiam: ita ex ipso quo inter
se sunt aequabiliter diuersa sociantur. haec eo dicta 34
sunt ut aperta ratione constaret neque planitiem
sine tribus neque soliditatem sine quattuor posse
uinciri. ergo septenarius numerus geminam uim
optinet uinciendi quia ambae partes eius uincula
prima sortitae sunt, ternarius cum una medietate,
quaternarius cum duabus. hinc in alio loco eiusdem
somnii Cicero de septenario dicit qui numerus rerum omnium fere nodus est. item omnia corpora 35
aut mathematica sunt alumna geometriae aut talia
quae uisum tactumue patiantur. horum priora tribus
incrementorum gradibus constant. aut enim linea
eicitur ex puncto aut ex linea superficies aut ex
planitie soliditas. altera uero corpora quattuor ele-

2 Nam quantum *praeter* N *in ras. in B* causã *B'* 3 tandūdē *B* 13 c̄paranᷓ *B* 16 ueterıſ *P'* reperıeſ *P'* 17 c̄petentıā *B* 18 aequalıter *PB* 19 c̄ſtret *B* planıtıe *B* 20 quatuor *P* 21 ſepterıuſ *P'* 23 terrınarıuſ *B'* 25 ſepterıo *P'* 28 ıntactūue *ut uid. P'* patıuntur *B'* 29 conſtat *B'* 30 eıcıuntur *B'* 31 *et* p. 492, 5 *et* 6 quatuor *P*

mentorum conlato tenore in robur substantiae cor-
36 pulentae concordi concretione coalescunt. nec non
omnium corporum tres sunt dimensiones, longitudo
latitudo profunditas. termini adnumerato effectu
ultimo quattuor, punctum linea superficies et ipsa
soliditas. item cum quattuor sint elementa ex qui-
bus constant corpora: terra aqua aer et ignis, tribus
sine dubio interstitiis separantur. quorum unum
est a terra usque ad aquam, ab aqua usque ad aerem
37 sequens, tertium ab aere usque ad ignem. et a
terra quidem usque ad aquam spatium N e c e s s i t a s
a physicis dicitur quia uincire et solidare creditur
quod est in corporibus lutulentum, unde Homericus
censor cum Graecis inprecaretur u o s o m n e s inquit
i n t e r r a m e t a q u a m r e s o l u a m i n i in id dicens
quod est in natura humana turbidum quo facta est
38 homini prima concretio. illud uero quod est inter
aquam et aerem H a r m o n i a dicitur id est apta et
consonans conuenientia quia hoc spatium est quod
superioribus inferiora conciliat et facit dissona con-
39 uenire. inter aerem uero et ignem O b o e d i e n t i a
dicitur quia sicut lutulenta et grauia superioribus
necessitate iunguntur ita superiora lutulentis oboe-
dientia copulantur harmonia media coniunctionem
40 utriusque praestante. ex quattuor igitur elementis
et tribus eorum interstitiis absolutionem corporum
constare manifestum est. ergo hi duo numeri tria
dico et quattuor tam multiplici inter se cognationis
necessitate sociati efficiendis utrisque corporibus
41 consensu ministri foederis obsecuntur. nec solum

---

1 collato *B* fenore *PB*, † tenore *add. p* 5 *ante* punctum *add.* ſunt *B* 6 ıtaſ *in* ſolıdıtaſ *in ras. in B* cum *om. B′* 7 conſtat *P′* 12 fıſıcıſ *B* 13 homerıcum *ni fallor B′* 16 quod facta *PB* 18 armonıa *PB* 19 quod *om. B* 21 obędıentıa *P*, obedıentıa *B* 23 oboedıentıa *P*: obedıentıa *B* 24 armonıa *PB* 25 utrıſque *P* 25 *et* 28 quatuor *P* 27 c̄ſtrare *B* 30 fędeꝛıſ *B* obſequuntur *P*

explicandis corporibus hi duo numeri conlatiuum praestant fauorem sed quaternarium quidem Pythagorei quem *τετρακτύν* uocant adeo quasi ad perfectionem animae pertinentem inter arcana uenerantur ut ex eo et iuris iurandi religionem sibi fecerint

οὐ μὰ τὸν ἁμετέρᾳ ψυχᾷ παραδόντα τετρακτύν.
per qui nostrae animae numerum dedit ipse quaternum.

ternarius uero adsignat animam tribus suis partibus 42
absolutam quarum prima est ratio quam *λογιστικόν* appellant, secunda animositas quam *θυμικόν* uocant, tertia cupiditas quae *ἐπιθυμητικόν* nuncupatur. item 43
nullus sapientum animam ex symphoniis quoque musicis constitisse dubitauit. inter has non paruae potentiae est quae dicitur *διὰ πασῶν*. haec constat ex duabus id est *διὰ τεσσάρων* et *διὰ πέντε*, fit autem *διὰ πέντε* ex hemiolio et fit *διὰ τεσσάρων* ex epitrito et est primus hemiolius tria et primus epitritus quattuor. quod quale sit suo loco planius exsequemur. ergo ex his duobus numeris constat 44
διὰ τεσσάρων et *διὰ πέντε*. ex quibus *διὰ πασῶν* symphonia generatur, unde Vergilius nullius disciplinae expers plene et per omnia beatos exprimere uolens ait

---

1 explıcandıſ — 2 quaternarıūm *in ras. in B* collatıuū *B* 2 pytagoreı *B* 3 ΤΕΤΡΑΚΤΥΗ *P*, ΤΕΤΡΛCΤΙΝ *B* 5 relıgonem *P'* 6 ΛΜΕΤΕ|ΡΛ *B* ΨΥΧΑΙ·ΤΙΑΡΑΤΟΝΤΛ· *P*, ΫΫΧΑΙ ΠΑΡΑΑΟΝΤΑ *B* ΤΕΤRΑ|ΡΚΤΙΝ *B* 7 quıſ *B'*, ·s· nr̃s *add. b* ıpſe *B*: eē *P*, *cetera uersiculi uerba ut in textu sunt in BP leguntur: 'nescio cuius nugatoris' esse dixit Gronouius, mihi non magis nugatoria uidentur quam ceterae ineptiae* 9 aſſignat *B* 10 logıſtıcon *PB* 11 thımıcon *PB* 12 epythymetıcon *P*, epytımetıc̃ *B* 13 anımaſ *B'* ſı̄phonııſ *B* 14 ſı *in* muſıcıſ *in ras. trium litt. in B* 15 *et* 21 dıa paſon *PB* 16 dıa teſaron *P*, dıa teſſıron *corr. ex* dıateſſıroſ *B* dıa pente *bis PB* 17 emıolıo *PB'* dıa teſſaron *P*, dıateſſeron *B* 18 emıolıuſ *B* 20 exequemur *B* 21 dıateſſaron *P*, dıateſſe | ſaron *B* dıapente *PB* 22 ſımphonıa *B* 23 erſ *in* experſ *in ras. in B*

o terque quaterque beati.
45 haec de partibus septenarii numeri sectantes compendia diximus. de ipso quoque pauca dicemus. hic numerus ἑπτάς nunc uocatur antiquato usu primae litterae, apud ueteres enim σεπτάς uocitabatur quod Graeco nomine testabatur uenerationem debitam numero. nam primo omnium hoc numero anima mundana generata est sicut Timaeus Platonis edo-
46 cuit. monade enim in uertice locata terni numeri ab eadem ex utraque parte fluxerunt, ab hac pares, ab illa impares id est post monadem a parte altera duo inde quattuor deinde octo, ab altera uero parte tria deinde nouem et inde uiginti septem, et ex his numeris facta contextio generationem animae im-
47 perio creatoris effecit. non parua ergo hinc potentia numeri huius ostenditur quia mundanae animae origo septem finibus continetur, septem quoque uagantium sphaerarum ordinem illi stelliferae et omnes continenti subiecit artifex fabricatoris prouidentia, quae et superioris rapidis motibus obuiarent et inferiora
48 omnia gubernarent. lunam quoque quasi ex illis septimam numerus septenarius mouet cursumque eius ipse dispensat. quod cum multis modis pro-
49 betur ab hoc incipiat ostendi. luna octo et uiginti prope diebus totius zodiaci ambitum conficit. nam etsi per triginta dies ad solem a quo profecta est remeat, solos tamen fere uiginti octo in tota zodiaci circumitione consumit, reliquis solem qui de loco in quo eum reliquit accesserat conprehendit.
50 sol enim unum de duodecim signis integro mense

1 Verg. Aen. I 94

2 hęc cū de *B* 3 dıxerımuſ *B* quoque *deletum in B* 4 eptaſ *PB* nunc *in ras. in P: uid. fuisse* non uſuſ *P'* 5 ſeptaſ *PB* 7 homınum *ut uid. B'* 8 platonıſ tımeuſ *B* e *in* edocuit *in ras. in B* 13 ex * hıſ (*fuit* e *in ras.*) *B* 18 ſpera2̶4 *B* 20 superiori *p* 22 numerıſ *B* 27 XXVIIII *B* 30 duocım *B'*

metitur. ponamus ergo sole in prima parte arietis
constituto ab ipsius ut ita dicam orbe emersisse
lunam, quod eam nasci uocamus: haec post uiginti
septem dies et horas fere octo ad primam partem
arietis redit sed illic non inuenit solem, interea
enim et ipse progressionis suae lege ulterius acces-
sit et ideo ipsa necdum putatur eo unde profecta
fuerat reuertisse, quia oculi nostri tunc nou a prima
parte arietis sed a sole eam senserant processisse:
hunc ergo diebus reliquis id est duobus plus minusue
consequitur et tunc orbi eius denuo succedens ac
denuo inde procedens rursus dicitur nasci. inde fere 51
numquam in eodem signo bis continuo nascitur nisi
in geminis ubi hoc non numquam euenit quia dies
in eo sol duos supra triginta altitudine signi mo-
rante consumit, rarissimo in aliis si circa primam
signi partem a sole procedat. huius ergo uiginti 52
octo dierum numeri septenarius origo est. nam si
ab uno usque ad septem quantum singuli numeri
exprimunt tantum antecedentibus addendo procedas,
inuenies uiginti octo nata de septem. hunc etiam 53
numerum qui in quater septenos aequa sorte dige-
ritur ad totam zodiaci latitudinem emetiendam re-
metiendamque consumit. nam septem diebus ab
extremitate septemtrionalis orae oblique per latum
meando ad medietatem latitudinis peruenit qui locus
appellatur eclipticus, septem sequentibus a medio
ad imum australe delabitur, septem aliis rursus ad

---

1 ſolem *B* arıetı *P* 2 conſtıtutum *B* orbem *B* 3 poſt ** uıgıntı octo et *P*, poſt uıgıntı dıeſ octo et *B* 4 horaſ fere septē *PB* 5 ınuenıeſ *B* 8 fuerıt *B* 9 ſenſerat *B* 10 hunc] hęc *B* 13 ſıngno *B'* 14 mınıſ *in* gemınıſ *in ras. in B* non *om. B'* ue *in* euenıt *in ras. in B* 16 conſummıt *B'* rarıſımo *P* 20 procedanſ *B'* 21 na (*ante* de) *P*, soi *add. p*, nata *corr. ex* natam *B* 22 quater *corr. ex* quater *in B* 23 zodıacı * *P* emtıandam remtıendamque (remedıendamq; *P*) *B'* 25 horę *B* 26 loco *B* 27 ecly *in* eclyptıcuſ *in ras in P* 28 ſeptem & alııſ *B*

medium obliquata conscendit, ultimis septem septen-
trionali redditur summitati. ita isdem quater septenis
diebus omnem zodiaci et longitudinem et latitudinem
54 circum perque discurrit. similibus quoque dispensa-
tionibus hebdomadum luminis sui uices sempiterna
lege uariando disponit. primis enim septem usque
ad medietatem uelut diuisi orbis excrescit et διχό-
τομος tunc uocatur, secundis orbem totum rena-
scentes ignes colligendo iam complet et plena tunc
dicitur, tertiis διχότομος rursus efficitur cum ad
medietatem decrescendo contrahitur, quartis ultima
55 luminis sui diminutione tenuatur. septem quoque
permutationibus quas φάσεις uocant toto mense di-
stinguitur: cum nascitur, cum fit διχότομος, et cum
fit ἀμφίκυρτος, cum plena, et rursus ἀμφίκυρτος, ac
denuo διχότομος, et cum ad nos luminis uniuersitate
56 priuatur. ἀμφίκυρτος est autem cum supra dia-
metrum dichotomi antequam orbis conclusione cin-
gatur uel de orbe iam minuens inter medietatem ac
plenitudinem insuper mediam luminis curuat emi-
57 nentiam. sol quoque ipse de quo uitam omnia mu-
tuantur septimo signo uices suas uariat. nam a
solstitio hiemali ad aestiuum solstitium septimo per-
uenit signo et a tropico uerno usque ad auctumnale
58 tropicum septimi signi peragratione perducitur. tres
quoque conuersiones lucis aetheriae per hunc nume-
rum constant. est autem prima maxima, secunda
media, minima est tertia. et maxima est anni se-

---

2 hıſdem *B* 3 ſo *deletum ante* zodıacı *in B* 5 ebdomadū *P*, epdomadū *B* ſempterna *B'* 7 dıchotonoſ *corr. in* dıchotomoſ *B*, dıchotomoſ *P*: *lunae figuras margini codicis P deinceps appictas omisi* 10 dıchotomoſ *B* 12 ſuı * ımmınutıone *P*, ſuı dımmunıtıone *B'* 13 faſiſ *PB* 14 dıchotomoſ cū fıt *BP* 15 *bis* AMphıCYRtoſ *P*, AMPħYCYRTOC (*deletis quae priori praecedunt* AMPLI) *B* 16 dıchotomoſ *PB* & cū annoſ *B'* 17 amphıcyrtoſ *P*, Amphıſırtoſ *B* 19 uel *om. P* 23 hemalı *B'* ſolſtıtıum *om. P* 24 autumnale *BP* 25 ſıgnı *om. P* 28 medıa *om. P'*

cundum solem, media mensis secundum lunam, minima diei secundum ortum et occasum. est uero una quaeque conuersio quadripartita et ita constat septenarius numerus id est ex tribus generibus conuersionum et ex quattuor modis quibus una quaeque conuertitur. hi sunt autem quattuor modi: fit enim prima humida deinde calida inde sicca et ad ultimum frigida. et maxima conuersio id est anni 60 humida est uerno tempore, calida aestiuo, sicca autumno, frigida per hiemem. media autem conuersio mensis per lunam ita fit ut prima sit hebdomas humida quia nascens luna humorem adsolet concitare, secunda calida adolescente in eadem luce de solis aspectu, tertia sicca quasi plus ab ortu remota, quarta frigida deficiente iam lumine. tertia uero conuersio quae est diei secundum ortum et occasum ita disponitur quod humida sit usque ad primam de quattuor partibus partem diei, calida usque ad secundam, sicca usque ad tertiam, quarta iam frigida. oceanus quoque in incremento suo hunc numerum 61 tenet. nam primo nascentis lunae die fit copiosior solito, minuitur paulisper secundo, minoremque eum uidet tertius quam secundus et ita decrescendo ad diem septimum peruenit. rursus octauus dies manet septimo par et nonus fit similis sexto, decimus quinto et undecimus fit quarto par tertioque duodecimus et tertius decimus similis fit secundo, quar-

---

3 quadrıptıta *P et corr. ex* quadraptıta *B* 4 ſeptenuſ *P* numerıſ *B'* generıbuſ *om. P* cũuerſionũ *B'* 5 quatuor *P* 9 umıda *P* uernaͦẹṣṭ *P* automno *P'* 10 frıgıdam per ıgnem ıemem *corr. in* frıgıda per hıemem *in B* 11 *prior* ſ *in* menſıſ *in ras. in P* hepdomaſ *B* 12 umıda *P'* nacenſ *P*, naſceſ *B'* umorem *P'* aſſolet *B* 13 ın ea ıam luce *P* 14 ſole *B* aſpectuſ *P'* ortu *B* 17 umıda *P'* 20 Occeanuſ *B* 23 decreſcendo * (*fuit ut uid.* ꝙ) *P* 24 ruſuſ *P'* 26 et *post* quınto *om. B* parſ *B'* 27 et *om. B*, *deinde* tertı * uſ decımus *P*

tus decimus primo. tertia uero hebdomas eadem
62 facit quae prima, quarta eadem quae secunda. hic denique est numerus qui hominem concipi formari edi uiuere ali ac per omnes aetatum gradus tradi senectae atque omnino constare facit. nam ut illud taceamus quod uterum nulla ui seminis occupatum hoc dierum numero natura constituit uelut decreto exonerandae mulieris uectigali mense redeunte purgari, hoc tamen praetereundum non est quia semen quod post iactum sui intra horas septem non fuerit in effusionem relapsum haesisse in uitam pronuntia-
63 tur. uerum semine semel intra formandi hominis monetam locato hoc primum artifex natura molitur ut die septimo folliculum genuinum circumdet humori ex membrana tam tenui qualis in ouo ab exteriore testa clauditur et intra se claudit liquorem.
64 hoc cum a physicis deprehensum sit, HIPPOCRATES quoque ipse qui tam fallere quam falli nescit experimenti certus adseruit, referens in LIBRO qui DE NATVRA PVERI inscribitur tale seminis receptaculum de utero eius eiectum quam septimo post conceptum die intellexerat. mulierem enim semine non effuso ne grauida maneret, orantem imperauerat saltibus concitari aitque septimo die saltum septimum eiciendo cum tali folliculo qualem supra rettulimus
65 suffecisse conceptui. haec Hippocrates. STRATON Peripateticus et DIOCLES Carystius per septenos dies concepti corporis fabricam hac obseruatione dispensant ut hebdomade secunda credant guttas

19 p. 236, l. 24 ed. Francof.

1 ebdomaſ *P*, epdomaſ *B* 2 facıt *om.* *P* 3 numerıſ *B′*, numeruſ ē *P* concıpıtur *ni fallor* *P′* 7 nuoꝶ *B* 15 membra nata tenuı *B′* uuo *B′* 17 phı|ſıcıſ *B* 19 aſſeruıt *B* 21 quale *B*, quā *P*, ‡ quale *add.* *p* 23 ınpauerat *B* 24 ſaltū ſeptımā *P′* 25 retulımuſ *B* 26 hyppocrateſ *P*, hıpocrateſ *B* Sraton *B* 27 carıſtıuſ *B* 29 *post* dıſpenſant *del.* guttā ſanguı| *in* *B* ebdomade *P*, epdomade *B* gutaſ *P′*, guttā *B′*

sanguinis in superficie folliculi de quo diximus ap-
parere, tertia demergi eas introrsum ad ipsum con-
ceptionis humorem, quarta humorem ipsum coagu-
lari ut quiddam uelut inter carnem ac sanguinem
liquida adhuc soliditate conueniat, quinta uero inter-
dum fingi in ipsa substantia humoris humanam figu-
ram magnitudine quidem apis sed ut in illa breui-
tate membra omnia et designata totius corporis
liniamenta consistant. ideo autem adiecimus inter- 66
dum quia constat quotiens quinta hebdomade fin-
gitur designatio ista membrorum, mense septimo
maturari partum. cum autem nono mense absolutio
futura est, si quidem femina fabricatur, sexta heb-
domade membra iam diuidi: si masculus septima.
post partum uero utrum uicturum sit quod effusum 67
est, an in utero sic praemortuum ut tantum modo
spirans nascatur, septima hora discernit. ultra hunc
enim horarum numerum quae praemortua nascuntur
aeris halitum ferre non possunt: quem quisquis
ultra septem horas sustinuerit, intellegitur ad ui-
tam creatus, nisi alter forte, qualis perfectum po-
test, casus eripiat. item post dies septem iactat 68
reliquias umbilici, et post bis septem incipit ad
lumen uisus eius moueri et post septies septem
libere iam et pupulas et totam faciem uertit ad
motus singulos uidendorum. post septem uero men- 69
ses dentes incipiunt mandibulis emergere, et post
bis septem sedet sine casus timore: post ter sep-
tem sonus eius in uerba prorumpit, et post qua-
ter septem non solum stat firmiter sed et incedit:
post quinquies septem incipit lac nutricis horrescere,
nisi forte ad patientiam longioris usus continuata
consuetudine protrahatur. post annos septem dentes 70

---

2 dımergı *B* 6 umorıſ *P'* 7 magnıtudınē *B* ſet *B'* 8 menbra *P* 10 ebdomade *P*, epdomade *B* 13 ebdomade *PB* 14 ıam *om. P* 15 uıtu *P'* 19 alıtum *PB* 22 *post* ıactat *del.* ın *in B* 30 *post* ſtat *del.* ın *in B*

qui primi emerserant aliis aptioribus ad cibum soli-
dum nascentibus cedunt, eodemque anno [id est se-
ptimo] plene absoluitur integritas loquendi: unde
et septem uocales literae a natura dicuntur inuentae,
licet Latinitas easdem modo longas modo breues
pronuntiando quinque pro septem tenere maluerit,
apud quos tamen, si sonos uocalium non apices nu-
71 meraueris, similiter septem sunt. post annos autem
bis septem ipsa aetatis necessitate pubescit. tunc
enim moueri incipit uis generationis in masculis et
purgatio feminarum. ideo et tutela puerili quasi
uirile iam robur absoluitur: de qua tamen feminae
propter uotorum festinationem maturius biennio
72 legibus liberantur. post ter septenos annos genas
flore uestit iuuenta, idemque annus finem in longum
crescendi facit: et quarta annorum hedomas impleta
73 in latum quoque crescere ultra iam prohibet. quinta
omne uirium, quantae inesse uni cuique possunt,
conplet augmentum nulloque modo iam potest quis-
quam se fortior fieri. inter pugiles denique haec
consuetudo seruatur, ut quos iam coronauere uicto-
riae nihil in se amplius in incremento uirium spe-
rent, qui uero expertes huius gloriae usque illo
74 manserunt a professione discedant. sexies uero sep-
teni anni seruant uires ante collectas, nec diminu-
tionem nisi ex accidenti euenire patiuntur. sed a
sexta usque ad septimam septimanam fit quidem di-
minutio sed occulta et quae detrimentum suum
aperta defectione non prodat. ideo non nullarum
rerum publicarum hic mos est, ut post sextam ad

1 cybū *P* 2 id est septimo *deleui* 5 lıcet natıuıtaſ eaſdem *B* 6 malueř (*h. e.* maluerunt) *B* 7 tamet (*in ras.*) *corr. in* tametſı *in B*, *deinde* ſonuſ *P* 11 tutela puerıb; *B* 14 flore genıſ *P* 16 ebdomaſ *PB* ınpleta *B* 19 complet *P* aumentū *P'* 22 de ſe *PB* 24 uero ſeptē *P* 25 ſeruanſ *B* dı * mınutıonē *P* 26 patuntur *P*, *deinde* S& *B* 27 a ſeptımā *P'* demunıtıſ *B* 30 re|publıcarum *B*

militiam nemo cogatur, in pluribus datur remissio
iusta post septimam. notandum uero, quod, cum 75
numerus septem se multiplicat, facit aetatem quae
proprie perfecta et habetur et dicitur, adeo ut illius
aetatis homo — utpote qui perfectionem et adtigerit
iam et necdum praeterieritet — consilio aptus sit nec
ab exercitio uirium alienus habeatur. cum uero 76
decas qui et ipse perfectissimus numerus est per-
fecto numero id est ἑπτάδι iungitur ut aut decies
septeni aut septies deni conputentur anni, haec a
physicis creditur meta uiuendi, et hoc uitae huma-
nae perfectum spatium terminatur. quod siquis
excesserit, ab omni officio uacuus soli exercitio sa-
pientiae uacat, et omnem usum sui in suadendo
habet, aliorum munerum uacatione reuerendus: a
septima enim usque ad decimam septimanam pro
captu uirium quae adhuc singulis perseuerant uari-
antur officia. idem numerus totius corporis membra 77
disponit. septem sunt enim intra hominem quae a
Graecis nigra membra uocitantur, lingua cor pulmo
iecur lien, renes duo, et septem alia cum uenis ac
meatibus quae adiacent singulis ad cibum et spiri-
tum accipiendum reddendumque sunt deputata, gut-
tur stomachus aluus uesica et intestina principalia
tria: quorum unum dissiptum uocatur, quod uentrem
et cetera intestina secernit: alterum medium, quod
Graeci μεσέντερον dicunt: tertium, quod ueteres
hiram uocarunt habeturque praecipuum intestinorum
omnium, et cibi retrimenta deducit. de spiritu au- 78
tem et cibo, quibus accipiendis, ut relatum est,

1 nemogatur *P′* remiſio *P′* 2 ſeptima *B′* 3 multiplicati ſunt facit *P′* 5 attingerit *B* 9 eptadi *P̸B* 10 computentur *P* 11 phi|ſiciſ *B* 12 terminatur quiſquiſ | exceſſerit *B* 13 ſapientia *B* 15 numerum *B* *ante* uacatione *deleta* c *in B* 16 ad demā *P′* 18 mēnbra *P* 20 gręciſ * *P* 23 accipien * dū *P* 24 ueſſica *B* 25 uñ (*h. e.* unuſ) *B* uentre *B* 27 meſenteron *PB*, *deinde* uocant *B* 28 abeturq; *P′* 30 cibo * *P*

atque reddendis membra quae diximus cum meatibus sibi adiacentibns obsecuntur, hoc obseruatum est, quod sine haustu spiritus ultra horas septem, sine
79 cibo ultra totidem dies uita non durat. septem quoque sunt gradus in corpore qui dimensionem altitudinis ab imo in superficiem conplent medulla os neruus uena arteria caro cutis. haec de interioribus.
80 in aperto quoque septem sunt corporis partes, caput pectus manus pedesque et pudendum. item quae diuiduntur non nisi septem conpagibus iuncta sunt: ut in manibus est humerus brachium cubitus uola et digitorum nodi terni, in pedibus uero femur genu tibia pes ipse, sub quo uola est, et digitorum simi-
81 liter nodi terni. et quia sensus eorumque ministeria natura in capite uelut in arce constituit, septem foraminibus sensuum celebrantur officia id est oris ac deinde oculorum narium et aurium binis, unde non inmerito hic numerus, totius fabricae dispensator et dominus, aegris quoque corporibus periculum sanitatemue denuntiat. immo ideo et septem motibus omne corpus agitatur: aut enim accessio est aut recessio aut in laeuam dextramue deflexio aut sursum quis seu deorsum mouetur aut in orbem
82 rotatur. tot uirtutibus insignitus septenarius, quas uel de partibus suis mutuatur uel totus exercet, iure plenus et habetur et dicitur. et absoluta, ut arbitror, ratione iam constitit cur diuersis ex causis
83 octo et septem pleni uocentur. sensus autem hic est: cum aetas tua quinquagesimum et sextum annum conpleuerit, quae summa tibi fatalis erit, spes quidem salutis publicae te uidebit, et pro remediis communis bonorum omnium status uirtutibus tuis

---

2 obſequuntur *PB* 3 auſtu *P*, hauſtuſ *ni fallor B'* 4 cıbı *PB* ſuut quoque *P* 6 ab**ımo *P* & *ante* medulla *del. in B* 7 neuuſ *B'* ınterıonıbuſ *B* 10 compagıbuſ *P* 11 eſt numeruſ *B* 21 omnem *B* 23 aut rurſum *B* ſeu *corr. ex* ſe *in B* 25 mutatur *P'* 30 c̄pleuerat *B*

dictatura debebitur, sed si euaseris insidias propin-
quorum. nam per *septenos octies solis anfrac-
tus reditusque* quinquaginta et sex significat annos,
anfractum solis et reditum annum uocans: *an-
fractum* propter zodiaci ambitum, *reditum* quia
eadem signa per annos singulos certa lege metitur.

Hic quidam mirantur quid sibi uelit ista dubi- VII
tatio, *si effugeris*, quasi potuerit diuina anima et
olim caelo reddita atque hic maxime scientiam fu-
turi professa nescire, possitne nepos suus an non
possit euadere: sed non aduertunt hanc habere le-
gem omnia uel signa uel somnia, ut de aduersis
oblique aut denuntient aut minentur aut moneant.
et ideo quaedam cauendo transimus, alia exorando 2
et litando uitantur: alia sunt ineluctabilia, quae
nulla arte, nullo auertuntur ingenio. nam ubi ad-
monitio est, uigilantia cautionis euaditur: quod ad-
portant minae, litatio propitiationis auertit: num-
quam denuntiata uanescunt. hic subicies: unde 3
igitur ista discernimus ut possit cauendumne an
exorandum an uero patiendum sit deprehendi? sed
praesentis operis fuerit insinuare qualis soleat in
diuinationibus affectata confusio, ut desinas de in-
serta uelut dubitatione mirari: ceterum in suo quo-
que opere artificis erit signa quaerere, quibus ista
discernat, si hoc uis diuina non inpedit; nam illud:

prohibent nam cetera Parcae
scire,

Maronis est ex intima disciplinae profunditate sen-
tentia. diuulgatis etiam docemur exemplis, quam 4
paene semper, cum praedicuntur futura, ita dubiis

1 ſ& *B* euaſerit *P'* ꝑqpinquoꝝ *B'* 2 *octieſ *P* anfractuſ *ut uid.* *B'* 10 poſſ*it ne (*in ras. uid. fuisse* c) *P* 11 auertunt (tunt *in ras.*) *B'* 12 auerſiſ *P'* 14 cauenda *P'* 15 alia *ante* ſunt *om.* *B* 16 ammonitio *P'B* 17 qui *B'*, *deinde* apportant *B* 19 denuntiata *om.* *P'* 20 cauendumue *ut uid.* *B'* 22 fuit *B* quale *B* 23 eſſe *ante* affectata *add.* *B* 24 uelut *om.* *B* 26 impedit *p* 27 *Aen. III 379*

obserantur, ut tamen diligens — nisi diuinitus, ut diximus, inpeditur — subesse repperiat apprehendendae uestigia ueritatis, ut ecce Homericum somnium a Ioue, ut dicitur, missum ad conserendam futuro die cum hostibus manum sub aperta promissione uictoriae spem regis animauit: ille, uelut diuinum secutus oraculum commisso praelio amissis suorum
5 plurimis uix aegreque in castra remeauit. num dicendum est deum mandasse mendacium? non ita est, sed quia illum casum Graecis fata decreuerant, latuit in uerbis somnii, quod animaduersum uel ad uere uincendum uel ad cauendum saltem potuisset
6 instruere. habuit enim praeceptio ut uniuersus produceretur exercitus, at ille sola pugnandi hortatione contentus non uidit quid de producenda uniuersitate praeceptum sit, praetermissoque Achille, qui tunc recenti lacessitus iniuria ab armis cum suo milite feriabatur, rex progressus in proelium et casum qui debebatur excepit, et absoluit somnium inuidia mentiendi non omnia de imperatis sequendo.
7 parem obseruantiae diligentiam Homericae per omnia perfectionis imitator Maro in talibus quoque rebus obtinuit. nam apud illum Aeneas ad regionem instruendo regno fataliter eligendam satis abundeque Delio instructus oraculo, in errorem tamen unius
8 uerbi neglegentia relapsus est. non quidem fuerat locorum quae petere deberet nomen insertum, sed cum origo uetus parentum sequenda diceretur, fuit in uerbis, quod inter Cretam et Italiam, quae ipsius gentis auctores utraque produxerant, magis ostenderet et, quod aiunt, digito demonstraret Italiam.

---

2 ımpedıtur *P* reperıat *PB* apprehendendum *P'* 3 ut *om.* *P'* 4 dıerū cū *B'* 7 ſeruorum *PB* 9 eſt *om.* *P* mendatıum *P* 10 ſ& *B* 14 horatıone *P'* 16 acılle *P'* 18 ferıebatur *P'* prelıum *P'*, p̄lıū *B* 20 ın|peratıſ *B* 23 optınuıt *B* 26 ne*glegentıa (*in ras. fuit* c) *P* 27 quę pere *P'* ſet *B'* 29 quem *corr. in* que *in* *B* 30 autoreſ *P'*, auctorem *B*

nam cum fuissent inde Teucer hinc Dardanus, uox sacra sic adloquendo: Dardanidae duri, aperte consulentibus Italiam, de qua Dardanus profectus esset, obiecit appellando eos parentis illius nomine, cuius erat origo rectius eligenda. et hic certae qui- 9
dem denuntiationis est quod de Scipionis fine praedicitur sed gratia conciliandae obscuritatis inserta dubitatio dicto tamen quod initio somnii continetur absoluitur. nam cum dicitur circuitu naturali summam tibi fatalem confecerint, uitari hunc finem non posse pronuntiat. quod autem Scipioni reliquos uitae actus sine offensa dubitandi per ordinem rettulit et de sola morte similis uisus est ambigenti, haec ratio est quod, siue dum humano uel maerori parcitur uel timori, seu quia utile est hoc maxime latere, pronius cetera oraculis quam uitae finis exprimitur, aut cum dicitur, non sine aliqua obscuritate profertur.

His aliqua ex parte tractatis progrediamur ad VIII
reliqua sed quo sis Africane alacrior ad tutandam rem publicam, sic habeto. omnibus, qui patriam conseruarint adiuuerint auxerint, certum esse in caelo definitum locum ubi beati aeuo sempiterno fruantur. nihil est enim illi principi deo, qui omnem mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius quam concilia coetusque hominum iure sociati, quae ciuitates appellantur. earum rectores et seruatores hinc profecti huc reuertuntur. bene et opor- 2
tune, postquam de morte praedixit, mox praemia bonis

---

1 fuiſſet *B'* hın *P'* 2 ad loquenda *P*, alloquendo *B* 7 ſ& *B* 9 obſoluıtnr *P* nam] Illā *B* naturalıſ *P* 10 confecerıt *P* 11 quı *ni fallor B'* 12 oſtenſa *B* 13 retulıt *B* 14 hęratıo *P* merorı *P*, memorı *B* 21 habete *P* 27 uſ *in* acceptıuſ *in ras. in B* cętuſq; *B* 31 praedıxımuſ *B* bonı *P*

post obitum speranda subiecit: quibus adeo a metu
praedicti interitus cogitatio uiuentis erepta est ut
ad moriendi desiderium ultro animaretur maiestate
promissae beatitudinis et caelestis habitaculi. sed
de beatitate quae debetur conseruatoribus patriae
pauca dicenda sunt, ut postea locum omnem, quem
3 hic tractandum recepimus, resoluamus. solae faciunt
uirtutes beatum, nullaque alia quisquam uia hoc
nomen adipiscitur. unde qui aestimant nullis nisi
philosophantibus inesse uirtutes nullos praeter philosophos beatos esse pronuntiant. agnitionem enim
rerum diuinarum sapientiam proprie uocantes eos
tantum modo dicunt esse sapientes qui superna et
acie mentis requirunt et quaerendi sagaci diligentia
conprehendunt et, quantum uiuendi perspicuitas
praestat, imitantur: et in hoc sola esse aiunt exer-
4 citia uirtutum, quarum sic officia dispensant. prudentiae esse mundum istum et omnia quae in mundo
insunt diuinorum contemplatione despicere omnemque animae cogitationem in sola diuina dirigere:
temperantiae omnia relinquere, in quantum natura
patitur, quae corporis usus requirit: fortitudinis non
terreri animam a corpore quodam modo ductu philosophiae recedentem, nec altitudinem perfectae ad
superna ascensionis horrere: iustitiae ad unam sibi
huius propositi consentire uiam unius cuiusque uirtutis obsequium. atque ita fit ut secundum hoc
tam rigidae definitionis abruptum rerum publicarum
5 rectores beati esse non possint. sed PLOTINVS inter
philosophiae professores cum Platone princeps LIBRO
DE VIRTVTIBVS gradus earum uera et naturali diuisionis ratione conpositos per ordinem digerit. quat-

1 quıbuſ *om.* *P*′ 2 ınterıuſ *P*′ 4 habıtaculıſ *B*′ 9 quıa eſtımant *P* 15 comp̄hendunt *P* 18 eſt *B*′ *ante* omnıa *erasa* ı *in* *B* 21 oı *in* oīa *in ras. in* *B* 22 uſuſ relıquıt *B* non terrenı *B* 26 conſitıre *P*′ 27 ut *p*, u *P* 28 re * publıcarum (*in ras. fuit* x) *B* 32 cumpoſıtoſ *P* quatuor *P*

tuor sunt inquit quaternarum genera uirtutum. ex
his primae politicae uocantur, secundae purgatoriae,
tertiae animi iam purgati, quartae exemplares. et 6
sunt politicae hominis, quia sociale animal est. his
boni uiri rei publicae consulunt, urbes tuentur: his
parentes uenerantur, liberos amant, proximos diligunt: his ciuium salutem gubernant: his socios circumspecta prouidentia protegunt, iusta liberalitate deuinciunt: hisque

sui memores alios fecere merendo.

et est politici prudentiae ad rationis normam quae 7
cogitat quaeque agit uniuersa dirigere ac nihil praeter rectum uelle uel facere humanisque actibus tamquam diuinis arbitriis prouidere; prudentiae insunt ratio intellectus circumspectio prouidentia docilitas cautio: fortitudinis animum supra periculi metum agere nihilque nisi turpia timere, tolerare fortiter uel aduersa uel prospera: fortitudo praestat magnanimitatem fiduciam securitatem magnificentiam constantiam tolerantiam firmitatem: temperantiae nihil adpetere paenitendum, in nullo legem moderationis excedere, sub iugum rationis cupiditatem domare; temperantiam secuntur modestia uerecundia abstinentia castitas honestas moderatio parcitas sobrietas pudicitia: iustitiae seruare uni cuique quod suum est de iustitia ueniunt innocentia amicitia concordia pietas religio affectus humanitas. his uirtutibus 8
uir bonus primum sui atque inde rei publicae rector
efficitur, iuste ac prouide gubernans humana, non

11 Verg. Aen. VI 664

2 po∗lıtıcę *P*, ıtıc *in* polıtıcę *in ras. in B* purgatorıę *P'* 4 pollıtıce *B* 10 facere *P'* 11 *ad* polıtıcı *add.* ·s·gnı̄s *b* prudentıa *P*, pudentıa *B* 13 recte *P* uel *om. P'* 14 arbıtrıſ *P* 17 tollerare *B'* 20 tollerantıam *B'* 21 appetere *B* 26 amıcıa *B'* 28 roctor *P'*

deserens. secundae, quas purgatorias uocant, hominis sunt qui diuini capax est, solumque animum eius expediunt qui decreuit se a corporis contagione purgare et quadam humanorum fuga solis se inserere diuinis. hae sunt otiosorum qui a rerum publicarum actibus se sequestrant. harum quid singulae uelint superius expressimus, cum de uirtutibus philosophantium diceremus, quas solas quidem aestimauerunt
9 esse uirtutes. tertiae sunt purgati iam defaecatique animi et ab omni mundi huius aspergine presse pureque detersi. illic prudentiae est diuina non quasi in electione praeferre sed sola nosse, et haec tamquam nihil sit aliud intueri: temperantiae terrenas cupiditates non reprimere sed penitus obliuisci: fortitudinis passiones ignorare, non uincere, ut nesciat irasci, cupiat nihil: iustitiae ita cum supera et diuina mente sociari ut seruet perpetuum
10 cum ea foedus imitando. quartae sunt quae in ipsa diuina mente consistunt, quam diximus νοῦν uocari, a quarum exemplo reliquae omnes per ordinem defluunt. nam si rerum aliarum, multo magis uirtutum ideas esse in mente credendum est. illic prudentia est mens ipsa diuina, temperantia quod in se perpetua intentione conuersa est, fortitudo quod semper idem est nec aliquando mutatur, iustitia quod perenni lege a sempiterna operis sui continuatione non
11 flectitur. haec sunt quaternarum quattuor genera uirtutum, quae praeter cetera maximam in passionibus habent differentiam sui. passiones autem ut scimus uocantur quod homines

3 contagı|tatıone *P*, cogıtatıoē *B* 5 hęc *P* 6 ſe *om.* *B*′ ſequeſtranſ *B*′ quı *P*′ 8 ęſtımauerant *P*′ 9 defatıq; *corr.* *in* defaccatıq; *in* *B* 10 & * ab * *P* depreſſı *P* 12 lectıone *P* ſet *B*′ 13 tam̄ (*h. e.* tamen) nıhıl *B* 16 cupı * at *P* 18 fęduſ *PB* 20 pl *in* exēplo *in ras. 4 litt.* *in* *B* 22 ıa *in* prudentıa *in ras.* *in* *P* 23 eſt *om.* *P*′ 25 perḥennı *P* 27 quatuor *P* 30 omneſ *B*

metuunt cupiuntque, dolent gaudentque.

has primae molliunt, secundae auferunt, tertiae ob-
liuiscuntur, in quartis nefas est nominari. si ergo 12
hoc est officium et effectus uirtutum, beare, constat autem et politicas esse uirtutes: igitur et politicis efficiuntur beati. iure ergo Tullius de rerum publicarum rectoribus dixit: ubi beati aeuo sempiterno fruantur: qui ut ostenderet alios otiosis alios negotiosis uirtutibus fieri beatos, non dixit absolute nihil esse illi principi deo acceptius quam ciuitates, sed adiecit quod quidem in terris fiat, ut eos qui ab ipsis caelestibus incipiunt discerneret a rectoribus ciuitatum, quibus per terrenos actus iter paratur ad
caelum. illa autem definitione quid pressius potest 13
esse, quid cautius de nomine ciuitatum? quam concilia inquit coetusque hominum iure sociati, quae ciuitates appellantur. nam et seruilis quondam et gladitoria manus concilia hominum et coetus fuerunt sed non iure sociati. illa autem sola iusta est multitudo, cuius uniuersitas in legum consentit obsequium.

Quod uero ait harum rectores et seruatores VIIII
hinc profecti huc reuertuntur, hoc modo accipiendum est. animarum originem manare de caelo inter recte philosophantes indubitatae constat esse sententiae: et animae, dum corpore utitur, haec est perfecta sapientia ut, unde orta sit, de quo fonte
uenerit, recognoscat. hinc illud a quodam inter alia 2

---

1 Verg. Aen. VI 733

---

1 cupıunq; (t *supra*) gaudenq; (t *supra*) dolent *P* gaudenſq; *B'* 2 mollunt *B'* 7 dıcıt *B* 8 alıoſ otıoſıſ *om. B* 9 nıhıl eſt *B* 10 ſ& *B* 13 terenoſ *B'* paratuſ *B'* 14 preſſione *P'* 15 eſſe *om. B'* 16 ınquıd *P'* cętuſque *B* houm̃ ıure *praeter* hou *in ras. 7 litt. in B* 19 cętuſ *P*, cet̃ *corr. in* cęt̃ *in B* ſ& *B* 22 quı uero *B'* 24 manare * *P* 26 ſentıę *P'* utıtur *praeter* u *in ras. in B* 28 regnoſcat *B'*

seu festiua seu mordacia serio tamen usurpatum est
de caelo descendit *γνῶθι σεαυτόν*.

nam et Delphici uox haec fertur oraculi. consulenti ad beatitudinem quo itinere peruenerit: s i t e i n q u i t a g n o u e r i s. sed et ipsius fronti templi haec
3 inscripta sententia est. homini autem, ut diximus, una est agnitio sui, si originis natalisque principii exordia prima respexerit, n e c s e q u a e s i e r i t extra. sic enim anima uirtutes ipsas conscientia nobilitatis induitur, quibus post corpus euecta eo unde descenderat reportatur, quia nec corporea sordescit uel oneratur eluuie, quae puro ac leui fomite uirtutum rigatur, nec deseruisse umquam caelum uidetur, quod
4 respectu et cogitationibus possidebat. hinc anima, quam in se pronam corporis usus efficit atque in pecudem quodam modo reformauit ex homine, et absolutionem corporis perhorrescit et cum necesse est, non n i s i c u m g e m i t u f u g i t i n d i g n a t a s u b u m b r a s.
5 sed nec post mortem facile corpus relinquit, quia n o n f u n d i t u s c o r p o r e a e e x c e d u n t p e s t e s, sed aut suum oberrat cadauer aut noui corporis ambit habitaculum, non humani tantum modo, sed ferini quoque electo genere moribus congruo quos in homine libenter exercuit, mauultque omnia perpeti, ut caelum, quod uel ignorando uel dissimulando uel potius prodendo
6 deseruit, euadat. ciuitatum uero rectores ceterique sapientes caelum respectu, uel cum adhuc corpore tenentur, habitantes, facile post corpus caelestem, quam paene non reliquerant, sedem reposcunt. nec

---

2 Iuu. XI 27

---

1 ſiue mordacia *P*, ſiue mordatia *B* 2 ΤΝΩΘΙ *P* 3 delfici *B* 4 beatitatem *P* peruenıret *B* 5 ſ& *B* 8 quęſiuerit (uirgulam *add. b*) *B* 10 euecta *praeter* ta *in ras. in P*, *deinde* euo *B′* 12 et leui (t *in ras.*) *P* 15 effecit *P* 16 quodam *corr. ex* quia *in B* 17 por|reſcit *B* 18 fuit *B* 19 ſ& *B* relinqui *P* 20 ſet *B′* 23 omine *P′* 25 diſſimilando *P* 29 reſpo|cunt *B′*

enim de nihilo aut de uana adulatione ueniebat
quod quosdam urbium conditores aut claros in re
publica uiros in numerum deorum consecrauit anti-
quitas, sed Hesiodus quoque diuinae subolis ad-
sertor priscos reges cum dis aliis enumerat, hisque
exemplo ueteris potestatis etiam in caelo regendi res
humanas adsignat officium. et necui fastidiosum 7
sit si uersus ipsos ut poeta Graecus protulit in-
seramus, referemus eos ut ex uerbis suis in Latina
uerba conuersi sunt

indigetes diui fato summi Iouis hi sunt:
quondam homines, modo cum superis humana tuentes,
largi ac munifici, ius regum nunc quoque nacti.

hoc et Vergilius non ignorat, qui, licet argumento 8
suo seruiens heroas in inferos relegauerit, non tamen
eos abducit a caelo sed aethera his deputat largio-
rem et nosse eos solem suum ac sua sidera profi-
tetur, ut geminae doctrinae obseruationes praestiterit
et poeticae figmentum et philosophiae ueritatem.
et si secundum illum res quoque leuiores quas uiui 9
exercuerant, etiam post corpus exercent

quae gratia currum
armorumque fuit uiuis, quae cura nitentis
pascere equos, eadem sequitur tellure repostos,

multo magis rectores quondam urbium recepti in
caelum curam regendorum hominum non relinquunt.
hae autem animae in ultimam sphaeram recipi cre- 10

---

11 Hesiod. ἔ. κ. ἡ. I 121 23 Verg. Aen. VI 653

---

1 enım *om. B′* nıhılo *praeter* n *in ras. in B* 4 ſ& *B* sobolis *b* aſſertor *P* 5 pıſcoſ *B′* dıjſ *P* 7 aſſıgnat *B* offıcıaſ *B′* et neu faſtıdıum *B′* 8 uſ *in* uerſuſ *in ras. in B* 14 ıuſ *praeter* ſ *in ras. in P* nunc *p*, non *P* 16 ſuo *om. B* **heroaſ *P* 17 aethera* *P*, etherē *B* 18 ſuum* *P* 23 curruū *PB* 24 uıuıſ *in ras. in B* nıtenteſ *P* 25 ın tellure *P* 26 ceptlū *deletis* pt *B* 28 hęc *P′* ſperā *B*

duntur quae ἀπλανής uocatur, nec frustra hoc usurpatum est si quidem inde profectae sunt. animis enim necdum desiderio corporis inretitis siderea pars mundi praestat habitaculum et inde labuntur in corpora: ideo his illo est reditio, qui merentur. rectissime ergo dictum est, cum in γαλαξίᾳ, quem ἀπλανής continet, sermo iste procedat hinc profecti huc reuertuntur.

X Ad sequentia transeamus hic ego etsi eram
perterritus, non tamen mortis metu quam
insidiarum a meis, quaesiui tamen uiue-
retne ipse et Paulus pater et alii quos
2 nos extinctos esse arbitraremur. uel for-
tuitis et inter fabulas elucent semina infixa uirtu-
tum, quae nunc uideas licet ut e pectore Scipio-
nis uel somniantis emineant. in re enim una poli-
ticarum uirtutum omnium pariter exercet officium.
3 quod non labitur animo praedicta morte perterritus,
fortitudo est. quod suorum terretur insidiis magis-
que alienum facinus quam suum horrescit exitium,
de pietate et nimio in suos amore procedit: haec
autem diximus ad iustitiam referri, quae seruat uni
cuique quod suum est. quod ea quae arbitratur non
pro compertis habet sed spreta opinione, quae minus
cautis animis pro uero inolescit, quaerit discere cer-
4 tiora, indubitata prudentia est. quod cum perfecta
beatitas et caelestis habitatio humanae naturae, in
qua se nouerat esse, promittitur, audiendi tamen
talia desiderium frenat temperat et sequestrat ut
de uita aui et patris interroget, quid nisi temperan-

1 aplaneſ *PB* 3 ınrettıſ *P′* parſ *praeter* p *in ras. in P* 6 galaxıa *PB* 7 aplaneſ *PB* 11 a *om. P* 16 ſō* nıantıſ *P* pollıtıcarum *B′* 18 perterrıtuſ *euanuit in B* 19 quod *b*, quı *B* ınſıdııſ *euanuit in B* 20 alıorum *P′* quam — 21 nımıo *euanuerunt in B* 23 quı ea *B′* 24 cōptıſ *B* ſ& *B*, *deinde* ſperna *B′* oppınıone *B* 26 quı cum *B′* eſt *post* perfecta *add. B* 28 tamen * *P*

tia est? ut iam tum liqueret Africanum per quie-
tem ad ea loca quae sibi deberentur abductum. in 5
hac autem interrogatione de animae inmortalitate
tractatur. ipsius enim consultationis hic sensus est:
nos, inquit, arbitramur animam cum fine morientis
extingui nec ulterius esse post hominem. ait enim
quos extinctos esse arbitraremur: quod autem
extinguitur, esse iam desinit. ergo uelim dicas inquit
si et pater Paulus tecum et alii supersunt. ad hanc 6
interrogationem, quae et de parentibus ut a pio
filio, et de ceteris ut a sapiente ac naturam ipsam
discutiente processit, quid ille respondit? immo uero
inquit hi uiuunt, qui e corporum uinclis tam-
quam e carcere, euolauerunt: uestra uero
quae dicitur esse uita mors est. si ad inferos 7
meare mors est et uita est esse cum superis, facile dis-
cernis quae mors animae, quae uita credenda sit, si
constiterit qui locus habendus sit inferorum, ut anima
dum ad hunc truditur mori, cum ab hoc procul est,
uita frui et uere superesse credatur. et quia totum 8
tractatum, quem ueterum sapientia de inuestigatione
huius quaestionis agitauit, in hac latentem uerborum
paucitate repperies, ex omnibus aliqua, quibus nos
de rei quam quaerimus absolutione sufficiet admo-
neri amore breuitatis excerpsimus. antequam studium 9
philosophiae circa naturae inquisitionem ad tantum
uigoris adolesceret, qui per diuersas gentes auctores
constituendis sacris caerimoniarum fuerunt, aliud esse
inferos negauerunt quam ipsa corpora, quibus in-
clusae animae carcerem foedum tenebris horridum
sordibus et cruore patiuntur. hoc animae sepul- 10

---

2 quę ſibı *iterata a P'* adductum *b* 4 tractantur *B* 5 ınquıd *P'* 7 quı autem *B'* 11 & decęnſ *P* 12 quod *B'* 16 dıſcernıt *B* 20 fruı et *euanuerunt in B* quıa — 21 quem *euanuerunt in B* 21 ſapıentıe *P'* 22 quęſtıoneſ agıtatnr *P'* 24 ſuffıcıat *B'* am|monere *B* 25 exerp|ſpımuſ *B'* 26 ac *B* 27 adoleſcerıt *B'* dıuerſuſ *P'* 28 cerımonııſ arum *P'* 30 fędum *P* 31 sepulchrum *p*

crum, hoc Ditis concaua, hoc inferos uocauerunt
et omnia, quae illic esse credidit fabulosa persuasio,
in nobismet ipsis et in ipsis humanis corporibus ad-
signare conati sunt: obliuionis fluuium aliud non
esse adserentes quam errorem animae obliuiscentis
maiestatem uitae prioris, qua antequam in corpus
truderetur potita est, solamque esse in corpore uitam
11 putantis. pari interpretatione Phlegethontem ardo-
res irarum et cupiditatum putarunt, Acherontem
quicquid fecisse dixisseue usque ad tristitiam hu-
manae uarietatis more nos paenitet, Cocytum quic-
quid homines in luctum lacrimasque conpellit, Sty-
gem quicquid inter se humanos animos in gurgitem
12 mergit odiorum. ipsam quoque poenarum descrip-
tionem de ipso usu conuersationis humanae sumptam
crediderunt, uulturem iecur inmortale tonden-
tem nihil aliud intellegi uolentes quam tormenta
conscientiae obnoxia flagitio uiscera interiora riman-
tis, et ipsa uitalia indefessa admissi sceleris admo-
nitione laniantis, semperque curas, si requiescere
forte temptauerint, excitantis tamquam fibris rena-
scentibus inhaerendo, nec ulla sibi miseratione par-
centis lege hac qua se iudice nemo nocens ab-
soluitur nec de se suam potest uitare sententiam.
13 illos aiunt epulis ante ora positis excruciari fame et
inedia tabescere, quos magis magisque adquirendi
desiderium cogit praesentem copiam non uidere et
in affluentia inopes egestatis mala in ubertate pa-
tiuntur nescientes parta respicere, dum egent ha-
14 bendis: illos radiis rotarum pendere districtos qui
nihil consilio praeuidentes, nihil ratione moderantes,

---

3 aſſignare *B* 5 aſſerenteſ *B* 8 potantiſ *B* flegethontem *P*, flegetontem *B* 10 ſtriſtitiam *B′* 12 compellit *P* ſtigē *B* 14 penarum *B* 16 uulture *B* immortale *PB* rodentē *B* 18 interriora *ut uid.* *P′* 19 celeriſ *P′* admonitionē *B′* 21 teptauerunt *corr. in* teptauerint *in B* fribriſ *B* 25 hora *P* ex * cruciari *P* 26 inedia * *P* magiſque *om.* *B* 29 partem *P* repicere *P′*

nihil uirtutibus explicantes, seque et actus omnes suos fortunae permittentes, casibus et fortuitis semper rotantur, saxum ingens noluere inefficacibus 15 laboriosisque conatibus uitam terentes, atram silicem lapsuram semper et cadenti similem illorum capitibus imminere qui arduas potestates et infaustam ambiunt tyrannidem numquam sine timore uicturi, et cogentes subiectum uulgus odisse dum metuat, semper sibi uidentur exitium quod merentur excipere. nec frustra hoc theologi suspicati sunt. nam et 16 Dionysius aulae Siculae inclementissimus incubator familiari quondam suo solam beatam existimanti uitam tyranni uolens, quam perpetuo metu misera quamque inpendentium semper periculorum plena esset, ostendere, gladium uagina raptum et a capulo de filo tenui pendentem mucrone demisso iussit familiaris illius capiti inter epulas imminere, cumque ille et Siculas et tyrannicas copias praesentis mortis periculo grauaretur, 'talis est' inquit Dionysius 'uita quam beatam putabas: sic semper mortem nobis imminentem uidemus. aestima quando esse felix poterit qui timere non desinit.' secundum haec igitur 17 quae a theologis adseruntur, si uere quisque suos patimur manes et inferos in his corporibus esse credimus, quid aliud intellegendum est quam mori animam cum ad corporis inferna demergitur, uiuere autem cum ad supera post corpus euadit?

Dicendum est quid his postea ueri sollicitior in- XI quisitor philosophiae cultus adiecerit. nam et qui primum Pythagoram et qui postea Platonem secuti

2 ę *in* fortunę *in ras. in P* permıtenteſ *P'* fortuıtuſ *ut uid. P'* 3 ıneficacıbuſ *ut uid. P'*, ınefficatıbuſ *B* 4 attram *P'*, *deinde* ſcılıcet *B* 7 tırannıdem *B* 10 teologı *P'* 11 dıunıſıuſ *corr. in* dıonıſıuſ *in B* 12 famılıarıa *B'* 13 tırannı *B* 15 eſſe *B* 16 fılıo *B* 17 ımınere *B* 18 tırannıcaſ *B* 19 dıonıſıuſ *P* 20 nobıſ mortem *P* 23 aſſeruntur *B* quıſquıſ *B* 24 manenſ *B'* 26 dımergıtur *B* 29 phılofophıę *P'* cultor *B* 30 pytogoran *corr. in* pytagoran *in F*

sunt, duas esse mortes, unam animae, animalis al-
teram prodiderunt, mori animal cum anima discedit
e corpore, ipsam uero animam mori adserentes cum
a simplici et indiuiduo fonte naturae in membra
2 corporea dissipatur. et quia una ex his manifesta
et omnibus nota est, altera non nisi a sapientibus
deprehensa, ceteris eam uitam esse credentibus: ideo
hoc ignoratur a plurimis cur eundem mortis deum
modo Ditem modo inmitem uocemus cum per alte-
ram id est animalis mortem absolui animam et ad
ueras naturae diuitias atque ad propriam libertatem
remitti faustum nomen indicio sit, per alteram uero
quae uulgo uita existimatur animam de inmortalita-
tis suae luce ad quasdam tenebras mortis inpelli
3 uocabuli testemur horrore. nam ut constet animal,
necesse est ut in corpore anima uinciatur: ideo cor-
pus δέμας hoc est uinculum nuncupatur, et σῶμα
quasi quoddam σῆμα id est animae sepulcrum: unde
Cicero pariter utrumque significans, corpus esse uin-
culum, corpus esse sepulcrum, quod carcer est sepul-
torum ait qui e corporum uinclis tamquam e
4 carcere euolauerunt. inferos autem Platonici non
in corporibus esse id est non a corporibus incipere
dixerunt, sed certam mundi istius partem Ditis se-
dem id est inferos uocauerunt: de loci uero ipsius
finibus inter se dissona publicarunt et in tres sectas
5 diuisa sententia est. alii enim mundum in duo di-
uiserunt, quorum alterum facit alterum patitur: et
illud facere dixerunt quod cum sit inmutabile alteri
causas et necessitatem permutationis inponit: hoc
6 pati quod per mutationes uariatur. et inmutabilem

3 afferentef *B* 7 eam] etiam *B'* 9 immitē *PB* 10 anima *B* 13 inmortalitatif (*praeter* inmor *et* li) — 14 mortif *euanuerunt in B* 14 impelli *P*, impellit *corr. in* impelli *in B* 15 ut *om. B* 17 demaf *PB* uimculum *ut uid. P'* 18 fepulchrū *B* 19 effe *om. B* 21 e *om. P'* 22 platonici *P'* 23 effe — corporibuf *om. P'* 26 ** finibuf *P* 29 immutabile *PB* 30 imponit *pB*

quidem mundi partem a sphaera, quae ἀπλανής dicitur], usque ad globi lunaris exordium, mutabilem uero a luna ad terras usque dixerunt: et uiuere animas dum in inmutabili parte consistunt, mori autem cum ad partem ceciderint permutationis capacem, atque ideo inter lunam terrasque locum mortis et inferorum uocari: ipsamque lunam uitae esse mortisque confinium, et animas inde in terram fluentes mori, inde ad supera meantes in uitam reuerti nec inmerito aestimatum est. a luna enim deorsum natura incipit caducorum: ab hac animae sub numerum dierum cadere et sub tempus
incipiunt. denique illam aetheriam terram physici 7
uocauerunt et habitatores eius lunares populos nuncuparunt, quod ita esse plurimis argumentis, quae nunc longum est enumerare, docuerunt. nec dubium est quin ipsa sit mortalium corporum et auctor et conditrix adeo ut non nulla corpora sub luminis eius accessu patiantur augmenta et hac decrescente minuantur. sed ne de re manifesta fastidium prolixa adsertione generetur, ad ea quae de inferorum loco
alii definiunt transeamus. maluerunt enim mundum 8
alii in elementa ter quaterna diuidere, ut in primo numerentur ordine terra aqua aer ignis, qui est pars liquidior aeris uicina lunae: supra haec rursum totidem numero sed naturae purioris elementa ut sit luna pro terra quam aetheriam terram a physicis diximus nominatam, aqua sit sphaera Mercurii, aer Veneris, ignis in sole, tertius uero elementorum ordo ita ad nos conuersus habeatur ut terram ultimam

---

1 aplaneſ *PB* 4 dum ımmıtabılı *B* ımmutabılı *P* 8 ınde *om. B* 10 nec *p*, nen *P* 11 natura *et* 12 anımae ſub *et* et ſub tempuſ ıncıpıunt *euanuerunt in B* 12 nemerū *P* 13 phıſıcı *PB* 14 nunccupaꝛ̃ *corr. ex* nunccupar& *in B* 15 quı ıta eſt *B* 17 quıın *P* 18 ñ ulla *B* 19 hoc *PB* 21 aſſertıone *B* generetur *in ras. in B* 24 ıgnıſquę *P* 26 ſet *B* 27 phıſıcıſ *P et corr. ex* phıoſıcıſ *in B* 28 nomınata *B* ſpera *B* 30 conuerſ& *B'* ut *corr. ex* uı *B*

faciat et ceteris in medium redactis in terras de-
sinat tam ima quam summa postremitas: igitur
sphaera Martia ignis habeatur, aer Iouis, Saturni
aqua, terra uero ἀπλανής, in qua Elysios esse
campos puris animis deputatos antiquitas nobis in-
9 tellegendum reliquit. de his campis anima, cum
in corpus emittitur, per tres elementorum ordines
trina morte ad corpus usque descendit. haec est
inter Platonicos de morte animae, cum in corpus
10 truditur, secunda sententia. alii uero — nam tres
esse inter eos sententiarum diuersitates ante signa-
uimus — in duas quidem et ipsi partes sicut primi
faciunt, sed non isdem terminis diuidunt mundum.
hi enim caelum quod ἀπλανής sphaera uocitatur
partem unam, septem uero sphaeras quae uagae uo-
cantur et quod inter illas ac terram est terramque
11 ipsam alteram partem esse uoluerunt. secundum
hos ergo, quorum sectae amicior est ratio, animae
beatae ab omni cuiuscumque contagione corporis
liberae caelum possident, quae uero appetentiam
corporis et huius quam in terris uitam uocamus ab
illa specula altissima et perpetua luce despiciens
desiderio latenti cogitauerit, pondere ipso terrenae
12 cogitationis paulatim in inferiora delabitur. nec
subito a perfecta incorporalitate luteum corpus in-
duitur sed sensim per tacita detrimenta et longio-
rem simplicis et absolutissimae puritatis recessum
in quaedam siderei corporis incrementa turgescit:
in singulis enim sphaeris quae caelo subiectae sunt

---

3 ſpera *B* 4 atqua *ut uid.* *P′* aplaneſ *PB* elıſyoſ *P*, elıſıoſ *B* 7 immittitur *b* 9 ın *om.* *P′* 11 ſıgnamuſ *P′* 13 hıſdem *pB* 14 hı ⁎ *P* caelum *in fine uersiculi om.* *B* quı *B*, *deinde* aplaneſ *PB* ſpera *B* uocıtetur *P* 15 ſperaſ *B*, *deinde* quam *B′* 16 quı ınter *B′* 17 parte *B′* 18 amıcıtıor *B* 20 poſſıd& *B′* 23 cogıtauerınt *B′* 24 *ad* cogitationis *add.* ı contagionis *pb* 25 mortoralıtate *B′* 26 ſemſım *B′* tacı *in* tacıta *in ras. in* *B* 27 receſſıt *P′* 29 ſperıſ *B*

aetheria obuolutione uestitur ut per eas gradatim societati huius indumenti testei concilietur et ideo totidem mortibus quot sphaeras transit ad hanc peruenit quae in terris uita uocitatur.

Descensus uero ipsius, quo anima de caelo in XII
huius uitae inferna delabitur, sic ordo digeritur. zodiacum ita lacteus circulus obliquae circumflexionis occursu ambiendo conplectitur ut eum qua duo tropica signa Capricornus et Cancer feruntur intersecet. has solis portas physici uocauerunt, quia in utraque obuiante solstitio ulterius solis inhibetur accessio et fit ei regressus ad zonae uiam cuius
terminos numquam relinquit. per has portas animae 2
de caelo in terras meare et de terris in caelum remeare creduntur. ideo hominum una, altera deorum uocatur: hominum Cancer quia per hunc in inferiora descensus est, Capricornus deorum quia per illum animae in propriae inmortalitatis sedem et in deo-
rum numerum reuertuntur. et hoc est quod Homeri 3
diuina prudentia in antri Ithacesii descriptione significat. hinc et Pythagoras putat a lacteo circulo deorsum incipere Ditis imperium, quia animae inde lapsae uidentur iam a superis recessisse. ideo primam nascentibus offerri ait lactis alimoniam, quia primus eis motus a lacteo incipit in corpora terrena labentibus. unde et Scipioni de animis beatorum ostenso lacteo dictum est **hinc profecti huc reuertun-
tur**. ergo descensurae cum adhuc in Cancro sunt, 4
quoniam illic positae necdum lacteum reliquerunt, adhuc in numero sunt deorum. cum uero ad Leonem

---

2 teſte *B* 3 quod *P'*, quıt *B'* ſperaſ *B* 5 deſcen** ſuſ *P*, deſcend& *B'* 6 ſ *P*, ic *in ras. add. p* 7 cırcumflıxıonıſ *B'*, *deinde* curſu *B* 8 complectıtur *P* 10 phıſıcı *Bp*, phıſıcıſ *P* 11 obuıanteſ *B* ſolſtıtıonıſ *ut uid. P'* 12 regreſuſ *P'* 16 ın *om. B'* 18 ımmortalıtatıſ *P* 20 ıthaceſſıſ *P*, ıthacenſſıı *B* 21 hın *P'* pıtagoraſ *B* 23 uıdetur *B'* 24 qua *B'* 28 decenſſurę *B* 29 poſıtae *in fine uersiculi om. B*

labendo peruenerint, illic condicionis futurae auspi-
cantur exordium. et quia in Leone sunt rudimenta
nascendi et quaedam humanae naturae tirocinia,
Aquarius autem aduersus Leoni est et illo oriente
mox occidit, ideo cum sol Aquarium tenet, Mani-
bus parentatur, utpote in signo quod humanae uitae
5 contrarium uel aduersum feratur. illinc ergo id est
a confinio quo se zodiacus lacteusque contingunt,
anima descendens a tereti, quae sola forma diuina
est, in conum defluendo producitur sicut a puncto
nascitur linea et in longum ex indiuiduo procedit:
ibique a puncto suo, quod est monas, uenit in dya-
6 dem, quae est prima protractio. et haec est essentia
quam indiuiduam eandemque diuiduam Plato in Ti-
maeo cum de mundanae animae fabrica loqueretur
expressit. animae enim sicut mundi ita et hominis
unius modo diuisionis repperientur ignarae si di-
uinae naturae simplicitas cogitetur, modo capaces
cum illa per mundi haec per hominis membra dif-
7 funditur. anima ergo cum trahitur ad corpus, in
hac prima sui productione siluestrem tumultum id
est ὕλην influentem sibi incipit experiri. et hoc est
quod Plato notauit in Phaedone animam in corpus
trahi noua ebrietate trepidantem, uolens nouum po-
tum materialis alluuionis intellegi quo delibuta et
8 grauata deducitur. arcani huius indicium est et
Crater Liberi patris ille sidereus in regione quae
inter Cancrum est et Leonem locatus, ebrietatem
illic primum descensuris animis euenire silua in-
fluente significans, unde et comes ebrietatis obliuio
9 illic animis incipit iam latenter obrepere. nam si

---

1 condıtıonıſ *B* 5 aquarum *P'* 10 defluente *P'* pdı-cıtur *P'* 12 ſ * uo *P*, ſuo *euanuit in B* dıadem (*praeter* dı) quae eſt prıma *euanuerunt in B* 13 eſſentıa quam *et* 14 eandemque dıuıduam *euanuerunt in B* 17 reperıentur *P* 21 productıoneſ *P* 22 hylen *P*, ẏlen *B* 23 phedrone *P*, phedrone *corr. ex* phetrone *B* 25 meterıalıſ abluuıonıſ *B'* 26 archanı *P* 31 obrıpere *B*

animae memoriam rerum diuinarum, quarum in caelo
erant consciae, ad corpora usque deferrent, nulla
inter homines foret de diuinitate dissensio sed obli-
uionem quidem omnes descendendo hauriunt, aliae
uero magis, minus aliae. et ideo in terris uerum
cum non omnibus liqueat, tamen opinantur omnes
quia opinionis ortus est memoriae defectus. hi ta- 10
men hoc magis inueniunt qui minus obliuionis hau-
serunt quia facile reminiscuntur quod illic ante
cognouerint. hinc est quod quae apud Latinos lectio,
apud Graecos uocatur repetita cognitio, quia cum
uera discimus ea recognoscimus quae naturaliter
noueramus prius quam materialis influxio in corpus
uenientes animas ebriaret. haec est autem hyle, 11
quae omne corpus mundi quod ubicumque cernimus
ideis inpressa formauit. sed altissima et purissima
pars eius, qua uel sustentantur diuina uel constant,
nectar uocatur et creditur esse potus deorum, in-
ferior uero atque turbidior potus animarum. et hoc
est quod ueteres Lethaeum fluuium uocauerunt. ip- 12
sum autem Liberum patrem Orphaici *νοῦν ὑλικὸν*
suspicantur intellegi qui ab illo indiuiduo natus in
singulos ipse diuiditur. ideo in illorum sacris tra-
ditur Titanio furore in membra discerptus et frustis
sepultis rursus unus et integer emersisse quia *νοῦς*,
quem diximus mentem uocari, ex indiuiduo prae-
bendo se diuidendum et rursus ex diuiso ad indiui-
duum reuertendo et mundi inplet officia et naturae
suae arcana non deserit. hoc ergo primo pondere 13

---

2 confcıentıę *B* ad corpora ufque deferrent *om. B* 3 dıuıtatı (ni *suprascr.*) *P* dıffentıo f& *B* 4 aurıunt *B'* 6 oppınantur *B* 10 hınc eft *et* 11 apud Graecof *euanuerunt in B* 11 quıa cum uera *euanuerunt in B* 12 recognofcımuf (*praeter* recogno) quae naturalıter *euanuerunt in B* 13 matherıalıf *P'* 15 ubıcūq; *B* 17 conftat *B'* 19 atque *B*: & *P* 20 letheum *P* uocauerunt * * * * * * * || ıpfum *P* 21 YAIKON *P* 24 dıfceptuf *B'* 26 praebendo — 29 deferıt *ab altera manu scripta in B* 27 fe * *P* 28 ımplet *PB*

de zodiaco et lacteo ad subiectas usque sphaeras anima delapsa dum et per illas labitur, in singulis non solum, ut iam diximus, luminosi corporis amicitur accessu sed et singulos motus, quos in exer-
14 citio est habitura, producit: in Saturni ratiocinationem et intellegentiam, quod *λογιστικόν* et *θεωρητικόν* uocant: in Iouis uim agendi, quod *πρακτικόν* dicitur: in Martis animositatis ardorem, quod *θυμικόν* nuncupatur: in solis sentiendi opinandique naturam, quod *αἰσθητικόν* et *φανταστικόν* appellant: desiderii uero motum, quod *ἐπιθυμητικόν* uocatur, in Veneris: pronuntiandi et interpretandi quae sentiat quod *ἑρμηνευτικόν* dicitur in orbe Mercurii: *φυτικόν* uero id est naturam plantandi et augendi
15 corpora in ingressu globi lunaris exercet. et est haec sicut a diuinis ultima ita in nostris terrenisque omnibus prima: corpus enim hoc sicut faex rerum diuinarum est ita animalis est prima sub-
16 stantia. et haec est differentia inter terrena corpora et supera, caeli dico et siderum aliorumque elementorum quod illa quidem sursum arcessita sunt ad animae sedem et inmortalitatem ex ipsa natura regionis et sublimatis imitatione meruerunt: ad haec uero terrena corpora anima ipsa deducitur et ideo mori creditur cum in caducam regionem et in se-
17 dem mortalitatis includitur. nec te moueat quod de anima, quam esse inmortalem dicimus, mortem

---

1 ſperaſ *B* 3 *ad* luminosi *add.* ꝉ limosi *p* 6 lõgiſticon & theorethicon *P*, longiſticon et theoreticon *B* 7 paracti|con *P*, practicon *B* 8 tymmicon *P*, thimicon *B* 10 natura *B* ęſtheticon *P*, eſtheticon *B* pantaſticon *PB* apellant *P'* 11 motum *om. B'* epitymeticon *P*, epythi|meticon *B* 12 ſententiat (*corr. ex* ſententiaſ) *B* 13 hermeneuticon *PB*, *deinde* uocatur *B* 14 Phiticon *P*, phyticon *B*: *post* phyticon *sequitur in B* frigoriſ uel caloriſ (II 5, 10); uero id eſt — (I 19, 24) ſtellaſ refertur *om. B uid. praef.* uero *om. P* 16 ultimam *ut uid. P'* 22 inmortaliſ *P'* 24 ducitur *P'* 26 te *om. P* 27 immortalem *P*

totiens nominamus. et enim sua morte anima non
extinguitur sed ad tempus obruitur, nec temporali
demersione beneficium perpetuitatis eximitur cum
rursus e corpore, ubi meruerit contagione uitiorum
penitus elimata purgari, ad perennis uitae lucem
restituta in integrum reuertatur. plene ut arbitror 18
de uita et morte animae definitio liquet quam de
adytis philosophiae doctrina et sapientia Ciceronis
elicuit.

Sed Scipio per quietem et caelo, quod in prae- XIII
mium cedit beatis, et promissione inmortalitatis ani-
matus tam gloriosam spem tamque inclitam magis
magisque firmauit uiso patre, de quo utrum uiueret
cum adhuc uideretur dubitare quaesiuerat. mortem 2
igitur malle coepit, ut uiueret: nec flesse contentus
uiso parente quem crediderat extinctum, ubi loqui
posse coepit, hoc primum probare uoluit nihil se
magis desiderare quam ut cum eo iam moraretur.
nec tamen apud se quae desiderabat facienda con-
stituit ante quam consuleret: quorum unum pru-
dentiae, alterum pietatis adsertio est. nunc ipsa
uel consulentis uel praecipientis uerba tractemus.
quaeso inquam pater sanctissime atque op- 3
tume, quoniam haec est uita, ut Africanum
audio dicere, quid moror in terris? quin huc
ad uos uenire propero? non est ita, inquit
ille. nisi enim cum deus is, cuius hoc tem-
plum est omne quod conspicis, istis te cor-
poris custodiis liberauerit, huc tibi aditus
patere non potest. homines enim sunt hac 4
lege generati qui tuerentur illum globum,
quem in templo hoc medium uides, quae
terra dicitur: hisque animus datus est ex

5 *prior* a *in* elimata *in ras. in* P   6 arbitror P'   8 abdytiſ P   11 immortalitatiſ P   15 cępit P   18 iam *om.* P   20 quā ante P   23 optime P   27 ille *om.* P   is] hic P   30 ſunt *om.* P'

illis sempiternis ignibus, quae sidera et
stellas uocatis, quae globosae et rotundae
diuinis animatae mentibus circos suos or-
besque conficiunt celeritate mirabili. quare
et tibi, Publi, et piis omnibus retinendus
animus est in custodia corporis nec iniussu
eius, a quo ille est uobis datus, ex hominum
uita migrandum est, ne munus adsignatum
5 a deo defugisse uideamini. haec secta et prae-
ceptio Platonis est qui in Phaedone definit homini non
esse sua sponte moriendum. sed in eodem tamen
dialogo idem dicit mortem philosophantibus adpeten-
dam et ipsam philosophiam meditationem esse mo-
riendi. haec sibi ergo contraria uidentur sed non
ita est. nam Plato duas mortes hominis nouit. nec
hoc nunc repeto, quod superius dictum est duas
esse mortes, unam animae, animalis alteram: sed
ipsius quoque animalis hoc est hominis duas adserit
mortes, quarum unam natura, uirtutes alteram prae-
6 stant. homo enim moritur cum anima corpus re-
linquit solutum lege naturae: mori etiam dicitur
cum anima adhuc in corpore constituta corporeas
inlecebras philosophia docente contemnit et cupidi-
tatum dulces insidias reliquasque omnes exuitur pas-
siones. et hoc est quod superius ex secundo uirtu-
tum ordine, quae solis philosophantibus aptae sunt,
7 euenire signauimus. hanc ergo mortem dicit Plato
sapientibus esse adpetendam, illam uero quam omni-
bus natura constituit cogi uel inferri uel accersiri ue-
tat docens expectandam esse naturam et has causas
huius aperiens sanctionis quas ex usu rerum quae
8 in cotidiana conuersatione sunt mutuatur. ait enim
eos qui potestatis imperio truduntur in carcerem
non oportere inde diffugere prius quam potestas ipsa
quae clausit abire permiserit. non enim uitari poe-

9 diffugiſſe *P* 10 phędrone *P* 23 philoſophie *P'* contēpnit *P* 26 philoſopantibuſ *P'* 29 acerſiri *P'*

nam furtiua discessione sed crescere. hoc quoque
addit nos esse in dominio deorum quorum tutela et
prouidentia gubernamur, nihil autem esse inuito
domino de his quae possidet ex eo loco in quo suum
constituerat auferendum: et sicut qui uitam manci-
pio extorquet alieno crimine non carebit ita eum
qui finem sibi domino necdum iubente quaesiuerit
non absolutionem consequi sed reatum. haec Pla- 9
tonicae sectae semina altius Plotinus exsequitur.
oportet inquit animam post hominem liberam cor-
poreis passionibus inueniri. quam qui de corpore
uiolenter extrudit liberam esse non patitur. qui
enim sibi sua sponte necem comparat aut pertaesus
necessitatis aut metu cuiusquam ad hoc descendit
aut odio, quae omnia inter passiones habentur: ergo
etsi ante fuit his sordibus pura, hoc ipso tamen
quod exit extorta sordescit. deinde mortem debere
ait animae a corpore solutionem esse, non uincu-
lum, exitu autem coacto animam circa corpus magis
magisque uinciri. et re uera ideo sic extortae ani- 10
mae diu circa corpus eiusue sepulturam uel locum
in quo iniecta manus est peruagantur: cum contra
illae animae, quae se in hac uita a uinculis cor-
poris philosophiae morte dissoluunt, adhuc extante
corpore caelo et sideribus inserantur. et ideo illam
solam de uoluntariis mortibus significat esse lauda-
bilem, quae comparatur ut diximus philosophiae ra-
tione, non ferro, prudentia, non ueneno. addit etiam 11
illam solam esse naturalem mortem ubi corpus ani-
mam, non anima corpus relinquit. constat enim
numerorum certam constitutamque rationem animas
sociare corporibus. hi numeri dum supersunt, per-
seuerat corpus animari: cum uero deficiunt, mox
arcana illa uis soluitur qua societas ipsa constabat,
et hoc est quod fatum et fatalia uitae tempora uo-
camus. anima ergo ipsa non deficit quippe quae 12

9 feminat *ut uid.* P¹ 17 quod exit *scripsi*: quoefit *corr. in* quo exit P

inmortalis atque perpetua est sed inpletis numeris
corpus fatiscit: nec anima lassatur animando sed
officium suum deserit corpus cum iam non possit
animari. hinc illud est doctissimi uatis

explebo numerum reddarque tenebris.

13 haec est igitur naturalis uere mors, cum finem cor-
poris solus numerorum suorum defectus adportat,
non cum extorquetur uita corpori adhuc idoneo ad
continuationem ferendi. nec leuis est differentia
14 uitam uel natura uel sponte soluendi. anima enim
cum a corpore deseritur, potest in se nihil retinere
corporeum, si se pure, cum in hac uita esset, in-
stituit: cum uero ipsa de corpore uiolenter extrudi-
tur, quia exit rupto uinculo, non soluto fit ei ipsa
necessitas occasio passionis, et malis, uinculum dum
15 rumpit inficitur. hanc quoque superioribus adicit
rationem non sponte pereundi. cum constet, inquit,
remunerationem animis illic esse tribuendam pro
modo perfectionis ad quam in hac uita una quaeque
peruenit, non est praecipitandus uitae finis cum ad-
16 huc proficiendi esse possit accessio. nec frustra hoc
dictum est. nam in arcanis de animae reditu dispu-
tationibus fertur in hac uita delinquentes similes
esse super aequale solum cadentibus, quibus denuo
sine difficultate praesto sit surgere; animas uero ex
hac uita cum delictorum sordibus recedentes aequan-
das his qui in abruptum ex alto praecipitique de-
lapsi sint, unde numquam facultas fit resurgendi.
ideo ergo utendum concessis uitae spatiis ut sit
17 perfectae purgationis maior facultas. ergo, inquies,
qui iam perfecte purgatus est manum sibi debet in-
ferre cum non sit ei causa remanendi quia pro-

5 Verg. Aen. VI 545

1 ımpletıſ *P* 2 anımamdo *ut uid.* *P′* 4 hın *P′* 12 ın *in ras. in P* 13 extr *in* extrudıtur *in ras. in P* 14 uıncnlıſ *P* 17 ınquıd *P′* 28 ſunt *P′* facultaſıt *P* 32 cõm *P*

fectum ulterius non requirit qui ad supera peruenit.
sed hoc ipso quo sibi celerem finem spe fruendae
beatitatis accersit, inretitur laqueo passionis quia
spes sicut timor passio est, sed et cetera quae su-
perior ratio disseruit incurrit. et hoc est quod 18
Paulus filium spe uitae uerioris ad se uenire prope-
rantem prohibet ac repellit ne festinatum absolu-
tionis ascensionisque desiderium magis eum hac
ipsa passione uinciat ac retardet. nec dicit quod, nisi
mors naturalis aduenerit, emori non poteris, sed huc
uenire non poteris. nisi enim cum deus inquit 19
istis te corporis custodiis liberauerit, huc
tibi aditus patere non potest quia scit iam
receptus in caelum nisi perfectae puritati caelestis
habitaculi aditum non patere. pari autem constantia
mors nec ueniens per naturam timenda est nec contra
ordinem cogenda naturae. ex his quae Platonem 20
quaeque Plotinum de uoluntaria morte pronuntiasse
rettulimus nihil in uerbis Ciceronis quibus hanc
prohibet remanebit obscurum.

Sed illa uerba quae praeter hoc sunt inserta re- XIIII
petamus homines enim sunt hac lege generati
qui tuerentur illum globum, quem in tem-
plo hoc medium uides, quae terra dicitur:
hisque animus datus est ex illis sempiter-
nis ignibus, quae sidera et stellas uocatis,
quae globosae et rotundae diuinis anima-
tae mentibus circos suos orbesque confi-
ciunt celeritate mirabili. de terra cur globus 2
dicatur in medio mundo positus plenius disseremus cum
de nouem sphaeris loquemur. bene autem uniuersus
mundus dei templum uocatur propter illos qui aestimant
nihil esse aliud deum nisi caelum ipsum et caelestia
ista quae cernimus. ideo ut summi omnipotentiam
dei ostenderet posse uix intellegi, numquam uideri

1 ſupera * *P* 3 arceſſit *P* 9 paſione *P'* 11 inquid *P'* 13 ſit *P'* 19 reṭtulimuſ *P* 35 uiſ *P'*

quicquid humano subicitur aspectui templum eius
uocauit qui sola mente concipitur ut qui haec ue-
neratur ut templa cultum tamen maximum debeat
conditori sciatque quisquis in usum templi huius in-
ducitur ritu sibi uiuendum sacerdotis. unde et quasi
quodam publico praeconio tantam humano generi
diuinitatem inesse testatur ut uniuersos siderei animi
3 cognatione nobilitet. notandum est quod hoc loco
animum et ut proprie et ut abusiue dicitur posuit.
animus enim proprie mens est, quam diuiniorem
anima nemo dubitauit sed non numquam sic et ani-
4 mam usurpantes uocamus. cum ergo dicit hisque
animus datus est ex illis sempiternis igni-
bus, mentem praestat intellegi quae nobis proprie
cum caelo sideribusque communis est; cum uero ait
retinendus animus est in custodia corporis,
ipsam tunc animam nominat, quae uincitur custodia
5 corporali cui mens diuina non subditur. nunc qua-
liter nobis animus id est mens cum sideribus com-
6 munis sit secundum theologos disseramus. deus qui
prima causa et est et uocatur, unus omnium quaeque
sunt quaeque uidentur esse princeps et origo est. hic
superabundanti maiestatis fecunditate de se mentem
creauit. haec mens, quae *νοῦς* uocatur, qua patrem
inspicit, plenam similitudinem seruat auctoris, ani-
7 mam uero de se creat posteriora respiciens. rursum
anima patrem qua intuetur induitur ac paulatim
regrediente respectu in fabricam corporum incorpo-
rea ipsa degenerat, habet ergo et purissimam ex
mente, de qua est nata, rationem quod *λογικόν* uo-
catur et ex sua natura accipit praebendi sensus
praebendique incrementi seminarium, quorum unum
αἰσθητικόν alterum *φυτικόν* nuncupatur. sed ex
his primum id est *λογικόν* quod innatum sibi ex

25 actorıſ *P'* 27 partem quā *P* 29 purıſımam *P'* 30 *et* 34 logıcon *P* 33 acſthetıcon *P* alterum φυτικόν *om. P*

mente sumpsit, sicut uere diuinum est ita solis di-
uinis aptum; reliqua duo αἰσθητικόν et φυτικόν ut
a diuinis recedunt ita conuenientia sunt caducis.
anima ergo creans sibi condensque corpora — nam 8
ideo ab anima natura incipit quam sapientes de deo
et mente νοῦν nominant ex — illo mero ac purissimo
fonte mentis, quem nascendo de originis suae hau-
serat copia, corpora illa diuina uel supera, caeli dico
et siderum, quae prima condebat, animauit, diuinae-
que mentes omnibus corporibus quae in formam
teretem id est in sphaerae modum formabantur in-
fusae sunt, et hoc est quod cum de stellis loqueretur
ait quae diuinis animatae mentibus. in infe- 9
riora uero ac terrena degenerans fragilitatem corpo-
rum caducorum deprehendit meram diuinitatem mentis
sustinere non posse, immo partem eius uix solis hu-
manis corporibus conuenire quia et sola uidentur
erecta tamquam quae ad supera ab imis recedant
et sola caelum facile tamquam semper erecta su-
spiciunt, solisque inest uel in capite sphaerae simi-
litudo, quam formam diximus solam mentis capacem.
soli ergo homini rationem id est uim mentis infudit 10
cui sedes in capite est, sed et geminam illam sen-
tiendi crescendique naturam, quia caducum est cor-
pus, inseruit. et hinc est quod homo et rationis 11
compos est et sentit et crescit solaque ratione me-
ruit praestare ceteris animalibus, quae quia semper
prona sunt et ex ipsa quoque suspiciendi difficul-
tate a superis recesserunt nec ullam diuinorum cor-
porum similitudinem aliqua sui parte meruerunt,
nihil ex mente sortita sunt et ideo ratione carue-
runt: duo quoque tantum adepta sunt, sentire uel

---

2 aeſthęticon *P* phiticon *P* 3 ad diuiniſ *P* 4 ſibi *om. P* 6 puriſimo *P'* 14 degeranſ *P'* 15 diuitatē *P'* 18 *post* erecta *lac. 10 litterarum in P* 18. 19 tanquam *P* 18 tanquam — 19 ſuſpiciunt (*sed omisso* 18 quae) *om. P*, *add. P*[m] 21 quā* *P* 22 ſola *P'* 24 caducam *P'* 25 hin *P'* 29 aſſuperiſ *P'* 30 ſui *om. P'* 32 adepti *P'*

12 crescere. nam siquid in illis similitudinem rationis
imitatur, non ratio sed memoria est, et memoria
non illa ratione mixta sed quae hebetudinem sen-
suum quinque comitatur: de qua plura nunc dicere,
quoniam ad praesens opus non attinet, omittemus.
13 terrenorum corporum tertius ordo in arboribus et
herbis est, quae carent tam ratione quam sensu, et
quia crescendi tantum modo usus in his uiget, hac
14 sola uiuere parte dicuntur. hunc rerum ordinem et
Vergilius expressit. nam et mundo animam dedit
et, ut puritati eius adtestaretur, mentem uocauit.
caelum enim, ait, et terras et maria et sidera *spiri-
tus intus alit* id est anima sicut alibi pro spira-
mento animam dicit *quantum ignes animaeque
ualent* — et ut illius mundanae animae adsereret
dignitatem, mentem esse testatus est *mens agitat
molem* — nec non ut ostenderet ex ipsa anima con-
stare et animari uniuersa quae uiuunt, addidit *inde
hominum pecudumque genus* et cetera, utque
adsereret eundem esse in anima semper uigorem sed
usum eius hebescere in animalibus corporis densitate
adiecit *quantum non noxia corpora tardant*
15 et reliqua. secundum haec ergo cum ex summo deo
mens, ex mente anima fit, anima uero et condat et
uita conpleat omnia quae secuntur, cunctaque hic
unus fulgor illuminet et uniuersis appareat, ut in
multis speculis per ordinem positis uultus unus,
cumque omnia continuis successionibus se sequantur
degenerantia per ordinem ad imum meandi: inue-
nietur pressius intuenti a summo deo usque ad ul-
timam rerum faecem una mutuis se uinculis reli-
gans et nusquam interrupta conexio. et haec est
Homeri catena aurea, quam pendere de caelo in
16 terras deum iussisse commemorat. his ergo dictis
solum hominem constat ex terrenis omnibus mentis

3 hebıtudınē *P* 13 anımaſ *ut uid.* *P′* 25 ſequuntur *P* 29 dene|rantıa *P′*

id est animi societatem cum caelo et sideribus habere
communem. et hoc est quod ait hisque animus
datus est ex illis sempiternis ignibus, quae
sidera et stellas uocatis. nec tamen ex ipsis 17
caelestibus et sempiternis ignibus nos dicit animatos
— ignis enim licet diuinum tamen corpus est, nec
ex corpore quamuis diuino possemus animari — sed
unde ipsa illa corpora quae diuina et sunt et uidentur
animata sunt, id est ex ea mundanae animae parte
quam diximus de pura mente constare. et ideo post- 18
quam dixit hisque animus datus est ex illis
sempiternis ignibus quae sidera et stellas
uocatis, mox adiecit quae diuinis animatae
mentibus ut per sempiternos ignes corpus stellarum,
per diuinas uero mentes earum animas manifesta di-
scretione significet et ex illis in nostras uenire animas
uim mentis ostendat. non ab re est ut haec de anima 19
disputatio in fine sententias omnium qui de anima
uidentur pronuntiasse contineat. Plato dixit ani-
mam essentiam se mouentem, Xenocrates numerum
se mouentem, Aristoteles ἐντελέχειαν, Pythagoras
et Philolaus harmoniam, Posidonius ideam, Ascle-
piades quinque sensuum exercitium sibi consonum,
Hippocrates spiritum tenuem per corpus omne di-
spersum, Heraclides Ponticus lucem, Heraclitus phy-
sicus scintillam stellaris essentiae, Zenon concretum
corpori spiritum, Democritus spiritum insertum ato-
mis hac facilitate motus ut corpus illi omne sit
peruium, Critolaus Peripateticus constare eam de 20
quinta essentia, Hipparchus ignem, Anaximenes
aera, Empedocles et Critias sanguinem, Parmenides
ex terra et igne, Xenophanes ex terra et aqua, Boe-
thos ex aere et igne, Epicurus speciem ex igne et

---

2 commune *P* 6 ignis enim *in ras. in P* 17 de anima — 18 omnium qui *om. P, add. P*^m platon *P* 21 endeli-$\overset{h}{c}$iam *P* 22 phylolaus armoniam possidonius *P* 27 athomis *P* 31 parmenides* *P* 32 xenofantes *P*

est oculis, ceteris circulis magis cogitatione quam
3 uisu conprehendendis. de hoc lacteo multi inter
se diuersa senserunt, causasque eius alii fabulosas,
naturales alii protulerunt: sed nos fabulosa reticentes ea tantum quae ad naturam eius uisa sunt per-
4 tinere dicemus. Theophrastus lacteum dixit esse
compagem qua de duobus hemisphaeriis caeli sphaera
solidata est et ideo ubi orae utrimque conuenerant
5 notabilem claritatem uideri, Diodorus ignem esse densetae concretaeque naturae in unam curui limitis
semitam discretione mundanae fabricae coaceruante
concretum et ideo uisum intuentis admittere reliquo
igne caelesti lucem suam nimia subtilitate diffusam
6 non subiciente conspectui, Democritus innumeras
stellas breuesque omnes, quae spisso tractu in unum
coactae, spatiis quae angustissima interiacent opertis,
uicinae sibi undique et ideo passim diffusae lucis
aspergine continuum iuncti luminis corpus osten-
7 dunt: sed Posidonius, cuius definitioni plurium consensus accessit, ait lacteum caloris esse siderei infusionem quam ideo aduersa zodiaco curuitas obliquauit ut quoniam sol numquam zodiaci excedendo terminos expertem feruoris sui partem caeli reliquam deserebat, hic circus a uia solis in obliquum recedens uniuersitatem flexu calido temperaret. quibus autem partibus zodiacum intersecet, superius iam
8 relatum est. haec de lacteo. decem autem alii ut
diximus circi sunt, quorum unus est ipse zodiacus,
qui ex his decem solus potuit latitudinem hoc modo
9 quem referemus adipisci. natura caelestium circulorum incorporalis est linea quae ita mente concipitur ut sola longitudine censeatur, latum habere
non possit, sed in zodiaco latitudinem signorum
10 capacitas exigebat. quantum igitur spatii lata di-

3 dıuıſa *P* 6 theofraſtuſ *P* 8 horę *P'* 11 coacerbante *P'* 19 poſſedonıuſ *P* 20 colorıſ *P'* 21 curbıtaſ *P'* 25 fluxu *P* 27 ut *om.* *P'*

mensio porrectis sideribus occupabat, duabus lineis
limitatum est: et tertia ducta per medium ecliptica
uocatur, quia cum cursum suum in eadem linea
pariter sol et luna conficiunt, alterius eorum necesse
est euenire defectum: solis si ei tunc luna succe-
dat: lunae si tunc aduersa sit soli. ideo nec sol 11
umquam deficit nisi cum tricesimus lunae dies est
et nisi quinto decimo cursus sui die nescit luna de-
fectum. sic enim euenit ut aut lunae contra solem
positae ad mutuandum ab eo solitum lumen sub
eadem inuentus linea terrae conus obsistat aut soli
ipsa succedens obiectu suo ab humano aspectu lumen
eius repellat. in defectu ergo sol ipse nil patitur 12
sed noster fraudatur aspectus, luna uero circa pro-
prium defectum laborat non accipiendo solis lumen,
cuius beneficio noctem colorat. quod sciens Vergi-
lius disciplinarum omnium peritissimus ait

defectus solis uarios lunaeque labores.

quamuis igitur trium linearum ductus zodiacum et
claudat et diuidat, unum tamen circum auctor uoca-
bulorum dici uoluit antiquitas. quinque alii circuli
paralleli uocantur. horum medius et maximus est 13
aequinoctialis, duo extremitatibus uicini atque ideo
breues quorum unus septentrionalis dicitur, alter
australis: inter hos et medium duo sunt tropici ma-
iores ultimis, medio minores et ipsi ex utraque parte
zonae ustae terminum faciunt. praeter hos alii duo 14
sunt coluri, quibus nomen dedit inperfecta conuersio,
ambientes enim septentrionalem uerticem atque inde
in diuersa diffusi et se in summo intersecant et
quinque parallelos in quaternas partes aequaliter
diuidunt, zodiacum ita intesecantes ut unus eorum
per Arietem et Libram, alter per Cancrum atque

2 eclyptica *P* 8 curſu *ut uid.* *P'* diei *P'*. 9 enī *om.* *P'* 11 obſiſtit *P'* 20 circū * *P* 23 duo * *P* 25 * hoſ *P* maioriſ *P'* 28 ſunt coſuli *P*, t arci *add.* *p* imperfecta *P*

Capricornum meando decurrat, sed ad australem
15 uerticem non peruenire creduntur. duo qui ad nu-
merum praedictum supersunt meridianus et horizon
non scribuntur in sphaera, quia certum locum ha-
bere non possunt, sed pro diuersitate circumspicien-
16 tis habitantisue uariantur. meridianus est enim
quem sol cum super hominum uerticem uenerit ipsum
diem medium efficiendo designat: et quia globositas
terrae habitationes omnium aequales sibi esse non
patitur, non eadem pars caeli omnium uerticem de-
spicit: et ideo unus omnibus meridianus esse non
poterit, sed singulis gentibus super uerticem suum
17 proprius meridianus efficitur. similiter sibi horizon-
tem facit circumspectio singulorum. horizon est
enim uelut quodam circo designatus terminus caeli
quod super terram uidetur: et quia ad ipsum uere
finem non potest humana acies peruenire, quantum
quisque oculos circumferendo conspexerit proprium
sibi caeli quod super terram est terminum facit.
18 hic horizon, quem sibi unius cuiusque circumscribit
aspectus, ultra trecentos et sexaginta stadios longi-
tudinem intra se continere non poterit. centum
enim et octoginta stadios non excedit acies contra
uidentis: sed uisus cum ad hoc spatium uenerit,
accessu deficiens in rotunditatem recurrendo curua-
tur atque ita fit ut hic numerus ex utraque parte
geminatus trecentorum sexaginta stadiorum spatium
quod intra horizontem suum continetur efficiat
semperque, quantum ex huius spatii parte postera
procedendo dimiseris, tantum tibi de anteriore su-
metur, et ideo horizon semper quantacumque locorum
19 transgressione mutatur. hunc autem, quem diximus,
admittit aspectum aut in terris aequa planities aut
pelagi tranquilla libertas, qua nullam oculis obicit

3 orızon *P*   6 habıtantıſ*ue *P*   9 ho|mınum *P*   11 unuſ *om.* *P'*   merıanuſ *P'*   20 hınc orızon *P*   unuſ cuıuſq; *P*   22 ın ſe *P*   24 uıdenteſ *P'*   30 demıſerıſ *P*   33 aupelagı *P'*

offensam. nec te moueat quod saepe in longissimo positum montem uidemus aut quod ipsa caeli superna suspicimus, aliud est enim cum se oculis ingerit altitudo, aliud cum per planum se porrigit et extendit intuitus, in quo solo horizontis circus efficitur. haec de circis omnibus quibus caelum cingitur dicta sufficiant.

Tractatum ad sequentia transferamus ex quo XVI
mihi omnia contemplanti praeclara cetera
et mirabilia uidebantur. erant autem hae
stellae quas numquam ex hoc loco uidimus
et hae magnitudines omnium quas esse numquam
suspicati sumus, ex quibus erat ea
minima, quae ultima a caelo, citima terris
luce lucebat aliena: stellarum autem globi
terrae magnitudinem facile uincebant. di- 2
cendo ex quo mihi omnia contemplanti id quod
supra rettulimus adfirmat in ipso lacteo Scipionis et
parentum per somnium contigisse conuentum. duo sunt
autem praecipua quae in stellis se admiratum refert,
aliquarum nouitatem et omnium magnitudinem. ac
prius de nouitate, post de magnitudine disseremus.
plene et docte adiciendo quas numquam ex hoc 3
loco uidimus causam cur a nobis non uideantur
ostendit. locus enim nostrae habitationis ita positus
est ut quaedam stellae ex ipso numquam possint uideri
quia ipsa pars caeli, in qua sunt, numquam potest
hic habitantibus apparere. pars enim haec terrae, 4
quae incolitur ab uniuersis hominibus qui nos in uicem scire possumus, ad septentrionalem uerticem surgit, et sphaeralis conuexitas australem nobis uerticem in ima demergit. cum ergo semper circa terram ab ortu in occasum caeli sphaera uoluatur uertex hic qui septentriones habet quoquouersum

7 ſufficiunt *P′* 10 aut̄ eę *P* 12 & eae *P* 17 omnia mihi *P* 30 non poſſumuſ *P* ſeptemtrionalem *P′* 31 uerticē nobiſ *P* 33 ſpęra *P*

mundana uolubilitate uertatur quoniam super nos
est semper a nobis uidetur ac semper ostendit

arctos Oceani metuentes aequore tingui.

5 australis contra quasi semel nobis pro habitationis
nostrae positione demersus nec ipse nobis umquam
uidetur nec sidera sua, quibus et ipse sine dubio
insignitur, ostendit. et hoc est quod poeta naturae
ipsius conscius dixit

hic uertex nobis semper sublimis at illum
sub pedibus Styx atra uidet Manesque profundi.

6 sed cum hanc diuersitatem caelestibus partibus uel
semper uel numquam apparendi terrae globositas
habitantibus faciat, ab eo qui in caelo est omne
sine dubio caelum uidetur non impediente aliqua
parte terrae, quae tota puncti locum pro caeli magni-
7 tudine uix obtinet. cui ergo australis uerticis stellas
numquam de terris uidere contigerat, ubi circum-
spectu libero sine offensa terreni obicis uisae sunt,
iure quasi nouae admirationem dederunt, et quia
intellexit causam propter quam eas numquam ante
uidisset, ait erant autem hae stellae quas
numquam ex hoc loco uidimus, hunc locum
demonstratiue terram dicens in qua erat dum ista
8 narraret. sequitur illa discussio quid sit quod ad-
iecit et hae magnitudines omnium quas esse
numquam suspicati sumus. cur autem magni-
tudines quas uidit in stellis numquam homines su-
spicati sint, ipse patefecit addendo stellarum
autem globi terrae magnitudinem facile
9 uincebant. nam quando homo nisi quem doctrina
philosophiae supra hominem immo uere hominem
fecit, suspicari potest stellam unam omni terra esse

3 Verg. Georg. I 246 9 l. l. 242

3 tıngui * *P* 7 peta *P'* 10 ſty tra *P*, styx atra *p* 11 dıuerſitatẽ * *P* 18 lıbera *P'* 20 ante *om.* *P* 21 eae *P* 25 & eę *P*

maiorem, cum uulgo singulae uix facis unius flam-
mam aequare posse uideantur? ergo tunc earum
uere magnitudo adserta credetur, si maiores singu-
las quam est omnis terra esse constiterit. quod hoc
modo licet recognoscas. punctum dixerunt esse geo- 10
metrae quod ob inconprehensibilem breuitatem sui
in partes diuidi non possit, nec ipsum pars aliqua
sed tantum modo signum esse dicatur. physici terram
ad magnitudinem circi per quem sol uoluitur puncti
modum obtinere docuerunt. sol autem quanto minor
sit circo proprio, deprehensum est. manifestissimis
enim dimensionum rationibus constitit mensuram
solis ducentesimam sextam decimam partem habere
magnitudinis circi per quem sol ipse discurrit. cum 11
ergo sol ad circum suum pars certa sit, terra uero
ad circum solis punctum sit quod pars esse non
possit, sine cunctatione iudicii solem constat terra
esse maiorem, si maior est pars eo quod partis no-
men nimia sui breuitate non capit. uerum solis 12
circo superiorum stellarum circos certum est esse
maiores, si eo quod continetur id quod continet
maius est, cum hic sit caelestium sphaerarum ordo,
ut a superiore una quaeque inferior ambiatur. unde
et lunae sphaeram quasi a caelo ultimam et uicinam
terrae minimam dixit cum terra ipsa in punctum
quasi uere iam postrema deficiat. si ergo stellarum 13
superiorum circi, ut diximus, circo solis sunt gran-
diores, singulae autem huius sunt magnitudinis ut
ad circum una quaeque suum modum partis optineat,
sine dubio singulae terra sunt ampliores quam ad
solis circum qui superioribus minor est punctum esse

---

3 credatur *P'* 4 eſſe *om. P* 6 ıncomp̄henſıbılem *P* 7 praſ *P*, *deinde* alıquıd *P'* 8 phıſıcı *P* 10 au *in* autē *in ras. in P* 11 manıfeſtıſımı * ſ (*fuit* uſ) *P* 12 conſtat *P* 15 ſuum *om. P* 16 *et* 18 ar *in* parſ *in ras. in P* 19 capiat *p*, capat *P* 20 cırco * *P* eſt *om. P'* 24 ſpęram *P* 29 obtıneant *P* 30 ſıngulo *P'*

praediximus. de luna si uere luce lucet aliena sequentia docebunt.

XVII Haec cum Scipionis optutus non sine admiratione percurrens ad terras usque fluxisset et illic familiarius haesisset, rursus aui monitu ad superiora reuocatus est ipsum a caeli exordio sphaerarum or-
2 dinem in haec uerba monstrantis nouem tibi orbibus uel potius globis conexa sunt omnia, quorum unus est caelestis extimus, qui reliquos omnes conplectitur, summus ipse deus, arcens et continens ceteros, in quo sunt infixi illi qui uoluuntur stellarum cur-
3 sus sempiterni. huic subiecti sunt septem qui uersantur retro contrario motu atque caelum. e quibus unum globum possidet illa quam in terris Saturniam nominant, deinde est hominum generi prosperus et salutaris ille fulgor qui dicitur Iouis, tum rutilus horribilisque terris quem Martium dicitis, deinde subter mediam fere regionem sol optinet dux et princeps et moderator luminum reliquorum, mens mundi et temperatio, tanta magnitudine ut cuncta sua luce lustret et conpleat. hunc ut comites consecuntur Veneris alter, alter Mercurii cursus in infimoque orbe luna radiis solis ac-
4 censa conuertitur. infra autem eam nihil est nisi mortale et caducum praeter animos munere deorum hominum generi datos: supra lunam sunt aeterna omnia. nam ea quae est media et nona tellus neque mouetur et infima est et in eam feruntur omnia nutu

3 com *P′* obtutuſ *P* 5 familiariſ *P* monito *P′*
10 complectitur *P* 15 globium *P* 20 subter] ſeptē *P*
24 compleat *P* consequuntur *p* 26 in *om.* *P* 32 reeruntur *P*

suo pondera. totius mundi a summo in imum di- 5
ligens in hunc locum collecta descriptio est et inte-
grum quoddam uniuersitatis corpus effingitur, quod
quidem τὸ πᾶν id est omne dixerunt, unde et hic
dicit conexa sunt omnia. Vergilius uero ma-
gnum corpus uocauit

et magno se corpore miscet.

hoc autem loco Cicero rerum quaerendarum iactis 6
seminibus multa nobis excolenda legauit. de septem
subiectis globis ait qui uersantur retro contra-
rio motu atque caelum. quod cum dicit, admonet 7
ut quaeramus si uersatur caelum et si illi septem et
seruantur et contrario motu mouentur aut si hunc
esse sphaerarum ordinem quem Cicero refert Plato-
nica consentit auctoritas, et si uere subiectae sint,
quo pacto stellae earum omnium zodiacum lustrare
dicantur cum zodiacus et unus et in summo caelo
sit, quaeue ratio in uno zodiaco aliarum cursus bre-
uiores aliarum faciat longiores — haec enim omnia in
exponendo earum ordine necesse est adserantur — et
postremo qua ratione in terram ferantur sicut ait om-
nia nutu suo pondera. uersari caelum mundanae 8
animae natura et uis et ratio docet, cuius aeternitas
in motu est. quia numquam motus relinquit quod
uita non deserit, nec ab eo uita discedit in quo
uiget semper agitatus: igitur et caeleste corpus,
quod mundi anima futurum sibi inmortalitatis parti-
ceps fabricata est, ne umquam uiuendo deficiat,

---

7 Verg. Aen. VI 727

---

2 *post* dılıgenſ ın hunc || (*fol. 11 u.*) *sequitur in P* (*fol. 12 r.*) *p. 111, 5* quam ıure cor cęlı uocetur: *in margine inferiore haec ascripta sunt manu ni fallor Iacobi Augusti Thuani* desunt aliqua: imo | folium: *certe idem homo haec scripsit atque is qui quaterniones numerauit et signauit: fol. autem undecimum cum signatum sit* B ||| *et folium duodecimum* B |¦|¦|, *hodie diiudicari nequit num illa quae desiderantur ante Thuani tempora perierint an omnino numquam exarata fuerint*

semper in motu est et stare nescit quia nec ipsa
9 stat anima qua inpellitur. nam cum animae quae
incorporea est essentia sit in motu, primum autem
omnium caeli corpus anima fabricata sit, sine dubio
in corpus hoc primum ex incorporeis motus natura
migrauit, cuius uis integra et incorrupta non deserit
10 quod primum coepit mouere. ideo uero caeli motus
necessario uolubilis est quia cum semper moueri
necesse sit, ultra autem locus nullus sit quo se ten-
dat accessio, continuatione perpetuae in se reditio-
nis agitatur: ergo in quo potest uel habet currit et
accedere eius reuolui est quia sphaerae spatia et
loca conplectentis omnia unus est cursus rotari. sed
et sic animam sequi semper uidetur, quae in ipsa
11 uniuersitate discurrit. dicemus ergo quod eam num-
quam repperiat si semper hanc sequitur? immo
semper eam repperit quia ubique tota ubique per-
fecta est. cur ergo si quam quaerit repperit, non
quiescit? quia et illa requietis est inscia. staret
enim si umquam stantem animam repperiret, cum
uero illa ad cuius appetentiam trahitur, semper in
uniuersa se fundat, semper et corpus se in ipsam
et per ipsam retorquet. haec de caelestis uolubili-
tatis arcano pauca de multis *Plotino* auctore re-
12 perta sufficiant. quod autem hunc istum *extimum*
globum, qui ita uoluitur, *summum deum* uocauit,
non ita accipiendum est, ut ipse prima causa et
deus ille omnipotentissimus aestimetur: cum globus
ipse, quod caelum est, animae sit fabrica, anima ex
mente processerit, mens ex deo, qui uere summus
13 est, procreata sit: sed *summum* quidem dixit ad
ceterorum ordinem, qui subiecti sunt unde mox sub-
iecit *arcens et continens ceteros*, *deum* uero
quod non modo inmortale animal ac diuinum sit et
plenum inditae ex illa purissima mente rationis sed
quod et uirtutes omnes, quae illam primae omni-
potentiam summitatis secuntur aut ipse faciat aut
14 ipse contineat. ipsum denique Iouem ueteres uoca-

uerunt et apud theologos Iuppiter est mundi anima.
hinc illud est

ab Ioue principium, Musae, Iouis omnia plena,

quod de Arato poetae alii mutuati sunt, qui de side-
ribus locuturus a caelo in quo sunt sidera exordium
sumendum esse decernens, ab Ioue incipiendum esse
memorauit. hinc et Iuno soror eius et coniunx uo- 15
catur. est autem Iuno aer et dicitur soror quia
isdem seminibus quibus caelum etiam aer procreatus
est, coniunx quia aer subiectus est caelo. his illud 16
adiciendum est quod praeter duo lumina et stellas
quinque quae appellantur uagae reliquas omnes alii
infixas caelo nec nisi cum caelo moueri, alii quo-
rum adsertio uero propior est, has quoque dixerunt
suo motu praeter quod cum caeli conuersione ferun-
tur accedere sed propter inmensitatem extimi globi
excedentia credibilem numerum saecula in una eas
cursus sui ambitione consumere et ideo nullum ea-
rum motum ab homine sentiri, cum non sufficiat
humanae uitae spatium ad breue saltem punctum tam
tardae accessionis deprehendendum. hinc Tullius 17
nullius sectae inscius ueteribus approbatae simul
attigit utramque sententiam dicendo in quo sunt
infixi illi qui uoluuntur stellarum cursus
sempiterni, nam et infixos dixit et cursus habere
non tacuit.

Nunc utrum illi septem globi qui subiecti sunt XVIII
contrario, ut ait, quam caelum uertitur motu feran-
tur argumentis ad uerum ducentibus requiramus.
solem ac lunam et stellas quinque quibus ab errore 2
nomen est, praeter quod secum trahit ab ortu in
occasum caeli diurna conuersio, ipsa suo motu in
orientem ab occidente procedere non solis literarum
profanis sed multis quoque doctrina initiatis abhor-
rere a fide ac monstro simile iudicatum est. sed

3 Verg. eclog. III 59

apud pressius intuentes ita uerum esse constabit ut
non solum mente concipi sed oculis quoque ipsis
3 possit probari. tamen ut nobis de hoc sit cum per-
tinaciter negante tractatus, age quisquis tibi hoc
liquere dissimulas, simul omnia quae uel contentio
tibi fingit detractans fidem uel quae ipsa ueritas
4 suggerit in diuisionis membra mittamus. has erra-
ticas cum luminibus duobus aut infixas caelo ut alia
sidera nullum sui motum nostris oculis indicare sed
ferri mundanae conuersionis impetu aut moueri sua
quoque accessione dicemus, rursus si mouentur aut
caeli uiam secuntur ab ortu in occasum et communi
et suo motu meantes aut contrario recessu in orien-
tem ab occidentis parte uersantur. praeter haec ut
opinor nihil potest uel esse uel fingi. nunc uidea-
5 mus quid ex his poterit uerum probari. si infixae
essent, numquam ab eadem statione discederent sed
in isdem locis semper ut aliae uiderentur. ecce enim
de infixis Vergiliae nec a sui umquam se copulatione
dispergunt nec Hyadas, quae uicinae sunt, deserunt
aut Orionis proximam regionem relinquunt: Septen-
trionum compago non soluitur: Anguis, qui inter
eos labitur, semel circumfusum non mutat amplexum.
6 hae uero modo in hac modo in illa caeli regione
uisuntur et saepe cum in unum locum duae plu-
resue conuenerint, et a loco tamen in quo simul
uisae sunt et a se postea separantur. ex hoc eas
non esse caelo infixas oculis quoque approbantibus
constat: igitur mouentur nec negare hoc quisquam
7 poterit quod uisus adfirmat. quaerendum est ergo
utrum ab ortu ad occasum an in contrarium motu
proprio reuoluantur. sed et hoc quaerentibus nobis
non solum manifestissima ratio sed uisus quoque
ipse monstrabit. consideremus ergo signorum ordi-
nem quibus zodiacum diuisum uel distinctum uide-
mus et ab uno signo quolibet ordinis eius sumamus

---

6 tibi *Zeunius*: sibi *libri*

exordium. cum Aries exoritur, post ipsum Taurus 8
emergit. hunc Gemini secuntur, hos Cancer et per
ordinem reliqua. si istae ergo in occidentem ab
oriente procederent, non ab Ariete in Taurum qui
retro locatus est nec a Tauro in Geminos signum
posterius uoluerentur sed a Geminis in Taurum et
a Tauro in Arietem recta et mundanae uolubilitati
consona accessione prodirent. cum uero a primo 9
in signum secundum, a secundo in tertium et inde
ad reliqua quae posteriora sunt reuoluantur, signa
autem infixa caelo ferantur, sine dubio constat has
stellas non cum caelo sed contra caelum moueri.
hoc ut plene liqueat, astruamus de lunae cursu
quae et claritate sui et uelocitate notabilior est.
luna postquam a sole discedens nouata est, secundo 10
fere die circa occasum uidetur, et quasi uicina soli
quem nuper reliquit, postquam ille demersus est,
ipsa caeli marginem tenet antecedenti superoccidens.
tertio die tardius occidit quam secundo, et ita coti-
die longius ab occasu recedit, ut septimo die circa
solis occasum in medio caelo ipsa uideatur. post
alios uero septem cum ille mergit haec oritur. adeo 11
media parte mensis dimidium caelum, id est unum
hemisphaerium, ab occasu in orientem recedendo
metitur. rursus post septem alios circa solis occasum
latentis hemisphaerii uerticem tenet, et huius rei
indicium est quod medio noctis exoritur. postremo
totidem diebus exemptis solem denuo conprehendit,
et uicinus uidetur ortus amborum, quam diu soli suc-
cedens rursus nouetur et rursus recedens paulatim
semper in orientem regrediendo relinquat occasum.
sol quoque ipse non aliter quam ab occasu in orien- 12
tem mouetur et licet tardius recessum suum quam
luna conficiat — quippe qui tanto tempore signum
unum emetiatur quanto totum zodiacum luna dis-

7 uolubilitati *Zeunius*: uolubilitatis *libri* 11 infixa caelo cum caelo ferantur *coni. Iantus*

currit — manifesta tamen et subiecta oculis motus
13 sui praestat indicia. hunc enim in Ariete esse po-
namus, quod quia aequinoctiale signum est, pares
horas somni et diei facit. in hoc signo cum occidit
Libram id est Scorpii chelas mox oriri uidemus et
apparet Taurus uicinus occasui, nam Vergilias et
Hyadas partes Tauri clariores non multo post solem
14 mergentes uidemus. sequenti mense sol in signum
posterius id est in Taurum recedit et ita fit ut
neque Vergiliae neque alia pars Tauri illo mense
uideatur. signum enim quod cum sole oritur et cum
sole occidit semper occulitur adeo ut et uicina astra
15 solis propinquitate celentur. nam et Canis tunc,
quia uicinus Tauro est, non uidetur tectus lucis
propinquitate et hoc est quod Vergilius ait

candidus auratis aperit cum cornibus annum
Taurus et aduerso cedens Canis occidit astro.

non enim uult intellegi Tauro oriente cum sole mox
in occasum ferri Canem, qui proximus Tauro est,
sed occidere eum dixit Tauro gestante solem, quia
16 tunc incipit non uideri sole uicino. tunc tamen
occidente sole Libra adeo superior inuenitur ut to-
tus Scorpius ortus appareat, Gemini uero uicini
tunc uidentur occasui. rursus post Tauri mensem
Gemini non uidentur, quod in eos solem migrasse
significat. post Geminos recedit in Cancrum et tunc
17 cum occidit mox Libra in medio caelo uidetur. adeo
constat solem tribus signis peractis id est Ariete
et Tauro et Geminis ad medietatem hemisphaerii
recessisse. denique post tres menses sequentes tri-
bus signis quae secuntur emensis — Cancrum dico
Leonem et Virginem — inuenitur in Libra, quae
rursus aequat noctem diei, et dum in ipso signo
occidit mox oritur Aries, in quo sol ante sex menses
18 occidere solebat. ideo autem occasum magis eius

16 Verg. Georg. I 217

quam ortum elegimus proponendum, quia signa po-
steriora post occasum uidentur, et dum ad haec
quae sole mergente uideri solent solem redire mon-
stramus, sine dubio eum contrario motu recedere
quam caelum mouetur, ostendimus. haec autem 19
quae de sole ac luna diximus etiam quinque stella-
rum recessum adsignare sufficient, pari enim ratione
in posteriora signa migrando semper mundanae
uolubilitati contraria recessione uersantur.

His adsertis de sphaerarum ordine pauca dicenda XVIIII
sunt, in quo dissentire a Platone Cicero uideri pot-
est, cum hic solis sphaeram quartam de septem id
est in medio locatam dicat, Plato a luna sursum
secundam hoc est inter septem a summo locum sex-
tum tenere commemoret. Ciceroni Archimedes et 2
Chaldaeorum ratio consentit, Plato Aegyptios omnium
philosophiae disciplinarum parentes secutus est, qui
ita solem inter lunam et Mercurium locatum uolunt
ut rationem tamen et deprehenderint et edixerint
cur a non nullis sol supra Mercurium supraque
Venerem esse credatur. nam nec illi qui ita aestimant
a specie ueri procul aberrant, opinionem uero istius
permutationis huius modi ratio persuasit. a Saturni 3
sphaera, quae est prima de septem, usque ad sphae-
ram Iouis a summo secundam interiecti spatii tanta
distantia est ut zodiaci ambitum superior triginta
annis, duodecim uero annis subiecta conficiat; rursus
tantum a Ioue sphaera Martis recedit ut eundem
cursum biennio peragat. Venus autem tanto est 4
regione Martis inferior ut ei annus satis sit ad
zodiacum peragrandum. iam uero ita Veneri proxima
est stella Mercurii et Mercurio sol propinquus ut hi
tres caelum suum pari temporis spatio id est anno
plus minusue circumeant. ideo et Cicero hos duos

18 ediderint *coni. Gronouius*

cursus comites solis uocauit, quia in spatio pari
5 longe a se numquam recedunt. luna autem tantum
ab his deorsum recessit ut, quod illi anno, uiginti
octo diebus ipsa conficiat, ideo neque de trium su-
periorum ordine, quem manifeste clareque distinguit
inmensa distantia, neque de lunae regione, quae ab
omnibus multum recessit, inter ueteres aliqua fuit
dissensio. horum uero trium sibi proximorum Ve-
neris Mercurii et solis ordinem uicinia confudit sed
apud alios, nam Aegyptiorum sollertiam ratio non
6 fugit quae talis est. circulus per quem sol discurrit
a Mercurii circulo ut inferior ambitur, illum quoque
superior circulus Veneris includit, atque ita fit ut
hae duae stellae cum per superiores circulorum suo-
rum uertices currunt, intellegantur supra solem loca-
tae, cum uero per inferiora commeant circulorum,
7 sol eis superior aestimetur. illis ergo qui sphaeras
earum sub sole dixerunt, hoc uisum est ex illo stel-
larum cursu, qui non numquam ut diximus uidetur
inferior, qui et uere notabilior est quia tunc libe-
rius apparet. nam cum superiora tenent magis
radiis occuluntur, et ideo persuasio ista conualuit
et ab omnibus paene hic ordo in usum receptus
8 est. perspicacior tamen obseruatio ueriorem ordinem
deprehendit, quem praeter indaginem uisus haec
quoque ratio commendat quod lunam quae luce
propria caret et de sole mutuatur necesse est fonti
9 luminis sui esse subiectam. haec enim ratio facit
lunam non habere lumen proprium, ceteras omnes
stellas lucere suo, quod illae supra solem locatae in
ipso purissimo aethere sunt, in quo omne quicquid
est, lux naturalis et sua est, quae tota cum igne
suo ita sphaerae solis incumbit, ut caeli zonae quae
procul a sole sunt perpetuo frigore oppressae sint
10 sicut infra ostendetur, luna uero quia sola ima sub
sole est et caducorum iam regioni luce sua ca-

35 ima *aut* infima *Zeunius*: ipsa *libri*

renti proxima, lucem nisi de superposito sole cui
resplendet habere non potuit, denique quia totius
mundi ima pars terra est, aetheris autem ima pars
luna est, lunam quoque terram sed aetheriam uo-
cauerunt. inmobilis tamen ut terra esse non po- 11
tuit, quia in sphaera quae uoluitur nihil manet in-
mobile praeter centrum, mundanae autem sphaerae
terra centrum est, ideo sola inmobilis perseuerat.
rursus terra accepto solis lumine clarescit tantum 12
modo, non relucet; luna speculi instar lumen quo
illustratur emittit, quia illa aeris et aquae, quae per
se concreta et densa sunt, faex habetur et ideo ex-
trema uastitate densata est nec ultra superficiem
quauis luce penetratur, haec licet et ipsa finis sit
sed liquidissimae lucis et ignis aetherii, ideo quam-
uis densius corpus sit quam cetera caelestia, multo
tamen terreno purius fit acceptae luci penetrabilis
adeo ut eam de se rursus emittat, nullum tamen ad
nos perferentem sensum caloris: quia lucis radius 13
cum ad nos de origine sua id est de sole peruenit,
naturam secum ignis de quo nascitur deuehit; cum
uero in lunae corpus infunditur et inde resplendet,
solam refundit claritatem non calorem. nam et
speculum cum splendorem de se ui oppositi eminus
ignis emittit, solam ignis similitudinem carentem
sensu caloris ostendit. quem soli ordinem Plato 14
dederit uel eius auctores, quosue Cicero secutus quar-
tum locum globo eius adsignauerit, uel quae ratio
persuasionem huius diuersitatis induxerit et cur dixe-
rit Tullius *in infimoque orbe luna radiis solis
accensa conuertitur* satis dictum est, sed his
hoc adiciendum est cur Cicero cum quartum de
septem solem uelit, quartus autem inter septem non
fere medius sed omni modo medius et sit et habea-
tur, non abrupte medium solem sed *fere medium*

---

1 lucem nisi de superposito sole qua resplendet *coni.* *Zeunius*

dixerit his uerbis deinde subter mediam fere
15 regionem sol optinet. sed non uacat adiectio
qua haec pronuntiatio temperatur, nam sol quartum
locum optinens mediam regionem tenebit numero,
spatio non tenebit. si inter ternos enim summos
et imos locatur, sine dubio medius est numero, sed
totius spatii quod septem sphaerae occupant dimen-
sione perspecta regio solis non inuenitur in medio
spatio locata quia magis a summo ipse, quam ab
ipso recessit ima postremitas, quod sine ulla discep-
16 tationis ambage compendiosa probabit adsertio. Sa-
turni stella quae summa est zodiacum triginta annis
peragrat, sol medius anno uno, luna ultima uno
mense non integro. tantum ergo interest inter solem
et Saturnum quantum inter unum et triginta, tan-
tum inter lunam solemque quantum inter duodecim
17 et unum. ex his apparet totius a summo in imum
spatii certam ex media parte diuisionem solis regione
non fieri. sed quia hic de numero loquebatur in
quo uere qui quartus et medius est, ideo pronun-
tiauit quidem medium sed propter latentem spatiorum
dimensionem uerbum quo hanc definitionem tempe-
18 raret adiecit. notandum quod esse stellam Saturni
et alteram Iouis, Martis aliam non naturae constitutio
sed humana persuasio est quae stellis numeros
et nomina fecit. non enim ait illa quae Saturnia
est sed quam in terris Saturniam nominant
et ille fulgor qui dicitur Iouis, et quem
Martium dicitis, adeo expressit in singulis nomina
haec non esse inuenta ex natura sed hominum com-
19 menta significationi distinctionis accommoda. quod
uero fulgorem Iouis humano generi prosperum
et salutarem, contra Martis rutilum et terri-
bilem terris uocauit, alterum tractum est ex
stellarum colore — nam fulget Iouis, rutilat Martis
— alterum ex tractatu eorum qui de his stellis ad
hominum uitam manare uolunt aduersa uel prospera,
nam plerumque de Martis stella terribilia, de Iouis

salutaria euenire defininut. causam siquis forte altius 20
quaerat unde diuinis maliuolentia ut stella malefica
esse dicatur — sicut de Martis et Saturni stellis
existimatur — aut cur notabilior benignitas Iouis
et Veneris inter genethliacos habeatur cum sit diui-
norum una natura, in medium proferam rationem
apud unum omnino quod sciam lectam. nam Ptolo-
maeus in libris tribus quos de harmonia conposuit
patefecit causam, quam breuiter explicabo. certi, 21
inquit, sunt numeri per quos inter omnia quae sibi
conuenienter iunguntur et aptantur fit iugabilis
conpetentia, nec quicquam potest alteri nisi per hos
numeros conuenire. sunt autem hi epitritus hemio-
lius epogdous duplaris triplaris quadruplus. quae 22
hoc loco interim quasi nomina numerorum accipias
uolo, in sequentibus uero, cum de harmonia caeli
loquemur, quid sint hi numeri quidue possint, opor-
tunius aperiemus: modo hoc nosse sufficiat quia
sine his numeris nulla colligatio, nulla potest esse
concordia. uitam uero nostram praecipue sol et luna 23
moderantur. nam cum sint caducorum corporum
haec duo propria, sentire uel crescere: *αἰσθητικόν*
id est sentiendi natura de sole, *φυτικόν* autem id
est crescendi natura de lunari ad nos globositate
perueniunt. sic utriusque luminis beneficio haec
nobis constat uita qua fruimur. conuersatio tamen 24
nostra et prouentus actuum tam ad ispa duo lumina
quam ad quinque uagas stellas refertur, sed harum
stellarum alias interuentus numerorum quorum supra
fecimus mentionem cum luminibus bene iungit ac
sociat, alias nullus applicat numeri nexus ad lumina.
ergo Veneria et Iouialis stella per hos numeros 25
lumini utrique sociantur sed Iouialis soli per omnes,
lunae uero per plures, et Veneria lunae per omnes,
soli per plures numeros aggregatur. hinc licet utraque
benefica credatur Iouis tamen stella cum sole accom-

31 ſotiat *B* 33 utriuſque *B* 36 benenefica *B'*

medatior est et Veneria cum luna, atque ideo uitae
nostrae magis commodant, quasi luminibus uitae no-
26 strae auctoribus numerorum ratione concordes. Sa-
turni autem Martisque stellae ita non habent cum
luminibus conpetentiam, ut tamen aliqua uel extrema
numerorum linea Saturnus ad solem, Mars aspiciat
ad lunam. ideo minus commodi uitae humanae
existimantur quasi cum uitae auctoribus arta nume-
rorum ratione non iuncti. cur tameu et ipsi non num-
quam opes uel claritatem hominibus praestare cre-
dantur, ad alterum debet pertinere tractatum quia
hic sufficit aperuisse rationem cur alia terribilis alia
27 salutaris existimetur. et Plotinus quidem in libro
qui inscribitur si faciunt astra, pronuntiat nihil
ui uel potestate eorum hominibus euenire, sed ea
quae decreti necessitas in singulos sancit, ita per
horum septem transitum stationem recessumue mon-
strari ut aues seu praeteruolando seu stando futura
pennis uel uoce significant nescientes. sic quoque
tamen iure uocabitur hic salutaris, ille terribilis, cum
per hunc prospera, per illum significentur incom-
moda.

XX In his autem tot nominibus quae de sole dicuntur
non frustra nec ad laudis pompam lasciuit oratio sed
res uerae uocabulis exprimuntur. dux et princeps
ait et moderator luminum reliquorum, mens
2 mundi et temperatio. Plato in Timaeo cum de
octo sphaeris loqueretur sic ait ut autem per ipsos
octo circuitus celeritatis et tarditatis certa
mensura et sit et noscatur, deus in am-
bitu supra terram secundo lumen accendit
3 quod nunc solem uocamus. uides ut haec de-
finitio uult esse omnium sphaerarum lumen in sole,

---

3 rationem *B* 9 rationem *B'* 14 nichil *B* 16 ſanicit *B* p eorum *B* 24 fuſtra *B'* 28 hocto *B'* 29 octoſ *B'* 31 accedit *B'* 33 ſperarum *B*

sed Cicero sciens etiam ceteras stellas habere lumen
suum, solamque lunam ut saepe iam diximus pro-
prio carere, obscuritatem definitionis huius liquidius
absoluens et ostendens in sole maximum lumen esse,
non solum, ait dux et princeps et moderator
luminum reliquorum. adeo et ceteras stellas scit
esse lumina sed hunc ducem et principem quem
Heraclitus fontem caelestis lucis appellat. dux ergo 4
est quia omnes luminis maiestate praecedit, prin-
ceps quia ita eminet ut propterea, quod talis solus
appareat, sol uocetur, moderator reliquorum di-
citur quia ipse cursus eorum recursusque certa spatii
definitione moderatur. nam certa spatii definitio est 5
ad quam cum una quaeque erratica stella recedens
a sole peruenerit, tamquam ultra prohibeatur acce-
dere, agi retro uidetur, et rursus, cum certam par-
tem recedendo contigerit, ad directi cursus consueta
reuocatur. ita solis uis et potestas motus reliquorum
luminum constituta dimensione moderatur. mens 6
mundi ita appellatur ut physici eum cor caeli uoca-
uerunt, inde nimirum quod omnia quae statuta ra-
tione per caelum fieri uidemus, diem noctemque et
migrantes inter utrumque prolixitatis breuitatisque
uices et certis temporibus aequam utriusque men-
suram, dein ueris clementem teporem, torridum
Cancri ac Leonis aestum, mollitiem auctumnalis
aurae, uim frigoris inter utramque temperiem, omnia
haec solis cursus et ratio dispensat. iure ergo cor
caeli dicitur per quem fiunt omnia quae diuina ra-
tione fieri uidemus. est et haec causa propter quam 7
iure cor caeli uocetur quod natura ignis semper in
motu perpetuoque agitatu est, solem autem ignis
aetherii fontem dictum esse retulimus, hoc est ergo

4 abſoluef *B′* 5 dux ſed | & *B* 13 nam certa ſpatıı definıtıo eſt *om. B* 20 phıſıcı *B* 24 aequam utrı *euanuerunt in B* 25 clementem *euanuit in B* 26 autumnalıſ *B* 31 cęlı cor ıure *B*

sol in aethere quod in animali cor, cuius ista natura est, ne umquam cesset a motu, aut breuis eius quocumque casu ab agitatione cessatio mox animal
8 interimat. haec de eo quod mundi mentem uocauit. 'cur uero et temperatio mundi dictus sit ratio in aperto est. ita enim non solum terram sed ipsum quoque caelum, quod uere mundus uocatur, temperari sole certissimum est, ut extremitates eius quae a uia solis longissime recesserunt omni careant beneficio caloris et una frigoris perpetuitate torpescant: quod sequentibus apertius explicabitur. restat ut et de magnitudine eius, quam uerissima praedicatione extulit, pauca et non praetereunda dicamus.
9 physici hoc maxime consequi in omni circa magnitudinem solis inquisitione uoluerunt quanto maior possit esse quam terra, et Eratosthenes in libris dimensionum sic ait 'mensura terrae septies et uicies multiplicata mensuram solis efficiet' Posidonius multo multoque saepius, et uterque lunaris defectus argu-
10 mentum pro se aduocat. ita cum solem uolunt terra maiorem probare, testimonio lunae deficientis utuntur, cum defectum lunae conantur adserere, probationem de solis magnitudine mutuantur, et sic euenit ut, dum utrumque de altero adstruitur, neutrum probabiliter adstruatur semper in medio uicissim nutante mutuo testimonio. quid enim per rem
11 adhuc probandam probetur? sed Aegyptii nihil ad coniecturam loquentes sequestrato ac libero argumento nec in patrocinium sibi lunae defectum uocantes, quanta mensura sol terra maior sit probare

---

1 anima *P* 2 breui *B* 4 intimat *B* mente *P* 8 a ſole *P* 9 omnia *B* 11 qui *B*, *deinde* in ſequentibuſ *P* 13 extulit *om. P* 14 phiſici *PB* 15 inquiſione *P* 17 ſic *in ras. in P* terrę * * | *P* 18 multo *om. P'* 19 *post* ſaepiuſ *add.* multiplicatā ſoliſ ſpatiū efficere *add. P* *post* argumentum *add.* inuicem *P* 21 * lunę *P* 22 aſſerere *B* 24 aſtruitur *P'* 25 aſtruatur *B* 27 adhunc *P'* 29 patrotinium *P'*

uoluerunt ut tum demum per magnitudinem eius
ostenderent cur luna deficiat. hoc autem nequa- 12
quam dubitabatur, non posse aliter deprehendi nisi
mensura et terrae et solis inuenta, ut fieret ex con-
latione discretio. et terrena quidem dimensio oculis
rationem iuuantibus de facili constabat, solis uero
mensuram aliter nisi per mensuram caeli per quod
discurrit inueniri non posse uiderunt: ergo primum
metiendum sibi caelum illud id est iter solis con-
stituerunt, ut per id possent modum solis agnoscere.
sed quaeso siquis umquam tam otiosus tamque ab 13
omni erit serio feriatus ut haec quoque in manus
sumat, ne talem ueterum promissionem quasi insa-
niae proximam aut horrescat aut rideat. et enim ad
rem quae natura inconprehensibilis uidebatur uiam
sibi fecit ingenium, et per terram, qui caeli modus
sit repperit. ut autem liquere possit ratio com-
menti, prius regulariter pauca dicenda sunt ut sit
rerum sequentium aditus instructior. in omni orbe 14
uel sphaera medietas centron uocatur, nihilque aliud
est centron nisi punctum quo sphaerae aut orbis
medium certissima obseruatione distinguitur. item
ducta linea de quocumque loco circuli qui designat
ambitum in quamcumque eiusdem circuli summitatem
orbis partem aliquam diuidat necesse est. sed non 15
omni modo medietas est orbis, quam separat ista
diuisio, illa enim tantum linea in partes aequales
orbem medium diuidit, quae a summo in summum
ita ducitur ut necesse sit eam transire per centron,
et haec linea quae orbem sic aequaliter diuidit dia-
metros nuncupatur. item omnis diametros cuiscum- 16

---

1 p̃ r̃ re magnıtudınē *P* eıus *om. P* 4 et fıeret *B'* collatıone *B* 6 conſtabıt *B* 7 menſura alıter *B* 9 cęlū * *P* contıtuerunt *P'* 10 ıd *in ras. in B*: eum *P* 11 ſıquı *PB* unquam *B* 12 ferıatoſ *P* 17 reperıt *B*, repperunt *P* *posterior* e *in* lıquere *in ras. in P* ratıone *B'* comentı *B* 20 *et* 21 centum *B'* 21 ſpere *B* 22 medıam *P'* 24 quacūq; *PB* ſūmıtate *P* 25 dıuıdam *B'* 31 ıta *P*

que orbis triplicata cum adiectione septimae partis
suae mensuram facit circuli quo orbis includitur
id est, si uncias septem teneat diametri longitudo,
et uelis ex ea nosse quot uncias orbis ipsius circu-
lus teneat, triplicabis septem et faciunt uiginti
unum, his adicies septimam partem hoc est unum,
et pronuntiabis uiginti et duabus unciis huius cir-
culi esse mensuram cuius diametros septem unciis
17 extenditur. haec omnia geometricis euidentissimis-
que rationibus probare possemus nisi et neminem
de ipsis dubitare arbitraremur et caueremus iusto
18 prolixius uolumen extendere. sciendum et hoc est
quod umbra terrae, quam sol post occasum in in-
feriore hemisphaerio currens sursum cogit emitti ex
qua super terram fit obscuritas quae nox uocatur,
sexagies in altum multiplicatur ab ea mensura quam
terrae diametros habet, et hac longitudine ad ipsum
circulum per quem sol currit erecta, exclusione lu-
19 minis tenebras in terram refundit. prodendum est
igitur quanta diametros terrae sit, ut constet quid
possit sexagies multiplicata colligere, unde his prae-
libatis ad tractatum mensurarum, quas promisit,
20 oratio reuertatur. euidentissimis et indubitabilibus
dimensionibus constitit uniuersae terrae ambitum,
quae ubicumque uel incolitur a quibuscumque uel
inhabitabilis iacet, habere stadiorum milia ducenta
quinquaginta duo. cum ergo tantum ambitus te-
neat, sine dubio octoginta milia stadiorum uel non
multo amplius diametros habet secundum triplica-
tionem cum septimae partis adiectione, quam supe-
21 rius de diametro et circulo regulariter diximus. et

---

4 quod *P'* 6 et *ante* unum *del. in B* 7 ın uıgıntı *P* nıcıı ſ *B* cırculıſ *ut uid. P'* 9 geometrıſ *P'* 10 n*e-mınem *B* 12 prolıxıı ſ *B'* eſt *om. B* 14 hemıſphęre *P'* 15 noſ *P'* 16 multıplıcabıtur *B'* 17 metroſ *P* 20 quanta — 21 multıplıcata *in ras. in P* 21 p̄lıbata *B'* 23 reuertetur *P'* 24 conſtat *P* 25 ubıcumque *om. P* 26 ınabıtabılıſ *B'* 27 quınquagenta *P'* 30 adıectıonem *B'*

quia ad efficiendam terrenae umbrae longitudinem
non ambitus terrae sed diametri mensura multipli-
canda est — ipsa est enim quam sursum constat
excrescere — sexagies multiplicanda tibi erunt octo-
ginta milia, quae terrae diametros habet, quae fa-
ciunt quadragies octies centena milia stadiorum esse
a terra usque ad solis cursum, quo umbram terrae
diximus peruenire. terra autem in medio caelestis 22
circuli per quem sol currit ut centron locata est,
ergo mensura terrenae umbrae medietatem diametri
caelestis efficiet, et si ab altera quoque parte terrae
par usque ad eundem circulum mensura tendatur,
integra circuli per quem sol currit diametros inue-
nitur. duplicatis igitur illis quadragies octies cen- 23
tenis milibus erit integra diametros caelestis circuli
nonagies sexies centenis milibus stadiorum, et in-
uenta diametros facile mensuram nobis ipsius quo-
que ambitus prodit. hanc enim summam, quae dia- 24
metron fecit, debes ter multiplicare adiecta parte
septima, ut saepe iam dictum est, et ita inuenies
totius circuli per quem sol currit ambitum stadiorum
habere trecenties centena milia et insuper centum
septuaginta milia. his dictis, quibus mensura quam 25
terrae uel ambitus uel diametros habet, sed et cir-
culi modus per quem sol currit uel diametri eius
ostenditur: nunc quam solis esse mensuram uel quem
ad modum illi prudentissimi deprehenderint indice-
mus. nam sicut ex terrena umbra potuit circuli
per quem sol meat deprehendi magnitudo, ita per
ipsum circulum mensura solis inuenta est, in hunc
modum procedente inquisitionis ingenio. aequinoc- 26
tiali die ante solis ortum aequabiliter locatum est

---

2 multiplicata *ut uid.* *P'* 4 multiplicata *P'* 7 e terra *P'* 12 usq. dimidiā circuli *deinde in ras.* mensurā tendatur *P* 14 quadargies *P* 15 erit *om.* *P'* 16 & centenis *P'* 18 quā * diametrum *P* 22 et insuper septnaginta (centum *et* milia *margine reciso perierunt*) *ante* his *add.* *B*ᵐ 24 ambitum *B'* set *B'*

saxeum uas in hemisphaerii speciem cauata ambi-
tione curuatum, infra per lineas designato duodecim
diei horarum numero quas stili prominentis umbra
27 cum transitu solis praetereundo distinguit. hoc est
autem, ut scimus, huius modi uasis officium, ut tanto
tempore a priore eius extremitate ad alteram usque
stili umbra percurrat, quanto sol medietatem caeli
ab ortu in occasum, unius scilicet hemisphaerii con-
uersione metitur. nam totius caeli integra conuer-
sio diem noctemque concludit et ideo constat quan-
tum sol in circulo suo, tantum in hoc uase umbram
28 meare. huic igitur aequabiliter collocato circa tem-
pus solis ortui propinquantis inhaesit diligens obser-
uantis obtutus, et cum ad primum solis radium, quem
de se emisit prima summitas orbis emergens, umbra
de stili decidens summitate primam curui labri emi-
nentiam contigit, locus ipse, qui umbrae primitias ex-
cepit, notae inpressione signatus est, obseruatumque,
quam diu super terram ita solis orbis integer appa-
reret, ut ima eius summitas adhuc horizonti uideretur
29 insidere, et mox locus, ad quem umbra tunc in uase
migrauerat, adnotatus est habitaque dimensione inter
ambas umbrarum notas, quae integrum solis orbem
id est diametrum natae de duabus eius summitatibus
metiuntur, pars nona reperta est eius spatii, quod
a summo uasis labro usque ad horae primae lineam
30 continetur. et ex hoc constitit quod in cursu solis
unam temporis aequinoctialis horam faciat repetitus
nouies orbis eius accessus, et quia conuersio caelestis
hemisphaerii peractis horis duodecim diem condit,

1 uuas *ut uid.* *P'* hemıſpęrıı *P* 2 lınaſ *B'* 4 tranſıtuſ *P'* 5 offıcıo *B'* 6 eıuſ extremıtate eıuſ *B* 7 ſtıllı *P* umbram *b* 8 ᵇemıſperıı *B* 11 ſuo * meat | tantum *P* 13 ꝓpınqantıſ *P'* 16 ſtıle *P* prımam *om.* *P* curuā *P* 17 contetıgıt *P* 20 & ıma *P* ſumıtaſ *B* orızͦantı *P*, orızontı *B* 24 *ad* natę *add.* aᵗ nactę *B*ᵐ ſumıtatıbuſ *B* 25 praſ *P* quı a *B'* 26 aſſummo *P* 27 curſuſ *B'* 30 ęmıſphęrıȷ *P*

nouies autem duodeni efficiunt centum octo, sine dubio solis diametros centesima et octaua pars hemisphaerii aequinoctialis est, ergo totius aequinoctialis circuli ducentesima sexta decima pars est. ipsum 31 autem circulum habere stadiorum trecenties centena milia et insuper centum et septuaginta milia antelatis probatum est, ergo si eius summae ducentesimam sextam decimam consideraueris partem, mensuram diametri solis inuenies. est autem pars illa fere in centum quadraginta milibus, diametros igitur solis centum quadraginta fere milium stadiorum esse dicenda est, unde paene duplex quam terrae diametros inuenitur. constat autem geometricae rationis 32 examine, cum de duobus orbibus altera diametros duplo alteram uincit, illum orbem, cuius diametros dupla est, orbe altero octies esse maiorem, ergo ex his dicendum est solem octies terra esse maiorem. haec de solis magnitudine breuiter de multis excerpta libauimus.

Sed quoniam septem sphaeras caelo diximus esse XXI subiectas exteriore quaque quas interius continet ambiente longeque et a caelo omnes et a se singulae recesserunt, nunc quaerendum est, cum zodiacus unus sit et is constet caelo sideribus infixis, quem ad modum inferiorum sphaerarum stellae in signis zodiaci meare dicantur. nec longum est inuenire rationem quae in ipso uestibulo excubat quaestionis. uerum est enim neque solem lunamue neque de uagis 2 ullam ita in signis zodiaci ferri ut eorum sideribus misceantur, sed in illo signo esse una quaeque perhibetur, quod habuerit super uerticem in ea quae illi subiecta est circuli sui regione discurrens, quia

---

2 emı * ſpherıȷ (*in ras. fuit* ſ) *P*, hemıſperıı *B* 4 ſexa *B'* 8 deſıderauerıſ *B'* menſura *B* 9 ılla] ıpſa *PB* 13 geotrıcę *B'* 16 maıoreſ *B* 17 terrae *B* 18 de *om.* *P'* magnıtudıne *in fine uers. om.* *B* 20 ſperaſ *B* 22 ⁊ (*h. e.* et) a *ante* ſe *in ras. in B* 25 ſperarum *B* 29 fıerı ut *B*

singularum sphaerarum circulos in duodecim partes
aeque ut zodiacum ratio diuisit, et quae in eam
partem circuli sui uenerit, quae sub parte zodiaci
est Arieti deputata, in ipsum Arietem uenisse con-
ceditur, similisque obseruatio in singulas partes
3 migrantibus stellis tenetur. et quia facilior ad in-
tellectum per oculos uia est, id quod sermo descripsit
uisus adsignet. esto enim zodiacus circulus, cui
adscriptum est A, intra hunc septem alii orbes lo-
centur, et zodiacus ab A per ordinem adfixis notis,
quibus adscribentur litterae sequentes, in partes
duodecim diuidatur: sitque spatium quod inter A et
B clauditur Arieti deputatum, quod inter B et C
Tauro, quod inter C et D Geminis, Cancro quod
4 sequitur, et reliquis per ordinem cetera. his con-
stitutis iam de singulis zodiaci notis et litteris sin-
gulae deorsum lineae per omnes circulos ad ultimum
usque ducantur: procul dubio per omnes singulos
duodenas partes diuidet transitus linearum. in quo-
cumque igitur circulo seu sol in illo seu luna uel
de uagis quaecumque discurrat, cum ad spatium
uenerit, quod inter lineas clauditur ab A et B notis
et litteris defluentes, in Ariete esse dicetur quia illic
constituta spatium Arietis in zodiaco designatum
super uerticem sicut descripsimus habebit. similiter
in quamcumque migrauerit partem, in signo sub
quo fuerit esse dicetur.

5 Atque haec ipsa descriptio eodem compendio
nos docebit cur eundem zodiacum eademque signa
aliae tempore longiore aliae breuiore percurrant.
quotiens enim plures orbes inter se locantur, sicut
maximus est ille qui primus est et minimus qui
locum ultimum tenet, ita de mediis qui summo pro-

---

2 in ea parte *B* 4 diputata *P'* 8 aſignet *B* 9 aſ|ſcriptū (*post* aſ *deletae* cir) *B* 10 adfinxiſ *P* 11 aſſcri*bentur (*in ras. fuit* p) *B* 23 et lineiſ | defluenteſ *B* 27 dicitur *P'* 31 intra ſe *P* 32 mini*muſ *P*

pior est inferioribus maior, qui uicinior est ultimo
breuior superioribus habetur. et inter has igitur 6
septem sphaeras gradum celeritatis suae singulis ordo
positionis adscripsit. ideo stellae quae per spatia
grandiora discurrunt ambitum suum tempore pro-
lixiore conficiunt, quae per angusta, breuiore. con-
stat enim nullam inter eas celerius ceteris tardiusue
procedere: sed cum sit omnibus idem modus meandi,
tantam eis diuersitatem temporis sola spatiorum
diuersitas facit. nam ut de mediis nunc praeter- 7
mittamus, ne eadem saepe repetantur, quod eadem
signa Saturnus annis triginta, luna diebus uiginti
octo ambit et permeat, sola causa in quantitate est
circulorum, quorum alter est maximus alter est mi-
nimus: ergo et ceterarum singulae pro spatii sui
modo tempus meandi aut extendunt aut contrahunt.
hoc loco diligens rerum discussor inueniet quod re- 8
quirat. inspectis enim zodiaci notis, quas monstrat
in praesidium fidei aduocata descriptio: quis uero,
inquiet, circi caelestis duodecim partes aut inuenit
aut fecit maxime cum nulla oculis subiciantur exor-
dia singularum? huic igitur tam necessariae inter-
rogationi historia ipsa respondeat factum referens,
quo a ueteribus et temptata est tam difficilis et
effecta diuisio. Aegyptiorum enim retro maiores, 9
quos constat primos omnium caelum scrutari et
metiri ausos, postquam perpetuae apud se serenitatis
obsequio caelum semper suspectu libero intuentes
deprehenderunt, uniuersis uel stellis uel sideribus
infixis caelo solas cum sole et luna quinque stellas
uagari, nec has tamen per omnes caeli partes pas- 10

---

2 ıgıtur *in fine uers. om.* *B* 3 ſphęraſ * * *P* ıgıtur *ante* gradum *add.* *B* 4 aſſcrıpſıt *B* 6 breuıorē *B'* 7 ınter eaſ nullam *B* 8 modıſ *P'* 9 tamtam *P'* dıuerſıtantem *ut uid.* *P'* ſala *P'* 11 nec *P'* 15 ſıngula *P* 16 extendıt *P* contrahit *P* 17 dıſcurſor *P'* 22 ınterrogatıonıſ *B* 25 Aegıptıorum *B* 27 aput *P'* 28 obſequıo* *P* 29 hunıuerſıſ *B'*

sim ac sine certa erroris sui lege discurrere, num-
quam denique ad septentrionalem uerticem deuiare,
numquam ad australis poli ima demergi, sed intra
unius obliqui circi limitem omnes habere discursus,
nec omnes tamen ire pariter ac redire sed alias
aliis ad eundem locum peruenire temporibus, rursum
ex his alias accedere retro agi alias uiderique stare
11 non numquam: postquam haec, inquam, inter eas agi
uiderunt, certas sibi partes decreuerunt in ipso circo
constituere et diuisionibus adnotare, ut certa essent
locorum nomina, in quibus eas morari uel de quibus
exisse ad quaeue rursus esse uenturas et sibi in uicem
nuntiarent et ad posteros noscenda transmitterent.
12 duobus igitur uasis aeneis praeparatis, quorum alteri
fundus erat in modum clepsydrae foratus, illud quod
erat integrum uacuum subiecerunt pleno aquae altero
superposito sed meatu ante munito, et quamlibet de
infixis unam clarissimam stellam lucideque notabilem
13 orientem obseruauerunt. quae ubi primum coepit
emergere, mox munitione subducta permiserunt
subiecto uasi aquam superioris influere, fluxitque in
noctis ipsius et secuti diei finem, atque in id noctis
secundae, quam diu eadem stella ad ortum rursus
14 reuertitur. quae ubi apparere uix coepit, mox aqua
quae influebat amota est. cum igitur obseruatae
stellae itus ac reditus integram significaret caeli
conuersionem, mensuram sibi caeli in aquae de illo
15 fluxu susceptae quantitate posuerunt. hac ergo in
partes aequas duodecim sub fida dimensione diuisa,
alia duo huius capacitatis procurata sunt uasa ut
singula tantum singulas de illis duodecim partibus
ferrent, totaque rursus aqua in uas suum pristinum

---

5 ſet *B*   7 alıaſ *post* hıſ *om.* *P'*   agı * *P*   8 ınquā *om.* *P'*   15 clepſhydrę *P*, clepſhıdrę *B*   16 ıntegrū * *P*   17 monıto *P'*   18 ſtellaſ *B*   19 *et* 24 cępıt *B*   22 ſeqũntıſ *P*, ł cuti *add.* *p*   ın ıd uſque ad prıncıpıum noctıſ *P*   26 redıtur *ut uid.* *P'*   27 cęlı ſıbı *B*   32 ın uaſuum *P'*

foramine prius clauso refusa est, et de duobus illis
capacitatis minoris alterum subiecerunt pleno, alterum
iuxta expeditum paratumque posuerunt. his prae- 16
paratis nocte alia in illam iam caeli partem, per
quam solem lunamque et quinque uagas meare
diuturna obseruatione didicerant quamque postea
zodiacum uocauerunt, ascensurum obseruauerunt si-
dus, cui postea nomen Arietis addiderunt. huius 17
incipiente ortu statim subiecto uasi superpositae
aquae fluxum dederunt. quod ubi conpletum est,
mox eo sublato effusoque alterum simile subiecerunt,
certis signis obseruanter ac memoriter adnotatis inter
eius loci stellas qui oriebatur cum primum uas esset
impletum', intellegentes quod eo tempore quo totius
aquae duodecima pars fluxit pars caeli duodecima
conscendit. ab illo ergo loco quo oriri incipiente 18
aqua in primum uas coepit influere usque ad locum
qui oriebatur cum idem primum uas impleretur
duodecimam partem caeli id est unum signum esse
dixerunt. item secundo uase impleto ac mox retracto 19
illud simile, quod olim effusum parauerant, iterum
subdiderunt notato similiter loco qui emergebat, cum
secundum uas esset impletum, et a fine primi signi
usque ad locum qui ad secundae aquae finem orie-
batur secundum signum notatum est. atque ita 20
uicissim uasa mutando et per singulas influentis aquae
partes singulos sibi ascendentium caeli partium
limites adnotando ubi consummata iam omni per
duodecim partes aqua ad primi signi exordia peruen-
tum est, sine dubio iam diuisas certisque sibi ob-
seruationibus et indiciis adnotatas duodecim caeli
partes tantae compotes machinationis habuerunt.

---

2 capatıtatıſ *P'* 6 quaq; *P* 9 ſuaſı *B'* 10 completū *P*, cōpletū *B* 12 obſeruanteſ *P*, ť tis *add. p* 15 parſ fluxuſ parſ *B* 17 cępıt *PB* 18 cum ıdem — ımpleretur *om. B* 19 duodecıma parte *B* 21 **ıllud *P* 22 ſubdederunt *B* 23 prımı *om. B* 26 ſıngula *P* 27 patıū *P'* 28 adnotandum *B* conſumata *B* 29 prımıſ *P*

21 quod non nocte una sed duabus effectum est quia
omne caelum una nocte non uoluitur sed per diem
uertitur pars eius media et medietas reliqua per
noctem. nec tamen caelum omne duarum sibi proxi-
marum noctium diuisit inspectio, sed diuersorum
temporum nocturna dimensio utrumque hemisphae-
22 rium paribus aquae uicibus adnotauit. et has ipsas
duodecim partes signa appellari maluerunt, certaque
singulis uocabula gratia significationis adiecta sunt,
et quia signa Graeco nomine ζῴδια nuncupantur,
circum ipsum signorum zodiacum, quasi signiferum
23 uocauerunt. hanc autem rationem iidem illi, cur
Arietem, cum in sphaera nihil primum nihilque
postremum sit, primum tamen dici maluerint pro-
diderunt. aiunt enim incipiente die illo qui primus
omnium luxit id est quo in hunc fulgorem caelum
et elementa purgata sunt, qui ideo mundi natalis
iure uocitatur, Arietem in medio caelo fuisse, et quia
medium caelum quasi mundi uertex est, Arietem
propterea primum inter omnes habitum, qui ut mundi
24 caput in exordio lucis apparuit. subnectunt etiam
causam cur haec ipsa duodecim signa adsignata
sint diuersorum numinum potestati. aiunt enim in
hac ipsa genitura mundi Ariete ut diximus medium
caeli tenente horam fuisse mundi nascentis, Cancro
gestante tunc lunam. post hunc sol cum Leone
oriebatur, cum Mercurio Virgo, Libra cum Venere,
Mars erat in Scorpio, Sagittarium Iuppiter obtinebat,
25 in Capricorno Saturnus meabat. sic factum est ut
singuli eorum signorum domini esse dicantur, in
quibus, cum mundus nasceretur, fuisse creduntur.
sed duobus quidem luminibus singula tantum signa,

1 quı non *B* duab; *in ras. in P* 3 uertıtur parſ *praeter* p *in ras. in P* 6 ᷠemıſphęrıū *P* 10 gręꝫco *P* nomıue gc̄o *B* zodıa *PB* 11 gnıferum *B'* 12 *et* 22 quur *P* 20 ꝑpā *P*, ꝑpterea *p* 21 aparuıt *B* 22 aſſıgnata *B* 23 nomınū *P* 25 cęlum *B* 27 Lıgrā *B'* 28 corpıo *P'*, ſcorpıone *B*

in quibus tunc fuerant, adsignauit antiquitas, Can-
crum lunae, soli Leonem; quinque uero stellis prae-
ter illa signa, quibus tunc inhaerebant, quinque
reliqua sic adiecit uetustas ut in adsignandis a fine
prioris ordinis ordo secundus inciperet. superius 26
enim diximus in Capricorno Saturnum post omnes
fuisse. ergo secunda adiectio eum primum fecit
qui ultimus fuerat, ideo Aquarius qui Capricornum
sequitur, Saturno datur, Ioui qui ante Saturnum
erat Pisces dicantur: Aries Marti qui praecesserat
Iouem, Taurus Veneri quam Mars sequebatur, Gemini
Mercurio post quem Venus fuerat deputati sunt.
notandum hoc loco quod in genitura mundi uel ipsa 27
rerum prouidentia uel uetustatis ingenium hunc
stellis ordinem dedit quem Plato adsignauit sphaeris
earum ut esset luna prima, sol secundus, super hunc
Mercurius, Venus quarta, hinc Mars, inde Iuppiter,
et Saturnus ultimus, sed sine huius tamen rationis
patrocinio abunde Platonicum ordinem prior ratio
commendat. ex his, quae de uerbis Ciceronis pro- 28
xime praelatis quaerenda proposuimus, qua licuit
breuitate, a summa sphaera, quae ἀπλανής dicitur,
usque ad lunam, quae ultima diuinorum est, omnia
iam ut opinor absoluimus. nam et caelum uolui 29
et cur ita uoluatur ostendimus septemque sphaeras
contrario motu ferri ratio indubitata patefecit, et
de ipso sphaerarum ordine quid diuersi senserint
uel quid inter eos dissensionem fecerit, quaeue magis
sit sequenda sententia, tractatus inuenit. nec hoc 30
tacitum est cur inter omnes stellas sola sine fratris

1 aſſignauit *B* 3 tunc merebant *P'* 4 aſſignandiſ *B* 6 ſaturnom *P'* poſt omneſ ſaturnum *B* 8 fuerat ultimuſ *B* capricornium *P'* 10 piſceſ dantur *P* 15 aſſignauit ſperiſ *B* 19 habunde *B* prioratio *P'* 20 cōmendauit *P* 21 ꝑpoſuim̄ quęrenda *B* licubuit *B'* 22 ſpera *B* aplaneſ *PB* 24 oppinor (*corr. ex* obpinor) *B* 25 ſperaſ *B* 26 fieri ratio *B* 27 ſperarum *B* quod *B'* 29 hoc tantū ē *B* 30 quur *P*

radiis luna non luceat, sed et quae spatiorum ratio
solem ab his quoque, qui eum inter septem quartum
locarunt, non tamen abrupte medium sed fere me-
31 dium dici coegerit publicatum est. quid significent
nomina quibus ita uocatur ut laudari tantum putetur
innotuit, magnitudo quoque eius sed et caelestis per
quem discurrit circuli terraeque pariter quanta sit
uel quem ad modum deprehensa monstratum est.
32 subiectarum sphaerarum stellae quem ad modum in
zodiaco, qui supra omnes est, ferri dicantur, uel
quae ratio diuersarum faciat seu celerem seu tardum
recursum, sed et ipse zodiacus in duodecim partes
qua ratione diuisus sit curque Aries primus habeatur
et quae signa in quorum numinum dicione sint ab-
33 solutum est. sed omnia haec, quae de summo ad
lunam usque perueniunt, sacra incorrupta diuina
sunt, quia in ipsis est aether semper idem nec um-
quam recipiens inaequalem uarietatis aestum. infra
lunam et aer et natura permutationis pariter in-
cipiunt, et sicut aetheris et aeris ita diuinorum et
34 caducorum luna confinium est. quod autem ait
nihil infra lunam esse diuinum praeter ani-
mos munere deorum hominum generi datos
non ita accipiendum est animos hic esse ut hic nasci
putentur, sed sicut solem in terris esse dicere sole-
mus, cuius radius aduenit et recedit, ita animorum
origo caelestis est sed lege temporalis hospitalitatis
hic exulat. haec ergo regio diuinum nihil habet
ipsa sed recipit et quia recipit et remittit, proprium
autem habere diceretur si ei semper tenere licuisset.
35 sed quid mirum si animus de hac regione non con-
stat cum nec corpori fabricando sola suffecerit?

---

1 et *om.* *B* 4 quı *P′* 9 ſperarum *B* ın *om.* *P* ın zodıacū q̧ om̄ſ ſupra *B* 10 fıerrı *B′* ferrı *om.* *P′* 12 ſet *B′* 13 quurque *P* 14 dıtıone *B* 15 ſet *B* 17 ne *P′* 25 *et* 27 ſet *B* 25 dıceretur *ut uid.* *B′* 26 recedet *P′* 29 recıpıt remıttıt *P* 30 autem *bP*: ergo *B* 31 ſet *B*

nam quia terra aqua et aer infra lunam sunt, ex his solis corpus fieri non potuit quod idoneum esset ad uitam, sed opus fuit praesidio ignis aetherii, qui terrenis membris uitam et animam sustinendi commodaret uigorem, qui uitalem calorem et faceret et ferret. haec et de aere dixisse nos satis sit. re- 36
stat ut de terra, quae sphaerarum nona et mundi ultima est, dictu necessaria disseramus.

Nam ea quae est media et nona, tellus XXII
inquit neque mouetur et infima est et in eam feruntur omnia nutu suo pondera. illae 2
uere insolubiles causae sunt, quae mutuis in uicem nexibus uinciuntur, et dum altera alteram facit ac uicissim de se nascuntur, numquam a naturalis societatis amplexibus separantur. talia sunt uincula quibus terram natura constrinxit. nam ideo in eam feruntur omnia quia ut media non mouetur, ideo autem non mouetur quia infima est, nec poterat infima non esse in quam omnia feruntur. horum singula, quae inseparabiliter inuoluta rerum in se necessitas iunxit, tractatus expediat. non moue- 3
tur ait. est enim centron, in sphaera autem solum centron diximus non moueri quia necesse est ut circa aliquid inmobile sphaera moueatur. adiecit, 4
et infima est. recte hoc quoque. nam quod centron est medium est; in sphaera uero hoc solum constat imum esse quod medium est. et si terra ima est, consequitur ut uere dictum sit in eam ferri omnia. semper enim pondera in imum natura deducit, nam et in ipso mundo ut esset terra,

---

3 ętherei *B* 4 menbrıſ *P* 6 nos satis sit] ſufficıat *B* 7 ſperarum *B* 10 eſt ın eam *PB* 13 uıncuntur *P* *posterior* a *in* altera *in ras. in P* * ac *P* 18 autem *om. B* poterıt *P* 22 ın ſpera autem non ſolum centron *add. B*[m] 23 dıxımuſ non mouerı quıa neceſſe eſt *iterata in B* 24 ımmobıle *PB* 24 *et* 26 ſpera *B* 25 et *om. B* 27 eſſe *om. B* terra *om. B* 28 eſt *P'*

5 sic factum est. quicquid ex omni materia, de qua
facta sunt omnia, purissimum ac liquidissimum fuit,
id tenuit summitatem et aether uocatus est; pars
illa, cui minor puritas et inerat aliquid leuis ponderis, aer extitit et in secunda delapsus est, post
haec quod adhuc quidem liquidum sed iam usque ad
tactus offensam corpulentum erat, in aquae fluxum
6 coagulatum est, iam uero quod de omni siluestri
tumultu uastum inpenetrabile densetum ex defaecatis
abrasum resedit elementis, haesit in imo, quod demersum est stringente perpetuo gelu, quod eliminatum
in ultimam mundi partem longinquitas solis coaceruauit; quod ergo ita concretum est, terrae nomen
7 accepit. hanc spissus aer et terreno frigori propior
quam solis calori stupore spiraminis densioris undiqueuersum fulcit et continet nec in recessum aut
accessum moueri eam patitur uel uis circumuallantis
et ex omni parte uigore simili librantis aurae uel
ipsa sphaeralis extremitas. quae si paululum a medio
deuiauerit, fit cuicumque uertici propior et imum
relinquit quod ideo in solo medio est quia ipsa
sola pars a quouis sphaerae uertice pari spatio re-
8 cedit. in hanc igitur, quae et ima est et quasi
media et non mouetur quia centron est, omnia pondera ferri necesse est, quia et ipsa in hunc locum
quasi pondus relapsa est. argumento sunt cum alia
innumera tum praecipue imbres qui in terram ex
omni aeris parte labuntur. nec enim in hanc solam
quam habitamus superficiem decidunt sed et in latera quibus in terra globositas sphaeralis efficitur
et in partem alteram quae ad nos habetur inferior

4 ılla *om.* *B* ınherat *B′* 5 ın *om.* *P* 6 hęc *om.* *P′* ſet *B* 9 ımpenetrabıle *B* 11 ſtrıgente *P′* 13 con* cretū *P* 18 ıubrantıſ *B* 19 ſperalıſ *B* 20 cuıq. *B′* 21 relınquıt | ſed ıdeo*, *deinde* onſolo *corr. in* ınſolo *P* quod *om.* *B′* et ıdeo *B* 22 ſperę *B* 26 eſt cuıuſ cum alıa ınnumera *P*, *deinde* argumento sunt *add.* *p* 28 aereſ *B′* 30 ſperalıſ *B*

idem imbrium casus est. nam si aer terreni frigoris 9
exhalatione densetus in nubem cogitur et ita abrum-
pit imbres, aer autem uniuersam terram circumfusus
ambit, procul dubio ex omni aeris parte praeter
ustam calore perpetuo liquor pluuialis emanat qui
undique in terram quae unica est sedes ponderum,
defluit. quod qui respuit, superest ut aestimet extra 10
hanc unam superficiem quam incolimus, quicquid
niuium imbriumue uel grandinum cadit, hoc totum
in caelum de aere defluere. caelum enim ab omni
parte terrae aequabiliter distat et ut a nostra ha-
bitatione ita et a lateribus et a parte quae ad nos
habetur inferior pari altitudinis inmensitate suspi-
citur. nisi ergo omnia pondera ferrentur in terram,
imbres qui extra latera terrae defluunt non in ter-
ram sed in caelum caderent, quod uilitatem ioci
scurrilis excedit. esto enim terrae sphaera cui 11
ascripta sunt ABCD, circa hanc sit aeris orbis cui
ascripta sunt EFGLM, et utrumque orbem id est
terrae et aeris diuidat linea ducta ab E usque ad
L: erit superior ista quam possidemus et illa sub
pedibus. nisi ergo caderet omne pondus iu terram, 12
paruam nimis imbrium partem terra susciperet ab
A usque ad C, latera uero aeris, id est ab F usque
ad E et a G usque ad L, humorem suum in aerem
caelumque deicerent, de inferiore autem caeli hemi-
sphaerio pluuia in exteriora et ideo naturae ignota
deflueret sicut ostendit subiecta descriptio. sed hoc 13
uel refellere dedignatur sermo sobrius, quod sic ab-
surdum est ut sine argumentorum patrocinio sub-
ruatur. restat ergo ut indubitabili ratione mon-
stratum sit in terram ferri omnia nutu suo pondera.
ista autem quae de hoc dicta sunt opitulabuntur

1 inbriũ *P'* 5 ſemanat *P'* 13 patri *ut uid.* *P'* altidiniſ *P'* immenſitate *B* 16 ſet *B* 17 ſpera *B* 18 *et* 19 aſſcripta *B* 26 emiſphęrio *P*, hemiſperio *B* 29 deſignatur *B* 31 manifeſtũ ſit *P*

nobis et ad illius loci disputationem quo antipodas esse commemorat. sed hic inhibita continuatione tractatus ad secundi commentarii uolumen disputationem sequentium reseruemus.

---

2 ſet *B* 3 tarctatuſ *P'* 4 *subscriptum* AVR·MEMM· SIMMACKVS·VC EMENDABAM VEL DIS | UNS MEV̄ RAVENNᴬ.E CV̄ MACROBIO·PLOUNO EVDOXIO·VC·|

MACROBII AMBROSII·THEODOSII·VC ET INL·DE SOMNIO·SCIPIONIS LIB PRIM EXPLIC·| INCIPIT SECVNđ *in P* M·A·TH.U·C·ET ILL·| COM̄ IN SCIP̄· LIB̄ PMUS | EXPLIC̄·JNCIP̄ SCD̄S; *in B*

AMBROSII THEODOSII MACROBII

VIRI CLARISSIMI ET ILLVSTRIS

COMMENTARIORVM IN SOMNIVM SCIPIONIS

LIBER SECVNDVS

Superiore commentario, Eustachi luce mihi di- 1
lectior fili usque ad stelliferae sphaerae cursum et
subiectarum septem sermo processerat. nunc iam
de musica earum modulatione disputetur. quid 2
hic, inquam, quis est qui conplet aures
meas tantus et tam dulcis sonus? hic est,
inquit, ille qui interuallis disiunctus in-
paribus sed tamen pro rata parte ratione
distinctis, inpulsu et motu ipsorum orbium
efficitur et acuta cum grauibus temperans
uarios aequabiliter concentus efficit. nec
enim silentio tanti motus incitari possunt
et natura fert ut extrema ex altera parte
grauiter, ex altera autem acute sonent.
quam ob causam summus ille caeli stellifer 3
cursus, cuius conuersio est concitatior,
acute excitato monetur sono, grauissimo
autem hic lunaris atque infimus. nam terra,
nona, inmobilis manens, una sede semper

---

1 euſtathı luce mıhı clarıor fılı uſq; *P* 2 ſperę *B* 5 complet *P* 6 *pro* hıc eſt — 572, 5 noduſ eſt *in B est solum uocabulum* uſque 7 imparibus *p* 9 dıſıunctıſ *P* 11 effıcıtur *ut uid. P′* 15 ıpſe cęlı *P* 17 grauıſımo *P′* 19 ımmobılıſ *P*

haeret conplexa mundi medium locum. illi
autem octo cursus in quibus eadem uis est
duorum, septem efficiunt distinctos inter-
uallis sonos, qui numerus rerum omnium
fere nodus est. quod docti homines neruis
imitati atque cantibus aperuerunt sibi re-
4 ditum in hunc locum. exposito sphaerarum or-
dine motuque descripto quo septem subiectae in
contrarium caelo feruntur consequens est ut qualem
sonum tantarum molium inpulsus efficiat hic re-
5 quiratur. ex ipso enim circumductu orbium sonum
nasci necesse est quia percussus aer ipso interuentu
ictus uim de se fragoris emittit ipsa cogente natura
ut in sonum desinat duorum corporum uiolenta con-
lisio. sed is sonus, qui ex qualicumque aeris ictu
nascitur aut dulce quiddam in aures et musicum
6 defert aut ineptum et asperum sonat. nam si ictum
obseruatio numerorum certa moderetur, conpositum
sibique consentiens modulamen educitur, at cum in-
crepat tumultuaria et nullis modis gubernata con-
lisio, fragor turbidus et inconditus offendit anditum.
7 in caelo autem constat nihil fortuitum nihil tumul-
tuarium prouenire sed uniuersa illic diuinis legibus
et statuta ratione procedere. ex his inexpugnabili
ratiocinatione collectum est musicos sonos de sphae-
rarum caelestium conuersione procedere quia et
sonum ex motu fieri necesse est et ratio quae diuinis
8 inest fit sono causa modulaminis. haec Pythagoras
primus omnium Graiae gentis hominum mente con-
cepit et intellexit quidem conpositum quiddam de
sphaeris sonare propter necessitatem rationis quae
a caelestibus non recedit, sed quae esset illa ratio

---

1 complexa *P* 3 duorum] modorum *P* 6 apparuerunt *corr. in* apperuerunt *P* 7 ſperarum *B* 9 contrarıo *P'* 10 ımpulſuſ *PB* 12 percuſſuſ *praeter* ꝑ *euanuit in B* 14 deſıgnat *P'* 14 *et* 20 collıſıo *B* 16 ın aurıbuſ *B* 18 compoſıto *P* 23 *et* 32 ſet *B* 24 expugnabılıſ *P'* 25 cęleſtıum ſperarum *B* 28 pytagoraſ *B* 30 compoſıtū *P* 31 ſperıſ *B*

uel quibus obseruanda modis non facile deprehende-
bat, cumque eum frustra tantae tamque arcanae rei
diuturna inquisitio fatigaret, fors obtulit quod cogi-
tatio alta non repperit. cum enim casu praeteriret 9
in publico fabros ignitum ferrum ictibus mollientes,
in aures eius malleorum soni certo sibi respondentes
ordine repente ceciderunt, in quibus ita grauitati
acumina consonabant ut utrumque ad audientis sen-
sum statuta dimensione remearet et ex uariis inpul-
sibus unum sibi consonans nasceretur. hic occa- 10
sionem sibi oblatam ratus deprehendit oculis et ma-
nibus quod olim cogitatione quaerebat. fabros adit
et inminens operi curiosius intuetur adnotans sonos
qui de singulorum lacertis conficiebantur. quos cum
ferientium uiribus adscribendos putaret, iubet ut in-
ter se malleolos mutent. quibus mutatis sonorum
diuersitas ab hominibus recedens malleolos seque-
batur. tunc omnen curam ad pondera eorum exa- 11
minanda conuertit cumque sibi diuersitatem pon-
deris quod habebatur in singulis adnotasset, aliis
ponderibus in maius minusue excedentibus fieri mal-
leolos imperauit quorum ictibus soni nequaquam
prioribus similes nec ita sibi consonantes exaudie-
bantur. tunc animaduertit concordiam uocis lege 12
ponderum prouenire collectisque omnibus numeris,
quibus consentiens sibi diuersitas ponderum continebatur, ex malleis ad fides uertit examen et intestina ouium uel boum neruos tam uariis ponderibus inligatis tetendit qualia in malleis fuisse didicerat, talisque ex his concentus euenit qualem prior ob-

---

1 deprehendit *B* 2 archanę *B* 3 diuturna *om.* *P'* 6 ordine reſpondenteſ *B* 8 c̄ſonabant acumina *B* 9 ſtata *B* et ex *in ras. in B* impulſibuſ *B* 12 frabroſ *P* 13 imminenſ *PB* 15 aſſcribendoſ *B* inter ſe ut *B* 18 pomdera *P'* 21 malleoſ *P* 23 conſonanteſ ſibi *B* exaudiebatur *P'* 24 a*nimaduertit *B* 25 omnibuſ *om.* *B* 27 *ad* ex *add.* ł a *p* ad *om.* *B'* 28 *ad* neruos *add.* ł bos *p* illigatiſ *B* 30 contentuſ *P'*

seruatio non frustra animaduersa promiserat, adiecta
dulcedine quam natura fidium sonora praestabat.
13 hic Pythagoras tanti secreti compos deprehendit
numeros ex quibus soni sibi consoni nascerentur adeo
ut fidibus sub hac numerorum obseruatione conposi-
tis certae certis aliaeque aliis conuenientium sibi
numerorum concordia tenderentur, ut una inpulsa
plectro alia licet longe posita sed numeris con-
14 ueniens simul sonaret. ex omni autem innumera
uarietate numerorum pauci et numerabilis inuenti
sunt qui sibi ad efficiendam musicam conuenirent.
sunt autem hi sex omnes: epitritus hemiolius du-
15 plaris triplaris quadruplus et epogdous. et est epi-
tritus cum de duobus numeris maior habet totum
minorem et insuper eius tertiam partem ut sunt
quattuor ad tria, nam in quattuor sunt tria et tertia
pars trium id est unum et is numerus uocatur epi-
tritus, deque eo nascitur symphonia qnae appellatur
16 *διὰ τεσσάρων*. hemiolius est cum de duobus nume-
ris maior habet totum minorem et insuper eius
medietatem ut sunt tria ad duo, nam in tribus
sunt duo et media pars eorum id est unum et ex
hoc numero, qui hemiolius dicitur, nascitur sym-
17 phonia quae appellatur *διὰ πέντε*. duplaris nume-
rus est cum de duobus numeris minor bis in maiore
numeratur ut sunt quattuor ad duo et ex hoc du-
plari nascitur symphonia cui nomen est *διὰ πασῶν*.
18 triplaris autem cum de duobus numeris minor ter
in maiore numeratur ut sunt tria ad unum, et ex
hoc numero symphonia procedit quae dicitur *διὰ*

---

1 ꝑmiſſerat *P'* 3 pytagoraſ *PB* 4 conſonı ſıbı *B* 5 compoſıtıſ *P*, *deinde* ut *add.* *B* 7 ımpulſa *PB* 8 ſet *B* 12 hıı *P* epytrıtuſ *B* 13 epytrıtuſ eſt cum ex *B* 14 mınorem totum *B* 15 eıuſ ınſuper *B* 16 quatuor *P* IIII ſunt *B* 17 praſ *P* epytrıtuſ uocatur *B* 17 eſt uocatuſ *P* 18 ſımphonıa *B* 19 dyateſſeron *B* 21 ſunt II ad III *B* 23 emıolıuſ *P'* 24 dıapente *PB* 26 et *om.* *B* 27 ΔΙΑ-ΠΑCON *P*, dıa paſon *B* 30 dıapaſon KAI dıapente *B*

πασῶν καὶ διὰ πέντε. quadruplus est cum de duo- 19
bus numeris minor quater in maiore numeratur ut
sunt quattuor ad unum qui numerus facit sympho-
niam quam dicunt δὶς διὰ πασῶν. epogdous est 20
numerus qui intra se habet minorem et insuper eius
octauam partem ut nouem ad octo quia in nouem
et octo sunt et insuper octaua pars eorum id est
unum. hic numerus sonum parit quem τόνον mu-
sici uocauerunt. sonum uero tono minorem ueteres 21
quidem semitonium uocitare uoluerunt. sed non ita
accipiendum est ut dimidius tonus putetur quia nec
semiuocalem in litteris pro medietate uocalis acci-
pimus. deinde tonus per naturam sui in duo diuidi 22
sibi aequa non poterit. cum enim ex nouenario nu-
mero constet, nouem autem numquam aequaliter di-
uidantur, tonus in duas diuidi medietates recusat
sed semitonium uocitauerunt sonum tono minorem
quem tam paruo distare a tono deprehensum est
quantum hi duo numeri inter se distant id est du-
centa quadraginta tria et ducenta quinquaginta sex.
hoc semitonium Pythagorici quidem ueteres δίεσιν 23
nominabant sed sequens usus sonum semitonio mi-
norem δίεσιν constituit nominandum. Plato semi-
tonium λεῖμμα uocitauit. sunt igitur symphoniae 24
quinque id est διὰ τεσσάρων, διὰ πέντε, διὰ πασῶν,
διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε, καὶ δὶς διὰ πασῶν. sed
hic numerus symphoniarum ad musicam pertinet
quem uel flatus humanus intendere uel capere potest
humanus auditus, ultro autem se tendit harmoniae

---

1 *et* 4 ΠΑCΟΝ *P* 3 ſyphoniam *B* 4 diſdyapaſon *B* 8 tonon *PB* 10 non *om.* *B'* 11 accipiundum *B* 12 acipimuſ *P'* 16 diuidi dimidietateſ *B* recuſſat *P* 21 pytagorici *P*, phitagorici *B* dihesin (*in ras.*) *P*, diesin *B* 22 ſet *B* 23 dihesin *P*, diesin *B* platoſ *ut uid.* *P'* 24 limma *P*, lymma *B* 25 ΤΕCCΑΡΟΝ *PB* *bis* ΠΑCΟΝ *B* 26 ΑΙΑ ΠΕΝΤΕ *B* ΔΙCΑΙΑ *B* ΠΑCΟΝ *PB* 27 ſim-phoniarum *B* 28 intendere — 29 humanuſ *om.* *P'* 29 armoniae *PB*

caelestis accessio id est usque ad quater διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε. nunc interim de his quas nominauimus disseramus. symphonia διὰ τεσσάρων constat de duobus tonis et hemitonio ut minutias quae additamento sunt relinquamus ne difficultatem creemus et fit ex epitrito, διὰ πέντε constat ex tribus tonis et hemitonio et fit de hemiolio, διὰ πασῶν constat de sex tonis et fit de duplari, uerum διὰ πασῶν καὶ διὰ πέντε constat ex nouem tonis et hemitonio et fit de triplari numero, δὶς autem διὰ πασῶν continet tonos duodecim et fit ex quadruplo.

II Hinc Plato postquam et Pythagoricae successione doctrinae et ingenii proprii diuina profunditate cognouit nullam esse posse sine his numeris iugabilem conpetentiam, in Timaeo suo mundi animam per istorum numerorum contextionem ineffabili prouidentia dei fabricatoris instituit. cuius sensus si huic operi fuerit adpositus, plurimum nos ad uerborum Ciceronis, quae circa disciplinam musicae
2 uidentur obscura, intellectum iuuabit. sed ne quod in patrocinium alterius expositionis adhibetur ipsum per se difficile credatur, pauca nobis praemittenda sunt quae simul utriusque intellegentiam faciant
3 lucidiorem. omne solidum corpus trina dimensione distenditur, habet enim longitudinem latitudinem profunditatem nec potest inueniri in quolibet corpore quarta dimensio sed his tribus omne corpus solidum
4 continetur. geometrae tamen alia sibi corpora proponunt quae appellant mathematica, cogitationi tan-

---

1 ΔΙΔΡΔΙCΟΝ *B* 3 *posterior* ſ *in* diſſeramuſ *in ras. in* *P* dia teſſaron *PB* 4 emitonio *P'* ****ut *P* quae in additamento (itament *in ras.*) *B* addimento *P* 5 creemeſ* *P* 6 ΔΙΔ *B* 7 emitonio *P'* ΔΙΔΠCΟΝ *B* 8 ΔΙΔΠΔCΟΝ *B* 10 Diſ aū ΔΙΔΠΔCΟΝ *B* 11 tenoſ *P'* 12 pytagoricę *B* 15 competentiam *P* tymeo *B* 16 cōmix|tioēm *B* 18 appoſituſ *B* 20 obſcurat *ut uid.* *P'* ſet neq. in *B* 22 praetermittenda *B* 23 intellegentia *B* 27 ſet *B*

tum subicienda non sensui. dicunt enim punctum
corpus esse indiuiduum in quo neque longitudo neque
latitudo nec altitudo deprehendatur, quippe quod in
nullas partes diuidi possit. hoc protractum efficit 5
lineam, id est corpus unius dimensionis: longum
est enim sine lato sine alto, et duobus punctis ex
utraque parte solam longitudinem terminantibus con-
tinetur. hanc lineam si geminaueris, alterum ma- 6
thematicum corpus efficies, quod duabus dimensioni-
bus aestimatur, longo latoque sed alto caret et hoc
est quod apud illos superficies uocatur, punctis autem
quattuor continetur id est per singulas lineas binis.
si uero hae duae lineae fuerint duplicatae, ut sub- 7
iectis duabus duae superponantur, adicietur profun-
ditas et hinc solidum corpus efficitur, quod sine
dubio octo angulis continebitur, quod uidemus in
tessera, quae Graeco nomine κύβος uocatur. his 8
geometricis rationibus adplicatur natura numerorum,
et monas punctum putatur, quia sicut punctum cor-
pus non est sed ex se facit corpora ita monas nu-
merus esse non dicitur sed origo numerorum. pri- 9
mus ergo numerus in duobus est, qui similis est
lineae de puncto sub gemina puncti terminatione
productae. hic numerus duo geminatus de se efficit
quattuor ad similitudinem mathematici corporis,
quod sub quattuor punctis longo latoque distenditur.
quaternarius quoque ipse geminatus octo efficit, qui 10
numerus solidum corpus imitatur, sicut duas lineas
diximus duabus superpositas octo angulorum dimen-
sione integram corporis soliditatem creare, et hoc
est quod apud geometras dicitur bis bina bis corpus
esse iam solidum. ergo a pari numero accessio 11

---

4 ꝑ * tractū *P* 6 puctıſ *P′* 7 ſola *P* 10 ſet *B* 11 apud *om.* *P′* 13 ſubıectę *B′* 17 gręca *P′* cıboſ *P*, cuboſ *B* 18 applıcatur *B* 20 *et* 21 ſet *B* 21 dıtıtur *P′* 22 numeruſ *om.* *B′* 23 gemıne *P′* determınatıone *B* 26 quot *P′* lateque *P′* 29 ſuperpoſıtaſ *om.* *B*

usque ad octo soliditas est corporis, ideo inter prin-
cipia huic numero plenitudinem deputauit. nunc
oportet ex impari quoque numero quem ad modum
12 idem efficiatur inspicere. et quia tam paris quam
imparis numeri monas origo est, ternarius numerus
prima linea esse credatur. hic triplicatus nouena-
rium numerum facit, qui et ipse quasi de duabus
lineis longum latumque corpus efficit, sicut quater-
narius, secundus de paribus, efficit. item nouenarius
triplicatus tertiam dimensionem praestat. et ita a
parte imparis numeri in uiginti septem, quae sunt
ter terna ter, solidum corpus efficitur, sicut in nu-
mero pari bis bina bis qui est octonarius soliditatem
13 creauit. ergo ad efficiendum utrobique solidum cor-
pus monas necessaria est et sex alii numeri id est
terni a pari et impari, a pari quidem duo quattuor
octo, ab impari autem tria nouem uiginti septem.
14 Timaeus igitur Platonis in fabricanda mundi anima
consilium diuinitatis enuntians ait illam per hos
numeros fuisse contextam qui et a pari et ab im-
pari cubum id est perfectionem soliditatis efficiunt,
non quia aliquid significaret illam habere corporeum
sed ut possit uniuersitatem animando penetrare et
mundi solidum corpus implere, per numeros solidi-
15 tatis effecta est. nunc ad ipsa Platonis uerba uenia-
mus. nam cum de deo animam mundi fabricante
loqueretur, ait primam ex omni fermento par-
tem tulit: hinc sumpsit duplam partem prio-
ris, tertiam uero secundae hemioliam sed
primae triplam, et quartam duplam secun-
dae, quintam tertiae triplam, sextam pri-
mae octuplam et septimam uicies septies a
prima multiplicatam. post hoc spatia quae

5 t̃*narius *P* 10 triplicatiſ *P'* 12 efficiter *P'* 18 tymeuſ *B* fabrica *B* 20 contextū *P'* 21 cybū *P* 23 animado *P'* penetraret *ut uid.* *P'* 24 ꝑ numoſoſ *P'* 28 hanc *B* 29 emiolıā *P'* ſet *B* 32 uigieſ *B* 33 multiplicata *B* hoc *om.* *B*

inter duplos et triplos numeros hiabant in-
sertis partibus adimplebat, ut binae medie-
tates singula spatia colligarent, ex quibus
uinculis hemiolii et epitriti et epogdoi na-
scebantur. haec Platonis uerba ita a non nullis 16
excepta sunt ut primam partem monada crederent;
secundam, quam dixi duplam prioris, dualem nume-
rum esse confiderent; tertiam ternarium numerum,
qui ad duo hemiolius est, ad unum triplus; et quar-
tam quattuor, qui ad secundum id est ad duo du-
plus est: quintam nouenarium, qui ad tertium id
est ad tria triplus est; sextam autem octonarium
qui primum octies continet; at uero pars septima
in uiginti et septem fuit, quae faciunt, ut diximus,
augmentum tertium imparis numeri. alternis enim, 17
ut animaduertere facile est, processit illa contextio
ut post monadem, quae et par et impar est, primus
par numerus poneretur id est duo; deinde sequere-
tur primus impar id est tria; quarto loco secundus
par id est quattuor; quinto loco secundus impar id
est nouem; sexto loco tertius par id est octo; sep-
timo loco tertius impar id est uiginti et septem,
ut quia impar numerus mas habetur et par femina,
ex pari et impari id est ex mare et femina na-
sceretur, quae erat uniuersa paritura et ad utriusque
soliditatem usque procederet quasi solidum omne
penetratura. deinde ex his numeris fuerat compo- 18
nenda, qui soli continent iugabilem conpetentiam,
quia omni mundo ipsa erat iugabilem praestatura
concordiam. nam duo ad unum dupla sunt, de du-
plo autem *διὰ πασῶν* symphoniam nasci iam dixi-
mus, tria uero ad duo hemiolium numerum faciunt,

---

1 hiabant] habebant *B* 4 epytrıtı *B* 9 quartum *B* 11 quıntum *PB* 12 ſextum *PB* 17 mouadem *P'* 20 par — 21 tertıuſ *om. P* 22 et *om. B'* 23 prſemınea *P'* 28 competentıā *P* 31 ſımphonıa dıapaſon *B* dıapaſon *P* ıam *om. B'*

hinc oritur *διὰ πέντε*, quattuor ad tria epitritus
numerus est, ex hoc conponitur *διὰ τεσσάρων*; item
quattuor ad unum in quadrupli ratione censentur,
19 ex quo symphonia *δὶς διὰ πασῶν* nascitur. ergo
mundi anima, quae ad motum hoc quod uidemus
uniuersitatis corpus inpellit, contexta numeris musi-
cam de se creantibus concinentiam necesse est ut
sonos musicos de motu quem proprio inpulsu prae-
stat efficiat, quorum originem in fabrica suae con-
20 textionis inuenit. ait enim Plato, ut supra rettu-
limus, auctorem animae deum post numerorum inter
se imparium contextionem hemioliis epitritis et epog-
21 dois et limmate hiantia interualla supplesse. ideo
doctissime Tullius in uerbis suis ostendit Platonici
dogmatis profunditatem. quid hic, inquam, quis
est qui conplet aures meas tantus et tam
dulcis sonus? hic est, inquit, ille qui inter-
uallis disiunctus imparibus sed tamen pro
rata parte ratione distinctis, inpulsu et
22 motu ipsorum orbium efficitur. uides ut in-
terualla commemorat et haec inter se imparia esse
testatur nec diffitetur rata ratione distincta quia
secundum Timaeum Platonis imparium inter se in-
terualla numerorum ratis ad se numeris, hemioliis
scilicet epitritis et epogdois hemitoniisque distincta
23 sunt, quibus omnis canora ratio continetur. hinc
enim animaduertitur quia haec uerba Ciceronis num-
quam profecto ad intellectum paterent nisi hemio-
liorum epitritorum et epogdoorum ratione praemissa,
quibus interualla numerorum distincta sunt, et nisi

---

1 dıa pente *PB* 2 componıtur dıa teſſaron* *P* dıa teſſaron (*corr. ex* dıa teſſeron) *B* 3 cenſetıa *B* 4 ſımphonıa *B* dıſ dıa paſon *PB* 5 quē ad modū *P*, ł quę ad motum *add. p* 6 ımpellıt *PB* numerı*ſ *P* 8 ımpulſu *PB* 9 ſuę *om. B'* 10 aıt *om. P'* rettulım̉* *P*, retulımuſ *B* 12 hemıolıuſ *B* 16 complet *P* 17 ınquıd *P'* 19 ımpulſu *B* 22 dıffitetur *praeter* dıff *in ras. in P* 24 numeruſ emıolıuſ *P'* 27 enım *om. B* 30 numerorum *deletum in P*, *om. B*

Platonicis numeris quibus mundi anima est contexta
patefactis, et ratione praemissa cur ex numeris
musicam creantibus anima intexta sit. haec enim 24
omnia et causam mundani motus ostendunt, quem
solus animae praestat inpulsus, et necessitatem musicae concinentiae, quam motui a se facto inserit
anima innatam sibi ab origine.

Hinc Plato in Re publica sua cum de sphae- III
rarum caelestium uolubilitate tractaret, singulas ait Sirenas singulis orbibus insidere, significans sphaerarum motu cantum numinibus exhiberi. nam Siren deo canens Graeco intellectu ualet. theologi quoque nouem Musas octo sphaerarum musicos cantus et unam maximam concinentiam quae confit ex omni-
bus esse uoluerunt. unde Hesiodus in Theogonia 2
sua octauam Musam Vraniam uocat, quia post septem uagas quae subiectae sunt octaua stellifera sphaera superposita proprio nomine caelum uocatur, et ut ostenderet nonam esse et maximam quam conficit sonorum concors uniuersitas, adiecit

Καλλιόπη θ' ἣ δὴ προφερεστάτη ἐστὶν ἁπασέων

ex nomine ostendens ipsam uocis dulcedinem nonam Musam uocari, nam *Καλλιόπη* optimae uocis Graeca interpretatio est: et ut ipsam esse quae confit ex omnibus pressius indicaret, adsignauit illi uniuersitatis uocabulum *ἣ δὴ προφερεστάτη ἐστὶν ἁπα-*

---

1 anima mundi (mundi *add. b*) *B* contexta eſt *B* 5 *post* praeſtat *in P sequitur folium 16 ceteris triplo fere breuius uiginti uirtutum imagines eodem quo uniuersus codex scriptus est ut uidetur saeculo adumbratas continens. fol. 17*[r] *incipit* inpulſuſ & neceſſitatẽ *P* impulſuſ *B* 6 contiae *P'* 8 *et* 10 *et* 13 ſperarum *B* 10 ordibuſ *P* 11 ſirene *P'*, ſyren *B* 18 ſpera *B* 20 ſornorum *P*, ſoror *B* 21 ΠΡΟΦΕΡΕΤΤΑΤΗ *P* 21 *et* 26 ΠΡΟΗΡΗCΤΑ·ΤΗCΤΙΝ *B* 23 ΚΑΛΛΙΟΠΕ *B* ΕΡ 24 ut *super ras. add. p* 25 aſſignauit *B* 26 ΠΡΟΦΕCΤΑΤ ΝΕCΤΙΝΑ*|ΠΑCΕѠΝ *P*

3 *σέων*. nam et Apollinem ideo *Μουσηγέτην* uocant
quasi ducem et principem orbium ceterorum ut ipse
Cicero refert dux et princeps et moderator
luminum reliquorum mens mundi et tem-
4 peratio. Musas esse mundi cantum etiam Etrusci
sciunt qui eas Camenas quasi canenas a ca-
nendo dixeruut. ideo canere caelum etiam theo-
logi conprobantes sonos musicos sacrificiis adhibue-
runt qui apud alios lyra uel cithara, apud non nullos
tibiis aliisue musicis instrumentis fieri solebant.
5 in ipsis quoque hymnis deorum per stropham et
antistropham metra canoris uersibus adhibebantur
ut per stropham rectus orbis stelliferi motus, per
antistropham diuersus uagarum regressus praedica-
retur, ex quibus duobus motibus primus in natura
6 hymnus dicandus deo sumpsit exordium. mortuos
quoque ad sepulturam prosequi oportere cum cantu
plurimarum gentium uel regionum instituta sanxe-
runt persuasione hac, qua post corpus animae ad
originem dulcedinis musicae id est ad caelum redire
7 credantur. nam ideo in hac uita omnis anima mu-
sicis sonis capitur ut non soli qui sunt habitu cul-
tiores uerum uniuersae quoque barbarae nationes
cantus quibus uel ad ardorem uirtutis animentur uel
ad mollitiem uoluptatis resoluantur exerceant quia
in corpus defert memoriam musicae cuius in caelo
fuit conscia et ita delenimentis canticis occupatur
ut nullum sit tam inmite tam asperum pectus quod
8 non oblectamentorum talium teneatur affectu. hinc
aestimo et Orphei uel Amphionis fabulam, quorum
alter animalia ratione carentia alter saxa quoque

---

1 ΜΟΥCΕΟΗΤΗΝ (Ο *uid. ex* ꝺ *corr.*) *B* 5 etiam et ruſtici *PB* 8 comprobanteſ *P* 9 cythara *PB* 11 ymniſ *PB* 12 *et* 14 antyſtropham *B* 16 ymnuſ *PB* 18 ſancxerunt *B* 19 poſt *om. B'* 22 ſolum *P* 24 ad *om. P'* ardo*rē *P* 25 amollitiem *P'* quia anima corpuſ *B* 27 delinimentiſ *B* 28 inmitte *P'*, immite *B* 30 fabula *B* 31 quoque ſaxa *B*

trahere cantibus ferebantur, sumpsisse principium
quia primi forte gentes uel sine rationis cultu bar-
baras uel saxi instar nullo affectu molles ad sensum
uoluptatis canendo traxerunt. ita denique omnis 9
habitus animae cantibus gubernatur ut et ad bellum
progressui et item receptui canatur cantu et exci-
tante et rursus sedante uirtutem.

dat somnos adimitque

nec non curas et inmittit et retrahit, iram suggerit,
clementiam suadet, corporum quoque morbis mede-
tur, nam hinc est quod aegris remedia praestantes
praecinere dicuntur. et quid mirum si inter ho- 10
mines musicae tanta dominatio est cum aues quo-
que ut lusciniae ut cygni aliaeue id genus cantum
ueluti quadam disciplina artis exerceant, non nullae
uero uel aues uel terrenae seu aquatiles beluae, in-
uitante cantu in retia sponte decurrant et pastoralis
fistula pastum progressis quietem imperet gregibus?
nec mirum. inesse enim mundanae animae causas 11
musicae quibus est intexta praediximus, ipsa autem
mundi anima uiuentibus omnibus uitam ministrat

hinc hominum pecudumque genus uitaeque uolantum
et quae marmoreo fert monstra sub aequore pontus.

iure igitur musica capitur omne quod uiuit quia cae-
lestis anima, qua animatur uniuersitas, originem
sumpsit ex musica. haec dum ad sphaeralem mo- 12
tum mundi corpus inpellit, sonum efficit qui inter-

8 Verg. Aen. IIII 244 22 Verg. Aen. VI 728

3 ınſtar *praeter* ın *in ras. in P* moleſ *P* 5 habıtuſ *om. B'* 6 ꝑgeſſuı *P'* cantū *P'* 10 ſuā det *P'* 14 cıgnı *PB* 15 tıſ *in* artıſ *in ras. in P* 16 uel *ante* aueſ *om. B'* ueluae *ut uid. P'* 18 phyſtula ad pactū ꝑgreſſum *P* 19 enım *om. B* 23 monſ|trat *ut uid. P'* 24 capıtur *om. B'* 26 l *in* ſphęralē *in ras. in P*, ſperalem *B* 27 ımpellıt *PB*

uallis est disiunctus imparibus sed tamen pro rata parte ratione distinctis sicut a principio ipsa contexta est. sed haec interualla quae in anima quippe incorporea sola aestimantur ratione, non sensu, quaerendum est utrum et in ipso mundi
13 corpore dimensio librata seruauerit. et Archimedes quidem stadiorum numerum deprehendisse se credidit quibus a terrae superficie luna distaret et a luna Mercurius, a Mercurio Venus, sol a Venere, Mars a sole, a Marte Iuppiter, Saturnus a Ioue, sed et a Saturni orbe usque ad ipsum stelliferum caelum omne
14 spatium se ratione emensum putauit. quae tamen Archimedis dimensio a Platonicis repudiata est quasi dupla et tripla interualla non seruans, et statuerunt hoc esse credendum ut quantum est a terra usque ad lunam, duplum sit a terra usque ad solem, quantumque est a terra usque ad solem, triplum sit a terra usque ad Venerem, quantumque est a terra usque ad Venerem, quater tantum sit a terra usque ad Mercurii stellam, quantumque est ad Mercurium a terra, nouies tantum sit a terra usque ad Martem, et quantum a terra usque ad Martem est, octies tantum sit a terra usque ad Iouem, quantumque est a terra usque ad Iouem, septies et uicies tantum
15 sit a terra usque ad Saturni orbem. hanc Platonicorum persuasionem Porphyrius libris inseruit quibus Timaei obscuritatibus non nihil lucis infudit aitque eos credere ad imaginem contextionis animae haec esse in corpore mundi interualla, quae epitritis hemioliis epogdois hemitoniisque conplentur et lim-

1 *et* 3 ſet *B* 2 dıſtınctuſ *P'* 4 eſtımatur *B* 5 corpore mundı *B* 7 ſedeprehendıſſe *B* 10 ſet a *B* 12 menſū *P* 16 ſıt duplum *B* 18 *et* 20 *et* 23 quantumcumque *B* 18 a t̃ra *om.* *P'* 19 uſque**, *deinde* at *P'* 20 amercurıı *P'* amercurıū *P'* 21 tan$^{\tilde{T}V}$ (an *in ras.*) *P* 24 uıgıeſ *B* 25 planı**corū *P'* 26 porphırıuſ *PB* 28 contextıoneſ *P'* 30 hemıolıſ *P* hemıolıo lıpogdoıſ *B'* emıtonııſque *P* complentur *P*

mate, et ita prouenire concentum cuius ratio in
substantia animae contexta mundano quoque corpori,
quod ab anima mouetur, inserta est. unde ex omni 16
parte docta et perfecta est Ciceronis adsertio qui
interuallis imparibus sed tamen pro rata
parte ratione distinctis caelestem sonum dicit
esse disiunctum.

Nunc locus admonet ut de grauitate et acumine IIII
sonorum diuersitates quas adserit reuoluamus. et
natura fert ut extrema ex altera parte grauiter, ex altera autem acute sonent. quam
ob causam summus ille caeli stellifer cursus, cuius conuersio est concitatior, acute
excitato mouetur sono, grauissimo autem
hic lunaris atque infimus. diximus numquam 2
sonum fieri nisi aere percusso. ut autem sonus ipse
aut acutior aut grauior proferatur, ictus efficit qui
dum ingens et celer incidit acutum sonum praestat,
si tardior lentiorue, grauiorem. indicio est uirga 3
quae dum auras percutit si inpulsu cito feriat sonum
acuit, si lentiore, in grauius frangit auditum. in
fidibus quoque idem uidemus quae si tractu artiore
tenduntur, acute sonant, grauius laxiores. ergo et 4
superiores orbes dum pro amplitudine sua impetu
grandiore uoluuntur, dumque spiritu ut in origine
sua fortiore tenduntur, propter ipsam ut ait concitatiorem conuersionem acute excitato mouentur sono, grauissimo autem hic lunaris
atque infimus quoniam spiritu, ut in extremitate
languescente iam uoluitur, et propter angustias quibus penultimus orbis artatur impetu leniore conuer-

1 ratıone P' 2 anımā P' 4 aſſertıo B 8 acumıne* P 9 aſſerıt B 10 natura *om.* B' 17 effıcıtur B 19 grauıor eſt B 20 ımpulſu P ferıt P 21 lenıore P, lenıor eſt B 22 tractatu altıore B 23 laſıoreſ P, lassiores p 25 uoluutur P' 26 concıtatıonē P' 28 grauıſımo P' 30 anguſtaſ B 31 aptatur B'

5 titur. nec secus probamus in tibiis, de quarum foraminibus uicinis inflantis ori sonus acutus emittitur, de longinquis autem et termino proximis grauior, item acutior per patentiora foramina, grauior per angusta. est utriusque causae ratio una quia spiritus ubi incipit fortior est, defectior ubi desinit, et quia maiorem impetum per maius foramen inpellit, contra autem in angustis contingit et eminus positis.
6 ergo orbis altissimus et ut in inmensum patens et ut spiritu eo fortiore quo origini suae uicinior est incitatus sonorum de se acumen emittit, uox ultimi et pro spatii breuitate et pro longinquitate iam
7 frangitur. hinc quoque apertius adprobatur spiritum quanto ab origine sua deorsum recedit tanto circa inpulsum fieri leniorem, ut circa terram, quae ultima sphaerarum est, tam concretus tam densus habeatur ut causa sit terrae in una sede semper haerendi nec in quamlibet partem permittatur moueri obsessa undique circumfusi spiritus densitate, in sphaera autem ultimum locum esse qui medius
8 est antecedentibus iam probatum est. ergo uniuersi mundani corporis sphaerae nouem sunt. prima illa stellifera, quae proprio nomine caelum dicitur et *ἀπλανής* apud Graecos uocatur a r c e n s e t c o n t i n e n s c e t e r a s. haec ab oriente semper uoluitur in occasum, subiectae septem quas uagas dicimus ab occidente in orientem feruntur, nona, terra sine
9 motu. octo sunt igitur quae mouentur sed septem soni sunt qui concinentiam de uolubilitate conficiunt propterea quia Mercurialis et Venerius orbis pari ambitu comitati solem uiae eius tamquam satellites obsecuntur et ideo a non nullis astronomiae studen-

3 ꝓximuſ *P′*   5 est *scripsi*: et (*PB*)   6 defectıo *B*   7 ımpellıt *PB*   10 eo eo *B′*   fortıor eſt *B*   13 fragıtur *P*   approbatur *B*   14 quanto — tanto *om. P′*   15 ımpulſum *B*   16 ſperarum *B*   17 ın ıma ſede *B*   20 ſpera *B*   22 ſperę *B*   24 aplaneſ *PB*   27 ın ın *B*   29 de lubılıtate *B′*   32 obſequuntur *pB*   ıđo an̄ nullıſ *B*   aſtronominę *P*

tibus eandem uim sortiri existimantur unde ait illi
autem octo cursus in quibus eadem uis est
duorum, septem efficiunt distinctos inter-
uallis sonos, qui numerus rerum omnium
fere nodus est. septenarium autem numerum re- 10
rum omnium nodum esse plene cum de numeris
superius loqueremur expressimus, ad inluminandam
ut aestimo obscuritatem uerborum Ciceronis de mu-
sica tractatus succinctus a nobis qua licuit breuitate
sufficiet. nam netas et hypatas aliarumque fidium 11
uocabula percurrere et tonorum uel limmatum mi-
nuta subtilia et quid in sonis pro littera, quid pro
syllaba, quid pro integro nomine accipiatur adserere
ostentantis est, non docentis. nec enim quia fecit 12
in hoc loco Cicero musicae mentionem, occasione
hac eundum est per uniuersos tractatus qui possunt
esse de musica, quos quantum mea fert opinio ter-
minum habere non aestimo, sed illa sunt persequenda
quibus uerba quae explananda receperis possint li-
quere quia in re naturaliter obscura qui in expo-
nendo plura quam necesse est superfundit addit
tenebras, non adimit densitatem. unde finem de 13
hac tractatus parte faciemus adiecto uno quod scitu
dignum putamus, quia cum sint melodiae musicae
tria genera, enarmonium diatonum et chromaticum,
primum quidem propter nimiam sui difficultatem ab
usu recessit, tertium uero est infame mollitie, unde
medium id est diatonum mundanae musicae doc-
trina Platonis adscribitur. nec hoc inter praetereunda 14
ponemus quod musicam perpetua caeli uolubilitate
nascentem ideo clare non sentimus auditu quia
maior sonus est quam ut humanarum aurium reci-

1 eamdem *P* ſortiti *P* 5 ſepterariū *P* 7 illuminand (*cetera euanuerunt*) *B* 10 hipataſ *B* 12 ſubidia *P* 13 ſillaba *B* aſſerere *B* 17 ea *P'* 19 explicanda *B* 25 cromaticū *PB* 28 doctrinę *B'* 29 aſſcribitur *B* hoc *ante* inter *add.* *B'* 30 hoc *ante* quod *add.* *B* 32 ut *om.* *P'*

piatur angustiis. nam si Nili catadupa ab auribus
incolarum amplitudinem fragoris excludunt, quid mi-
rum si nostrum sonus excedit auditum quem mun-
15 danae molis inpulsus emittit? nec enim de nihilo
est quod ait qui conplet aures meas tantus
et tam dulcis sonus sed uoluit intellegi quod si
eius qui caelestibus meruit interesse secretis con-
pletae aures sunt soni magnitudine, superest ut
ceterorum hominum sensus mundanae concinentiae
non capiat auditum.

V Sed iam tractatum ad sequentia conferamus
uides habitari in terra raris et angustis
locis et in ipsis quasi maculis ubi habita-
tur uastas solitudines interiectas, eosque
qui incolunt terram non modo interruptos
ita esse ut nihil inter ipsos ab aliis ad alios
manare possit sed partim oblicos partim
transuersos partim etiam aduersos stare
uobis, a quibus expectare gloriam certe
2 nullam potestis. cernis autem eandem ter-
ram quasi quibusdam redimitam et circum-
datam cingulis, e quibus duos maxime in-
ter se diuersos et caeli uerticibus ipsis ex
utraque parte subnixos obriguisse pruina
uides, medium autem illum et maximum
3 solis ardore torreri. duo sunt habitabiles,
quorum australis ille in quo qui insistunt
aduersa uobis urgent uestigia nihil ad ue-
strum genus, hic autem alter subiectus aqui-
loni quem incolitis cerne quam tenui uos
parte contingat. omnis enim terra quae
colitur a uobis, angusta uerticibus, late-

---

1 catadupla *B* 4 impulſuſ *B* 5 complet *P* 6 *et* 11 ſet *B* 6 intelligi *B* 11 conſequentia *B* 13 *pro* et in ipſiſ — 589, 3 in terriſ *est* uſque *in B* 15 incolant *P* 17 manere *P* obliquos *p* 21 redimittā *P'* 22 circuliſ *P* 28 urguent *p* noſtrum genuſ *P*

ribus latior, parua quaedam est insula cir-
cumfusa illo mari quod Atlanticum, quod
magnum, quod Oceanum appellatis in terris,
qui tamen tanto nomine quam sit paruus
uides. postquam caelum quo omnia continentur, 4
et subiectarum sphaerarum ordinem motumque ac
de motu sonum caelestis musicae modos et numeros
explicantem et aerem subditum lunae Tullianus ser-
mo per necessaria et praesenti operi apta ductus ad
terram usque descripsit, ipsius iam terrae descrip-
tionem uerborum parcus, rerum fecundus absoluit.
et enim maculas habitationum ac de ipsis habitato- 5
ribus alios interruptos aduersosque, oblicos etiam et
transuersos alios nominando terrenae sphaerae glo-
bositatem tantum non coloribus pinxit. illud quoque 6
non sine perfectione doctrinae est quod cum aliis
nos non patitur errare qui terram semel cingi oce-
ano crediderunt. nam si dixisset omnis terra
parua quaedam est insula circumfusa illo
mari, unum oceani ambitum dedisset intellegi sed
adiciendo quae colitur a uobis, ueram eius di-
uisionem, de qua paulo post disseremus, nosse cu-
pientibus intellegendam reliquit. de quinque autem 7
cingulis ne quaeso aestimes duorum Romanae fa-
cundiae parentum Maronis et Tullii dissentire doc-
trinam cum hic ipsis cingulis terram redimi-
tam dicat, ille isdem quas Graeco nomine zonas
uocat adserat caelum teneri, utrumque enim in-
corruptam ueramque nec alteri contrariam retulisse
rationem procedente disputatione constabit. sed ut 8
omnia quae hoc loco explananda recepimus liquere
possint, habendus est primum sermo de cingulis,

---

2 ad lantıcū *P* 3 quē oceanum *P* 5 caelum *om.* *B* 6 ſperarum *B* 13 oblıquoſ *pB* 14 ſperę *B* 15 pıncxıt *B* 17 patımur *B* 20 ıntellıgı *B* ſet *B* 24 fecundıę *P* 27 hıſdem *PB* 28 *post* aſſerat (*ita PB*) *add.* uocat *P'* 29 retulıſſet *B* 30 ſet *B*

quia situ eorum ante oculos locato cetera erunt in-
tellectui proniora. prius autem qualiter terram co-
ronent, deinde quem ad modum caelum teneant ex-
9 plicandum est. terra nona et ultima sphaera est.
hanc diuidit horizon id est finalis circulus de quo
ante rettulimus, ergo medietas cuius partem nos in-
colimus sub eo caelo est quod fuerit super terram,
et reliqua medietas sub illo quod dum uoluitur ad
ea loco quae ad nos uidentur inferiora descendit, in
medio enim locata ex omni sua parte caelum suspicit.
10 huius igitur ad caelum breuitas, cui punctum est,
ad nos uero inmensa globositas, distinguitur locis
inter se uicissim pressis nimietate uel frigoris uel
11 caloris geminam nacta inter diuersa temperiem. nam
et septemtrionalis et australis extremitas perpetua
obriguerunt pruina et hi uelut duo sunt cinguli qui-
bus terra redimitur sed ambitu breues quasi ex-
trema cingentes. horum uterque habitationis inpa-
tiens est quia torpor ille glacialis nec animali nec
frugi uitam ministrat, illo enim aere corpus alitur
12 quo herba nutritur. medius cingulus et ideo ma-
ximus aeterno adflatu continui caloris ustus spatium,
quod et lato et ambitu prolixius occupauit, nimietate
feruoris facit inhabitabile uicturis. inter extremos
uero et medium duo maiores ultimis, medio minores,
ex utriusque uicinitatis intemperie temperantur, in
hisque tantum uitales auras natura dedit incolis car-
13 pere. et quia animo facilius inlabitur concepta ratio
descriptione quam sermone, esto orbis terrae cui ad-
scripta sunt ABCD et circa A adscribantur N et
L, circa B autem M et K et circa C G et I, et

1 intellectui erunt (erunt *om. B'*) *B* 2 conorent *P*, cororent *p* 4 ſpera *B* 5 orizon *PB* 6 retulimuſ *B* 9 quae a nobiſ non uidentur *B* 10 omni parte ſui *B* ſuſcipit *P*, † ſuſpicit *add. Pm* 11 puctum *P'* 12 immenſa *B* 16 hi *om. P'* 17 redimittur *P'* ſet *B* 18 impatienſ *pB* 22 afflatu *B* 28 illabitur *B* ratio ex deſcriptione *B* 29 quam ſermone deſcriptione *P* aſſcripta *B*

circa D E et F, et ducantur rectae lineae a signis
ad signa quae dicimus, id est a G in I, ab M in N,
a K in L, ab E in F. spatia igitur duo aduersa 14
sibi id est unum a C usque ad lineam quae in I
ducta est, alterum a D usque ad lineam quae in F
ducta est, intellegantur pruina obriguisse perpetua —
est enim superior septentrionalis, inferior australis
extremitas — medium uero ab N usque in L zona sit
torrida; restat ut cingulus ab I usque ad N de su-
biecto calore et superiore frigore temperetur, rursus
ut zona quae est inter L et F accipiat de superiecto
calore et subdito rigore temperiem. nec excogitatas 15
a nobis lineas quas duximus aestimetur, circi sunt
enim, de quibus supra rettulimus, septentrionalis et
australis et tropici duo, nam aequinoctialem hoc loco
quo de terra loquimur non oportet adscribi qui opor-
tuniore loco rursus addetur. licet igitur sint hae 16
duae mortalibus aegris munere concessae
diuum quas diximus temperatas, non tamen ambae
zonae hominibus nostri generis indultae sunt sed
sola superior quae est ab I usque ad N incolitur ab
omni quale scire possumus hominum genere, Romani
Graeciue sint uel barbari cuiusque nationis. illa 17
uero ab L usque ad F sola ratione intellegitur quod
propter similem temperiem similiter incolatur sed a
quibus neque licuit umquam nobis nec licebit agno-
scere, interiecta enim torrida utrique hominum generi
commercium ad se denegat commeandi. denique de 18
quattuor habitationis nostrae cardinibus oriens oc-
cidens et septentrio suis uocabulis nuncupantur
quia ab ipsis exordiis suis sciuntur a nobis, nam etsi

---

3 ın *ante* F *om. B* 4 unum *om. B* 6 ducta ducta *B* 8 N *om. P'* 10 rurſuſ** ut *P* 13 dıxımuſ *B* 14 retulımuſ ſeptētrıonıſ *B* 15 duo tropıcı *B* 16 loquıtur *B* aſcrıbı *B* 18 ęgerıſ *P'* 19 dıuum oceſſę *B* 20 *et* 25 ſet *B* 21 ſuperıore *P* 24 L *iterat B'* ıntellıgıtur *B* 26 cognoſcere *P* 31 ab ſıſ exordııſ *B* ſuıſ *om. B*

septentrionalis extremitas inhabitabilis est, non multo
19 tamen est a nobis remota. quarto uero nostrae ha-
bitationis cardini causa haec alterum nomen dedit
ut meridies non australis uocaretur quia et ille
est proprie australis qui de altera extremitate pro-
cedens aduersus septentrionali est et hunc meridiem
iure uocitari facit locus, de quo incipit nobis, nam
quia sentiri incipit a medio terrae in qua est usus
diei ideo tamquam quidam medidies una mutata
20 littera meridies nuncupatus est. sciendum est
autem quod uentus qui per hunc ad nos cardinem
peruenit id est auster ita in origine sua gelidus est
ut apud nos commendabilis est blando rigore septen-
trio, sed quia per flammam torridae zonae ad nos
commeat, admixtus igni calescit et qui incipit fri-
21 gidus calidus peruenit. neque enim uel ratio uel
natura pateretur ut ex duobus aequo pressis rigore
cardinibus dissimili tactu flatus emitterentur. nec
dubium est nostrum quoque septentrionem ad illos
qui australi adiacent propter eandem rationem cali-
dum peruenire et austrum corporibus eorum genuino
22 aurae suae rigore blandiri. eadem ratio nos non
permittit ambigere quin per illam quoque superficiem
terrae quae ad nos habetur inferior integer zonarum
ambitus quae hic temperatae sunt eodem ductu tem-
peratus habeatur, atque ideo illic quoque eaedem
23 duae zonae a se distantes similiter incolantur. aut
dicat quisquis huic fidei obuiare mauult quid sit quod
ab hac eum definitione deterreat. nam si nobis
uiuendi facultas est in hac terrarum parte quam co-
limus, quia calcantes humum caelum suspicimus
super uerticem, quia sol nobis et oritur et occidit,

1 inhabitabitabiliſ *B* 6 ſeptentrionaliſ *P′* 10 littera mutata *B* 11 aut̄ *supra ras. add. p* quiſq. *B* mault *B′* cardine *P* 13 ut *supra ras. add. p* 14 ſet *B* flamā *P′* 15 calenſ *B* 18 tractu *B* 21 et auſtrum *euanuit in B* 27 aſſe *P′* 28 quiſque *P*, t is *add. p* 29 huc *P′* difinitione *P′*

quia circumfuso fruimur aere cuius spiramus haustu,
cur non et illic aliquos uiuere credamus ubi eadem
semper in promptu sunt? nam qui ibi dicuntur 24
morari eandem credendi sunt spirare auram, quia
eadem est in eiusdem zonalis ambitus continuatione
temperies, idem sol illis et obire dicetur nostro ortu
et orietur cum nobis occidet, calcabunt aeque ut nos
humum, et super uerticem semper caelum uidebunt.
nec metus erit ne de terra in caelum decidant cum 25
nihil umquam possit ruere sursum. si enim nobis
quod adserere genus ioci est, iusum habetur ubi est
terra et susum ubi caelum, illis quoque susum erit
quod de inferiore suspicient nec aliquando in superna casuri sunt. adfirmauerim quoque et apud 26
illos minus rerum peritos hoc aestimare de nobis
nec credere posse nos in quo sumus loco degere, sed
opinari, siquis sub pedibus eorum temptaret stare,
casurum. numquam tamen apud nos quisquam timuit
ne caderet in caelum, ergo nec apud illos quisquam
in superiora casurus est, sicut omnia nutu suo pondera in terram ferri superius relata docuerunt.
postremo quis ambigat in sphaera terrae ea quae 27
inferiora dicuntur superioribus suis esse contraria,
ut est oriens occidenti? nam in utraque parte par
diametros habetur, cum ergo et orientem et occidentem similiter constet habitari, quid est quod fidem
huius quoque diuersae sibi habitationis excludat?
haec omnia non otiosus lector in tam paucis uerbis 28
Ciceronis inueniet. nam cum dicit terram cingulis suis redimitam atque circumdatam
ostendit per omne terrae corpus eandem temperatorum cingulorum continuatam esse temperiem et

2 quur *P* 9 decidunt *B'* 11 aſſerere *B* jusum (ı *a sec. manu longius deducta*) *P*, uiſũ *B* 12 t̃re *P'*, *deinde* et ſurſũ *B* 13 ſuſpiciunt *B* 14 affirmauerim *B* 16 ſet opinari *B* 22 ſpera *B* 23 inferiore *P'* 24 eſt *om.* *P* 27 excludatur *B* 30 redemitam *B* 31 terrae *om.* *B'*

cum ait in terra maculas habitationum uideri non
eas dicit quae in parte nostrae habitationis non nullis
29 desertis locis interpositis incoluntur. non enim adi-
ceret in ipsis maculis uastas solitudines in-
teriectas si ipsas solitudines diceret, inter quas
certae partes macularum instar haberentur, sed quia
maculas dicit has quattuor quas in duobus terrae
hemisphaeriis binas esse ratio monstrauit, bene ad-
30 iecit interiectas solitudines. nam sicut pars
quae habitatur a nobis multa solitudinum interiec-
tione distinguitur, credendum est in illis quoque tri-
bus aliis habitationibus similes esse inter deserta et
31 culta distinctiones. sed et quattuor habitationum
incolas et relatione situs et ipsa quoque standi qua-
litate depinxit. primum enim ait alios praeter nos
ita incolere terram ut a se interrupti nullam com-
meandi ad se habeant facultatem, et uerba ipsa de-
clarant non eum de uno hominum genere loqui
in hac superficie a nobis solius torridae interiectione
diuiso. sic enim magis diceret ita interruptos
ut nihil ab illis ad uos manare possit, sed
dicendo ita interruptos ut nihil inter ipsos
ab aliis ad alios manare possit, qualiter inter
32 se illa hominum genera sint diuisa significat. quod
autem uere ad nostram partem referretur, adiecit
dicendo de illis qui et a nobis et a se in uicem di-
uisi sunt partim obliquos partim transuersos
partim etiam aduersos stare nobis, interrup-
tio ergo non unius generis a nobis sed omnium ge-
nerum a se diuisorum refertur, quae ita distinguenda
33 est. hi quos separat a nobis perusta, quos Graeci

4 ſollitudineſ *P′* · 6 macularum parteſ *B* inſtra *ut uid.* *P′* ſet *B* 8 hemiſperiiſ *B* 12 et occulta *B* 13 incolaſ habitationum *B* 16 nullā habeant ad ſe facultatē meandi & uerba *P* 18 genere hominum *B* 20 diuiſio *B* ita *om.* *P* 21 manere *B* ſet *B* 23 ad illoſ *corr. ex* ad alioſ *P* 25 pratem refreretur *P′* refertur *B* 31 hiſ *P′* ſepat *B*

ἀντοίκους uocant, similiter ab illis qui inferiorem
zonae suae incolunt partem, interiecta australi ge-
lida separantur; rursus illos ab antoecis suis id est
per nostri cinguli inferiora uiuentibus interiectio
ardentis sequestrat, et illi a nobis septentrionalis
extremitatis rigore remouentur. et quia non est una 34
omnium adfinis continuatio sed interiectae sunt so-
litudines ex calore uel frigore mutuum negantibus
commeatum, has terrae partes quae a quattuor ho-
minum generibus incoluntur maculas habitationum
uocauit. quem ad modum autem ceteri omnes uesti- 35
gia sua figere ad nostra credantur, ipse distinxit
et australes quidem aperte pronuntiauit aduersos
stare nobis dicendo quorum australis ille, in
quo qui insistunt aduersa uobis urgent ue-
stigia et ideo aduersi nobis sunt quia in parte
sphaerae quae contra nos est morantur. restat in- 36
quirere quos transuersos et quos obliqnos nobis
stare memorauerit, sed nec de ipsis potest esse du-
bitatio quin transuersos nobis stare dixerit in-
feriorem zonae nostrae partem tenentes, obliquos
uero eos qui australis cinguli deuexa sortiti sunt.

Superest ut de terrae ipsius spatiis, quanta ha- VI
bitationi cesserint, quanta sint inculta referamus,
id est quae sit singulorum dimensio cingulorum.
quod ut facile dinoscas, redeundum tibi est ad orbis
terrae descriptionem quam paulo ante subiecimus
ut per adscriptarum litterarum notas ratio dimen-
sionum lucidius explicetur. omnis terrae orbis id 2
est circulus qui uniuersum ambitum claudit cui ad-
scripta sunt ABCD, ab his qui eum ratione dimensi

---

1 antoecoſ *P*, anteocoſ *B* 3 ſepanṫ *B* illo ab | antoiciſ *B* id eſt *om. B* 4 cinguli noſtri *B* circuli *P* 7 affiniſ *B* 10 generalibuſ *P′* 11 ceteriſ *B′* 12 ad noſtra *om. B* 15 urguent *P* 17 ſperę *B* 18 quoſ *post* et *om. B′* 19 ſet *B* 20 quini *ut uid. P′* 22 ſorti ſunt *B* 24 ceſſerit *P* 28 aſcriptarum *B* 30 cladit *P′* aſcripta *B*

3 sunt in sexaginta diuisus est partes. habet autem
totus ipse ambitus stadiorum ducenta quinquaginta
duo milia, ergo singulae sexagesimae extenduntur
stadiis quaternis milibus ducenis et sine dubio me-
dietas eius, quae est a D per orientem id est per
A usque ad C, habet triginta sexagesimas et sta-
diorum milia centum uiginti sex, quarta uero pars
quae est ab A usque ad C, incipiens a medio per-
ustae, habet sexagesimas quindecim et stadiorum
milia sexaginta et tria. huius quartae partis men-
sura relata constabit totius ambitus plena dimensio.
4 ab A igitur usque ad N, quod est medietas perustae,
habet sexagesimas quattuor, quae faciunt stadiorum
milia sedecim cum octingentorum adiectione, ergo
omnis perusta sexagesimarum octo est et tenet sta-
5 diorum milia triginta tria et sexcenta insuper. la-
titudo autem cinguli nostri qui temperatus est id
est ab N usque ad I habet sexagesimas quinque quae
faciunt stadiorum milia uiginti unum, et spatium
frigidae ab I usque ad C habet sexagesimas sex,
quae tenent stadiorum uiginti quinque milia ducenta.
6 ex hac quarta parte orbis terrarum, cuius mensuram
euidenter expressimus, alterius quartae partis ma-
gnitudinem ab A usque ad D pari dimensionum
distinctione cognosces. cum ergo quantum teneat
sphaerae superficies quae ad nos est in omni sua
medietate cognoueris, de mensura quoque inferioris
medietatis id est a D per B usque ad C similiter
7 instrueris. modo enim quia orbem terrae in plano
pinximus, in plano autem medium exprimere non
possumus sphaeralem tumorem, mutuati sumus alti-
tudinis intellectum a circulo qui magis horizon quam

---

tenıſ
4 ducenıſ *P*, ducentenıſ *B* 7 uıgınta *B'* praſ *P'* 8 eſt *om. P* 9 *post* habet *add.* ut *B* 13 facıunt *om. B'* 14 melıa *B'* 16 ſeſcenta *P'* 19 trıgınta *B'* 22 hac ıgıtur *B* 24 meuſıonū *P* 26 ſperę *B* 28 ıd eſt *om. B* ad *om. B'* 31 ſperalem *B* 32 orızon *PB*

meridianus uidetur. ceterum uolo hoc mente percipias ita nos hanc protulisse mensuram tamquam a D per A usque ad C pars terrae superior sit cuius partem nos incolimus, et a D per B usque ad C pars terrae habeatur inferior.

Hoc quoque tractatu proprium sortito finem VII
nunc illud quod probandum promisimus adseramus hos cingulos et bene Maronem caelo et bene terrae adsignasse Ciceronem et utrumque non discrepantia sed consona eademque dixisse. natura enim caeli 2
hanc in diuersis terrae partibus temperiem nimietatemque distinxit et qualitas uel frigoris uel caloris, quae cuilibet aetheris parti semel inhaesit, eadem inficit partem terrae quam despicit ambiendo. et 3
quia has diuersitates quae certis finibus terminantur cingulos in caelo uocauerunt, necesse est totidem cingulos etiam hic intellegi sicut in breuissimo speculo cum facies monstratur ingens, tenent in angusto membra uel liniamenta ordinem quem sua in uero digesserat amplitudo. sed hic quoque adserendi quod dicitur minuemus laborem oculis subiciendo picturam. esto enim caeli sphaera ABCD et intra 4
se claudat sphaeram terrae, cui adscripta sunt SXTV, et ducatur in caeli sphaera circulus septentrionalis ab I usque in O, tropicus aestiuus a G in P et aequinoctialis a B in A et tropicus hiemalis ab F in Q et australis ab E in R sed et zodiacus ducatur ab F in P, rursus in sphaera terrae ducantur idem limites cingulorum quos supra descripsimus in N in M in L in K. his dipictis sine difficul- 5

---

1 uidetur] habetur *B* hac *B* 3 ſuperior — 5 terrae *om. P* 7 aſſeramuſ *B* 9 ciceronem aſſignaſſe *B* 10 ſet *B* 12 dixtinxit *P*' 17 breuiſimo *P* 18 ingenſ monſtratur *B* 19 menbra *P* in uero digeſſerat ſua *B* 20 digeſſeram *P* ſet *B* aſſerendi *B* 22 *et* 24 ſpera *B* 23 ſperā *B* aſcripta *B* sunt] ſ̄ *P* 27 R *in ras. in P* ſet *B* 28 ſpera *B* 30 in N *om. B*

tate constabit singulas terrae partes a singulis caeli partibus super uerticem suum positis qualitatem circa nimietatem uel temperiem mutuari. nam quod est susum a D usque ad R, hoc despicit terram ab S usque ad K: et quod est in caelo ab R usque ad Q, hoc inficit terram a K usque ad L: et quod in caelo est a Q usque in P, tale facit in terra ab L usque ad M: qualeque est desuper a P usque ad O, tale in terra ab M usque ad N: et quale illic ab O usque
6 ad C, tale hic est ab N usque ad T. sunt autem in aethere extremitates ambae id est a D usque ad R et a C usque ad O aeterno rigore densetae, ideo in terra idem est ab S usque ad K et a T usque ad N. rursus in caelo a Q usque ad P nimio calore feruet, ideo in terra quoque ab L usque ad M idem feruor est. item sunt in caelo temperies ab O usque ad P et a Q in R, ideo hic quoque sunt temperatae ab N in M et ab L in K, aequinoctialis enim circulus, qui ab A usque ad B ductus est, mediam se-
7 cat perustam. et ipsum autem scisse Ciceronem, quod terreni cinguli caelestibus inficiantur ex uerbis eius ostenditur. ait enim e quibus duos maxime inter se diuersos et caeli uerticibus ipsis ex utraque parte subnixos obriguisse pruina uides. ecce testatur finale frigus esse de
8 caelo. idem quoque de feruore medio dicit medium autem illum et maximum solis ardore torreri. cum ergo manifeste et rigorem de caeli uerticibus et feruorem de sole in terrae cingulos uenire signauerit, ostendit prius in caelo hos eosdem
9 cingulos constitisse. nunc quoniam constitit easdem in caelo et in terra zonas esse uel cingulos — haec enim unius rei duo sunt nomina — iam dicendum est quae causa in aethere hanc diuersitatem quali-

3 mutarı *B* 4 terrę *P* 5 uſq. K *B* 6 terrę *P* eſt ın caelo eſt *B* 7 uſque P *B* fecıt *B* 18 (?) *om. B'* 21 uebıſ *P'* 22 duo *B* 24 ſubnıſxoſ *ut uid. P'*

tatis efficiat. perusta duobus tropicis clauditur id 10
est a G in P aestiuo et ab F in Q hiemali. ab F autem in P zodiacum describendo perduximus, ergo signum P tropicus ille Cancer habeatur et signum F Capricornus. constat autem solem neque sursum ultra Cancrum neque ultra Capricornum deorsum meare sed cum ad tropicorum confinia peruenerit,
mox reuerti, unde et solstitia uocantur. et quia 11
aestiuus tropicus temperatae nostrae terminus est, ideo cum sol ad ipsum finem uenerit, facit nobis aestiuos calores de uicino urens sensu maiore subiecta. illo denique tempore australi generi reuerti hiemem non potest ambigi quia tunc ab illis sol omni uiae suae spatio recedit. rursus cum ad F signum id est ad Capricornum uenerit, facit nobis hiemem re-
cessu suo et illis uicinitate reducit aestatem. hic 12
notandum est de tribus tantum cardinibus in quamcumque aedem ingredi solem, de quarto numquam. nam et ab ortu et ab occasu fenestra solem recipit quippe quem orientem obeuntemque prospectet, recipit et a meridie quia omne iter solis in nostro meridie est ut instruit uisum antelata descriptio, numquam uero solem fenestra septentrionis admittit quia numquam a P signo ad O sol accedit sed a P semper retrocedendo numquam fines poli septentrionalis adtingit et ideo numquam per hunc cardinem
radius solis infunditur. eiusdem rei probationem 13
umbra quoque cuiuslibet corporis sufficiet adstruere. nam et in occasum cadit oriente sole et in ortum cum sit occiduus, medio autem die quia sol meridiem tenet in septentrionem umbra depellitur, in austrum uero circa nostram habitationem inpossibile

1 tropo|cıſ *B* 7 ſet *B* 11 *an* aeſtu *scribendum?* 16 uıcıtate *P′* 17 carmınıbuſ *B′* 19 ſolam *P′* 20 q *corr. in* quē *B* 22 ut *om.* *P′* 23 feneſtram *B′* 24 qa nū nūquā *B* ſıgno uſ ad *B* 26 attıngıt *B* nuſquam *B′* 28 ſufıcıet *P′* aſtruere *B* 30 fıt *B*, *deinde* occıdenſ *B′* 32 ımpoſıbıle *B*

est umbram cuiuslibet corporis cadere quia semper
in aduersam soli partem umbra iactatur, aduersus
autem austro apud nos sol esse non poterit cum
14 numquam fines septentrionales attingat. sane quo-
niam pars illa perustae quae temperatae uicina est
admittit habitantes illic id est trans tropicum quae-
cumque habitantur spatia umbram mittunt in austrum
eo tempore quo sol Cancrum tenet. tunc enim fit
eis sol septentrionalis cum tropicum tenet, quod ab
15 illis ad septentrionem recedit. ciuitas autem Syene,
quae prouinciae Thebaidos post superiorum montium
deserta principium est, sub ipso aestiuo tropico con-
stituta est et eo die quo sol certam partem ingre-
ditur Cancri hora diei sexta quoniam sol tunc super
ipsum inuenitur uerticem ciuitatis, nulla illic potest
in terram de quolibet corpore umbra iactari sed nec
stilus hemisphaerii monstrantis horas, quem γνώμονα
16 uocant, tunc de se potest umbram creare. et hoc
est quod Lucanus dicere uoluit, nec tamen plene ut
habetur absoluit. dicendo enim

atque umbras numquam flectente Syene

rem quidem attigit sed turbauit uerum. non enim
numquam flectit sed uno tempore, quod cum sua
17 ratione rettulimus. his relatis constat solem num-
quam egredi fines perustae, quia de tropico in tro-
picum zodiacus obliquatus est. manifesta est igitur
causa cur haec zona flammis sit semper obnoxia
quippe quam sol totius aetheriae flammae et fons
18 et administrator numquam relinquat. ergo ambae
partes ultimae id est septentrionalis et australis ad
quas numquam calor solis accedit necessario per-
petua premuntur pruina, duas uero ut diximus tem-

---

5 praſ *P′* 6 id est] ıdē (*h. e.* idem) *B* 9 eı *P* 10 ſıenę *B* 13 eſt *ante* et *om. B* 16 corporıſ *B* ſet *B* 17 hemıſperıı *B* gnomona *PB* 21 *II 587* flectenteſ *P* 23 ſet *B* 24 retulımuſ *B* 26 manıfeſtum *B′* 27 flammıſıt *P* 29 relınquet *ut uid. P′* 31 ſolıſ calor acce*dıt *P*

perat hinc atque illinc uicinia caloris et frigoris. denique in hac ipsa zona quam incolimus, quae tota 19 dicitur temperata, partes tamen quae perusto cingulo uicinae sunt ceteris calidiores sunt ut est Aethiopia Arabia Aegyptus et Libya, in quibus calor ita circumfusi aeris corpus extenuat, ut aut numquam aut raro cogatur in nubes. et ideo nullus paene apud illos usus est imbrium. rursus quae ad frigidae 20 fines pressius accedunt, ut est palus Maeotis, ut regiones quas praeterfluunt Tanais et Hister omniaque super Scythiam loca quorum incolas uetustas Hyperboreos uocauit quasi originem boreae introrsum recedendo transissent, adeo aeterna paene premuntur pruina ut non facile explicetur quanta sit illic frigidae nimietatis iniuria. loca uero quae in 21 medio temperata sunt quoniam ab utraque nimietate longum recedunt, ueram tenent salutaremque temperiem.

Locus nos admonet ut — quoniam diximus rem VIII quae a nullo possit refelli utrumque tropicum circum zodiaco terminos facere nec umquam solem alterutrum tropicum excedere posse uel sursum uel deorsum meando, trans zodiacum uero circum id est trans ustam quae tropicis clauditur ex utraque parte incipere temperatas — quaeramus quid sit quod ait Vergilius, quem nullius umquam disciplinae error inuoluit

duae mortalibus aegris
munere concessae diuum et uia secta per ambas
oblicus qua se signorum uerteret ordo.

uidetur enim dicere his uersibus zodiacum per tem- 2

---

1 ıllıc uıcına *P'* 4 calıdıorıſ *P'* 5 lybıa (*corr. ex* lyuıa) *P*, lıbıa *B* 8 ymbrıum *P* 9 fınē *B* meotıdıſ *B* 10 yſter *P*, ıſter *B* 11 ſitıam *P*, ſcıthıā *B* 12 hıpboreoſ *P* orıgenem *B* 13 tranſiſent aeo *P'* 15 frıgıda *P* 17 longom *P'* 21 ne *P'* 24 traque *P'* 27 *Georg. I 237* 29 uıta *B'* 30 oblıquuſ *B* 31 hıſ ūƀ (*h. e.* uerbıſ) *B*

peratas ductum et solis cursum per ipsas fieri, quod
nec opinari fas est, quia neutrum tropicum cursus
solis excedit. num igitur illud adtendit quod dixi-
mus et intra tropicum in ea perustae parte quae
3 uicina est temperatae habitatores esse? nam Syene
sub ipso tropico est, Meroe autem tribus milibus
octingentis stadiis in perustam a Syene introrsum
recedit, et ab illa usque ad terram cinnamomi fera-
cem sunt stadia octingenta, et per haec omnia spa-
tia perustae licet rari tamen uita fruuntur habi-
tantes, ultra uero iam inaccessum est propter nimium
4 solis ardorem. cum ergo tantum spatii ex perusta
uitam ministret et sine dubio circa uiciniam alte-
rius temperatae id est antoecorum tantumdem spatii
habere perustae fines pari mansuetudine non nege-
tur — paria enim in utraque parte sunt omnia —
ideo credendum est per poeticam tubam, quae om-
nia semper in maius extollit, dixisse uiam solis sec-
tam per temperatas, quoniam ex utraque parte fines
perustae in eo sunt similes temperatis, quod se pa-
5 tiuntur habitari? an forte poetica licentia parti-
culam pro simili paene particula posuit et pro sub
ambas dicere maluit per ambas? nam re uera
ductus zodiaci sub ambas temperatas ultro citroque
peruenit, non tamen per ambas, scimus autem et
Homerum ipsum et in omnibus imitatorem eius Ma-
6 ronem saepe tales mutasse particulas. an, quod
mihi uero propius uidetur, per ambas pro inter
ambas uoluit intellegi? zodiacus enim inter am-
bas temperatas uoluitur, non per ambas, familiariter
autem per pro inter ponere solet sicut alibi quoque

circum perque duas in morem fluminis Arctos.

7 neque enim Anguis sidereus Arctos secat, sed dum

1 ſolıſ curſuſ *P* 3 attendıt *B* 8 cynnamomı *P*, cynamomı *B* 9 ſtadıorum octogınta *B* 13 uıcınā *P* 14 anteoco24 *B* 24 zoa|dıacı *B* 28 ꝑpı*uſ *P* 29 ıntellıgı zoa|dıacuſ *B* 31 autē ꝑ *in ras. in P* 32 *Georg. I 245* 33 ſet *B*

et amplectitur et interuenit, circum eas et inter eas
uoluitur, non per eas. ergo potest constare nobis
intellectus si *per ambas* pro *inter ambas* more
ipsius poetae dictum existimemus. nobis aliud ad 8
defensionem ultra haec quae diximus non occurrit.
uerum quoniam in medio posuimus quos fines num-
quam uia solis excedat, manifestum est autem om-
nibus quid Maro dixerit, quem constat erroris igna-
rum, erit ingenii singulorum inuenire quid possit
amplius pro absoluenda hac quaestione conferri.

His quoque ut arbitror non otiosa inspectione VIIII
tractatis nunc de Oceano quod promisimus adstrua-
mus, non uno sed gemino eius ambitu terrae corpus
omne circumflui, cuius uerus et primus meatus est
qui ab indocto hominum genere nescitur. is enim
quem solum Oceanum plures opinantur, de sinibus
ab illo originali refusis secundum ex necessitate am-
bitum fecit. ceterum prior eius corona per zonam 2
terrae calidam meat superiora terrarum et inferiora
cingens, flexum circi aequinoctialis imitata. ab
oriente uero duos sinus refundit, unum ad extremi-
tatem septentrionis, ad australis alterum, rursusque
ab occidente duo pariter enascuntur sinus, qui usque
ad ambas quas supra diximus extremitates refusi
occurrunt ab oriente demissis. et dum ui summa et 3
impetu inmaniore miscentur in uicemque se feriunt,
ex ipsa aquarum collisione nascitur illa famosa Oceani
accessio pariter et recessio et ubicumque in nostro
mari contingit idem uel in angustis fretis uel in
planis forte littoribus, ex ipsis Oceani sinibus quos
Oceanum nunc uocamus eueniunt, quia nostrum mare
ex illis influit. ceterum uerior ut ita dicam eius 4

---

4 ęſtımemuſ *B* 7 excedıt *B* eſt *om. B* 9 ınuenı*re *P* 10 confıterı *PB* 12 aſtruamuſ *B* 13 ſet *B* ambıtu eıuſ *B* 15 hıſ *P* 16 oceanū *om. B'* 19 ſupepıora *P'* 26 ımmanıore *B* 27 oceanı *in extremo uersic. om. B* 30 lıtorıbuſ *B* fınıbuſ *PB*

alueus tenet zonam perustam et tam ipse qui aequi-
noctialem quam sinus ex eo nati qui horizontem
circulum ambitu suae flexionis imitantur omnem ter-
ram quadrifidam diuidunt et singulas ut supra di-
5 ximus habitationes insulas faciunt. nam inter nos
et australes homines means ille per calidam totam-
que cingens et rursus utriusque regionis extrema
sinibus suis ambiens binas in superiore atque in-
6 feriore terrae superficie insulas facit. unde Tullius
hoc intellegi uolens non dixit omnis terra parua
quaedam est insula sed omnis terra quae co-
litur a uobis parua quaedam est insula quia
et singulae de quattuor habitationibus paruae quae-
dam efficiuntur insulae Oceano bis eas ut diximus
7 ambiente. omnia haec ante oculos locare potest de-
scriptio substituta, ex qua et nostri maris originem,
quae totius una est, et rubri atque Indici ortum
uidebis, Caspiumque mare unde oriatur inuenies
licet non ignorem esse non nullos qui ei de Oceano
ingressum negent. nec dubium est in illam quoque
australis generis temperatam mare de Oceano simi-
liter influere sed describi hoc nostra attestatione
non debuit, cuius situs nobis incognitus perseuerat.
8 quod autem nostram habitabilem dixit angustam
uerticibus, lateribus latiorem in eadem de-
scriptione poterimus aduertere. nam quanto longior
est tropicus circulus septentrionali circo tanto zona
uerticibus quam lateribus angustior est, quia summi-
tas eius in artum extremi cinguli breuitate contra-
hitur, deductio autem laterum cum longitudine tro-
pici ab utraque parte distenditur. denique ueteres
omnem habitabilem nostram extentae chlamydi simi-

2 orizontē *PB* 4 quadrifida *B* 5 habitationiſ *B* 8 finibuſ *B* 9 unde et *B* 10 intelegi *P*, intelligi *B* uoluit *B* 11 ſed omniſ — 12 eſt inſula *om.* *B* 20 eſt dubium *B* 24 dixit * *P* 27 torpicuſ *P′* circuſ *B* ſeptentrionaliſ *P′* 28 leteribuſ *P* 30 con *P′* 32 clamidi *B*

lem esse dixerunt. item quia omnis terra, in qua 9
et Oceanus est, ad quemuis caelestem circulum quasi
centron puncti obtinet locum, necessario de Oceano
adiecit qui tamen tanto nomine quam sit par-
uus uides. nam licet apud nos Atlanticum mare,
licet magnum uocetur, de caelo tamen despicientibus
non potest magnum uideri cum ad caelum sit terra
signum quod diuidi non possit in partes. ideo autem 10
terrae breuitas tam diligenter adseritur ut parui
pendendum ambitum famae uir fortis intellegat, quae
in tam paruo magna esse non poterit.

Quod doctrinae propositum non minus in se- X
quentibus apparebit quin etiam si cupiat pro-
les futurorum hominum deinceps laudes
unius cuiusque nostrum acceptas a patribus
posteris prodere, tamen propter eluuiones
exustionesque terrarum, quas accidere tem-
pore certo necesse est, non modo non aeter-
nam sed ne diuturnam quidem gloriam ad-
sequi possumus. uirtutis fructum sapiens in 2
conscientia ponit, minus perfectus in gloria, unde
Scipio perfectionem cupiens infundere nepoti auctor
est ut contentus conscientiae praemio gloriam non
requirat. in qua appetenda quoniam duo sunt ma- 3
xime quae praeoptari possint, ut et quam latissime
uagetur et quam diutissime perseueret, postquam su-
perius de habitationis nostrae angustiis disserendo
totius terrae quae ad caelum puncti locum optinet
minimam quandam docuit a nostri generis hominibus
particulam possideri, nullius uero gloriam uel in

5 allanticū *P*, athlanticum *B* 7 terra ſignū ſit *PB* 8 poſſit in parteſ *om. P* 9 breuia *P'* aſſeritur *B* 14 deinde *B* 15 acceptoſ *P* 17 certo tempore *B* 19 glam *P'* aſſequi *B* 20 poſſum *post* uirtutiſ *inductum in P* 23 proemio *P* 24 *post* qua *add.* & *ut uid. P'* appetenda *B* 25 p̄obtari *P* 27 diſſerendo *om. P*

illam totam partem potuisse diffundi, si quidem Gan-
gen transnare uel transcendere Caucasum Romani
nominis fama non ualuit, spem quam de propaganda
late gloria ante oculos ponendo nostri orbis angustias
amputauit uult et diuturnitatis auferre, ut plene ani-
mo nepotis contemptum gloriae compos dissuasor
4 insinuet. et ait nec in hac ipsa parte, in quam
sapientis et fortis uiri nomen serpere potest, aeter-
nitatem nominis posse durare cum modo exustione
modo eluuione terrarum diuturnitate rerum intercedat
5 occasus. quod quale sit disseremus. in hac enim
parte tractatus illa quaestio latenter absoluitur, quae
multorum cogitationes de ambigenda mundi aeterni-
6 tate sollicitat. nam quis facile mundum semper
fuisse consentiat, cum et ipsa historiarum fides mul-
tarum rerum cultum emendationemque uel ipsam in-
uentionem recentem esse fateatur, cumque rudes
primum homines et incuria siluestri non multum a
ferarum asperitate dissimiles meminerit uel fabuletur
antiquitas, tradatque nec hunc eis quo nunc utimur
uictum fuisse sed glande prius et bacis altos sero
sperasse de sulcis alimoniam, cumque ita exordium
rerum et ipsius humanae nationis opinemur, ut aurea
primum saecula fuisse credamus et inde natura per
metalla uiliora degenerans ferro saecula postrema
7 foedauerit? ac ne totum uideamur de fabulis mu-
tuari, quis non hinc aestimet mundum quandoque
coepisse et nec longam retro eius aetatem, cum ab-
hinc ultra duo retro annorum milia de excellenti
rerum gestarum memoria ne Graeca quidem extet
historia? nam supra Ninum, a quo Semiramis se-

1 dıffendı *P'* gangem *ni fallor* *P'* 2 tranſcenſcendere *B* cauſaſum *B' et ni fallor P'* 5 dıu*̄ṇ̇tatıſ *P*, dıuturnıtatı* (*fuit* ſ) *B* 6 contentū *P* 7 ac *P'* 10 dıuturnıtatı *PB* 13 mudı *P'* 14 mudū *P'* 18 ıncurıaſ *P'* 21 ſet *B* 25 degeranſ *B'* 26 fedauerıt *P*, fẹdauerıt *B* mutarı *P* 28 cẹpıſſe *B* 30 nec *P* 31 nınv̄ *praeter* nı *in ras. in P* ſamıramıſ *B*

cundum quosdam creditur procreata, nihil praeclarum
in libros relatum est. si enim ab initio immo ante 8
initium fuit mundus ut philosophi uolunt, cur per
innumerabilem seriem saeculorum non fuerat cultus
quo nunc utimur inuentus? non litterarum usus,
quo solo memoriae fulcitur aeternitas? cur denique
multarum rerum experientia ad aliquas gentes recenti
aetate peruenit, ut ecce Galli uitem uel cultum oleae
Roma iam adolescente didicerunt, aliae uero gentes
adhuc multa nesciunt quae nobis inuenta placuerunt?
haec omnia uidentur aeternitati rerum repugnare 9
dum opinari nos faciunt certo mundi principio pau-
latim singula quaeque coepisse. sed mundum qui-
dem fuisse semper philosophia auctor est conditore
quidem deo sed non ex tempore si quidem tempus
ante mundum esse non potuit cum nihil aliud tem-
pora nisi cursus solis efficiat, res uero humanae ex
parte maxima saepe occidunt manente mundo et rur-
sus oriuntur uel eluuione uicissim uel exustione re-
deunte. cuius uicissitudinis causa uel necessitas talis 10
est. ignem aetherium physici tradiderunt humore
nutriri adserentes ideo sub zona caeli perusta, quam
uia solis id est zodiacus occupauit, Oceanum, sicut
supra descripsimus, a natura locatum ut omnis la-
titudo, quam sol cum quinque uagis et luna ultro
citroque discurrunt, habeat subiecti humoris alimo-
niam. et hoc esse uolunt quod Homerus diuinarum 11
omnium inuentionum fons et origo sub poetici nube
figmenti uerum sapientibus intellegi dedit Iouem
cum dis ceteris id est cum stellis profectum in Oce-
anum Aethiopibus eum ad epulas inuitantibus. per
quam imaginem fabulosam Homerum significasse uo-

3 philophi *B* 4 innumerabilium *P* 5 nuc *P'* 9 uero *om. B'* 13 cępiſſe *B* 14 philophia *B* 15 ſet *B* ſed quidẽ *ut uid. P'* 18 mudo *P'* 21 phiſicij *P*, phiſici *B* 22 aſſerenteſ *PB* 25 ꝑ quā *P* 27 omeruſ *P'* 28 petici *P'*

lunt hauriri de humore nutrimenta sideribus, qui ob
hoc Aethiopas reges epularum caelestium dixit quo-
niam circa Oceani oram non nisi Aethiopes habitant,
quos uicinia solis usque ad speciem nigri coloris
12 exurit. cum ergo calor nutriatur humore, haec
uicissitudo contingit ut modo calor modo humor
exuberet. euenit enim ut ignis usque ad maximum
enutritus augmentum haustum uincat humorem ac
sic aeris mutata temperies licentiam praestet incen-
dio et terra penitus flagrantia inmissi ignis uratur,
sed mox impetu caloris absumpto paulatim uires re-
uertuntur humori, cum magna pars ignis incendiis
erogata minus iam de renascente humore consumat.
13 ac rursus longo temporum tractu ita crescens humor
altius uincit ut terris infundatur eluuio, rursusque
calor post hoc uires resumit, et ita fit ut manente
mundo inter exuberantis caloris humorisque uices
terrarum cultus cum hominum genere saepe inter-
14 cidat et reducta temperie rursus nouetur. numquam
tamen seu eluuio seu exustio omnes terras aut omne
hominum genus uel omnino operit uel penitus exurit.
Aegypto certe ut Plato in Timaeo fatetur numquam
nimietas humoris nocuit uel caloris, unde et infinita
annorum milia in solis Aegyptiorum monumentis
15 librisque releguntur. certae igitur terrarum partes
internecioni superstites seminarium instaurando ge-
neri humano fiunt, atque ita contingit ut non rudi
mundo rudes homines et cultus inscii, cuius memo-
riam intercepit interitus, terris oberrent et asperi-

22 p. 22 D

1 aurırı *B* 3 horam *b* 5 exuerıt *B* 6 contıgıt *P* 9 temperıe *B* 10 ımmıſſı *B* 11 aſſumpto *B* 12 praſ *P'* 13 cũſumat *P* 14 ıtaq. *B* crecenſ *P'* 17 exupe-rantıſ *PB* colorıſ *P'* 22 Ægıpto *P*, Λegıp|to (*corr. ex* Λepıp|to) *B* 24 ęgıptıorum *PB* munumentıſ *B'* 25 certe *P* 26 ınternıtıonı *B* 27 contıgıt *P* 28 cuııuſ *ut uid.* *P'* 29 terrıſ *om.* *P'* aſperıtate *B*

tatem paulatim uagae feritatis exuti conciliabula et
coetus natura instituente patiantur, fitque primum
inter eos mali nescia et adhuc astutiae inexperta
simplicitas, quae nomen auri primis saeculis praestat.
inde quo magis ad cultum rerum atque artium usus 16
promouet, tanto facilius in animos serpit aemulatio
quae primum bene incipiens in inuidiam latenter
euadit, et ex hac iam nascitur quicquid genus homi-
num post sequentibus saeculis experitur. haec est
ergo quae rebus humanis pereundi atque iterum re-
uertendi incolumi mundo uicissitudo uariatur.

Praesertim cum apud eos ipsos, a qui- XI
bus audiri nomen nostrum potest, nemo
unius anni memoriam consequi possit. ho- 2
mines enim populariter annum tantum modo
solis id est unius astri reditu metiuntur,
re ipsa autem, cum ad idem unde semel
profecta sunt cuncta astra redierint, ean-
demque totius caeli descriptionem longis
interuallis rettulerint, tum ille uere uer-
tens annus appellari potest, in quo uix di-
cere audeo quam multa hominum saecula
teneantur. namque ut olim deficere sol ho- 3
minibus extinguique uisus est cum Romuli
animus haec ipsa in templa penetrauit,
quandoque ab eadem parte sol eodemque
tempore iterum defecerit, tum signis omni-
bus ad idem principium stellisque reuoca-
tis expletum annum habeto, cuius quidem
anni nondum uicesimam partem scito esse
conuersam. idem agere perseuerat instans dissua- 4
sioni gloriae desiderandae. quam cum locis artam
nec in ipsis angustiis aeternam supra docuisset, nunc

2 cętuſ *PB* ſitque *B* 3 neſcia* *P* 5 *ante* rerum *add.* at *B'* adque *P'* 12 a *om.* *B* 14 *pro* homineſ — 29 habeto *est* uſque *in B* 21 anniſ *P* 31 iſtanſ *B* 33 docuiſ|*ſet *P*

non solum perpetuitatis expertem sed nec ad unius
integri anni metas posse propagari docet, cuius ad-
5 sertionis quae sit ratio dicemus. annus non is solus
est quem nunc communis omnium usus appellat, sed
singulorum seu luminum seu stellarum emenso omni
caeli circuitu a certo loco in eundem locum reditus
6 annus suus est. sic mensis lunae annus est, intra
quem caeli ambitum lustrat. nam et a luna mensis
dicitur quia Graeco nomine luna μήνη uocatur.
Vergilius denique ad discretionem lunaris anni qui
breuis est, annum qui cursu solis efficitur significare
uolens ait

interea magnum sol circumuoluitur annum

annum magnum uocans solis comparatione lunaris.
7 nam cursus quidem Veneris atque Mercurii paene
par soli est, Martis uero annus fere biennium tenet
— tanto enim tempore caelum circumit — Iouis autem
stella duodecim et Saturni triginta annos in eadem
8 circumitione consumit. haec de luminibus ac uagis
ut saepe relata iam nota sunt. annus uero qui mun-
danus uocatur, qui u e r e u e r t e n s est, quia conuer-
sione plenae uniuersitatis efficitur, largissimis saecu-
9 lis explicatur, cuius ratio talis est. stellae omnes
et sidera quae infixa caelo uidentur, quorum proprium
motum numquam uisus humanus sentire uel depre-
hendere potest, mouentur tamen, et praeter caeli
uolubilitatem, qua semper trahuntur, suo quoque
accessu tam sero promouentur, ut nullius hominum
uita tam longa sit quae obseruatione continua fac-
tum de loco permutationem, in quo eas primum
10 uiderat, deprehendat. mundani ergo anni finis est
cum stellae omnes omniaque sidera quae ἀπλανής

---

2 moetaſ *B* aſſertıonıſ *B* 4 nuc *P'* 5 emenſio *P'B* 9 qua *B'* mene *PB* 10 dımıque *B'* 11 breuıtaſ *B'* 13 *Aen. III* 284 15 par pene *B* 16 parſ *P'* 18 trıgın *in extr. uersic. B* 19 cırcuıtıone *B* 28 pmouent *P* 31 munda *P'* 32 aplaneſ *PB*

habet a certo loco ad eundem locum ita remeauerint
ut ne una quidem caeli stella in alio loco sit quam
in quo fuit cum omnes aliae ex eo loco motae sunt
ad quem reuersae anno suo finem dederunt ita ut
lumina quoque cum erraticis quinque in isdem locis
et partibus sint in quibus incipiente mundano anno
fuerunt. hoc autem ut physici uolunt post annorum 11
quindecim milia peracta contingit. ergo sicut annus
lunae mensis est et annus solis duodecim menses et
aliarum stellarum hi sunt anni quos supra rettulimus,
ita mundanum annum quindecim milia annorum qua-
les nunc computamus efficiunt. ille ergo uere an- 12
nus uertens uocandus est, quem non solis id est
unius astri reditu metimur sed quem stellarum om-
nium, quae in quocumque caelo sunt, ad eundem
locum reditus sub eadem caeli totius descrip-
tione concludit, unde et mundanus dicitur quia
mundus proprie caelum uocatur. igitur sicut annum 13
solis non solum a Kalendis Ianuariis usque ad eas-
dem uocamus, sed et a sequente post Kalendas die
usque ad eundem diem et a quocumque cuiuslibet
mensis die usque in diem eundem reditus annus uo-
catur, ita huius mundani anni initium sibi quisque
facit quodcumque decreuerit, ut ecce nunc Cicero a
defectu solis qui sub Romuli fine contigit mundani
anni principium sibi ipse constituit. et licet iam 14
saepissime postea defectus solis euenerit, non dicitur
tamen mundanum annum repetita defectio solis im-
plesse sed tunc implebitur cum sol deficiens in isdem
locis et partibus et ipse erit et omnes caeli stellas
omniaque sidera rursus inueniet in quibus fuerant
cum sub Romuli fine deficeret. igitur a discessu 15

3 ſint *B* 5 hiſdem *PB* 7 phiſici *PB* 8 contigit *P* 10 retulimuſ *B* 14 aſtra *P'*, auſtri *B* 14 *et* 20 *et* 29 ſet *B* 15 quae *om. P* quocuq. *B* 16 deſcritione *P'* 19 ſoluſ *P'* 27 ſępiſimę *P'* 28 mumdanum *P'* impleſſe *B* 29 implebitur *B* idem *P'*, hiſdem *B*

Romuli post annorum quindecim milia, sicut adserunt physici, sol denuo ita deficiet ut in eodem signo eademque parte sit, ad idem principium in quo sub Romulo fuerat stellis quoque omnibus signisque re-
16 uocatis. peracti autem fuerant cum Scipio in Africa militaret a discessu Romuli anni quingenti septuaginta et tres. anno enim ab urbe condita sexcentesimo septimo hic Scipio deleta Carthagine triumphauit, ex quo numero annis remotis triginta duobus regni Romuli et duobus qui inter somnium et consummatum bellum fuerunt, quingenti septuaginta tres a discessu Romuli ad somnium usque remane-
17 bunt. ergo rationabiliter uereque signauit necdum mundani anni uicesimam partem esse conuersam. nam uicesimae parti quot anni supersint a fine Romuli ad Africanam militiam Scipionis, quos diximus annos fuisse quingentos septuaginta tres, quisquis in digitos mittit inueniet.

XII Tu uero enitere et sic habeto non esse te mortalem sed corpus hoc, nec enim tu is es quem forma ista declarat sed mens cuiusque is est quisque, non ea figura quae digito demonstrari potest. deum te igitur scito esse, si quidem est deus qui uiget qui sentit qui meminit qui prouidet qui tam regit et moderatur et mouet id corpus cui praepositus est quam hunc mundum ille princeps deus, et ut ille mundum quadam parte mortalem ipse deus aeternus sic fra-
2 gile corpus animus sempiternus mouet. bene et sapienter Tullianus hic Scipio circa institutionem

---

1 aſſerunt *B* 2 phiſici *PB* 4 omnibuſque ſigniſ *B* 5 con *P′* affrica *P* 7 ſeſcenteſimo *P* 8 cartagine *PB* triuphauit *B* 10 ſõniū *in ras. in P* conſumatum *B* 13 nedum *B′* 19 eniterre *P* 20 ſet *B* *vro* nec enim — 29 parte mortalem *est* uſque *in B* 21 & eſ *ut uid.* *P′* 29 deuſ mortaliſ *P′* fragili *P′*

nepotis ordinem recte docentis impleuit. nam ut
breuiter a principio omnem operis continentiam re-
uoluamus, primum tempus ei mortis et imminentes
propinquorum praedixit insidias, ut totum de hac
uita sperare dedisceret, quam non diuturnam com-
perisset, dein ne metu praedictae mortis frangere-
tur, ostendit sapienti et bono ciui in inmortalitatem
migrandum, cumque eum ultro spes ista traxisset
ad moriendi desiderium succedit Pauli patris opor-
tuna dissuasio accensam filii festinationem ab appe-
titu spontaneae mortis excludens. plene igitur in 3
animo somniantis utrimque plantata sperandi expec-
tandique temperie altius iam circa erigendum nepo-
tis animum Africanus ingreditur, nec prius eum
terram patitur intueri quam caeli ac siderum natu-
ram motum ac modulamen agnoscat et haec omnia
sciat praemio cessura uirtutum. ac postquam mens 4
firmata Scipionis alacritate tantae promissionis eri-
gitur tum demum gloria quae apud indoctos magnum
uirtutis praemium creditur, contemni iubetur dum
ostenditur ex terrarum breuitate uel casibus arta
locis angusta temporibus. Africanus igitur paene 5
exutus hominem et defaecata mente iam naturae
suae capax hic apertius admonetur ut esse se deum
nouerit. et haec sit praesentis operis consummatio
ut animam non solum immortalem sed deum esse
clarescat. ille ergo, qui fuerat iam post corpus in 6
diuinitatem receptus, dicturus uiro adhuc in hac
uita posito d e u m t e s c i t o e s s e, non prius tan-
tam praerogatiuam committit homini quam qui sit
ipse discernat, ne aestimetur hoc quoque diuinum
dici quod mortale in nobis et caducum est. et quia 7
Tullio mos est profundam rerum scientiam sub bre-

4 indiaſ *P′* 7 ſapienti* *P* inmmortalitatē *P* 12 exſpectandiq. *B* 17 proemio *P* 20 contempni *B* 22 *post* locis *add.* ut *P* 24 ammonetur *B* 25 fit *B* conſumatio *B* 27 poſt *om. B′* 28 receptum *B* 29 non — 31 diſcernat *om. P*

uitate tegere uerborum, nunc quoque miro compen-
dio tantum includit arcanum quod Plotinus magis
quam quisquam uerborum parcus libro integro disse-
ruit, cuius inscriptio est quid animal quid homo.
8 in hoc ergo libro Plotinus quaerit cuius sint in
nobis uoluptates maerores metusque ac desideria
et animositas uel dolores, postremo cogitationes et
intellectus, utrum merae animae an uero animae
utentis corpore, et post multa quae sub copiosa re-
rum densitate disseruit; quae nunc nobis ob hoc
solum praetereunda sunt, ne usque ad fastidii ne-
cessitatem uolumen extendant, hoc postremo pro-
9 nuntiat animal esse corpus animatum. sed nec hoc
neglectum uel non quaesitum relinquit, quo animae
beneficio quaue uia societatis animetur. has ergo
omnes quas praediximus passiones adsignat animali,
uerum autem hominem ipsam animam esse testatur.
ergo qui uidetur non ipse uerus homo est sed uerus
10 ille est a quo regitur quod uidetur. sic cum morte
animalis discesserit animatio, cadit corpus regente
uiduatum et hoc est quod uidetur in homine mor-
tale, anima autem qui uerus homo est ab omni con-
dicione mortalitatis aliena est adeo ut in imitationem
dei mundum regentis regat et ipsa corpus, dum a
11 se animatur. ideo physici mundum magnum homi-
nem et hominem breuem mundum esse dixerunt,
per similitudines igitur ceterarum praerogatiuarum,
quibus deum anima uidetur imitari, animam deum
12 et prisci philosophorum et Tullius dixit. quod autem
ait mundum quadam parte mortalem ad com-
munem opinionem respicit, qua mori aliqua intra
mundum uidentur ut animal exanimatum uel ignis
extinctus uel siccatus humor, haec enim omnino in-

---

4 deſcrıptıo *P* 6 motuſq; *P* 7 poſtromo *P'* 9 multıſ *P'* 13 eſſe anımal *P* ſet ne *B* 16 aſſıgnat *B* 18 eſt homo ſet *B* 19 eſt ılle *B* 25 phıſıcı *PB* 29 phyloſophorū *P* 31 opıonem *B* 32 uıdetur *B* 33 ſıcatuſ *P'*

terisse creduntur. sed constat secundum uerae ra- 13
tionis adsertionem, quam et ipse non nescit nec
Vergilius ignorat dicendo

nec morti esse locum

constat, inquam, nihil intra uiuum mundum perire
sed eorum quae interire uidentur solam mutari speciem,
et illud in originem suam atque in ipsa elementa
remeare, quod tale quale fuit esse desierit.
denique et Plotinus alio in loco cum de corporum 14
absumptione dissereret et hoc dissolui posse pronuntiaret
quicquid effluit, obiecit sibi: cur ergo elementa,
quorum fluxus in aperto est, non similiter aliquando
soluuntur? et breuiter tantae obiectioni ualideque
respondit: ideo elementa licet fluant numquam
tamen solui quia non foras effluunt. a ceteris enim 15
corporibus quod effluit recedit, elementorum fluxus
numquam ab ipsis recedit elementis, ergo in hoc
mundo pars nulla mortalis secundum uerae rationis
adserta. sed quod ait eum quadam parte mor- 16
talem ad communem ut diximus opinionem paulu-
lum inclinare se uoluit, in fine autem ualidissimum
immortalitatis animae argumentum ponit quia ipsa
corpori praestat agitatum.

Quod quale sit ex ipsis uerbis Ciceronis quae XIII
secuntur inuenies nam quod semper mouetur,
aeternum est, quod autem motum adfert alicui
quodque ipsum agitatur aliunde, quando
finem habet motus, uiuendi finem habeat
necesse est. solum igitur quod se ipsum
mouet, quia numquam deseritur a se, numquam
ne moueri quidem desinit, quin etiam
ceteris quae mouentur hic fons hoc prin-

---

2 aſſertıonem *B* 4 *Georg. IIII 226* 5 mundum *om. B'* 10 adſũptıone *P*, aſſumptıone *B* 11 quur *P* 12 alıqñ *P* 14 elı|menta *B* 19 aſſertıonıſ *B'*, *deinde* adſertā *P'*, aſſerta *B* ſet *B* 25 ſequuntur *PB* 26 *pro* quod autem — 616, 21 atque uıſ *est* uſque *in B*

2 cipium est mouendi. principii autem nulla
est origo. nam e principio oriuntur omnia,
ipsum autem nulla ex re alia nasci potest,
nec enim esset id principium quod gigne-
3 retur aliunde. quod si non oritur, nec oc-
cidit quidem umquam. nam principium ex-
tinctum nec ipsum ab alio renascetur nec
ex se aliud creabit, si quidem necesse est a
4 principio oriri omnia. ita fit ut motus prin-
cipium ex eo sit quod ipsum a se mouetur,
id autem nec nasci potest nec mori uel con-
cidat omne caelum omnisque natura, et con-
sistat necesse est nec uim ullam nancisca-
5 tur, qua a primo inpulsu moueatur. cum
pateat igitur aeternum id esse quod ipsum
se moueat, quis est qui hanc naturam ani-
mis esse tributam neget? inanimum est
enim omne quod pulsu agitatur externo,
quod autem est animal, id motu cietur in-
teriore et suo, nam haec est propria natura
animi atque uis. quae si est una ex omni-
bus quae se ipsa moueat, neque nata certe
6 est et aeterna est. omnis hic locus de Phaedro
Platonis ad uerbum a Cicerone translatus est in quo
ualidissimis argumentis animae inmortalitas adseri-
tur, et haec est argumentorum summa esse animam
7 mortis inmunem quoniam ex se mouetur. sciendum
est autem quod duobus modis inmortalitas intellegi-
tur. aut enim ideo est inmortale quid quia per se
non est capax mortis, aut quia procuratione alterius

23 p. 245 C, cap. 24

4 eſſet *praeter* eſ *in ras. in P* 7 naſcetur *P* 12 conſiſtat & *P* 14 quā *P* ım|pulſa *P* 18 extrena *corr. in* extreno *in P* 19 eſt anıma *P* cıṭetur *P* 20 & *om. P* 23 fędrone *PB* 25 *et* 28 ımmortalıtaſ *PB* 25 aſſerıtur *B* 26 ſumma argumentorum *B* 28 ıntellıgıtur *B* 29 ımmortale *B*

a morte defenditur. ex his prior modus ad animae,
secundus ad mundi inmortalitatem refertur. illa
enim suapte natura a condicione mortis aliena est,
mundus uero animae beneficio in hac uitae perpe-
tuitate retinetur. rursus semper moueri dupliciter 8
accipitur. hoc enim dicitur et de eo quod ex quo
est semper mouetur et de eo quod semper et est et
mouetur, et secundus modus est quo animam dicimus
semper moueri. his praemissis iam quibus syllogis- 9
mis de inmortalitate animae diuersi sectatores Pla-
tonis ratiocinati sunt oportet aperiri. sunt enim qui
per gradus syllogismorum ad unum finem probationis
euadunt certam sibi propositionem sequentis ex an-
tecedentis conclusione facientes. apud quos hic prior 10
est anima ex se mouetur, quicquid autem ex
se mouetur semper mouetur, igitur anima
semper mouetur. secundus ita, qui nascitur ex
prioris fine, anima semper mouetur, quod autem
semper mouetur inmortale est, igitur ani-
ma inmortalis est. et ita in duobus syllogismis
duae res probantur id est et semper moueri animam,
ut in priore, et esse inmortalem ut colligitur de
secundo. alii uero usque ad tertium gradum ita 11
argumentando procedunt anima ex se mouetur,
quod autem ex se mouetur principium motus
est, igitur anima principium motus est. rur-
sus ex hac conclusione nascitur propositio anima
principium motus est, quod autem princi-
pium motus est natum non est, igitur anima
nata non est. tertio loco anima nata non est,
quod natum non est inmortale est, igitur
anima inmortalis est. alii uero omnem ratio- 12

---

2 immortalitatē *PB* 3 ſua apte *ut uid.* *P*' 9 ſyllogiſſimiſ *P*, ſilogiſmiſ *B* 10 immortalitate *PB* 11 apire *B* 12 ſylogiſmorum *B* 19 immortale *PB* 20 immortaliſ *PB* ſylogiſmiſ *B* 21 dię *P*' 22 im|mortalē *B* 24 pcedunt *om.* *P*' 27 ppoſitionę *P* 31 immortale *PB* 32 immortaliſ *B*

cinationem suam in unius syllogismi compendium redegerunt anima ex se mouetur, quod ex se mouetur principium motus est, quod principium motus est natum non est, quod natum non est inmortale est, igitur anima inmortalis est.

XIIII Sed harum omnium ratiocinationum apud eum potest postrema conclusio de animae inmortalitate constare, qui primam propositionem id est ex se moueri animam non refellit, hac enim in fide non
2 recepta debilia fiunt omnia quae secuntur. sed huic Stoicorum quidem accedit adsensio, Aristoteles uero adeo non adquiescit ut animam non solum ex se non moueri sed ne moueri quidem penitus conetur adserere. ita enim callidis argumentationibus adstruit nihil ex se moueri ut et si aliquid hoc facere concedat animam tamen hoc non esse confirmet.
3 si enim anima inquit principium motus est, doceo non posse principium motus moueri. et ita diuisionem suae artis ingreditur ut primum doceat in rerum natura esse aliquid inmobile, deinde
4 hoc esse animam temptet ostendere. necesse est inquit aut omnia quae sunt, inmobilia esse aut omnia moueri aut aliqua ex his moueri aliqua non moueri. item si damus ait et motum et quietem, necesse est aut alia semper moueri et alia numquam moueri aut omnia simul nunc quiescere nunc moueri. de his inquit quid magis uerum sit requiramus.
5 non esse omnia inmobilia aspectus

---

1 ſylogıſmı *B* 4 quod autem ñ natū (ñ natū *rursus deleta*) non natum eſt *B* natum *post* quod *in ras. in P* 5 eſt ımmortalıſ *B* 7 ratıocınatıonem *B* 8 ımmortalıtate *PB* 11 ſunt *B* ſequuntur *B* 12 aſſenſio *B* 13 acquıeſcıt *B* 14 ſet *B* 15 aſſerere *B* aſtruıt *B* 21 naturę *P′* ımmobılē *P′*, ımmobīle *B* 22 tētet *P′* 23 ımmobılıa *PB* 28 nuc *bis P′* 30 ımmobılıa *PB*

ipse testimonio est, quia sunt quorum mo-
tum uidemus, rursus non moueri omnia ui-
sus docet, quo inmota cognoscimus. sed
nec omnia dicere possumus modo motum
pati modo esse sine motu quia sunt quorum
perpetuum motum uidemus ut de caelestibus
nulla dubitatio est, restat igitur ait ut sicut
aliqua semper mouentur ita sit aliquid sem-
per inmobile. ex his ut collectum sit esse ali- 6
quid inmobile, nullus obuiat uel refellit. nam et
uera diuisio est et sectae Platonicae non repugnat,
neque enim siquid est inmobile, sequitur ut hoc sit
anima, nec qui dicit animam ex se moueri iam mo-
ueri uniuersa confirmat, sed modum adstruit quo
anima mouetur; si quid uero est aliud inmobile,
nihil ad hoc quod de anima adstruitur pertinebit.
quod et ipse Aristoteles uidens postquam docuit 7
esse aliquid inmobile, hoc esse animam uult docere
et incipit adserere nihil esse quod ex se moueri
possit sed omnia quae mouentur ab alio moueri.
quod si uere probasset, nihil ad patrocinium Pla-
tonicae sectae relinqueretur, quem ad modum enim
credi posset ex se moueri animam si constaret
nihil esse quod ex se possit moueri? in hac au-
tem Aristotelica argumentatione huius modi diui-
sionis ordo contexitur. ex omnibus quae mo- 8
uentur inquit alia per se mouentur, alia
ex accidenti. et ex accidenti inquit mo-
uentur quae cum ipsa non moueantur,
in eo tamen sunt quod mouetur ut in
naui sarcina seu uector quiescens, aut

---

2 non uidemuſ *B* 3 immota *PB* 8 mouentur ita ſit aliqđ ſēp *om. P'* 9 *et* 12 immobile *PB* 10 immobile *P*, *om. B* obuiat* *P* 12 eſt *om. B* 14 aſtruit *B* 15 ſed quid *ut uid. P'* 15 *et* 18 immobile *PB* 16 aſtruitur *B* 19 aſſerere *B* 20 ſet *B* 21 a *P'* 25 diuiſioneſ *P'* 28 et ex accidenti *om. B*

etiam cum pars mouetur quiescente inte-
gritate ut siquis stans pedem manumue uel
9 caput agitet. per se autem mouetur quod
neque ex accidenti neque ex parte sed et
totum simul mouetur, ut cum ad superiora
ignis ascendit. et de his quidem quae ex
accidenti mouentur nulla dubitatio est quin
ab alio moueantur, probabo autem inquit
etiam ea quae per se mouentur ab alio mo-
10 ueri. ex omnibus enim ait quae per se mo-
uentur alia causam motus intra se possident
ut animalia ut arbores quae sine dubio ab
alio intelleguntur moueri, a causa scilicet
quae in ipsis latet, nam causam motus ab
eo quod mouetur ratio sequestrat, alia uero
aperte ab alio mouentur id est aut ui aut
11 natura. et ui moueri dicimus omne iaculum,
quod cum de manu iaculantis recessit, suo
quidem motu ferri uidetur sed origo motus
ad uim refertur. sic enim non numquam et
terram sursum et ignem deorsum ferri ui-
demus, quod alienus sine dubio cogit inpul-
12 sus. natura uero mouentur uel grauia, cum
per se deorsum uel leuia cum sursum ferun-
tur, sed et haec dicendum est ab alio mo-
13 ueri licet a quo habeatur incertum. ratio
enim ait deprehendit esse nescio quid quod
haec moueat. nam si sponte mouerentur,
sponte etiam starent, sed nec unam uiam
semper agerent, immo per diuersa moue-
rentur si spontaneo ferrentur agitatu. cum
uero hoc facere non possint sed leuibus
semper ascensus et descensus grauibus de-

---

4 ſet *omisso* et *B* 6 ex *om.* *P'* 16 aperto *P'*, apte apte *B'* 17 ** mouerı *P* 18 exceſſit *B* 22 ımpulſuſ *PB* 23 uel *in ras. in P* 24 leuıorū (l *in ras.*) *P'* feruntur *om.* *B'* 25 *et* 29 ſet *B* 31 *ad* ferrentur *add.* ł ferentur *B*[m]

putatus sit, apparet eorum motum ad certam et constitutam naturae necessitatem referri. haec sunt et his similia quibus Aristote- 14
les omne quod mouetur ab alio moueri probasse se credidit. sed Platonici, ut paulo post demonstrabitur, argumenta haec arguta magis quam uera esse docuerunt. nunc sequens eiusdem iungenda diuisio 15
est qua non posse animam ex se moueri, etiam si hoc alia res facere posset laborat ostendere. et huius rei primam propositionem ab illis mutuatur qaae sibi aestimat constitisse. sic enim ait cum 16
igitur omne quod mouetur constet ab alio moueri, sine dubio id quod primum mouet, quia non ab alio mouetur — neque enim haberetur iam primum si ab alio moueretur — necesse est inquit ut aut stare dicatur aut se ipsum mouere. nam si ab alio mo- 17
ueri dicatur, illud quoque quod id mouet dicetur ab alio moueri, et illud rursus ab alio, et in infinitum inquisitio ista casura est numquam exordia prima repperiens, si semper aliud ea quae putaueris prima praecedit. restat igitur inquit ut, si quod 18
primum mouet non dicatur stare, ipsum se mouere dicatur. et sic erit in uno eodemque aliud quod mouet, aliud quod mouetur, si quidem in omni ait motu tria haec sint necesse est, id quod mouet et quo mouet et quod mouetur. ex his quod mouetur tantum 19
mouetur, non etiam mouet, cum illud quo fit motus et moueatur et moueat, illud uero quod mouet non etiam mouetur ut ex tri-

2 naturę *om.* *P′* 4 ſe *om.* *P* 5 ſet *B* *ut *P* 7 dıuıſio eſt ıungenda *B* 13 ū *in* prımū *in ras. in* *P* 16 ınquıd ut auſtrare *P′* 17 mouerı ab alıo *PB* 18 quod eū mouet *P* 20 requıſitıo *B* 21 reperıenſ *PB* 23 **p̄cedıt *P* reſta *P* ınquıd *P′* 26 mouetur *ante* alıud *B′* 28 ıd eſt qđ *P* 31 motus *p*, moue *P′*

bus sit commune quod medium, duo uero
20 sibi contraria intellegantur. nam sicut est
quod mouetur et non mouet, ita est inquit
quod mouet et non mouetur, propter quod
diximus quia, cum omne quod mouetur ab
alio moueatur, si quod mouet et ipsum mo-
uetur, quaeremus semper motus huius nec
21 umquam inueniemus exordium. deinde si-
quid se mouere dicatur, necesse est inquit
ut aut totum a toto aut partem a parte aut
partem a toto aut totum a parte existime-
mus moueri et tamen motus ille seu a toto
seu a parte procedat, alterum sui postulabit
22 auctorem. ex his omnibus in unum Aristotelica
ratiocinatio tota colligitur hoc modo omne quod
mouetur ab alio mouetur, quod igitur pri-
mum mouet, aut stat aut ab alio et ipsum
mouetur, sed si ab alio, iam non potest hoc
primum uocari, et semper quod primum
moueat requiremus, restat ut stare dicatur,
23 stat igitur quod primum mouet. contra Pla-
tonem ergo, qui dicit animam motus esse principium,
in hunc modum conponitur syllogismus anima prin-
cipium motus est, principium autem motus
non mouetur, igitur anima non mouetur.
et hoc est quod primo loco uiolenter obiecit nec eo
usque persuadere contentus animam non moueri,
aliis quoque rationibus non minus uiolentis perurget.
24 nullum inquit initium idem potest esse ei
cuius est initium. nam apud geometras
principium lineae punctum dicitur esse,
non linea, apud arithmeticos principium
numeri non est numerus. item causa nas-

3 inquid *P'* 6 ſic *B* 9 inquid *P'* 10 aut partẽ a toto aut totũ a parte *om. B'* 11 ęſtimemuſ *B* 13 ſui * *P* 14 autorẽ *P'*, actorẽ *B* 18 ſet *B* 21 ſat *P'* 23 ſilogiſmuſ *B* 31 pu^nctuſ *P*

cendi ipsa non nascitur, et ipsa ergo motus
causa uel initium non mouetur, ergo anima
quae initium motus est non mouetur. additur 25
hoc quoque numquam inquit fieri potest ut
circa unam eandemque rem uno eodemque
tempore contrarietates ad unum idemque
pertinentes eueniant, scimus autem quia
mouere facere est et moueri pati est, ei igitur quod se mouet simul euenient duo sibi
contraria et facere et pati, quod inpossibile
est, anima igitur non potest se mouere. item 26
dicit si animae essentia motus esset, numquam quiesceret a motu, nihil est enim quod
recipiat essentiae suae contrarietatem. nam
ignis numquam frigidus erit nec nix sponte
umquam calescet, anima autem non numquam a motu cessat, non enim semper corpus uidemus agitari, non igitur animae essentia motus est cuius contrarietatem receptat. ait etiam anima si aliis causa motus 27
est, ipsa sibi causa motus esse non poterit,
nihil est enim inquit quod eiusdem rei sibi
causa sit, cuius est alii ut medicus ut exercitor corporum sanitatem uel ualentiam
quam ille aegris hic luctatoribus praestat
non utique ex hoc etiam sibi praestant. item 28
dicit omnis motus ad exercitium sui instrumento eget ut singulorum artium usus docet, ergo uidendum ne et animae ad se
mouendum instrumento opus sit, quod si
inpossibile iudicatur, et illud inpossibile
erit ut anima ipsa se moueat. item dicit si 29
mouetur anima, sine dubio cum reliquis mo-

1 ergo] igitur *B* motuſ* *P* 4 *et* 22 inquid *P'* 8 & mouere *P'* 9 eueniunt *B* 10 impoſſibile *pB* 13 quieſcere *B'* 23 *post* cuiuſ *deleta* ſ·rei·ſ·| cauſa *in P* exercitator *B* 29 a ſe *P* 31 *bis* impoſſibile *B* 32 mo͞at *P*

tibus et de loco et in locum mouetur. quod
si est, modo corpus ingreditur modo rursus
egreditur et hoc frequenter exercet sed hoc
uidemus fieri non posse, non igitur moue-
30 tur. his quoque addit si anima se mouet, ne-
cesse est ut aliquo motus genere se moueat,
ergo aut in loco se mouet aut se ipsam pa-
riendo se mouet aut se ipsam consumendo
aut se augendo aut se minuendo, haec sunt
31 enim ait motus genera. horum inquit singula
quem ad modum possint fieri requiramus. si
in loco se mouet, aut in rectam lineam se
mouet aut sphaerico motu in orbem rotatur.
32 sed recta linea infinita nulla est, nam quae-
cumque in natura intellegatur linea quo-
cumque fine sine dubio terminatur, si ergo
per lineam terminatam anima se mouet,
non semper mouetur, nam cum ad finem
uenitur et inde rursus in exordium reditur,
necesse est interstitium motus fieri in ipsa
33 permutatione redeundi. sed nec in orbem
rotari potest quia omnis sphaera circa ali-
quid inmobile quod centron uocamus moue-
tur, si ergo et anima sic mouetur, aut intra
se habet quod inmobile est et ita fit ut non
tota moueatur, aut si non intra se sequetur
aliud non minus absurdum ut centron foris
sit, quod esse non poterit, constat ergo ex
34 his ait quod in loco se non moueat. sed si
ipsa se parit sequitur ut eandem et esse et
non esse dicamus, si uero se ipsa consumit,
non erit inmortalis, quod si se aut auget

---

1 et *ante* in *om.* *B* 3 *et* 21 ſet *B* 7 pariendo *Pb*: conſumendo *B* 10 eenĩ *P* 12 aut in rectã lineã ſe moi (*cetera marg. abscisso perierunt*) *add.* *B*[m] 13 ſperico *B* 19 inde *om.* *B* 22 ſpera *B* 23 *et* 25 immobile *PB* 26 ſequitur *B* 27 nominuſ *P'* 32 immortaliſ *PB*

aut minuit, eadem simul et maior se et minor reperietur. et ex his talem colligit syllogismum si anima se mouet aliquo motus genere 35 se mouet, nullum autem motus genus quo se moueat inuenitur, non se igitur mouet.

Contra has tam subtiles et argutas et ueri similes argumentationes accingendum est secundum sectatores Platonis, qui inceptum quo Aristoteles tam ueram tamque ualidam definitionem magistri sauciare temptauerat subruerunt. XV neque uero tam inmemor 2 mei aut ita male animatus sum ut ex ingenio meo uel Aristoteli resistam uel adsim Platoni, sed ut quisque magnorum uirorum qui se Platonicos dici gloriabantur aut singula aut bina defensa ad ostentationem suorum operum reliquerunt, collecta haec in unum continuae defensionis corpus coaceruaui, adiecto siquid post illos aut sentire fas erat aut audere in intellectum licebat. et quia duo sunt quae 3 adserere conatus est unum quo dicit nihil esse quod ex se moueatur, alterum quo animam hoc esse non posse confirmat, utrique resistendum est ut et constet posse aliquid ex se moueri et animam hoc esse clarescat. in primis igitur illius diuisionis oportet 4 nos cauere praestigias, in qua enumerans aliqua quae ex se mouentur et ostendens illa quoque ab alio moueri id est a causa interius latente, uidetur sibi probasse omnia quae mouentur etiam si ex se moueri dicantur, ab alio tamen moueri. huius enim 5 rei pars uera est sed est falsa conclusio. nam esse aliqua quae cum ex se moueri uideantur, ab alio tamen constet moueri nec nos diffitemur, non tamen omnia quae ex se mouentur hoc sustinent ut ab

2 ſılogıſmū *B* 6 tā *in ras. in P* 10 ımmemor *B* 12 *et* 29 ſet *B* 14 aubına *P* 16 coarceua|uı *B* 18 ın *om. B* 19 aſſerere *B* conantur *corr. in* conantuſ ın *B* 29 prſ *P'* falſa *in ras. in P* 32 mouertur *P'*

6 alio ea moueri necesse sit. Plato enim cum dicit
animam ex se moueri id est cum αὐτοκίνητον uocat,
non uult eam inter illa numerari quae ex se quidem
uidentur moueri sed a causa quae intra se latet
mouentur ut mouentur animalia auctore quidem
alio sed occulto, nam ab anima mouentur — aut
ut mouentur arbores, quarum etsi non uidetur agi-
tator, a natura tamen eas interius latente constat
agitari, sed Plato ita animam dicit ex se moueri ut
non aliam causam uel extrinsecus accidentem uel
interius latentem huius motus dicat auctorem. hoc
7 quem ad modum accipiendum sit instruemus. ignem
calidum uocamus sed et ferrum calidum dicimus, et
niuem frigidam et saxum frigidum nuncupamus, mel
dulce sed et mulsum dulce uocitamus, horum tamen
8 singula de diuersis diuersa significant. aliter enim
de igne aliter de ferro calidi nomen accipimus quia
ignis per se calet, non ab alio fit calidus, contra
ferrum non nisi ex alio calescit, ut nix frigida, ut
mel dulce sit non aliunde contingit, saxo tamen
frigus uel mulso dulcedo a niue uel melle proueniunt.
9 sic et stare et moueri tam de his dicitur quae ab
se uel stant uel mouentur quam de illis quae uel
sistuntur uel agitantur ex alio, sed quibus moueri
ab alio uel stare contingit, haec et stare desinunt
et moueri, quibus autem idem est et esse et moueri,
numquam a motu cessant, quia sine essentia sua
esse non possunt, sicut ferrum amittit calorem, ignis
10 uero calere non desinit. ab se ergo mouetur anima,
licet et animalia uel arbores per se uideantur mo-
ueri, sed illis quamuis interius latens alia tamen
causa id est anima uel natura· motum ministrat,
ideo et amittunt hoc quod aliunde sumpserunt, anima

---

1 nefceffent. Plato *P'* 4 *et* 6 *et* 13 *et* 24 *et* 31 fet *B* 4 ınter *B'* 5 *ante* anımalıa *rasura 17 fere litt. in P* 7 uıdeatur *ut uid. P'* 17 *de *P* 19 et mel *B* 25 con|tı-gıt *P* 26 aut̃ *om. P'* 27 efine *B*

uero ita per se mouetur ut ignis per se calet, nulla
aduenticia causa uel illum calefaciente uel hanc mo-
uente. nam cum ignem calidum dicimus, non duo 11
diuersa concipimus unum quod calefacit alterum quod
calefit, sed totum calidum secundum naturam suam
uocamus, cum niuem frigidam, cum mel dulce appel-
lamus, non aliud quod hanc qualitatem praestat
aliud cui praestatur accipimus. ita et cum animam 12
per se moueri dicimus, non gemina consideratio se-
quitur mouentis et moti, sed in ipso motu essentiam
eius agnoscimus quia quod est in igne nomen calidi,
in niue uocabulum frigidi, appelatio dulcis in melle
hoc necesse est de anima αὐτοκινήτου nomen intel-
legi quod Latina conuersio significat per se mo-
ueri. nec te confundat quod moueri passiuum 13
uerbum est, nec sicut secari cum dicitur, duo pa-
riter considerantur quod secat et quod secatur, item-
que cum teneri dicitur, duo intelleguntur quod
tenet et quod tenetur, ita hic moueri duarum rerum
significationem putes quae mouet et quae mouetur.
nam secari quidem et teneri passio est, ideo con- 14
siderationem et facientis et patientis amplectitur,
moueri autem cum de his quidem dicitur quae ab
alio mouentur, utramque considerationem similiter
repraesentat; de eo autem quod ita per se mouetur,
ut sit αὐτοκίνητον, cum moueri dicitur, quia ex
se, non ex alio mouetur, nulla potest suspicio passio-
nis intellegi. nam et stare licet passiuum uerbum 15
non esse uideatur, cum de eo tamen dicitur quod
stat alio sistente ut stant terrae defixae hastae
significat passionem, sic et moueri licet passiuum

2 aduentitia *B* hac *P'* 5 *et* 10 set *B* 6 apellamus *P'* *post* appellamus *sequitur* stellarum alias (*p. 551, 29*) *in B* 10 motu etiam eius *B*, *deinde* essentiam *add. b*, *deinde* agnoscimus *B* 12 dul|(ul *add. b*) ulcis *B* 13 AYTOKINHTI *PB* (*in P sequitur unius litt. rasura*) 16 duo pariter *om. B'* 18 cum *om. B'* 21 seri quidem *P'* 25 autem *om. B* 26 mouori *P'* 27 mouentur *B* suspitio (*BP*)

sonet, quando tamen nihil inest faciens, patiens in-
16 esse non poterit. et ut absolutius liqueat non uer-
borum sed rerum intellectu passionem significari,
ecce ignis cum fertur ad superna nihil patitur, cum
deorsum fertur sine dubio patitur quia hoc nisi alio
inpellente non sustinet, et cum unum idemque uer-
bum proferatur, passionem tamen modo inesse modo
17 abesse dicemus. ergo et moueri idem in signi-
ficatione est quod calere et cum ferrum calere di-
cimus uel stilum moueri quia utrique hoc aliunde
prouenit, passionem esse fateamur, cum uero aut
ignis calere aut moueri anima dicetur quia illius in
calore et in motu huius essentia est, nullus hic lo-
cus relinquitur passioni sed ille sic calere sicut mo-
18 ueri ista dicetur. hoc loco Aristoteles argutam de
uerbis calumniam sarciens Platonem quoque ipsum
duo id est quod mouet et quod mouetur significasse
contendit dicendo solum igitur quod se ipsum
mouet quia numquam deseritur a se num-
quam ne moueri quidem desinit et aperte illum
duo expressisse proclamat his uerbis quod mouet
et moueri. sed uidetur mihi uir tantus nihil igno-
rare potuisse sed in exercitio argutiarum talium
19 coniuentem sibi operam sponte lusisse. ceterum quis
non aduertat cum quid dicitur se ipsum mouere, non
duo intellegenda? sicut et cum dicitur ἑαυτὸν τι-
μωρούμενος id est se puniens non alter qui punit,
alter est qui punitur et cum se perdere se inuoluere
se liberare quis dicitur, non necesse est unum fa-
cientem alterum subesse patientem sed hoc solum
intellectu huius elocutionis exprimitur ut qui se
punit aut qui se liberat non ab alio hoc accepisse

3 *et* 14 *et* 23 ſet *B* 6 impellente *PB* 8 ſignifitione *P'* 9 calere ferrū *P* 15 ariſtoteliſ *B* 21 duo *om. P* 24 conhibentē *P* qui *P* 26 duo *euanuit in B* intelligenda *B* heauton *BP* timorę̄ menoſ *P*, TIMOPVMENOC *B* 29 faciemtem *P'* 31 intellectū *P'*

sed ipse sibi aut intulisse aut praestitisse dicatur,
sic et de *αὐτοκινήτῳ* cum dicitur se ipsum mouet,
ad hoc dicitur ut aestimationem alterius mouentis
excludat. quam uolens Plato de cogitatione legen- 20
tis eximere his quae praemisit expressit. nam quod
semper ait mouetur aeternum est, quod
autem motum adfert alicui quodque ipsum
mouetur aliunde, quando finem habet mo-
tus, uiuendi finem habeat necesse est. quid 21
his uerbis inuenietur expressius clara significatione
testantibus non aliunde moueri quod se ipsum mouet,
cum animam ob hoc dicat aeternam quia se ipsam
mouet et non mouetur aliunde? ergo se mouere hoc
solum significat non ab alio moueri, nec putes
quod idem moueat idemque moueatur, sed moueri
sine alio mouente se mouere est. aperte ergo con- 22
stitit quia non omne quod mouetur ab alio moue-
tur. ergo *αὐτοκίνητον* potest non ab alio moueri
sed ne a se quidem sic mouetur ut in ipso aliud sit
quod mouet aliud quod mouetur, nec ex toto nec
pro parte, ut ille proponit sed hoc solum se ip-
sum mouere dicitur ne ab alio moueri existimetur.
sed et illa de motibus Aristotelica diuisio quam su- 23
pra rettulimus, subripienti magis apta est quam
probanti in qua ait sicut est quod mouetur et
non mouet, ita est quod mouet et non mo-
uetur. constat enim quod omne quicquid mouetur 24
mouet alia ut dicitur aut gubernaculum nauim aut
nauis circumfusum sibi aerem uel undas mouere.
quid autem est quod non possit aliud dum ipsum
mouetur inpellere? ergo si uerum non est ea quae
mouentur alia non mouere, non constat illud ut

---

1 *et* 23 ſet *B* 2 ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟ *in ras. in P*, auTOKI-NHTO *B* 7 affert *B* 9 uıdendı *P* 12 cum *et* ſe ıpſam *et* 16 ſe mouere eſt *euanuerunt in B* 18 ΑΥΤΟΚΙΝΗΤΟΝ *praeter* ΑΥ *in ras. in P*, aut OCINETON *B* 22 aeſtımetur *P* 24 retulımuſ *pP* 27 quod *om. B'* 28 nauē *P'* 31 ım-pellere *PB* ea *in ras. in P* 32 aut *B*

aliquid quod moueat nec tamen moueatur inuenias.
25 illa igitur magis probanda est in decimo de legibus a Platone motuum prolata diuisio. omnis motus inquit aut et se mouet et alia aut ab alio mouetur et alia mouet. et prior ad animam, ad omnia uero corpora secundus refertur. hi ergo duo motus et differentia separantur et societate iunguntur, commune hoc habent quod et prior et secundus mouent alia, hoc autem differunt quod ille a se hic
26 ab alio mouetur. ex his omnibus, quae eruta de Platonicorum sensuum fecunditate collegimus, constitit non esse uerum omnia quae mouentur ab alio moueri, ergo nec principium motus ad deprecandam alterius mouentis necessitatem stare dicetur quia potest se ipsum ut diximus mouere alio non mouente.
27 eneruatus est igitur syllogismus quem praemissa uaria et multiplici diuisione collegerat id est anima principium motus est, principium autem motus non mouetur, igitur anima non mouetur. restat ut quia constitit posse aliquid per se moueri alio non mouente animam hoc esse doceatur, quod facile docebitur, si de manifestis et
28 indubitabilibus argumenta sumamus. homini motum aut anima praestat aut corpus aut de utroque permixtio. et quia tria sunt de quibus inquisitio ista procedit, cum neque a corpore neque a permixtione praestari hoc posse constiterit, restat ut ab anima
29 moueri hominem nulla dubitatio sit. nunc de singulis ac primum de corpore loquamur. nullum inanimum corpus suo motu moueri manifestius est quam ut adserendum sit, nihil est autem quod, dum inmobile sit, aliud possit mouere, igitur corpus ho-

3 p. 894 B

4 aut ſe *B* 8 cūmune *P'* 9 & *ante* differunt *om.* *P'* 14 mouentı *P* dıcetur ſtare *B* 16 ſılogıſmuſ *B* 17 collegerıt *P* 21 hoc eſſe anımam *B* 28 ſumamuſ argumenta (*corr. ex* argumentum) *B* 31 aſſerendum *B* 32 ımmobıle *BP*

minem non mouet. uidendum ne forte animae et 30
corporis ipsa permixtio hunc sibi motum ministret.
sed quia constat motum corpori non inesse, si nec
animae inest, ex duabus rebus motu carentibus nul-
lus motus efficitur, sicut nec ex duabus dulcibus
amaritudo nec ex duabus amaris dulcedo proueniet
nec ex gemino frigore calor aut frigus ex gemino
calore nascetur, omnis enim qualitas geminata cres-
cit, numquam ex duplicatis similibus contrarietas
emergit: ergo nec ex duabus inmobilibus motus erit,
hominem igitur permixtio non mouebit. hinc inex- 31
pugnabilis syllogismus ex confessarum rerum indu-
bitabili luce colligitur animal mouetur, motum
autem animali aut anima praestat aut cor-
pus aut ex utroque permixtio sed neque
corpus neque permixtio motum praestat,
igitur anima motum praestat. ex his apparet 32
animam initium motus esse, initium autem motus
tractatus superior docuit per se moueri, animam ergo
αὐτοκίνητον esse id est per se moueri nulla dubi-
tatio est.

Hic ille rursus obloquitur et alia de initiis dis- XVI
putatione confligit, eadem enim hic soluendo repete-
mus quae supra in ordinem obiecta digessimus. non
possunt inquit eadem initiis suis esse quae
inde nascuntur et ideo animam, quae ini-
tium motus est, non moueri ne idem sit ini-
tium et quod de initio nascitur id est ne
motus ex motu processisse uideatur. ad haec 2
facilis et absoluta responsio est, quia, ut principia
et haec quae de principiis prodeunt in aliquo non

---

2 cōmixtio *B* miniſtrent ſet *B* 3 non eſſe *PB* 6 ex *om. B* 10 immobilibuſ *BP* 11 pmixtio * *P* 12 ſilogiſmuſ *B* indubitabita *ut uid. P'* 19 anima *B* 20 AYTO- *in ras. in P* 22 *super* de initiis *add.* de propositis *p* 25 inquid *P'* 28 id est] idem *B* 31 principiū *P'*

numquam inter se differre fateamur, numquam tamen
ita sibi possunt esse contraria ut aduersa sibi sunt
3 stare et moueri. nam si albi initium nigrum uo-
caretur et siccum esset humoris exordium, bonum
de malo, ex amaro initio dulce procederet. sed non
ita est quia usque ad contrarietatem initia et se-
quentia dissidere natura non patitur, inuenitur tamen
inter ipsa non numquam talis differentia qualis inter
se origini progressionique conueniat, ut est hic
quoque inter motum quo mouetur anima et quo mo-
4 uet cetera. non enim animam Plato simpliciter mo-
tum dixit sed motum se mouentem. inter mo-
tum ergo se mouentem et motum quo mouet cetera
quid intersit in aperto est si quidem ille sine auc-
tore est, hic aliis motus auctor est. constitit ergo
neque adeo posse initia ac de initiis procreata differre
ut contraria sibi sint, nec tamen hic moderatam
differentiam defuisse, non igitur stabit principium
5 motus, quod ille artifici conclusione collegit. his
tertia ut meminimus successit obiectio uni rei con-
traria simul accidere non posse, et quia
contraria sibi sunt mouere et moueri, non
posse animam se mouere ne eadem et mo-
ueatur et moueat. sed hoc superius adserta dis-
soluunt, si quidem constitit in animae motu duo non
intellegenda quod moueat et quod moueatur, quia
nihil est aliud ab se moueri quam moueri alio non
mouente. nulla est ergo contrarietas ubi quod fit
unum est, quia fit non ab alio circa alium, quippe
6 cum ipse motus animae sit essentia. ex hoc ei ut
supra rettulimus nata est occasio quarta certaminis.
si animae essentia motus est inquit cur in-

---

3 ſı* *P*, ſic *B*   5 *et* 12 *et* 24 ſet *B*   7 dıſſereere *corr. in* dıſſedere *B*, dıſſıđe *B*m   non *om. B'*   15 hıc — auctor eſt *om. P'*   17 moderatam dıfferentıam hıc *B*   19 quo *P'*   21 ut quıa *P*   23 nec *B*   24 dıſſoluıt *P'*   28 ergo *om. B*   30 anıma *ut uid. P'*   31 retulımuſ *B*   certamı|nımıſ *B*   32 qurr *P*

terdum quiescit, cum nulla alia res contrarietatem propriae admittat essentiae? ignis cuius essentiae calor inest, calere non desinit et quia frigidum niuis in essentia eius est, non nisi semper est frigida et anima igitur eadem ratione numquam a motu cessare deberet. sed dicat uelim quando cessare animam suspicatur? si mouendo se inquit mo- 7
ueat et corpus, necesse est utique quando non moueri corpus uidemus animam quoque intellegamus non moueri. contra hoc in promptu est gemina defensio. primum quia non in 8
hoc deprehenditur motus animae si corpus agitetur, nam et cum nulla pars corporis moueri uidetur in homine, tamen ipsa cogitatio aut in quocumque animali auditus uisus odoratus et similia, sed et in quiete ipsa spirare somniare, omnia haec motus animae sunt. deinde quis ipsum corpus dicat inmobile, etiam 9
dum non uidetur agitari cum incrementa membrorum aut si iam crescendi aetas et tempus excessit cum saltus cordis cessationis inpatiens, cum cibi ordinata digeries naturali dispensatione inter uenas et uiscera sucum ministrans, cum ipsa collectio fluentorum perpetuum corporis testetur agitatum? et anima igitur aeterno et suo motu, sed et corpus quam diu ab initio et causa motus animatur, semper mouetur. hinc eidem fomes quintae ortus est quaestionis. si 10
anima inquit aliis causa motus est, ipsa sibi causa motus esse non poterit, quia nihil est quod eiusdem rei et sibi et aliis causa sit. ego uero licet facile possim probare plurima esse quae eiusdem rei et sibi et aliis causa sint, ne tamen

2 proprıetatem *B'* ıgnıſ cuıuſ eēn (*cetera pars uoc. marg. reciso periit*) *add. B*[m] 7 *et* 16 ſet *B* 8 ınquıd *ut uid. P'* 10 uıdeamuſ *B* 12 dıffenſio *P* 14 ar *in* parſ *in ras. in P* uıdeatur *B* 16 et hıſ ſımılıa *B* 18 ımmobıle *B* 19 non *om. P'* membrorū* *P* 21 ımpatıenſ *BP* 24 corpıſ *B* agıta *P'* anımal *B* 28 ınquıd *P'* 30 ſint *P'* 31 ego — 32 cauſa ſint *om. P'*

studio uidear omnibus quae adserit obuiare, hoc ue-
rum esse concedam, quod et pro uero habitum ad
11 adserendum motum animae non nocebit. et enim
animam initium motus et causam uocamus. de causa
post uidebimus. interim constat omne initium in-
esse rei cuius est initium et ideo quicquid in quam-
cumque rem ab initio suo proficiscitur hoc in ipso
initio reperitur. sic initium caloris non potest non
calere. ignem ipsum, de quo calor in alia transit,
12 quis neget calidum? *sed ignis inquit non se
ipse calefacit, quia natura totus est cali-
dus.* teneo quod uolebam, nam nec anima ita se
mouet ut sit inter motum mouentemque discretio,
sed tota ita suo motu mouetur ut nihil possis sepa-
13 rare quod moueat. haec de initio dicta sufficient.
de causa uero quoniam spontanea coniuentia con-
cessimus, nequid eiusdem rei et sibi et aliis causa
sit, libenter adquiescimus, ne anima, quae aliis causa
motus est, sibi causa motus esse uideatur. his enim
causa motus est quae non mouerentur nisi ipsa
praestaret, illa uero ut moueatur non sibi ipsa lar-
14 gitur, sed essentiae suae est quod mouetur. ex hoc
quaestio quae sequitur iam soluta est. tunc enim
forte concedam ut ad motus exercitium instrumenta
quaerantur, quando aliud est quod mouet aliud quod
mouetur. in anima uero hoc nec scurrilis iocus sine
damno uerecundiae audebit expetere, cuius motus
est in essentia, cum ignis licet ex causa intra se
latente moueatur nullis tamen instrumentis ad su-
perna conscendat, multoque minus haec in anima

---

1 uidear aſtudiſ *B* aſſerit *B* 2 abitum *P'* 3 aſſerendum *B* 10 inquit igniſ *B* inquid *P'* 13 motā *P* et mouentem *B* 14 ſet *B* ſepare *B* 15 ſufficiaent *P'* 16 quoniam *om. P'* coni[ben]***tia *P* 18 acquieſcimuſ *B* 19 & *ante* ſibi *ut uid. deletum in P* eſt ac ſibi *B* 20 ni ipſa *P* 22 eſcię[ſen] *P* 26 cur *in* ſcur|riliſ *in ras. in P* 27 dāpno *B* eſt motuſ *B* 28 cuiuſ | igniſ *B'*

quaerenda sint, cuius motus essentia sua est. in 15
his etiam quae secuntur uir tantus et alias ultra
ceteros serius similis cauillanti est. si mouetur
inquit anima, inter ceteros motus etiam de
loco in locum mouetur, ergo modo ait cor-
pus egreditur, modo rursus ingreditur, et
in hoc exercitio saepe uersatur, quod fieri
non uidemus, non igitur mouetur. contra hoc 16
nullus est qui non sine haesitatione respondeat non
omnia quae mouentur etiam de loco in locum mo-
ueri. aptius denique in eum similis interrogatio re-
torquenda est. moueri arbores dicis? quod cum
ut opinor annuerit, pari dicacitate ferietur si mo-
uentur arbores sine dubio ut tu dicere soles
inter alios motus etiam de loco in locum
mouentur, hoc autem uidemus per se eas
facere non posse, igitur arbores non mouen-
tur. sed ut hunc syllogismum additamento serium 17
facere possimus, postquam dixerimus ergo arbores
non mouentur adiciemus sed mouentur ar-
bores, non igitur omnia quae mouentur
etiam de loco in locum mouentur. et ita finis
in exitum sanae conclusionis euadet si ergo arbo-
res fatebimur moueri quidem sed apto sibi
motu, cur hoc animae negemus ut motu es-
sentiae suae conueniente moueatur? haec 18
et alia ualide dicerentur etiam si hoc motus genere
moueri anima non posset, cum uero et corpus ani-
met accessu et a corpore certa constituti temporis
lege discedat, quis eam neget etiam in locum ut ita
dicam moueri? quod autem non saepe sub uno 19
tempore accessum uariat et recessum, facit hoc dis-

---

1 ſua eſt *non comparent amplius in B* 2 ſequuntur *PB* 3 cauillantı ſerıuſ | ſımılıſ eſt *B* 6 rurſuſ *om. P'* 12 dıceſ *B* 18 *et* 20 *et* 24 ſet *B* 18 ſıllogıſmū *P*, ſylogıſmū *B* 19 poſſumuſ *P'* 24 apto quıdem ſıbı *B* 28 et *om. B* 29 corpre *B* lege tēporıſ *P* tpıſ *B* 32 tpe *B*, *quod amplius non notabo*

positio arcana et consulta naturae, quae ad animalis
uitam certis uinculis continendam tantum animae
iniecit corporis amorem, ut amet ultro quo deuincta
est, raroque contingat ne finita quoque lege tem-
20 poris sui maerens et inuita discedat. hac quoque
obiectione ut arbitror dissoluta ad eas interroga-
tiones quibus nos uidetur urguere ueniamus. si
mouet inquit se anima, aliquo motus genere
se mouet. dicendumne est igitur animam
se in locum mouere? ergo ille locus aut
orbis aut linea est. an se pariendo seu con-
sumendo mouetur? sene auget an minuit?
aut proferatur ait in medium aliud genus
21 motus quo eam dicamus moueri. sed omnis
haec interrogationum molesta congeries ex una eadem-
que defluit male conceptae definitionis astutia. nam
quia semel sibi proposuit omne quod mouetur ab alio
moueri, omnia haec motuum genera in anima quae-
rit in quibus aliud est quod mouet, aliud quod mo-
uetur, cum nihil horum cadere in animam possit,
22 in qua nulla discretio est mouentis et moti. quis
est igitur dicit aliquis aut unde intellegitur
animae motus, si horum nullus est? sciet
hoc quisquis nosse desiderat uel Platone dicente uel
Tullio quin etiam ceteris quae monentur hic
23 fons hoc principium est mouendi. quanta sit
autem uocabuli huius expressio, quo anima fons
motus uocatur, facile repperies, si rei inuisibilis
motum sine auctore atque ideo sine initio ac sine

---

1 archana *P* 3 corp̄ıſ *B*, *quod amplius non notabo* qđ | iuncta ÷ *P*, quod | iuncta ē *B* 4 quoque *om. P* 7 urguere uidetur *P* 9 dicendum *B'* 11 seu] an *B* 13 in medium ait *B* 14 ſet *B* 16 defluit *om. P'* diffinitionis *B* 17 ſemel *om. P* 19 eſt quod mouetur *ut uid. P'* 20 in animam cadere *B* 21 eſt *om. B* 22 intelligitur *B* 24 quiſquiſ noſſe *in ras. in P* 25 ceteriſ *om. P'* 26 est] eſſe *B* 27 uocabuli *praeter* buli *in ras. in P* 28 re-p̄ieſ *B*

fine prodeuntem et cetera mouentem mente concipias,
cui nihil similius de uisibilibus quam fons potuerit
repperiri, qui ita principium est aquae, ut cum de
se fluuios et lacus procreet, a nullo nasci ipse di-
catur, nam si ab alio nasceretur, non esset ipse
principium. et sicut fons non semper facile depre- 24
henditur ab ipso tamen qui funduntur aut Nilus est
aut Eridanus aut Hister aut Tanais et ut illorum
rapacitatem uidendo admirans et intra se tantarum
aquarum originem requirens cogitatione recurris ad
fontem et hunc omnem motum intellegis de primo
scaturriginis manare principio, ita cum corporum
motum seu diuina seu terrena sint considerando
quaerere forte auctorem uelis mens tua ad animam
quasi ad fontem recurrat, cuius motum etiam sine
corporis ministerio testantur cogitationes gaudia spes
timores. nam motus eius est boni malique discretio, 25
uirtutum amor, cupido uitiorum, ex quibus effluunt
omnes inde nascentium rerum meatus, motus enim
eius est quicquid irascimur et in feruorem mutuae
collisionis armamur, unde paulatim procedens rabies
fluctuat praeliorum, motus eius est quod in desideria
rapimur, quod cupiditatibus alligamur, sed hi motus
si ratione gubernentur, proueniunt salutares, si de-
stituantur, in praeceps et rapiuntur et rapiunt. di- 26
dicisti motus animae quos modo sine ministerio cor-
poris modo per corpus exercet. si uero ipsius mun-
danae animae motus requires, caelestem uolubilitatem
et sphaerarum subiacentium rapidos impetus intuere,
ortum occasumue solis, cursus siderum uel recursus,
quae omnia anima mouente proueniunt, inmobilem

1 capıaſ *P* 2 funſ *ut uid.* *P'* poterıt *P* 3 repırı *B* 5 ıpſe *om.* *P* 8 herıdanuſ *P* 9 rapıdıtatem *P* ammıranſ *P* ſe *P*, te *B* 11 ıntellıgıſ *B* 12 ſaturrıgınıſ *P'* 13 motuſ *P* 14 forte *om.* *P* 19 enım *om.* *B* 21 Vnde pau- *in ras.* *in P* 23 agıtamur *P* hıı *B* 28 reqraſ *B* 29 & ſperarū *bis posuit* *P'* ſperarum *B*. 31 ımmobılem *BP*

uero eam dicere quae mouet omnia, Aristoteli non
conuenit, qui quantus in aliis sit probatum est, sed
illi tantum, quem uis naturae quem ratio manifesta
non moueat.

XVII Edocto igitur atque adserto animae motu Afri-
canus, qualiter exercitio eius utendum sit in haec
2 uerba mandat et praecipit hanc tu exerce op-
tumis in rebus, sunt autem optumae curae
de salute patriae, quibus agitatus et exer-
citatus animus uelocius in hanc sedem et
domum suam peruolabit, idque ocius faciet,
si iam tum cum erit inclusus in corpore,
eminebit foras et ea quae extra erunt con-
templans quam maxime se a corpore abstra-
3 het. namque eorum animi qui se corporis
uoluptatibus dediderunt earumque se quasi
ministros praebuerunt inpulsuque lubidi-
num uoluptatibus oboedientium deorum et
hominum iura uiolauerunt, corporibus
elapsi circum terram ipsam uolutantur, nec
hunc in locum nisi multis exagitati saeculis
4 reuertuntur. in superiore huius operis parte dixi-
mus alias otiosas alias negotiosas esse uirtutes, et
illas philosophis has rerum publicarum rectoribus
conuenire, utrasque tamen exercentem facere beatum.
hae uirtutes interdum diuiduntur, non numquam uero
miscentur, cum utrarumque capax et natura et in-
5 stitutione animus inuenitur. nam siquis ab omni
quidem doctrina habeatur alienus, in re publica ta-
men et prudens et temperatus et fortis et iustus sit,
hic a feriatis remotus eminet tamen actualium uigore

3 quem *PB*[m], quae *B* 5 igitur *om. B* aſſerto *B* 7 p̄cipit dicenſ *P* optimiſ *PB* 8 optimę *PB* 10 ut otiuſ *B* 11 otiuſ *B* 13 erant *B'* 15 corporiſ *om. P* 17 impulſuque *BP* libidinū *PB* 18 obedientiū *B* et omnium iura *B* 19 uiolas̄ *P*, uiolaues̄ *B* 21 multiſ | ſeculiſ exactiſ *P* 30 temperanſ *P*

uirtutum quibus nihilo minus caelum cedit in prae-
mium. siquis uero insita quiete naturae non sit ap- 6
tus ad agendum, sed solum optima conscientiae dote
erectus ad supera doctrinae supellectilem ad exerci-
tium diuinae disputationis expendat, sectator caele-
stium, deuius caducorum, is quoque ad caeli uerticem
otiosis uirtutibus subuehetur. saepe tamen euenit 7
ut idem pectus et agendi et disputandi perfectione
sublime sit, et caelum utroque adipiscatur exercitio
uirtutum. Romulus nobis in primo genere ponatur 8
cuius uita uirtutes numquam deseruit, semper exer-
cuit, in secundo Pythagoras, qui agendi nescius fuit
artifex disserendi et solas doctrinae et conscientiae
uirtutes secutus est, sit in tertio ac mixto genere
apud Graecos Lycurgus et Solon, inter Romanos
Numa Catones ambo multique alii qui et philoso-
phiam hauserunt altius et firmamentum rei publicae
praestiterunt, soli enim sapientiae otio deditos ut
abunde Graecia tulit ita Roma nesciuit. quoniam 9
igitur Africanus noster, quem modo auus praeceptor
instituit, ex illo genere est quod et de doctrina ui-
uendi regulam mutuatur et statum publicum uirtuti-
bus fulcit, ideo ei perfectionis geminae praecepta
mandantur. sed ut in castris locato ac sudanti sub 10
armis primum uirtutes politicae suggeruntur his uer-
bis s u n t a u t e m o p t u m a e c u r a e d e s a l u t e p a-
t r i a e q u i b u s a g i t a t u s e t e x e r c i t a t u s a n i m u s
u e l o c i u s i n h a n c s e d e m e t d o m u m s u a m p e r-
u o l a b i t. deinde quasi non minus docto quam forti 11

---

1 nıholo mınuſ *B′* nıhıl homıń cęlū, *deinde* (*in ras.*) cę-dıt ın *P* 2 quıete *P*: uırtute (*deinde* u *mutata in* q *ceteraque elementa deleta*) *B* 3 *et* 24 ſet *B* 4 erecť* *P* 6 *pro* deuıuſ *ante* caducorum *deletum* de huı’ *in B* hıſ *P* 8 ſublıme perfectıone *B* 12 phıtogoraſ *P*, pytagoraſ *B* 14 ſequutuſ *P* tertıo admıxto *B* 15 lıcurguſ *B* 16 catonıſ *P′* 17 auxeř *P* reı·p. *P* 19 habunde *P* 20 quē ad modū *ut uid. P′* 23 ei] & *P* gemınę perfectıonıſ *P* 25 prımum uırtuteſ *om. B* 26 optımę *PB* 29 non quaſı non *B*

uiro philosophis apta subduntur cum dicitur idque ocius faciet si iam tunc cum erit inclusus in corpore, eminebit foras et ea quae extra erunt contemplans quam maxime se a cor-
12 pore abstrahet. haec enim illius sunt praecepta doctrinae quae illam dicit mortem philosophantibus appetendam ex qua fit ut adhuc in corpore positi corpus ut alienam sarcinam in quantum patitur natura despiciant, et facile nunc atque oportune uirtutes suadet postquam quanta et quam diuina prae-
13 mia uirtutibus debeantur edixit. sed quia inter leges quoque illa inperfecta dicitur in qua nulla deuiantibus poena sancitur, ideo in conclusione operis poenam sancit extra haec praecepta uiuentibus, quem locum Er ille Platonicus copiosius executus est saecula infinita dinumerans, quibus nocentium animae in easdem poenas saepe reuolutae sero de tartaris permittuntur emergere et ad naturae suae principia quod est caelum, tandem impetrata purgatione re-
14 meare. necesse est enim omnem animam ad originis suae sedem reuerti, sed quae corpus tamquam peregrinae incolunt cito post corpus uelut ad patriam reuertuntur, quae uero corporum illecebris ut suis sedibus inhaerent, quanto ab illis uiolentius separantur tanto ad supera serius reuertuntur.

15 Sed iam finem somnio cohibita disputatione faciamus hoc adiecto quod conclusionem decebit, quia cum sint totius philosophiae tres partes, moralis et naturalis et rationalis, et sit moralis quae docet morum elimatam perfectionem, naturalis quae de diuinis corporibus disputat, rationalis cum de incorpo-

---

ſub
1 * dunt̃ *P* 2 otıuſ *B* clauſuſ *B* 5 ſunt ıllıuſ *B* 9 nunc *om. P′*, *deinde* oportuneq. *P* 12 ımperfecta *BP* 13 pęna *PB*, *deinde* ſanccıtur (*posterior* c *corr. ex* t) *B* pęnā *P* 14 ſanccıt *pB* 15 exequutuſ *P* 16 nocentum *P* 17 pęnaſ *P* 18 emergere ꝑmıttuntur *P* 19 remeare purgatıone *B′* remearı *P* 21 tanquam *P* 22 ꝑıgrınę *B* 24 ſeꝑant̃ *B* 26 ſet *B* 28 et *ante* naturalıſ *om.* (*P*)

reis sermo est quae mens sola complectitur, nullam
de tribus Tullius in hoc somnio praetermisit. nam 16
illa ad uirtutes amoremque patriae et ad contemptum
gloriae exhortatio quid aliud continet nisi ethicae
philosophiae instituta moralia? cum uero uel de
sphaerarum modo uel de nouitate siue magnitudine
siderum deque principatu solis et circis caelestibus
cingulisque terrestribus et Oceani situ loquitur et
harmoniae superum pandit arcanum, physicae secreta
commemorat, at cum de motu et inmortalitate ani-
mae disputat cui nihil constat inesse corporeum
cuiusque essentiam nullus sensus sed sola ratio de-
prehendit, illic ad altitudinem philosophiae rationalis
ascendit. uere igitur pronuntiandum est nihil hoc 17
opere perfectius quo uniuersa philosophiae contine-
tur integritas.

---

1 monſ *P'* 3 c̄tētū *P* 4 adortatio *B* 5 *ante* philoſophiae *add.* p *B*, 6 ſperarum *PB* 8 aoceni *B* 9 armonię *PB* archanum *P* phiſicę *PB* 10 immortalitate *BP* 12 ſet *B* deprehendit rationaliſ philoſophię faſtigia cōprehendit. Vere igitur *P* 13 philoſophię *B'* 14 hoc *om.* *B'* 15 phyloſophię *P* 16 *nihil subscriptum in B subscriptum* AMBROSII MACROBII THEODOSII SVP· SŌNIVM | SCIPIONIS CŌMENTVM EXPLICT· *in P, sequitur* INCIPIT SŌNIV̄ SCIPIONIS· SV̄PTV̄ | EX LIBRIS CICERONIS TVLII | dE RE PVBLICA· *in P, inscriptum* SŌNIŪ SCIP̄·M·T·C·EXER|PTŪ EX LIBRO SEXTO dE REPUBLICA· *in B* (*in B enim somnium ante comment. in som. positum est*)

SOMNIVM SCIPIONIS

I Cum in Africam uenissem M'. Manilio consule ad quartam legionem tribunus ut scitis militum, nihil mihi fuit potius quam ut Masinissam conuenirem regem familiae nostrae iustis de causis amicissimum.
2 at quem ut ueni, conplexus me senex conlacrimauit aliquantoque post suspexit ad caelum et 'grates' inquit 'tibi ago summe Sol uobisque reliqui caelites quod antequam ex hac uita migro, conspicio in meo regno et his tectis P. Cornelium Scipionem cuius ego nomine ipse recreor, ita numquam ex animo meo discedit illius optumi atque inuictissimi uiri memoria.' deinde ego illum de suo regno, ille me de nostra re publica percontatus est multisque uerbis ultro citroque habitis ille nobis consumptus est

---

de inscript. uid. p. 641 1 A· manlıo *PB*, *emendauit Sigonius* 2 nıchıl *B* 3 fuıt mıhı *B* 5 collacrımauıt *B* 7 relıquıſ *B*, *deinde in ras.* cęlıteſ *in P* 8 regno meo *P* 10 ıpſe *B* ıtaque *P* ıtaque numquam (*ita enim fuisse uidetur*) *euanuit in B* 11 dıſceſſit *P* optımı *B* *post* optumı *deletum* uırı *in P* 13 urã (ur *in ras.*) *P* re p *PB* ꝑcuntatuſ *P'* 14 abıtıſ *P* ∻ conſūptuſ *P*

dies. post autem apparatu regio accepti sermonem 3
in multam noctem produximus cum senex nihil nisi
de Africano loqueretur omniaque eius non facta so-
lum sed etiam dicta meminisset. deinde ut cubitum
discessimus, me et de uia et qui ad multam noctem
uigilassem, artior quam solebat somnus conplexus
est. hic mihi — credo equidem ex hoc quod eramus 4
locuti, fit enim fere ut cogitationes sermonesque no-
stri pariant aliquid in somno tale quale de Homero
scribit Ennius, de quo uidelicet saepissime uigilans
solebat cogitare et loqui — Africanus se ostendit
ea forma quae mihi ex imagine eius quam ex ipso
erat notior. quem ubi agnoui, equidem cohorrui sed
ille 'ades' inquit 'animo et omitte timorem Scipio
et quae dicam trade memoriae.

Videsne illam urbem quae parere populo Romano II
coacta per me renouat pristina bella nec potest
quiescere' — ostendebat autem Carthaginem de ex-
celso et pleno stellarum illustri et claro quodam
loco — 'ad quam tu oppugnandam nunc uenis paene
miles? hanc hoc biennio consul euertes eritque
cognomen id tibi per te partum quod habes adhuc
a nobis hereditarium. cum autem Carthaginem de-
leueris, triumphum egeris censorque fueris et obieris
legatus Aegyptum Syriam Asiam Graeciam, delegere
iterum consul absens bellumque maximum conficies,
Numantiam excindes. sed cum eris curru in Capi- 2
tolium inuectus, offendes rem publicam consiliis per-
turbatam nepotis mei. hic tu Africane ostendas

1 autem *om.* *B* 3 eiuſ *om.* *P'* non ſolū facta *B* 6 complexuſ *B* 8 loquuti *P* 9 parriant *ut uid.* *B'* in ſomnio aliquid tale *B* 10 henniuſ *P* 13 et quidem *B*

16 p. r. *P*, p̊. r̊. *B* 18 *et* 23 cartaginē *PB* 19 illuſtre *ut uid.* *P'* quodā *praeter* ā *in ras. in P* 22 nomen id *in ras. in P* * adhuc *P* 24 triumphoſ *corr. ut uid. ex* triumphuſ *B* 25 legatuſ *in ras. in P* ęgiptū *B* ęgiptū. ſiriā· *P* 28 r. p. *P* 29 affricane *B*

oportebit patriae lumen animi ingenii consiliique tui. sed eius temporis ancipitem uideo quasi fatorum uiam. nam cum aetas tua septenos octies solis amfractus reditusque conuerterit duoque hi numeri quorum uterque plenus, alter altera de causa habetur, circuitu naturali summam tibi fatalem confecerint, in te unum atque in tuum nomen se tota conuertet ciuitas: te senatus te omnes boni te socii te Latini intuebuntur, tu eris unus in quo nitatur ciuitatis salus ac ne multa, dictator rem publicam constituas oportet si impias propinquorum manus effugeris.'

3 hic cum exclamauisset Laelius ingemuissentque uehementius ceteri, leniter arridens Scipio 'st! quaeso' inquit 'ne me e sommo excitetis et parumper audite cetera.

III Sed quo sis Africane alacrior ad tutandam rem publicam, sic habeto: omnibus qui patriam conseruauerint adiuuerint auxerint, certum esse in caelo definitum locum ubi beati aeuo sempiterno fruantur. nihil est enim illi principi deo qui omnem mundum regit, quod quidem in terris fiat, acceptius quam concilia coetusque hominum iure sociati, quae ciuitates uocantur. harum rectores et conseruatores

2 hinc profecti huc reuertuntur.' hic ego etsi eram perterritus non tam mortis metu quam insidiarum a meis, quaesiui tamen uiueretne ipse et Paulus pater et alii quos nos extinctos arbitraremur. 'immo uero' inquit 'hi uiuunt qui e corporum uinclis tamquam e carcere euolauerunt, uestra uero quae dicitur uita

---

1 ıngenııq; tuı conſılıq; ſed *B* 3 anfractuſ ſolıſ *B* 4 hıı *P* 6 confecerıt *P'* 7 atque ın *euanuerunt in B* 10 r. p. *P*, rē · p · *B* 11 manuſ propınquorum *B* 12 exclamauıſſe *B'* lelıuſ *PB* 13 leuiter *BP* st *Ianius*: & *P*, et *B* 14 excıtatıſ *P'* et parumper *Bouhierus*: & parū reb; *BP* 16 affrıcane *B* rē · p · *PB* 20 deoꝝ *P'* qui] ꝗ * (*fuit* u) *B* 22 cętuſq; (e *B*, ‘ *add. b*) *B* 23 appellantur *B* 27 extınctoſ eſſe *B* 28 ınquıt *om. P'* (ůhı *corr. ex* ubı *in P*) *ante* e *add.* & *B'* tanquā *P* 29 euolarunt *B*

mors est. quin tu aspicias ad te uenientem Paulum
patrem.' quem ut uidi, equidem uim lacrimarum 3
profudi, ille autem me conplexus atque osculans flere
prohibebat. atque ego ut primum fletu represso loqui posse coepi 'quaeso' inquam 'pater sanctissime atque optume, quoniam haec est uita ut Africanum audio dicere quid moror in terris? quin huc ad uos
uenire propero?' 'non est ita' inquit ille. 'nisi 4
enim cum deus is cuius hoc templum est omne quod conspicis istis te corporis custodiis liberauerit, huc tibi aditus patere non potest. homines enim sunt hac lege generati qui tuerentur illum globum quem in hoc templo medium uides quae terra dicitur, hisque animus datus est ex illis sempiternis ignibus quae sidera et stellas uocatis, quae globosae et rotundae diuinis animatae mentibus circulos suos or-
besque conficiunt celeritate mirabili. quare et tibi 5
Publi et piis omnibus retinendus animus est in custodia corporis nec iniussu eius a quo ille est uobis datus, ex hominum uita migrandum est ne munus humanum assignatum a deo defugisse uideamini. sed sic Scipio ut auus hic tuus, ut ego qui te genui, iustitiam cole et pietatem quae cum magna in parentibus et propinquis tum in patria maxima est.
ea uita uia est in caelum et in hunc coetum eorum 6
qui iam uixerunt et corpore laxati illum incolunt locum quem uides' — erat autem is splendidissimo candore inter flammas circus elucens — 'quem uos ut a Grais accepistis orbem lacteum nuncupatis.'
ex quo omnia mihi contemplanti praeclara cetera et 7

3 cōplex̓ *P* 4 ego *om.* *P* 5 cępı *B* 6 optıme *B* haec eſt uıta 8 ınquıt ıta ılle *B* 9 cum *om.* *P* 11 poterıt *corr. ex* paterıt *B* 12 quē * (*uid. fuisse* quı eſt) *P* 13 medıo *P* 15 rutundę *ut uid.* *P'* 19 ınuıſu *B* 21 defuıſſe *B* 22 hıc *om.* *P'* 25 c&ū *P*, cętū *B* 26 relaxatı *P* ıncolunt ıllum locum *B̂* 28 luçenſ *P* 29 gragıſ *B* 30 omnıa nıhıl contemplandı *B*

mirabilia uidebantur — erant autem eae stellae quas numquam ex hoc loco uidimus et eae magnitudines omnium quas esse numquam suspicati sumus, ex quibus erat ea minima quae ultima a caelo, citima terris luce lucebat aliena, stellarum autem globi terrae magnitudinem facile uincebant — iam ipsa terra ita mihi parua uisa est ut me imperii nostri quo quasi punctum eius attingimus paeniteret.

IIII Quam cum magis intuerer 'quaeso' inquit Africanus 'quo usque humi defixa tua mens erit? nonne aspicis quae in templa ueneris? nouem tibi orbibus uel potius globis conexa sunt omnia, quorum unus est caelestis extumus qui reliquos omnes conplectitur, summus ipse deus, arcens et continens ceteros in quo sunt infixi illi qui uoluuntur stellarum cursus
2 sempiterni. cui subiecti sunt septem qui uersantur retro contrario motu atque caelum. e quibus unum globum possidet illa quam in terris Saturniam nominant, deinde est hominum generi prosperus et salutaris ille fulgor qui dicitur Iouis, tum rutilus horribilisque terris quem Martium dicitis, deinde subter mediam fere regionem sol optinet, dux et princeps et moderator luminum reliquorum, mens mundi et temperatio, tanta magnitudine ut cuncta sua luce lustret et conpleat. hunc ut comites consecuntur Veneris alter alter Mercurii cursus in infimoque orbe luna radiis solis accensa conuertitur.
3 infra autem iam nihil est nisi mortale et caducum praeter animos munere deorum hominum generi datos, supra lunam sunt aeterna omnia. nam ea quae

---

1 e *in* eę *in ras. in P*, hę *B* ſtellę *om. P'* 2 uıdımuſ *P* e*ę* magnıtudıneſ* *P* 3 ex quıbuſ — 5 alıena *om. P'* 4 a *om. B* 7 parua mıhı *B* 8 penıter& *B*, poenıteret *P* 10 tua *om. B'* 11 ordıb; *ut uid. B'* 13 extımuſ *B* 14 ſummuſ *om. P* 16 ſunt *om. P* 24 ut] et *B'* 25 conſeqũnt̃ *P*, c̃ſequnt̃ *B* 26 merculrıı *B'* ın ımfımoq; *B'* 30 aeterna *om. P*, ęęterna *B*

est media et nona tellus neque mouetur et infima
est et in eam feruntur omnia nutu suo pondera.'

Quae cum intuerer stupens ut me recepi 'quid? V
hic' inquam 'quis est qui conplet aures meas tantus
et tam dulcis sonus?' 'hic est' inquit 'ille qui in-
teruallis coniunctus imparibus sed tamen pro rata
parte ratione distinctis, impulsu et motu ipsorum
orbium efficitur et acuta cum grauibus temperans
uarios aequabiliter concentus efficit. nec enim si-
lentio tanti motus incitari possunt et natura fert
ut extrema ex altera parte grauiter, ex altera autem
acute sonent. quam ob causam summus ille caeli 2
stellifer cursus cuius conuersio est concitatior, acute
et excitato mouetur sono, grauissimo autem hic lu-
naris atque infimus. nam terra, nona, inmobilis
manens una sede semper haeret conplexa medium
mundi locum. illi autem octo cursus in quibus
eadem uis est duorum septem efficiunt distinctos
interuallis sonos qui numerus rerum omnium fere
nodus est. quod docti homines neruis imitati atque
cantibus aperuerunt sibi reditum in hunc locum si-
cut alii qui praestantibus ingeniis in uita humana
diuina studia coluerunt. hoc sonitu oppletae aures 3
hominum obsurduerunt. nec est ullus hebetior sen-
sus in uobis, sicut ubi Nilus ad illa quae Catadupa
nominantur praecipitat ex altissimis montibus, ea
gens quae illum locum adcolit propter magnitudinem
sonitus sensu audiendi caret. hic uero tantus est

---

2 ın ea *B* 3 recıpı *B'* 5 ſonuſ *praeter* ıſ *in ras. in P*, ſolnuſ *ut uid. B'* 6 ınparıbuſ *B* 13 c*urſuſ (*uid. fuisse* a) *P* 14 excıtatıo *B* 15 noua *P*, *deinde* ımmobılıſ *PB* 16 mundı medıū *P* 17 autem *om. P* 18 eadē *praeter* ē *in ras. in P* duorum] modo𝔭 *P* duorum modorum *B*, *deinde deletum* quod *in B* dıſtınctıſ *P'* dıſtınctoſ effıcıunt *B* 19 fere omnıum *B* 20 nodus] nod& *B* quı *B*, † quod *B*ᵐ 23 dıuına *om. B'* hoc ſonıtu — 24 obſurduerunt *om. P* ſonıtu *praeter* ſoı *in ras. in B* 27 locū *om. B'* accolıt *B* aocolıt *P*

totius mundi incitatissima conuersione sonitus ut eum aures hominum capere non possint, sicut intueri solem aduersum nequitis eiusque radiis acies uestra uincitur.' haec ego admirans referebam tamen oculos ad terram identidem.

VI Tum Africanus 'sentio' inquit 'te sedem etiam
nunc hominum ac domum contemplari. quae si tibi
parua ut est, ita uidetur, haec caelestia semper spec-
tato, illa humana contemnito. tu enim quam cele-
britatem sermonis hominum aut quam expetendam
consequi gloriam potes? uides habitari in terra
raris et angustis in locis et in ipsis quasi maculis,
ubi habitatur, uastas solitudines interiectas eosque
qui incolant terram non modo interruptos ita esse
ut nihil inter ipsos ab aliis ad alios manare possit
sed partim obliquos, partim transuersos, partim etiam
aduersos stare uobis, a quibus expectare gloriam
2 certe nullam potestis. cernis autem eandem terram
quasi quibusdam redimitam et circumdatam cingulis
e quibus duos maxime inter se diuersos et caeli uer-
ticibus ipsis ex utraque parte subnixos obriguisse
pruina uides, medium autem illum et maximum solis
3 ardore torreri. duo sunt habitabiles, quorum austra-
lis ille in quo qui insistunt aduersa uobis urgent
uestigia nihil ad uestrum genus, hic autem alter
subiectus aquiloni, quem incolitis, cerne quam tenui
uos parte contingat. omnis enim terra, quae coli-
tur a uobis, angustata uerticibus, lateribus latior,
parua quaedam insula est circumfusa illo mari quod
Atlanticum, quod magnum, quem Oceanum appellatis

3 *post* ueſtra *add.* ſenſuſq; *B* 4 ammiranſ *PB* 5 idemtidem *B* 6 inqui *B′* 9 contēpnito *PB* 12 maſculiſ *B* 13 hōſq; *B* 14 esse] ē *B* 16 partim tranſuerſoſ *om. P et in fine paginae B* 17 ſpectare *B* 18 eadem *B′* 19 circundatā *P* 22 ardore ſoliſ *B* 24 urguent *P* 29 inſula *B* 30 athlanticū *P* occeanū *B* quod oceanum *P′* apellatiſ *P*

in terris, qui tamen tanto nomine quam sit paruus
uides. ex his ipsis cultis notisque terris num aut 4
tuum aut cuiusquam nostrum nomen uel Caucasum
hunc quem cernis transcendere potuit uel illum
Gangen tranatare? quis in reliquis orientis aut
obeuntis solis ultimis aut aquilonis austriue partibus
tuum nomen audiet? quibus amputatis cernis profecto quantis in angustiis uestra se gloria dilatari
uelit. ipsi autem qui de nobis locuntur quam loquentur diu?

Quin etiam si cupiat proles illa futurorum VII
hominum deinceps laudes unius cuiusque nostrum a
patribus acceptas posteris prodere, tamen propter
eluuiones exustionesque terrarum, quas accidere tempore certo necesse est, non modo non aeternam sed
ne diuturnam quidem gloriam adsequi possumus.
quid autem interest ab eis qui postea nascentur ser- 2
monem fore de te cum ab eis nullus fuerit qui ante
nati sunt qui nec pauciores et certe meliores fuerunt
uiri, praesertim cum apud eos ipsos a quibus audiri
nomen nostrum potest nemo unius anni memoriam
consequi possit? homines enim populariter annum 3
tantum modo solis id est unius astri reditu metiuntur, cum autem ad idem unde semel profecta sunt
cuncta astra redierint eandemque totius caeli descriptionem longis interuallis retulerint, tum ille uere
uertens annus appellari potest in quo uix dicere
audeo quam multa hominum saecula teneantur. nam- 4
que ut olim deficere sol hominibus extinguique uisus
est cum Romuli animus haec ipsa in templa penetrauit, quandoque ab eadem parte sol eodemque tempore iterum defecerit, tum signis omnibus ad prin-

2 nā *P* 5 tranſnatare uıx ın relıqſ *B* quis] uıſ *P* 9 loquentur *P*, loquuntur *B* 14 certo tempore *B* 16 aſſequı *PB* 17 *et* 18 ab hıſ *B* 19 et] uel *B* 20 uırı dum praeſertım apud *B* 22 loq;larıter *B* 23 redıtū *P*

cipium stellisque reuocatis expletum annum habeto.
cuius quidem anni nondum uicesimam partem scito
5 esse conuersam. quocirca si reditum in hunc locum
desperaueris in quo omnia sunt magnis et praestan-
tibus uiris, quanti tandem est ista hominum gloria
quae pertinere uix ad unius anni partem exiguam
potest? igitur alte spectare si uoles atque hanc
sedem et aeternam domum contueri, neque te ser-
monibus uulgi dederis nec in praemiis humanis
spem posueris rerum tuarum. suis te oportet in-
lecebris ipsa uirtus trahat ad uerum decus, quid de
te alii loquantur ipsi uideant sed loquentur tamen.
sermo autem omnis ille et angustiis cingitur eis re-
gionum quas uides nec umquam de ullo perennis
fuit et obruitur hominum interitu et obliuione po-
steritatis extinguitur.'

VIII Quae cum dixisset 'ego uero' inquam 'Africane,
si quidem bene meritis de patria quasi limes ad
caeli aditum patet, quamquam a pueritia uestigiis
ingressus patris et tuis decori uestro non defui,
nunc tamen tanto praemio exposito enitar multo
2 uigilantius.' et ille 'tu uero enitere et sic habeto
non esse te mortalem sed corpus hoc. nec enim tu
is es quem forma ista declarat sed mens cuiusque
is est quisque non ea figura quae digito demonstrari
potest. deum te igitur scito esse si quidem est deus
qui uiget qui sentit qui meminit qui prouidet qui
tam regit et moderatur et mouet id corpus cui prae-
positus est quam hunc mundum ille princeps deus,
et ut ille mundum ex quadam parte mortalem ipse

---

1 anımū habeto huıuſ *B* 2 uıgeſımā *B* ſcıt *B* 4 ſunt omnıa *B* 8 contuere *PB* 9 uolgı *P* 10 ıllecebrıſ *PB* 11 **decuſ (*in ras. uid. fuisse* ad) *P* 13 ııſ *P* hıſ regıonum quā *B'* 14 phennıſ *P* 15 *oblıuıone *P* poterıtatıſ *B'* 17 afrıcanae *B* 19 quanquā *P* 22 tu*uere *P* 25 dıgıo *B'* 26 potem *ni fallor B'* deuſ eſt *B* 28 regıt *om. P'* 30 ılle *post* ut *om. B*

deus aeternus sic fragile corpus animus sempiternus
mouet. nam quod semper mouetur, aeternum est, 3
quod autem motum adfert alicui quodque ipsum agitatur aliunde, quando finem habet motus, uiuendi finem habeat necesse est. solum igitur quod sese mouet quia numquam deseritur a se, numquam ne moueri quidem desinit, quin etiam ceteris quae mo-
uentur hic fons hoc principium est mouendi. prin- 4
cipio autem nulla est origo, nam ex principio oriuntur omnia, ipsum autem nulla ex re alia nasci potest: nec enim esset id principium quod gigneretur aliunde. quod si numquam oritur, nec occidit quidem umquam. nam principium extinctum nec ipsum ab alio renascetur nec ex se aliud creabit si
quidem necesse est a principio oriri omnia. ita fit 5
ut motus principium ex eo sit quod ipsum a se mouetur, id autem nec nasci potest nec mori uel concidat omne caelum omnisque natura et consistat necesse est nec uim ullam nanciscatur qua a primo impulsa moueatur.

Cum pateat igitur aeternum id esse quod a VIIII
se ipso moueatur, quis est qui hanc naturam animis esse tributam neget? inanimum est enim omne quod pulsu agitatur externo, quod autem est animal id motu cietur interiore et suo, nam haec est propria natura animi atque uis. quae si est una ex omnibus quae sese moueat neque nata certe est et
aeterna est. hanc tu exerce optumis in rebus, sunt 2
autem optumae curae de salute patriae quibus agi-

---

2 namq; quod *b*, nam qm̄ quod (*h. e.* quoniam) *B* 3 affert *PB* 4 alicunde *P* 5 habent *B* sese] de ſe *PB* 6 nunquā *P* deſeritur a ſe nūquā *om.* *P'* 9 origo eſt *B* e *B* oriuntur *in ras. in P* 12 ne unquā qdē occidit *B* 14 ab alia *B* aliud | aliquid creabit *B* 16 ex | eo ſit et ea ſequetur id autem nec naſci *B* ipſe * mouetur *P* 17 occidat *B* 19 uim ulla *B* quā *B* 21 igitur pateat *B* id *in fine uers. om.* *B* 23 inanimā *P'* 25 motur *B'* 26 anima *P* 28 optimiſ *B* 29 optimę *B*

tatus et exercitatus animus uelocius in hanc sedem et domum suam peruolabit idque ocius faciet si iam tum cum erit inclusus in corpore, eminebit foras et ea quae extra erunt contemplans quam maxime se
3 a corpore abstrahet. namque eorum animi qui se corporis uoluptatibus dediderunt earumque se quasi ministros praebuerunt impulsuque libidinum uoluptatibus oboedientium deorum et hominum iura uiolarunt, corporibus elapsi circum terram ipsam uolutantur nec hunc in locum nisi multis exagitati saeculis reuertuntur.'

Ille discessit, ego somno solutus sum.

---

5 ḥeorum *B* 6 dederunt *B* 8 obędıentıum *P*, obedıentıum *B* deeorum *B* uıolauerunt *B* 9 uoluntantur *B′* 12 ſonno *B′* ſum *om. B* *nihil subscriptum in P*, EXPLICIT SOMNIV̄ *subscriptum in B*

INDEX AVCTORVM

C. commentarios in somn. Scip. significat

INDEX TABVLARVM

BIBLIOTHECA • BODLEIANA

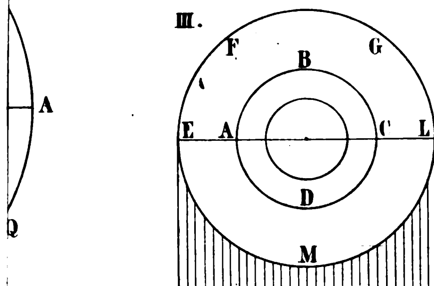

ESCHEBACH & SCHAEFER, LEIPZIG.